Encyklopedia Ziemi Wileńskiej

DUCHOWIEŃSTWO I ŚWIĄTYNIE NA ZIEMI WILEŃSKIEJ
Od XV w. do 1945 roku

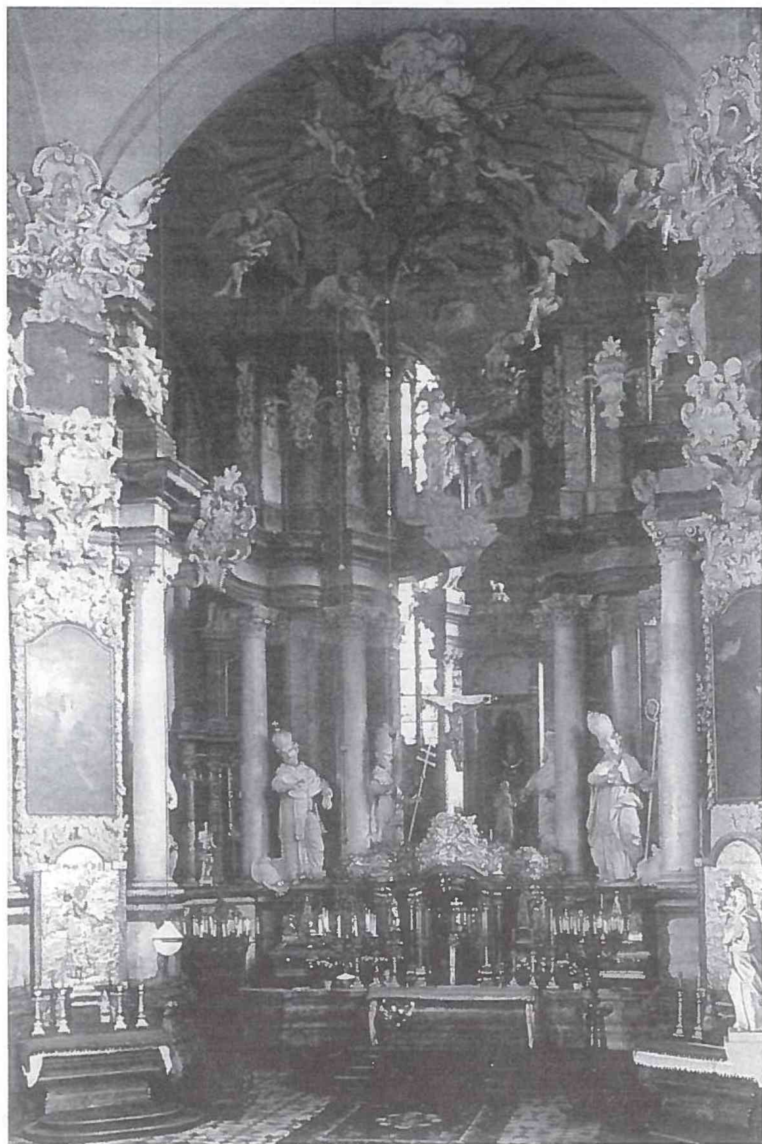

DUCHOWIEŃSTWO I ŚWIĄTYNIE NA ZIEMI WILEŃSKIEJ
Od XV w. do 1945 roku

Opracował

Mieczysław Jackiewicz

Wnętrze kościoła św. Jana w Wilnie. Fot. J. Bułhak.

Biblioteka Wileńskich Rozmaitości
Seria B nr 69
Redaktor: Henryk Dubowik

Na okładce: Kościół Znalezienia Krzyża św. w Kalwarii Wileńskiej
Fot. J. Bułhak
Rzeźba *Charitas* we wnętrzu kościoła św. Piotra i Pawła w Wilnie
Fot. J. Bułhak

ISBN 978-83-87865-64-1
ISSN 1230-9915

Druk:
Drukarnia GS sp. z o. o.
30 701 Kraków
ul. Zabłocie 43

Od Wydawcy

Na Wileńszczyźnie istniało wiele kultur i wiele religii. Dlatego tom siódmy *Encyklopedii Ziemi Wileńskiej* został poświęcony duchownym różnych wyznań: katolikom i unitom, prawosławnym i starowiercom, protestantom, żydom, karaimom i mahometanom, a także ich świątyniom i organizacjom religijnym.

Najwcześniej do Wilna przybyli franciszkanie, biorący udział już w chrzcie Mendoga, budujący kościoły za Giedymina i Olgierda. Dominujące nad miastem Trzy Krzyże postawione były ku pamięci zamordowanych tutaj w XIV w. – jak głosi legenda – zakonników franciszkańskich. Pierwszymi biskupami wileńskimi, którzy po chrzcie Litwy tworzyli organizację kościelną, byli też franciszkanie.

Na uwagę zasługuje przede wszystkim rola duchowieństwa w krzewieniu oświaty i kultury. Rozwijało się na Ziemi Wileńskiej przez kilka stuleci szkolnictwo zakonne, prowadzone początkowo głównie przez jezuitów, potem także przez pijarów i bazylianów. Wileńskie kolegium jezuickie zostało przekształcone w 1578 r. przez Stefana Batorego w Akademię, której pierwszym rektorem był Piotr Skarga. Z Akademii powstała Szkoła Główna Litewska, potem – Uniwersytet Wileński, zamknięty przez cara, ale odrodzony w 1919 r. jako Uniwersytet Stefana Batorego. Na Wydziale Teologicznym tej uczelni wykładali i studiowali liczni wybitni księża i późniejsi biskupi.

Wśród zarejestrowanych w tym tomie członków Towarzystwa Jezusowego było wielu profesorów działających w różnych kolegiach. Wykładali oni wprawdzie głównie nauki biblijne, teologię i prawo kanoniczne, ale byli wśród nich także wybitni filozofowie, historycy i matematycy. Ogłaszali drukiem nie tylko mowy i kazania, lecz również kroniki, wiersze łacińskie i polskie, wystawiali sztuki teatralne.

Jezuici gorliwie zwalczali w swoich pismach innowierców, mimo to na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego działali wybitni protestanci i słynni rabini, znawcy Pisma św. Starego Testamentu i Talmudu.

Kościół katolicki w czasie zaborów i okupacji był ostoją polskości i języka ojczystego. Z powodu działalności patriotycznej księża i biskupi byli deportowani, skazywani na długoletnią katorgę, obozy koncentracyjne i łagry, a nawet mordowani.

Prawosławie istniało na tych ziemiach przez wieki obok Kościoła katolickiego. Dzięki unii brzeskiej powstał Kościół greckokatolicki, obrządku wschodniego, unicki, uznający prymat papieża. W okresie zaborów sytuacja zmieniła się. Prawosławie stało się narzędziem rusyfikacji społeczeństwa. Unitów – wbrew ich woli – wcielono do Kościoła prawosławnego, klasztory katolickie i bazyliańskie zlikwidowano, grabiąc ich mienie, rozpraszając biblioteki, zamykając szkoły zakonne.

Walka z polskością, z językiem polskim była dla władz carskich jednocześnie walką z Kościołem katolickim. Deportowano niepokornych biskupów, zastępując ich – wbrew woli Stolicy Apostolskiej – uległymi administratorami diecezji. Po wygnaniu z Wilna biskupa Adama Stanisława Krasińskiego w 1863 r. rządy objął prałat Piotr Żyliński, który zabiegał nawet o wprowadzenie języka rosyjskiego do nabożeństw w kościołach katolickich. Nie

udało się to dzięki patriotycznej postawie duchowieństwa. Ksiądz Stanisław Piotrowicz publicznie spalił *Trebnik* – zalecany rosyjski modlitewnik – na ambonie kościoła św.Rafała.

Kiedy z kolei decyzją generał-gubernatora Kaufmana zabroniono druku książek w języku polskim, a do druków litewskich chciano wprowadzić grażdankę – czcionki rosyjskie, biskup Maciej Wołonczewski popierał ruch „księgonoszy", którzy przenosili nielegalnie przez granicę litewskie książki drukowane alfabetem łacińskim w Prusach.

0 poziomie kultury na Ziemi Wileńskiej świadczą kościoły wznoszone przez zakonników lub możnych fundatorów w stylu gotyckim, renesansowym, barokowym i klasycystycznym. Przede wszystkim liczne kościoły są widoczne w panoramie Wilna.

Na terenach Wielkiego Księstwa Litewskiego obok kościołów budowano od dawna także cerkwie. Pod zaborem rosyjskim tak w Wilnie, jak na Wileńszczyźnie wzniesiono wiele nowych. Oprócz tych oryginalnych budowli na cerkwie przerabiano także kościoły, psując nieraz ich stylowy charakter (np. kościół św. Kazimierza w Wilnie). W czasach sowieckich kościołów nie przeznaczano na świątynie prawosławne, lecz urządzano w nich magazyny (np. w kościele św. Katarzyny), galerie obrazów (jak w wileńskiej Katedrze) lub muzea (np. Muzeum Ateizmu w kościele św. Kazimierza!). Wiele kościołów – zwłaszcza na wsi – uległo dewastacji lub całkowitej ruinie. Największym barbarzyństwem było zburzenie w 1970 r. kościoła bazylianów w Berezweczu.

W siódmym tomie *Encyklopedii Ziemi Wileńskiej* ukazany został charakter stylowy świątyń na Wileńszczyźnie oraz ich losy w ciągu wieków i stan aktualny. Przedstawiono ponadto otoczone kultem i cudami słynące obrazy, w szczególności wizerunek Matki Boskiej Ostrobramskiej.

Profesor Mieczysław Jackiewicz wykorzystał i zacytował w tym tomie nie tylko liczne źródła polskie, lecz także publikacje litewskie, białoruskie i rosyjskie. Dzięki temu działalność katolickiego kleru litewskiego i białoruskiego oraz duchowieństwa innych wyznań mogła być szerzej udokumentowana.

Redakcja Biblioteki Wileńskich Rozmaitości

A

Abelewicz Jan (w niektórych źródłach Józef), syn Wincentego i Anny z Bukszów, ur. 17.03. 1821 r. w parafii onikszyńskiej (Anykščiai), zm. 3.07.1882 r. w Wilnie; ksiądz, kaznodzieja, redaktor pism religijnych biskupa Macieja Wołonczewskiego. Urodził się w rodzinie chłopskiej, chociaż podawał, że jest szlacheckiego pochodzenia. W l. 1833-1838 uczył się w szkole powiatowej w Traszkunach (Troškūnai), następnie w l. 1838-1840 był alumnem seminarium duchownego w Wilnie, w 1840 wstąpił do Akademii Duchownej w Wilnie, w 1842 z akademią przeniósł się do Petersburga. Akademię Duchowną w Petersburgu ze stopniem magistra św. teologii ukończył w 1846. W tymże roku otrzymał święcenia kapłańskie i został skierowany na stanowisko kapelana gimnazjum w Świsłoczy. W 1847 wysłano go do Seminarium Duchownego w Wilnie na stanowisko profesora, gdzie do 1853 wykładał teologię dogmatyczną, równocześnie pełnił funkcję prokuratora seminarium. W 1853 wyjechał do Wołkowyska na stanowisko proboszcza tamtejszej parafii. W 1870 powrócił do Seminarium Duchownego w Wilnie, gdzie został inspektorem oraz profesorem homiletyki. Od 1872 do 1878 wykładał *Pismo Święte*. Od 1878 pełnił obowiązki rektora seminarium. Zmarł nagle na apopleksję. Jako literat pisał kazania oraz redagował pisma biskupa Macieja Wołonczewskiego (Motiejus Valančius).

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*....Wilno, 1912, s. 408; Cz. Falkowski, (w:) *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1, 1935, s. 4.; P. Kubicki, *Bojownicy* kapłani, t. II, 1936, s. 414; V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. III, Vilnius, 1990, s. 302.

Abraham Abele Ben Abraham Salomon, ur. w 1764, zm. w 1836 w Wilnie; rabin, talmudysta litewski. Pełnił funkcję rabina w wielu gminach żydowskich na Litwie; od 1802 był przewodniczącym rabinatu w Wilnie. Uważano go za mistrza kazuistyki talmudycznej. Wystosowany przezeń w 1822 apel o wspieranie ubogich Żydów w Palestynie spotkał się z żywiołowym odzewem. Jego responsy i nowele talmudyczne zachowały się rozproszone w dziełach innych autorów.

P. Fijałkowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 30.

Abramowicz (Abrahamowicz) Adam, ur. 23.08.1710, zm. 1776 w Worniach; ksiądz katolicki, jezuita (1726), kaznodzieja, pisarz religijny, doktor filozofii. W l. 1743-1752 pracował w kolegiach jezuickich w Wilnie, Nowogródku i Warszawie. W 1752 w Wilnie założył Collegium Nobilium, był jego pierwszym rektorem. W l. 1758-73 był rektorem kolegiów jezuickich w Nieświeżu, Połocku i Mińsku. W l. 1743-53 wydał w Wilnie cztery książki kazań. Dedykował je Józefowi Sapieże.

Laureae Academicae, 1997, s. 223, 361; V. Gaigalaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 9.

Adam (Adamm, Adamus) Rejnald, ur. w 1602, zm. ?; duchowny ewangelicki, pedagog, teolog. Był profesorem głównej szkoły kalwińskiej w Słucku, autorem podręczników retoryki i historii; od 1630 jako ordynowany minister został opiekunem Janusza Radziwiłła studiującego w Niemczech, a od 1633 na Litwie jako jego kaznodzieja i bibliotekarz

dworu Radziwiłłów w Kiejdanach; w 1645 uczestnik delegacji kalwińskiej na colloquium w Toruniu.

S. Kot *PSB*, t. 1, s. 23; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.M. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 11.

Adam z Wilna, ur. ?, zm. 1517; ksiądz katolicki, pisarz. Był sekretarzem wielkiego księcia, kanonik wileński. Kształcił się w wileńskiej szkole katedralnej, przez 10 lat (1478-1489) na Uniwersytecie Krakowskim; po powrocie do Wilna dwukrotnie był członkiem poselstwa do Moskwy (1494), a w 1496 do Krakowa; był w 1499 autorem aktu unii wileńskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.M. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 11.

Adamowicz Jan, ur. ?, zm. w 1945 w Wilnie; ksiądz katolicki. Prałat Jego Świątobliwości, kanonik honorowy Katedry Wileńskiej; przez 38 lat był proboszczem parafii św. Rafała w Wilnie; w jego probostwie działał wikary, a następnie proboszcz Paweł Bekiesz, późniejszy długoletni proboszcz polskiej parafii św. Ducha w Wilnie. Ks. Adamowicz pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 175.

Adamowicz Jan, ur. w 1911 w Wilnie, zm. w 1993 w Mińsku?; ksiądz katolicki. Ukończył Gimnazjum oo. Jezuitów w Wilnie w 1931 r.; święcenia kapłańskie otrzymał w 1937 w Wilnie; był wikarym w Ostrowcu (obecnie Białoruś), następnie 27 lat proboszczem w Cudzeniszkach w parafii św. Jakuba (obecnie Białoruś), potem 12 lat w Krasnem i od 1980 proboszcz kościoła kalwaryjskiego w Mińsku.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 64.

Afanasij z Brześcia (Afanasij Filipowicz), ur. ok. 1595 w okolicy Brześcia, zm. 5.09.1648; duchowny prawosławny, święty cerkwi prawosławnej, publicysta, działacz państwowy i cerkiewny. Pochodził z rodziny szlacheckiej, otrzymał dobre wykształcenie; w 1627 wstąpił do zakonu prawosławnego św. Ducha w Wilnie; przebywał w kilku prawosławnych monasterach; w l. 1640-1641 był ihumenem monasteru w Brześciu. Występował przeciwko unii brzeskiej 1596; w 1637-1638 jeździł do cara Rosji ze skargą na ciężkie położenie prawosławia w WKL; w 1644 został aresztowany i osadzony w więzieniu w Warszawie, po zwolnieniu z więzienia opublikował szereg listów przeciwko królowi, nawoływał do zjednoczenia z Moskwą, w 1648 ponownie był aresztowany i oskarżony o udzielanie pomocy Kozakom B. Chmielnickiego, na sądzie otrzymał karę śmierci i był rozstrzelany. Między 1658 i 1666 został kanonizowany przez cerkiew prawosławną jako męczennik za wiarę.

Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja, t. 1. Minsk 2005, s. 267.

Agafangieł Preobrażenskij, ur. ok. 1860, zm. w 1936?; duchowny prawosławny, arcybiskup litewski i wileński. W 1881 ukończył Akademię Duchowną w Moskwie, po ukończeniu Akademii pracował jako wykładowca w seminariach duchownych; w 1885, po śmierci żony i syna, wstąpił do zakonu i przyjął imię Agafangieł. Wkrótce został wikariuszem diecezji irkuckiej, następnie – arcybiskupem ryskim i mitawskim na Łotwie; diecezję wileńską objął w czerwcu 1910, a w styczniu 1914 został przeniesiony do diecezji jarosławsko-rostowskiej.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 376-382.

Ageison Gorgonius, ur. w 1604, zm. 1665; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Pochodził z Danii. Studiował w Wilnie, gdzie uzyskał doktorat filozofii i teologii. Następnie uczył w szkołach niższych, potem w Akademii Wileńskiej i w kolegium jezuickim w Braniewie.

Jako rektor w Braniewie (1657) zorganizował po wojnie studia.

S. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1., s. 30; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 2.

Akademia Duchowna w Wilnie powołana w 1832 w miejsce Głównego Seminarium Duchownego Przy Uniwersytecie Wileńskim, w 1842 przeniesiona do Petersburga. Istniała tam do 1918 roku; jej kontynuatorem jest po części Katolicki Uniwersytet Lubelski.

M.J.

Akcja Bojowników Chrystusowych (ABC), organizacja katolicka działała w Wilnie w okresie międzywojennym, założona przez ks. Henryka Hlebowicza. Członkowie ABC dzielili się na siódemki czy ósemki, które grupowały ich według pola działania. Na swoich zebraniach zdawali oni sprawę z prób swojego oddziaływania na otoczenie w duchu Chrystusowym oraz z wykonywania swoich obowiązków religijnych. Według L. Małunowicz, ks. H. Hlebowicz, „chciał skupić katolików świeckich zaangażowanych całkowicie w czynne szerzenie Królestwa Bożego, stąd nazwa „bojownicy".

Ks. T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik*. Białystok 1999, s. 34.

Akcja Katolicka, forma apostolatu świeckich realizująca ideę powszechnego kapłaństwa w Kościele katolickim; organizacje katolików świeckich wywodzące się z katolickich ruchów społecznych XIX wieku. Formalnie zapoczątkowana encykliką Piusa X *Il fermo proposto* (1905); rozkwit za pontyfikatu Piusa XI, który w encyklikach *Ubi arcato* (1922), *Rerum omnium* (1923), *Non abbiamo bisogno* (1931) określił ramy organizacyjne i program Akcji Katolickiej. Zadaniem A.K. było przeprowadzenie odnowy moralnej, przeciwdziałanie postępującym procesom laicyzacji i sekularyzacji, uaktywnienie laikatu w dziele przemiany świata przez Kościół, zrównoważenie wpływów duchowieństwa w Kościele; jej powstanie miało także stanowić dla wiernych alternatywę wobec członkostwa w partiach politycznych; mimo założonej apolityczności ruchu jej działacze niejednokrotnie angażowali się politycznie. Działalność A.K. była podporządkowana hierarchii kościelnej; główne formy pracy: zebrania połączone z odczytami, wspólne nabożeństwa z katechizacją, wycieczki, obozy, akcje charytatywne. W latach 20-tych i 30-tych XX wieku Akcja Katolicka działała na terenie Wilna i archidiecezji wileńskiej. Podczas II wojny światowej nie prowadziła działalności.

Wielka encyklopedia powszechna PWN, t. 1. Warszawa 2001, s. 264.

Alabiano Garcia, ur. w 1549, zm. w 1624; ksiądz katolicki, jezuita. Z pochodzenia Hiszpan, w zakonie jezuitów od 1567; w 1578 mianowany na profesora kursu teologii w Akademii Wileńskiej; w 1585 drugi po Piotrze Skardze jej rektor, spowiednik kardynała Jerzego Radziwiłła; rozbudował gmachy Akademii Wileńskiej. W 1592 wyjechał z Wilna.

PSB, t. 1; Encyklopedia *Ziemi Wileńskiej, Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.M. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 12.

Albertrandi Jan Chrzciciel, ur. 7.12.1731 w Warszawie, zm. 10.07.1808 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, bibliotekarz, poeta, tłumacz, publicysta, historyk, redaktor. Był synem pułkownika artylerii króla sardyńskiego, osiadłego za Augusta II w Polsce. Uczył się w kolegium jezuickim w Warszawie, w 1748 wstąpił do zakonu jezuitów, w l. 1748-1750 odbył nowicjat w Wilnie, po czym w l. 1750-1753 studiował filozofię w Nieświeżu. W r. szk. 1753/1754 uczył języka francuskiego w kolegium zakonnym w Połocku, w 1755 był prefektem studiów i nauczycielem języka francuskiego w Collegium Nobilium i Seminarium Szyszkowskiego w Wilnie. W 1755/1756 uczył w kolegium jezuitów w Pińsku, tamże

odbył trzyletnie studia teologiczne, zakończone w 1761 w Warszawie. W l. 1761-1763 wykładał w warszawskim kolegium jezuickim język hebrajski; równocześnie pracował jako bibliotekarz w Bibliotece Załuskich. W 1764 odwołany do Połocka, gdzie 15.08.1765 złożył poczwórne śluby zakonne. W 1770 redagował i wydawał „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne", „Wybór Ekonomicznych Wiadomości" i „Zbiór Wiadomości Gospodarskich". Pod koniec 1770 wyjechał przez Wiedeń do Włoch (Sieny i Rzymu). Tam w połowie 1771 wystąpił z zakonu, pozostając księdzem. Po powrocie do Polski w 1773 zbliżył się do króla, który powierzył mu funkcję konserwatora medali starożytnych. Od 1774 pełnił funkcję lektora królewskiego, wkrótce został też kustoszem gabinetu rycin. Od 1775 do 1787 uczestniczył w pracach Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, z przerwą na okres: październik 1777 – listopad 1784, który spędził za granicą. W l. 1782-1784 przebywał w Rzymie i Neapolu, skąd wywiózł 110 tomów materiałów historycznych. Na sejmie 1776 nobilitowany, przez co uzyskał dostęp do godności kościelnych. W sierpniu 1789 wyjechał w charakterze sekretarza i kapelana poselstwa Jerzego Potockiego do Szwecji; zatrzymał się w Berlinie, gdzie został powołany na członka Akademii Berlińskiej. Do Warszawy wrócił w lipcu 1790, czekała tu na niego posada bibliotekarza królewskiego. Wrogi wobec insurekcji kościuszkowskiej, po jej upadku „wsławił się" ekshumacją powieszonych targowiczan i wygłoszonymi na egzekwiach kazaniami. W 1795 mianowany oficjałem archidiakonatu warszawskiego, pod koniec tegoż roku otrzymał godność biskupa zenopolitańskiego (konsekracja odbyła się 26.01.1796 w Warszawie).

R. Jakubenas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku.* Kraków 2005, s. 41.

Albinus, Albin Jerzy z Koźmina, ur. ok. 1500, zm. 1570 r. w Wilnie; ksiądz katolicki, święcenia kapłańskie przyjął w 1540; biskup, teolog, bibliofil. Doktor obojga praw, kantor katedry wileńskiej, od 5.011.1550 biskup sufragan wileński. Pisał po łacinie. Wydał dziełko poetyckie w języku łacińskim; pisał wiersze okolicznościowe. Posiadał dużą bibliotekę, część jej przekazał Akademii Wileńskiej. Podejrzewano go o sprzyjanie Reformacji, zwolennik wprowadzenia języka polskiego do liturgii, popadł w konflikt z władzami kościelnymi.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 47; V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija,* Vilnius, 2001, s. 14; ks. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 4.; H. Barycz, (w:) *PSB*, t. 1, s. 47; J. Kurczewski, *Podręczna encyklopedia kościelna*; M. Brensztejn, *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832.* Wilno 1925, s. 118; K. Siedlecka, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej.* Warszawa 1972, s. 4.

Aleksandr Dobrynin, ur. ?, zm. 28.04.1885 w Wilnie; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński. W l. 1851-1860 był rektorem prawosławnego Seminarium Duchownego w Wilnie, w l. 1860-1867 – biskupem kowieńskim i pomocnikiem Józefa Siemaszki, później pełnił obowiązki biskupa dońskiego; w kwietniu 1879 został arcybiskupem wileńskim; pochowany w krypcie cerkwi św. Ducha w Wilnie.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie.* Vilnius 2005, s. 317.

Aleksandrowicz Bolesław, ur. w 1831 w powiecie trockim, zm. w 1865 w Tiumieniu (Rosja); ksiądz katolicki. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, po święceniach – wikary w Piwoszunach, w d. powiecie trockim (obecnie Litwa, rejon olicki), następnie proboszcz w Dyneburgu (Daugavpils, Łotwa); działacz niepodległościowy podczas powstania 1863 roku na Litwie; skazany na zesłanie i osiedlenie w Tiumieniu, gdzie zmarł na tyfus.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.M. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 13.

Aleksij Ławrow-Płatonow, ur.?, zm. 10.11.1890 w Wilnie; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński. Ukończył prawosławną Akademię Duchowną w Moskwie, później wykładał w niej prawo kanoniczne; po śmierci córki i żony wstąpił do zakonu; w 1878 został biskupem możajskim, w 1884 – biskupem dmitrowskim, następnie wikariuszem moskiewskiej eparchii, w 1885 – biskupem Taurydy, skąd po śmierci arcybiskupa Aleksandra przybył do Wilna; arcybiskupem wileńskim został 11.05.1885; będąc władyką prawosławnym często odwiedzał kościoły katolickie i utrzymywał przyjazne stosunki z klerem katolickim; odnowił cerkiew św. Ducha w Wilnie, zakładał szkoły cerkiewne w swojej diecezji. Pochowany w krypcie cerkwi św. Ducha, obok grobu J. Siemaszki.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 323.

Alenkiewicz Pacyfik, ur. ok. 1773, zm.?; ksiądz katolicki, pisarz religijny. Uczył się w Wiłkomierzu i w Collegium Nobilium w Wilnie, w 1796 był studentem Szkoły Głównej Litewskiej; w 1791 wydał kazania w języku litewskim: *Kozonius ant dienos Szwęta Jona Nepomucena...*

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 325.

Alumnat papieski w Wilnie, ul. d. Uniwersytecka, obecnie Universiteto 4, ufundowany przez papieża Grzegorza XIII w 1582 jako seminarium duchowne, wzniesiony w 1622 jako dom mieszkalny dla księży (alumnów) wyznania unickiego, będących absolwentami Akademii Wileńskiej. Zamknięty w 1798, później własność uniwersytetu, zajęty przez mieszkania. Są to trójkondygnacyjne zabudowania tworzące zamknięty dziedziniec otoczony arkadowymi krużgankami. Obecnie budynek mieści instytucje kulturalne i kawiarnię „Aliumnatas".

M.J.

Amatus Sycylijczyk Jan Sylwiusz, ur. ?, zm. 8.06.1537; ksiądz katolicki. Humanista-grecysta, doktor obojga praw z Padwy, w l. 1529-1537 był nauczycielem królewicza Zygmunta Augusta, protonotariusz apostolski; otrzymał plebanie w Lidzie i Witebsku.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 41.

Ambraziejus Juozas, właśc. Józef Ambrozewicz, Ambrazevičius, ur. 9.02.1855 w Suwałkach, zm. 27.06.1915 w Wilnie; ksiądz katolicki, litewski działacz społeczny i kulturalny. W 1880 r. ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie. Po święceniach kapłańskich pracował w Warszawie, a od 1892 był księdzem w diecezji wileńskiej. W końcu XIX w. włączył się do litewskiego ruchu odrodzenia narodowego. W 1900 zorganizował chór litewski przy kościele św. Rafała w Wilnie, pisał dla tego chóru pieśni religijne. W 1905 r. redagował i wydawał czasopismo „Lietuvos Bitininkas" (Pszczelarz Litewski), w l. 1906-1908 – czasopismo „Šviesa" (Światło). W 1906 r. wydał elementarz litewski i katechizm dla dzieci. Napisał i wydał *Polsko-litewsko-rosyjski słownik* (1907). Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

Lietuviškoji enciklopedija, t. 1. Kaunas 1933; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1. Vilnius 1985; *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 18 .

Ancuta Jerzy Kazimierz, ur. ok. 1650 na Podlasiu?, zm. 16.05.1737; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, brat Macieja Józefa. Studiował w Wilnie i Rzymie. Był referendarzem litewskim, kanonik i oficjał wileński, od 1712 administrator dóbr Seminarium Diecezjalnego w Wilnie; od 1714 prepozyt królewskiej kaplicy św. Kazimierza w katedrze wileńskiej, był też proboszczem w Nowogródku, Lachowiczach i Korkozach; od 27.09.1723 biskup sufragan wileński. Był zdecydowanym przeciwnikiem innowierców i zwolennikiem ograniczenia ich praw. Pochowany w katedrze wileńskiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa

2000, s. 4; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 885.

Ancuta Maciej Józef, ur. ok. 1650, zm. 18.01.1723 w Warszawie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Był bratem Jerzego Kazimierza; proboszcz i kanonik wileński oraz referendarz litewski. Był też proboszczem w Szatach i Wiłkomierzu; od 1705 sekretarz króla Augusta I. 1.10.1717 prekonizowany biskupem tytularnym Mosynopolis i sufraganem wileńskim, 14.06.1717 mianowany przez Stolicę Apostolską koadiutorem bpa K. Brzostowskiego w Wilnie. Rządy w diecezji wileńskiej objął 24.10.1722. Dbał o rozwój ekonomiczny majątków biskupich. Gromadził dzieła teologiczne, głównie pisarzy kościoła. Jeszcze za życia przekazał księgozbiór swemu krewnemu Jerzemu Kazimierzowi Ancucie (zm. 16.05.1737 w Wilnie), doktorowi teologii, cenzorowi ksiąg i późniejszemu biskupowi sufraganowi wileńskiemu; postawił jako warunek oddanie biblioteki po śmierci krewnego Akademii Wileńskiej, co wykonano zgodnie z wolą fundatora.. Pochowany w katedrze wileńskiej.

B.W. Święcicki, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 9-10.ks. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 6; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 785-786 .

Andreani Jan, ur. w 1604, zm. W 1675; ksiądz katolicki, jezuita. Włoch z pochodzenia, w 1623 wstąpił do zakonu jezuitów; wykładał w Akademii Wileńskiej filozofię i w l. 1645-1648 był prefektem studiów.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 14.

Andrejew Matwiej, syn Osipa, ur.?, zm. w 1901 w Wilnie; duchowny starowierów, nastawnik. Był proboszczem parafii(obszcziny) starowierców na Nowym Świecie w Wilnie od 1891. w l. 1870-1890 członek Rady Gminy Wileńskiej.Jego ojciec, Osip, był pierwszym nastawnikiem wileńskich starowierców.

P.I.Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny*. 1830-1930. Wilno 1930, s. 10; W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 27.

Andrejew Osip, syn Andreja, żył w pierwszej połowie XIX w.; duchowny starowierców. Był pierwszym nastawnikiem (duchownym) świątyni w Wilnie, którą otwarto na Nowym Świecie w 1835 r. Wówczas do parafii (obszcziny) należało ponad 250 osób, około 45 rodzin.

P.I. Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny. 1830-1930*. Wilno 1930, s. 6.

Andruszewicz Jan, zwany Pudełko, pseud. Anchuscius, Anchusius, ur. w końcu XV lub na początku XVI w., zm. ok. 1567; ksiądz katolicki, poeta. Był kanonikiem katedry wileńskiej, od 1544 r. biskup kijowski, od 1555 – biskup łucki. Napisał poemat o męczeństwie franciszkanów wileńskich w czasach księcia Olgierda (Algirdasa).

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 92; M. Ročka, *Jono Andruševičiaus eilės*, „Literatūra", 1971, nr 14, s. 97-104; V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 22.

Andruszkiewicz Eliasz, ur. w 1799, zm. w 1884 w Zasławiu; duchowny unicki, bazylianin. Studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wileńskiego w l. 1822-1825. Pod koniec życia przebywał w klasztorze bernardyńskim w Zasławiu.

L. Janowski, *Słownik biobibliograficzny Uniwersytetu Wileńskiego*. Wilno 1939, s. 7.

Andruszkiewicz Jan, żył w XVI w.; ksiądz katolicki, biskup kijowski. Był kanonikiem wileńskim, po 1555 został biskupem kijowskim.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*. Wilno 1912, s. 92.

Andrzej herbu Jastrzębiec, ur.? w Małopolsce, zm. 14.11.1398; ksiądz katolicki, franciszkanin, misjonarz. Uczył się przy katedrze gnieźnieńskiej, był sekretarzem biskupa krakowskiego; w 1354 wstąpił do zakonu franciszkanów, był kaznodzieją; w 1371 został biskupem tytularnym Seretu (Mołdawia), od około 1377 biskup-sufragan w diecezji gnieźnieńskiej, spowiednik królowej Węgier Elżbiety Łokietkówny; 9.05.1371 został wprowadzony na katedrę wileńską decyzją papieża Urbana VI na prośbę króla Władysława Jagiełły i Królowej Jadwigi. Był pierwszym ordynariuszem diecezji wileńskiej. Nagrodzony przez Jagiełłę i Witolda; w lipcu 1392 koronował Witolda na wielkiego księcia litewskiego; przy katedrze wileńskiej założył kaplicę Bożego Ciała; założyciel w 1397 klasztoru franciszkanów w Lidzie i w Oszmianie.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych.* Wilno 1912, s. 24; K. Pieradzka, (w:) *PSB*, t. I, s. 102, Kraków 1935; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 10; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istrorijoje.* Vilnius 2002, s. 153-154.

Andrzejkiewicz (Gintowt-Andrzejkiewicz) Jan Andrzej, ur. w 1609 w powiecie oszmiańskim, zm. 4.10.1673; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz, pedagog. Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu „Pobóg". W 1628 wstąpił do zakonu jezuitów, uczył się w Wilnie; w l. 1631-1633 był prefektem biblioteki kolegium jezuickiego w Połocku, w l. 1650-1653 – rektorem kolegium jezuickiego w Połocku. Wydał kilka prac, m.in. *Memoriał nieśmiertelnej pamięci...* (Wilno 1667), *Ziarno gorczyczne gorzkiej męki najsłodszego Zbawiciela* (Wilno 1673), wznawiane w Zamościu, Kaliszu, Krakowie.

U. Karotki, (w:) *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 1. Minsk 1984, s. 114; W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encyklapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 226-227.

antytrynitaryzm, doktryna odrzucająca dogmat Trójcy Świętej, powstała w II w. na Bliskim Wschodzie; w obrębie antytrynitaryzmu można wyodrębnić kilka stanowisk mających zwolenników wśród starożytnych chrześcijańskich wspólnot wyznaniowych: adopcjanie głosili, że Chrystus był adoptowanym synem Boga; monarchianie twierdzili, że Bóg jest jeden co do osoby i sposobu działania; niektórzy modaliści głosili pogląd o jedności Boga; patrypasjanie nauczali, że w Chrystusie urodził się, żył i umarł Bóg Ojciec; sabelianie uważali, że Bóg staje się troisty dopiero w swym działaniu – jak stwórca świata, zbawiciel i uświęciciel; subordynacjanie głosili, że Chrystus jest podporządkowany Bogu, a Duch Święty Bogu Ojcu i Chrystusowi; arianie uważali, że Chrystus i Duch Święty są bytami niepodobnymi do Boga lub jedynie stworzonymi; macedonianie wierzyli, że Duch Święty był stworzony przez Chrystusa; najbardziej skrajni – tryteiści podkreślali odrębność osób w Trójcy Świętej, zacierając ich substancjalną jedność. W XVI w. doktryna antytrynitaryzmu pojawiła się ponownie w unitarianizmie, w Polsce u braci polskich, także na Litwie, gdzie wspólnoty antytrynitarskie działały do l. 1650-1660.

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa b.d., s. 43; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1. Vilnius 1985, s. 79.

Apidomy k. Łyntup w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon Postawy, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew staroobrzędowców p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), drewniana, wzniesiona w l. 30-tych XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Arciechowski Piotr, żył w XVI w.; ksiądz katolicki, biskup kamieniecki. Był dziekanem wileńskim, prekonizowany w 1562 r. biskupem kamienieckim. Zmarł przed objęciem rządów w diecezji.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 11.

Arent (Arendt) Tobiasz, ur. 10.06.1646 w Reszlu na Warmii, zm. 8.04.1724 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, doktor teologii, pedagog. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1662. Studiował retorykę, filozofię, teologię i gramatykę. Następnie 14 lat przebywał w Królewcu jako superior misji katolickiej. W l. 1690-1693 był rektorem kolegium jezuickiego w Braniewie, następnie 4 lata rektorem kolegium jezuickiego w Warszawie, 12 lat rektorem Akademii Wileńskiej, prepozytem domu profesów w Wilnie, regensem alumnów, a w l. 1701-1705 prowincjałem litewskim. Wydał m.in. podręcznik pedagogiki pt. *Praxis de natura, motivis et mediis magisterii grammatices* oraz pracę teologiczną pt. *Studium polemicum pro doctrina catholica susceptum* (Wilno 1716). Pracował nad unią z Kościołem Prawosławnym.

S. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 156; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 6.

Archidiecezja Wileńska w 1939 była terytorialnie największa w Polsce. Posiadała 371 parafii oraz 110 kościołów pomocniczych. Pracowało 626 księży diecezjalnych i 105 zakonnych. Ponadto było 25 zakonów męskich i 56 żeńskich. Kadry duchownych zasilało Seminarium Duchowne w Wilnie i Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego. Arcybiskupem metropolitą wileńskim był ks. Romuald Jałbrzykowski.

H. Szlagier, *I w Ostrej świecisz Bramie.* Białystok 1994, s. 13.

arianizm, nauka teologiczna Ariusza dotycząca natury związku Ojca i Syna w chrześcijańskiej doktrynie Trójcy Świętej, zapoczątkowana w Aleksandrii w IV w. Za pomocą pojęć platonizmu Ariusz usiłował wyjaśnić tajemnicę tego związku, czyli przedstawić w racjonalny sposób bóstwo Syna Bożego, tj. Logosu, zachowując jednocześnie monoteizm. Arianizm wiąże się z teorią „podwójnego Logosu", wg której Syn Boży jako Logos jest wieczny, gdyż istnieje odwiecznie w Bogu Ojcu jako jego przymiot, a jednocześnie nie jest wieczny, gdyż otrzymał od Boga istnienie, zanim zostały stworzone czas i świat. Jako zrodzony przez Ojca odwiecznie, ale jednocześnie stworzony, pośredniczy między Bogiem a światem, uczestniczy w bóstwie z łaski, ale jest stworzeniem, chociaż pierwszym przed innymi; ów Logos zajął w Chrystusie-człowieku miejsce duszy ludzkiej. Według arianizmu Jezus jako człowiek nie miał duszy ludzkiej. Arianizm łączył się w chrystologii z adopcjanizmem. Arianizm miał wielu politycznych zwolenników; był popierany przez następców Konstantyna. W IV w. rozpadł się na kilka odłamów. Ostatecznie arianizm został potępiony w 381 na Soborze Konstantynopolskim I, a jego wpływy na Wschodzie zostały poważnie ograniczone. Na Zachodzie arianizm przetrwał do VII w. Odrodził się w XVI w. jako radykalny prąd w Reformacji w Niemczech, Włoszech, Szwajcarii, następnie dotarł do Polski i na Litwę. Najwybitniejszym przedstawicielem arianizmu w WKL był Szymon Budny, zaś wspólnoty ariańskie (braci polskich) istniały w Wilnie, Kiejdanach, Taurogach. Zgodnie z uchwałami sejmu 1648 r. zwolennicy arianizmu zostali usunięci z WKL i przenieśli się do Prus, Holandii, a później do Anglii.

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa b.d., s. 44-45; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1. Vilnius 1985, s. 100.

Arias Antoni, ur. w 1546, zm. w 1591 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Z pochodzenia Hiszpan, w 1566 wstąpił do zakonu jezuitów; ok. 1578 przybył do Wilna dla zorganizowania w Akademii wydziału teologicznego, na którym do końca życia wykładał teologię scholastyczną, egzegezę Pisma św. oraz teologię moralną.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 15.

Arie Lejb ben Aszer, ur. ok. 1695 w Mińszczyźnie, zm. w 1785 w Metzu; rabin, autor wielu prac religijnych. W l. 1733-1742 był rektorem jesziwy w Mińsku, od 1750 – rabinem w Wołożynie, gdzie również prowadził jesziwę. Mając blisko 70 lat wyjechał na Śląsk. W 1765 został rabinem w Metzu. Tam, między nim a członkami miejscowej gminy, wielokrotnie dochodziło do konfliktów, związanych z formą sprawowania kultu. Był on autorem licznych dzieł, m.in. nowel talmudycznych oraz responsów.

P. Fijałkowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 103.

Arkadij, ur. ?, zm. w 1876 w Wilnie; duchowny prawosławny, zakonnik. Był ihumenem (przeorem) klasztoru św. Ducha w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 45.

Arkadij, ur.?, zm. w 1896 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był mnichem, ijeromonachem w klasztorze Świętego Ducha w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46.

Aszkenazy Hillel Ben Naftali Hirc, ur. w 1615 lub 1630 w Brześciu Litewskim, zm. 1690 lub 1691 w Żółkwi; rabin. Piastował urząd rabina kolejno w kilku gminach litewskich, w tym przez wiele lat w Wilnie, wchodząc też do władz tamtejszego kahału. W tym czasie przyjaźnił się i prowadził dysputy z A.S. Kojdanowerem. W 1671 został rabinem gmin w Altonie i Hamburgu. Po pewnym czasie powrócił do Polski i przyjął stanowisko rabina w Żółkwi, gdzie pozostał do śmierci.

P. Fijałkowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 120.

Aucepius Teodor, ur. w 1691, zm. w 1773; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem filozofii i teologii w Akademii Wileńskiej w 1732-35 i 1742-44.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 16.

Audziejewicz (Audziewicz) Jan, ur. w 1623, zm. w 1671; duchowny kalwiński. Był teologiem kalwińskim, ordynowany na ministra przez synod prowincjonalny litewski w 1644 i wysłany na kaznodzieję nadwornego do wojewodziny smoleńskiej Abramowiczowej. W 1645 otrzymał stypendium zagraniczne z fundacji szwabskiej i wpisał się na wydział teologii we Franeker w Fryzji niderlandzkiej. W 1648 studiował w Lejdzie. Po powrocie na Litwę w 1651 został kaznodzieją w Wilnie, od 1659 – konseniorem wileńskim. Ogłosił pochwałę czynów swego współwyznawcy strażnika litewskiego kniazia Hrehorego Mirskiego pt. *Idea supremorum justorum et gestorum fortissimi herois Gregorii in Kasple Mirski*; jest też autorem dysputacji *Exercitatio theologica...* (1648) dedykowanej synodowi wileńskiemu.

J. Kot, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków 1935, s. 178.

Audziewicz Antoni Franciszek, ur. 21.09.1834 we wsi Telžiai koło Poswola (Pasvalys), zm. 10.05.1895 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup wileński. Pochodził z litewskiej rodziny chłopskiej. W l. 1855-1859 uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1859 otrzymał święcenia kapłańskie; był kapelanem w szpitalu św. Jakuba (w 2005 szpital został zamknięty); następnie był wikarym w Werkach, Turgielach, Radoszkowiczach, wikarym w kościele św. św. Franciszka i Bernardyna w Wilnie; w 1869 w Akademii Duchownej w Petersburgu eksternistycznie obronił pracę z teologii *De Dignitate sacerdotali* (1870) i uzyskał stopień kandydata; następnie w latach 1872-1884 był profesorem teologii dogmatycznej w Akademii Duchownej, później został jej rektorem; w 1884 odszedł

z Akademii, wyjechał do Mohylewa, gdzie pracował do 1889. Był tu kanonikiem, opiekunem młodzieży i asesorem tamtejszego konsystorza. 30.12.1889 prekonizowany biskupem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 25.04.1890. Biskupem wileńskim był do1895 r. Pochowany w katedrze wileńskiej.

ks. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000,s. 35; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 633-637.

Augustaitis Franciszek (Pranas), ur. 25.04. 1883 we wsi Mažučiai k. Wyłkowyszek, zm. 11.08.1941 w Wilnie; ksiądz katolicki, historyk literatury, dramaturg litewski. Uczył się w gimnazjum w Mariampolu, następnie ukończył seminarium duchowne w Sejnach; studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu, a później w uniwersytecie we Fryburgu. W l. 1913-1920 mieszkał w USA, tam współpracował z prasą litewską, w l. 1920-1921 był nauczycielem w Wilnie; w tym czasie wystąpił ze stanu duchownego. W 1922 został wydalony z Wilna na Litwę Kowieńską, w Kownie pracował na Uniwersytecie im. Witolda Wielkiego. W l. 1940-1941 w Uniwersytecie Wileńskim był dziekanem Wydziału Humanistycznego. Napisał w języku polskim pracę naukową pt. *Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyźmie polskim* (1911), po litewsku napisał dramat *Karės metu* (Podczas wojny, 1915).

Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius 2001, s. 32.

augustianie, zakony oparte na regule św. Augustyna; eremici, Ordo Fratrum Eremitarum Sancti Augustini (OESA), zakon katolicki, założony w 1256 we Włoszech przez papieża Aleksandra IV w miejsce wspólnot pustelniczych żyjących po 430 według reguły św. Augustyna; od 1303 zakon żebrzący. Do Polski zostali sprowadzeni z Pragi w 1342 przez króla Kazimierza III Wielkiego. Na 1 poł. XVII w. przypadł największy rozkwit augustianów eremitów na ziemiach polskich, w XVII przybyli do **Wilna.** W roku 1677 augustianie eremici otrzymali plac po b. cerkwi unickiej św.św. Koźmy i Damiana, która spłonęła w 1655. Początkowo zbudowali sobie kościół drewniany, gdy ten spalił się w pożarze w 1742, zakonnicy rozpoczęli w 1746 budowę kościoła murowanego p.w. Matki Boskiej Pocieszenia. Na rogu ulic Sawicz i Baszty w Wilnie był ich klasztor. W 1803 zakon augustianów władze carskie skasowały, a mury klasztorne zostały przekazane Seminarium Duchownemu przy Uniwersytecie Wileńskim; w 1833 w tymże gmachu umieszczono Akademię Duchowną, którą w 1842 przeniesiono do Petersburga; po przeniesieniu Akademii Duchownej do Petersburga klasztor uległ konfiskacie, a kościół zamieniony został w 1843 na cerkiew św. Andrzeja. W 1919 kościół przekazano katolikom, a budynki poklasztorne zostały oddane częściowo Seminarium Nauczycielskiemu (od ul. Augustiańskiej), zaś od ulicy Bakszty –Uniwersytetowi, który umieścił tu bursę miejską, jadłodajnię („mensę") akademicką i różne organizacje młodzieży akademickiej. Wcześniej, bo około 1620 r. augustianie osiedlili się w **Bystrzycy** nad Wilią, gdzie mieli swój klasztor. W 1622 roku Jan Brzostowski sprowadził augustianów do **Michaliszek** nad Wilią, gdzie wybudował dla nich kościół i klasztor, przydzielił zakonnikom włókę ziemi (21,36 ha), podarował majątek Raduszany (obecnie w rejonie miadziolskim). W l. 1655-1661 kościół i klasztor zrabowali Moskale. Po wyzwoleniu kościół i klasztor odnowiono. W 1668 Cyprian Brzostowski zapisał augustianom wieś **Troszczany**, gdzie mnisi zbudowali klasztorek i kaplicę św. Bartłomieja. W okolicy upowszechniali religię katolicką. Klasztory w Michaliszkach i Troszczanach zostały skasowane w 1832. Kaplica w Troszczanach również nie istnieje.

A.H. Kirkor, *Przewodnik po Wilnie i jego okolicach.* Wilno 1880, s. 184; J. Kłos, *Wilno. Przewodnik krajoznawczy.* Wilno 1923; WEP, t. 2. Warszawa 2001, s. 465.

B

Bagieński Adolf, ur.?, zm. 7.12.1873; ksiądz katolicki, zastępca profesora Akademii Duchownej w Wilnie, profesor Akademii Duchownej w Petersburgu. Uczył się w l. 1833-1836 w Akademii Duchownej w Wilnie, gdzie uzyskał stopień kandydata teologii; w listopadzie 1837 powołany w charakterze zastępcy profesora w tejże Akademii; tamże w 1839 uzyskał stopień magistra teologii; w 1841 zdobył stopień doktora teologii. Po przeniesieniu Akademii Duchownej do Petersburga, wyjechał do Petersburga i został tam profesorem. W 1844 w Wilnie ogłosił podręcznik *Introductio historico-critica in libros sacros*. Był prałatem kapituły mohylewskiej. W 1869 opuścił Akademię Duchowną i został członkiem Kolegium Duchownego w Petersburgu.

Cz. Falkowski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków 1935, s. 215.

Bagieński Paweł, ur. w 1880, zm. w 1962; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Sobotnikach d. powiatu oszmiańskiego.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 52.

Bagiński Wojciech Wincenty, ur. ?, zm. w 1784; ksiądz katolicki, dominikanin, kaznodzieja. Był nauczycielem w Wilnie. Autor zbioru kazań oraz dzieła *Chorografia czyli opisanie Żmudzi świętej*.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 18.

Bajewski Jan Eugeniusz, ur. w 1915 w Wilnie, zm. 8.05.1941 w Oświęcimiu; ksiądz katolicki, franciszkanin. Szkołę powszechną ukończył w Wilnie, uczył się w Gimnazjum im. J. Lelewela w Wilnie oraz w Gimnazjum im. A. Mickiewicza tamże; w 1933 uzyskał świadectwo dojrzałości, w tymże roku rozpoczął naukę w Wileńskim Wyższym Seminarium Duchownym, rok później opuścił seminarium i 17.08.1934 wstąpił do zakonu franciszkanów w Niepokalanowie; 1.05.1939 otrzymał święcenia kapłańskie; pracował w Niepokalanowie, był pomocnikiem o. Maksymiliana Kolbego; w 02.1941 został aresztowany i osadzony w warszawskim więzieniu na Pawiaku; 5.04.1941 – przewieziony do obozu w Oświęcimiu, gdzie wkrótce zmarł.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe. Przewodnik śladami świętych i błogosławionych*. Wilno 2002, s. 161-162.

Baka Józef, ur. 18.03.1707 r. koło Nowogródka, wg. innych źródeł w powiecie mińskim, zm. 2.05.1780 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta, pisarz religijny. Był synem skarbnika mścisławskiego Adama Baki; w 1723 wstąpił do zakonu jezuitów, w 1735 otrzymał święcenia kapłańskie; w Akademii Wileńskiej do 1736 r. studiował retorykę, filozofię i teologię; w l. 1738-1739 wykładał retorykę w Akademii Wileńskiej; uczył w kolegiach jezuickich, był misjonarzem w Mińsku, pełnił służbę duszpasterską w Wilnie. Był kaznodzieją Bractwa Dobrej Śmierci w Wilnie. W 1780 r. wyjechał do Warszawy, gdzie rychło zmarł. Był pisarzem religijnym, wydał poezje pt. *Uwagi rzeczy ostatecznych i złości grzechowej* (Wilno 1766) oraz *Uwagi o śmierci niechybnej wszystkim pospolitej* (Wilno 1766). Wydał ponadto m.in. *Nabożeństwo codzienne*

chrześcijańskie. Działalność pisarska Baki łączyła się z pracą kaznodziejską, zwłaszcza misyjną. Większość jego dzieł zaginęła.

A. Czyż, *Groteska w poezji księdza Baki*, „Przegląd Humanistyczny", 1981, nr 3, s. 147-157; A. Czyż, *Światło i słowo*. Warszawa 1995, s. 247-264; *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 40; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J.Malinowskiego, Bydgoszcz, 2002, s. 18; A. Maldzis, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja.*, t. 1. Minsk 2005, s. 280.

Balcerowicz Piotr, ur. ok. 1670, zm. w 1742; pastor kalwiński. W 1691 został przyjęty do pierwszej (najwyższej) klasy gimnazjum w Słucku, a dwa lata później z polecenia Synodu Jednoty Litewskiej objął stanowisko „nadwornego docenta" u Pakoszów w województwie połockim. W 1696 został nauczycielem gimnazjum w Kiejdanach, a w 1697 – ministrem tamże; w 1731 wybrano go seniorem zboru zawilejskiego (święciańskiego). Od 1732 rezydował w Birżach.

W. Gizbert Studnicki, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków 1935, s. 230.

Balingródek, lit. Balingradas, w d. powiecie święciańskim, woj. wileńskie (obecnie Litwa); kościół katolicki p. w. Opatrzności Bożej, murowany, ufundował Ignacy Baliński. Wnętrze kościoła ozdobił Ignacy Koczan. Z frontu widoczna jest wieża kwadratowa, czterokondygnacyjna, zwieńczona krzyżem. W wieży jest dzwon. We wnęce inskrypcja: *Ignacy i Elżbieta Balińscy zbudowali r. 1825.* W kościele spoczywają zwłoki ojca fundatora – Ignacego Balińskiego. Po 1863 r. kościół został zamknięty. Dopiero w 1919 r. świątynię ponownie oddano katolikom, w 1927 r. został wyremontowany. W 1928 r. odnowiony kościół p.w. Opatrzności Bożej i Matki Boskiej Królowej Korony Polskiej został uroczyście konsekrowany przez arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 2004, s. 63

Baltrušis Ignas (Bałtruszys Ignacy), ur. 1864, zm. 1919; ksiądz katolicki. Był profesorem Akademii Duchownej i rektorem Seminarium Duchownego w Petersburgu; doktor prawa kanonicznego; zwolennik zgodnego współżycia Litwinów z Polską.

Cz. Falkowski, (w:) *Polski słownik* biograficzny. T. 1. Kraków 1935, s. 252.

Bandurski Władysław, ur. 25.05.1865 w Sokalu k. Lwowa (dziś Ukraina), zm. 6.03.1932 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup, pisarz, poeta, kaznodzieja, działacz niepodległościowy. Studiował we Lwowie i Rzymie; po święceniach (1887) był wikariuszem w Kamionce Strumiłowej i Lwowie, następnie sekretarz bpa J. Puzyny w Krakowie, kanclerz tamtejszej kurii i kanonik lwowski. 26.09.1906 prekonizowany biskupem tytularnym cydoneńskim i sufraganem lwowskim, sakrę biskupią przyjął 30.12.1906. Był wikariuszem generalnym i rektorem seminarium duchownego we Lwowie. Członek tajnej organizacji obywatelskiej patronującej Drużynom Strzeleckim i Zarzewiu. W czasie pierwszej wojny światowej od 1914 mieszkał w Wiedniu, był opiekunem uchodźców i jeńców polskich. Honorowy kapelan I Brygady Legionów Polskich, sprawował również opiekę duszpasterską nad całymi Legionami Polskimi. W 1908 wydał pracę *Czym Wyspiański dla Polski*. Wygłaszał kazania na pierwszej linii frontu. Od listopada 1918 w Wojsku Polskim, w 1919 zrezygnował z sufraganii, został mianowany generałem dywizji, od 1920 mieszkał w Wilnie, m.in. był kapelanem sił zbrojnych Litwy Środkowej; jest autorem kazań, powiastek, broszur, utworów scenicznych o tematyce religijnej, m.in. *Ducha nie gaście. Mowy i przemowy patriotyczne* (1911). *Praca i cierpienie* (1921), *Krwi ofiarnej cześć* (1928); wydał tom wierszy *Z niewoli do ziemi obiecanej* (1920). W Wilnie prowadził aktywną działalność społeczną

w wojsku, harcerstwie i środowisku akademickim. Pochowany w Katedrze wileńskiej, jego szczątki w 1996 przeniesiono do katedry Polowej WP w Warszawie.

I. Teresińska, (w:) *Literatura polska XX wieku. Przewodnik* encyklopedyczny, t. 1. Warszawa 2000, s. 19; ks. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 18; Wielka *Encyklopedia PWN*, Warszawa, 2001, s. 177.

Bańkowski Maciej, ur. ?, zm. ok. 1629; duchowny ewangelicki (kalwiński), delegat na synodzie generalnym toruńskim kościołów helweckich na Litwie w 1595; przewodniczący synodu prowincjonalnego Jednoty Litewskiej w 1611, od 1629 superintendent wileński.

W. Gizbert-Studnicki, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków 1935, s. 268.

baptyści, zob. Kościół Chrześcijan Baptystów

Baranowski Antoni, Baranauskas Antanas, ur. 17.01.1835 w Oniksztach, zm. 26.11.1902 w Sejnach; ksiądz katolicki, biskup, poeta litewski. Urodził się w rodzinie wolnych chłopów. Ojciec posiadał niewielkie gospodarstwo rolne. W dzieciństwie musiał paść bydło ojcowskie i pomagać w gospodarstwie. W 1845 rozpoczął naukę w szkole parafialnej w Oniksztach. Zajęcia odbywały się w języku polskim i rosyjskim. Po ukończeniu szkoły parafialnej rodzice oddali go na służbę do proboszcza parafii Giełwony (Gelvonai), Daniewicza. Podczas pobytu u księdza Baranowski zaczął pisać wiersze po polsku. W 1849 r. ksiądz Daniewicz odesłał czternastoletniego „lokajczyka" do domu. Tak skończyła się służba u obcych.Ojciec widząc, że syn wykazuje duże zdolności do nauki, postanowił kształcić go dalej i 10 lutego 1851 roku wysłał do Rumszyszek (Rumšiškes) do dwuletniej szkoły kancelistów gminnych. W szkole tej pisał dziennik po polsku, który się zachował, stąd wiemy jak przebiegało jego życie w okresie młodzieńczym. W Rumszyszkach napisał wiele wierszy w języku polskim. Były to liryki dość prymitywne, pisane z okazji imienin znajomych lub różnych zdarzeń czy wypadków, które miały miejsce w Rumszyszkach. Zachował się z tego okresu wiersz pt. *Wylew Niemna w Rumszyszkach 1851 r.* W szkole w Rumszyszkach pogłębił zamiłowanie do literatury. Wtedy zaczął interesować się folklorem litewskim, zapisywał zasłyszane baśnie, legendy i dainy. W lutym 1853 roku skończył szkołę i odbył praktykę miesięczną w Izbie Skarbowej w Kownie, następnie od kwietnia 1853 r. rozpoczął pracę jako pisarz gminny w miejscowości Wojnuta (Vainutas) w pobliżu Szyłokarczmy (Šilute). 19.06.1854 przeniesiono go do Rosień (Raseiniai) – miasteczka powiatowego guberni kowieńskiej. Długo jednak tam nie pracował: jeszcze w tymże roku przeniósł się do Surwiliszek (Surviliškis) nad Niewiażą, w pobliżu Kiejdan (Kedainiai), a stamtąd 30.04.1855 przeniesiono go do miasteczka Siady (Seda) w powiecie telszewskim na Żmudzi. W Siadach poznał i wkrótce zaprzyjaźnił się z młodą polsko-litewską poetką Karoliną Anną Proniewską, która wywarła duży wpływ na jego rozwój intelektualny i poetycki. Proniewska skłoniła Baranowskiego, by dalej zbierał pieśni ludowe i sam zaczął pisać poezje po litewsku. Niewątpliwie Proniewska przyczyniła się do rozbudzenia świadomości narodowej przyszłego klasyka literatury litewskiej. Na pewno przez brata, księdza kanonika Ottona Proniewskiego pomogła mu dostać się do Seminarium Duchownego w Worniach. Jesienią 1856 roku Baranowski wstąpił, dzięki protekcji Proniewskiego, do seminarium. W seminarium w Worniach, w 1857 roku, rozpoczęła się właściwie twórczość Baranowskiego w języku litewskim. W l858/59 napisał najważniejsze swoje dzieło, poemat *Anykščių šilelis* (Borek onikszłyński). W seminarium rozpoczął poważne badania naukowe nad językiem litewskim. Zbierał i zapisywał dialekty żmudzkie i litewskie. Badania lingwistyczne prowadził prawie przez całe ży-

cie. W 1857 roku napisał pierwszą pracę naukową z językoznawstwa po polsku *O mowie ludu żmudzkiego i litewskiego*. Dziełko zostało wydrukowane w czasopiśmie „Litwa" w 1913 roku. W pracy tej opracował program i zasady zbierania i systematyzowania dialektów litewskich. W 1858 r. poeta ukończył seminarium w Worniach i jako jeden z najzdolniejszych alumnów został skierowany na dalsze studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. Już podczas studiów w akademii powstał jego wiersz *Kelione Petaburkan*, w którym poeta wypowiedział manifest świadomości narodowej. Podczas studiów w akademii powstał też wiersz o treści religijnej *Dievo rykšte ir malone (Bicz i łaska Boża)*. Po napisaniu tego utworu poeta zamilkł. Gdy zaś w 1861 roku na Litwie rozpoczęły się masowe antyrosyjskie manifestacje, Baranowski tłumaczył z języka polskiego pieśni religijne, m.in. przełożył znaną i popularną pieśń *Boże coś Polskę*, która w okresie przedpowstaniowym także na Litwie była znana i głośna. Pisał też oryginalne religijne pieśni litewskie i wysyłał je na Litwę. Akademię duchowną ukończył w 1862 roku ze stopniem magistra św. teologii. Święcenia kapłańskie przyjął 24 III (5 IV) 1862.Rektor akademii Aleksander Kazimierz Biereśniewicz, poźniejszy biskup kujawsko-kaliski, wysłał uzdolnionego księdza na koszt uczelni na dalsze studia do Monachium w celu pogłębienia znajomości języków obcych i teologii. W Monachium zastało go powstanie styczniowe, które właśnie wybuchło w Polsce i na Litwie. Baranowski żywo interesował się akcją powstania, śledził jego przebieg, pisał, przygotowywał do druku pisma propagandowe, które zamierzał przerzucić do powstańców, jednakże prawie wszystko spalił. Zachował się tylko jeden wiersz *Ko gi skauda man širdelę (Czemu płacze me serduszko)*. W powstaniu Baranowski udziału nie wziął, chociaż jego dwaj bracia, Jonas i Anupras, a także przyjaciel Kairys, walczyli w oddziałach powstańczych. Po stłumieniu powstania z rozkazu Murawjowa-Wieszatiela bracia zostali zesłani na Sybir i dopiero po 12 latach powrócili na Litwę. W Zachodniej Europie ksiądz Baranowski przebywał do 1864 roku. Po wyjeździe z Monachium słuchał wykładów teologii w Rzymie i Louvain w Belgii. Po powrocie do Petersburga przez jakiś czas, jako brat „buntowników", był pod nadzorem policji. Rektor pozostawił go w akademii, a w 1865 roku mianował bibliotekarzem, kapelanem oraz profesorem teologii pastoralnej, liturgii i śpiewu. W roku następnym, 1866, biskup żmudzki powołał Baranowskiego na profesora teologii moralnej, liturgii i śpiewu w seminarium diecezjalnym w Kownie, niedawno przeniesionym z Worń. W roku 1870 dodatkowo powierzono księdzu profesorowi wykłady homiletyki, a w 1874 r. biskup Wołonczewski mianował Baranowskiego inspektorem, tj. zastępcą rektora seminarium. Po pięciu latach, w 1879 r., otrzymał godność kanonika kapituły żmudzkiej i w 1883 roku tamże – prałata scholastyka. Siedemnastoletnia działalność pedagogiczna i naukowa Baranauskasa w seminarium kowieńskim była niezwykle owocna. Wykształcił on całe zastępy światłych, nieraz demokratycznie usposobionych, księży-Litwinów. Jego uczniami byli: świetny uczony lingwista Kazimieras Jaunius (Kazimierz Jawnis, 1853-1908), Jonas Mačiulis (Jan Maciulewicz, znany jako utalentowany poeta Maironis 1862-1932).W seminarium kowieńskim Baranowski stopniowo odszedł od twórczości literackiej. Pochłonęła go całkowicie praca naukowa w dziedzinie językoznawstwa, zwłaszcza wiele czasu poświęcił lingwistyce porównawczej osiągając wysokie rezultaty w badaniach dialektów litewskich. Był dumny, że wybitni językoznawcy europejscy studiowali język litewski, który zachował najbardziej archaiczne formy. Jeszcze podczas pracy w Petersburgu nawiązał kontakty z profesorem Augustem Schleicherem, wybitnym niemieckim językoznawcą-lituanistą i pomógł mu w wydaniu akademickim poematu *Pory roku* K. Donelaitisa. W Kownie Baranowski opracował prawidła litewskiej ortografii, oparte na zasadzie pochodzenia dźwięków i jako pierwszy lingwista zaczął klasyfikować litewskie dialekty. Był

więc twórcą litewskiej dialektologii. Klasyfikację dialektów opublikował w zeszytach naukowych Rosyjskiej Akademii Nauk. Praca ta nie utraciła wartości naukowej do dnia dzisiejszego. Ponadto językoznawcza działalność Baranowskiego w Kownie przyniosła sporo materiału, który umożliwił dokładnie poznać dialekty litewskie. Materiały te opublikował w Weimarze Hugo Weber. Inne materiały o litewskich dialektach, zebrane przez poetę i jego uczniów, zostały wydane po śmierci uczonego w Lipsku. Oprócz tego starał się prace językoznawców przystosować do celów praktycznych. Dlatego w roku 1870 przetłumaczył na język litewski gramatykę języka litewskiego napisaną przez Augusta Schleichera. Pisał własną gramatykę *Mokslas lietuviškos kalbos (Nauka języka litewskiego)*, której jednak nie zakończył i nie wydał.Wariant tej gramatyki, z wieloma błędami, wydał ks. Feliksas Sereika w 1896 roku w Tylży pt. *Kalbamokslis lietuviszkos kalbos (Podręcznik języka litewskiego).* Baranowski utrzymywał szerokie kontakty korespondencyjne ze znanymi uczonymi lingwistami tamtych czasów: Janem Baudouinem de Courtenayem, Fryderykiem Kurschatem, Jonasem Jušką, Aleksandrem Aleksandrowem, którzy również zajmowali się w swoich badaniach zagadnieniami lituanistycznymi. W świecie naukowym Baranowki miał opinię rzetelnego badacza dialektów litewskich i twórcy gramatyki języka ojczystego. Na konsystorzu w dniu 24 marca 1884 roku papież Leon XIII mianował księdza Antoniego Baranowskiego biskupem tytularnym Tespeńskim, sufraganem telszewskim. Konsekrację otrzymał 6 kwietnia 1884 roku. W 1885 r. objął funkcję oficjała konsystorza.W listopadzie 1897 roku warszawski generał-gubernator powiadomił administratora diecezji sejneńskiej, iż senat ukazem carskim z 23 października tego roku mianował biskupa sufragana A. Baranowskiego ordynariuszem diecezji sejneńskiej. Papież Leon XIII uczynił to już 2 sierpnia 1897 r. Nowy ordynariusz odbył uroczysty ingres do katedry w Sejnach 28 grudnia 1897 r. Biskup Baranowski (Baranauskas) rządził diecezją sejneńską tylko pięć lat, tj. do śmierci.Gdy został biskupem, zerwał z lingwistyką na rzecz filozofii, studiowania *Pisma Świętego* i matematyki. Jako biskup sejneński Antoni Baranowski działał przeważnie na niwie duszpasterskiej, pisał okolicznościowe religijne pieśni litewskie – „giesmes". Zajął się tłumaczeniem *Pisma św.* na język litewski. Do śmierci zdołał przełożyć *Psalmy, Przypowieści Salomonowe* i część *Trenów Jeremiaszowych.* Tłumaczenie *Biblii* było przedsięwzięciem ponad siły steranego pracą starca, który nie zważając na podupadające zdrowie pracował po 13 godzin dziennie. Ponadto jako biskup często wizytował parafie, prowadząc przy tym ascetyczny tryb życia. Był wymagający w stosunku do siebie i do otoczenia, a nieustępliwy wobec władz rosyjskich. Zmarł 26 listopada 1902 roku w Sejnach. Pochowany został w kaplicy Matki Boskiej katedry sejneńskiej. Był jednym z największych poetów litewskich, pierwszym romantykiem i obrońcą języka ojców.

M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej.* T. I. Warszawa.

Barciszewski Szymon, ur. w 1911, zm. w 1955; ksiądz katolicki, jezuita. W 1931 wstąpił do zakonu jezuitów; w l. 1936-1938 był prefektem konwiktu w Wilnie; w 1938 student „Bobolanum" w Lublinie; w 1940 aresztowany przez Gestapo, więziony w Sachsenhausen i Dachu, w 1946 skończył teologię w Louvain i otrzymał święcenia kapłańskie, minister w Kaliszu, następnie proboszcz w Świętej Lipce.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 20.

Barglewski Michał, ur. 1868, zm. 1943; ksiądz katolicki, jezuita. W 1887 wstąpił do zakonu jezuitów; był nauczycielem i wychowawcą w Chyrowie, później rektorem w Nowym Sączu, Krakowie i Starej Wsi; następnie superior we Lwowie, a w l. 1922-1927 był rektorem kolegium i dyrektorem Gimnazjum

OO. Jezuitów w Wilnie, był też nauczycielem religii i języka francuskiego; od 1937 w Łęczycy; w 1940 aresztowany przez Niemców, po zwolnieniu mieszkał w Warszawie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 21.

Barkowski Michał, żył w XVII w.; ksiądz katolicki, poeta, autor łacińskich panegiryków. Studiował w Akademii Wileńskiej, był proboszczem w Krożach. W Wilnie wydane zostały jego panegiryki: *Memoriae aeternae magnifici et generosi domini d. Joanne Rudomina Dusiatski*... (*Na wieczną pamięć szlachetnemu panu Janowi Rudomina Dusiatskiemu*..., Wilno 1622) i *Luna renata orbis Samogitici*... (*Odrodzenie księżyca żmudzkiego świata*..., Wilno 1641).

S. Narbutas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, s. 52.

Bartilius Wawrzyniec, ur. 1569, zm. 1635 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował w Akademii Wileńskiej, był nauczycielem gramatyki, poetyki i retoryki. W 1601 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1605-1608 był profesorem filozofii w Akademii Wileńskiej; po krótkim pobycie w Połocku powrócił do Wilna, gdzie wykładał teologię pozytywną, kontrowersyjną i moralną; w l. 1611-1617 rektor nowicjatu w Wilnie; instruktor księży 3 probacji w Nieświeżu; w 1635 został prowincjałem litewskim; pochowany w kościele św. Jana w Wilnie.

C. Falkowski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków 1935, s. 313.

Bartold, Bartolt, Karol, ur. 28.10.1680 w powiecie ciechanowskim na Mazowszu, zm. 24.05.1745; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog, historyk. W zakonie od 1698, święcenia kapłańskie otrzymał w 1740; uczył się w kolegiach jezuickich w Pułtusku, Warszawie i Wilnie; wykładał retorykę, filozofię, teologię, prawo kanoniczne w Akademii Wileńskiej w l. 1711-1712, 1716-1719, 1725-1726; uczył też w Warszawie, Nowogródku i Pińsku; był rektorem Akademii Wileńskiej i prowincjałem litewskim w l. 1738-1741; miłośnik historii ojczystej i autor historii królów polskich; napisał dziełko *Imagines principum regumque Poloniae* (1722).

S. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków 1935, s. 321; W. Pozdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 293.

Bartoszewicz Antoni, ur. 13.06.1726 na Wileńszczyźnie, zm. 20.10.1768 r. w Użance koło Słucka; ksiądz katolicki, jezuita, kaznodzieja, pisarz religijny. W 1742 wstąpił do zakonu jezuitów, w 1755 otrzymał święcenia kapłańskie. Studia teologiczne ukończył w Pińsku. Wykładał gramatykę, retorykę i historię w kolegiach jezuickich w Wilnie i Słucku. W l. 1764-1767 był rektorem kolegium jezuickiego w Nieświeżu. Wydał zbiór kazań w języku łacińskim *Orationes quatuor*... (*Cztery kazania*..., Wilno 1759), w języku polskim wydano *Mowy wyborne po większej części z późniejszych mowców i rękopisów zebrane* (Wilno 1784).

S. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków, 1935, s. 324; K. Mačiulytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 54; W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 292.

Bartoszewicz Jan, pseud. Walenty Bartoszewski, ur. ok. 1573 na Litwie, zm. 27.03 1645; jezuita, kaznodzieja i misjonarz w Wilnie i Krożach. W 1602 wstąpił do zakonu jezuitów; w l. 1615-1616 był regensem w papieskim seminarium duchownym w Wilnie, w l. 1634-1635 – superiorem w Worniach na Żmudzi. Autor wierszy, pieśni i opisów uroczystości religijnych, m in. wydał *Pienia wesołych dziatek* (Wilno 1611), wiersze: *Monodia* (Wilno 1612), *Threno diae* (Wilno 1615), *Pobudka* (Wilno 1614) i inne.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 292-293.

Bartsch, Barscius, Bartcz, Barszcz, Fryderyk, ur. w 1549 w Braniewie, zm. w 21.11.1609 pod Smoleńskiem; ksiądz katolicki, jezuita, doktor teologii, pisarz, pedagog, kapelan wojskowy. Pochodził z rodziny mieszczańskiej, kształcił się w Braniewie, Wiedniu i Rzymie. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1572 r. Początkowo był profesorem teologii i greki w Poznaniu i Braniewie, potem rektorem kolegium w Braniewie (1582-1592) i rektorem Akademii Wileńskiej (1592-1595). Doktorat otrzymał w Wilnie. W 1600 r. został prowincjałem litewskiej części prowincji polskiej oraz superiorem rezydencji gdańskiej. Przez 9 lat był spowiednikiem króla Zygmunta III. Brał udział w wyprawie moskiewskiej, gorliwie opiekując się chorymi na tyfus. Zaraziwszy się tą chorobą od żołnierzy, zmarł 21.11.1609 w obozie pod Smoleńskiem. Na polecenie króla zwłoki przewieziono do Wilna, gdzie odbył się uroczysty pogrzeb. Ogłosił dwa tomy kazań polemicznych, modlitewnik, zbiór dokumentów zakonnych oraz m.in. następujące prace: *Andreae Volani Lvoviensis...* (Kraków 1589), *Jesuiten Spiegel...* (Braniewo 1603), *Controversiarum...* (Kraków 1607), *Thesaurus precum...* (Kraków 1607). Dwa tomy kazań pt. *Concionum controversarum* (1607) dedykował biskupowi warmińskiemu Tylickiemu.

S. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1., s. 329-330; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 13.

Bartsch (Bartz, Barcz, Barszcz, Barcius) Ignacy, ur. 27.07.1697 w Kłodzku, zm. 5.07.1753 w Wilnie; brat-jezuita, rzeźbiarz, snycerz, stolarz. Wstąpił do zakonu 4.09.1720 w Krakowie. W l. 1725-1728 pracował jako stolarz i snycerz w kolegium jezuickim w Brześciu; w l. 1728-1730 w Kaliszu i 1730-1731 – w Piotrkowie Trybunalskim. W 1731 przeniesiono go do prowincji litewskiej i odtąd przebywał w Wilnie, pracował przy renowacji kościoła św. Jana; wykonywał meble dla kościoła; jego dziełem były rzeźbione stalle *duo scamna rarioris Artificii...* (1744); pracował przy urządzaniu akademickiej sali teatralnej (1733-1736 i 1738-1744) oraz pracowni fizyki doświadczalnej i biblioteki (1752).

J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 1. Wrocław 1971, s. 100; *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 1. Minsk 1984, s. 301.

Basys Edmundas, ur. w 1907 w parafii Paringys w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, zm. 11.01.1974 w Szyłokarczmie (Šilutė); ksiądz katolicki, z pochodzenia Litwin. Uczył się w Gimnazjum im. Witolda Wielkiego w Wilnie, które ukończył w 1928 i od razu wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie. Następnie studia pogłębiał na Wydziale Teologiczno-Filozoficznym Uniwersytetu Stefana Batorego, studia ukończył z tytułem magistra. Znał języki: polski, litewski, łaciński, rosyjski, niemiecki, francuski, angielski, grecki i hiszpański. W l. 1935-1936 był wikarym w Ejszyszkach, w l. 1936-1940 kapelanem w litewskim Gimnazjum Witolda Wielkiego w Wilnie. W 1942 został powołany na stanowisko kanclerza kurii arcybiskupiej w Wilnie. Na tym stanowisku z przerwami pozostawał do 1947 r. Otrzymał także godność kanonika wileńskiego. W sierpniu 1948 r. ks. Basys został aresztowany i zesłany do miasta Šilutė w okręgu kłajpedzkim, tam przebywał do śmierci. Jego ciało przewieziono do Dukszt i 14.01.1974 pochowano na tamtejszym cmentarzu.

B.Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*., t. V. Chicago 1985, 185-186;

bazylianie, Ordo Sankti Basilii Magni (OSBM), wspólnoty zakonne w Kościele wschodnim posługujące się regułą św. Bazylego Wielkiego z IV w., zachowujące samo-

dzielność organizacyjną. W węższym znaczeniu bazylianie to greckokatolicki zakon mniszy powstały w wyniku unii brzeskiej (1596) z części prawosławnych klasztorów w Koronie i na Litwie, które opowiedziały się za unią brzeską i reformą organizacyjną przeprowadzoną przez Walamina Rutskiego i św. Jozafata Kuncewicza. W wyniku reformy 1617 z pięciu klasztorów bazylianów utworzono kongregację litewską, na czele której stanął protoarchimandryta; w 1631 reforma została zatwierdzona przez papieża Urbana VIII. Bazylianie prowadzili w XVII i XVIII w. aktywną działalność duszpasterską, misyjną, oświatowo-wychowawczą i kulturalną, i w mniejszym stopniu – działalność charytatywną. Zajmowali się też działalnością wydawniczą i typograficzną, m.in. w Wilnie. W 1622 w kongregacji wileńskiej było 13 klasztorów bazyliańskich, w 1648 – 39 klasztorów; w latach 1744-1748 bazylianie posiadali w prowincji litewskiej (wileńskiej) 66 klasztorów, w których przebywało 446 mnichów; najbardziej znane klasztory bazyliańskie w prowincji litewskiej: w **Wilnie** (1604), w Połocku, Żyrowicach, Mińsku, **Berezweczu** (1664), **Borunach** (1691), Biteniu (1664), **Postawach** (1744), **Trokach**, **Głębokiem**, **Holszanach**. Rezydencja litewskiego prowincjonała – w klasztorze św. Trójcy w Wilnie. Ostatnie klasztory bazylianów w Cesarstwie Rosyjskim zostały zlikwidowane do 1839 roku.

Wielka encyklopedia PWN, t. 3. Warszawa 2001, s. 333; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 247-248; *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 279.

Bąkowski Józef, ur. w 1811 w Iłłukszcie na Łotwie, zm. 26.06.1887 w Krakowie; ksiądz katolicki, misjonarz. W 1832 wstąpił do zakonu misjonarzy prowincji litewskiej; profesor i dyrektor seminarium księży misjonarzy; po kasacie litewskiej prowincji misjonarzy w 1842 wyjechał do Białegostoku, później mieszkał w Krakowie i Lwowie.

F. Śmidoda, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 1. Kraków 1935, s. 383.

Behak Juda (Jehuda) ben Jechiel; Isz Wilna be-Cherosan (Wilnianin w Chersonie), ur. w 1820 w Wilnie, zm. w 1900 w Chersonie; rabin, pisarz, językoznawca, uczony. Otrzymał tradycyjne wykształcenie religijne, a potem uczył się w wileńskiej szkole rabinów, już we wczesnej młodości związał się z kręgami wileńskiej haskali (żydowskie oświecenie). Poświęcił się głównie egzegezie biblijnej oraz gramatyce języka hebrajskiego. W 1856 zamieszkał w Chersonie. Opublikował m.in. *Ec Jehuda* (Drzewo Judy, t. 1-5, Berdyczów, 1884-1901) – studia nad językiem *Biblii i Talmudu*; *Jod ha-rabim* – studia nad gramatyką aramejską, wydanie pośmiertne (1901); oraz *Mikraej Kodesz* (Wilno 1848-1853) – komentarze do wydanej przez I. Benjakoba i A.B. Lebensohna edycji *Biblii Hebrajskiej*.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. I. Warszawa 2003, s. 156.

Behomla, w d. powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon Dokszyce, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Wszystkich Świętych, murowana, zbudowana w l. 1877-1886

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Bekisz Paweł, ur. W 1892, zm. 13.07.1984 w Wilnie; ksiądz katolicki. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1921; budował kościół Niepokalanego Poczęcia w Wilnie na Zwierzyńcu, założył cmentarz na Sołtaniszkach. Był dlugoletnim proboszczem parafii kościoła św. Rafała, następnie – proboszczem parafii kościoła św. Ducha w Wilnie. Pochowany na Cmentarzu Kalwaryjskim.

A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR 1944-1989*. Toruń 2001, s. 326.

Bekisz Wacław, ur. w 1906, zm. w 1964; ksiądz katolicki. W l. 1945-1949 był proboszczem w Sołach w d. powiecie oszmiańskim,

w l. 1956-1964 proboszcz w Żyrmunach, więziony w łagrach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 52.

Bembus Mateusz, ur. w 1567, zm. 1645; ksiądz katolicki, jezuita. Od 1587 w zakonie; w Wilnie wykładał filozofię i teologię; był popularny jako kaznodzieja; uczeń Piotra Skargi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego, Bydgoszcz, 2002, s. 23.

benedyktyni, Zakon Świętego Benedykta, Ordo Sankti Benedicti (OSB). Zakon katolicki założony w VI w. we Włoszech przez Benedykta z Nursji. Benedyktyni są zakonem kontemplacyjno-czynnym, a każdy z zakonników składa 4 śluby: ubóstwa, posłuszeństwa, czystości i stałości zamieszkania. Reguła benedyktyńska zakłada harmonijne łączenie wspólnej modlitwy z pracą fizyczną i umysłową. Duchowość benedyktynów opiera się na regule założyciela – św. Benedykta i koncentruje się wokół zasady oderwania się od świata, zaparcia się siebie i szukania Boga w życiu wspólnym, opartym na posłuszeństwie, umartwieniu i modlitwie. Główne zasady to trwanie w obecności Boga, wdzięczność Bogu za jego dobroć, modlitwa i praca oraz miłość ku Chrystusowi. Pierwsi benedyktyni przybyli do Polski wraz z chrztem Mieszka I (966). Brali udział w akcji chrystianizacji Polski. Na Litwę zostali sprowadzeni z Tyńca w 1403 r. i osadzeni w **Starych Trokach**; klasztor w Trokach był czynny do 1844 roku, kiedy to władze carskie go skasowały, a zakonników wypędzono z kraju.

Wielka encyklopedia powszechna PWN, t. 3. Warszawa 2001, s. 413-414; V.Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 181; *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encyklapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 311.

benedyktynki, Kongregacja Panien Benedyktynek w Polsce p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi (MOSB). Najstarszy klasztor benedyktynek w Polsce był w Trzebotowie na Pomorzu Zachodnim, założony w 1191. Później powstały klasztory na Śląsku, w Chełmnie i Toruniu. W XVI w. powstał klasztor benedyktynek w Nieświeżu, a w 1622 roku z Nieświeża staraniem biskupa Eustachego Wołłowicza sprowadzono benedyktynki do Wilna i w tymże roku założyły klasztor w domu Horodyskich. Dzięki fundacji Jana Karola Chodkiewicza i jego żony w latach 1619-1622 zbudowano niewielki kościół murowany p. w. św. Katarzyny, który przejęły benedyktynki. Wzniesiono też klasztor murowany, który zachował się do naszych czasów. Benedyktynki przetrwały w Wilnie do 1945 r. W latach międzywojennych w klasztorze przebywały 23 siostry, 2 nowicjuszki, 4 postulantki. Benedyktynki w Wilnie prowadziły gimnazjum dla 130 uczennic, pracowały w internacie i w szkole powszechnej. W czasie okupacji niemieckiej siostra Maria Mikulska ukrywała w klasztorze Żydów, m.in. uratowała życie znanemu później izraelskiemu malarzowi Samuelowi Backowi, który jako dziecko został wyprowadzony z wileńskiego getta i ukrywał się w klasztorze. Po wojnie wyjechały do Polski.

M. Jackiewicz, *Wilno. Spacerkiem po mieście*. Warszawa 2005, s. 128.

Beniamin z Brodów, właśc. Beniamin ben Aron Broda, ur.? w Kalwarii, zm. w 1818 w Wilnie; rabin. Był w Wilnie rabinem od 1792 i przewodniczącym sądu rabinackiego w Grodnie. Jego nominacja spowodowała rozłam w gminie żydowskiej, w której część społeczności opowiedziała się za kandydaturą na to stanowisko syna poprzedniego rabina. Na skutek tego konfliktu, po śmierci Beniamina, zniesiono w Grodnie urząd przewodniczącego sądu.

P. Fijałkowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. I. Warszawa 2003, s. 189.

Benigk Jerzy, ur. ok. 1595, zm. w 1647 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Kształcił się

w Braniewie i Wilnie. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1615. Był przez 12 lat nadwornym kaznodzieją króla polskiego.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 22.

Benisławski Jan, ur. 16.07.1736 w Inflantach, zm. 25.03.1812; ksiądz katolicki, jezuita koadiutor mohylewski. Po święceniach kapłańskich w 1768 był profesorem w Wilnie, Połocku, Nowogródku, rektorem szkół w Brześciu. Uczestniczył w działalności Komisji Edukacji Narodowej. Brał udział w organizowaniu arcybiskupstwa mohylewskiego, starając się w Rzymie o jego kanoniczną erekcję. W 1783 r. prekonizowany biskupem tytularnym Gadara i koadiutorem mohylewskim, 8.02.1784 przyjął sakrę biskupią. Sprawował rządy w archidiecezji w okresie deportacji abpa S. Siestrzeńcewicza (1800-1801). Przyczynił się do egzempcji zakonów. Od 1801 przebywał w Inflantach.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 26.

Berendt Andrzej, błędnie: **Jerzy**, ur. w 1730 na Warmii, zm. w 1805 w Inflantach; ksiądz katolicki, jezuita, biskup sufragan mohylewski. Kształcił się w Braniewie i Wilnie, gdzie wstąpił do jezuitów w 1754 r. Studiował medycynę i teologię. Jako nauczyciel przebywał w Nowogródku i Mińsku; szerzył oświatę sanitarną wśród ludu. Po likwidacji zakonu jezuitów objął probostwo w Mścisławiu i został doradcą biskupa Stanisława Siestrzeńcewicza. Gdy powstało arcybiskupstwo mohylewskie, wszedł w skład kapituły. Podczas nieobecności biskupa zarządzał diecezją. Usunął bratową arcybiskupa od wpływów na rządy diecezji i zaprowadził wzorowy porządek. Wkrótce został mianowany biskupem sufraganem mohylewskim. Gdy zachorował, osiadł w Inflantach i tu zmarł.

Encyklopedia S. Orgelbranda, t. 2., s. 329-330; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 22.

Berent Jakub, ur. 4.05.1647 na Warmii, zm. 23.06.1708 w Świętej Lipce; ksiądz katolicki, jezuita. Do 1683 był profesorem filozofii w Nieświeżu, potem kolegium jezuickiego w Braniewie, regensem alumnów tamże i superiorem w Świętej Lipce na Warmii w 1707-1708.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 22.

Berent Szymon, ur. w 1585, zm. w 1649; ksiądz katolicki, jezuita, muzyk. Był kaznodzieją na dworze księcia Albrechta Radziwiłła, kanclerza litewskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 24.

Bereśniewicz Aleksander Kazimierz, ur. 16.06.1823 w miejscowości Szwelnie (Švelniai) koło Rosień na Żmudzi, zm. 4.06.1902 we Włocławku; ksiądz katolicki, biskup sufragan żmudzki, biskup kujawsko-kaliski. Uczył się w szkole bernardynów w Datnowie koło Kiejdan, następnie w Kiejdanach. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Worniach na Żmudzi, w Petersburgu i Wilnie, gdzie w 1847 przyjął święcenia. Od 1850 był rektorem seminarium duchownego w Worniach, w 1854 skazany przez władze carskie na przymusowe osiedlenie w Wilnie, był tu prefektem szkół średnich, kanonikiem wileńskim i asesorem tamtejszej kurii biskupiej, a także profesorem w seminarium duchownym. 27.09.1858 prekonizowany biskupem tytularnym Maximianopolis i sufraganem żmudzkim, sakrę biskupią przyjął 27.02.1859 w Petersburgu. W l. 1860-1864 był rektorem Akademii Duchownej w Petersburgu, usuniętym przez władze rosyjskie; w 1864 został oficjałem w Kownie; następnie przez władze rosyjskie wysiedlony z diecezji żmudzkiej za opór wobec zarządzeń rosyjskich, ograniczających swobody Kościoła, został zesłany do Mitawy (ob. Jelgava); w l. 1875-1883 administrował diecezją żmudzką. 15.03.1883 mianowany biskupem kujawsko-

kaliskim, rządy w diecezji objął 7.06.1883. Zrezygnował ze swego urzędu 15.03.1902.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 26.

Berezwecz – Kościół Bazylianów zob. Głębokie.

Berlin Naftali Cwi Jehuda, ur. w 1817 w Mirze k. Nowogródka, zm. w 1893 w Warszawie; rabin, założył jesziwę w Wołożynie i w 1854 został jej kierownikiem; stała się ona centrum duchowym judaizmu na Litwie i Białorusi. Napisał wiele prac naukowych, oraz komentarze do Tory. W 1892 roku jesziwa w Wołożynie została zamknięta przez władze carskie, a Berlina usunięto z miasta. Wyjechał wówczas do Warszawy, gdzie wkrótce zmarł. Był jednym z pierwszych głośnych talmudystów, którzy poparli ruch Chowewej Syjon.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 177.

Berlin Chaim, ur. w 1832 w Wołożynie, zm. w 1912 w Jerozolimie; rabin. Był starszym synem Naftali Cwi Jehudy Berlina. Kształcił się pod kierunkiem ojca. Od 1865 był rabinem w Moskwie, w 1889 powrócił do Wołożyna, a 1892 został rabinem w Jelisawietgradzie na Ukrainie. W 1906 wyjechał do Jerozolimy, a w 1909 został głównym rabinem w Jerozolimie.

Jewrejskaja elektronnaja enciklopiedija.

Berman Ioann, ur. ?, zm. w 1893 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protojerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 39.

bernardyni, Zakon Braci Mniejszych Bernardynów, Ordo Fratrum Minorum Regularis Observantiae (OFMObs), zakon katolicki, odłam franciszkanów o ściślejszej regule (obserwanci, reformaci), zw. popularnie brązowymi franciszkanami (w odróżnieniu od czarnych, czyli konwentualnych) – nazwa używana głównie w Polsce. W Polsce pierwszy klasztor obserwancki pod wezwaniem św. Bernardyna z Sieny (stąd nazwa) powstał w 1453; założył go uczeń św. Bernarda – św. Jan Kapistran (został zaproszony do Krakowa przez Kazimierza IV Jagiellończyka); fundatorem był Z. Oleśnicki. W 1452 powstał konwent obserwantów we Wrocławiu. Od imienia twórcy reformy i wezwania kościoła zaczęto obserwantów nazywać polskimi bernardynami. Bernardyni, opierając się na regule św. Franciszka, propagują życie wg ideałów ewangelicznych, prowadzą działalność kaznodziejską, rekolekcyjną, poświęcają się duszpasterstwu parafialnemu. Franciszkanie obserwanci, zwani bernardynami, sprowadzeni zostali z Krakowa do **Wilna** przez króla Kazimierza Jagiellończyka w 1468 roku. W 1469 kosztem Kazimierza Jagiellończyka zbudowano dla nich klasztor i drewniany kościół p.w. św. Bernardyna z Sieny na lewym brzegu rzeki Wilenki, gdzie też bernardyni założyli ogród. Klasztor murowany wzniesiono ok. 1500 r. Po pożarach w 1560 i 1564 odbudowano w 1579. Przy klasztorze działał nowicjat i seminarium zakonne. Po wojnach w 1655 i 1733 klasztor wyremontowano. W 1864 władze rosyjskie, po skasowaniu zakonu, klasztor przeznaczyły na koszary wojskowe. W 1919 władze polskie przekazały budynki klasztorne Uniwersytetowi Stefana Batorego, mieścił się tam Wydział Sztuk Pięknych. Po drugiej wojnie światowej ulokowano tu Litewski Instytut Sztuki. Klasztor bernardynów istniał także w **Trokach;** zakonnicy przybyli tu w 1617. W 1750 wzniesiono kościół murowany oraz obszerny murowany klasztor, który był dość bogaty, posiadał cenne obrazy oraz bibliotekę. Po skasowaniu zakonu, od drugiej polowy XIX wieku klasztor uległ stopniowej dewastacji. Bernardyni posiadali też klasztor i kościół p.w. św. Trójcy w **Drui**, pow. Brasław, wzniesiony w l. 1643-1646. Kościół i klasztor fundował kanclerz litewski Kazimierz Lew Sapieha, a wzniesiono je w l. 1643-1646.

Klasztor przylega do kościoła i tworzy zamknięty czworobok zabudowań z wewnętrznym dziedzińcem. Klasztor skasowano w 1852 r. W l. 1923-1938 klasztor bernardynów w Drui zajmowali marianie. Od 1924 r. w budynkach klasztornych mieściła się szkoła powszechna, a od 1930 – prowadzone przez marianów gimnazjum. Był klasztor bernardynów w **Bienicy** (1700-1852) w powiecie Mołodeczno, fundowany przez kasztelana witebskiego i trockiego Michała Kazimierza Kociełła wraz z kościołem p.w. św. Trójcy w l. 1701-1704. Klasztor bernardynów skasowano w 1851 r., a jego zabudowania rozebrano w końcu XIX w. W 1504 r. król Kazimierz Jagiellończyk ulokował bernardynów w **Budsławiu** (1504-1858) w dawnym powiecie wilejskim, obecnie rejon Miadzioł. Przy klasztorze wzniesiono kościół drewniany, a w XVII w. zbudowano świątynię murowaną, którą z kolei zamieniono w l. 1767-1783 na obszerny kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Wraz z tą światynią wzniesiono murowane budynki klasztorne, w których mieściła się m.in. szkoła. Klasztor władze rosyjskie skasowały w 1858 r., a zabudowania klasztorne przekazano wojsku carskiemu. Rozebrano je prawdopodobnie w końcu XIX w. Istniał też klasztor bernardynów w **Iwju** w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon Iwje, obwód grodzieński. Do Iwja bernardynów sprowadził wojewoda mścisławski Mikołaj Kiszka w 1631. Ufundował kościół p.w. św.św. Piotra i Pawła, a przy nim klasztor, zbudowany w 1633. Zabudowania klasztorne były zniszczone, podobnie jak kościół, podczas wojny polsko-moskiewskiej w 1656, później odbudowane. W 1858 klasztor został skasowany. Zachowało się zachodnie i część wschodniego skrzydła korpusu klasztornego. W **Wołożynie** (1683-1860) klasztor bernardynów fundował Józef Bogusław Słuszko, hetman polny WKL, kasztelan wileński. Do końca XVIII w. w prowincji litewskiej działały 34 klasztory.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 48; *Wielka encyklopedia PWN*. T. 3, Warszawa, 2001 s. 472. V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 233-235; S. Mikulionis, „Voruta", 2002, nr. 20 (518).

bernardynki, Mniszki Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu, Moniales Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Assisiensis (Bernardinae) (OSFB)siostry zakonne trzeciej reguły św. Franciszka pod tytułem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Pierwszy w Polsce klasztor tej reguły założony został w Krakowie w 1459, w Wilnie na Zarzeczu – w 1495 i był to pierwszy żeński klasztor na Litwie. Jak pisze A.H. Kirkor, Barbara Radziwiłłówna, siostra Piotra Radziwiłła podkomorzego WKL, i Dorota Olechnowiczówna, córka wojewody wileńskiego, siostry zakonne reguły św. Franciszka, w 1495 fundowały ten klasztor i zapisały swe domy. Od początku założenia aż do roku 1794 klasztor był drewniany, składający się z oddzielnych domków. Podczas wojny 1794 roku klasztor spłonął, po wojnie zakonnice z sum posagowych wzniosły klasztor murowany wg projektu arch. K. Szyldhauza nad Wilenką przy ulicy Młynowej. Bernardynki swego kościoła nie miały, toteż w 1692 zbudowano most-galerię nad Wilenką, który połączył klasztor z kościołem św. Franciszka i Bernardyna, gdzie mniszki modliły się i słuchały mszy świętej. W 1864 klasztor władze rosyjskie zamknęły, budynki przekazano kościołowi Bernardynów, a zakonnice przeniesiono do klasztoru przy kościele św. Michała. W 1867 zburzono most-galerię. Od 1876 do I wojny światowej budynek klasztorny należał do prawosławnego Bractwa św. Ducha; budynek zrekonstruowano i założono w nim mieszkania do wynajęcia.

A.H. Kirkor, *Przewodnik historyczny po Wilnie i jego okolicach*. Wilno 1880, s. 157-158; R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

bernardynki (klaryski), Zakon św Klary, Ordo Sanctae Clarae (OSC), siostry zakonne trzeciej reguły św. Franciszka, klauzurowe, zwane też: bernardynki obserwantki. Główny cel: modlitwa kontemplacyjna; klaryski podtrzymują kult

Męki Pańskiej i Eucharystii. Klasztor i kościół p.w. św. Michała wzniósł dla nich Lew Sapieha w l. 1557-1633, przy ulicy św. Anny, obecnie Maironio. W budynku klasztornym na początku mieszkały 24 siostry. Część sióstr, które przyjęły klauzurę przeniosła się z Zarzecza do nowego klasztoru w 1596 r. Zakonnice zajmowały się rzemiosłem, posiadały też niewielki browar. Opiekowały się ubogimi dziewczętami, zajmowały się wychowywaniem dziewcząt z zamożnych rodzin, prowadziły także pensjonat. W 1864, po zlikwidowaniu klasztoru na Zarzeczu, przyjęto stamtąd zakonnice do tego klasztoru. W 1886 władze powiadomiły zakonnice, że klasztor zostanie zlikwidowany, w maju tego roku 3 siostry przeniosły się do klasztoru benedyktynek przy kościele św. Katarzyny. Budynek klasztorny przekazano gimnazjum żeńskiemu. W 1921 klasztor bernardynek zwrócono zakonnicom, przetrwał on do 1949. W okresie międzywojennym w klasztorze mieszkało 28 sióstr i 2 w nowicjacie. Siostry pracowały w przedszkolu, w szkole podstawowej, posiadały także tkalnię, która przynosiła im dochody na utrzymanie.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 13.Warszawa 2003, s. 560.

Bernstein Abraham Mosze, ur. w 1866 w Szacku, w Rosji, zm. w 1932 w Wilnie; nadkantor Wielkiej Synagogi Wileńskiej. Był kompozytorem, kolekcjonerem i badaczem muzyki synagogaliów i folkloru żydowskiego. Był autorem trzech zbiorów modlitw i utworów religijnych (Wilno 1914, 1931) oraz pracy *Muzikaliszer pinkas* (Diariusz muzyczny, Wilno 1937), będącej zbiorem ok. 25 żydowskich pieśni ludowych, śpiewów i tańców chasydzkich, melodii świątecznych.

M. Fuks, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. I. Warszawa 2003, s. 181

Berzański Michał, ur. 3.07.1691 na Żmudzi, zm. 29.07.1736 w Poszawszu na Żmudzi; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych, Był kaznodzieją w Wilnie i Krożach. W l. 1722-1723 wykładał retorykę w Akademii Wileńskiej; był rektorem w kolegium jezuickim w Poszawszu; napisał dramaty *Królewski kwiat, królewską krwią opryskany*, *Decydujące znaki Boże nad Rzymem* (oba wystawione w Wilnie 1723).

V. Zaborskaitė, (w:) *Tarybų Lietuvos enciklopedija,* t. 1. Vilnius 1985, s. 239.

Beynart Wojciech Kazimierz, ur. ?, zm. w 1680; ksiądz katolicki. Był kanonikiem wileńskim, sekretarzem królewskim; przysięgły notariusz kapituły wileńskiej; w l. 1652-1655 opiekun diecezjalnego archiwum.

C. Falkowski, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 1. Kraków 1935, s. 479.

Bezdany (lit. Bezdonys) w rejonie wileńskim. Kościół katolicki p.w. Matki Boskiej Ostrobramskiej, drewniany, zbudowany w 1937 na planie prostokąta, z wieżyczkami. W 1947 zamknięty, w 1988 zwrócony katolikom, na początku lat 90-tych XX w. remontowany.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 23; J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi.* Warszawa 2004, s. 25; K. Misius,R.Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios.* Vilnius 1993, s. 530 .

Biała Waka, w pobliskiej wsi Wojdaty znajduje się kościół katolicki p.w. Nawrócenia św. Pawła Apostoła, którego budowę rozpoczęto w 1905, o cechach przejściowych z neobaroku do neoklasycyzmu. Świątynia bezwieżowa, bazylikowa, trójnawowa. We wnętrzu są trzy neoklasycystyczne ołtarze. Ściany zbudowane z żółtej cegły, dach pokryty blachą. Kościół zbudowano w 1910 z inicjatywy Włodzimierza Łęskiego według projektu arch. Tadeusza Rostworowskiego.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 23; M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie.* Warszawa 2004, s. 55.

Białłozor Jan Karol, ur. w 1596, zm. 10.02.1631; ksiądz katolicki, poeta, autor panegiryków. Studiował w Akademii Wileńskiej, studia teologiczne pogłębiał w Niemczech i we Włoszech. W 1630 r. został referendarzem WKL; był prałatem w Wilnie. W 1615 w Wilnie wydał drukiem *Honor Academicus in exequis illustris ac magnifici domini d. Gabrieli Woyna M.L.D. vicecancellarii... exhibitus...* i *Justorum illustri ac magnifico d. Gabrieli Woyna M.D.L. vicecancellario... ab Akademia Vilnen. Soc. Jesu persolutorum theatrum...* Pochowany w katedrze wileńskiej.

S. Narbutas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija,* Vilnius, 2001, s. 58; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 437.

Białłozor Jerzy, syn Krzysztofa i Jadwigi z Giedrojciów, ur. ok 1622, zm. 21.05.1665 w drodze do Białej Podlaskiej; ksiądz katolicki, biskup smoleński, biskup wileński. Ukończył Akademię Wileńską, po ukończeniu studiów przyjął święcenia kapłańskie; był sekretarzem królewskim i pisarzem skarbowym Wielkiego Księstwa Litewskiego. Kanonik i prepozyt wileński, od 1649 proboszcz kaplicy św. Kazimierza, nadzorca skarbca katedralnego, infułat żmudzki. Podczas wojny polsko-moskiewskiej w 1655 uratował relikwie św. Kazimierza i zabezpieczył dobra kapituły. Od 1658 biskup smoleński, ze względu na zajęcie diecezji przez wojska moskiewskie, nie rezydował w niej. 21.11.1661 przeniesiony na biskupstwo wileńskie, ingres do katedry odbył dopiero 15.04.1664. Odbudował katedrę zniszczoną podczas wojny moskiewskiej i założył w Werkach kalwarię, zbudował wiele kościołów w diecezji. Zmarł w drodze do Białej Podlaskiej na posiedzenie sejmu, ciało zostało przywiezione do Wilna w 1671 i pochowane w katedrze wileńskiej.

R. Mienicki, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 2. Kraków 1936, s. 8; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 30; V. Petkus *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 437-442.

Białłozor Krzysztof, syn Władysława, ur. ?, zm. w 1741; ksiądz katolicki. Był kanonikiem wileńskim, kanclerzem kapituły wileńskiej i smoleńskiej, był przywódcą antysapiehowskiego związku szlachty podczas wojny 1697-1702; jeden z inicjatorów bitwy pod Olkienikami w 1700 przeciwko Sapiehom. W 1702 został posłem szlachty WKL do cara Piotra I, gdzie starał się o pieniądze i pomoc w walce z Sapiehami; w 1726 osiedlił w Poniewieżu pijarów przy kościele p.w. Trójcy Świętej; przedstawiciel konfederacji wileńskiej, był stronnikiem Rosji.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 437; W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 299.

Białłozor Marcjan, ur. ok. 1627, zm. 18.06.1707; ksiądz unicki, archimandryta, biskup unicki. Był synem Stanisława, podkomorzego upickiego. Wstąpił do zakonu bazylianów, wysłano go na studia do Rzymu. Po powrocie został archimandrytą klasztoru bazyliańskiego w Grodnie, w 1661 – archimandrytą (przełożonym) klasztoru Trójcy Świętej w Wilnie; w l. 1665-1666 – biskup piński. Od 1671 – archimandryta klasztoru ławryszewskiego; od 1697 został arcybiskupem unickim w Połocku.

W. Zaikyn, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 2. Kraków 1936, s. 11; W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 299.

Białowicz Walenty, ur. w 1637, zm. 13.06.1678 w Myszy k. Nowogródka; ksiądz katolicki, poeta, dramaturg. Uczył się w kolegiach jezuickich w Wilnie i Krożach na Żmudzi; w l. 1665-1669 studiował teologię w kolegium jezuickim w Braniewie; w l. 1672-1673 był profesorem retoryki w Warszawie, następnie w l. 1674-1677 – w Wilnie. Od 1677 – misjonarz w Myszy. Tworzył utwory religijne w języku łacińskim, m.in.

wydał *Parodia genialis de immaculata conceptione B. Virginis Mariae* (1666), *Ode longiuscula de B. Stanislao Kostka* (1667), *Epinicion dum sacrum corpus B. Josaphat archiep. et martyris Vilnam ab exilio inveheretur* (1667).

S. Narbutas, *Lietuvių literatūros enciklopedija,* Vilnius, 2001, s. 58-59.

Biedrzyński Felicjan, ur. ?, zm. w 1897 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był magistrem teologii, prefektem szkół średnich w Wilnie. Posłuszeństwu wobec rządu rosyjskiego zawdzięczał swą karierę. W czasie powstania styczniowego był kapłanem w Nowogródku, a następnie nauczycielem w gimnazjum grodzieńskim. Był zwolennikiem wprowadzenia języka rosyjskiego do kościoła. Po 1863 został prałatem Kapituły Wileńskiej wskutek wyproszonego poparcia i wniosku ówczesnego kuratora Siergiejewskiego, znanego rusyfikatora. Prawo przedstawienia jednego kandydata do Kapituły przysługiwało bowiem kuratorowi okręgu szkolnego jeszcze od czasów Szkoły Głównej i Uniwersytetu Wileńskiego. Pozostawił po śmierci znaczny fundusz, częściowo zużyty na odnowienie Katedry. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 185.

Bieliauskas Pranciškus, ur. 23.08.1883 we wsi Sloboda koło Olkienik (Valkininkai), zm. 21.12.1957 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był Litwinem; Seminarium Duchowne w Wilnie ukończył w 1911; w l. 1911-1940 był wikariuszem przy katedrze wileńskiej, w l. 1940-1947 – proboszczem w Ostrej Bramie; w l. 1911-1940 kierował Towarzystwem św. Zyty w Wilnie; od 1913 członek Litewskiego Towarzystwa Naukowego w Wilnie; od 1947 był proboszczem w Olkienikach; w l. 1915-1957 zebrał wiele pieśni ludowych litewskich; w 1936 wydał w Wilnie *Varguoliu dainos* (Pieśni ubogich).

Visuotinė Lietuvių enciklopedija, t. 3. Vilnius 2003, s. 170.

Bieliński Daniel, ur. ?, zm. w 1591; duchowny kalwiński i ariański; kaznodzieja i minister zborów, także w Wilnie w 1588. Od 1554 studiował w Akademii Krakowskiej; był kaznodzieją przy kościele św. Barbary w Krakowie; w końcu 1550 przeszedł na kalwinizm; był kaznodzieją i ministrem w zborach w Brzezinach, Krakowie, od 1563 – w Szydłowcu, w siedzibie Mikołaja Radziwiłła Czarnego; w końcu życia osiedlił się w Wilnie, gdzie był ministrem w kalwińskim zborze.

G. Halenczanka, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encyklapiedyja.* t. 1. Minsk 2005, s. 362.

Bienica w d. powiecie Mołodeczno, woj. wileńskie (obecnie Białoruś); kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, fundacji Michała Kazimierza Kociełła, wzniesiony w stylu barokowym w l. 1701-1704, w 1866 przerobiony na cerkiew prawosławną, w 1919 zwrócony katolikom, remontowany, zamknięty w 1948, zdewastowany, zwrócony katolikom w 1988, w l. 90-tych XX w. remontowany. Jest to świątynia dwuwieżowa, wzniesiona na planie krzyża, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i krótkimi ramionami transeptu. Nad skrzyżowaniem naw znajduje się kopuła osadzona na ośmiobocznym bębnie, zwieńczona ośmioboczną latarnią z namiotowym dachem. Fasadę flankują trójkondygnacyjne czworoboczne wieże, których górne kondygnacje łączy szczyt o falistej linii. We wnętrzu zachowały się częściowo zniszczone nagrobki Kociełłów. W podziemiach kościoła znajdują się krypty grobowe, w których chowano Kociełłów i późniejszych właścicieli Bienicy – Szwykowskich.

Cerkiew prawosławna, Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej) zbudowana w 1886 r.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 16-17; Globus, białoruski portal elektroniczny.

Bienicki Jerzy Michał, ur. ?, zm. w 1665; ksiądz katolicki. Był kustoszem wileńskim i sekretarzem królewskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 27.

Biergel Julian, ur. w 1819 w Izabelinie, zm. 27.03.1885 w Warszawie; pastor ewangelicki, bibliofil. Był proboszczem w Słucku. Gromadził druki i rękopisy odnoszące się do dziejów reformacji w w Polsce. Z cennego zbioru, liczącego ponad 1500 dzieł (m.in. druki wileńskie L. Mamonicza i J. Karcana), korzystał często m.in. Karol Estreicher w pracy nad *Bibliografią polską*. Po śmierci Biergela część jego biblioteki przeszła na własność synodu ewangelickiego w Wilnie (obecnie w zbiorach Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk), zaś główny zrąb zbioru nabył w 1886 za pośrednictwem antykwariatu Igla we Lwowie Z. Czarnecki.

Encyklopedia wiedzy o książce, t. 1. Wrocław-Warszawa-Kraków 1971, s. 306.

Biriulin Michaił, sym Jefstratieja, ur. w 1906 w Widzach, zm. w 1989; nastawnik, duchowny starowierców w Widzach, w d. powiecie brasławskim; obowiązki duchownego pełnił ok. 50 lat. Ukończył szkołę średnią oraz w 1935 kursy teologiczne w Wilnie. Był znanym działaczem starowierców na Ziemi Wileńskiej; autor kilkunastu artykułów religijnych starowierskich.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Litwy. Kratkij istoriczeskij i biograficzeskij słowar'*. Vilnius 2005, s. 46.

Biront Kazimierz, syn Mateusza, ur. w 1824, zm. ?; ksiądz katolicki. W 1863 i 1864 był proboszczem w Kukuciszkach powiatu święciańskiego, w grudniu 1863 aresztowany, więziony w Święcianach, następnie w Wilnie; w 1864 z braku dowodów pomocy powstańcom uwolniony.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861*-1915. Część druga, tom 2. Sandomierz 1936, s. 58.

Bitner Samuel, ur. w 1632 w Polsce, zm. w 1710 w Litwie; duchowny ewangelicki, tłumacz. Uczył się w Słucku, od 1651 studiował w Frankfurcie n.Odrą; w 1687 został konseniorem kościoła ewangelicko-reformowanego w Wilnie, w 1698 – seniorem żmudzkim. Mieszkał w Birżach, Kiejdanach; tłumaczył Biblię na język litewski.

L. Gineitis, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija,* Vilnius, 2001, s. 69.

Blaser Icchak Ben Mosze Szlomo, zw. także Reb Icełem Peterburgerem, ur. w 1837 w Wilnie, zm. w 1907 w Jerozolimie; rabin. Jeden z czołowych twórców i przywódców ruchu *musar* (ruch religijny o charakterze pietystycznym – odpowiedź na kryzys ortodoksyjnego judaizmu). Na początku l. 50-tych XIX w. przeniósł się do Kowna, gdzie zetknął się z I. Lipkinem. W l. 1864-1878 był rabinem w Petersburgu (stąd jego przydomek). Porzuciwszy stanowisko rabina powrócił do Kowna, gdzie objął kierownictwo jesziwy, założonej przez Lipkina. Przyczynił się do powstania jesziwy w Słobódce pod Kownem. Dążył do rozwoju *musar.* W 1897 opuścił Kowno i w 1898 założył jesziwę w Kielmach na Żmudzi. W 1904 wyemigrował do Palestyny.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. I. Warszawa 2003, s. 203.

Błaszczyk Władysław, ur. 30.06.1892 w Nowym Sączu, zm. 16.03.1960 we Wrocławiu; ksiądz katolicki, jezuita. Jako kleryk studiował filologię polską i łacińską na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie oraz na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. W Gimnazjum oo. Jezuitów w Wilnie uczył języka łacińskiego i greckiego, po studiach teologicznych – języka polskiego i łacińskiego w Chyrowie; był nauczycielem tajnego nauczania w Starej Wsi podczas okupacji; po II wojnie światowej pracował w Gimnazjum św. Jacka w Katowicach, a w l. 1946-1947 w Ścinawce, od 1949 w Sądzie Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 28.

Błoszniki, d. powiat brasławski, obecnie rejon Miory, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p. w. św. Mikołaja, zbudowana w 1912 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Bobicz Ildefons, pseud. Piotra Prosty, ur. 22.01.1890 we wsi Dziedzina w powiecie dziśnieńskim, zm. 28.04.1944 w miasteczku Iwje, w dawnym powiecie oszmiańskim; ksiądz katolicki, białoruski prozaik, dramaturg, publicysta, tłumacz. Przypuszczalnie pochodził z rodziny chłopskiej, katolickiej o tradycjach białoruskich. W 1909 ukończył gimnazjum w Kownie, w l. 1911-1913 studiował na uniwersytecie papieskim w Rzymie, w 1915 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie. Pierwsze opowiadanie w języku białoruskim opublikował w 1907 w „Naszej Niwie", następnie utwory drukował w gazecie „Biełarus", w „Naszej Dumce" i „Biełaruskija Wiedamaści". Do najbardziej znanych utworów należą opowiadania *Sliozy*, *Wola*, *Kucza hroszaj*, *Skarb*, *Abrazki* i inne. Ponadto opublikował sztukę *Swiakrouka*. W okresie międzywojennym był księdzem w parafiach powiatu oszmiańskiego. Wydał zbiorki: *Abrazki* (Wilno 1921), *Abrazki* (Wilno 1928). Jego utwory na język polski tłumaczył J. Wierzyński: *Obrazki*, „Wieś" 1913, nr 9. Zmarł w Iwju i tam został pochowany.

U.A. Lebiedzieu, *Bielaruskija piśmienniki. Bijabiblijahraficzny słounik*, Minsk, 1995, s. 57.

Bobola Andrzej, ur. 30.11.1591 w Strachocinie k. Sanoka, zm. 16.05.1657 w Janowie Poleskim; ksiądz katolicki, jezuita, święty, męczennik, kaznodzieja. Przybył do Wilna w wieku 19 lat. Dnia 31 lipca 1611 wstąpił w Wilnie do zakonu jezuitów, w l. 1613-1616 studiował filozofię, w l. 1618-1622 – teologię w Akademii Wileńskiej, w 1622 otrzymał święcenia kapłańskie. W l. 1624-1633 zasłynął jako kaznodzieja w kościele św. Kazimierza w Wilnie. Z Wilna wysłany został do Bobrujska, gdzie pełnił obowiązki przełożonego tamtejszego klasztoru jezuitów i od 1638 został misjonarzem w okręgu pińskim na Polesiu. Od 1652 był rektorem kolegium zakonu jezuitów w Pińsku. W 1657 roku kozacy pod dowództwem atamana Zieleniewskiego i Popenki w składzie wojsk moskiewskich zajęli Pińsk i Janów, gdzie przebywał wtedy Bobola. Hajdamacy kozaccy 16 maja 1657 dokonali straszliwej rzezi na ludności polskiej i żydowskiej. Bestialsko zamordowali też księdza Andrzeja Bobolę. Ciało Boboli złożono w kościele w Pińsku. Następnie, gdy zasłynął cudami i uznany został za błogosławionego, a cześć jego coraz bardziej rosła, co widocznie nie było na rękę władzy, wówczas wydany został ukaz cesarza Aleksandra I w 1806 roku nakazujący jezuitom połockim zabrać zwłoki do Połocka, a ich kolegium, kościół i folwark Honczary pod Pińskiem, z licznych dóbr pozostały, oddać w posiadanie duchowieństwa prawosławnego.Spełniając ukaz cesarski ojcowie przysłali do Pińska karetę zaprzężoną w sześć koni z eskortującym członkiem zakonu, który zwłoki męczennika nocą wywiózł z Pińska, by uniknąć tumultu i nieporządków. Ciało Andrzeja Boboli po przewiezieniu do Połocka zostało złożone w podziemiach kościoła jezuitów. 30 listopada 1835 Andrzej Bobola został beatyfikowany. Jednakże jego ciało nie zaznało spokoju. W 1920 zostało ono przewiezione do Muzeum w Moskwie. W 1923 dwaj amerykańscy jezuici, udzieliwszy pomocy materialnej głodującej Rosji, wykupili ciało błogosławionego i wywieźli do Rzymu, gdzie w maju 1924 roku po raz trzeci Bobola został pochowany w kościele El Gesu. Andrzej Bobola został kanonizowany w 1938 roku. Jego relikwie przeniesiono do kaplicy domu jezuitów w Warszawie 17.06.1938.

M. Jackiewicz, *Święty Andrzej Bobola*. „Kurier Wileński" 2001, nr 123, s. 7.

Bobrowski Florian, ur. 4.05.1777, zm. 25.01. 1846 w Niemenczynie; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1820-1821 działał w Wilnie, od 1822 był proboszczem w Niemenczynie; au-

tor *Słownika łacińsko-polskiego* wydanego w 1822 przez J. Zawadzkiego w Wilnie (następne wydania 1841-1844 i 1905-1910).

T. Turkowski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 2. Kraków 1936, s. 159.

Bobrowski Michał, ur. 8.11.1784 w Wólce na Podlasiu, zm. 21.09.1848 w miejscowości Szereszewo, pow. Prużany (obecnie Białoruś); ksiądz unicki, zbieracz książek, filolog, profesor uniwersytetu. Studiował na Uniwersytecie Wileńskim, z ramienia którego odbył podróż naukową za granicę, podczas której opracował (1820) rękopisy słowiańskie Biblioteki Watykańskiej, co posłużyło kard. Angelo Mai do 5 tomu jego pracy *Scriptorum veterum nova collectio e Vaticanis Codicibus* (t. 1-10 Romae 1825-1838) oraz zebrał ok. 2 tys. książek (zakupionych w 1824 przez Seminarium Główne w Wilnie). Wykładał na Uniwersytecie w Wilnie, od 1823 jako profesor; był członkiem Komitetu Cenzury Wileńskiej. Współpracował w redagowaniu pisma „Bibliograficzeskije listy" P.I. Köppena, członka Akademii Nauk w Petersburgu. Pomagał A.B. Jocherowi w pracy nad jego *Obrazem bibliograficzno-historycznym literatury i nauk w Polsce* opisując i systematyzując druki słowiańskie. Przygotował w rękopisie (1846) *Materiały do historii drukarń słowiańskich na Litwie*. Usunięty z profesury jako unita osiadł w 1831 w Szereszewie w powiecie prużańskim na Polesiu, gdzie był proboszczem; zgromadził tam bibliotekę liczącą około 1 tys. tomów, w tym cenne stare druki i rękopisy, m.in. 21 zeszytów tzw. *Kodeksu Supraskiego* z XI w., odkrytego przez niego w 1823 w bibliotece bazylianów w Supraślu k. Białegostoku, gdzie już w latach studenckich prowadził systematyczne badania i odnalazł rzadkie druki typografów moskiewskich I. Fiodorowa i T.P. Mścisławca. Księgozbiór swój w 1847 sprzedał przyjacielowi W. Trębackiemu za 20 tys. złp (wraz z *Kodeksem Supraskim*, wywiezionym w czasie II wojny światowej przez Niemców, odzyskanym w 1968, obecnie w zbiorach Biblioteki Narodowej), pozostawiając sobie prawo używalności książek do końca życia. Opublikował m.in. *Wiadomość o rękopiśmie dawnej Kroniki Dalmackiej, znajdującym się w Bibliotece Watykańskiej* („Dziennik Wileński": 1823, II, s. 369-382).

W. Charkiewicz, (w:) *PSB*, t. 2, s. 160; A. Śnieżko, Halina Werno, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 74.

Bobrujszczyzna, d. powiat postawski, obecnie rejon Głębokie, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Antoniego, drewniany, wzniesiony na początku XX w. Częściowo zniszczony.

Cerkiew prawosławna p.w. św. Ionna Predtieczi, zbudowana w 1873.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Bobrykowicz-Anechożski Kopot' Józef, ur.?, zm. w 1635; duchowny prawosławny, dyzunita. Był przełożonym klasztoru św. Ducha w Wilnie, rektorem szkoły brackiej, archimandryta wileński, biskup mścisławski, orszański i mohylewski.

J. Skruteń, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 2. Kraków 1936, s. 165

Bochwic Filip, żył w XVII w.; pastor kalwiński. W 1623 był katechistą w Wilnie, a od 1625 nadwornym kaznodzieją Radziwiłłów; w 1644 uczestnik konwokacji zborów polskich i litewskich w Orli.

S. Kot, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 2. Kraków 1936, s. 175.

Bochwic Samuel, żył XVII w.; pastor kalwiński. Był nadwornym kaznodzieją Radziwiłłów.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 30.

Bogusławski Józef Konstanty, ur. 9.12.1754 w województwie wileńskim, zm. 14.02.1819 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar. Uczył się

w kolegiach pijarskich w Złoczowie, Podolińcach, Rzeszowie, Warszawie i Krakowie; w 1771 wstąpił do zakonu pijarów. W 1788 w Szkole Głównej WKL otrzymał stopień doktora teologii i został profesorem teologii moralnej, dogmatycznej i historii kościoła (1789-1803). Był kanonikiem-teologiem i dziekanem Kolegium Moralnego na Uniwersytecie Wileńskim; był też członkiem Rady Seminarium Głównego, cenzor ksiąg, wizytator; od 1813 mistrz 3.stopnia w loży masońskiej „Gorliwy Litwin na Wschodzie Wilna"; autor dzieł: *Żywoty sławnych Polaków* i *O doskonałym prawodawstwie*. Był znakomitym kaznodzieją i historykiem-amatorem zbierającym obrazy, głównie portrety, z których urządził galerię w swym domu przy ulicy Zamkowej w Wilnie. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 278; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 31; E. Daraszewicz, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 277.

Bogusławski Kiriłł, ur. ?, zm. w 1854 w Wilnie; duchowny prawosławny, kapelan wojskowy. Był protojerejem w Wilnie; pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, 45.

Bogusz Tomasz, ur. 20.12.1723, zm. 6.03.1783 w Tuczempie; ksiądz katolicki, jezuita, filozof i pedagog. Był profesorem poetyki w Akademii Wileńskiej (1753-1754) i w Warszawie (1759), pedagogiem w Drohiczynie, Słonimie, Pułtusku, Pińsku, kaznodzieją polskim w Reszlu. Po likwidacji zakonu jezuitów był profesorem teologii w Warszawie.

Cz. Falkowski, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 2. Kraków 1936, s. 216; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 29.

Bohatkiewicz Mieczysław, ur. w 1904 w majątku Krykały koło Duniłowicz na Wileńszczyźnie, rozstrzelany 4.03.1942 w Berezweczu na Białorusi; ksiądz katolicki. Uczył się w gimnazjum w Budsławiu, następnie w Dokszycach oraz w Gimnazjum Biskupim w Nowogródku. Seminarium ukończył w Pińsku, święcenia kapłańskie przyjął w 1933, po czym pracował w Drohiczynie nad Bugiem jako wychowawca młodzieży w Niższym Seminarium Duchownym, równocześnie dokształcał się na Uniwersytecie Warszawskim. W l. 1936-1939 był prefektem gimnazjum w Łunińcu. W 1939 wyjechał do brata ks. Stanisława Bohatkiewicza, który był proboszczem w Puszkach na Brasławszczyźnie; został proboszczem w Pelikanach, gdzie pracował do jesieni 1941. W listopadzie 1941 udał się do Dryssy za Dźwiną, by tam służyć katolikom. 16.01.1942 został aresztowany przez gestapo i uwięziony w Brasławiu. 4.03.1942 przewieziono go do Berezwecza koło Głębokiego i tam w lesie rozstrzelano. Po wojnie nie było ekshumacji i, jak twierdzi ks. T. Krahel, dokładnie nie wiadomo, gdzie pochowano jego ciało.

T. Krahel, *Kapłani-męczennicy z Berezwecza.* „Znad Wilii" 1996.09.1-15.

Bohdanowicz Józef, ur. w 1787, zm. 31.05.1846 w Wiknie; ksiądz katolicki, misjonarz. Od 1804 w litewskiej prowincji księży misjonarzy; był profesorem teologii w szkołach tego zakonu, a także w seminarium diecezjalnym i zakonnym w Wilnie; w 1822 superior w domu wileńskim; w 1830 wizytator misjonarzy i sióstr miłosierdzia prowincji litewskiej; opiekun cmentarza na Rossie, gdzie w 1841 rozpoczął budowę kaplicy gotyckiej, w której został pochowany.

F. Śmidoda, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 2. Kraków 1936, s. 221-222

Bohino, d. powiat brasławski, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), zbudowana w końcu XIX w.

Kaplica katolicka z początku XX w., czynna jako kościół.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Bohomolec Franciszek, ur. 29.01.1720 w województwie witebskim na Białorusi, zm. 24.04.1784 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, bibliotekarz, kierownik drukarni, poeta, komediopisarz, publicysta, tłumacz. Był bratem Jana Chryzostoma Bohomolca. Ukończył Akademię Wileńską, następnie odbył trzyletnią praktykę nauczycielską, w l. 1747-1749 studiował teologię w Rzymie. Po powrocie do kraju wykładał w Akademii Wileńskiej, od 1752 w Collegium Nobilium w Warszawie. Był założycielem i wydawcą „Wiadomości Uprzywilejowanych Warszawskich" i „Kuriera Warszawskiego" oraz współredaktorem „Monitora". W 1762 został kierownikiem Biblioteki Collegium, liczącej ok. 15 tys. woluminów i prefektem Drukarni Jezuickiej w Warszawie, założonej w 1717. Za jego prefektury Drukarnia tłoczyła głównie dzieła literackie i prace historyków polskich. Po kasacie zakonu jezuitów i przekształceniu Drukarni Jezuickiej na Drukarnię Nadworną JKM-ci, Bohomolec uzyskał od Stanisława Augusta przywilej (1773), na mocy którego został mianowany jej dożywotnim dyrektorem. Drukował w języku polskim, łacińskim i francuskim. Za jego prefektury wydano ok. 250 tytułów. Po śmierci Bohomolca Drukarnią kierował dotychczasowy jej przełożony ks. Stanisław Matciński.

S. Bednarski, (w:) *PSB*, t. 2, s. 224; W. Gramatowski, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 78.

Bohomolec Jan Chryzostom, ur. 28.01.1724 w województwie witebskim, zm. 17.02.1795; ksiądz katolicki, jezuita, filozof. Był bratem Franciszka, w 1739 wstąpił do zakonu jezuitów, w l. 1742-1745 studiował w Akademii Wileńskiej, następnie – w Warszawie i Pradze; w 1751 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1753-1754 był zastępcą prefekta Collegium Nobilium w Wilnie; w l. 1757-1765 i 1767-1773 wykładał w Collegium Nobilium w Warszawie. Po kasacie jezuitów był prywatnym nauczycielem, w 1775 na Pradze pod Warszawą założył szkołę parafialną. Wydał kilka prac, m.in. *Odpowiedź na zarzuty względem przeznaczenia Boskiego* (Warszawa, 1766), *Prognostyk zły czy dobry komety roku 1769 i 1770* (Warszawa 1770), *Diabeł w swojej postaci albo o upiorach, gusłach, wróżkach, lasach, czarach* (Warszawa 1772).

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 276.

Bohusz Franciszek Ksawery Michał, ur. 1.01.1746 we wsi Wojdzgenie k. Pobojska w powiecie wiłkomierskim, zm. 29.10.1778 w Warszawie; ksiądz katolicki, autor prac naukowych, działacz polityczny. W litewskich źródłach figuruje jako Bauža i Bagužis, chociaż uważano go za litewskiego Polaka, który jako jeden z pierwszych badaczy zainteresował się narodem i językiem litewskim. Według Vaclovasa Biržiški, który odnalazł jego metrykę urodzenia, Bohusz urodził się 1 stycznia 1746 roku we wsi Vaizgenai (Wojdzgenie, Wojzgienie), gmina Pobojsk (Pabaiskas), powiatu wiłkomierskiego (Ukmergė) w rodzinie ogrodnika, który pochodził z pobliskich Bohuszyszek (Bagužiškiai) i prawdopodobnie od tej wsi przyjął nazwisko Bohusz, nie będąc z pochodzenia szlachcicem. V. Biržiška uważa, że dopiero w okresie nauki w Wilnie F.K.M. Buhusza wpisano do stanu szlacheckiego. Z kolei Julian Bartoszewicz (1821-1870) w pracy *Znakomici mężowie polscy w wieku XVIII. Wizerunki historyczne* pisze (podaję za J. Ciechanowiczem), że „Bohuszowie, herbu Strzała, byli dawną litewską rodziną. Z nich pochodzili dwaj rodzeni bracia, Ignacy i Michał Franciszek Xawery (...) Michał najzacniejszy opiekun i dobroczyńca ludzkości (...), człowiek bardzo uczony, jezuita, potem zaś prałat kantor wileński". Uczył się Bohusz w kolegium jezuickim w Wilnie i tamże 26 września 1761 roku wstąpił do zakonu

jezuitów; po ukończeniu kolegium wstąpił do Akademii Wileńskiej, gdzie studiował teologię, filozofię i prawo. 25.02.1768 otrzymał święcenia kapłańskie, następnie jezuici wysłali go do kolegium w Grodnie, gdzie był nauczycielem języka francuskiego i kierownikiem konwiktu. Z Grodna wyjechał na dalsze studia do Rzymu, skąd powrócił na Litwę. Po skasowaniu zakonu jezuitów 21.07.1773 roku, Bohusz stał się eksjezuitą. W tym czasie zaprosił go do siebie do Grodna Antoni Tyzenhauz, podskarbi litewski, i Bohusz został jego politycznym agentem, bywał na sejmikach szlacheckich, występował w obronie Tyzenhauza podczas opozycji szlacheckiej przeciwko Tyzenhauzowi. Biržiška pisze, że na sejmiku w Kownie w 1779 r. stronnicy Szymona Kossakowskiego nawet go poturbowali (wysmagali rózgami). W 1777 roku Antoni Tyzenhauz zaplanował podróż po Europie Zachodniej, a ponieważ nie znał języków obcych, zaprosił w tę podróż Franciszka Bohusza. W latach 1777-1778 obaj zwiedzili Dolny Śląsk, Czechy, Niemcy, Holandię, Anglię, Francję i Austrię. Według Biržiški, Bohusz w Paryżu spotkał się z J.J. Rousseau i zachęcał go do odwiedzenia Litwy, gdzie nawet obiecywał francuskiemu myślicielowi zbudowanie domku wraz z całkowitym utrzymaniem. Jak wiadomo, Rousseau nigdy do Litwy nie przyjechał. Po powrocie na Litwę F. Bohusz otrzymał stanowisko proboszcza w Wiłkomierzu, jednakże obowiązków tam nie pełnił, korzystając jedynie z dochodów, jakie parafia mu przynosiła, bowiem w tym czasie mieszkał w Wilnie, a w 1780 roku wyjechał do Warszawy, by odwiedzić tam swojego opiekuna A. Tyzenhauza. Następnie w latach 1781-1782 ponownie wybrał się w podróż, tym razem do Włoch. Wkrótce po powrocie do Wilna, 30 września 1783 roku biskup Józef Kazimierz Kossakowski mianował go koadiutorem prałata Piotra Toczyłowskiego, równocześnie pełnił szereg stanowisk: w latach 1780-1782 był przewodniczącym Cywilnego Trybunału Litewskiego, był też nauczycielem Pawła Sapiehy, późniejszego generała artylerii litewskiej. W 1790 roku ufundował kościół p.w. Ukrzyżowanego Jezusa w miejscowości – Krykszciany (Krikštėnai), w parafii Pobojsk (Pabaiskas), kościół stanowił filię parafii w Pobojsku. Obecnie jest to miejscowość Vileikiai – w pobliżu drogi Wilno-Wiłkomierz, a kościół jest świątynią parafialną. Gdy 14 czerwca 1792 roku wkroczyli do Wilna Rosjanie, by pomóc targowiczanom w objęciu władzy na Litwie, 15 czerwca Bohusz został aresztowany i groziła mu kara: zesłanie na Sybir. Jednakże tym razem prałatowi udało się uwolnić z rąk rosyjskich. Po zwolnieniu aktywnie działał w spisku antyrosyjskim, przygotowującym powstanie pod dowództwem Jakuba Jasińskiego; uczestniczył w redagowaniu aktu powstańczego, w którym proponował ogłoszenie wolności chłopom, a mieszczan zrównać w prawach ze szlachtą. Jego działalność bacznie obserwowali Moskale i przed wybuchem powstania, w nocy z 11 na 12 kwietnia został ponownie aresztowany i wywieziony do Smoleńska i tam osadzony w więzieniu. Dopiero w lipcu 1795 roku, po długim śledztwie, został zwolniony i pozwolono mu wrócić do Wilna. O jego zwolnienie starał się u władz rosyjskich biskup Jan Nepomucen Kossakowski. Z kolei Józef Ignacy Kraszewski pisał, że Bohusza schwytał hetman Szymon Kossakowski, targowiczanin, i kazał wywieźć go do Połocka, skąd dopiero rosyjski generał Kreczetnikow zezwolił mu na powrót do Wilna. Informacja ta jednak nie jest ścisła, bowiem podczas powstania Jakuba Jasińskiego w Wilnie, Szymon Kossakowski, jak wiadomo, 25 kwietnia 1794 został w Wilnie powieszony. Możliwe, że Szymon Kossakowski aresztował i wywiózł Bohusza do Połocka w 1792 roku, gdy jeszcze posiadał ogromną władzę. W 1803 roku otrzymał godność prałata i został generalnym wizytatorem szkół na Litwie. Jednakże wkrótce zrezygnował z tej posady i wyjechał do Warszawy, gdzie kupił dom i został mianowany sędzią pokoju III miejskiego oddziału Sądu Warszawskiego, a w 1804 wybrano go na członka Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 21 grudnia 1807 roku powołano go

na członka rzeczywistego tego Towarzystwa i równocześnie wybrano na honorowego członka Uniwersytetu Wileńskiego. W WTPN działał Bohusz aktywnie do śmierci, będąc zastepcą Jana Chrzciciela Albertrandiego i Stanisława Staszica. Za napisanie i ogłoszenie pracy *O początkach języka i narodu litewskiego* (wydana 1808) uzyskał stopień naukowy. Na posiedzeniach Towarzystwa Bohusz niejednokrotnie występował na różne tematy. 9 maja 1816 roku został wybrany na członka Warszawskiego Towarzystwa Biblijnego. W testamencie zapisał swój majątek warszawskim szpitalom, a książki (102 woluminy) i 3600 zlotych – Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Warszawie. Zmarł 4 kwietnia 1820 roku w Warszawie. Franciszek Bohusz uważany jest też przez badaczy litewskich jako pisarz litewski piszący wyłącznie w języku polskim. Do ważniejszych jego prac, poza wspomnianą *O początkach języka i narodu litewskiego* można zaliczyć następujące: *Filozof bez religii uważany w Towarzystwie.* Wilno 1786 lub 1785 (przekład z języka francuskiego); *Kodeks Napoleona przekładania Ksawera Michała Bohusza,* Warszawa 1810; *Życie literackie X. Marcina Poczobuta, przez X. Michała Xawiera Bohusza Prałata Wileńskiego* (1812); *Wspomnienie o Antonim Tyzenhauzie. Dla J.U. Niemcewicza napisane przez X. Bohusza.* (1820).

V. Biržiška, *Aleksandrynas,* t. II. Chicago 1960; M. Jackiewicz, „Znad Wilii" 2007, nr 3.

Bohuszewicz Wojciech, ur. 3.05.1666 lub 20. 08.1667 na Podlasiu, zm. 15.05.1734 w Kupiszkach nad Niemnem; ksiądz katolicki, jezuita, malarz. Przyjęty do zakonu 14.09.1682. Odbył nowicjat w Wilnie; studia filozoficzne w Połocku i teologiczne w Wilnie. Był nauczycielem w szkołach jezuickich, później kierownikiem szkoły i kaznodzieją w różnych kolegiach, rektorem kolegiów w Witebsku, Nieświeżu i Połocku; był prowincjałem litewskim jezuitów w l. 1721-1731; przełożonym domu profesów przy kościele św. Kazimierza w Wilnie. Uciekając przed wojskiem moskiewskim schronił się w folwarku Kupiszki nad Niemnem. W nekrologu napisano, że umiał pięknie malować i pozostawił wiele obrazów świętych.

J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich,* uzupełnienie. Warszawa 2003, s. 31.

Boierus Laurentius, zob.: **Boyer** Wawrzyniec

Bokiej (Bokej, Bokij) Józefat, ur. ?, zm. w 1652; ksiądz unicki, bazylianin. Działał w prowincji litewskiej, był krótko archimandrytą.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 33.

Bokławski Jan, ur. 1667 na Podlasiu, zm. 23.02.1718 w Wilnie; brat-jezuita, snycerz, stolarz, tokarz. Wstąpił do zakonu jezuitów 19.01.1690 w Wilnie, gdzie przez całe życie był kierownikiem pracowni stolarskiej. W kościele św. Jana wykonał ławki (1697), balustradę galerii łączącej zakrystię z chórem muzycznym (1699-1700). W tymże kościele św. Jana są jego rzeźbione szafy w zakrystii (1699-1704), wielkie rzeźbione tabernakulum w ołtarzu głównym (1701) i kilka ołtarzy (1704, 1705, 1713), pięć ołtarzy w kaplicach akademii (1704, 1706, 1714)

J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich,* t. 1. Wrocław 1971, s. 205.

Boksza Paweł, ur. 1552, zm. 1627; ksiądz katolicki, jezuita. rysownik, architekt. Był profesorem, a także w l. 1584-1587 rektorem Akademii Wileńskiej; narysował fasadę kościoła św. Jana w Wilnie. Był też profesorem języka hebrajskiego; przeprowadził podział jezuitów na dwie prowincje i w l. 1608-1615 był prowincjałem prowincji litewskiej.

S. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 2. Kraków 1936, s. 245; V. Drėma, *Dingęs Vilnius.* Vilnius 1991, s. 33;

bonifratrzy, dobrzy bracia, Zakon Szpitalny Świętego Jana Bożego, Ordo Hospitalarius

Sancti Joannis de Deo (OH), zakon z regułą św. Augustyna; zgromadzenie zakonne bonifratrów zostało założone w 1540 w Grenadzie przez św. Jana Bożego i zatwierdzone w 1571 przez papieża Piusa V; w 1586 podniesione przez papieża Sykstusa V do rangi zakonu; w Polsce zakon działa od 1609; zakonnicy składają dodatkowy ślub służenia chorym; zajmują się prowadzeniem aptek, szpitali i domów opieki, specjalizują się w ziołolecznictwie. Do Wilna bonifratrów sprowadził biskup Abraham Wojna w 1635 roku. Ufundował on dla nich kościół i klasztor na dawnej jurysdyce biskupiej. Od 1651 r. zakonnikami opiekował się biskup Jerzy Tyszkiewicz. Przy budynku klasztornym założono szpitalik, w którym z początku leczono wszystkich chorych, później wyłącznie chorych psychicznie. Kompleks budynków klasztorno-szpitalnych ukształtował się w końcu XVII – na początku XVIII w., obejmował klasztor, szpital i zabudowania pomocnicze. Szpital znajdował się na parterze, a cele zakonników na pierwszym piętrze. Klasztor bonifratrów władze carskie zamknęły w 1843 r., a kościół objęli księża świeccy. W 1903 r. szpital dla psychicznie chorych przeniesiono do Nowej Wilejki. Po I wojnie światowej, w l. 1924-1940 bonifratrzy wrócili do klasztoru, został otworzony nowicjat, zakonnicy założyli dom starców, którym się opiekowali, prowadzili też stołówkę „Caritasu" dla ubogich. W okresie międzywojennym klasztor i dom starców działały przy placu Napoleona. W klasztorze mieszkał jeden ksiądz i 9 braci zakonnych, w domu starców przebywało 120 osób. Bonifratrzy przetrwali okres wojny i okupacji a w 1945 wyjechali do Łodzi.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych* ... Wilno 1912, s. 254; .R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997

Boreyko Józef, ur. 29.04.1729 na Białorusi, zm. 5.04.1765; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. W 1744 wstąpił do zakonu jezuitów Był nauczycielem wymowy w kolegiach jezuickich prowincji litewskiej; w l. 1763-1764 wykładał w Akademii Wileńskiej; autor wolnego przekładu Cicerona *Nauka o krasomówstwie z ksiąg M.T. Cicerona na polski przetłumaczona* (Wilno 1763).

I. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 2. Kraków 1936, s. 325; W. Pozdniakou, (w:) *Encykłapiedyja Wielikaha Litouskaha Kniastwa*, t. 1. Minsk 2005, s. 296

Borodzicz Józef, syn Wawrzyńca, ur. 3.06.1867, zm. ?; ksiądz katolicki. W 1906 był proboszczem w Dziśnie, później w Subotnikach powiatu oszmiańskiego. W 1908 założył w Kerkeniatach koło Juraciszek szkołę polską, za co został ukarany przez władze grzywną.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915*. Część druga, tom 1. Sandomierz 1936, s. 70.

Borodzienicze, w d. powiecie brasławskim, woj. wileńskie (obecnie rejon brasławski, Białoruś); kościół katolicki p.w. św. Józefa, klasycystyczny, zbudowany w 1836 z fundacji Józefa Łopacińskiego, zamknięty w l. 40-tych XX w., zwrócony katolikom w 1990. Jest to świątynia na planie prostokąta, nakryta dwuspadowym dachem z drewnianą ośmioboczną trójkondygnacyjną wieżyczką z przodu. Ściany kościoła wzniesione są z kamienia polnego. Fasadę ozdabiają cztery pilastry, gzymsy i belkowanie, nad którym znajduje się trójkątny fronton.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 24.

Borowce, d. powiat Wilejka, obecnie rejon Wilejka, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Ioanna Priedtieczy (św. Jana Zwiastuna), drewniana, zbudowana w XVIII w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Borowik Teodozy, ur. ?, zm. w 1652; ksiądz unicki, bazylianin. Był kaznodzieją w klaszto-

rze św. Trójcy w Wilnie, a od 1620 ihumenem przełożonym w Żyrowicach, autor *Historii, albo powieści zgodliwej... o obrazie P. Maryey Żyrowickim* (Wilno 1622 i 5 innych wydań).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 34.

Borowski Ignacy, ur. w 1786 w Pińszczyźnie, zm. w 1852 w Wilnie; ksiądz katolicki. Studiował na Uniwersytecie Wileńskim w l. 1801-1803; ukończył misjonarskie seminarium duchowne w 1807 i w 1811 otrzymał święcenia kapłańskie; był prefektem i kapelanem Gimnazjum w Świsłoczy od 1814, zastępcą kaznodziei w l. 1819-1820 i od 1825 kaznodzieją uniwersyteckim w Wilnie; w 1828 uzyskał doktorat prawa kanonicznego, a w 1843 został prałatem-dziekanem; w l. 1834-1840 wykładowca nauki chrześcijańskiej na Uniwersytecie Wileńskim oraz religii i moralności w Akademii Medyko-Chirurgicznej.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 315; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 35.

Borowski Kasper, ur. 6.01.1802, zm. 15.01. 1885; ksiądz katolicki, biskup łucki i żytomierski, biskup płocki. Kształcił się w szkołach zakonnych w Drui, Zabiałach, Użwałdzie i Połocku. Następnie studiował w Uniwersytecie Wileńskim, po studiach w 1831 przyjął święcenia kapłańskie, został księdzem w Rzeżycy (Łotwa), Josephstahlu k. Odessy. Potem był profesorem Akademii Duchownej w Wilnie i w Petersburgu; w 1846 został kanonikiem mohylewskim. 3.07.1848 prekonizowany biskupem łuckim i żytomierskim, sakrę biskupią przyjął 18.12.1848, a rządy w diecezji objął 27.02.1849. Za obronę Kościoła przed rusyfikacją został zesłany w 1869 do Permu; po ułaskawieniu w 1882 przeniesiony na biskupstwo płockie 15.03.1883. Jest autorem publikacji teologicznych.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 38.

Borowski Wincenty, ur. 1842, zm. 1904 w Wilnie; ksiądz katolicki. Przebywał na zesłaniu za podpisanie protestu kieleckiego przeciw ingerencji władz do nauki w seminarium duchownym; po powrocie z zesłania był proboszczem kościoła Bernardynów w Wilnie Pochowany na Cmentarzu Bernardyńskim.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 370; A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Przechadzki po Wilnie. Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 68.

Bortkiewicz Wawrzyniec, ur. w 1750, zm. ok. 1821-1822 w Skopiszkach na Litwie; ksiądz katolicki, dominikanin, pisarz religijny. W 1770 wstąpił do zakonu dominikanów, w 1774 przebywał w konwencie dominikańskim w Nieświeżu, prawdopodobnie studiował w Szkole Głównej WKL, ponieważ posiadał licencjat teologii, a później stopień doktora teologii. W l. 1790 i 1791 był nauczycielem w szkole dominikańskiej w Sejnach i wikariuszem katedry sejneńskiej. W 1802-1811 wybudował wg własnego projektu kościół-rotundę w Suderwie pod Wilnem. Następnie skierowany został do klasztoru w Skopiszkach, gdzie został przeorem. Zmarł w Skopiszkach. Wydał kilka religijnych utworów po litewsku i po polsku: *Karawakas arba Krizius Anioliszkas...* (Wilno 1817), *Przewodnik drogi męki Zbawiciela* (Wilno 1819), *Rożeniec Nayświętszej Panny Maryi* (Wilno 1808).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Vilnius 1990, s. 175.

Boruny w d. powiecie oszmiańskim, woj. wileńskie (obecnie Białoruś); kościół i klasztor bazylianów. Świątynia i klasztor zostały ufundowane w 1691 przez szlachcica Mikołaja Pieślaka, wg tradycji w miejscu, gdzie w lesie, na drzewie, cudownie ukazał się obraz Matki

Boskiej otrzymany przezeń wcześniej od bazylianina z Połocka. Świątynia wkrótce stała się miejscem kultu Matki Boskiej Boruńskiej. Istniejący obecnie barokowy murowany kościół i zabudowania klasztorne zbudowano w l. 1747-1757 wg. projektu arch. A. Owsiukiewicza. Kościół i klasztor zamknięto po likwidacji unii w 1839, w 1841 sprowadzono tu mnichów prawosławnych, a kościół zamieniono na cerkiew. Klasztor prawosławny został zamknięty w 1899, a świątynię zwrócono katolikom w 1919, od tego czasu jest czynna. Kościół p.w. św.św. Piotra i Pawła jest trójnawową bazyliką ze wspaniałą fasadą w stylu baroku wileńskiego, wypukłą w części środkowej. Zdobiąją pilastry, profilowane gzymsy oraz wysoki wolutowy szczyt. Nad ozdobnym portalem znajduje się duże okno. Przy szczytach naw bocznych znajdują się ustawione pod kątem do fasady dwie wieże. Smukła trójkondygnacyjna lewa wieża nakryta jest barokowym hełmem. Jej elewacje zdobią narożne pilastry, gzymsy i płaskie wnęki. Z prawej wieży ocalała tylko dolna kondygnacja nakryta prostym czterospadowym dachem. Nawa główna, prezbiterium i zakrystie nakryte są sklepieniami kolebkowymi z lunetami, znacznie niższe od głównej nawy boczne – sklepieniami krzyżowymi. Najcenniejszymi elementami wyposażenia wnętrza są stiukowe ołtarze – główny i boczne, z kolumnami i rzeźbami, a także rokokowa ambona, również stiukowa. W kościele znajduje się będący celem licznych pielgrzymek słynący łaskami obraz Matki Boskiej Boruńskiej. **Korpus klasztorny** znajduje się obok kościoła, wzniesiony w l. 1778-1793, przebudowany w k. XIX w. w stylu neoklasycystycznym. Jest to budynek piętrowy, na planie litery T. Elewacje dzielone lizenami. We wnętrzach zachowały się sklepienia kolebkowe z lunetami i krzyżowe. Na początku XIX w. działała tu szkoła bazyliańska, działająca do 1831.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 25-26.

Boryczewski Piotr, ur. w 1830, zm. w 1892; duchowny prawosławny. Był nauczycielem religii w gimnazjum wileńskim; protoijerej, autor pracy pt. *Prawosławje i russkaja narodnost' w Litwie* (Petersburg 1851).

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 44.

Borzakowski Ioann, ur.?, zm. w 1884 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 45

Borzymowski Jan, syn Adama, ur. 11.10.1610 prawdopodobnie w Wilnie, zm. 8.01.1673 w Kiejdanach; pastor ewangelicki. Uczył się w Kiejdanach, a od 1626 w Słucku, później był w ewangelickim alumnacie w Szyłokarczmie. 11.06.1631 został katechetą ewangelickim w Kiejdanach, w 1632 synod kiejdański wysłał go na studia za granicę, studiował w Utrechcie w Holandii, później studiował w kilku innych uniwersytetach; w 1638 powrócił na Litwę, synod skierował go na stanowisko proboszcza w Nowym Mieście koło Poniewieża; później został superintendentem zborów żmudzkich i wileńskich; w l. 1646 i 1650 notariusz na synodach; mimo polskiego pochodzenia był rzecznikiem nabożeństw w języku litewskim; ok. 1673 przełożył na język litewski *Pismo święte*, wydał też kilka religijnych pism w języku litewskim.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Vilnius 1990, s. 308-309.

Borzymowski Jan, syn Jana, ur. ok. 1645 w Nowym Mieście k. Poniewieża, zm. ok. 20.06.1687 w Wilnie i tu został pochowany; duchowny ewangelicki. Był starszym synem Jana Borzymowskiego; uczył się w Kiejdanach; prawdopodobnie wyższych studiów nie miał, bowiem już w 1667 został katechetą w Kiejdanach, w 1668 został kaznodzieją w Lubczy k. Nowogródka; w l. 1670-1680

był kaznodzieją w Słucku oraz dyrektorem tamtejszego ewangelickiego gimnazjum, od 1681 został kaznodzieją wileńskim; kontynuował tłumaczenie na język litewski *Pisma świętego*, rozpoczęte przez ojca; miał 7 synów, z których 5 było również duchownymi i kierownikami szkół.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Vilnius 1990, s. 380; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 37.

Bosgrave Jakub, ur. w 1553?, zm. w 1623; ksiądz katolicki, jezuita. Z pochodzenia był Anglikiem. Po studiach w Rzymie uczył humaniorów i matematyki w Pułtusku i w Wilnie; był pierwszym profesorem i organizatorem katedry matematyki w Akademii Wileńskiej. W 1580 wyjechał do Anglii, został tam rozpoznany jako jezuita i skazany na karę śmierci (zmienioną na wygnanie po interwencji Stefana Batorego u królowej Elżbiety); po powrocie do Polski pełnił opiekę duchową nad chorymi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 37.

Bosiacki Wiktor, ur. ok. 1785, zm. ok. 1844; ksiądz unicki, bazylianin. W zakonie od 1802; ukończył studia filozoficzne na Uniwersytecie Wileńskim, magisterium uzyskał w 1811. Był nauczycielem w Borunach, Ladach; w 1822 przełożony szkoły w Borunach; od 1823 działał w Wilnie jako nauczyciel, sekretarz prowincji, wizytator, wreszcie superior. Po zniesieniu bazylianów zesłany do prawosławnego klasztoru w Putywlu, później do Nieżyna.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 37.

Bowkiewicz Józef, ur. w 1794 w parafii Nowe Miasto powiatu poniewieskiego na Litwie, zm. 23.05.1866 w Wilnie; ksiądz katolicki, administrator diecezji wileńskiej. W l. 1806-1813 uczył się w szkole bernardyńskiej w Datnowie; w 1813-1820 uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie i w Wyższym Seminarium Duchownym tamże; w 1818 otrzymał święcenia kapłańskie; od 1818 był nauczycielem w wileńskim Seminarium Duchownym; pełnił wiele obowiązków diecezjalnych: sekretarza, kanonika (1831) i prepozyta Kapituły Wileńskiej (1843). W 1837 został przewodniczącym Towarzystwa Dobroczynności. Zasłużył się w pracach nad ozdobieniem katedry wileńskiej. Po wygnaniu biskupa Krasińskiego do Wiatki w 1863 r. został wikariuszem kapitulnym diecezji wileńskiej. Był człowiekiem łatwowiernym i dopuścił do Kapituły m.in. „rządowych prałatów" Niemekszę, Żylińskiego i Tupalskiego, którzy przy poparciu rządowym objęli najważniejsze stanowiska w diecezji realizując politykę generała-gubernatora M. Murawjowa. Był szykanowany przez władze karami pieniężnymi. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 156; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 809-810.

Boyer Wawrzyniec, ur. w 1561 w Sztokholmie, zm. 3.02.1619 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita, teolog, poeta. W Wilnie studiował teologię, tutaj w 1594 otrzymał święcenia kapłańskie; założył seminarium duchowne w Dorpacie i w l. 1598-1602 był jego prefektem; od 1604 w Akademii Wileńskiej wykładał poetykę, retorykę, teologię, matematykę, był kierownikiem seminarium papieskiego w Wilnie. Około 1610 wyjechał do Braniewa i tam pozostał do śmierci. Napisał m.in. poemat *Carolomachia*, wydany w Wilnie w 1606.

E. Ulčinaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 72.

Boym Benedykt Paweł, ur. w 1629, zm. w 1670 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do

nowicjatu wstąpił w Wilnie; autor *Starej wiary albo jasnego pokazania, iż Ci, co w dyzuniej trwają, starej wiary nie mają* (Wilno 1668).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 37.

Bractwo Bożego Ciała przy kościele św. Jana w Wilnie, założone w 1579 przez ks. Piotra Skargę; celem Bractwa było wspomaganie ubogich przez jałmużnę i odwiedzanie co tydzień szpitali i więźniów. Stowarzyszeni dawali datki co tydzień; kapitały były pod zarządem jezuitów. Bractwo miało ok. 20 domów w Wilnie, wiele placów. Po kasacie jezuitów magistrat wileński skonfiskował skrzynkę z pieczątkami, dokumenty i kapitał.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 367.

Bractwo św. Marcina w Wilnie, założone w 1640 przez murarza Hicklera; z początku było przy kościele św. Anny, później, zatwierdzone przez bpa Abrahama Wojnę, miało kamienicę przy ulicy Niemieckiej. Celem bractwa było uczenie młodzieży początków nauk chrześcijańskich, obyczajów, opiekowanie się nawróconymi z protestantyzmu, żywienie i odziewanie ubogich, leczenie chorych, organizowanie miejsc zamieszkania cudzoziemcom: Niemcom, Francuzom i Włochom; w 1703 bractwem zaopiekowali się jezuici, po ich kasacie fundusz przeszedł do Komisji Edukacji Narodowej. Po 1798 bractwo przeniesiono do kościoła św. Anny, w 1812 kościół św. Anny Francuzi spustoszyli i w 1815 przeniesiono je do kościoła św. Mikołaja; bractwo przetrwało przy kościele św. Anny do I wojny światowej.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 363-364.

Bractwo Miłosierdzia w Wilnie przy kościele św. Jana, założone w 1636. Było to stowarzyszenie, jak pisze J. Kurczewski, dziadów wileńskich. Starszym powinien być jeden z mieszczan wileńskich, mających domy swoje, 4 członkowie wybierani byli z dziadów kościelnych. Od czasu do czasu odbywały się zebrania dziadowskie u starszego, uchwały wpisywano do księgi; bractwo posiadało własny statut zaaprobowany przez króla Jana Sobieskiego w 1688 i Augusta II w 1720. Bractwo przetrwało do początku XIX w.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 364-366.

Bractwo prawosławne Świętej Trójcy w Wilnie, założone w 1584 przy monasterze św. Ducha, w 1589 statut Bractwa potwierdził konstantynopolski patriarcha Jeremiasz II, a w 1589 uzupełnił go król Zygmunt Waza. Bractwo posiadało i utrzymywało szpital, drukarnię, działało nieprzerwanie do 1939 roku. Posiadało w Wilnie kilka domów, a także place; zajmowało się upowszechnieniem prawosławia w Wilnie.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.*. Vilnius 1997.

Bractwo św. Wincentego a Paulo w Wilnie, złożone zostało w 1860 r., m.in. przez Matyldę Buczyńską; zajmowało się akcją pomocy najbiedniejszym mieszkańcom Wilna.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 40.

Brant, Brandt, Jan, ur. w sierpniu 1554 w Poznaniu, zm. 27.05. w 1602; ksiądz katolicki, jezuita, kompozytor, doktor teologii. W 1571 wstąpił do zakonu jezuitów; uczył się w kolegium jezuickim w Braniewie, w l. 1571-1574 studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, w l. 1582-1586 teologię w Rzymie; od 1589 był prefektem kolegium jezuickiego w Poznaniu, w l. 1592-1597 wykładał w kolegium; w l. 1595-1597 – kanclerz Akademii Wileńskiej; w l. 1598-1599 był rektorem kolegium w Pułtusku; w l. 1599-1601 przebywał w Rzymie,

w l. 1601-1602 – superior we Lwowie. Wydał m.in. *Disputatio theologica de iustificatione peccatoris* (Poznań 1951), *Pieśni różne pospolite o różnych pobożnych potrzebach* (1601); był też autorem dramatów szkolnych.

W. Dadzijomawa, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 341.

Brasław, w d.powiecie brasławskim, woj. wileńskie (obecnie Białoruś); kościół katolicki p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, wzniesiony w 1824, przebudowany w 1897; w drugiej połowie XX w. zamknięty w l. 50-tych i zwrócony katolikom w 60-tych. Jest to trójnawowa bazylika z pojedyńczą, trójkondygnacyjną wieżą z przodu. Elementy wystroju zewnętrznego stanowią schodkowe szkarpy, pinakle i fryz arkadowy; ściany wschodnia i północna – kamienne, ślady budowli z 1824, które ozdobiono oryginalną techniką, tzw. rodzynkową. Polega ona na tym, że w zaprawę otaczającą duże kamienie tworzące zrąb ścian wklejone są niczym rodzynki liczne mniejsze i całkiem małe kamyczki, ułożone w ozdobne kompozycje geometryczne. W brasławskim kościele znajduje się umieszczony w ołtarzu głównym cudowny obraz Matki Boskiej Brasławskiej, zwanej też Ucieczką Grzeszników. **Cerkiew** prawosławna p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP) Św. Mikołaja Cudotwórcy, wzniesiona w 1897 na koszt skarbu państwa rosyjskiego, zbudowana została w typowym dla tego okresu rosyjsko-bizantyjskim stylu, ma tradycyjną, czwórdzielną kompozycję, na którą składa się dwukondygnacyjna wieża-dzwonnica, niski babiniec, nawa na planie kwadratu i pięciobocznie zamknięte prezbiterium z zakrystią. Nawę wieńczy pięć kopuł, niewielka cebulasta kopułka znajduje się także nad wieżą. Elewacje zdobią arkadowe portale i nisze, kolumienki, boniowane narożniki i wydatne gzymsy.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 30, 37; ; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

.**Brażyc** Jozafat, ur. w 1635 w Wilnie, zm. w 1683; ksiądz unicki, bazylianin. Był kaznodzieją bazyliańskim w Wilnie, przez pewien czas posiadał obraz Matki Boskiej, który później zasłynął jako cudowny w Borunach.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 37.

Bretzer, Brecer, Jakub, ur. 23.07.1690 w Wielkopolsce, zm. 11.08.1733 w Pińsku; brat zakonny, jezuita, malarz. 3.05.1712 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, gdzie po odbyciu nowicjatu przebywał w 1714/1715 przy kościele św. Kazimierza, dla którego namalował obraz *Św. Andrzej Bobola*. Prace malarskie wykonał też dla kościołów jezuickich w Słucku – polichromię wnętrza (1715); w Połocku – malowidła kaplicy sodalicyjnej (1717), malowane na płótnie obrazy do refektarza *Chrystusa Ukrzyżowanego*, *Matkę Boską*, czterech doktorów kościoła i wszystkich generałów zakonu (1718); w Mińsku – polichromię zakrystii (1721) i ołtarz Matki Boskiej (1722). W l. 1726-1731 pracował przy kościele św. Kazimierza w Wilnie. Ozdobił wówczas korytarze domu profesów obrazami generałów zakonu i męczenników jezuickich (1726). Później pracował w Nieświeżu i w Pińsku, gdzie zmarł.

J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 1. Wrocław 1971, s. 234; *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 1. Minsk 1984, s. 502.

Brictius (Brix, Briccius, Brykcjusz) Jan, ur. 4.04.1654 na Warmii, zm. 10.10.1710 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, doktor teologii, pisarz i pedagog. Kształcił się m.in. w Reszlu na Warmii. Był profesorem teologii i prawa kościelnego w kolegiach jezuickich w Warszawie, Braniewie i w Wilnie, gdzie zmarł jako rektor tamtejszego kolegium. Ogłosił szereg prac, m.in.: *Servus peccati in Christo representatus...* (Braniewo 1710), *Teologia...*, *Oratio soluta...*, *Oratio in coronationem Si-*

gismundi III Regis Poloniae, Altera oratio... i inne.

Encyklopedia S. Orgelbranda, t.3., s. 93; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 33.

Brictius Marcin, ur. w 1665 w Reszlu na Warmii, zm. 22.08.1727 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog, kaznodzieja. Do zakonu jezuitów wstąpił w Braniewie w 1686. Wkrótce został profesorem i rektorem kolegiów jezuickich w Reszlu (1717-1720), potem w Braniewie. Był też prowincjałem litewskiej prowincji zakonu w Wilnie. Zajmował się studiowaniem Biblii i z tego zakresu ogłosił w Braniewie w 1727 ciekawą rozprawę filozoficzno-teologiczną pt. *Quaestiones exegeticae in Sacrum Scripturam Veteris et Novi Testamenti...*

C. Falkowski, P. Nowicki, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 2., s. 435-436; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 33.

Bromirski Andrzej, ur. 5.12.1774 w województwie połockim, zm.?; ksiądz katolicki, jezuita, poeta. W 1741 wstąpił do zakonu jezuitów; studiował w Akademii Wileńskiej. Był nauczycielem filozofii w kolegium zakonnym w Wilnie. Propagator reformy szkolnictwa; w języku polskim wydał zbiór poezji *Spór rzeczy przeciwnych już to w istocie samej, już też w zdaniu swojem od siebie wzajemnie różnych, ojczystym rymem wyrażony.*

V. Gaigalaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija,* Vilnius, 2001,s. 79.

Bronicki Witold, ur. w 1910 r. w Jekatierinodarze na Kubaniu, zm. 13.04.1990 r. w Wilnie; ksiądz. W 1922 r. przyjechał z rodziną na Litwę, w 1929 r. ukończył gimnazjum polskie w Kownie, następnie przeszedł granicę i wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie. Po święceniach kapłańskich w 1936 r. pracował w archidiecezji wileńskiej. W l. 1950-1958 był proboszczem w Odessie, l. 1958-1963 proboszczem kościoła św. Ludwika w Moskwie. Po powrocie z Rosji na Litwę pracował w parafiach wileńskich, w ostatnich latach życia był altarystą w kościele św. Anny w Wilnie. Pochowany na cmentarzu Kalwaryjskim.

Katalikų kalendorius. Žinynas 1994. Vilnius 1994.

brygidki, Zakon świętej Brygidy, Zakon Najświętszego Zbawiciela, Ordo Sanctissimi Salvatoris Sanctae Brigittae (OSSalv), zakon z regułą św. Augustyna, założony w 1346 w Vadstena (Szwecja) przez św. Brygidę w celu szerzenia kultu Eucharystii i Męki Pańskiej. Początkowo zakon miał charakter kontemplacyjny, lecz stopniowo stał się apostolsko-kontemplacyjny; w 1370 zatwierdzony przez papieża Urbana VI. Do Polski sprowadzono brygidki w 1394; w WKL pierwszy klasztor założył Aleksander Gosiewski w 1623 w Brześciu, w Wilnie – ok. 1650, jednakże istniał krótko i większej roli nie odegrał.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 349.

Brynk Ludwik Bartłomiej, ur. 5.09.1805, zm. 19.09.1874; ksiądz katolicki, biskup sufragan łucki i żytomierski. Studiował w Połocku i następnie w Uniwersytecie Wileńskim, gdzie w 1829 przyjął święcenia kapłańskie; był wikariuszem w Mohylewie i proboszczem w Humaniu. W 1836 został kanonikiem mohylewskim, w 1843 – proboszczem i archidiakonem kijowskim; następnie mianowany wikariuszem generalnym łuckim. Po deportowaniu bpa K. Borowskiego zarządzał diecezją łucką, żytomierską i kamieniecką. 23.02.1872 prekonizowany biskupem tytularnym Amathus i sufraganem łuckim i żytomierskim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 42.

Brzostowski Antoni, ur. 30.04.1666, zm. 25.09.1718; ksiądz katolicki, jezuita. Był sy-

nem Cypriana Pawła, stolnika wileńskiego; w 1684 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie; był prefektem jezuickiej rezydencji w Mińsku w l. 1703-1704, następnie superiorem w l. 1704-1714; w l. 1714-1717 był rektorem kolegium jezuickiego w Mińsku.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 326.

Brzostowski Konstanty Kazimierz, ur. w 1644 w Dąbrowie na Białorusi, zm. 24.10.1722; ksiądz katolicki, biskup smoleński, biskup wileński. Był synem Cypriana Pawła, wojewody trockiego, pułkownika wojsk WKL i dyplomaty. W wieku 13 lat, w r. 1657, wstąpił do seminarium duchownego w Wilnie; w 1661 został kanonikiem kapituły wileńskiej; w 1665 wyjechał do Rzymu, gdzie studiował w Kolegium Clementinum, w Rzymie otrzymał święcenia kapłańskie, w 1668 uzyskał stopień doktora teologii. Król Jan Sobieski nadał mu trzy parafie: trocką, bukońską i parafianowską; od 1671 sekretarz Wielkiego Księstwa Litewskiego. 30.04.1685 prekonizowany biskupem smoleńskim; po zajęciu Smoleńska przez wojska moskiewskie (1654) nie mógł objąć urzędu. 24.11.1687 przeniesiony na biskupstwo wileńskie. W 1717 przeprowadził synod diecezjalny, koronował obraz Matki Boskiej w Trokach, sprowadził do Wilna pijarów, założył zgromadzenie rochitów. Był przeciwnikiem Sapiehów. Był też opatem komendatoryjnym w Mogile (1710), hrabią państwa kościelnego i asystentem tronu papieskiego. Był właścicielem pokaźnego księgozbioru, głównie teologicznego, który gromadził od wczesnej młodości, zapewne w Wilnie. Wiele książek, zwłaszcza współczesnych francuskich nabył w czasie podróży do Rzymu (1665-1669) i do Paryża. Posiadał ekslibris miedziorytowy, na którym kładł odręczny podpis: Ex Biblioth. K. Brzostowski. Bibliotekę jeszcze za swego życia podzielił między Bibliotekę Kapituły i Bibliotekę Akademii Jezuitów w Wilnie. Zbiory Brzostowskiego kapituła przekazała w końcu XVIII w. Bibliotece Seminarium Duchownego; książki znajdujące się w Bibliotece Akademii weszły do późniejszej Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego.

K. Piwarski, (w:) *PSB*, t. 3, s. 50; B. Wit-Święcicki, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 96;P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 43; V. Petkus, *Vilnius vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 475-489.

Brzostowski Paweł Ksawery, ur. 30.03.1739 w Mosarzu koło Duniłowicz na Wileńszczyźnie, zm. 17.11.1827 w Rukojniach pod Wilnem; ksiądz katolicki, działacz społeczny. Jego rodzicami byli Józef Brzostowski, pisarz wielki litewski i Ludwika z Sadowskich, starościanka słonimska. W wieku trzynastu lat wybrał stan duchowny, otrzymując przy tym – jak to było możliwe w ówczesnych czasach – nominację na kanonika katedry wileńskiej, samą zaś kanonię dopiero po ukończeniu studiów w 1755 roku. Pierwsze studia krajowe odbył w Akademii Wileńskiej u księży jezuitów i w warszawskiej akademii księży misjonarzy. Swoją prymicyjną mszę świętą odprawił w 1763 roku u pijarów wileńskich. W 1767 roku ks. Paweł Brzostowski nabył od Korsaków majętność Merecz koło Turgiel. Nazwał ją Pawłowem od swojego imienia. Zakupione dobra zajmowały obszar 140,3 włóki litewskiej (3040 ha), z tego w 1/3 pokryte były przez lasy Puszczy Mereckiej. Dobra te nie przypominały jednak fortuny magnackiej, do której zobowiązywać mogły koligacje i pozycja społeczna nabywcy. O początkach gospodarowania w tych dobrach Brzostowski napisał w swojej *Historii Pawłowa* (1811). Prawdziwy szok przeżyła część ziemiaństwa polskiego i litewskiego w 1769 roku. Pawłów stał się słynny nawet poza granicami Rzeczypospolitej. W tym bowiem roku ks. Paweł Brzostowski wydał *Ustawę organizującą życie w dobrach pawłowskich na zasadzie samorzą-*

du. W Ustawie tej zamieszczono artykuły, które dotyczyły: powinności chrześcijańskiej, urzędów, sprawiedliwości, ostrzeżeń w sądach, milicji ziemiańskiej, szkoły i lekarza oraz należności od włościan. Z mocy tej *Ustawy* została powołana republika samorządowa, składająca się z obywateli czynszowych, bojarów, ciągłych i kątników, a Pawłów – podniesiony do rangi ośrodka administracyjnego i politycznego – miał spełniać funkcję stolicy tego miniaturowego państwa w państwie. Mocą tej *Ustawy* Brzostowski ustanowił administrację. Naczelne stanowisko w tej republice piastował z ramienia właściciela dóbr gubernator, potem jego zastępca – namiestnik, czyli pisarz oraz włodarz dworski, zwany ciwunem. Czwarte stanowisko w hierarchii administracyjnej zajmował burmistrz, a piąte – urzędnik administracyjno-gospodarczy, zwany cenzorem. *Ustawa* powyższa znosiła jednocześnie poddaństwo i nadawała chłopom wolność osobistą, otaczała włościan i ich majątki opieką i gwarancją prawną, wspartą siłą zbrojną. Dzięki tej *Ustawie* chłopi otrzymali ziemię w wieczyste użytkowanie z prawem dziedziczenia przez potomków. Na podstawie tej *Ustawy*, a ściślej – w wyniku restrukturyzacji i prywatyzacji częściowej warsztatów rolnych oraz napływowi uciekinierów i biedoty chłopskiej z innych folwarków, powstały w republice nowe warstwy społeczne i kategorie społeczno – zawodowe. Wszystkie te warstwy i kategorie nabyły prawo (obowiązek) do systematycznego kształcenia i doskonalenia się, tj. prawo do kształcenia ustawicznego i rekonwersji, stawianej dzisiaj często jako cel (idea) polityki społeczno – ekonomicznej i edukacyjno – doradczej państwa. To miniaturowe państwo, zwane Rzeczpospolitą Pawłowską, otrzymało z czasem własne prawo, monetę, parlament złożony z izby niższej i wyższej, szkołę elementarną i zawodową, doradztwo, opiekę zdrowotną, a także milicję porządkową. Jego mieszkańcy starali się podkreślić swoją odrębność kulturową standaryzowanymi strojami. I tak, np. czynszownicy ubierali się w niebieskie żupany z czerwonym pasem i zielone czapki obszyte białym futrem baranim, natomiast ich żony i córki nosiły niebieskie spódnice i kamizelki, białe fartuchy płócienne, a na głowach – wybrane dowolnie chusty lub czepce. Dobra Rzeczypospolitej Pawłowskiej składały się m. in. z następujących wsi i zaścianków: Wołokienniki, Gołąbszczyzna, Małachowiec, Baranowszczyzna, Leśno, Holandia, Stary Grodek, Ksawerów, Zamojście, Dobra Nowina, Uściszki, Zamejdziuki, Tatarszczyzna i Chreptowicze. Dochody dóbr pawłowskich wspierane były uposażeniem parafii turgielskiej, której proboszczem był Paweł Brzostowski. Reformy włościańskie Brzostowskiego – jak pisał Julian Bartyś – spotkały się z potępieniem sąsiadujących z nim wielu posiadaczy ziemskich, a także szlachty z dalszych regionów kraju. Utworzenie w Rzeczypospolitej Pawłowskiej w 1770 roku szkoły rolniczej dla chłopów ze specjalnie zamawianymi i redagowanymi podręcznikami fakultatywnymi należy uznać za doniosły fakt w dziejach naszej kultury i naszego nauczania. Praca Pawła Brzostowskiego z dziedziny rolnictwa chłopskiego pt. *O rolnictwie dla wygody gospodarzy w Pawłowie mieszkających* (Wilno 1770) była tym podręcznikiem, który zapoczątkował działalność (obok szkoły elementarnej) pierwszej szkoły rolniczej dla chłopów. Podręcznik ten posłał Brzostowski królowi wraz z wydrukowanym egzemplarzem *Ustawy Pawłowskiej* z 1769 roku (za przesyłkę król podziękował w liście z 1775 roku). W 1784 roku Brzostowski zapoczątkował – w ramach „Pamiętnika Historyczno – Politycznego", redagowanego przez Piotra Świtkowskiego – wydawanie na swój koszt cyklicznego podręcznika z rolnictwa chłopskiego pt. *Książka dla gospodarzy...* Również początków popularyzacji wiedzy medycznej i higienicznej za pośrednictwem słowa drukowanego można doszukać się także w Rzeczypospolitej Pawłowskiej. Jako przykład takiego wydawnictwa, którego pierwszym odbiorcą był wieśniak z Wileńsz-

czyzny, można uznać pracę Pawła Brzostowskiego pt. *Lekarstwa dla wygody gospodarzy w Pawłowie mieszkających* (Wilno 1770). W tym miejscu warto stwierdzić, że system edukacyjny, jaki obowiązywał na obszarze Rzeczypospolitej Pawłowskiej, był pierwszym w Europie i świecie zastosowanym wzorem systemu kształcenia ustawicznego. Na system ten składały się następujące ogniwa: szkoła elementarna (szkoła parafialna), szkoła rolnicza ze specjalizacją księgowości rolniczej, tzw. dni akademiczne organizowane w okresie zimy każdego wtorku dla dorosłych płci obojga i doradztwo rolnicze. W 1787 roku ks. Paweł Brzostowski zrezygnował z wypełnianej ofiarnie godności referendarza litewskiego na rzecz ks. Hugona Kołłątaja. Prawdopodobnie z tym reformatorem ustroju Rzeczypospolitej i bardzo aktywnym działaczem sejmowym wiązał nadzieję na uchwalenie ustaw rządowych dotyczących m. in. władzy sądowniczej i nobilitacji włościan. W miarę jak pomyślnie rozwijała się Rzeczpospolita Pawłowska, a jej mieszkańcy bogacili się i zaczęli żyć w dostatku, Brzostowskiemu przybywało stronników. Wśród tych stronników – oprócz wcześniej wspomnianego – znaleźli się: Joachim Chreptowicz, Józef Wybicki (twórca hymnu narodowego), Wawrzyniec Świniarski, Piotr Świtkowski, Andrzej Zamoyski, Stanisław Małachowski, Szczęsny Potocki, biskup Ignacy J. Massalski, ks. Adam Czartoryski, księżna Anna Jabłonowska z Podlasia i inni. Pozytywną opinię o reformach Brzostowskiego przedstawiało w swoich książkach wielu cudzoziemców, podróżujących wówczas po Polsce, np. Coxe, Carossi. Klęska powstania kościuszkowskiego i ostatni rozbiór Polski to podstawowe przyczyny upadku Rzeczypospolitej Pawłowskiej. Podczas tego powstania w czerwcu 1794 roku w Pawłowie na kilkudniowej kwaterze przebywał pułkownik Jakub Jasiński (1761- 1794), naczelny wódz insurekcji litewskiej. W tym czasie Pawłów był najsilniejszą warownią na Litwie. Ponad 5 tysięcy żołnierzy rozłożyło się obozem naokoło jego wałów obronnych. W czasie tego kwaterowania Jasiński dokonał inspekcji pawłowskich oddziałów milicyjnych. W połowie lipca, gdy nic jeszcze nie wskazywało na klęskę powstania, Brzostowski wyjechał do Warszawy. W tym czasie milicyjne oddziały pawłowskie skutecznie odpierały ataki wojsk kozackich. W jednym z takich ataków pomocy udzieliły im wojska polskie pod dowództwem generała Wielhorskiego, stacjonujące w sąsiedztwie dóbr pawłowskich. Po wycofaniu się polskich wojsk regularnych z okolic Pawłowa milicja pawłowska zmierzyła się jeszcze dwukrotnie z niewspółmiernie liczniejszymi od niej oddziałami wojsk carskich. W pierwszym starciu milicja ta z pomocą całej ludności Pawłowa odparła atak blisko tysiąca żołnierzy rosyjskich. W drugim starciu przeciwko sobie miała już wojsko generała Cycjanowa, wyposażone w ciężką artylerię i konnicę generała Knorringa. Rzeczpospolita Pawłowska padła! Zakwaterowany w dobrach pawłowskich korpus generała Knorringa dokonał rabunku całego dobytku pawłowian. Tymczasem przebywający na Zamku Królewskim w Warszawie Brzostowski z przerażeniem przypatrywał się tragicznym wydarzeniom na polskim froncie: październikowej klęsce pod Maciejowicami i wzięciu do niewoli Tadeusza Kościuszki, listopadowemu upadkowi Warszawy, w której obronie zginął m. in. generał Jakub Jasiński oraz straszliwej rzezi i grabieży Pragi. W ostatnich dniach grudnia 1794 (na kilka dni przed podpisaniem przez zaborców ostatniego trzeciego rozbioru Polski) Brzostowski zdecydował się sprzedać dobra pawłowskie hr. Fryderykowi Moszyńskiemu. Dokonując tej sprzedaży, postawił warunek ścisłego przestrzegania *Ustawy* dóbr pawłowskich przez nowego ich właściciela. Prawdopodobnie tym sposobem uratował te dobra przed ich rekwizycją na rzecz rządu carskiego. Generał Knorring musiał niebawem opuścić pałac rezydencjonalny Rzeczypospolitej Pawłowskiej. Natomiast Brzostowski z Warszawy udał się na

emigrację. Po pięciu latach pobytu poza krajem, najpierw w Dreźnie, a później we Włoszech, powrócił na Wileńszczyznę, osiedlając się w Wilnie, na krótko w Turgielach, a następnie na plebanii w Rukojniach. Z jego funduszy został w dużej mierze wzniesiony teraźniejszy kościół turgielski. W 1825 roku ks. Paweł Brzostowski został archidiakonem wileńskim. Do swojego archidiakonatu włączył parafię rukojnieńską wraz z jej dobrami. Swoje ostatnie lata ks. Paweł Brzostowski poświęcił działalności duszpasterskiej i twórczości pisarskiej. Zmarł 17 listopada 1827 roku w wieku 88 lat. Pochowano go w kościele parafialnym w Rukojniach.

Z.J. Przychodzeń, „Nasz Czas". Wilno.
T. Turkowski, (w:) *PSB*, t. 3, s. 55.

Brzozowski Kazimierz, ur. 25.02.1687, zm. 7.12.1756 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, autor kazań i dramatów szkolnych. W l. 1711-1712 wykładał w Akademii Wileńskiej poetykę, w l. 1716-1717 – retorykę, później był rektorem kolegium jezuickiego w Pińsku. W 1748-1751 – prowincjałem litewskim. W Wilnie wystawione były jego dramaty w języku łacińskim: *Splendor Cimmeriae maiestatis* (1712), *Via Apia ad celsissimas honorum aspices* (1712), *Orator sub fatali arbore redimitus* (1717); ogłosił też zbiór kazań: *Kazania i mowy na walnym pogrzebowym akcie... Anny z xiążat Sanguszków Radziwiłłowey* (1750).

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*. Vilnius 1981, s. 208.

Budgin Saturnin, ur. w 1801, zm. w 1887; ksiądz katolicki, karmelita. Był ostatnim przeorem klasztoru karmelitów trzewiczkowych w Wilnie. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 371.

Budkiewicz Konstanty Romuald, ur. w 1867, zm. w 1923; ksiądz katolicki. Ukończył Akademię Duchowną w Petersburgu, od 1903 był proboszczem parafii św. Katarzyny w Petersburgu, prałat. Skazany na śmieć przez bolszewików i zamordowany w 1923. Na murach Ostrej Bramy umieszczono marmurową tablicę poświęconą jego pamięci. Kazimiera Iłłakowiczówna napisała o nim wiersze: *Opowieść o moskiewskim męczeństwie* (1927) i *Głos księdza Budkiewicza zza grobu*.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 40.

Budny Szymon, ur. ?, zm.ok. 1595; kaznodzieja ewangelicki. Pisarz i teolog, przywódca antytrynitarzy w Polsce; w 1558 powołany przez superintendenta kalwińskiego na katechistę zborowego; przez Radziwiłła Czarnego powołany na ministra w Klecku; autor licznych prac religijnych; zasłużony dla obrony czystości języka polskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 41.

Budryk Dominik, ur. w 1798 na Żmudzi, zm. w 1873 w Zabłociu; ksiądz katolicki, autor utworów religijnych. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie; święcenia kapłańskie przyjął w 1829 i został wysłany do Żośli, gdzie był wikariuszem; w l. 1842-1844 był wikariuszem w Kiejdanach, w 1845-1846 – w Wędziagole w powiecie kowieńskim, w 1848-1849 – w Szeszolach i Żyrmunach; w l. 1850-1854 przebywał w klasztorze dominikanów w Wilnie, prawdopodobnie osadzony tam za karę; w l. 1855-1856 był wikarym w Łabonorach k. Ignaliny, w 1857-1860 był mansjonarzem w Wilnie, w 1860 – wikarym w Podbrzeziu, w 1863 – na emeryturze bez miejsca pobytu, od 1864 znowu został mansjonarzem w Świrze, w 1869 mianowano go tam wikarym, a od 1871 – wikarym w Zabłociu. Nie zrobił kariery w stanie duchownym z powodu alkoholizmu, jednakże znany jest jako autor trzech książeczek religijnych w języku litewskim (1856), które wydał u Zawadzkiego w Wilnie.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago1965, s. 50.

Budsław w d. powiecie wilejskim, woj. wileńskie (obecnie Białoruś); kościół katolicki p.w. Wniebowzięcia NMP, pobernardyński, zbudowany w l. 1767-1783 prawdopodobnie wg projektu Józefa Fontany w stylu późnego baroku, czynny. Kościół budsławski imponuje wielkością i kompozycją przestrzenną. Trójnawowy, zbudowany na planie krzyża łacińskiego, zachwyca przede wszystkim potężną, silnie rozczłonkowaną fasadą o szerokości ponad 50 m z dwiema trójkondygnacyjnymi wieżami zwieńczonymi hełmami. Centralna część fasady podzielona jest na dwie kondygnacje: w dolnej znajduje się szeroki portal flankowany pilastrami; nad nim, w drugiej kondygnacji, umieszczony półkoliście zamknięte okno, nad którym zwiesza się balkon z kutą balustradą. Fasadę, dekorowaną licznymi kolumnami i pilastrami, wieńczy ozdobny, złożony fronton parawanowy. Elewacje wież ozdabiają zwielokrotnione narożne pilastry i szerokie gzymsy. Ściany boczne dekorowane są skromnie, ramiona transeptu i elewację tylną wieńczą wolutowe szczyty. We wnętrzu zachowały się oryginalne sklepienia oraz unikalne późnobarokowe malowidła ścienne z ok. 1780; piękny barokowy ołtarz z czarnego drewna z 20 złoconymi rzeźbami z poł. XVII w. w kaplicy św. Barbary oraz drewniany klasycystyczny ołtarz główny z l. 1784-1790 z cudownym obrazem Matki Boskiej z k. XVI w. Obraz ten został przywieziony z Rzymu w 1598 przez wojewodę mińskiego Jana Paca. Wkrótce obraz zasłynął cudami i stał się celem licznych pielgrzymek.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 32-33.

Budzinowski Teofil, ur. w 1817, zm. w 1866 w Wilnie; ksiądz katolicki, bernardyn. Był wikarym w kościele Bernardynów i solistą śpiewakiem w katedrze wileńskiej. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 370.

Bujalski Antoni Bonawentura, ur. w 1726, zm. w 1782; ksiądz katolicki, franciszkanin. Nowicjat i początki nauki odbył w Wilnie; doktorat teologii uzyskał w Asyżu; był regentem studium wileńskiego, w l. 1763-1766 prowincjałem i gwardianem wileńskim; otaczał szczególną opieką biblioteki zakonne.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 41.

Bujnowski Michał, ur. 7.03.1632, zm. 20.10.1690 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz religijny. Studiował w Akademii Wileńskiej. Wykładał retorykę w kolegiach w Nieświeżu, Grodnie, Wilnie, Warszawie i Krożach. W l. 1672-1683 mieszkał w Rzymie, w l. 1683-1688 – w Połocku, od 1689 był rektorem kolegium w Nieświeżu. Pisał w języku polskim i po łacinie. W Wilnie wydał *Ranny obiad na posiłek duszy* (1688), *Droga do domu* (1688), *Ratio status eligendi* (1688), *Ratio status religiosi eligendi* (1689) i inne.

Słownik polskich teologów katolickich, t. 1. Warszawa 1981, s. 252.

Bujwidze, lit. Buivydžiai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa; kościół katolicki p.w. św. Jerzego, jest rekonstrukcją murowaną drewnianego kościoła z 1790, spalonego w 1982. Jest to budowla na planie ośmioboku, nakryta kopułą z latarnią. Obok stoi klasycystyczne mauzoleum Radziszewskich – monumentalna murowana kaplica z 1810, na planie kwadratu, na cokole, nakryta wysokim dachem w formie obelisku.

J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi*. Warszawa 2004, s. 34.

Bukaty (Bukota) Tadeusz Józef, ur. ok. 1740 w okolicy Szydłowa (Šiluva), zm. 16.12.1795 w Siemkowie na Białorusi; ksiądz katolicki.

Studiował w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał doktorat obojga praw, w 1767 został proboszczem w Szydłowie na Żmudzi, w 1768 – kanonikiem smoleńskim, w 1773 – kanonikiem żmudzkim, później był generalnym oficjałem diecezji żmudzkiej; w 1778 wybrano go na administratora diecezji żmudzkiej i został biskupem sufraganem tejże diecezji. Na język litewski przełożył pracę *Nauki dogmatyczne i moralne*, a także napisał kilka innych prac religijnych, m.in. *Objaśnienie o Bractwie albo Kongregacyi Doctrinae Christianae* (Wilno 1772), *Kazania, exorty i mowy w czasie pogrzebu...* (Wilno 1778).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Vilnius 1990, s. 144-145.

Buklarewicz Michał, ur. w 1884, zm. 27.06. 1919; ksiądz katolicki. W Wilnie ukończył szkołę miejską i w l. 1904-1908 kształcił się w Seminarium Duchownym; był działaczem niepodległościowym. W 1912 był proboszczem w Ikaźni, w powiecie brasławskim. Tam w 1919 zorganizował oddział partyzancki przeciwko bolszewikom; został zdradzony i postawiony przed sądem bolszewickim polowym i 27.06.1919 zamordowany.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 42.

Bułgakow Antonij, ur. ?, zm. w 1862 w Wilnie; duchowny prawosławny, archimandryta. Sprawował nadzór nad klasztorami prawosławnymi w prawosławnej diecezji wileńskiej. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 45.

Bułhak Ignacy, imię zakonne Jozafat Ignacy, ur. 20.04.1758 k. Słonimia (Białoruś), zm. 23.02.1838 w Petersburgu; ksiądz unicki, metropolita litewsko-wileński. Pochodzenia szlacheckiego herbu Syrokomla odmienna. W l. 1763-1774 uczył się w szkole bazyliańskiej w Żyrowicach pow. słonimski; w zakonie bazylianów od 1774, w l. 1782-1785 studiował w Rzymie, gdzie uzyskał stopień naukowy doktora teologii i prawa kanonicznego, po powrocie z Rzymu wykładał w szkołach klasztornych w Berezweczu i Żyrowicach; w latach 1790-1795 był biskupem turowskim i koadiutorem biskupa pińskiego. Po śmierci carycy Katarzyny II dążył do restytucji unii religijnej na terenach przejętych przez prawosławie; w l. 1798-1828 biskup brzeski i w l. 1817-1828 metropolita unicki Rosji (z nominacji carskiej, bez zgody Rzymu, objął diecezję metropolitalną litewsko-wileńską), od 1818 prezes departamentu II Kolegium Duchownego ds. Kościoła unickiego w Petersburgu, w l. 1828-1833 biskup litewski i w l. 1828-1838 prezes Kolegium Grecko-Unickiego w Petersburgu, od 1833 arcybiskup połocki; był uległy naciskom władz rosyjskich dążących do likwidacji unii na Białorusi, otaczał się młodymi działaczami unickimi: I. Siemaszką, A. Zubką, W. Łużyńskim, którzy dążyli do zbliżenia z prawosławiem. Potępił publicznie powstanie listopadowe w Polsce, na Litwie i Białorusi. Po jego śmierci w 1839 r. doszło do zniesienia unii na terenie Rosji.

Bobrowski P.O., *Russkaja greko-uniatskaja cerkow w carstwowanije imperatora Aleksandra I.* SPb 1890; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 5. Warszawa 2001, s. 36; W. Antonau, A. Filatawa, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*. T. 1. Minsk 2005, s. 355.

Bułowiszki, w d. powiecie brasławskim, woj. wileńskie (obecnie rejon Białoruś); cerkiew staroobrzędowców, przerobiona ze zwykłej wiejskiej chaty, do której przybudowano trójkondygnacyjną, czworoboczną wieżę, zwieńczoną niewielką kopułką.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 106.

Burba Hieronim, ur. 30.09.1645, zm. 10.12. 1705 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem Akademii Wileńskiej w l. 1681-

1687, 1691-1693 i 1701-1702, dogmatyk i moralista.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 43.

Burchert Dyzma, ur. 1.01.1716 w Reszlu, zm. 27.04.1767 w Nowogródku; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem szkół jezuickich w Braniewie i w Wilnie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 38.

Burnicki Antoni, ur. w 1715, zm 21.03.1770; ksiądz katolicki, bernardyn, podróżnik. W 1738 wstąpił w Wilnie do zakonu bernardynów, tam zakończył nowicjat; był przeorem w kilku bernardyńskich klasztorach. Od 1761 był archiwariuszem litewskiej prowincji bernardynów; w 1762 wyruszył na pielgrzymkę do Ziemi Świętej, mieszkał w Aleksandrii, w l. 1763-1765 – w Palestynie: w Nazarecie, Jerozolimie i Betlejem; od 1769 był przeorem klasztoru w Cytowianach na Żmudzi, napisał kronikę tego klasztoru; jest autorem wspomnień, w których opisał pielgrzymkę do Palestyny; w 1857 częściowo opublikował jego wspomnienia A. Muchliński: *Opisanie kościoła Grobu Pana Jezusa* (*wyjątek z pielgrzymki A. Burnickiego*). „Pamiętnik Religijno-Moralny" 1857, t. 32, s. 46-82.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, 356.

Buszki, d. powiat postawski, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), murowana, zbudowana w latach 1860.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Butkiewicz Aleksander, ur. ok. 1780, zm. w 1827; mnich zakonu bazylianów, językoznawca. Przebywał w klasztorze na Białorusi, prawdopodobnie także w Wilnie. Napisał gramatykę języka litewskiego pt. *Gramatyka języka litewskiego w języku polskim* ok. 1824; rękopis nie wydany z powodu zakazu cenzury wileńskiej, zaginął.

R. Glinskis, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 87.

Butkiewicz Anicet, ur. w 1864, zm. w 1935 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był kanonikiem honorowym kapituły wileńskiej oraz długoletnim proboszczem parafii w Sołtaniszkach w Wilnie; dokończył budowę kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP na Sołtaniszkach. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura.Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 370; A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 68.

Butkiewicz Antoni, ur. 1787, zm. 1839; ksiądz katolicki. Był prowincjałem zakonu bernardynów litewskich i kustoszem klasztoru wileńskiego. Pochowany na Cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Przechadzki po Wilnie. Zarzecze*. Cmentarz Bernardyński. Wilno 1997, s. 39.

Butler Bartłomiej, żył w XVII w.; ksiądz katolicki, sufragan inflancki. Pochodził z Inflant i kształcił się w seminarium wileńskim, prowadzonym przez jezuitów, tam otrzymał święcenia i został dziekanem wendeńskim. 11.01.1621 mianowany biskupem tytularnym Samaria i sufraganem inflanckim. Ze względu na zajęcie diecezji przez Szwedów, nie mógł spełniać w niej funkcji biskupich.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 46.

Butrymańce, lit. Butrymonis, w d. powiecie lidzkim (obecnie Litwa); kościół katolicki p. w. św. Michała Archanioła, drewniany, fun-

dacji Jana Schroettera, zbudowany w 1799, przebudowany w 1890, 1921 i 1927. Jest to świątynia jednonawowa, na planie prostokąta, bezwieżowa. Nad wejściem znajduje się oryginalny balkon z balustradą i rzeźbą Chrystusa.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1997, s. 41.

Butwid Wincenty, ur. w 1842 na Żmudzi, zm. w 1912 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był kilkakrotnie aresztowany i osadzony w twierdzy wileńskiej za to, że będąc wikarym w Pogromońcu (Pagramantis) na Żmudzi w 1870 r. rozdawał wiernym broszury i ulotki o treści patriotycznej. W 1902 r. popierając okólnik biskupa wileńskiego Zwierowicza, sprzeciwił się akcji rusyfikacyjnej gubernatora Pohlena. Zmarł w Wilnie, pochowany na cmentarzu Bernardyńskim.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura.Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 343; A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 87.

Bużeński Jan, ur.?, zm. 1674; ksiądz katolicki, sufragan gnieźnieński. Był dziekanem łęczyckim i wileńskim, od 1646 kanonik i od 1661 – archidiakon gnieźnieński. 7.03.1667 prekonizowany biskupem tytularnym Almira i sufraganem gnieźnieńskim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 46.

Bykowski Antoni, ur.?, zm. w 1710; ksiądz katolicki, bernardyn. Był nauczycielem filozofii i teologii w szkołach zakonnych w Wilnie, był kaznodzieją na sejmie w Grodnie w 1688 i prowincjałem małopolsko-litewskim w l. 1695-1698.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 45.

Bykowski Mikołaj, ur. 14.10.1748, zm. ok. 1795; ksiądz katolicki, dominikanin, biskup sufragan wileński. Był zakonnikiem w zgromadzeniu dominikanów, święcenia kapłańskie otrzymał w 1772, po święceniach był profesorem w studium zakonnym, a po sekularyzacji w 1785 został proboszczem w Słucku. 24.07.1786 prekonizowany biskupem tytularnym Troas i sufraganem wileńskim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 46.

Bystrzyca w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie (obecnie Białoruś); Kościół katolicki p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, rokokowy, zbudowany w 1760, czynny. Jest to świątynia jednonawowa, dwuwieżowa. W sylwetce dominują dwie czterokondygnacyjne czworoboczne wieże flankujące wklęsło-wypukłą fasadę, zwieńczoną trójkątnym szczytem. Ściany boczne dzielą zdwojone lizeny. Wnętrze nakryte sklepieniem kolebkowym z polichromią z XIX w.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 35.

Bystrzycki Marcin, ur. 3.05.1692, zm. 4.02.1754 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Wykładał matematykę i teologię w Akademii Wileńskiej, potem był kaznodzieją w Warszawie i Łomży, nauczycielem w Grodnie; po powrocie do Wilna w 1750 został dziekanem wydziału prawa kanonicznego i wicekanclerzem Akademii.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 45.

Byszewski Michał, ur. w 1823, zm. w 1880; ksiądz katolicki. Był wikariuszem w Wilnie; podczas powstania styczniowego komisarz trocki, prześladowany przez władze rosyjskie; wyemigrował do Francji; w 1872 powrócił do kraju.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 45.

Bythner Bogusław Marcin, ur.?, zm. w 1796; duchowny ewangelicki. W 1749 był kaznodzieją w Wilnie; w 1750 szafarz przy zborze wileńskim; w 1752 kaznodzieja zborowy; w 1766 awansowany na pierwszego kaznodzieję; następnie był konseniorem wileńskim i seniorem tytularnym nowogródzkim.

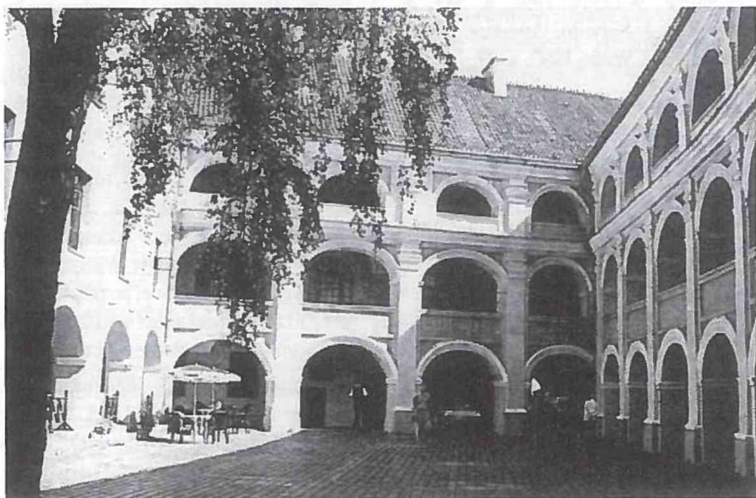
Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 45.

Bythner Samuel, syn Marcina, ur. ?, zm. w 1710 podczas zarazy morowej; duchowny ewangelicki Jednoty Reformowanej na Litwie. Od 1673 do 1687 był kaznodzieją w Nowym Mieście na Żmudzi, następnie konseniorem w Wilnie, superintendentem w Birżach i od 1698 seniorem żmudzkim w Kiejdanach. W sprawach Kościoła ewangelicko-reformowanego jeździł m.in. do Berlina i Królewca. Utrzymywał stosunki z księciem pruskim, do którego zwracał się o pomoc w drukowaniu w Prusach książek religijnych. Pisał i tłumaczył dzieła religijne, a jego *Nowy Testament* w języku litewskim ukazał się u Reussnera w Królewcu w 1701.

W. Gizbert-Studnicki, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 3., s. 183; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 40.

Bywalkiewicz Grigorij, ur.?, zm. w 1898 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 39.

Alumnat papieski w Wilnie. Fot. R. Filipowicz.

C

Cejkinie, lit. Ceikiniai, w d. powiecie święciańskim, woj. wileńskie (obecnie Litwa); kościół katolicki p.w. Imienia Maryi, drewniany, fundacji Mikołaja Śmigielskiego, zbudowany w 1773, odbudowany po zniszczeniach wojennych i powiększony w 1947. Jest to świątynia na planie krzyża, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium, nakryta wysokim czterospadowym dachem, zwieńczonym niewysoką czworoboczną wieżą.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 42-43.

Celestyn z Poznania, ur. ok.1430/1440, zm. w 1506; ksiądz katolicki, bernardyn. Był kaznodzieją i spowiednikiem; organizatorem pierwszego na Litwie konwentu bernardyńskiego w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 46.

Chaim ben Icchak z Wołożyna, Wołożyner (Wołożyński), ur. w 1749 w Wołożynie, zm. w 1821 tamże; talmudysta, rabin. Był sławnym talmudystą i założycielem jesziwy w Wołożynie; ojciec Icchaka ben Chaima z Wołożyna; uczeń Arie Lejba ben Aszera. W wieku 25 lat, będąc już znanym talmudystą, został uczniem i bliskim współpracownikiem Elijahu ben Szlomo Zalmana (Gaona Wileńskiego). W 1802 (1803?) założył jesziwę (uczelnię rabincką) w Wołożynie. Wprowadził w niej system zbiorowego studiowania (chawruta), przedkładając go nad badania indywidualne. Przeciwstawiał się *pilpulowi* (ostrej dyskusji) i sofistyce w naukach talmudycznych, kładąc nacisk na „proste myślenie", co prowadziło go do podważania niektórych decyzji, zawartych w kodeksie *Szulchan Aruch* (uproszczona kodyfikacja prawa religijnego), dotychczas aprobowanych jedynie przez szacunek dla tradycji. Występował także przeciwko chasydyzmowi. Polemice z nim poświęcił swe główne dzieło *Nefesz ha-Chajim* (1824), w którym nie stosował – jak jego współcześni – obelg i pomówień, lecz przeniósł kontrowersję na płaszczyznę rozważań etyczno-kabalistycznych.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 264.

Chalecki Josuf, ur. ?, zm. w 1922 w Wilnie; duchowny muzułmański, imam. Był Tatarem, imamem wileńskim. Pochowany na cmentarzu muzułmańskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 456.

Chalecki Lucjan, ur. w 1873, zm. 27.03. 1964 w Mejszagole; ksiądz, prałat kapituły wileńskiej. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, w 1899 otrzymał święcenia kapłańskie, w 1900 ukończył studia teologiczne w Akademii Teologicznej w Petersburgu. Pracował jako duszpasterz w Białymstoku, Grodnie; był prefektem w Gimnazjum Żeńskim im. Adama Jerzego Czartoryskiego i Gimnazjum im. Elizy Orzeszkowej w Wilnie. W l. 1920-1926 był kanclerzem kurii metropolitalnej wileńskiej. W okresie drugiej wojny światowej mieszkał w Wilnie. W 1949 z Wilna został wydalony, wówczas przyjął go do siebie ks. Józef Obrębski do Turgiel. W ciągu dziesięciu lat dojeżdżał furmanką do kościoła w Kamionce koło Dziewieniszek, gdzie pełnił po-

sługę kapłańską. W 1959 władze sowieckie nakazały księdzu Chaleckiemu, by opuścił Turgiele, wówczas ks. J. Obrębski przyjął go do Mejszagoły. Tam pod opieką ks. J. Obrębskiego zmarł w wieku lat 91. Pochowany został na cmentarzu w Mejszagole.

J. Rusakiewicz, *Ks. Prałat Lucjan Chalecki.* „Magazyn Wileński" 2002.

Charkiewicz Juwenalis, ur. ok. 1720, zm. w 1788; ksiądz katolicki, bernardyn. W l. 1766-1769 był prowincjałem litewskim; autor *Diariusza podróży hiszpańskiej z Wilna do miasta Walencyi... roku 1768.*

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 47.

Chądzyński Jan, ur. w 1600 w Wilnie, zm. 22.04.1666 w Poszawszu na Żmudzi; ksiądz katolicki, jezuita, poeta łaciński. W 1621 wstąpił do zakonu jezuitów, po ukończeniu nowicjatu w Wilnie był słuchaczem filozofii i teologii w Akademii Wileńskiej; po uzyskaniu doktoratu był profesorem poetyki, wymowy, teologii w Akademii Wileńskiej oraz prefektem studiów. W 1655 wyjechał do Gdańska, gdzie uczestniczył w dysputach z protestantami; w 1657 był superiorem w Nowogródku, a od 1662 prefektem kolegium w Poszawszu. Był też poetą, wydał po łacinie zbiór *Florae Lukiscianae amoenitas* w związku z wizytą króla Władysława IV w Wilnie.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Vilnius 1990, 286.

Chevalier Jan, Chevalier de Beaulieu, ur. w 1732 w Warszawie, zm. 03.1780; ksiądz katolicki, jezuita, prefekt Drukarni Akademickiej. Do zakonu wstąpił w 1749, wówczas miał już za sobą dwuletnie studia filozoficzne. Nowicjat odbył w Wilnie, następnie nauczał w Grodnie w szkole zakonnej. W l. 1754-1755 pełnił obowiązki prefekta kamery w wileńskim Collegium Nobilium SJ i Seminarium Duchownym im. Szyszkowskiego. W l. 1755-1759 studiował teologię scholastyczną w Akademii Wileńskiej, po czym wrócił na swe dawne stanowisko w Collegium Nobilium, którego w l. 1763-1764 był wiceregentem. Po złożeniu, 15 sierpnia 1765 roku, czterech ślubów zakonnych objął w Akademii Wileńskiej wykłady z filozofii. W l. 1767-1770 był profesorem kanonów i teologii polemicznej, piastując jednocześnie godność dziekana wydziału filozoficznego. W l. 1769-1770 pełnił funkcję prefekta Drukarni Akademickiej. W l. 1770-1773 wykładał teologię scholastyczną, a w ostatnim roku istnienia zakonu (1773-1774) był dziekanem wydziału teologicznego. Po kasacie zakonu został wychowawcą synów Joachima Chreptowicza w Warszawie, równocześnie pomagał Chreptowiczowi w Departamencie Szkół na Litwie, który mu podlegał. 12.01.1779 został rektorem Akademii Wileńskiej, zmarł w marcu 1780 r.

R. Jakubenas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku.* Kraków 2005, s. 39-40.

Chlewiński Dionizy, ur. w 1799, zm. w 1870; ksiądz katolicki, filomata. Po otrzymaniu święceń kapłańskich w 1816 odbył studia prawnicze na Uniwersytecie Wileńskim; od 1818 był członkiem towarzystwa filomatów i jego bibliotekarzem; w l. 1821-1846 proboszcz w Starojelni, gdzie zasłynął z patriotycznych kazań; w l. 1846-1866 był dziekanem lidzkim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 48.

Chlewiński Józef, ur. w 1882, zm. w 1951; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Świrankach rejonu ostrowieckiego.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 52.

Chocieńczyce, w d. powiecie wilejskim, obecnie rej. wilejski, Białoruś. Kościół katolicki. Po II wojnie światowej nie notowany.

Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939*. Warszawa 2003, s. 279

Chodani Jan Kanty, ur. w 1767 w Krakowie?, zm. 19.07.1823 w Wilnie; ksiądz katolicki. Doktor teologii, kanonik krakowski. Do Wilna przybył w 1808 z Krakowa, na zaproszenie rektora Uniwersytetu Wileńskiego – Hieronima Stroynowskiego. Otrzymał stanowisko profesora i objął katedrę teologii moralnej, na której zastąpił go później Platon Sosnowski. Był też wierszopisem, tłumaczem i pisarzem, opublikował m.in. przekłady *Sielanek* Gessnera (1800), *Henriady* Woltera oraz podręcznik *Nauka chrześcijańskiej katolickiej religii* (1823). Pochowany na cmentarzu przykościelnym św. Piotra i Pawła.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 247.

Chodkiewicz Aleksander, ur. w 1622?, zm. 8.10.1676; ksiądz katolicki, biskup inflancki. Był proboszczem w Grodnie, Pobojsku i Oniksztach, od 1634 kanonik kapituły wileńskiej. Mianowany przez króla w 1649, 28.10.1651 otrzymał prowizję na biskupstwo inflanckie, którego nie objął z powodu zajęcia części diecezji wraz z jej stolicą w Wenden (po 1917 Kieś, Cesis, Łotwa) przez Szwedów. Rezydował w Warszawie, w 1661 zarządzał czasowo diecezją wileńską. Ostatni biskup inflancki na stolicy biskupiej w Wenden, która po pokoju oliwskim (1660) znalazła się w rękach szwedzkich.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 50-51.

Chodyko Stanisław, ur. w 1893, zm. w 1978; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; więziony w łagrach; był proboszczem w Gierwiatach rejonu ostrowieckiego.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 53.

Chomiński Michał, ur. 1729, zm. 16.07.1803; ksiądz katolicki; sufragan żmudzki. Był proboszczem szawelskim, w 1761 – kanonikiem wileńskim i w 1788 pisarzem wielkim litewskim. 5.08.1765 prekonizowany biskupem tytularnym Elusa i sufraganem żmudzkim. Rezydował w Wilnie, uczestnicząc w pracach tamtejszej kapituły. Przyczynił się do rozwoju szkolnictwa parafialnego na Litwie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 51.

Cholchło (Chouchława), w powiecie Mołodeczno (obecnie Białoruś, rejon Mołodeczno). Kościół katolicki p.w. NMP, drewniany, barokowy, zbudowany w 1738 r. Świątynia dwuwieżowa, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i pojedynczą zakrystią, kryta wysokim gontowym dachem. Fasada z czterokolumnowym portykiem i trójkątnym frontonem, flankowanym niewysokimi czworobocznymi wieżami w narożach dachu.Kaplica grobowa Jaźwińskich, wzniesiona w l. 1846-1847, zbudowana z cegły na kamiennej podmurówce. Jest to budowla na planie kwadratu. Fasada ozdobiona jest łukowatym portalem, pilastrami, gzymsem i trójkątnym frontonem.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 37. Globus, portal elektroniczny Białorusi.

Chomski Leopold, ur. 16.10.1885 w Sprogunach w powiecie oszmiańskim, zm. 23.12.1982 w Białej Wace pod Wilnem; ksiądz katolicki. Gimnazjum ukończył w Wilnie i tu w 1902 wstąpił do Seminarium Duchownego. Po ukończeniu seminarium w 1906 został wysłany do Akademii Duchownej w Petersburgu, którą ukończył w 1911 ze stopniem magistra teologii. Święcenia kapłańskie przyjął 12.06.1910 z rąk biskupa Jana Cieplaka. Od 1911 był profesorem apologetyki w Seminarium Duchownym w Wilnie, a po wywiezieniu przez Niemców w 1918 ks. Zygmunta Lewickiego – wykładał również historię Kościoła. Przez jakiś czas był także prokuratorem Seminarium. Po zwolnieniu z pracy w Seminarium w 1919 został

prefektem Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta w Wilnie. Tu jednym z jego uczniów był późniejszy laureat nagrody Nobla Czesław Miłosz. W l. 1931-1936 był dziekanem i proboszczem parafii Dąbrowa na Białostocczyźnie. Od 1936 pracował w Wilnie jako proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP (na Zwierzyńcu). Tu przeżył drugą wojnę światową. W 1942 przez kilka tygodni był więziony na Łukiszkach. Po wojnie, w 1949 wyrzucono go z Wilna, został proboszczem w Białej Wace, a mieszkał w Wojdatach. Później zamieszkał w domku przy kościele, gdzie zmarł. Pochowany w Białej Wace.

T. Krahel, *Ksiądz Leopold Chomski*. „Wileńskie Rozmaitości" 1998, nr 3, s. 1-2.

Chożów, Chożawa, d. powiat Mołodeczno, obecnie rej. Mołodeczno, obwód miński. Kościół katolicki zbudowany w 1733. Po II wojnie światowej, zniszczony, zachowały się tylko fundamenty.

Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939*. Warszawa 2003, s. 279; Globus, białoruski portal elektroniczny.

Chrabąszcz Jan, syn Ignacego i Karoliny z Farynów; ur. 20.10.1906 w Jakubowie, w powiecie jędrzejowskim, zm. 26.03.1942 w Szachrizabs w Uzbekistanie; ksiądz katolicki, kapelan wojskowy. Ukończył szkołę podstawową i w 1927 – gimnazjum w Jędrzejowie. Po maturze wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie. Studiował jednocześnie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego. Dnia 4.06.1933 przyjął święcenia kapłańskie z rąk abpa Romualda Jałbrzykowskiego. Był wikariuszem w Morozowie k. Wołkowyska, następnie został przeniesiony do Grodna. 4.07.1936 został proboszczem w Kopciówce w dekanacie grodzieńskim. 28.04.1939 – mianowany kapelanem wojskowym w stopniu kapitana rezerwy z przydziałem do Suwalskiej Brygady Kawalerii. Po wybuchu wojny brał udział w działaniach wojennych jako kapelan 2 Pułku Ułanów Grochowskich, potem w Brygadzie Kawalerii „Plis". Został odznaczony Krzyżem Walecznych. Kampanię zakończył w bitwie pod Kockiem, skąd udało mu się uniknąć wzięcia do niewoli. Wrócił do swojej parafii, która znajdowała się już pod władzą sowiecką. Musiał stąd uciekać, gdyż oskarżono go, że był kapelanem wojskowym. Schronił się w Łapach. Tu w kwietniu 1940 został aresztowany i umieszczony w więzieniu w Białymstoku. W grudniu 1940 wywieziono go do łagrów w okolice Archangielska. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej i po porozumieniu gen. Władysława Sikorskiego ze Stalinem o tworzeniu polskiej armii w ZSRR, ks. Chrabąszcz został zwolniony i przybył do Buzułuku. Został przydzielony do Lwowskiej Dywizji Piechoty i mianowany kapelanem 17 pułku piechoty. Na początku 1942 17 pułk piechoty został przeniesiony do Uzbekistanu, gdzie panowały trudne warunki klimatyczne. Żołnierze chorowali na tyfus, żółtaczkę, dyzenterię, malarię. Ks. Chrabąszcz zachorował na tyfus i tam zmarł. Został pochowany na cmentarzu wojskowym.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941)*. Białystok 2005, s. 21-22.

Chrobak Alojzy, ur. 29.10.1902 w Rodatyczach k. Lwowa, zm. 18.12.1959 w Złotoryi; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1934-1935 był ekonomem w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; kapelan Armii Krajowej w powstaniu warszawskim, w 1949 aresztowany przez SB, więziony do 1952.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 52.

Chrzanowski Ignacy, ur. 1.02.1690 w pow. pińskim, zm. 16.02.1745 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Od 1719 był profesorem retoryki, filozofii i teologii oraz prefektem szkół w Płocku, Nieświeżu i Grodnie. W 1733-37 był prof. teologii, w 1738-45 – prof. prawa kanonicznego i wicekanclerzem Akademii

Wileńskiej. pomnożył wieloma książkami jej bibliotekę.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny. Wyd. 2. Bydgoszcz 2008, s. 72.

Chwalczewski Jerzy, ur. ?, zm. po 02.1547; ksiądz katolicki, sufragan wileński, biskup łucki. Wychowywany na dworze bpa Jana w Wilnie. Kanonik wileński, proboszcz w Łyntupach, Jeziorosach, Giedrojciach i Witebsku. Od ok. 1525 prawdopodobnie sufragan wileński, przewidziany następnie na biskupstwo kijowskie (1532). 24.01.1536 przeniesiony na biskupstwo łuckie. Przyczynił się do rozwoju diecezji, wybudował katedrę w Łucku (1544), pałac biskupi i domy kanonickie. Był pierwszym Polakiem w Radzie Litewskiej, zarządcą litewskiego dworu Zygmunta Augusta, rozwinął życie gospodarcze i przyczynił się do utrwalenia katolicyzmu na Wołyniu.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 23; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 851.

Chwałkowski Walerian, ur. w 1907, zm. w 1976; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Krzywiczach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 53.

Ciapiński Jerzy, ur. w 1718, zm. w 1768; ksiądz katolicki, pijar. Był nauczycielem szkół zakonnych, kaznodzieją w Wilnie; autor podręczników, zbioru kazań oraz panegiryków i epigramatów, wydał *Zbiór kazań* (1754), *Przy zaczęciu Trybunału Głównego W.X. Litewskiego* (1757).

Polski słownik biograficzny, t. 4. Kraków 1938, s. 17; Encyklopedia *Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 53.

Čibiras (Czibiras) Kristupas, ur. 14.12.1888 w Radejkiszkach w powiecie święciańskim, zm. 24.03.1942 w Wilnie; ksiądz katolicki, Litwin. W 1911 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i w 1915 Akademię Duchowną w Petersburgu. Po otrzymaniu święceń kapłańskich został wikarym w kościele św. Piotra i Pawła w Wilnie. Od 1917 prefekt w gimnazjum litewskim oraz nauczyciel tego gimnazjum. W 1919 redagował w Wilnie litewski tygodnik w języku polskim w duchu pojednawczym. W 1924 biskup wileński Jerzy Matulewicz (Jurgis Matulaitis) powołał go na proboszcza litewskiego kościoła św. Mikołaja w Wilnie. Ufundował pomnik w. ks. Witolda (dłuta Rafała Jachimowicza). Był aktywnym działaczem i prezesem różnych litewskich związków i stowarzyszeń, m.in. był kierownikiem Gimnazjum Towarzystwa „Rytas" w Wilnie, a także dyrektorem seminarium nauczycielskiego, w 1927 zamkniętego przez władze polskie. Wtedy został aresztowany i więziony na Łukiszkach. W l. 1928-1930 był nauczycielem gimnazjum Towarzystwa „Rytas" w Święcianach. W l. 1930-1934 uczył w gimnazjum litewskim w Wilnie. Wydał m.in. po litewsku: *Doros objektyvumas* (1919), *Dogmatika* (1920), *Liturgika* (1922). Zginął w czasie jednego z nielicznych nalotów sowieckich w 1942 w budynku plebanii św. Mikołaja. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

M. Jackiewicz, *Wileńska Rossa. Przewodnik po cmentarzu.* Olsztyn 1993, s. 171; *Visuotinė Lietuvių enciklopedija*, t. 4. Vilnius 2003.

Cichoński Antoni, ur. 1888, zm. 1975, ksiądz katolicki, zast. profesora USB. Ukończył Seminarium w Wilnie i w 1913 Akademię Duchowną w Petersburgu. W 1913-24 był profesorem wil. Seminarium Diecezjalnego, w 1925-39 – zastępcą profesora i kierownikiem Katedry Pisma św. Nowego Testamentu na USB. W 1942

był więziony na Łukiszkach i w Szałtupiu. Po wojnie był profesorem Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny. Wyd. 2. Bydgoszcz 2008, s. 72.

Ciechanowski Fortunat, ur. w 1824 w Horłowie na Wileńszczyźnie, zm. 30.09.1882 w Krakowie; ksiądz katolicki, profesor Seminarium Duchownego w Wilnie. W 1844 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1848, następnie jako stypendysta kurii wileńskiej został wysłany do Akademii Duchownej w Petersburgu; Akademię ukończył w 1852 ze stopniem magistra teologii. Od 1853 profesor Pisma św. i języków w Seminarium Duchownym w Wilnie; w l. 1859-1861 był także kapelanem w Instytucie Szlacheckim w Wilnie; od 18.12.1860 – pod nadzorem policji; po powstaniu 1863 publicznie sprzeciwił się zarządzeniu prałata Żylińskiego, z tego powodu zmuszono go do opuszczenia państwa rosyjskiego. Wyjechał do Belgii, później mieszkał w Chile; ok. 1881 powrócił do Europy i zamieszkał w Krakowie.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 329.

Ciecierski Faustyn, ur. 5.09.1761 w Biskupcu na Warmii, zm. w 1832 w Poporciach (Paparčiai) na Litwie; ksiądz katolicki, dominikanin. Do zakonu dominikanów wstąpił w 1777 w Wilnie. Tutaj zdobył gruntowne wykształcenie z zakresu filozofii i teologii. 1790 był lektorem w szkole dominikańskiej w Wilnie, następnie wykładał w szkole klasztornej w Różanym Stoku koło Dąbrowy Białostockiej, potem w klasztorze św. Ducha w Wilnie wykładał logikę. W 1793 został przeorem klasztoru św. Ducha w Wilnie, w czerwcu 1793 został prokuratorem prowincji litewskiej. Należał do spisku Jakuba Jasińskiego, utrzymywał kontakty z powstańcami grodzieńskimi. Po trzecim rozbiorze Rzeczypospolitej od 1795 walczył z rządem rosyjskim jako prawnik. W kwietniu 1797 wybrany został na przeora Konwentu Wileńskiego Dominikanów. W tym czasie wstąpił do tajnego stowarzyszenia patriotycznego – asocjacji wileńskiej. Po wykryciu spisku 20.10.1797 został aresztowany i skazano go na wieczną katorgę w Nerczyńskich zawodach na Syberii. Stamtąd powrócił na Litwę dopiero w 1802 po amnestii ogłoszonej przez cara Aleksandra I. Po powrocie na Litwę osiadł w klasztorze w Wołyńcach w powiecie drysieńskim, gdzie od 1804 do 1810 był przeorem. W l. 1807-1808 pisał swój *Pamiętnik z Syberii.* W 1809 był profesorem gimnazjum w Wołyńcach, a w 1810-1814 w Wilnie. Od 16.10.1816 do 15.11.1817 był profesorem w Różanym Stoku. 16.12.1817 wybrano go na stanowisko prowincjała Prowincji Litewskiej dominikanów. Godność tę piastował przez dwie kadencje trzyletnie. W 1825 zamieszkał w klasztorze dominikanów w Poporciach, skąd wyjeżdżał do różnych klasztorów dominikańskich na Litwie jako wizytator. Zmarł w wieku 72 lat w Poporciach nad Wilią, gdzie został pochowany.

M. Jackiewicz, *Ks. Faustyn Ciecierski i sprzysiężenie wileńskie 1797 roku.* „W Kręgu Kultury", Wilno, 1994, nr 3-4/4-5, s. 71-95.

Ciecierski Feliks, młodszy brat Faustyna, ur. w 1774 na Warmii?, zm. 2.XI.1826 w Wilnie; ksiądz katolicki, dominikanin, pedagog i pisarz. Do zakonu dominikanów wstąpił w 1792. Matematykę i filozofię studiował w Szkole Głównej Litewskiej w Wilnie; potem pracował w szkołach dominikańskich: grodzieńskiej, nowogródzkiej i zabialskiej. Doktorat teologii i filozofii uzyskał na Uniwersytecie Wileńskim. Napisał traktat o retoryce i poezji oraz podręcznik fizyki eksperymentalnej pt. *Elementorum physicae experementalis* (Grodno 1806-1808). W 1812 z ramienia Tymczasowego Rządu Litewskiego sprawował nadzór nad szpitalami i magazynami żywności. W 1824 wybrany został litewskim prowincjałem dominikanów. Prowadził po-

ufną korespondencję z carem Aleksandrem I w sprawach zakonnych i położenia Kościoła katolickiego w państwie rosyjskim.

J. Iwaszkiewicz, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. IV, s. 37; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 45.

Ciecierski Michał, syn Jana, brat Faustyna, ur. ?, zm. 12.09.1797; ksiądz katolicki, dominikanin, dramaturg. Pochodził prawdopodobnie z Warmii, był wykładowcą w kolegium dominikańskim w Zabiałach (obecnie Wołyńce) koło Połocka. Pisał dramaty, które wystawiał na szkolnej scenie, m.in. *Saper*, *Temistokles*, *Komedia.*

A.A. Mielnikau, *Biełaruskija piśmienniki. Bijabiblijahraficzny słounik*, t.6, Minsk, 1995, s. 241.

Cieciszowski Wojciech, ur. ok. 1604, zm. 10.03.1675 w. Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Uzyskał stopień doktora filozofii i teologii, w l. 1646-1649 był profesorem i rektorem Akademii Wileńskiej, kaznodzieją królewskim za króla Jana Kazimierza, spowiednikiem króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego, prowincjałem litewskiej prowincji jezuitów w l. 1655-1658 i 1668-1670, był też przełożonym w domu profesów (zakonników po złożonych ślubach) w Warszawie i Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 53.

Cieplak Jan Baptysta, ur. 17.08.1857 w Dąbrowie Górniczej, zm. 17.02.1926 w Passaic (USA); ksiądz katolicki, biskup sufragan mohylewski, arcybiskup metropolita wileński. Kształcił się w Seminarium w Kielcach i Akademii Duchownej w Petersburgu. Od 1882 był profesorem tej Akademii, kapelanem biskupa F.A. Symona i kanonikiem kieleckim. 12.06.1908 prekonizowany biskupem tytularnym Ewaria i sufraganem mohylewskim, sakrę biskupią przyjął 7.12.1908 w Petersburgu. Jako wikariusz generalny archidiecezji, wizytował parafie na Syberii i Sachalinie oraz w diecezji mińskiej, rozwijając działalność patriotyczną, za którą w 1910 pozbawiony został przez władze rosyjskie możliwości pełnienia funkcji duszpasterskich. W latach 1914-1917 był administratorem archidiecezji oraz wikariuszem generalnym, zarządzał archidiecezją po deportacji abpa Edwarda Roppa. 28.03.1919 mianowany arcybiskupem tytularnym Achrida. W 1922 aresztowany przez władze sowieckie, w 1923 skazany na karę śmierci, zamienioną na 10 lat więzienia, a następnie w 1924 deportowany z terenu ZSRR. Udał się do Rzymu wizytując następnie parafie polskie w Stanach Zjednoczonych. 14.12.1925 mianowany pierwszym arcybiskupem nowo utworzonej metropolii wileńskiej, zmarł przed objęciem rządów w archidiecezji. W 1952 rozpoczęto jego proces beatyfikacyjny.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 56-57; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 793-796.

Cimaszkiewicz Julian, syn Aleksandra i Agaty z Bartulów; ur. 7.01.1890 we wsi Bierniszki, gminy przydrujskiej, w powiecie Dryssa, zm. VI.1941 w Wilejce; ksiądz katolicki. W 1911 ukończył Gimnazjum Klasyczne M. Pawłowskiego w Wilnie i wstąpił na Wydział Prawa Uniwersytetu Petersburskiego. Egzamin państwowy złożył w 1915 przy Uniwersytecie Moskiewskim i uzyskał stopień kandydata prawa. Po uzyskaniu dyplomu pracował w Zarządzie Poleskich Kolei Żelaznych jako kancelista, rachmistrz, a potem referent handlowy. Po zlikwidowaniu przez władze bolszewickie tego wydziału pracował od 1.01.1919 w Komisariacie Centralnym Kolei Rosyjskich jako główny referent, następnie jako pomocnik naczelnika, a potem jako naczelnik taryfowo-przewozowego wydzialu rygo-orłowskiej kolei. Urząd ten mieścił się w Orle. Na tych stanowiskach pracował do końca 1921, kiedy to został aresztowany i umieszczony w więzieniu Butyr-

skim w Moskwie. Oskarżono go „o agitację przeciwko władzy sowieckiej i partii komunistycznej". W więzieniu przesiedział 6 tygodni, a zwolnienie uzyskał dzięki wstawiennictwu konsulatu polskiego i łotewskiego. W czasie pobytu w więzieniu zdecydował się zostać księdzem. Pojechał do Petersburga, aby wstąpić do seminarium duchownego. Tu okazało się, że Seminarium zostało zamknięte. Abp Jan Cieplak w trudnych warunkach postanowił otworzyć seminarium nowe, właściwie konspiracyjne. Właśnie wtedy do tego seminarium zgłosił się Cimaszkiewicz. W dniu 5.01.1922 nastąpiło uroczyste otwarcie tegoż seminarium przez abp Cieplaka. Rektorem został ks. prałat Antoni Malecki. Pięciu alumnów było z Petersburga i pracowali w mieście; pracował na kolei i Cimaszkiewicz przez cały czas swej nauki w Seminarium. W międzyczasie prawie wszyscy profesorowie – księża z Petersburga – zostali aresztowani i osądzeni. Także i abp J. Cieplak. Pozostał jedynie ks. Michał Rutkowski, który był ojcem duchownym i profesorem wszystkich nauk seminaryjnych. On to przedstawił Cimaszkiewicza władzy kościelnej jako kandydata do święceń. Decyzją administratora archidiecezji mohylewskiej ks. prałata Maleckiego został skierowany do bpa Antoniego Jana Cerra, byłego ordynariusza diecezji tyraspolskiej. Ten dnia 25.10.1925 w niemieckiej kolonii Kandel w okręgu odesskim udzielił mu święceń kapłańskich. Natomiast administrator archidiecezji w dniu 24.12.1925 mianował ks. Cimaszkiewicza wikariuszem parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Moskwie. Pracował tu do 23.06.1927, kiedy został aresztowany przez OGPU, poprzednika NKWD. Znowu został osadzony w więzieniu Butyrskim. Przez pięć miesięcy był poddawany badaniom. Oskarżony o przygotowywanie dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii św. oraz o szpiegostwo na rzecz rządu polskiego. Dnia 1.12.1927 wywieziono go do obozu w Kiesiu nad brzegiem Morza Białego. Stąd 11.01.1928 został wymieniony na komunistów z Polski, wysłanych do ZSRR. Po przyjeździe do kraju, abp Romuald Jałbrzykowski umieścił go najpierw w wikariacie przy kościele św. Jana w Wilnie, a następnie mianował wikariuszem w parafii Kuźnica w dekanacie Sokółka. W l. 1930-1934 był profesorem historii Kościoła w Instytucie Misyjnym w Lublinie. W 1934 wrócił do archidiecezji wileńskiej i został proboszczem przygranicznej parafii Batury. W 1938 abp R. Jałbrzykowski mianował go proboszczem parafii Wiszniewo w dekanacie świrskim, w powiecie święciańskim. W październiku 1940 ks. prałat Karol Lubraniec jako wikariusz generalny arcybiskupa Jałbrzykowskiego na teren BSRR, mianował ks. Cimaszkiewicza dziekanem dekanatu świrskiego i proboszczem w Świrze. Nominację przyjął, lecz nie zgodził się na przejście do parafii świrskiej. Pozostał w Wiszniewie. 9.03.1941 został aresztowany i umieszczony w więzieniu w Wilejce, tam skazano go na śmierć i w czerwcu 1941, przed wybuchem wojny, został stracony.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 23-25.

Ciołek Erazm, ur. w 1474, zm. 9.09.1522; ksiądz katolicki, biskup płocki. Studiował w Krakowie oraz we Włoszech. Pracował w kancelarii wielkiego księcia litewskiego Aleksandra w Wilnie. W 1499 został kanonikiem wileńskim, w 1502 – krakowskim oraz poznańskim, włocławskim i sandomierskim. 29.11.1503 prekonizowany biskupem płockim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 58.

Clage (Clagius, Klage, Klagius) Tomasz, ur. w 1597 w Cegłowie pod Olsztynem, zm. 14.06.1664 w Reszlu na Warmii; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog i pisarz, pseud. Didymus Hermannovillanus. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie, gdzie odbywał studia i uzyskał doktorat. Był superiorem w Reszlu (1636-1641), profesorem matematyki, teologii, retoryki i egzegezy Pisma św. w Akademii Wileńskiej (1641), rektorem w Nieświeżu (1644-1647), rektorem alumnatu papieskiego i kole-

gium w Braniewie (1650-1653). Na życzenie króla Władysława IV brał udział w toruńskich rozmowach religijnych. W okresie „potopu" przebywał w Wiedniu i Kolonii, następnie 2 lata w Pińsku jako misjonarz. Był bardzo płodnym, wszechstronnym pisarzem i utalentowanym poetą. W pismach polemicznych posługiwał się uczoną łaciną, a ze względu na piękną formę utwory jego miały wielu czytelników. Napisał dramat *Jazon..* (Wilno 1633), satyrę na poezje innowiercze pt. *Aristarchus contra Praedicantes...* (Kolonia 1643) oraz następujące prace: *Quaestiones ubiquisticae de Christo* (Wilno 1644), *Anticyrae Praedicanticae...* (Braniewo 1650), *Prodromus Mercurii Eligio-Borussi... contra... Praedicantes lutheranos* (Wilno 1651), *Bellaria academica...* Najobszerniejsze jego dzieło o Świętej Lipce na Warmii pt. *Linda Mariana* (Kolonia 1659) przedstawia dzieje miejsca odpustowego, oparte na bogatych źródłach.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 46.

Collegium Nobilium w Wilnie, oficjalna nazwa łacińska: Collegium Nobilium et Seminarium Szyszkovianum, elitarna jezuicka szkoła średnia. Początek sięga 1740 od konwiktu (bursy) założonego przez stolnika lidzkiego D.Szyszkę przy Akademii Wileńskiej dla 7 niezamożnych chłopców pochodzenia szlacheckiego. W 1752 A. Abramowicz konwikt ten zamienił na kolegium dla synów zamożnej szlachty Ziemi Wileńskiej; od 1765 kolegium działało niezależnie od Akademii, a rektor podlegał bezpośrednio prowincjałowi jezuitów. Collegium Nobilium istniało do 1775 roku.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 420.

Cudzeniszki, wieś kościelna w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon oszmiański, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Jakuba, murowany, wzniesiony w XVIII w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Cwiecino, d. powiat brasławski, obecnie rejon Miory, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Krestowozdwiżenskaja (Powyższenia Krzyża Świętego), murowana, zbudowana w l. 1864-1867.

Globus, białoruski portal elektroniczny.

Cyprian ze Środy, ur. ?, zm. 18.03.1594; ksiądz katolicki, sufragan wileński. Dominikanin, był przeorem w Wilnie i w 1581 kanonikiem wileńskim; znany w Wilnie kaznodzieja. 3.03.1572 prekonizowany biskupem tytularnym Methone i sufraganem wileńskim. Prowadził aktywną działalność kontrreformacyjną. Administrator diecezji wileńskiej w l. 1592-1594.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 60.

Cyrankiewicz Józef, ur. 22.08(06?).1861 w Kownie, zm. 2.03.1952 w Drogoszach w woj. Olsztyńskim; ksiądz katolicki. Po pierwszej wojnie światowej był kapelanem w jednym z pułków WP na Wileńszczyźnie; podczas drugiej wojny światowej więziony przez bolszewików. W 1946 wyjechał do Polski i otrzymał parafię w Drogoszach k. Kętrzyna, gdzie pracował do śmierci. Podobno był kuzynem (bratem stryjecznym) Józefa Cyrankiewicza (1911-1989), w l. 1947-1952 i 1954-1970 premiera PRL.

M. Kwiatkowski, *Ksiądz Cyrankiewicz.* „Gazeta Olsztyńska" 2005, 12.09., s. 9.

Cywiński Jan Kajetan, ur. 24.06.1772, zm. 17.11.1846; ksiądz katolicki, sufragan wileński. Należał do zgromadzenia misjonarzy. Po studiach w Wilnie i święceniach w 1795 był profesorem seminarium duchownego w Wilnie. Po opuszczeniu zgromadzenia kontynuował studia w Połocku. Następnie był kanonikiem wileńskim, 17.12.1840 prekonizowany biskupem tytularnym Dercus, sakrę biskupią przyjął 24.08.1841. Ostatni sufragan trocki w diecezji wileńskiej, oficjał generalny i w l. 1841-1846 administrator diecezji. Był prezesem Wileń-

skiego Towarzystwa Dobroczynności, rozwinął działalność charytatywną w diecezji.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 62; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 806.

Czapiewski Stanisław, syn Pawła i Weroniki z Wojaków, ur. 14.05.1911 w Lichniewie k. Kościerzyny, zm. ?; ksiądz katolicki, jezuita. W 1927 wstąpił do zakonu jezuitów w Kaliszu. Studia filozoficzne odbył w Krakowie, natomiast teologiczne – najpierw w Lublinie, a potem w Wilnie. Święcenia kapłańskie przyjął w Wilnie 21.12.1940. W dniu 14.06.1941 został aresztowany przez NKWD i wywieziony w rejon Soświy w obwodzie swierdłowskim (obecnie jekatierinburski) na Uralu, stąd umieszczono go w obozie w Gari. W wyniku tzw. amnestii zwolniony został z łagru (12.01.1942) i udał się do Armii Polskiej gen. W. Andersa. Z nią wydostał się do Iranu, a stamtąd do Libanu, gdzie w Bejrucie kontynuował studia teologiczne. Potem był kapelanem szkół junackich i młodych ochotniczek w Tel-El-Kebir w Egipcie. W 1947 wyjechał do Anglii, a w kwietniu 1948 do Stanów Zjednoczonych. Tam w Weston koło Bostonu ukończył formację zakonną i od 1950 pracował w Chicago. W 1973 założył w Chicago ośrodek o. Jana Beyzyma. Opublikowal wspomnienia *Przez zakratowane okienka* (1989), *Dzienniczek kapelana Armii Polskiej na Środkowym Wschodzie* (1994). Opublikowal szereg artykułów na tematy misyjne w różnych czasopismach polonijnych.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941)*. Białystok 2005, s. 26.

Czarliński Bonawentura, ur. ok. 1580/90, zm. po 1647; ksiądz katolicki, bernardyn. Był kaznodzieją w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 56.

Czartoryski Kazimierz Florian, ur. ok. 1614, zm. 1674; ksiądz katolicki, książę Był kanonikiem wileńskim, sekretarzem króla Władysława IV.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 57.

Czartoryski Kazimierz Mikołaj, ur.?, zm. w 1696; ksiądz katolicki, książę Był kanonikiem wileńskim w 1683.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 57.

Czechowicz Benedykt, ur. w 1804, zm. w 1862; ksiądz katolicki, benedyktyn. Był ostatnim opatem benedyktynów w Starych Trokach przed likwidacją klasztoru przez Rosjan w 1838 r.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 57.

Czerniawski Antoni, ur. w 1867, zm. 22.07. 1929 w Wilnie; ksiądz katolicki. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Wilnie i Akademii Duchownej w Petersburgu został profesorem seminarium w Wilnie i proboszczem kościoła św. Jana, w 1913 – przeniesiony do Grodna. Od 1917 mieszkał przy Ostrej Bramie i był prefektem w szkołach średnich (m. in. Gimnazjum im. A. Mickiewicza), był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, założył przytułek dla nieuleczalnie chorych; był wybitnym kaznodzieją. Aktywnie uczestniczył w pracach oświatowych i społecznych. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 174-175; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 72.

Czerniawski Gieorgij, ur. ?, zm. w 1898 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był ihumenem w klasztorze prawosławnym Święte-

go Ducha w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46

Czerniewski Antoni, ur. 18.01.1687 w Turzcu w woj. nowogródzkim, zm. 1.12.1732 w Płocku; ksiądz katolicki, jezuita, autor szkolnych dramatów i kazań. W 1719-21 i 1727-28 był profesorem w Akademii Wileńskiej i prefektem szkolnym. Wydał dramat: *Stylita igneus divini amoris* (1715), ponadto w 1724 zbiorek kazań dedykowany Aleksandrowi Pawłowi Sapieże pt. *Strzały Jonathy słowa Boskie.*

V. Gaigalaitė, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 98.

Czerniewicze, powiat Dzisna; obecnie rejon Głębokie, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Jana Chrzciciela, murowany, w stylu modernistycznym, wzniesiony w latach 20-tych XX w.

Cerkiew prawosławna p.w. św. Paraskiewy Piatnickiej, wzniesiona w1887.

Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939*. Warszawa 2003, s. 280; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Czerski Stanisław, ur. 10.10.1777 na Inflantach, zm. 17.04.1833 w Worniach w d. powiecie telszewskim na Żmudzi; ksiądz katolicki, jezuita, grafik. 2.08.1794 wstąpił do zakonu jezuitów; w 1807 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1794-1800 uczył się w kolegium jezuickim w Połocku, a później był nauczycielem w kolegiach jezuickich w Witebsku, Mścisławiu, Orszy. W gimnazjach w Kijowie i Wilnie uczył języka greckiego i łaciny. W 1811 wystąpił z zakonu. Od 1825 był proboszczem w miasteczku Sałanty (Salantai) na Żmudzi. Uczestnik powstania 1831. Wykonywał miedzioryty: ilustracje do elementarza litewskiego oraz do modlitewników, 2 winiety do *Słownika łacińsko-polskiego*, 1822-1825; wykonał mapę Żmudzi; wykonał też wiele kopii obrazków o tematyce religijnej, zajmował się także twórczością literacką i badaniami historycznymi, m.in. opublikował: *Podróż przez Wiłkomierski powiat, przez Kurlandię, Inflanty i Białoruś* „Dziennik Wileński" 1819; *Opis Żmudzkiej dyecezyi*. Wilno 1830; *Bayki Fedra ksiąg pięć*, Wilno 1810; *Słownik łacińsko-polski*, 1822-1825.

V. Drėma, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 1. Wrocław 1971, s. 34 (uzupełnienie); O. Daugelis, (w:) *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1. Vilnius 1985, s. 351; V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 350.

Czeszejko Amand Wiktoryn, ur. ok. 1660, zm. przed 24.11.1698; ksiądz katolicki, dominikanin, biskup bakowski. Po złożeniu ślubów zakonnych w 1680 był wychowawcą młodzieży zakonnej oraz wykładowcą filozofii i teologii w Wilnie i przełożonym klasztoru w Grodnie. 15.03.1694 mianowany przez papieża biskupem bakowskim. Rezydował w Brodach, nie mogąc objąć rządów w diecezji z powodu wojny z Turcją.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 67.

Czudek Józef, ur. 15.09.1883 w Gułdowach, zm. 16.02.1941 w Dachau; ksiądz katolicki. Od 1900 w zakonie jezuitów, uczył języka łacińskiego i matematyki w Chyrowie, wykładał język hebrajski na Wydziale Teologicznym TJ w Krakowie, w l. 1927-1936 uczył łaciny i greki w Gimnazjum oo. Jezuitów w Wilnie i pełnił obowiązki dyrektora gimnazjum, uczył też w Pińsku, Gdyni i Chyrowie, w 1940 aresztowany i wywieziony do Dachau, później do Mauthausen-Gusen, wrócił do Dachau, gdzie zmarł w rewirze.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 59.

Czudowski Leon, ur.?, zm. 13.03.1906 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był proboszczem kościoła Wszystkich Świętych w Wilnie, prześladowanym przez władze rosyjskie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 371.

Czuldo Józef, ur. 22.09.1796 w Jowajszyszkielach k. Płungian na Żmudzi, zm. 11.06.1861 w Sarii k. Połocka; ksiądz katolicki, poeta, językoznawca. Uczył się w Kalwarii Żmudzkiej, następnie w seminariach duchownych w Worniach i w Wilnie; w l. 1823-1835 był kapelanem w szkole powiatowej w Kownie, w l. 1835-1847 – proboszczem w Darsuniszkach nad Niemnem, później – kapelanem Łopacińskich w Kojranach k. Wilna i w Sarii. W l. 1854-1855 napisał w języku polskim gramatykę *Krótkie pomysły o prawidłach gramatycznych języka żmudzkiego*, napisał też *Naukę obyczajów chrześcijańskich*. Pisał także poezje.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 38-39;G. Subačius, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 98.

Wilno. Kościół Bonifratrów. Fot. J. Bułhak.

D

Dajlidki, d. powiat oszmiański, obecnie ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Opieki NMP, drewniany, wzniesiony w l. 20-tych XX wieku.

Globus, białoruski portal elektroniczny.

Dalekie, powiat Brasław, obecnie rejon Brasław, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Stanisława, zbudowany w 1930 r. w stylu modernistycznym.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Dambrowski (Dąbrowski) Samuel, ur. 1577 w Pogorzeli (Wielkopolska), zm. 15.07.1625 w Wilnie; duchowny ewangelicki, pisarz reformacyjny i kaznodzieja. Po studiach w toruńskim gimnazjum, uniwersytetach w Królewcu i Wittenberdze od 1600 był pastorem ewangelicko-augsburskim w Poznaniu, 1607 superintendent wielkopolski, od 1615 – superintendent zborów litewskich i żmudzkich. Wydał modlitewnik *Lekarstwo duszne... w chorobie* (Gdańsk 1611), zbiór modlitw i pieśni religijnych *Raj duszny* (Toruń 1623) i obszerną *Postyllę chrześcijańską* (Toruń 1621). Napisał też *Kazania pogrzebowe*, wydane w 1843 w Kwidzynie. Zmarł podczas zarazy.

E. Bursche, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 4, s. 397; K. Kolbuszewski, *Postyllografia polska XVI i XVII wieku*. Kraków 1921; H. Barycz, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1.Warszawa 1984, s. 175; M. Paczkajeu, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 575.

Dancig (Danzig, Danziger) Abraham ben Jechiel Michael, ur. w 1748 w Gdańsku, zm. w 1820 w Wilnie; rabin, kodyfikator. W l. 1762-1766 studiował w Pradze w jesziwie pod kierunkiem E. ben J. Landaua. Następnie osiadł w Wilnie, gdzie odrzucił propozycję zajęcia stanowiska rabina. Zajmował się handlem, pełnił honorową funkcję *dajana* (sędzia sądu rabinackiego) w Wilnie w l. 1794-1812. Był autorem wielu dzieł halach, z których tylko część ukazała się drukiem; wśród nich największe znaczenie miały: *Chajej adam* (Życie człowieka, 1810). Prace Danciga wywarły wielki wpływ na pokolenie młodych badaczy Tory.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*. Warszawa 2003, s. 315.

Daniił Juzwiuk, ur. ok. 1885, zm. w 1966 w Polsce; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński. W 1905 ukończył prawosławne Seminarium Duchowne w Wilnie, następnie w l. 1905-1913 był wykładowcą w prawosławnej Szkole Duchownej; w l. 1924-1940 był profesorem w Seminarium Duchownym w Kownie; biskupem wileńskim został w 1942; w Rydze otrzymał z rąk metropolity Siergija święcenia biskupie; 26.05.1944 został arcybiskupem wileńskim i egzarchą Nadbałtyki; w końcu czerwca wyjechał z Wilna do Polski; w l. 1946-1950 był biskupem poleskim z siedzibą w Chełmie. Następnie w ciągu 15 lat przebywał na emeryturze w Polsce.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 443,460.

Daniliszki, d. powiat trocki (do 1920), obecnie rejon trocki, Litwa, parafia (obszczina) starowierców; jest to najstarsza na Wileńszczyźnie parafia starowierców, założona na początku

XVIII w. przez starowierców-fiedosiejowców; w archiwalnych zapisach znana od 1720; Rosjanie-starowiercy przybyli na te tereny z ołonieckiej guberni i osiedlili się w dobrach Romerów i Ogińskich w miejscowościach Daniliszki, Strawienniki, Krawczyszki, Dudziszki; w 1820 mieszkało tam ok. 1400 Rosjan-starowierców. W XVIII w. parafia starowierców w Daniliszkach stanowiła główny ośrodek starowierców na Wileńszczyźnie; wiadomo, że w 1825 istniała już tam świątynia (molenna), spłonęła podczas I wojny światowej; nastawnikami m.in. byli ojciec Fiodor (poł. XIX w.), K.M. Kuzniecow, Sawielij Puszkow (1885-1906); po 1920 w okolicy Daniliszek przeprowadzono linię demarkacyjną między Polską i Litwą, a wieś Daniliszki pozostała po stronie litewskiej. W 1931 wzniesiono nową drewnianą świątynię.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s. 127.

Daniłowicz Jerzy, w zakonie Rafał, ur. 23.04. 1765 w Trepach na Żmudzi, zm. 6.02.1821 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar, kierownik drukarni. Był bratem Kaliksta Daniłowicza, rektorem pijarów w Wilnie. Przez wiele lat „umiejętnie i pilnie" zarządzał drukarnią pijarów w Wilnie założoną przez M. Dogiela. W 1802 kierownictwo drukarni objął M. Połoński, Daniłowicz zaś przejął od Piotra Kożuchowskiego zarząd Drukarni Akademickiej w Wilnie. Drukarnia znajdowała się w tym czasie w złym stanie; rozchód jej przewyższał przychód, większość czcionek nie nadawała się do użytku. Daniłowicz zgodnie z umową (z 5.03.1804) zobowiązał się w ciągu 4 lat udoskonalić oficynę, wymienić stare czcionki na nowe, utrzymywać 7 terminatorów oraz wpłacać do kasy Uniwersytetu 1 200 rs; w zamian za to pozwolono mu na druk ksiąg elementarnych w liczbie 1500 egzemplarzy oraz kalendarzy, gazet pod warunkiem, że w sprzedaży ksiąg elementarnych będzie przestrzegał określonych cen. W okresie zarządu Daniłowicza oficyna pijarska drukowała „Tygodnik Wileński". Zrażony trudnościami i zatargami z władzami ustąpił z zajmowanego stanowiska 14.08.1805; oficynę nabył J. Zawadzki. W 1817 Daniłowicz jako rektor kolegium pijarów w Wilnie ofiarował Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego 5 tomów rękopiśmiennego dzieła *Codex Diplomaticus* Dogiela.

L. Abramowicz, *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1525-1925.* Wilno 1925, s. 105-106; I. Węglińska, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej.* Warszawa 1972, s. 157; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 62.

Daniuszewo w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś; kościół drewniany, klasycystyczny, zbudowany w 1809, zamknięty po drugiej wojnie światowej, zwrócony katolikom w 1989. Świątynia na planie prostokąta, z czworobocznym prezbiterium i dwiema zakrystiami. Fasada ma postać czterokolumnowego portyku z trójkątnym frontonem, flankowany przez dwie niewysokie czworoboczne wieże.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 43; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Dankwart Bartłomiej, ur. 1.03.1629 w Wilnie, zm. 5.07.1699 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, przez 15 lat był kaznodzieją króla Jana III, potem działał w Wilnie: w l. 1680-1683 był rektorem domu nowicjatu, w l. 1694-1697 rektorem Akademii Wileńskiej; wprowadził nowe ozdobne paramenta do kościołów św. Ignacego i św. Jana, wybudował nowe skrzydło kolegium akademickiego, ograniczył swawolę studentów (bronił przed nimi Żydów i protestantów); pod koniec życia osiadł przy kościele św. Kazimierza i tłumaczył dzieła ascetyczne, opublikował oraz w rękopisie pozostawił kilka tomów kazań.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 62.

Datzrath Antoni, ur. 15.08.1708 w Rewirze, zm. po 1791; brat-jezuita, rzeźbiarz. Wstąpił do zakonu jezuitów 16.08.1742 w Warszawie, a nowicjat odbył w Wilnie. Władał tylko językiem niemieckim, polskiego nie nauczył się do końca życia. W zakonie pracował wyłącznie jako rzeźbiarz. Po odbyciu nowicjatu pozostał do 1757 przy kościele św. Ignacego w Wilnie i ozdabiał jego wnętrze wspólnie ze sztukatorem Franciszkiem Pryszczyńskim. Jego dziełem była rzeźbiarska dekoracja chórów bocznych w prezbiterium (1747) oraz figury w ołtarzach. W l. 1757-1763 ozdabiał kościół Jezuitów w Kownie: katafalk ozdobiony figurami, 6 wielkich zdobionych kandelabrów (1758), kilka ołtarzy stiukowych; rzeźbione w drewnie ozdoby konfesjonałów (1759-1761), stiukowe ołtarze z figurami świętych i aniołów; stiukowy chór muzyczny z kratami rzeźbionymi w drewnie (1760). Lata 1763-1773 spędził w Krożach na Żmudzi, oprócz lat 1770-1771, kiedy był w domu nowicjatu w Wilnie. W 1791 otrzymał z kasy Komisji Edukacji Narodowej 300 zł. rocznej emerytury.

J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 2. Wrocław 1975, s. 17-18.

Daugieliszki Nowe, Naujasis Daugeliškis, d. powiat święciański, obecnie rejon Ignalina, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Joachima i św. Anny, drewniany, zbudowany w 1889 r., na planie kwadratu, bazylikowy, dwuwieżowy; wewnątrz są trzy nawy. Dziedziniec przykościelny otoczony murowanym ogrodzeniem.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 554.

Dauksza Aleksander Władysław, ur. 24.07.1677 w pow. wołkowyskim, zm. 18.04.1747 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, doktor teologii i kanonów. Był superiorem domu profesów w Wilnie (1722-1723 i 1738-1741), prowincjałem litewskim (1723-1727 i 1735-1738), rektorem Akademii Wileńskiej (1727-1731 i 1741-1745); zmarł jako rektor i instruktor Kolegium przy kościele św. Rafała w Wilnie. Napisał i wydał dramat: *Conviva dolus*, w 1709 r. wystawiony w Wilnie, oraz panegiryki *Honor Palatinus*, 1706 i *Cirrus flaminius*, 1711.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*, 1981, s. 208-209; *Lietuvių literatūros enciklopedija*.Vilnius, 2001, s. 109.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 62

Dauksza Józef, ur.?, zm. w 1894; ksiądz katolicki, magister św. teologii. Był kanonikiem honorowym kapituły wileńskiej, proboszczem parafii św. Rafała, profesorem i inspektorem Diecezjalnego Seminarium Duchownego w Wilnie; prześladowany przez władze rosyjskie, był karnie umieszczony w izolowanych miejscach i klasztorach.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 173.

Dauksza Mikołaj (Mikalojus Daukša), ur. w 1527/1528 prawdopodobnie w miejscowości Babėnai (Babiany) pod Kiejdanami, zm. w 1613 w Varniai (Wornie) na Żmudzi; ksiądz katolicki. Pochodził z rodziny szlacheckiej, ale nie wiadomo kiedy i gdzie się kształcił. Znał dobrze w mowie i piśmie język litewski, polski, łacinę; czytał teksty starobiałoruskie. W źródłach po raz pierwszy wymieniony w 1570, kiedy został proboszczem w miejscowości Krakės (Kroki) powiatu kiejdańskiego. Od 1572 był kanonikiem żmudzkim, wówczas przeniósł się do miasta Varniai (Wornie), gdzie rezydował ks. J. Pietkiewicz, ówczesny biskup diecezji żmudzkiej. Po śmierci Pietkiewicza biskupem żmudzkim został Melchior Giedroyć (lit. Merkelis Giedraitis, ok. 1536-1609), przy którym rola Daukšy znacznie wzrosła: biskup powołał go na swego pomocnika. W 1585 awansował na stanowisko oficjała, czyli przewodniczącego w sądzie kolegialnym przy biskupie żmudzkim. Na tym stanowisku pracował do 1592, będąc faktycznym administratorem diecezji. Często

w sprawach diecezji wyjeżdżał do Wilna i nawet za granicę. W 1592 r. otrzymał bogatą parafię Betygala (Betygoła) powiatu rosieńskiego, którą rządził do 1600 roku. Po śmierci biskupa M. Giedroycia w 1609 Daukšę mianowano administratorem diecezji żmudzkiej. Zrzekł się wówczas probostwa w Betygole, zajął się wyłącznie sprawami diecezji, m.in. sprowadził do miasteczka Kražiai (Kroże) jezuitów. Po przybyciu w 1612 do Worń nowego biskupa, którym został Mikołaj Pac, Daukša przekazał mu diecezję, sporządził testament i wkrótce zmarł. Pochowany został w Worniach. Na polecenie biskupa Giedroycia Daukša przełożył z języka polskiego na litewski i wydał w 1595 roku w Wilnie *Katekizmas, arba Mokslas kiekvienam krikščioniui privalus* (*Katechizm, albo Nauka każdego chrześcijanina obowiązująca*) hiszpańskiego jezuity Jakuba Ledesmy. Sławę literacką Daukšy przyniosła druga jego praca – przekład z języka polskiego jezuickiej postylli Jakuba Wujka *Postylla katolicka* (lit. *Postila katolicka*). Dziełko to zostało przetłumaczone w dialekcie środkowo-auksztockim, jest ono najważniejszym i najcenniejszym zabytkiem języka litewskiego wieku XVI, pozwalającym poznać ówczesny zasób form gramatycznych oraz słownictwo litewskie. *Postila* Daukšy zawiera ataki na Marcina Lutra i jego zwolenników, a przejął je autor z polskiego oryginału.

A. Jovaišas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 108-109; M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917 roku*. Warszawa 2003, s. 36-37.

Daukszyszki, pow. oszmiański, obecnie rej. oszmiański, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Opieki NMP, drewniany, filia parafii Soły, ufundowany w 1805 r. przez Joachima Sulistrowskiego, kanonika wileńskiego.

Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939*. Warszawa 2003, s. 281

Dawidowicz Zinowij, ur.?, zm. w 1916 w Wilnie; duchowny prawosławny, kapelan wojskowy. Zmarł w Wilnie podczas okupacji niemieckiej. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46.

Dąbek, Dubok, d. powiat oszmiański, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki, drewniany, wniesiony w l. 20-tych XX w. Kaplica katolicka na cmentarzu, murowana, wzniesiona w 30-tych XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Dąbrowo, Dubrowa, d. powiat Mołodeczno, obecnie rejon Mołodeczno, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, murowany, wzniesiony w l. 1796-1805 w stylu klasycystycznym wg projektu Spampaniego, przebudowany w 1868 na cerkiew p.w. Narodzenia NMP, po 1919 przekazany katolikom, remontowany w 1926-1929; do 1980 w dobrym stanie, w 1980 studenci, którzy przyjechali z Mińska na wykopki, kościół podpalili; spalił się dach, ale świątyni nie odbudowano, obecnie w ruinie.

Globus, białoruski portal elektroniczny.

Dąbrowska Anna, ur. w 1809, zm. w 1870 na Syberii; zakonnica, szarytka. Od 1830 przebywała w Wilnie. Pod zarzutem kontaktów z emisariuszami zesłana w 1863 na Syberię, gdzie zmarła.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 63

Dąbrowski Kazimierz, ur. 2.02.1890 w Tarnawce k. Krasnegostawu, zm. 16.04.1976 w Kaliszu; ksiądz katolicki, jezuita. W zakonie jezuitów od 1926 r., w l. 1927-1934 uczył języka francuskiego, religii oraz propedeutyki filozofii w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, od 1935 w kolegium jezuickim w Pińsku; w czasie okupacji niemieckiej, podczas II wojny światowej, przebywał w Warszawie. Po wojnie uczył religii w Piotrkowie Trybunalskim, Kaliszu Wlkp. W l. 1950-1955 oj-

ciec duchowny w seminarium diecezjalnym w Płocku, następnie duszpasterz w Kaliszu, Warszawie i Lublinie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 63.

Dederko Jakub Ignacy, ur. 25.07.1753, zm. 24.12.1829; ksiądz katolicki, biskup miński. Studiował w Wilnie, po studiach w 1776 otrzymał święcenia kapłańskie, był księdzem w Wilnie, od 1781 kanonik wileński, w 1792 królewski kandydat na biskupstwo łuckie, nie otrzymał jednak prekonizacji papieskiej. 17.11.1798 na wniosek cara Pawła I prekonizowany pierwszym biskupem nowo utworzonej diecezji mińskiej, gdzie przyczynił się do organizacji życia kościelnego, erygował kapitułę katedralną, zorganizował konsystorz i odnowił katedrę, założył Towarzystwo Dobroczynności. Za wsparcie niezależnej działalności społeczeństwa i Kościoła unickiego pozbawiony przez władze rosyjskie możliwości rządów w diecezji, w 1816 deportowany do Ołyki.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce latach 965-1999.Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 70

Delamars Adam (de Lamarche), ur. 7.09.1664 w Wilnie, zm. 22.04.1735 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem filozofii i teologii w Akademii Wileńskiej 1702-10; regensem papieskiego seminarium w Wilnie; potem był rektorem w Krożach (1714-1717) i prefektem szkół wyższych w Warszawie. Był też artystą, projektował dekoracje i kostiumy do przedstawień szkolnych.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 64.

Demitrowicz (Dymitrowicz) Paweł ur.?, zm. 1641; duchowny ewangelicki, pisarz, pedagog. Pochodził z drobnej szlachty osiadłej na Wileńszczyźnie; uczył się w szkole kalwińskiej w Wilnie; podróżował po Europie, słuchał wykładów na uniwersytetach we Frankfurcie nad Odrą, w Lipsku i Heidelbergu. Po powrocie do Wilna w l. 1615-1616 był nauczycielem a później rektorem szkoły kalwińskiej. W 1627 był wychowawcą Bogusława Radziwiłła w Słucku. Pod koniec życia został pastorem w Dubinkach i kuratorem szkoły kalwińskiej w Słucku. Pisał utwory przeważnie w języku łacińskim, w Wilnie nakładem szkoły kalwińskiej wydał panegiryki poświęcone przedstawicielom znanych rodów litewskich; wydał *Oratio de theologiae ab Omnibus tractanda* (Altdorf 1613) oraz *Compendium albo Krótkie opisanie tak książąt i królów polskich* (1625).

Myslicieli i aswietniki Biełarusi. Encykłapiedyczny dawiednik. Minsk 1995, s. 210.

Deszkiewicz-Kundzicz Jan Nepomucen, ur. 4.07.1796, zm. 7.05.1869 w Łańcucie k. Przeworska; ksiądz, bibliotekarz. Znany z dyletanckich rozpraw z zakresu gramatyki polskiej, zmierzających do reformy języka polskiego; działał w Oszmianie. Po upadku powstania listopadowego opuścił Oszmianę, w której pełnił obowiązki proboszcza i w charakterze osoby świeckiej przeniósł się do Galicji. W 1832 został stypendystą Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, od listopada 1833 do śmierci był bibliotekarzem Alfreda Potockiego w Łańcucie.

W. Taszycki, (w:) *PSB*, t. 5, s. 134; M. Opałek, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej.* Warszawa 1972, s. 169.

diecezja, łac. *diocesis*=gospodarka domowa, prowincja, przejęta z rzymskiego systemu administracyjnego jednostka terytorialna w Kościołach chrześcijańskich, zarządzana przez biskupa ordynariusza; archidiecezja – terytorium kościelne złożone z kilku (czasem jednej) diecezji (wówczas metropolia), zarządzane przez arcybiskupa (metropolitę); w Kościele katolickim – w wyjątkowych wypadkach – diecezja podlega bezpośrednio Stolicy Apostolskiej; jest zazwyczaj podzielona na dekanaty i parafie. W Wilnie pierwsza diecezja założona została w 1388,

a pierwszym biskupem ordynariuszem wileńskim został Andrzej herbu Jastrzębiec (1388-14.11.1398), narodowości polskiej, uprzednio biskup tytularny Seretu, od około 1377 biskup – sufragan w diecezji gnieźnieńskiej.

Wielka encyklopedia PWN, t. 7. Warszawa 2002, s. 169; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 12.

Discordia Wawrzyniec (Laurentius de Prasnich), ur. ?, w Przasnyszu, zm. ok. 1566; duchowny ewangelicki, kaznodzieja. Był kaznodzieją nadwornym Zygmunta Augusta, potem wybitnym działaczem reformacyjnym. Kształcił się w Krakowie wspólnie z M. Gloszą. Po ukończeniu studiów przebywał na dworze Mikołaja Radziwiłła Czarnego i dzięki jego protekcji został kaznodzieją królewskim. W 1546 przebywał w Królewcu. Z powodu szykan i intryg duchowieństwa katolickiego zrezygnował ze stanowiska kaznodziei i z listem A. Górki udał się ponownie do Prus Królewskich, wreszcie do Wilna i znów do Królewca. Dzięki protekcji możnowładców litewskich otrzymał probostwo ewangelickie w Białej na Mazurach. Potem przebywał w Brodnicy i na Podlasiu, gdzie był duchownym protestanckim. Jako kaznodzieja na Litwie popadł w nowy konflikt z władzami Kościoła ewangelickiego. Nie przyjął ani stanowiska superintendenta zborów małopolskich, ani funkcji kaznodziei w Krakowie.

H. Barycz, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 5., s. 171-174; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 59.

Dłuski Jakub Franciszek, ur. w 1624, zm. w 1683; ksiądz katolicki, biskup bakowski. Franciszkanin. Wykładał teologię w Akademii Zamojskiej. Planował zorganizowanie odrębnej prowincji zakonnej na Litwie. W l. 1667-1668 był gwardianem klasztoru w Zamościu, w l. 1664-1667 w Wilnie i w l. 1671-1673 w Kołtynianach na Wileńszczyźnie. 22.12.1681 otrzymał nominację królewską na biskupstwo bakowskie, potwierdzoną następnie przez Stolicę Apostolską. W drodze na wizytację diecezji dostał się do niewoli tatarskiej i na skutek odniesionych ran zmarł we Lwowie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 76.

Dłuski Michał, ur. w wrześniu 1760 na Podlasiu, zm. 10.04.1821 w Wilnie; ksiądz katolicki, prałat, archidiakon wileński, sekretarz biskupa Massalskiego. Początkowo kształcił się w szkołach w Drohiczynie i Łomży. W 1777 wstąpił do seminarium św. Krzyża w Warszawie, skąd przeniósł się w r. 1781 do seminarium diecezjalnego w Wilnie. Wyświęcony na księdza w 1783 był przy biskupie Ignacym Jakubie Massalskim kapelanem, sekretarzem i lektorem, jak również pisarzem sądów nadwornych. W 1785 otrzymał prezentę (nominację) królewską na koadiutorię w kapitule, ale dopiero w 1788 wszedł do kapituły wileńskiej jako koadiutor (pomocnik biskupa). Razem z biskupem Massalskim, na którego dworze zdobył wielką ogładę, w l. 1789-1792 przebywał za granicą we Włoszech i w Niemczech. Cieszył się względami kapituły oraz względami biskupa Jana Nepomucena Kossakowskiego, którego był w ciągu 12 lat (1795-1807) audytorem i sekretarzem. Stopień doktora teologii uzyskał w roku 1801 w Uniwersytecie Wileńskim. Od 1809 w ciągu 3 lat był oficjałem generalnym w Konsystorzu Wileńskim, należał też do Rady Seminarium Głównego. Pomagał biskupowi Kossakowskiemu przy zakładaniu i organizowaniu Towarzystwa Dobroczynności. Biskup Kossakowski w 1809 przed swym wyjazdem za granicę powierzył Dłuskiemu rządy w diecezji. Po śmierci biskupa w Baden kapituła wybrała Dłuskiego na wikariusza kapitulnego, lecz on wyboru tego nie przyjął. Był również jednym z kandydatów kapituły na wakujące biskupstwo wileńskie. Był to człowiek wszechstronnie uzdolniony, układny, wymowny, w duchu Oświecenia wykształcony encyklopedycznie, znał języki obce, nieźle rysował. Napisał wiele

artykułów na tematy historii i technologii, które zamieszczał w „Nowym Pamiętniku Warszawskim", a głównie w „Dzienniku Wileńskim" oraz bezimiennie lub pod pseudonimem w „Tygodniku Wileńskim" i „Pamiętniku Magnetycznym". Dłuski należał do patriotów wierzących w Napoleona jako zbawcę ojczyzny. 14.07.1812 podpisał akces obywateli Wielkiego Księstwa Litewskiego do Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego, a 15 sierpnia tegoż roku miał w katedrze głośne kazanie patriotyczne w dzień imienin Napoleona, które też opublikował, dając w nim wyraz szczerej radości i nadziei wyzwolenia. Za swe frankofilstwo, a głównie za ułatwienie oficerom francuskim przedostania się za granicę, został zesłany na Syberię w l. 1813-1814 i dopiero dzięki staraniom przyjaciół udało mu się uzyskać amnestię i prawo powrotu do Wilna. W 1815 otrzymał bogatą altarię (parafię) wojniańską. W beneficyjnym majątku swoim Rukojnie, niedaleko Wilna, przy trakcie oszmiańskim, wymurował kościół na miejsce spalonego podczas wojny, wzniósł zabudowania i uczynił z tej miejscowości letnią rezydencję dla siebie. Jako botanik z zamiłowania i amator kwiatów, założył piękny ogród, z kanałami zarybionymi, klatkami dla najrozmaitszych ptaków. W ciągu 37 lat należał do masonerii, był jednym z najwybitniejszych jej członków w Wilnie. Posiadając VII stopień, był prezesem Kapituły Wyższej w Wilnie, należał do Najwyższej Kapituły i był mistrzem w lożach: „Doskonała Jedność", „Gorliwy Litwin", a później w loży „Szkoła Sokratesa". Był również członkiem honorowym kilku innych lóż. W początkach 1817 r. wydał w Wilnie bezimiennie bardzo głośną broszurę pt. *List rabina lizbońskiego do rabina brzeskiego z dialektu rabińsko-talmudycznego przetłumaczony*. Pomimo wyraźnych potępień papieskich, Dłuski pod mistyfikacją literacką wystąpił z nadzwyczaj śmiałą apologią masonerii, przedstawiając ją jako „towarzystwo tajne, bynajmniej do religii nie należące", lecz „na czystej cnocie i prawdziwej moralności ufundowane". Piastując liczne urzędy i godności duchowne, prałat Michał Dłuski nie był wolny od wad, jakie nie licowały z sutanną kapłańską. Skusiła go kobieta, generałowa Łobaszewska, z domu Narbuttówna. Romans ten jednak niedługo trwał, Dłuski wkrótce zerwał z Łobaszewską, ale nadal, głównie swym wybitnym udziałem w masonerii, gorszył ludzi. Zmarł wskutek nieszczęśliwego złamania nogi, której nie pozwolił amputować. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

S. Morawski, *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818-1825)*. Wilno 1924, s. 7-14; C. Falkowski, (w:) *PSB*, t. V., s. 193-195; E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 280-290; A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 68-69.

Dmochowski Kazimierz, ur. 24.06.1780, zm. 11.01.1851; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, arcybiskup metropolita mohylewski. Studiował w Krasławiu i Wilnie, gdzie w 1803 przyjął święcenia kapłańskie. Był kapelanem bpa J. Kossakowskiego i bpa H. Strojnowskiego, sekretarzem kancelarii biskupiej, kanonikiem kurlandzkim i wileńskim, proboszczem w Mścibowie i Giedrojciach. 17.12.1840 prekonizowany biskupem tytularnym Meloe i sufraganem kurlandzkim w diecezji wileńskiej, sakrę biskupią przyjął 29.06.1841 w Petersburgu. W 1842 był asesorem i prezesem Kolegium Rzymskokatolickiego w Petersburgu. 3.07.1848 mianowany arcybiskupem mohylewskim, ingres do katedry odbył 17.07.1849. Uległy wobec władz rosyjskich, starał się jednak bronić Kościoła, zwłaszcza byłych unitów i istniejących klasztorów.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 78.

Dobrogost z Nowego Dworu, ur.?, zm. w 1402; ksiądz katolicki. Był kanonikiem i dziekanem krakowskim, biskupem poznańskim w 1385; arcybiskupem gnieźnieńskim

w 1394; organizował biskupstwo w Wilnie w 1388; blisko współpracował z królową Jadwigą i Władysławem Jagiełłą.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 66

Dobszewicz Benedykt, ur. 12.03.1722 w Krożach na Żmudzi, zm.1794 tamże; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Kształcił się początkowo w szkole jezuickiej w Krożach, następnie uzupełniał naukę w Słucku (1741-1742). 9.08.1739 wstąpił do zgromadzenia jezuitów w Wilnie, ostateczne śluby zakonne złożył 15.08.1756. W l. 1742-1744 uczył w kolegiach jezuickich w Mińsku i Nieświeżu. Następnie studiował filozofię w kolegium nowogródzkim (1744-1747). Po rocznej praktyce nauczycielskiej w kolegium w Krożach (1747-1748) studiował teologię w Akademii Wileńskiej (1748-1752). Studia filozoficzne i teologiczne ukończył z wyróżnieniem. Przez kolejne lata uprawiał działalność pedagogiczną w szkołach jezuickich: w Krożach (1753-1754), w Wilnie (1754-1757), znowu częściowo w Krożach, częściowo w Nowogródku, a także w Braniewie na Warmii (1757-1764), wreszcie powtórnie w Wilnie (1764-1768), gdzie otrzymawszy doktorat został profesorem teologii. W latach 1768-1775 pełnił kilka funkcji administracyjnych, m.in. dziekana wydziału teologicznego Akademii Wileńskiej; tuż przed kasatą zakonu jezuitów został jej wicekanclerzem (1773-1774). Od 1775 był wizytatorem szkół parafialnych na Żmudzi. Do przejścia na emeryturę kierował szkołą wydziałową w Krożach (1782-1791). W Wilnie spędził ponad 20 lat. Wydał *Placida recentiorum philosophorum* (Poglądy nowszych filozofów, Wilno 1760) i *Praelectiones logice* (Wykłady z logiki, Wilno 1761).

Encyklopedia Orgelbranda, t. 4, s. 408; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 60; J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozofowie.* Wilno 1994, s. 30.

Dobszewicz Tomasz, ur. 1.01.1808 w Juodeikiai koło Telsz, zm. 16.06.1881 w Żytomierzu; ksiądz katolicki, pamiętnikarz, historyk. Ukończył seminarium duchowne w Wilnie, wykładał w Seminarium Duchownym w Worniach, w l. 1842-1864 wykładał teologię na Uniwersytecie Kijowskim. Później został kanonikiem w Żytomierzu. W rękopisie pozostawił pamiętnik pt. *Wspomnienia z czasów, które przeżyłem*, wydany w 1883, także *Historia diecezji kijowskiej.*

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 117-118.

Dogiel Dominik, imię zakonne Maciej, ur. 6.08.1715 w Gembulach w powiecie lidzkim, zm. 24.02.1760 w Warszawie; ksiądz katolicki, pijar, założyciel drukarni pijarskiej, historyk, prawnik. Po ukończeniu kolegium pijarskiego w Szczuczynie wstąpił do zakonu pijarów, śluby zakonne złożył w 1732 w Lubieszowie, pow. piński, następnie był nauczycielem szkoły szczuczyńskiej, a później wychowawcą syna marszałka nadwornego litewskiego Ignacego del Campo Scypiona, któremu towarzyszył w l. 1744-1747 na uniwersytetach w Lipsku i Paryżu. Wówczas to powziął zamiar wydania dyplomatariusza do dziejów Polski na wzór zagraniczny i rozpoczął zbieranie materiałów. Ok. 1747 został rektorem kolegium pijarów w Wilnie. W 1754 otrzymał od Augusta III przywilej na założenie drukarni przy kolegium pijarów w Wilnie. Drukarnia działała do 1836, Dogiel wydrukował w niej m.in. *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae* (tomy 1 i 5, 4 ukazał się pośmiertnie, nie wydano 2 i 3).

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A.Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 196-203; M. Jučys, (w:) *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1. Vilnius 1985, s. 441; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 66; H. Halen-

czanka, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encikłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 592;

Dojniak Wincenty, ur. w 1836, zm. w 1902 w Wilnie; ksiądz katolicki, wikary kościoła św. Rafała w Wilnie. Był więziony za odmowę przyjęcia ksiąg liturgicznych w języku rosyjskim; pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 69.

Dokszyce, w d. powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon Dokszyce, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Trójcy, zbudowany przez biskupa Stanisława Kiszkę w 1608; wraz z miasteczkiem spłonął w 1708 podczas wojny szwedzkiej, odbudowany w 1745 przez ks. Michała Fiodorowicza. Odbudowany w 1994.
Cerkiew prawosławna p.w.św. Ioanna Bogosłowa, drewniana, zbudowana w 1863; obecnie nieczynna, umieszczono tam dom rzemiosła. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), murowana, wzniesiona w w 1903.
Meczet drewniany, zbudowany w 1925 r.

Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939*. Warszawa 2003, s. 281; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

doloryści, zob. Zgromadzenie Synów Matki Bożej Bolesnej.

Dołhinów, d. powiat wilejski, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Stanisława, wzniesiony w 1853 w stylu późnego klasycyzmu. Obecnie czynny, w dobrym stanie.
Cerkiew p.w. Troickaja (św. Trójcy), wzniesiona w 1870 w stylu rosyjskim

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Dołmat-Isajkowski Franciszek, ur. w 1599, zm. 05.1654; ksiądz katolicki, biskup smoleński. Był kanonikiem i kustoszem wileńskim, infułatem trockim, proboszczem w Grodnie; sekretarzem króla Władysława IV i regentem kancelarii królewskiej; pisarzem wielkim litewskim i referendarzem w 1530. Proboszcz gieranoński i wileński 14.02.1650 prekonizowany biskupem smoleńskim. Ostatni biskup rezydujący w stolicy diecezji, w Smoleńsku.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 79.

dom księży emerytów (Collegium Dioceesanum) w Wilnie został zbudowany w 1664; w 1735 kanonik Żebrowski oddał emerytom domek na Łukiszkach, a biskup Zieńkowicz w 1740 ofiarował pod budynek plac między szpitalem Marii Magdaleny i kościołem katedralnym. Po kasacie jezuitów biskup Massalski założył dom księży emerytów w 1790, obejmujący 141 izb mieszkalnych, w tymże roku było tylko 4 emerytów „żyjących w jak najnędzniejszym stanie: bez obuwia, bielizny i odzienia". W 1798 kolegium władze rosyjskie zabrały na koszary, a księży emerytów wyrzucono; dom ich przy placu katedralnym odnowiono w 1818 i urządzono w nim szkołę i konsystorz, a w 1830 w celach strategicznych były dom emerytów został zniesiony wraz z innymi budynkami przyległymi do katedry, usunięto też z tego domu księży emerytów.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 362-363.

Domachowski Kazimierz, ur. 24.06.1772, zm. 23.01.1851; ksiądz katolicki, biskup sufragan. Ukończył Seminarium Duchowne w Krasławiu na Inflantach; w 1803 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1821-1823 był członkiem Kolegium Duchownego w Petersburgu, w 1823 został dziekanem wileńskim, następnie prałatem katedry wileńskiej; w 1843 przewodniczącym Kolegium Duchownego w Petersburgu; w 1848 – metropolitą arcybiskupem mohylewskim.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 845-846.

Domanowski Jan, ur. ok. 1496 w Domanowie na Podlasiu, zm.3.11.1563 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Studiował w Krakowie i we Włoszech. W 1521 został kanclerzem biskupa wileńskiego Jana; oficjał i wikariusz generalny kapituły wileńskiej w 1531; sekretarz wielkoksiążęcy w l. 1539-1546, pleban w Sokołowie Podlaskim 1527, w Iwiu 1524, w Rudominie 1515, w Lidzie 1554; proboszczem katedralnym w Wilnie został już w 1529. Mimo defektu kanonicznego w postaci braku dwu palców u prawej ręki (uciętych) został biskupem żmudzkim 25.11.1555; ingres do katedry miednickiej odbył 29.10.1556, lecz przemieszkiwał nadal w Wilnie, gdzie zmarł. Znany jest jako współtwórca II Statutu Litewskiego z 1566.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 82; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 16, 44; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 797; W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 75.

Domański Antoni, ur. w 1827, zm. 23.03.1911 w Wilnie; ksiądz katolicki. Były prałat kapituły mińskiej i ostatni rektor tamtejszego Seminarium Duchownego. Pod koniec życia mieszkał w Wilnie. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 372.

dominikanie, Zakon Kaznodziejski, Zakon Braci Kaznodziejów, łac. Ordo Fratrum Praedicatorum (OP), zakon klerycki mendykancki (żebraczy), założony w 1206 przez św. Dominika (Domenigo Guzmana); zajmuje się duszpasterstwem, także na misjach, oraz pracą naukową (zwłaszcza w dziedzinie teologii i filozofii). Z zakonem są związane klasztory mniszek oraz wiele zgromadzeń dominikanek czynnych i instytutów, a także grupy świeckich (dawny III zakon). Zakon powstał ze wspólnoty kaznodziejów zebranej wokół św. Dominika i w 1212 został zatwierdzony przez biskupa Tuluzy oraz papieża Honoriusza III. Latem 1217 Dominik rozesłał braci do kilku najważniejszych ośrodków zachodniego chrześcijaństwa, m.in. Paryża i Bolonii. Tamtejsze uniwersytety były źródłem licznych powołań, a także miejscem studiów pierwszych dominikanów. W ciągu kilku lat powstało kilkadziesiąt klasztorów. Polscy dominikanie – św. Jacek Odrowąż i bł. Czesław, przyjęli habit od św. Dominika wiosną 1221 r.; w 1222 dotarli do Krakowa, gdzie w 1223 otrzymali od biskupa Iwona Odrowąża kościół św. Trójcy. W l. 1225-1228 powstawały inne klasztory. Z Krakowa dominikanie przybyli do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Pierwszą rezydencję założyli przy kościele św. Ducha w Wilnie w 1501 r.; w 1647 utworzona została prowincja litewska p.w. Anioła Stróża. Klasztory dominikanów na Ziemi Wileńskiej działały w Wilnie: klasztor św. Ducha (1501-1832), klasztor św. Trójcy ze szpitalem (1570?-1821), św. Filipa i obojga Jakubów mały konwent na Łukiszkach (1642-1844), klasztor Znalezienia Krzyża Świętego w Werkach-Kalwarii (1669-1850) w Mereczu (1606-1832), Wysokim Dworze (1629-1832), Poporciach (1649-1864), Ostrowcu (1618-1866), Oszmianie (1667-1850), Drui (1690-1832), Uszaczu (1716-1832), Duniłowiczach, pow. postawski (1683-1850), Szumsku (1697-1866), Trokach (1678-1864), Kozakiszkach (1600-1832), Glinciszkach (1700-1774). Według przekazów litewskich już wielki książę Giedymin około 1320 r. wzniósł dominikanom kościół i przy nim ich osadził; kościół ten w końcu XIV w. Krzyżacy spalili i dopiero w 1501 r. król Aleksander przekazał zakonnikom kościół św. Ducha, dom w mieście oraz źródła Wingry. Papież Aleksander VI potwierdził tę fundację. Dominikanie wkrótce wyremontowali kościół a przy nim zbudowali klasztor (ul. Dominikańska i św. Ignacego). W klasztorze posiadali bibliotekę, prowadzili aptekę, był nowicjat oraz akademia, gdzie

prowadzono wykłady z teologii i filozofii, prawa kościelnego i inne przedmioty. Klasztor i kościół nawiedzały pożary: 1610, 1655, 1726, 1737, 1749. Dominikanie przetrwali w Wilnie do 1844 r., kiedy to władze rosyjskie klasztor zamknęły, a kościół przekazały pod zarząd księży świeckich – jako parafialny. W klasztorze władze urządziły mieszkania, a w budynku przy ulicy Dominikańskiej założono księgarnię. Drugi klasztor w **Wilnie** na Łukiszkach przy kościele św. Jakuba i Filipa ufundował dominikanom w 1642 roku kasztelan smoleński Jerzy Litawor Chreptowicz. A.H. Kirkor pisze o tym klasztorze dominikanów: „Był tu (na Łukiszkach) cmentarz, na którym grzebano ubogich mieszkańców Wilna. Jerzy Litawor Chreptowicz (...) miał na Łukiszkach obszerny pałac, a widząc z okien ubogi cmentarz ofiarował 4 tys. złotych i polecił ks. Kamińskiemu, przeorowi zakonu dominikanów wileńskich wystawienie na nim kościółka drewnianego. W 1642 wzniesiono kościołek p.w. św. Apostołów Filipa i obu Jakubów, a wkrótce potem zbudowano klasztorek dla 4 zakonników. Pierwszym przeorem był ks. Mikołaj Dąbrowski. Biskup wileński Abraham Wojna nadał przywilej na parafię, a dominikanie zobowiązani byli grzebać ubogich bezpłatnie. W 1655 r. Moskale kościół i klasztor spalili, a w 1684 r. wzniesiono nowy kościół drewniany z klasztorem". W 1727 zbudowano świątynię murowaną, zaś w latach 1713-1739 przy kościele wzniesiono murowane budynki klasztorne. Przy klasztorze działała szkoła, w której wykładowcami byli ojcowie dominikanie. Przy klasztorze były też dwa cmentarze: jeden obok kościoła, drugi parafialny; oba cmentarze istniały do 1865 r. W 1723 r. Stefan Ślizień, pisarz ziemski oszmiański, ufundował szpital, który działał przy klasztorze. Szpital spłonął w 1765 r., ale dominikanie odbudowali go i utrzymywali do 1808 roku, kiedy to władze urządziły pierwszy w Wilnie szpital świecki pod nazwą św. Jakuba. Od 1809 do 1867 szpital prowadziły szarytki, siostry miłosierdzia od św. Wincentego. W 1844 r. władze rosyjskie klasztor zamknęły, a kościół przekazano księżom świeckim, którzy założyli parafię. Trzeci klasztor dominikanów w **Wilnie** założył Mikołaj Stefan Pac, sprowadzając z Warszawy dominikanów obserwantów, należących do kongregacji św Ludwika Bertranda, przejęli oni klasztor w Kalwarii w 1675 i do 1700 zbudowali kościół, w 1701 założono parafię. W 1755 zakonnicy własnym kosztem, przy pomocy Michała i Krystyny Piotrowskich, skarbników orszańskich, wznieśli murowaną świątynię i klasztor dominikański, konsekrowany przez biskupa Tomasza Zienkowicza, sufragana wileńskiego w końcu XVIII w. Na początku XIX w. w klasztorze tym mieszkali m.in. Dominik Downarowicz, profesor filozofii, prepozyt Faustyn Ciecierski, fizyk Alojzy Korzeniewski i wybitny kaznodzieja Jakub Falkowski.W 1850 klasztor został zamknięty, a kościół p.w. Znalezienia Krzyża Świętego przekazano parafii. W końcu XVI w. skarbnik WKL Stanisław Beynart podarował wieś **Kozakiszki** dominikanom z Poporciów, którzy w 1600 r. zbudowali tu kościół NMP Zwycięskiej, przy kościele mieli niewielki klasztor. W l. 1696-1697 Michał Rafał Szumski i jego małżonka Halszka zbudowali w **Szumsku,** w powiecie wileńskim, drewniany kościół i sprowadzili tu dominikanów, którym w 1705 wzniesiono drewniany klasztor. W l. 1837-1839 wzniesiono budynek klasztoru w stylu klasycystycznym, na miejscu budynku drewnianego. Powstał on staraniem księdza przełożonego Kazimierza Czapołowicza, później pracami kierował o. Dominik Gryszkiewicz. Klasztor dominikanów w Szumsku przetrwał do 1864 r., kiedy to Rosjanie klasztor zamknęli, było wówczas 12 zakonników, których zmuszono do wyjazdu z Szumska. Dokładnie nie wiadomo, kiedy dominikanie osiedlili się w **Trokach**. Jedni badacze utrzymują, że sprowadził ich do Trok Kazimierz Jagiellończyk, inni natomiast twierdzą, że Zygmunt August. Podobno najpierw mieszkali na zamku na wyspie, natomiast na pewno od XVII w. należał

do nich półwysep w Trokach oraz kościół w Rykontach. Około 1770-1773 dominikanie na półwyspie wznieśli klasztor drewniany, a w 1779 na miejscu dawnej baszty rozpoczęto budowę kościoła i klasztoru, budowa wlekła się bardzo długo i zakończono ją dopiero w 1823 r. W tym okresie w klasztorze w Trokach mieszkało 15 zakonników. Przy klasztorze działała szkoła. W 1864 r. władze rosyjskie klasztor zamknęły, a zakonników przeniesiono do Poporciów. Budynki klasztorne zrekonstruowano, mieścił się tam posterunek policji carskiej, a w latach międzywojennych były tu polskie koszary Korpusu Ochrony Pogranicza. Dominikanie mieli swój klasztor także w **Ostrowcu**, gdzie zostali sprowadzeni w XV w. przez Jana Mikołaja Korsaka i jego żonę Helenę z Gnoińskich. W l. 1785-178 Hilary Ciszewski ufundował dla dominikanów kościół p.w. św.św. Kosmy i Damiana wraz z korpusem klasztornym. W 1866 Rosjanie klasztor skasowali, a budynek rozebrali. Kościół zamienili na cerkiew prawosławną. Po I wojnie światowej świątynię zwrócono katolikom. Na terenie WKL istniało ponad 40 rezydencji dominikańskich. Znanych było ponad 200 dominikanów teologów i filozofów, m.in. Florian Kowalewski, Rajmund Mocarski, Wiktor Marcinkiewicz, Michał Różewicz, Dominik Jurkiewicz, Ludwik Gryncewicz, Gerwazy Stachowski, Erazm Bobrowski i inni.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 255-256; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 219-224.

dominikanki, zob. Zgromadzenie Sióstr św. Dominika.

Donat Babinskij-Sokołow, żył w XIX/XX w.; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński. W 1881 był biskupem kowieńskim, później wikariuszem diecezji wileńskiej; w 1890 został arcybiskupem wileńskim i litewskim; organizował misję pośród Żydów wileńszczyzny; w 1893 założył w Antoleptach na Litwie monastyr prawosławny Narodzenia NMP; rozpoczął budowę cerkwi św. Michała przy ul. Kalwaryjskiej w Wilnie (na Śnipiszkach); nie cieszył się zaufaniem ówczesnego generał-gubernatora Orżewskiego, który spowodował usunięcie władyki z Wilna w maju 1894.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie.* Vilnius 2005, s. 323-325.

Doretti Ignacy, ur. 13.03.1703 w Pradze, zm. 31.05.1768 w Połocku; ksiądz katolicki, jezuita, malarz. W Pradze studiował filozofię i prawo cywilne, ponadto uczył się sztuki malarskiej. Po otrzymaniu święceń kapłańskich wstąpił do zakonu jezuitów 26.08.1736 w Wilnie. W zakonie nauczył się języka polskiego. Po odbudowaniu zniszczonego przez pożar kościoła św. Ignacego w Wilnie, w 1738 namalował kompozycję iluzjonistyczną na ścianie ołtarza głównego oraz, wzorowany na spalonym, obraz przedstawiający Matkę Boską. Ponieważ wiadomo, iż pozostał w tym samym domu zakonnym do 1748, można mu hipotetycznie przypisać wykonane w tym okresie inne prace malarskie w kościele św. Ignacego: malowidło na fasadzie (1739), freski pokrywające całe wnętrze (1741-1743), a być może także obrazy w ołtarzach bocznych. Później przebywał kolejno w kolegiach jezuickich: w Łomży, Mińsku, Pińsku, Kobyłce pod Warszawą i w Płocku, gdzie zmarł.

J. Popłatek, J. Paszenda, *Słownik jezuitów artystów.*Kraków 1972, s. 106-107; J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich,* t. 2. Wrocław 1975, s. 89.

Doubuczki, Dowbuczki, d. powiat oszmiański, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Meczet drewniany, zbudowany w XVIII w. ; w l. 1980 rozebrany i przewieziony do Muzeum Etnograficznego w Stroczycy pod Mińskiem, gdzie nie został odbudowany; praktycznie ten zabytkowy meczet został zniszczony.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Dowgiałło Franciszek Kazimierz, ur. 9.01.1702, zm. przed 21.01.1766; ksiądz katolicki, biskup sufragan inflancki. Studiował w Wilnie, gdzie w 1725 przyjął święcenia kapłańskie. Mianowany na urząd 13.04.1744 jako biskup tytularny Europa.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 81.

Dowgiałło Zawisza Jan Karol, ur. 08.1597, zm. 9.03.1661 w Różanie; ksiądz katolicki, biskup ordynariusz wileński. Studiował w Akademii Wileńskiej, następnie w Inglostadt i Bolonii; uzyskał stopień magistra filozofii i doktora prawa; od 1635 był skarbnikiem Katedry wileńskiej i proboszczem w Świrze; od 1639 – kanonikiem kapituły wileńskiej, w 1645 został prałatem archidiakonem; uporządkował archiwa kapitulne; w 1641 był regentem kancelarii WKL, w 1646 został członkiem Trybunału, a w 1647 – posłem na sejm; po śmierci biskupa Abrahama Wojny był przez pewien czas administratorem diecezji. Podczas najazdu na Wilno wojsk moskiewskich przebywał na dworze króla Jana Kazimierza. W 1656 został biskupem ordynariuszem wileńskim, a w 1657 w Częstochowie był konsekrowany; do Wilna mógł powrócić dopiero w 1660, po wypędzeniu wojska moskiewskiego

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 429-434.

Dowgieliszki, d. w powiecie święciańskim, obecnie – w rejonie ignalińskim, Litwa; parafia (obszczina) starowierców-fiedosiejewców, założona na początku XIX w. Pierwsza świątynia (molenna) została wzniesiona w 1809, w 1909 zbudowano nową molennę, w 1978 świątynia spłonęła; nastawnikami byli m.in.: Joann Jefiszow, P.T.Prusakow, Z.W. Zubkow; w 1935 parafia (obszczina) liczyła 412 wiernych.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s. 125.

Dowiatt Leonard, ur. w 1810, zm. 12.07.1875 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był jednym z ostatnich wileńskich bernardynów. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 371.

Dowgird Anioł, imię zakonne Anioł od św. Wiktora, ur. 11.12.1776 w majątku ojca koło wsi Jurkowszczyzna k. Mścisławia na Białorusi, zm. 26.04.1835 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar, filozof. Naukę rozpoczął w kolegium jezuickim w Mścisławiu, a kontynuował ją w kolegium w Mohylewie i przez dwa lata w kolegium pijarskim w Dąbrównie koło Orszy. 17.08.1791 wstąpił do zakonu pijarów w Lubieszowie koło Pińska, 3.10.1801 otrzymał święcenia kapłańskie. W l. 1793-1796 studiował w Szkole Głównej w Wilnie, gdzie słuchał wykładów m.in. Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Kolejne 10 lat uczył w szkołach pijarskich: w Lidzie, Wiłkomierzu, Łużkach, Witebsku, Szczuczynie k. Grodna, Lubieszowie i Dąbrowicy. Następnie wykładał logikę (1818-1821) i filozofię (1821-1823 i 1824-1832) w Uniwersytecie Wileńskim. Jego wykładów słuchali m.in. Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki. Po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego przez władze rosyjskie był profesorem logiki i filozofii w wileńskiej Akademii Duchownej (od 1833). W 1822 został członkiem-korespondentem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (na podstawie pracy *O logice*), a w 1826 – otrzymał doktorat teologii (na podstawie pracy *De miraculis*, o cudach). W Wilnie spędził łącznie ok. 30 lat zycia. W okresie wileńskim był m.in. prefektem konwiktu szlacheckiego (1807-1809), kapelanem Głównego Seminarium Duchownego przy Uniwersytecie (1809-1812, 1816-1832), kapelanem gimnazjum (1812-1813) oraz kanonikiem katedralnym (od 1833). W czasie wojny francusko-rosyjskiej wiele czasu poświęcał na opiekę nad chorymi i rannymi żołnierzami. W testamencie bibliotekę zawierającą kilkaset tomów i wiele manuskryptów zapisał Akademii Duchownej,

a skromny majątek przeznaczył częściowo dla bratanicy, Placydy z Dowgirdów Pukalskiej, częściowo dla augustianów i bernardynów oraz jako wsparcie dla ubogich. Wydał rozprawy: *Rozbiór dzieła „O filozofii" Feliksa Jarońskiego* (Wilno 1817), *O logice, metafizyce i filozofii moralnej* (Wilno 1821), *Wykład przyrodzonych myślenia prawideł* (Połock 1828) i *Antykrytyka* (Wilno 1930). Po śmierci ukazała się praca *Rzeczywistość poznań ludzkich* (Wilno 1939) oraz pisma religijne, m.in. *Konferencje duchowne* (Wilno 1837).

J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozofowie*. Wilno 1994, s. 36.

Downar Rafał, ur. w 1771, zm. w 1854; duchowny ewangelicki. Był generalnym superintendentem Jednoty Wileńskiej ewangelicko-reformowanej. Studiował w Królewcu i w Lejdzie; w l. 1797-1821 był nauczycielem gimnazjum kalwińskiego w Kiejdanach, w 1822 został członkiem komisji edukacyjnej Jednoty Wileńskiej i zamieszkał w Wilnie, piastując różne stanowiska, m.in. w l. 1826-1853 był kuratorem alumnów; położył duże zasługi przy budowie zboru w Wilnie – w stylu klasycznym projektu K. Podczaszyńskiego (1836); w l. 1832-1844 był dyrektorem oddziału wileńskiego Ewangelickiego Towarzystwa Biblijnego, przyczyniając się do rozpowszechnienia Pisma św. w języku polskim i litewskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 69

Doyniak Wincenty, ur. w 1836, zm. w 1902 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był wikarym w kościele św. Rafała w Wilnie, więzionym za odmowę przyjęcia ksiąg liturgicznych w języku rosyjskim.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 371.

Drews Jan, ur. 1.09.1646 w Prusach, zm. 21.12.1710 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz religijny, autor tekstów dla teatru szkolnego. W Akademii Wileńskiej uzyskał doktorat filozofii i teologii, uczył retoryki, filozofii i teologii w kolegiach jezuickich w Wilnie, Krożach, Warszawie i najdłużej w Braniewie. Był rektorem kolegium braniewskiego, prefektem drukarni, biblioteki, wzbogacił ją o cenne zbiory. Autor wielu dzieł dydaktyczno-religijnych i dwóch sztuk wystawionych w Wilnie w 1673: *Drama tragicum Sejanus* i *Phocion Salvatorem generis humani repraesentans*, należących do litewskiej szkoły barokowej.

S. Bednarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 5, s. 374; J. Okoń, *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII w.* Wrocław 1970; *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1, Warszawa 1984, s. 208.

Drozdowski Antoni, zob.: Strazdas Antanas

Drews Jan, ur. 14.12.1740 na Warmii, zm. po 1780; ksiądz katolicki, jezuita. Zapewne pochodził z tej samej rodziny co poprzedni. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1757. Kształcił się w Wilnie. Był profesorem filozofii w niższych szkołach jezuickich i nauczycielem języka niemieckiego. Od 1773 był misjonarzem w Mitawie (ob. Jełgawa, Łotwa) i w Kurlandii. Ogłosił w Wilnie dzieło *Misja domowa...* (1767)

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 65.

Druja, w d. powiecie brasławskim, obecnie obwód witebski, Białoruś. Kościół i klasztor bernardynów, barokowe, fundacji Kazimierza Lwa Sapiehy, podkanclerzego litewskiego, zbudowane w l. 1643-1646. Kościół p.w. Świętej Trójcy w 1852 stał się świątynią parafialną. Po drugiej wojnie światowej nieczynny i razem z klasztorem wykorzystywany jako siedziba przedsiębiorstwa melioracyjnego. W 1989 kościół i klasztor przekazano zgromadzeniu ks. marianów. Kościół jest trójnawową jednowieżową bazyliką z półkoliście

zamkniętym prezbiterium i przylegającą do niego zakrystią. Czterokondygnacyjna czworoboczna wieża, przykryta hełmem, zajmuje środek fasady. Poszczególne kondygnacje zdobią różnego kształtu otwory okienne oraz narożne pilastry i gzymsy. Szczyty znacznie niższych od głównej naw bocznych zakrywają woluty. Ściany boczne opięte są szkarpami. We wnętrzu kościoła fragmentarycznie zachowały się oryginalne XVII-wieczne dekoracje sztukatorskie. Na wyposażenie składają się dwukondygnacyjny późnobarokowy ołtarz główny z l. 1764-1767 zdobiony kolumnami, pilastrami i rzeźbami oraz ambona i ołtarze boczne wykonane w stylu rokokowym w 1779. Do kościoła przylega dwukondygnacyjny klasztor tworzący zamknięty czworobok zabudowań z wewnętrznym dziedzińcem. Klasztor bernardynów skasowano w 1852. W l. 1923-1938 klasztor zajmowali marianie. Od 1924 w budynkach klasztornych mieściła się szkoła powszechna, a od 1930 do 1938 – prowadzone przez marianów białoruskie gimnazjum. W l. 1949-1956 było tu technikum budowlane.

Cerkiew prawosławna p.w. św. Jura, drewniana, zbudowana w 1696 w jednej z okolicznych wsi, a w 1891 przeniesiona na cmentarz prawosławny w Drui i zrekonstruowana ze zmianami. Jest to nieduża budowla o tradycyjnej, trójdzielnej kompozycji, składająca się z niewielkiego babińca, nawy i pięciobocznie zamkniętego prezbiterium. Nad dachem nawy wznosi się niewielka wieżyczka, a nad częścią ołtarzową – kopułka na ośmiobocznym bębnie. Cerkiew jest czynna.

Cerkiew prawosławna p.w. Zwiastowania NMP (Błagowieszczenskaja), pierwotnie drewniana, powstała przy klasztorze prawosławnym istniejącym w Drui już od XVI w. W 1818 rozpoczęto budowę nowej, murowanej świątyni; budowa trwała długo: w 1837 położono nowy dach, a w połowie XIX w. budynek otynkowano, zaś w 1871 dobudowano wieżę i babiniec. Po drugiej wojnie światowej komuniści cerkiew zdewastowali, pozostały tylko ruiny. Najstarsze części – nawa i prezbiterium – mają charakter późnobarokowy, są ozdobione pilastrami, lizenami i wydatnymi gzymsami. Dobudowane później dwukondygnacyjna wieża i niski babiniec utrzymane są w stylu rosyjsko-bizantyjskim.

Cerkiew unicka p.w. św. św. Piotra i Pawła, późnobarokowa, zbudowana w końcu XVIII w. Miała murowaną, dwukondygnacyjną wieżę, drewniane zaś nawę i prezbiterium. Po likwidacji unii w 1839 obiekt przekazano parafii prawosławnej. W drugiej połowie XIX w. zniszczone części drewniane świątyni zostały rozebrane, a murowaną wieżę przebudowano na kaplicę, w której przechowywano otoczoną kultem ikonę Zbawiciela. Mocno uszkodzona podczas drugiej wojny światowej kaplica popadła w ruinę.

Synagoga murowana, zbudowana w końcu XIX w.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 48-49; Tenże, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny* Warszawa 2000, s. 137-139; Globus, białoruski portal elektroniczny.

Dryświaty, w d. powiecie brasławskim, woj. wileńskie,obecnie obwód witebski, Białoruś; kościół katolicki p.w. św.św. Piotra i Pawła zbudowano według projektu arch. Leona Witan-Dubiejkowskiego w l. 1927-1929. Jest to trójnawowa budowla w stylu modernistycznym, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium i zakrystiami, wyróżnia się wyjątkowo oryginalną sylwetką, w której dominuje pięciokondygnacyjna wieża. Każda kolejna kondygnacja ma mniejsze wymiary, więc wieża zwęża się ku górze, a ponadto poszczególne kondygnacje mają różne przekroje: pierwsza i druga są czworoboczne, trzecia – ośmioboczna, a czwarta i piąta – cylindryczne. Kościół nakrywa wysoki łamany dach, tworzący przed wejściem obszerne podcienie wsparte na czterech słupach. Kościół jest nieczynny.

Cerkiew prawosławna p.w. św. św. Piotra i Pawła, wzniesiona w stylu rosyjsko-bizantyjskim w l. 1907-1908. Cerkiew była zamknięta po drugiej wojnie światowej, zwrócono ją

wiernym w końcu lat 80-tych XX w. Budynek ma tradycyjną kompozycję czwórdzielną, nawa ozdobiona jest pięcioma kopułami, a szósta kopułka wieńczy wieżę. Ze wzniesionymi z czerwonej cegły ścianami świątyni kontrastują otynkowane na biało elementy dekoracyjne elewacji: ganek wsparty na dwu pękatych kolumienkach, lizeny, listwowe obramienia okien i drzwi, kostkowe gzymsy i kokoszniki.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 78-79.

Dubaj Ignacy, ur. 20.08.1887 w Łańcucie, zm. 8.06.1950 w Szczecinie; ksiądz katolicki, jezuita. W 1905 wstąpił do zakonu jezuitów; uczył religii, języka polskiego, przyrody i kaligrafii w Chyrowie, w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie (1921-1924), a także w Chełmie Lubelskim i Pińsku; był przełożonym domów zakonnych w Łęczycy i Żemłosławiu; podczas II wojny światowej przebywał w Warszawie, w l. 1940-1941 konspiracyjnie wykładał teologię moralną w Otwocku; od 1949 był proboszczem w Szczecinie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 71.

Dubatówka, miejscowość w 1919-1939 w powiecie wilejskim województwa wileńskiego. W XVIII i na początku XIX w. była tu cerkiew unicka, parafialna. Po kasacie Kościoła unickiego w 1839, cerkiew została zamieniona na prawosławną. Podczas I wojny światowej budynek cerkwi został zniszczony i na jego miejscu w 1930 została zbudowana kaplica katolicka p.w. Matki Boskiej Królowej Korony Polskiej. Budowę zainicjował proboszcz daniuszewski ks. Władysław Brzozowski, a ukończył jego następca, ks. Adolf Romecki. Należała do parafii w Daniuszewie, w dekanacie świrskim diecezji wileńskiej. Od połowy lat 90-tych XX w. – p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej.

M. Kałamajska-Saeed, *Kaplica p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Dubatówce*, (w:) *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego*. Kraków 2005, s. 21-22.

Dubowicz Aleksy, ur. ?, zm. 20.09.1652; ksiądz unicki, bazylianin, pisarz. Był synem burmistrza wileńskiego, bratem Jana Dubowicza. W 1628 został starszym klasztoru św. Trójcy w Wilnie, w 1637 – archimandrytą wileńskim, a od 1645 – także supraskim; zasłużonym dla rozbudowy klasztoru. Autor kazań, panegiryków na cześć Władysława IV, J. Tyszkiewicza, A. Kuncewicza, T. Tryzny.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 606.

Dubowicz Jan, ur.?, zm. w 1646; ksiądz unicki, archimandryta, pisarz. Był synem wileńskiego burmistrza, brat Aleksego Dubowicza. Był zwolennikiem unii brzeskiej 1596. W 1619 został zastępcą arcybiskupa połockiego Jozafata Kuncewicza w Mohylewie; od 1634 był archimandrytą pińskiego, leszczańskiego, później dziermańskiego monasteru na Ukrainie. Opublikował panegiryk: *Hierarchia, abo o Zwierchności w Cerkwi Bożey* (Lwów 1644); wydał też: *Kalendarz prawdziwy cerkwi Chrystusowej* (Wilno 1644).

H. Halenczanka, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 607.

Dubrowka Nikodem, syn Jana i Heleny z domu Jakubiec, ur. 15.03.1904 we wsi Potapowicze w parafii Lachowicze na Białorusi, zm. 6.07.1979 w Londynie; ksiądz katolicki, kapelan wojskowy. Ochrzczony w cerkwi prawosławnej, a w 1905 przyjęty do Kościoła katolickiego, gdy cała rodzina powróciła do tego wyznania. Po śmierci ojca w 1907 rodzina znalazła się w trudnej sytuacji materialnej. W 1916 proboszcz Leonard Kawecki umieścił 12-letniego Nikodema w ochronce w Mińsku. Stąd Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny wysłało go

do majątku Ratyńskich w Sińczy w powiecie ihumeńskim, a następnie do majątku Świackich w guberni mohylewskiej, do szkoły rolniczo-ogrodniczej. Po likwidacji tej szkoły przez bolszewików w grudniu 1917 wrócił do ochronki w Mińsku, gdzie ukończył szkołę powszechną. W czasie inwazji bolszewickiej w 1920 wyjechał z całą ochronką na Pomorze. Tu przez rok uczył się w progimnazjum w Nowym Mieście. Następnie przyjechał do Nieświeża, gdzie uczył się w gimnazjum utrzymując się z korepetycji. Ostatni rok gimnazjum ukończył w Łunińcu na Polesiu w 1925 i tegoż roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Wilnie. Studiował jednocześnie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego. Święcenia kapłańskie przyjął 4.04.1931 z rąk arcybiskupa wileńskiego Romualda Jałbrzykowskiego w bazylice katedralnej. Na pierwszą placówkę został skierowany do Świra w charakterze prefekta szkół powszechnych. Pracował tu do 1938 r., kiedy to otrzymał nominację na prefekta szkół i administratora powstającej parafii w Baksztach w dekanacie wiszniewskim. 11.08.1939 otrzymał nominację na prefekta szkół w Oszmianie. Tu go zastał go wybuch II wojny światowej. Dnia 1.09.1939 został kapelanem garnizonu w Nowej Wilejce, a 19 września tego roku przekroczył granicę litewską w okolicach Mejszagoły. Władze litewskie skierowały go do obozu w Połądze. Pod koniec grudnia 1939 został przeniesiony do obozu w Wiłkomierzu, gdzie znajdowało się ponad 2 tysiące polskich żołnierzy i policjantów. Tu przebywał do lipca 1940 r., kiedy to Sowieci wywieźli żołnierzy do obozu w Kozielsku. W tym obozie przebywał do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. Dnia 29.06.1941 wywieziono więźniów z Kozielska do Griazowca koło Wołogdy, a po nawiązaniu stosunków polsko-sowieckich zwolniono i 19.08.1941 przyjęto do Armii Polskiej. We wrześniu t.r. przybył do Tockoje i został kapelanem 16 pułku piechoty. Później był jeszcze w 13 pułku piechoty, zastepcą proboszcza 5 dywizji piechoty oraz proboszczem Bazy II Korpusu. Brał udział w kampanii włoskiej i został odznaczony Krzyżem Zasługi. Po demobilizacji wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie pracował najpierw w parafii św. Józefa w Manteno, a od 1952 był proboszczem parafii św. Tadeusza w Jolliet w stanie Illinois. Pod koniec życia wyjechał do Anglii i zmarł w Londynie.

T.Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941).* Białystok 2005, s. 27-29.

Dudziszki, lit. Dudiškės, w d. powiecie trockim, obecnie rejon koszedarski (Kaišiadorys), Litwa, parafia (obszczina) starowierców, założona w1763 przez fiedosiejewców; od początku XIX w. istnieje tam świątynia (molenna); od 1920 Dudziszki przeszły do Litwy.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s. 155.

Dukszty, lit. Dūkštas, w d. powiecie święciańskim, woj. Wileńskie, (obecnie rejon ignaliński, Litwa); kościół katolicki p.w. św. Stanisława Kostki, drewniany, wzniesiono w 1936. Zbudowany na planie prostokąta, jednowieżowy, z apsydą i wieżyczkami, trójnawowy. W wyposażeniu obrazy: „Św. Jan Chrzciciel" pędzla Jana Rustema, namalowany ok. 1835 r., „NMP z Dzieciątkiem" z pierwszej połowy XIX w.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie.* Warszawa 2004, s. 93.

Dukszty, lit. Dūkštas, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa, parafia (obszczina) starowierców, założona w 1919 przez starowierców-pomorców; w 1932 wzniesiono świątynię (molennę) p.w. Zaśnięcia NMP; w 1939 parafia (obszczina) liczyła 1250 wiernych; nastawnikami (duchownymi) m.in. byli: M.N. Blinow, M.L. Blinow.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s. 156-157.

Dukszty Pijarskie, lit. Dūkštos, w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie (obecnie, rejon wileński, Litwa); W 1647 r. księżna Dorota z Giedroyciów Dowbór-Muśnicka zbudowała tu niewielki kościół drewniany p. w. św. Anny. W 1743 osadzono w Duksztach pijarów, którzy utworzyli tu swoją litewską prowincję. W 1772 rektor ks. M. Franckiewicz świątynię przebudował, a w 1777 założono parafię dukształańską. Ostatni prowincjał pijarów ks. Joachim Dembiński w l. 1850-1856 kościół przebudował w stylu neogotyckim według projektu Tomasza Tyszeckiego. Po powstaniu listopadowym władze carskie zakon pijarów skasowały, a księża rozeszli się do różnych parafii. W kościele jest obraz Matki Boskiej z XVIII w., który należał do Adama Mickiewicza. Do Dukszt przywieźli go z Paryża pijarzy. W 1868 r. Rosjanie kościół Św. Anny zamienili na cerkiew, dopiero w 1918 zwrócono go katolikom.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 2004, s. 54.

Dulko Aleksander, ur. w 1856, zm. w 1932; ksiądz katolicki, oficer wojsk carskich. Ukończył szkołę wojskową i był oficerem wojsk carskich; następnie w 1888 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie; był proboszczem w Dziewieniszkach, dziekanem w Duniłowiczach; w 1915 na własną prośbę przeniesiony do Zadziewia; w 1918 był proboszczem w Strunojciach w powiecie święciańskim, potem w Korkożyszkach w powiecie święciańskim, w 1926 – w Bujwidzach w powiecie wileńsko-trockim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 72.

Duniłowicze, k. Woropajewa, w d. powiecie postawskim, woj. wileńskie (obecnie rejon Postawy, obwód witebski, Białoruś); kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, podominikański, późnobarokowy, zbudowany w l. 1769-1773. Dominikanie zostali osadzeni w Duniłowiczach w 1683 przez starościnę upicką Elżbietę z Isajkowskich Białłozorową. Po kasacie klasztoru przez władze carskie w 1866 kościół został przebudowany i zamieniony na cerkiew prawosławną. W 1919 świątynię zwrócono katolikom, w 1949 bolszewicy kościół zamknęli, zamienili na magazyn nawozów sztucznych; w 1989 świątynię zwrócono wiernym. Jest świątynią trójnawową, dwuwieżową z transeptem o krótkich ramionach zwieńczonych wypukłymi szczytami. Podobny szczyt wieńczy też prezbiterium, po bokach którego znajdują się niskie zakrystie. Fasadę z dwiema wieżami wieńczy szczyt ujęty wolutami, jej płaską ścianę dzielą podwójne wklęsłe pilastry, zdobiące także pozostałe elewacje kościoła. Kolebkowe sklepienia nawy głównej i krzyżowe naw bocznych ozdobione są polichromią przedstawiającą motywy roślinne i kartusze herbowe.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 52.

Duszpasterstwo Armii Krajowej: naczelnym kapelanem AK i szefem Służby Duszpasterskiej Sił Zbrojnych w Kraju był ks. płk prałat Tadeusz Joachimowski „Budwicz". Dziekanem Obszaru Północnego obejmującego Wileńskie i Białostockie był początkowo ks. infułat dr Adam Sawicki, kanclerz Kurii, a po jego aresztowaniu w marcu 1942 funkcję tę objął ks. ppłk Czesław Bruliński. Dziekanem Okręgu Wileńskiego AK był ks. ppłk Piotr Rynkiewicz „Piotr", prefekt parafii św. Jakuba w Wilnie; dziekanem Okręgu Nowogródzkiego – ks. ppłk Giedymin Pilecki „Długosz". Kapelanami Okręgu Wileńskiego AK m. in. byli: ks. Bolesław Jaskulski „Kordecki" w 3 Brygadzie, poprzednio proboszcz w Graużyszkach; ks. Antoni Prejsser „Gerwazy" i ks. Józef Prejsser „Protazy" w 7 Brygadzie; ks. Piotrowski „Piotr" w 4 Brygadzie; ks. Aleksander Grabowski „Ignac" w 5 Brygadzie; ks. Jan Laska „Piotr" w 6 Brygadzie; ks. Wiktor Gogoliński „Wiktor" w Zgrupowaniu „Jaremy"; kapelanem obwodu brasławskiego był ks. Bolesław Gramz „Legnica", po jego

śmierci – ks. Stanisław Bohatkiewicz „Stach" i ks. Adam Szabunia.

L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939-1945*. Warszawa 1999.

Dyakowski Napoleon, ur. w 1874, zm. w 1920; ksiądz katolicki, działacz społeczny. Kształcił się Seminarium Duchownym w Wilnie w l. 1895-1899 i w Akademii Duchownej w Petersburgu w l. 1899-1903, gdzie uzyskał magisterium teologii; był wikariuszem przy kościele ostrobramskim i kapelanem w szkołach. Założył towarzystwo „Powściągliwość i Praca" w Wilnie; kierował zakładami wychowawczymi dla ubogich dzieci, zorganizował szkoły i warsztaty rzemieślnicze, dla których wybudował specjalny dom na terenie kościoła św. Stefana, którego był rektorem od 1908. W 1917 został proboszczem kościoła Wszystkich Świętych; w 1920 wyjechał z PCK do Kuźnicy, wracając do Wilna w przebraniu został przez bolszewików uwięziony w Grodnie i tam zapewne zamordowany.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 73.

Dygoń (Digon) Tomasz, ur. w 1588, zm. w 1680; ksiądz katolicki, bernardyn. Pochodził z patrycjuszowskiej rodziny wileńskiej; zakonnikiem został w 1615, w 1642 – kaznodzieją. Studiował w Akademii Wileńskiej; w l. 1643-1647 został kustoszem, w 1650 – spowiednikiem benedyktynek w Kownie, w 1653-1680 był definitorem i chronologiem małopolskim, w 1666 – kustoszem konwentu wileńskiego.Napisał kronikę klasztoru bernardynów w Wilnie (1668); wydał 3 panegiryki.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 609.

Dymitrowicz Paweł, zob. Demitrowicz Paweł.

Dymszewicz Abraham, ur. 10.10.1652 na Żmudzi, zm. 15.01.1703 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Filozofię studiował w Połocku w l. 1675-1678, teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1680-1684. Był profesorem teologii moralnej i scholastycznej w Akademii Wileńskiej w l. 1692-1696, a od 1698 profesorem teologii i filozofii w kolegium jezuickim w Braniewie; ponado nauczał w Połocku, Krożach i Warszawie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 68.

Dziedzino, d. powiat postawski, obecnie rejon Głębokie, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Narodzenia Bogorodzicy, murowana, wzniesiona w 1914 r.

Globus, białoruski portal elektroniczny.

Dziedzino, d. powiat dziśnieński, obecnie rejon Dokszyce, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), drewniana, wzniesiona w XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Dziekan Antoni, ur. w 1914 w Konwaliszkach k. Bieniakoń, zm. 12.02.2004 w Sużanach w rejonie wileńskim; ksiądz katolicki. Pochodził z rodziny gajowego, ukończył szkołę początkową w Utkanach, później uczył się w szkole powszechnej w Dziewieniszkach d. powiatu oszmiańskiego; na początku lat 20-tych wstąpił do szkoły organistów im. J. Montwiłła w Wilnie; po ukończeniu szkoły był organistą w Hermaniszkach koło Werenowa, równocześnie zaocznie uczył się na kursach gimnazjalnych w Lidzie; był też pocztowcem w wsi Peliszcze na Polesiu, później pracował na poczcie w Bezdanach i w Połoczanach koło Mołodeczna, następnie pracował na poczcie w Krupowie k. Lidy, gdzie również był organistą; maturę złożył w Wilnie w 1938, w tymże roku wstąpił na Wydział Teologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, po zamknięciu USB, w 1940 kontynuował naukę w tajnym seminarium duchownym, magisterium teologii uzyskał 2.02.1942; w 1943 został aresz-

towany przez gestapo, 3 miesiące przebywał w więzieniu na Łukiszkach w Wilnie; w 1945 otrzymał święcenia kapłańskie z rąk abpa Romualda Jałbrzykowskiego w katedrze wileńskiej; był wikarym w Nowych Święcianach, następnie biskup Mečislovas Reinys przeniósł go do parafii Gajdy w rejonie ignalińskim; później pracował w Jaszunach, Rudziszkach, Starych Trokach, Ławaryszkach, a w 1962 został proboszczem w Sużanach i tam zmarł.

H. Ostrowska, *Do kapłaństwa powołany*. „Magazyn Wileński" 2004, nr 3, s. 20-21.

Dziemian Józef, ur. 23.03.1900 we wsi Krasne Stare w powiecie białostockim, zm. 11.12.1966 w Białymstoku; ksiądz katolicki. Uczył się w rosyjskiej szkole początkowej w Krasnym Folwarcznym, następnie kontynuował naukę w tajnej szkole powszechnej polskiej Rafałowskiego w Białymstoku, potem uczył się w gimnazjum rosyjskim w Białymstoku, maturę zdał w polskim gimnazjum w Brześciu n. Bugiem. Po maturze wstąpił na Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym, równocześnie pracował w Archiwum Państwowym pod kierunkiem prof. Henryka Łowmiańskiego. W 1925 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, 1929 uzyskał magisterium. W 1931 przyjął święcenia kapłańskie. Na pierwszą placówkę duszpasterską arcybiskup R. Jałbrzykowski wysłał go do Zabłocia k. Wasiliszek, następnie był przeniesiony do Słobódki k. Brasławia, a w 1932 – do Borodzenicz, skąd na skutek zatargu z władzami szkolnymi przeniósł się do Parafianowa, a w 1934 przeszedł na probostwo w Bytyniu koło Słonimia. W Bytyniu pracował najdłużej. Tu dokończył budowę kościoła, zbudował nową plebanię, dom katolicki, budynki gospodarcze. Pobudował też kaplicę św. Jozafata dla unitów i przy niej została założona parafia wschodniego obrządku. Po 17.09.1939 musiał się ukrywać przed skomunizowaną miejscową ludnością, potem siedział w więzieniu w Bytyniu, następnie przewieziono go do więzienia w Słonimie, skąd został zwolniony dzięki pułkownikowi sowieckiemu, który był Polakiem. Po zwolnieniu z więzienia udał się do Wilna, stąd później w rodzinne strony białostockie. Całą okupację sowiecką przepracował w Dolistowie, gdzie pomagał w pracy starszemu wiekiem ks. Janowi Przybińskiemu. W czasie okupacji niemieckiej jesienią 1941 został proboszczem w Czarnej Wsi Kościelnej. Pracował tu do połowy 1944, potem do lutego 1945 w Myszyńcu. W lipcu 1945 wyjechał do Olsztyna i otrzymał nominację na proboszcza w Szczytnie. Potem pracował w Wielisławiu k. Polanicy, był proboszczem parafii Wierzchowice, następnie – we Wrocławiu. W 1964 odszedł na emeryturę i zamieszkał w Białymstoku, gdzie zmarł.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941).* Białystok 2005, s. 30-32.

Dzierkowszczyzna, d. powiat postawski, obecnie rejon Głębokie, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, murowany, wzniesiony w połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny

Dzierżkowicz Mikołaj, ur. ?, zm. 29.09.1467; ksiądz katolicki, biskup wileński. Studiował w Krakowie. Był proboszczem wileńskim, kustoszem i kanonikiem krakowskim. 17.10.1453 prekonizowany biskupem wileńskim. Dążył do umocnienia chrześcijaństwa na Litwie. Uczestniczył w działalności politycznej Litwy i Polski jako zwolennik Kazimierza Jagiellończyka; fundator licznych kościołów.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 89.

Dziewałtowski-Gintowt Aleksander, ur. 26.02.1821, zm. 14.08.1889; ksiądz katolicki, biskup sufragan płocki, koadiutor i arcybiskup metropolita mohylewski, administrator apostolski diecezji mińskiej. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Wilnie i święceniach

kapłańskich w 1845 był wikariuszem w Wiłkomierzu, proboszczem w Janiszkach i Grodnie. Następnie został kanonikiem wileńskim i sejneńskim oraz archidiakonem białoruskim. 23.02.1872 prekonizowany biskupem tytularnym Helenopolis i biskupem sufraganem płockim, sakrę biskupią przyjął 18.08.1872. W l. 1876-1882 był wikariuszem generalnym i kapitulnym. Rozbudował płockie seminarium duchowne. 15.03.1882 przeniesiony na koadiutora abpa A. Fijałkowskiego w Mohylewie, rządy archidiecezji objął w 1883. Był również administratorem apostolskim diecezji mińskiej. Bronił praw Kościoła przed ingerencją władz carskich i wprowadzeniem języka rosyjskiego do liturgii, protestował przeciwko likwidacji parafii i klasztorów. Przyczynił się do rozwoju Akademii Duchownej w Petersburgu. Był prezesem tamtejszego Kolegium Rzymskokatolickiego.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 89.

Dziewieniszki w d. powiecie oszmiańskim, woj. wileńskie, obecnie rejon solecznicki, Litwa; kościół katolicki p.w. NMP Różańcowej, drewniany, klasycystyczny, zbudowany w 1783. Jest to świątynia trójnawowa, na planie prostokąta, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium i dwiema zakrystiami, bezwieżowa. Nad prezbiterium wznosi się niewielka wieżyczka zwieńczona metalowym krzyżem.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 64-65.

Dzisna, w d. powiecie dziśnieńskim, woj. wileńskie, obecnie rejon Miory, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, pofranciszkański, wzniesiony przez zakonników w 1773; wysadzony w powietrze w 1956, pozostały tylko ruiny. Klasztor franciszkanów założony został z fundacji Stefana Batorego w 1583 r. W l. 90-tych XX w. w ruinach kościoła katolicy urządzili tymczasowe pomieszczenie, gdzie odprawiano nabożeństwa.
Cerkiew prawosławna p.w. Woskriesienskaja (Zmartwychwstania Pańskiego), murowana, zbudowana w l. 1864-1870.
Cerkiew prawosławna p.w. Ikony Matki Boskiej „Odigitria", murowana, wzniesiona w 1904.
Synagoga, murowana, zbudowana w 1875.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny.* Warszawa 2000, s. 168; Globus, białoruski portal elektroniczny.

Duniłowicze. Kościół parafialny (barok, pocz. XVIII w.). Fot. J. Kłos.

E

Ejmont Konstanty, ur. w 1818, zm. 10.03.1898 w Wilnie; ksiądz katolicki. Ok. 1837 wstąpił w Wilnie do Zgromadzenia Księży Misjonarzy; studia filozoficzno-teologiczne odbył w Seminarium Duchownym misjonarskim w Wilnie, którego był profesorem i rektorem w l. 1841-1842, tj. do czasu kasaty domu zakonnego; później był katechetą i proboszczem w Nowogródku w 1845-1863, w 1863 wrócił do Wilna i w 1875 został proboszczem kościoła Wniebowstąpienia Pańskiego na Górce Zbawiciela. Był ostatnim misjonarzem wileńskim. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 372.

Ejszyszki, lit. Eišiškės, w d. powiecie lidzkim, obecnie rejon solecznicki, Litwa; kościół p.w. Wniebowstąpienia Chrystusa zbudowano staraniem ks. Pawła Kalinowskiego-Pawłowicza w latach 1847-1852 wg projektu inż. Teodora Narbutta, znanego później historyka Litwy. Świątynia w stylu romantycznego klasycyzmu, murowana, posiada portyk z sześciu kolumnami, dach zwieńczony krzyżem. W kościele są trzy ołtarze z 1905 r. o barokowych i klasycystycznych cechach, eklektyczna ambona o formie barokowej z cechami ornamentyki barokowej i klasycystycznej; obrazy z XVIII i XIX wieku: „Wniebowstąpienie Chrystusa", „Matka Boska z Dzieciątkiem", „Objawienie Ducha Świętego", „Chrystus na krzyżu", „Św. Kazimierz", portret ks. Pawła Kalinowskiego z 1855, fundatora kościoła.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 2004, s. 29; J Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi*. Warszawa 2004, s. 55.

Eliasz Stanisław, syn Franciszka i Anny Marii Borzdyńskiej, ur. 14.07.1904 w Komarnie na Węgrzech, zm. prawdopodobnie 27.06.1941 w miejscowości Taklinowo (obecnie Nikołajewo) koło Ułły nad Dźwiną; ksiądz katolicki. Dziecinne lata spędził w Jarosławiu, potem we Lwowie, a następnie w rodzinnym majątku matki koło Mińska. W pierwszych latach I wojny światowej przebywał w Mińsku i w Moskwie. W 1916 przybył do Lwowa i złożył egzamin do II klasy Państwowego Gimnazjum Realnego; w 1917 po śmierci matki przeniósł się do Mielca, gdzie uczęszczał do Gimnazjum Klasycznego. Klasę 5 ukończył w Łańcucie a 6 – we Lwowie. W 1920 zmarł mu ojciec. Udał się wówczas w rodzinne strony matki, gdzie pod Mińskiem zaskoczyła go ofensywa sowiecka. Przebywał tam ponad rok i w 1921 przedostał się do Polski. Przybył do Lwowa i tu w 1922 zdał maturę w VIII Gimnazjum Państwowym. W tym samym roku rozpoczął studia na Politechnice Lwowskiej na Wydziale Rolniczo-Leśnym. W 1927 otrzymał dyplom inżyniera rolnego. W l. 1926-1928 był asystentem w Instytucie Doświadczalnym w Dublanach. Odbył służbę wojskową i ukończył Szkołę Podchorążych we Włodzimierzu Wołyńskim. W 1928 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie; w 1934 otrzymał święcenia kapłańskie i został skierowany na prefekta do Drui; pracował tu dwa lata i w 1936 otrzymał nominację na proboszcza w parafii Idołta. Pracował tu do 22.06.1941, kiedy został uwięziony przez bolszewików i wywieziony do Berezwecza. Stąd 24.06. tego roku w grupie ok. 1000 osób ks. Eliasza pędzono w kierunku Witebska. 27.06.1941 w miejscowości Taklinowo (Nikołajewo) koło Ułły nad Dźwiną konwojenci

wymordowali więźniów z karabinów maszynowych. Zamordowanych pochowano w dołach po ziemniakach w kołchozie Nikołajewo. Po wkroczeniu tam Niemców ciała ekshumowano i przeniesiono do olbrzymiego grobu na skraju lasu taklinowskiego. Tam spoczęło i ciało ks. Eliasza.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941)*. Białystok 2005, s. 33-35.

Elijahu Ben Szlomo Zalman, Gaon z Wilna; Elijahu z Wilna, zw. Wielkim Gaonem Wileńskim lub HAGRA (akr. Od Ha-Gaon Rabi Elijahu), ur.w 1720 w Sielcu, województwo brzeskie, zm. w 1797 w Wilnie; rabin, talmudysta i kabalista. Pośród jego przodków byli znani rabini i uczeni: Icchak Kremer – rabin w Wilnie, Mosze Ben Cwi Naftali Kirsz Sofer Rybka (zm. 1671/1672). Był jedną z największych i najciekawszych postaci w historii Żydów, która w decydujący sposób wpłynęła na ukształtowanie się misnagdyzmu (litewskiego chasydyzmu) i judaizmu ortodoksyjnego. Pochodził z rodziny o tradycjach rabinackich. Tylko we wczesnej młodości korzystał z pomocy nauczycieli (ojca i Mojżesza – rabina z Kiejdan), nie studiował, jak inni, w jesziwach. W wieku niespełna 7 lat wygłosił swój pierwszy wykład talmudyczny w Synagodze Starej w Wilnie; mając lat 13 był biegły zarówno w *Talmudzie Babilońskim* jak i – co było wówczas rzadkością – w *Talmudzie Jerozolimskim*. W wieku 18 lat ożenił się; do 25 roku życia podróżował, m.in. po Niemczech i Austrii. Powróciwszy do Wilna, poświęcił się całkowicie studiom we własnym *bejt hamidraszu* (dom nauki), otrzymując zasiłek od gminy wileńskiej. Kiedy miał 30 lat był już sławny w całym świecie żydowskim. Dopiero w wieku lat 40 porzucił pustelniczy tryb życia (miał spać jedynie po 2 godziny na dobę i nie rozmawiać o niczym, co by nie dotyczyło *Tory*). Nigdy nie przyjął jednak żadnego oficjalnego stanowiska; nie udzielał – jak inni uczeni rabini – responsów (gatunek literatury rabinackiej) i aprobacji. Interesował się gramatyką, geometrią, astronomią, zoologią, botaniką, geografią i medycyną, które uważał za przydatne do rozumienia *Tory*. Pod wpływem studiów kabalistycznych próbował stworzyć *golema* (sztucznego człowieka). Zwalczał chasydyzm (żydowski ruch religijny z XVIII w. powstały na Ukrainie), głównie jako ruch nie głoszący prymatu studiowania *Prawa*, a przez kult *cadyków* rodzący podejrzenia o sekciarstwo. W 1772 i 1781 złożył podpis pod klątwą, rzuconą przez rabinat wileński na chasydów. W 1780 Gaon założył szkołę w Wilnie, w której pracował z niewielką grupą szczególnie zdolnych i zaawansowanych uczniów, kładąc nacisk na znajomość języka hebrajskiego i studia biblijne, poprzedzające poznawanie *Talmudu*. Jako uczony odżegnywał się od wszelkiej sofistyki i *pilpulu* (hebr. ostra dyskusja). Zainicjował poważne studia nad *Biblią, Talmudem* i literaturą rabiniczną. Pozostawił w rękopisach 70 dzieł, z których 50 zostało wydanych już po jego śmierci, do jego prac m.in. należą: komentarz do *Tory* pt. *Adderet Elijahu* (Dubrowna 1804), komentarze do ksiąg biblijnych i inne. Opracował też dzieło nt. granic starożytnego Izraela i planu Świątyni Jerozolimskiej (*Curat ha-Arec wetawnit ha-Bajt*, Szklów 1802). Od końca XIX w. Gaon stał się bohaterem kilku dzieł literackich, przede wszystkim przedstawiających go jako przeciwnika chasydyzmu. W Wilnie była i jest ulica Gaona.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 384-385.

Elijasberg Mordechaj, ur. w 1817 w Ejszyszkach, d. powiat lidzki, obecnie rejon solecznicki, Litwa, zm. w 1889 w mieście Bausk na Łotwie; rabin, pisarz, działacz społeczny. Początkowo uczył się u ojca, nauczyciela jesziwy; w wieku 9 lat został narzeczonym córki znanego bogacza M. Kadisona ze Słobódki pod Kownem; przeniósł się do domu przyszłego teścia i przebywał tam

do ślubu, który się odbył, gdy on ukończył 13 lat; tam kontynuował naukę; następnie przeprowadził się do Wołożyna w powiecie oszmiańskim, gdzie uczył się w tamtejszej jesziwie. Potem zajął się handlem, zamieszkał w Rydze, po pewnym czasie przeniósł się do Kowna. Po czterech latach działalności handlowej rozpoczął studia nad *Torą*. W l. 1852-1858 był rabinem w Żyżmorach, w d. powiecie trockim. W 1862 został zaproszony na stanowisko rabina do miasta Bausk na Łotwie. Na tym stanowisku przebywał do śmierci. Napisał też 24 książki z zakresu filozofii żydowskiej.

Jevrejskaja elektroniczeskaja enciklopiedija.

Ellert Juliusz Alojzy, ur. 1866, zm. w 1925 w Wilnie; ksiądz katolicki. Pochodził ze spolonizowanej rodziny francuskiej. Ukończył Akademię Duchowną w Petersburgu, studiował też w Monachium. Był długoletnim kapelanem gimnazjum w Grodnie, nauczał języka polskiego i religii. Jako dziekan fary grodzieńskiej niefortunnie wystąpił po śmierci Elizy Orzeszkowej z pretensjami finansowymi na rzecz dekanatu, co spowodowało głosy krytyczne i zostało odrzucone przez administratora diecezji ks. K. Michalkiewicza. Potem przeniósł się do Wilna, gdzie brał czynny udział w pracy filantropijnej i oświatowej. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 175.

Erdman Jan, ur. w 1797 zm. 24.01.1871 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był superiorem zakonu misjonarzy w Wilnie; potem był profesorem i regensem seminarium w Krasławiu w 1828-1835, następnie znowu w Wilnie; po kasacie domów misjonarskich w 1842 w klasztorze w Wilnie urządzono zakład dla obłąkanych a kościół splądrowano; w 1847 rozproszeni misjonarze wybrali Erdmana na wizytatora, w 1861 wrócił jako proboszcz do kościoła Wniebowstąpienia Pańskiego i prowadził restaurację świątyni przy ulicy Subocz na Górce Zbawiciela. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 315.

eucharystki, zob. Zgromadzenie Sióstr Służebnic Jezusa w Eucharystii.

Everth Woldemar, ur. w 1812, zm. w 1896 w Wilnie; duchowny ewangelicki. Był pastorem wileńskim w l. 1843-1875; później był superintendentem generalnym kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 442.

Eynarowicz Krzysztof, ur. 15.02.1664 w woj. trockim, zm. 22.04.1714 w Kownie; ksiądz katolicki, jezuita. Był nauczycielem kolegiów zakonnych, m.in. w Wilnie; rektorem w Krożach i Połocku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 77.

Eysymont Jan, ur. ok. 1577 na Litwie, zm. 5.10.1610 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta, tłumacz. Studiował w Akademii Wileńskiej, był kapelanem Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki". Napisał *Epithalamia in nuptias D. Georgii Chodkievicii et Sophiae Radiviliae* i *Threni in exequias Lazari Philonis Kmitae Czarnobylski*, wydane w 1594 w Wilnie. W języku polskim wydał wiersze *Threnodye albo żałośne pienia o zgorzeniu Wilna*, wydane w 1610 r.

J. Poplatek, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 6, s. 327; *Nowy Korbut*, 1964, s. 152; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*. opr. L. Grzebień 1996, s. 150; *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius, 2001, s. 128-129.

Ewangelickie Towarzystwo Biblijne działało w Wilnie w pierwszej połowie XIX w.

przy Jednocie Wileńskiej, dyrektorem oddziału wileńskiego tego Towarzystwa w l. 1832-1844 był Rafał Downar.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 69.

Berezwecz (Głębokie). Kościół Bazylianów zniszczony w 1970 r.
Fot. A. Wisłocki.

F

Fabri Jan Antoni, ur. w 1652, zm. w 1723; ksiądz katolicki, misjonarz, przełożony seminariów duchownych; w l. 1699-1715 superior domu misjonarskiego w Wilnie; potem wizytator zgromadzenia misjonarzy w Polsce.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 78.

Falkowski Adam, ur. w 1818, zm. w 1863; ksiądz katolicki. Był księdzem w Iszczołnie w powiecie lidzkim; stracony podczas powstania styczniowego za odczytanie Manifestu Narodowego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 78.

Falkowski Czesław, ur. 28.11.1887 w Warszawie, zm. 25.07.1969; ksiądz katolicki, profesor USB, biskup łomżyński. W 1904 roku ukończył VIII Liceum Ogólnokształcące im. Władysława IV w Warszawie. Studiował teologię w Akad. Duchownej w Petersburgu w 1904-08 oraz w Insbrucku, gdzie 26.07.1910 otrzymał święcenia kapłańskie i w 1913 doktorat. Do 1917 był profesorem Akademii Duchownej w Petersburgu, następnie pracował w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, gdzie w l. 1928-1930 pełnił funkcję rektora. W l. 1942-1943 był więziony przez Niemców. Po II wojnie światowej był profesorem w seminarium duchownym w Białymstoku; 24.02.1949 r. został mianowany biskupem łomżyńskim, a konsekrowany 8.05.1949 r. w Białymstoku w prokatedrze pw. Wniebowzięcia NMP przez Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego, Pochowany w katedrze łomżyńskiej.

P. Nitecki, *Biskupi kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 95.

Falkowski Jakub Zebedeusz, ur. 28.10.1778 w Kodniu n.Bugiem, zm. 22.11.1836 w Wilnie; dominikanin, organmistrz, pedagog. Uzyskał stopień doktora teologii. Jako zakonnik dominikanin przebywał w Dereczynie, Nowogródku, Kalwarii i Wilnie. Naprawiał organy w kościołach na Litwie. W Nowogródku był nauczycielem A. Mickiewicza. Autor kazań i dzieł ascetycznych.

R. Świętochowski, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 6, s. 360; *Słownik muzyków polskich,* t. 1. Warszawa 1964, s. 135.

Faustyna święta, właśc. Helena Kowalska, córka Stanisława i Marianny z domu Babel, ur. 25.08.1905 w Głogowie powiatu łęczyckiego, zm. 5.10.1938 w Łagiewnikach pod Krakowem. W 1917 rozpoczęła naukę w szkole powszechnej, lecz uczyła się tylko dwa i pół roku. Następne dwa lata pracowała przy gospodarce w domu. Po ukończeniu 16 lat, wiosną 1921 opuściła dom rodzinny i podjęła pracę służącej w Aleksandrowie Łódzkim. W 1924 przez rok pracowała w Łodzi. 1.08.1925 została przyjęta do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Warszawie. 21.02.1929 po raz pierwszy z polecenia przełożonych przyjechała do domu Zgromadzenia w Wilnie, skąd po dwu miesiącach powróciła do Warszawy, a w następnym roku przeniesiono ją do Płocka, tam 22.02.1931 po raz pierwszy miała wizję Pana Jezusa Miłosiernego. 1.05.1933 złożyła śluby wieczyste,

a 25.05.1933 przybyła do Wilna po raz drugi. Pełniła obowiązki ogrodniczki. Tu nastąpiło drugie objawienie i nakaz Pana Jezusa namalowania Jego wizerunku. Obraz „Jezu, ufam Tobie" namalował malarz Eugeniusz Marcin Kazimirowski w 1934 r., a wystawiony został po raz pierwszy 26-28.04.1935 w Ostrej Bramie. W Wilnie zachorowała na płuca i w 1936 odwołano ją do Warszawy, a z Warszawy wyjechała do Krakowa, potem przebywała w sanatorium w Prądniku, a stamtąd wyjechała do Łagiewnik pod Krakowem. Większość czasu w ostatnim roku życia nieuleczalnie chora siostra Faustyna spędziła w sanatorium. Pochowano ją na cmentarzu przyklasztornym w Łagiewnikach, gdzie szczątki spoczywały do 1966. Obecnie znajdują się w Sanktuarium Miłosierdzia Bożego przy klasztorze Zgromadzenia, obok którego powstała świątynia Miłosierdzia Bożego. 30.04.2000 r. siostra Faustyna została przez Ojca świętego Jana Pawła II kanonizowana.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe. Przewodnik śladami świętych i błogosławionych.* Wilno 2002, s. 111-119.

Fedorowicz Józef, ur. 13.02.1777 w parafii Szakina na Żmudzi, zm. 4.04.1860 w Iłłukszcie; ksiądz katolicki, misjonarz, przyrodnik. W 1807 ukończył gimnazjum w Krożach, w 1808 wstąpił do zakonu misjonarzy i ukończył zakonne seminarium duchowne w Wilnie. Po ukończeniu studiów w 1810 został wysłany do Iłłukszty na Łotwę (wówczas Inflanty), gdzie w 1811 otrzymał święcenia kapłańskie; w Iłłukszcie do 1832 był nauczycielem przyrody w gimnazjum misjonarzy, w l. 1829-1849 – wikariuszem w tamtejszej parafii, od 1850 – rezydentem. W Iłłukszcie zajmował się badaniami tamtejszej flory oraz roślinności w północnej Litwie; przy szkole założył ogród botaniczny oraz stację meteorologiczną; wydał w języku polskim *Katalog roślin dziko rosnących i niektórych przyswojonych około Iłłukszty przez X. Józefa Fedorowicza od roku 1818 aż dotąd postrzeżonych i zaterminowanych według układu Linneusza,* 1851, s. 88. Rękopis zachował się w bibliotece diecezjalnej w Kownie.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 343.

Fedorowicz Sebastian, ur. ? w Prusach Książęcych, zm. 18.05.1778 w Rębielczu; duchowny ewangelicki, kaznodzieja. Początkowo był rektorem szkoły w Ełku (1730-1734), następnie kaznodzieją w Wilnie, proboszczem w Redłowie, a w l. 1740-1766 nauczycielem języka polskiego w Gimnazjum Akademickim w Gdańsku. Potem był kaznodzieją w Rębielczu, gdzie zmarł.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 73.

Feliks z Kazimierza, ur.?, zm. 22.04.1554; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Dominikanin, rektor studiów zakonnych i inkwizytor w Krakowie oraz przeor konwentu w Wilnie. 17.04.1532 prekonizowany biskupem tytularnym Jaffa i sufraganem wileńskim. Uczestniczył w staraniach o kanonizację bł. Jacka Odrowąża.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 96; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 850.

Fiedodow Ioakim Warfołomiejewicz, ur. w 1912, zm. w 2001 Gaju koło Jaszun; duchowny staroobrzędowców (nastawnik) w molennej w Gaju koło Jaszun. Ukończył szkołę powszechną w Jaszunach; funkcji nastawnika uczył się w domu u ojca; w 1939 uczestniczył w wojnie obronnej jako ułan Wojska Polskiego, 5 lat przebywał w niewoli niemieckiej; po powrocie do Gaju pełnił obowiązki nastawnika.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi. Kratkij istoriczeskij i biograficzeskij słowar'.* Vilnius 2005, s. 428.

Fieodosij Fieodosjew, imię chrzestne Nikołaj, ur. w 1864, zm. 1942 w Wilnie.; duchowny

prawosławny, arcybiskup wileński. Był biskupem odesskim, w 1919 zbiegł do Polski; w maju 1923 został arcybiskupem wileńskim podporządkowanym autokefalicznej cerkwi prawosławnej w Polsce. W październiku 1939 przekazał urząd arcybiskupa władyce Jelewfierijowi(Eleuteriuszowi), który połączył dwie diecezje, wileńską i kowieńską, i przekazał je zwierzchnictwu moskiewskiemu. Fieodosij został pochowany w soborze św. Ducha w Wilnie.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie.* Vilnius 2005, s. 389, 424.

Fijałkowski Antoni, ur. 13.06.1797, zm. 11. 02.1883; ksiądz katolicki, biskup sufragan kamieniecki, biskup mohylewski, administrator apostolski diecezji mińskiej. Wychowany w rodzinie greckokatolickiej; studiował na Uniwersytecie Wileńskim, w 1824 otrzymał święcenia kapłańskie, następnie był profesorem seminarium i Akademii Duchownej w Wilnie, w 1838 był jej rektorem; w 1831 kanonik wileński, a w 1844 asesor Kolegium Duchownego w Petersburgu. 25.06.1858 prekonizowany biskupem tytularnym Thennesus i sufraganem kamienieckim, sakrę biskupią przyjął 24.10.1858. Biskupem kamienieckim mianowany 23.03.1860. Po zniesieniu diecezji przez władze rosyjskie w 1866 przebywał na zesłaniu w Symferopolu na Krymie. 23.02.1872 przeniesiony na arcybiskupstwo mohylewskie, w którym rządy objął 16.06.1872. W tym czasie władze rosyjskie przeniosły siedzibę metropolity do Petersburga, gdzie konsekrował w 1879 seminarium duchowne. Od 1882 r. był także administratorem apostolskim diecezji mińskiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 98; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 809.

Filipowicz Jan z Wilna, ur. ?, zm. 9.02.1524 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup kijowski. Studiował najpierw w Krakowie w l. 1489-1491, doktorat dekretów uzyskał w Bolonii w 1495; kanonik wileński 1497-1524; w 1508 pisarz kancelarii litewskiej, kustosz kapituły 1509, protonotariusz apostolski; biskupem kijowskim został w 1520, rezydował poza stolicą biskupią.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 92; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 99.

Finkiel Hirsz Szlomo, ur.?, zm. w 1942; rabin. Działał w Rakowie na Wileńszczyźnie, był też pisarzem. Zginął zamordowany przez hitlerowców.

Jewrejskaja elektonnaja enciklopiedija.

Firkowicz Aleksander, ur. w 1785 lub w 1786, zm. w 1874; duchowny karaimski, chachan. Był też zbieraczem starożytności karaimskich, kolekcjonował rzadkie druki, dotyczące Karaimów.

T. Zubiński, *Karaimi.* „Znad Wilii" 2007, nr 1., s. 126.

Firkowicz Szymon, ur. 1897 w Trokach, zm. 1982 w Wilnie; duchowny karaimski, poeta. Pisał po karaimsku i po polsku. Od 1920 do śmierci pełnił obowiązki duchownego karaimskiego w Trokach. Pisał wiersze liryczne, scenki, poezję religijną; tłumaczył na język karaimski poezje Adama Mickiewicza, Aleksandra Puszkina, Maironisa. Upowszechniał wśród rodaków język karaimski.

H. Kobeckaitė, *Karaimska poezja na Litwie. Duch legendarnych przodków.* „Znad Wilii" 1945, nr 3, s. 8.

franciszkanie, Bracia Mniejsi, tzw. minoryci; Ordo Fratrum Minorum (OFM), katolicki zakon żebrzący; założony przez św. Franciszka z Asyżu w 1209, zatwierdzony w 1223 przez papieża Honoriusza III. Reguła franciszkańska, zakładająca życie według zasad ewangelicznych, nakazuje wierne naśladownictwo Jezusa

Chrystusa przez pokorę, osobisty przykład, a zwłaszcza doskonałe ubóstwo, które polegało na utrzymywaniu się z pracy fizycznej, a w miarę potrzeby z jałmużny, i nieposiadaniu dóbr materialnych. Podstawowym zadaniem franciszkanów było kaznodziejstwo pokutne. W odróżnieniu jednak od powstałego w tym samym czasie i pod pewnymi względami pokrewnego zakonu dominikanów, pierwsi franciszkanie nie mieli wykształcenia filozoficznego i stronili od uczonych dysput teologicznych; podjęli pracę w środowisku miejskim, mieli przeciwdziałać herezji i buntowi społecznemu najuboższych warstw ludności przede wszystkim przez przykład dobrowolnego ubóstwa. Franciszkanie do Polski zostali sprowadzeni ok. 1237 z Czech, natomiast na Litwie pojawili się już za czasów Mendoga; uczestniczyli w jego chrzcie; za czasów Giedymina mieli już dwa kościoły: w **Nowogródku** i **Wilnie** – św. Mikołaja. W 1323 sprowadził do Wilna 14 braci mniejszych Piotr Gasztołd, który wcześniej sam przyjął chrzest z rąk franciszkanów, osadził ich we własnym ogrodzie, w miejscu, gdzie dziś stoi kościół św. Krzyża. Kroniki zakonne podają, że kiedy w 1345 panujący wówczas książę Olgierd wyruszył na wojnę, a wojewoda Gasztołd chwilowo opuścił Wilno, kapłani pogańscy podburzyli ludność miejską wmawiając rzekomą winę franciszkanów w pojawieniu się zarazy w mieście. Wówczas zamordowano wszystkich zakonników. A jak podaje J. Kłos, „Gasztołd po męczeństwie pierwszych franciszkanów sprowadził nowych, nadał im rozległe grunta na ówczesnym przedmieściu, zwanym „Piaski"; tam franciszkanie wkrótce po wprowadzeniu chrześcijaństwa rozpoczęli budowę kościoła murowanego, który został poświęcony w 1421". Wówczas było 36 zakonników. Pierwsi biskupi wileńscy – Andrzej i Jakub Plichta – byli franciszkanami. W **Lidzie** biskup wileński Andrzej założył klasztor w 1398, w 1618 franciszkanie zostali sprowadzeni do miasteczka **Holszany** w powiecie oszmiańskim, gdzie P. Sapieha wzniósł kościół w stylu barokowym, klasztor skasowali Rosjanie w 1832; ponadto w 1733 franciszkanie zostali osadzeni w **Dziśnie** przez Krzysztofa Chełchowskiego, posiadali tam klasztor i kościół, w 1832 klasztor został skasowany; był też klasztor w **Prozorokach**, pow. Dzisna.. W XVIII w. na Litwie było ok. 50 klasztorów franciszkańskich, m.in. w **Narwiliszkach** w d. powiecie oszmiańskim, fundowany w 1617 przez Dorotę z Zenowiczów Szorcową. W 1832 klasztor został zamknięty przez władze carskie, służył następnie za koszary wojskowe. Część klasztorów Rosjanie zamknęli w 1832 r. pozostałe – w 1864. Ponadto franciszkanie posiadali klasztor, ufundowany przez Józefa Korsaka i zbudowany w l. 1639-1654 w **Głębokiem.** Zakonnicy prowadzili tu szkołę, bibliotekę, aptekę, szpital oraz 40-osobowy zespół muzyczny. W 1866 zakon został skasowany, kościół w 1878 został przekazany na cerkiew prawosławną, a klasztor w 1892 rozebrano na cegły; był klasztor w **Kołtynianach**, w powiecie święciańskim, zakonnicy prowadzili tu szkołę publiczną, klasztor władze rosyjskie skasowały w 1832; klasztor w **Olkienikach** w powiecie trockim ufundował w 1636 Krzysztof Chalecki z kościołem murowanym i kaplicą Loretańską, klasztor władze skasowały w 1832; klasztor franciszkanów w **Oszmianie** założony był przez króla Aleksandra Jagiellończyka w 1505, drewniany, spalił się w 1812, odbudowany z muru przez zakonników w 1822, skasowany w 1845; w **Postawach** klasztor franciszkański ufundowali w 1617 Stanisław i Anna Biegańscy, odnowiony w 1817, skasowany przez Rosjan w 1832; w **Udziale**, w powiecie dziśnieńskim, klasztor ufundował Józef Korsak; w 1790 franciszkanie wznieśli tu nowe budynki i urządzili seminarium dla kleryków zakonnych, których w 1825 było 14, zakonników 5, klasztor skasowali Rosjanie w 1851. W okresie międzywojennym, w 1934 r., franciszkanie-mniejsi bracia konwentualni powrócili do **Wilna**, ich klasztor znajdował się przy kościele Wniebowzięcia NMP przy ulicy Trockiej, wówczas było 5 księży i 3 braci zakonnych.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 526-527; J. Kłos, *Wilno. Przewodnik krajoznawczy.* Wilno 1923, s. 133; *Tarybų Lietuvos enciklopedija,* t. 3. Vilnius 1987; *Wielka encyklopedia powszechna,* t. 9. Warszawa 2002, s. 312; Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe. Przewodnik śladami świętych i błogosławionych.* Wilno 2002, s. 18-29.

franciszkanki, zwyczajowa nazwa licznych żeńskich katolickich zgromadzeń zakonnych należących do II lub III zakonu św. Franciszka z Asyżu. W Wilnie w okresie międzywojennym (do 1939) działy 3 siostry franciszkanki; pracowały w internacie uczniowskim, zob. też Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Franck Mendel, żył w XV/XVI w.; rabin w Poznaniu (1513-1524) i w Wilnie (1524-1535). Na początku 1513 poznańska gmina żydowska rozpoczęła starania o sprowadzenie Francka z Litwy. Król zatwierdził go na tym stanowisku, a od członków gminy zażądał, by byli mu posłuszni. Rabinem w Poznaniu był do 1524 r., następnie powrócił do Wilna, gdzie był rabinem co najmniej do 1535 roku.

M. Horn, (w:) *Polski słownik judaistyczny,* t. 1. Warszawa 2003, s. 438.

Frąckiewicz Michał Jerzy, ur. w 1730, zm. w 1780; ksiądz katolicki, pijar. Był prefektem szkół zakonnych; rektor w Szczuczynie i w Wilnie w l. 1766-1722; prowincjał litewski w l. 1775-1778; organizator szkolnictwa pijarskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 81.

Frąckiewicz-Radzimiński Wiktor, ur. w 1835, zm. w 1910; ksiądz katolicki, administrator diecezji wileńskiej. Ukończył gimnazjum w Mińsku, studiował w Seminarium Duchownym w Wilnie i w Akademii Duchownej w Petersburgu, którą ukończył w 1861; był wikariuszem przy kościele św. Jana w Wilnie, od 1863 kapelanem biskupa Adama S. Krasińskiego, któremu towarzyszył na wygnanie do Wiatki. Nie chcąc prowadzić wykładów po rosyjsku w Seminarium Duchownym w Petersburgu, został wikarym przy cmentarzu; od 1883 przez 19 lat był w Wilnie proboszczem ostrobramskim, odnowił kaplicę i kościół św. Teresy; został szambelanem dworu papieskiego, w 1901 kanonikiem gremialnym kapituły wileńskiej oraz prałatem prezesem, oficjałem konsystorza; w l. 1902-1903 i 1907-1908 administrował diecezją wileńską. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 372; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 811.

Frisius Filip, ur. 1572 w Prusach, zm. 23.09.1638 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w Krakowie, doktorat teologii uzyskał w Akademii Wileńskiej. Tu uczył 4 lata filozofii i nauk humanistycznych. W l. 1615-1620 był doradcą rektora kolegium w Braniewie i regensem seminarium papieskiego tamże, a przez pewien czas rektorem kolegium w Rydze. Był rektorem kolegium w Braniewie (1623-1626) i rektorem kolegium akademickiego w Wilnie (1632-1635).

J. Poplatek, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 7., s. 149; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 79.

Fronckiewicz Józef, ur. w 1912, zm. w 1985; ksiądz katolicki, marianin. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem w Głębokiem.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 53.

Fursewicz Jerzy, ur. 22.04.1683 na Białorusi, zm. 1.07.1738 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem i prefektem szkół w Krożach, Poszawie, Mitawie i Iłłukszcie. W 1730-31 był profesorem etyki, w 1731-33 – prof. matematyki w Akademii Wileńskiej.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 170.

Wilno. Kościół Franciszkanów. Fot. J. Bułhak.

G

Gaj k. Jaszun, d. powiat wileńsko-trocki, obecnie rejon solecznicki, Litwa; parafia (obszczina) starowierców, założona w 1788 na ziemi Balińskich; według przekazów, starowiercy w Gaju mieszkają już 300 lat: Rosjanie-starowiercy przeprowadzili się tutaj ze smoleńskiego i toropieckiego powiatu w końcu XVIII w. W Gaju istnieje starowierska świątynia – molenna p.w. św. Mikołaja Cudotwórcy, wzniesiona w 1937; nastawnikami m.in. byli: I.Ch. Szewiakow, I.J. Rybakow, M.T. Fiedotow, I.I. Płatonow, M.P. Mitrofanow i inni. W końcu lat 20-tych XX w. parafia w Gaju liczyła 368 wiernych.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 117.

Gajdy, lit. Gaidė, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon Ignalina, Litwa; kościół katolicki p. w. Jezusa Ukrzyżowanego, drewniany, wzniesiony w 1938, na planie prostokąta, jednowieżowy, z wieżyczką nad prezbiterium.

K. Misius, r. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 524.

Galicz-Suliński Jan, ur. 1855, zm. w 1900 w Wilnie; ksiądz katolicki, kompozytor. Niewiele zachowało się informacji o tym kapłanie, nie wiadomo gdzie i kiedy się urodził. Z pracy J. Kurczewskiego *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno 1912, wiemy, że był proboszczem w Kluszczanach, w powiecie święciańskim i w 1877 odnowił tam kościół św Joachima. Jest autorem m.in. *Missa solemnis*, preludium *Libera me* na chór i organy, opublikował *Szkołę na organy z dodaniem nut na powszechniejsze śpiewy kościelne*. Wilno 1861; wydał też pracę *Muzyka organowa. Zbiór preludyj* (Wilno 1879), *Missa cum cantu una voce op. 1, Vilna, Lit. Malinowski. 1859;* pisał artykuły o organach dla „Ruchu Muzycznego". Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

„Ruch Muzyczny" 1959, nr 28; *Słownik muzyków polskich*, t. 1. Warszawa 1964, s. 149.

Garszwiło Krzysztof, ur. 22.07.1671 w okolicach Lidy, zm. 21.04.1721 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. W latach 1697-1701 studiował w Akademii Wileńskiej, po ukończeniu studiów wykładał poetykę i retorykę w kolegiach jezuickich w Pińsku, Dźwińsku i Grodnie; teologię i filozofię – w Akademii Wileńskiej. W latach 1720-1721 pełnił obowiązki rektora Akademii Wileńskiej. W Wilnie wystawiono dwa jego dramaty: *Exilium sapientis* (1696) i *Cineres ad instam vindictam Anitami* (1702). Jest także autorem dramatu w języku polskim *Znak zwycięski* (1702).

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*, Vilnius, 1981, s. 209; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 145.

Gasztołd Jerzy, żył w XV w.; proboszcz katedry wileńskiej w l. 1476-1477; uczestnik poselstwa Kallimacha do Wenecji i Rzymu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 84.

Gatey (Gattey) Piotr Franciszek, ur. 17.03.1742 w Saulx, zm. po 1774; ksiądz katolicki, jezuita. Z pochodzenia Francuz; po usunięciu jezuitów z Francji przybył do Wilna i w Akademii Wileńskiej odbył studia filozoficzne i teologiczne w l. 1763-1770, będąc jednocześnie

nauczycielem języka francuskiego w konwikcie szlacheckim; specjalizował się w astronomii pracując przy obserwatorium wileńskim jako asystent Poczobuta.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 85.

Gądek Antoni ur. 8.02.1890 w Marszowicach k. Bochni, zm. 1.09.1962 w Łodzi; ksiądz katolicki, jezuita. W 1906 wstąpił do jezuitów; studiował filologię klasyczną we Lwowie, a w l. 1922-1923 na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie; do 1935 uczył języka polskiego, łacińskiego i greckiego w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie potem – w seminarium w Łęczycy. Podczas okupacji przebywał w Lublinie. Po wojnie był duszpasterzem w Łodzi, Szczecinie, Gdańsku i Grudziądzu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 85.

Gądek Władysław, ur. 3.02.1899 w Marszowicach k. Bochni, zm. 21.04.1977 w Łodzi; ksiądz katolicki, jezuita W 1923-1925 studiowa filologię klasyczną na USB, w 1925-29 – teologię w Krakowie i Lublinie. Uczył w 1929-1936 oraz 1939/40 w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie. W czasie okupacji był wikariuszem w Rudziszkach k. Trok, po II wojnie uczył w Gdyni i w Kaliszu, był duszpasterzem w Warszawie i Łodzi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny. Wyd. 2. Bydgoszcz 2008, s. 122.

Gąsowski Bogusław, żył w XVIII w.; ksiądz katolicki; biskup sufragan wileński. Był wikariuszem kapituły wileńskiej, administrował diecezją wileńską w l. 1722, 1724, 1729-1730. Od 1722 był wileńskim biskupem sufraganem, a w 1725 został biskupem smoleńskim.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 803.

Gąsowski Jakub, ur. ?, zm 14.10.1844 w Wilnie; ksiądz katolicki, misjonarz. Ukończył Uniwersytet Wileński, wstąpił do zakonu misjonarzy; był kaznodzieją, wizytatorem prowincji litewskiej misjonarzy.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 372.

Gieczys Kazimierz (Kazys Gečys), ur. 22.02. 1900 we wsi Miszkinie k. Malat, zm. 15.07. 1986 w Białymstoku; ksiądz katolicki. Z pochodzenia Litwin; w 1913 ukończył dwuklasową szkołę w Wilnie; w 1925 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, w 1927 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1924-1927 był nauczycielem w gimnazjum litewskim w Wilnie, następnie był wikarym w Lidzie, od 1927 uczył religii w szkole w Landwarowie, równocześnie był kapelanem w gimnazjum w Wilnie; od 1932 – proboszczem w Zaniewiczach k. Grodna, później często był przenoszony z parafii do parafii. W 1935 uzyskał w Wilnie na Uniwersytecie Stefana Batorego stopień doktora nauk teologicznych na podstawie pracy *Bractwa trzeźwości w diecezji żmudzkiej w latach 1858-1864* (Wilno 1935). Wyjechał do Wielkiej Brytanii i w l. 1938-39 był księdzem w kolonii litewskiej w Manchester. Od 1949 mieszkał w USA i w 1951 ukończył nauki polityczne na uniwersytecie w Fordhamo (Nowy Jork), od 1970 w Bialymstoku – tu mianowany prałatem. Wydał w Wilnie broszurę pt. *Żmudź* (1933).

V. Aliulis, *Vilniaus mokyklų kapelionai*, (w:) *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: Dvasininkų vaidmuo 1900-1945.* Vilnius 2006, s. 51. V. Merkys, (w:) *Visuotine Lietuviu enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 56.

Gedkant Jan, syn Tomasza, ur. w 1556 w Szyrwintach, zm. w 1619? w Ragnecie; duchowny ewangelicki. Studiował w uniwersytecie w Królewcu, ale studiów nie ukończył. W 1578 złożył egzamin na księdza ewangelickiego i skierowany został do Szyrwint, gdzie najpierw był pomocnikiem proboszcza,

następnie od 1580 proboszczem parafii ewangelickiej w Szyrwintach, w 1592 został przeniesiony na Żmudź do Wieszwiły, a stamtąd w 1600 roku na parafię do Ragnety.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. I. Chicago 1960, s. 208.

Gedkant Tomasz, ur. w 1525 na Żmudzi, prawdopodobnie w Worniach, zm. po 1566 w Szyrwintach; duchowny ewangelicki. W l. 1550-1553 studiował w Królewcu, był proboszczem parafii ewangelickiej w Szyrwintach. Pisał wiersze religijne.

L. Gineitis, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 148.

German Jan, ur. 29.10.1730 na Warmii, zm. po 1780; brat-jezuita, rzeźbiarz. Wstąpił do zakonu 1.09.1754 w Wilnie i tam odbył dwuletni nowicjat. Czytał i pisał po niemiecku, po polsku mówił słabo. W l. 1756-1759 pracował przy ozdabianiu wnętrza nowego kościoła jezuickiego w Orszy. Później pełnił inne obowiązki w kolegium w Reszlu do 1773.

Słownik artystów polskich, t. 2. Wrocław 1975, s. 309.

Giedroyć Herman, ur.?, zm. w 1439 na Litwie; ksiądz katolicki. W 1417 zapisał się na Uniwersytet Jagielloński, gdzie w 1426 otrzymał stopień bakałarza i w 1434 magistra. Otrzymał pomoc od króla Jagiełły i królowej Sofii Holszańskiej; od 1433 był kanonikiem krakowskim, od 1433 – scholastykiem włocławskim.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 521.

Giedroyć Jan Juraha, ur. w 1697, zm. w 1757; ksiądz katolicki, jezuita. Ukończył gimnazjum wileńskie i filozofię w Akademii Wileńskiej; teologię w Warszawie. Uczył m.in. poezji i retoryki w szkołach, od 1730 wykładał filozofię w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał doktorat z filozofii i prawa; był doradcą biskupa wileńskiego Michała Zieńkowicza w l. 1735-45, był rektorem domu nowicjatu przy kościele św. Ignacego i zorganizował tam bibliotekę (po pożarze w 1737); w 1752 został rektorem Akademii Wileńskiej przyczyniając się do rozwoju studiów matematycznych i astronomicznych (budowa obserwatorium).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 85.

Giedroyć Jan Stefan, ur. 2.02.1730, zm. 13.05.1802 w Olsiadach (Alsėdžiai) na Żmudzi; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup inflancki, biskup żmudzki. Od 1755 był kanonikiem wileńskim, związany z bp. Ignacym J. Massalskim, któremu zawdzięczał karierę polityczną. 22.08.1763 mianowany biskupem tytularnym Verinopolis i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. 22.04.1765 przeniesiony na biskupstwo inflanckie, był także administratorem apostolskim diecezji kurlandzkiej. Za jego rządów Katarzyna II włączyła część diecezji inflanckiej do utworzonej przez siebie „diecezji białoruskiej", nie zatwierdzonej przez Stolicę Apostolską. 30.03.1778 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie. Zwolennik polityki królewskiej, początkowo protestował przeciwko rozbiorom, a następnie lojalny wobec rządu rosyjskiego, prowadził świecki tryb życia, dbając głównie o pomnażanie dóbr materialnych.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 96; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 839.

Giedroyć Józef Arnulf, syn Jana i Konstancji, ur. 24.07. lub 29.06.1754 w Kosakowszczyźnie-Giedrojciach, zm. 17.07.1838 w Olsiadach (Alsėdžiai) na Żmudzi; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Będąc klerykiem w seminarium w Worniach został kanonikiem inflanckim; w 1781 po święceniach objął parafię

w Łajżewie (Laižuva) na Żmudzi przy granicy łotewskiej, następnie wyjechał do Rzymu na studia, z Rzymu wyjechał do Neapolu, podróżował po Europie, przez rok mieszkał w Paryżu, był w Holandii i w Niemczech, po czym wrócił na Litwę. W 1786 został kanonikiem żmudzkim, w 1788 – archidiakonem. Przez pewien czas mieszkał w Warszawie. W Akademii Wileńskiej jako ekstern uzyskał stopień doktora teologii. 11.04.1791 prekonizowany biskupem tytularnym Orthosias i koadiutorem bpa Jana Stefana Giedroycia na Żmudzi. Po śmierci tego bpa J.A. Giedroyć rządy w diecezji objął 13.05.1802. Wybudował nową katedrę w Worniach, dbał o rozwój oświaty wśród ludu żmudzkiego. Brał udział w pracach Komisji Biblijnej, przetłumaczył na język żmudzki Nowy Testament, wydany w 1816 w Wilnie, napisał kilka prac naukowych, m.in. *Rozprawę o języku litewskim.*

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t.II. Chicago 1963, s. 207-218; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 116.

Giedroyć Melchior, ur. ok. 1536, zm. 6.04.1609 w Olsiadach (Alsėdžiai) na Żmudzi; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Studiował na uniwersytetach w Królewcu, Wittenberdze, Tybindze i w Lipsku. W 1571 otrzymał święcenia kapłańskie i został kanonikiem i kustoszem wileńskim. 16.01.1576 prekonizowany biskupem żmudzkim, dążył do rekatolizacji diecezji, był działaczem kontrreformacyjnym, przeciwdziałał wpływom protestantyzmu i odradzającego się pogaństwa na Żmudzi. Erygował wiele nowych parafii, rewindykował dobra kościelne zabrane przez protestantów, przeprowadzał wizytacje parafii. W 1607 założył misję dla Łotyszów, sprawował również funkcje biskupie w Rydze (1852), gdzie przebywał ze Stefanem Batorym. W działalności politycznej reprezentował separatyzm litewski, przez Litwinów uważany był za patriotę litewskiego. Wydawał katechizmy w języku litewskim. Pochowany w katedrze w Worniach (Varniai) na Żmudzi.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 116; V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 150.

Giedroyć Michał, ur. ok. 1425, zm. 4.05.1485; zakonnik, augustianin. W Bystrzycy w powiecie wileńskim wstąpił do zakonu augustianów, studiował na Uniwersytecie Krakowskim, gdzie w 1465 uzyskał stopień bakałarza, następnie został zakrystianem w kościele św. Marka w Krakowie; miał słabe zdrowie, prowadził życie ascetyczne; uważano go za cudotwórcę; po śmierci nazywano błogosławionym, jego kult upowszechniali Giedroyciowie w Widziniszkach na Litwie.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 521.

Giedroyć Szymon, ur. 30.10.1764 w Wilkach (Vilkija) koło Kowna, zm. 7/19. 09.1844 w Olsiadach (Alsėdžiai) na Żmudzi; ksiądz katolicki, biskup sufragan żmudzki. Uczył się w szkole powiatowej w Kownie, w 1783 wstąpił do Seminarium Duchownego w Worniach, następnie mieszkał w Warszawie, w 1787 otrzymał święcenia kapłańskie. Studiował w Akademii Wileńskiej, gdzie otrzymał stopień doktora teologii, był proboszczem wileńskim, po czym został infułatem szydłowskim i kanonikiem żmudzkim. 20.08.1804 prekonizowany biskupem tytularnym Adramyttium i sufraganem żmudzkim. W 1829 był członkiem i prezesem Kolegium Duchownego w Petersburgu. Ulegał wpływom władz rosyjskich w sprawach politycznych. W 1838 r. został administratorem diecezji żmudzkiej. Pochowany w Worniach.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Chicago 275-279; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 116.

Gieranony, miasteczko w d. powiecie oszmiańskim, po 1919 w powiecie wołożyń-

skim województwa nowogródzkiego, w l. 1928-1939 włączone do powiatu lidzkiego, od 1939 na terenie rejonu iwjewskiego, Białoruś. Kościół św. Mikołaja zbudowano w 1519; w 1909 został rozbudowany według projektu arch. Antoniego Filipowicza-Dubowika; w latach 1924-1925 remontowany.

K. Kolendo-Korczakowa, *Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja Biskupa w Gieranonach,* (w:) *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego.* Kraków 2005, s. 25-36.

Gierwiaty, w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie; obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś; kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, murowany, wzniesiony w l. 1899-1903 w stylu pseudogotyckim, z czerwonej cegły na wysokiej podmurówce z ciosanych kamieni; trójnawowy, bazylikowy z jedną wieżą, nakryty dachem spadzistym z czerwoną dachówką.

N. Rouba, *Przewodnik po Litwie i Białejrusi.* Wilno 1909-Gdańsk 1995, s. 64; *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 2. Minsk 1985, s. 73.

Gieysz Melchior, ur. w 1631 w majątku Gejsze koło Rosień na Żmudzi, zm. 28.01.1663; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Uczył się w szkole przykatedralnej w Worniach, następnie w Seminarium Duchownym w Wilnie Studiował w Akademii Wileńskiej, po otrzymaniu święceń kapłańskich w 1597 został sekretarzem bpa Melchiora Giedroycia, był referendarzem litewskim, kanonikiem żmudzkim i w 1614 wikariuszem generalnym. 11.06.1631 prekonizowany biskupem żmudzkim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 118.

Gilowski Paweł, ur. w 1534, zm. 1595; duchowny ewangelicki. Był działaczem kalwińskim, kaznodzieją i ministrem zboru w Wilnie w l. 1580-1589; autor kazań, traktatów religijnych i *Katechizmu...* 1579.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 87.

Gimžauskas (Gimżowski) Silvestras, ur. 13.10.1845 w Kirdejkach koło Uciany, zm. 27.09.1897 w Warszawie; ksiądz katolicki, poeta litewski. Uczył się w gimnazjach w Dyneburgu i w Święcianach; w 1863 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, lecz na drugim roku nauki odszedł z seminarium i do 1874 pracował w aptece; w 1875 powrócił do seminarium i w 1876 ukończył. W l. 1877-1878 studiował w Aklademii Duchownej w Petersburgu; po otrzymaniu święceń kapłańskich w l. 1878-1892 pracował w Żołudku, Żeżmorach, Widziszkach, Kietowiszkach, Olkienikach i w Mereczu; od 1892 – w Giedrojciach i Bogusławiszkach. W 1897 zachorował i wyjechał do Warszawy na leczenie, tam zmarł i został pochowany. Wydał kilka zbiorów poezji, m.in. *Linksmenės* (1870), *Ant Naujų metų Lietuvai dovanėlė* (1879), *Lietuvos Bičiuolis* (1881).

V. Rakauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 154.

Ginkiewicz Michał, ur. ok. 1594, zm. 4.04. 1663 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Po dwuletnim nowicjacie uczył w Akademii Wileńskiej w l. 1617-1619 humaniorów, wymowy i poetyki. Studia filozoficzne i teologiczne odbywał w Rzymie, po powrocie wykładał w Akademii Wileńskiej filozofię, teologię moralną i dogmatyczną oraz Pismo św. W 1636 otrzymał doktorat teologii i urząd protokanclerza Akademii. W l. 1641-1644 był rektorem kolegium w Nieświeżu, potem – prepozytem domu profesów w Warszawie w l. 1644-1646 oraz w Wilnie do 1650; przez 7 lat był penitencjariuszem bazyliki watykańskiej; w 1662 został rektorem Akademii Wileńskiej i wznowił jej działalność przerwaną podczas wojny moskiewskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 87.

Gintyłło Jan Chryzostom, ur. 14.11.1788 w Gelindenach koło Płungian na Żmudzi, zm. 6.08.1857 w Olsiadach w pobliżu Telsz na Żmudzi; ksiądz katolicki, pisarz religijny, tłumacz. Uczył się w seminariach duchownych w Krasławiu na Inflantach i w Wilnie, w l. 1813-1815 studiował na Uniwersytecie Wileńskim. W l. 1816-1821 był prefektem w Seminarium Duchownym w Wilnie, w l. 1817-1822 – profesorem tego seminarium. W l. 1828-1844 był przedstawicielem biskupa żmudzkiego w Kolegium Duchownym w Petersburgu. Popierany przez rząd rosyjski był w 1844-1850 administratorem diecezji żmudzkiej, niezatwierdzonym przez Watykan. Od 1850 mieszkał w Olsiadach (Alsėdžiai) koło Telsz. Posiadał bibliotekę ok. 20 tys. woluminów, współpracował z historykiem litewskim Simonasem Daukantasem (Szymonem Dowkontem). Na język polski tłumaczył literaturę religijną z języka łacińskiego i niemieckiego. W rękopisie pozostawił utwór *O instrumencie hermeneutycznym.*

T. Turkowski, (w:) *PSB*, t. 7, s. 474; V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, 1989, s. 411-418; V. Gaigalaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija,* Vilnius 2001, s. 155.

Giry, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kaplica katolicka na cmentarzu, drewniana, zbudowana 1844, remontowana w r. 1992.

M. Zgliński, *Kaplice w parafii gierwiackiej.*, (w:) *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego.* Kraków 2005, s. 93; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Gizbert-Studnicki Bogusław Michał, ur. 18.11.1682 na Litwie, zm. 7.02.1730 w Rzymie; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów. Studiował w Akademii Wileńskiej. Wykładał poetykę i retorykę w kolegiach w Krożach i Słucku, w latach 1720-1726 – filozofię w Wilnie i Warszawie, w latach 1725-1726 – teologię w Wilnie. Od 1726 r. przedstawiciel Prowincji Litewskiej jezuitów w Rzymie. W Wilnie wystawiono jego dramaty: *Maeror in mero affuso sanguine temperatus* (1715), *Status... in coelum* (1715) i *Alexander super mensa debellatus* (1716).

R. Plečkaitis, *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*, Vilnius, 1975, s. 422-423; V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*, Vilnius, 1981, s. 209; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literaturos enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 157.

Glakowski Stanisław (Stanislau Hliakouski), ur. w 1896 w Porozowie w powiecie wołkowyskim, zm. w 1941 lub 1942; ksiądz katolicki, działacz białoruski. W 1921 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i w tymże roku otrzymał święcenia kapłańskie; dzięki pomocy bpa Jerzego Matulewicza w 1923 wyjechał na studia teologiczne do Rzymu, gdzie w 1927 uzyskał stopień naukowy doktora św. teologii. Po powrocie do Wilna został skierowany do pracy w kilku parafiach Wileńszczyzny; od 1929 mieszkał w Wilnie, był nauczycielem religii w gimnazjach, m.in. w Gimnazjum Białoruskim, działał w Komisji Pomocy Studentom Białoruskim; od 1933 działał w wydawnictwach białoruskich w Wilnie, wydawał książki białoruskich poetów, m.in. poezje Michasia Maszary; w 1938 został wikariuszem kościoła św. Jana w Wilnie. Po wybuchu II wojny światowej w 1939 wyjechał do Kowna, w 1940 powrócił do Wilna i przebywał tu do 1941; wiadomo, że w grudniu 1941 uczestniczył w konferencji inspektorów szkolnych w Mińsku. Dalsze jego losy nie są znane; być może został rozstrzelany przez hitlerowców lub wywieziony do Oświęcimia czy Buchenwaldu i tam zginął. Są to jednak tylko przypuszczenia.

H. Piatkiewicz, *„Kab świet nia zaciła imhła": Relihijna-hramadskaja dziejnaść Stani-*

sława Hliakouskaha., (w:) *Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Dvasininkų vaidmuo 1900-1945*, Vilnius 2006, s. 108-113.

Głębokie w d. powiecie dziśnieńskim, woj. wileńskie; obecnie obwód witebski, Białoruś; kościół i klasztor karmelitów, fundacji wojewody mścisławskiego Józefa Korsaka, zbudowane w l. 1639-1654, w 1735 przebudowane wg planów arch. Jana Krzysztofa Glaubitza w stylu baroku wileńskiego. Klasztor karmelitów został skasowany w 1865, zamknięty w tym samym roku kościół w 1875 zamieniony został na cerkiew prawosławną p.w. Narodzenia Bogurodzicy. Świątynia jest trójnawową bazyliką z krótkim transeptem. Wieże fasady, o czterech zwężających się ku górze kondygnacjach, nakryte barokowymi hełmami, opięte wiązkami pilastrów, wygiętymi profilowanymi gzymsami z półkoliście zamkniętymi niszami, ujmują wysoki parawanowy fronton. Wieże w narożach prezbiterium są dwukondygnacyjne, o skromnym wystroju tworzonym przez lizeny i półkoliście zamknięte nisze. Szczyt prezbiterium ma kształt trójkątny. Do świątyni przylega trójskrzydłowy, trójkondygnacyjny klasztor.
Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, późnobarokowy, wybudowany w l. 1764-1782, gruntownie przebudowany w l. 1902-1908 wg projektu Antoniego Adama Filipowicza-Dubowika. Kościół czynny. Jest to świątynia trójnawowa z transeptem i wydłużonym, półkoliście zamkniętym prezbiterium. Ozdobą kościoła jest piękna dwuwieżowa fasada, bogato zdobiona wiązkami pilastrów, gzymsami o falistych liniach i wysokim parawanowym szczytem z wolutami. Smukłe czterokondygnacyjne wieże o ściętych narożnikach nakryte są niskimi hełmami. Wnętrze nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami, nawy boczne mają sklepienia krzyżowe. Podłoga wyłożona kolorowymi ceramicznymi płytami. Cennym elementem wyposażenia jest czczony niegdyś jako cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z połowy XVII w.
Klasztor bazylianów w Berezweczu, obecnie w granicach miasta Głębokie, fundowany w 1637 przez wojewodę i starostę mścisławskiego Józefa Korsaka. W 1643 na płn. brzegu Jeziora Głębokiego (Wialikaje) wzniesiono drewniane zabudowania klasztoru, zastąpione przez kompleks budynków murowanych, zbudowanych w l. 1756-1767 w stylu późnego baroku. Po skasowaniu zakonu bazylianów w 1839 klasztor zamieniono na męski (wg innych danych – żeński) monastyr prawosławny. W okresie międzywojennym w budynkach klasztornych rozmieszczono oddział polskiego Korpusu Ochrony Pogranicza, a cerkiew klasztorną zamieniono na kościół katolicki. Po zajęciu Berezwecza przez Sowietów we wrześniu 1939 w klasztorze urządzono więzienie NKWD, w którym trzymano wielu Polaków. Masowego mordu więźniów dokonało NKWD podczas ewakuacji więzienia w czerwcu 1941. Część więźniów zamordowano na miejscu, część podczas marszu ewakuacyjnego w kierunku Witebska. Większość została zamordowana w dniu 26 czerwca 1941 przez eskortujące ich oddziały NKWD w miejscowości Nikołajewo nad Dźwiną koło Ułły. Według różnych szacunków w Berezweczu i podczas „marszu śmierci" zostało zamordowanych od kilkuset do kilku tysięcy więźniów, w większości Polaków. Korpus klasztorny tworzy czworobok zabudowań z obszernym dziedzińcem wewnętrznym. Elewacje zdobią pilastry, gzymsy i dekoracyjne frontony. Obecnie budynek mieści więzienie. Najcenniejszy element zespołu – kościół pobazyliański, wzniesiony w l. 1756-1765 wg projektu arch. J.K. Glaubitza, jeden z najpiękniejszych przykładów baroku wileńskiego na Ziemi Wileńskiej, został barbarzyńsko zniszczony z polecenia miejscowych władz komunistycznych w 1970 roku.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Ilji (św. Eljasza), zbudowana w końcu XVIII w.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 57-58; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Głogowski Aleksander, ur. w 1760, zm. w 1832; ksiądz katolicki, pijar. Kształcił się w kolegium pijarów w Lubieszowie, w którym był potem prorektorem w l. 1800-1801; był ponadto nauczycielem w szkołach pijarskich, w l. 1802-1804 i 1820-1832 – rektorem kolegium wileńskiego pijarów; prowincjałem litewskim w kadencjach 1814 i 1817; reorganizował szkoły dbając o ich należyty poziom.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 89.

Głowacki Hipolit, ur. w 1827, zm. 3.01.1895 w Wilnie; ksiądz katolicki. Znany był z tego, że popierał na Białorusi unitów, a później ich prześladował. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 372.

Głowacki Józef, ur. w 1830, zm. w 1893 w Wilnie; duchowny ewangelicki. Był generalnym superintendentem kościoła ewangelickiego. Pochowany na cmentarzu ewangelickim w Wilnie. Cmentarz nie istnieje.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996.

Godlewski Franciszek, ur. w 1772, zm. w 1838; ksiądz katolicki, pijar. W wileńskim kolegium pijarów studiował matematykę, na Uniwersytecie Wileńskim uzyskał tytuł doktora teologii; w 1797 został kaznodzieją akademickim przy kościele św. Jana, był prefektem i nauczycielem w konwikcie wileńskim, został tytularnym kanonikiem brzeskim i dziekanem trockim; był członkiem Towarzystwa Filomatów, przekładał utwory Corneille'a i Racine'a, wydał kilka zbiorów kazań.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 90.

Godlewski Lucjan, ur. w 1818, zm. w 1876; ksiądz katolicki. Był wykładowcą w Seminarium Duchownym w Wilnie, a także w Akademii Duchownej tamże do chwili jej przeniesienia do Petersburga; od 1861 był kanonikiem mohylewskim związanym z konspiracją; w l. 1863-1864 był więziony.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 90.

Godlewski Wincenty (Vincent Hadleuski), ur. 16.11.1888 w Porozowie, w powiecie wołkowyskim, zm. 24.12.1942 pod Mińskiem; ksiądz katolicki, działacz białoruski. W 1908 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, w 1912 po ukończeniu seminarium został skierowany do Akademii Duchownej w Petersburgu; będąc słuchaczem akademii włączył się do działalności białoruskiej. W 1917 w Mińsku był jednym z organizatorów zjazdu księży Białorusinów; w 1922 przyjechał do Wilna, gdzie kontynuował działalność białoruską, był jednym z założycieli Białoruskiej Partii Chrześcijańskich Demokratów. W 1925 został aresztowany i osadzony w więzieniu na Łukiszkach, po raz drugi aresztowany w 1927, tym razem osadzono go w Warszawie w więzieniu na Mokotowie. W 1929 powrócił do Wilna i został kapelanem bernardynek-klarysek. W 1936 założył białoruską partię „Front Ludowy", wydawał czasopismo pt. „Narodny Front" (Front Ludowy). Podczas II wojny światowej był jednym z założycieli Białoruskiej Partii Niepodległościowej, w 1941-1942 będąc proboszczem parafii katolickiej w Mińsku, równocześnie pełnił obowiązki naczelnego inspektora szkół białoruskich. 24 grudnia 1942 r. został aresztowany przez Gestapo i rozstrzelany.

N. Pietkiewicz, Wilno, Uniwersytet Pedagogiczny.

Gojlewicz Bonawentura, ur. w 1752 w powiecie rosieńskim na Żmudzi, zm. 23.08.1834 w Worniach na Żmudzi; ksiądz katolicki, pisarz religijny. Uczył się w Rosieniach i w Wilnie, gdzie w 1776 ukończył Szkołę Główną Wileńską z stopniem doktora filozofii; w 1783

ukończył seminarium duchowne w Worniach i w tymże roku otrzymał święcenia kapłańskie. Od 1784 był proboszczem w Worniach i członkiem kapituły żmudzkiej, później został kanonikiem i prałatem, oficjałem kurii biskupiej, od 1813 był wikariuszem generalnym. Wydał kilka zbiorków religijnych w języku litewskim, m.in. *Mokslas krikščioniško įstatymo* (1821), *Metai šventi, arba Jubileušas dalis* (1826).

V. Biržiška, Aleksandrynas, t. 2, Chicago 1963, s. 182-183; V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 143.

Golański Filip Nereusz, ur. w 1753, zm. w 1824; ksiądz katolicki, pijar. Kształcił się w kolegium pijarskim w Podolińcu na Spiszu, w jakiejś uczelni uzyskał doktorat teologii i filozofii, uczył w szkołach pijarskich i Collegium Nobilium w Warszawie. Od 1787 był zastępcą profesora, od 1792 profesorem literatury łacińskiej i polskiej w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego, w 1803 został profesorem Pisma św. i homiletyki na Uniwersytecie Wileńskim oraz cenzorem książek w l. 1803-1823. Występował często na posiedzeniach naukowych, wygłaszał mowy w duchu oświecenia i kazania, był autorem licznych prac i przekładów (m. in. Plutarcha i Goethego), jego dzieło *O wymowie i poezji* wydano w Wilnie trzykrotnie: w 1786, 1788 i 1808, projektował uproszczenie pisowni polskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 90.

Golliusz (Golius) Jan, ur. w 1634, zm. w 1694; duchowny ewangelicki. Był nauczycielem, od 1682 –seniorem zboru kalwińskiego w Wilnie; autor pamiętnika z 1650-1653 oraz wierszy.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 90.

Gołębiewski Józef, ur. 10.08.1883 w Chełmży, zm. 5.10.1939 w Grudziądzu; ksiądz katolicki, jezuita. W zakonie jezuitów od 1902; był superiorem w Rudzie Śląskiej, w Łodzi proboszczem w kościele NMP, ekonomem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, potem w Pińsku, Łodzi i Grudziądzu, w październiku 1939 rozstrzelany przez Niemców.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 91.

Gołomysło, w d. powiecie brasławskim; obecnie rejon Miory, obwód brasławski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Ioanna Bogosłowa (św. Jana Teologa), zbudowana w 1840.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Gomolicki Wiktor, ur. ?, zm. w 1889 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem katedralnym w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 35.

Gorczyński Michał, ur. w 1665, zm. w 1713; ksiądz katolicki, kanonik regularny. Był historykiem i teologiem. Prepozyt generalny w Wilnie w l. 1704-1709; reformator nauczania zakonnego, autor prac historycznych i hagiografii.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 91.

Gorecki Jakub, ur.?, zm. w 1679; ksiądz katolicki, dominikanin. Był przeorem dominikanów w Wilnie w l. 1650-1655; w 1678 biskup bakowski w Mołdawii.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 91.

Gorodniki, Horodniki, w d. powiecie oszmiańskim; obecnie rejon oszmiański, obwód grodzieński, Białoruś. Kaplica katolicka Śniadeckich, drewniana, zbudowana w 1864.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Gorodzicz Piotr, ur. w 1886, zm. w 1841 w Wilnie; duchowny ewangelicki. Był superintendentem kościoła ewangelicko-reformowanego. Pochowany na cmentarzu ewangelickim w Wilnie. Cmentarz nie istnieje.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 442.

Gorodźki, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon Wołożyn, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), murowana, zbudowana w 1866 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Gosiewski Bogusław, ur. ok. 1660, zm. 24.07. 1744; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup smoleński. Był synem Wincentego Aleksandra Gosiewskiego, podskarbiego litewskiego, hetmana polnego litewskiego. Po święceniach kapłańskich został kanonikiem wileńskim i następnie proboszczem w Onikształach (Anykščiai). Przeciwnik Sapiehów. 20.04.1722 prekonizowany biskupem tytularnym Acanthus i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej, administrator tej diecezji w l. 1723-1724, 1729-1730; 20.02.1725 przeniesiony na biskupstwo smoleńskie, którego nie objął, ponieważ znajdowało się już poza granicami Rzeczypospolitej. Nadal rezydował jako sufragan białoruski. Należał do opozycji litewskiej wobec Augusta II, zwolennik Stanisława Leszczyńskiego.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 126-127. *Wielka encyklopedia PWN*, t. 10. Warszawa 2002, s. 308.

Goskowicz Andrzej, zwany też Szeligą, ur. ?, zm. w 1491; ksiądz katolicki, biskup. W 1443 jako Andreas Petri Goschovicz de Vilna rozpoczął studia na uniwersytecie w Krakowie, w 1446 został bakałarzem, w 1450 uzyskał stopień mistrza, a potem i doktora dekretów. Przed 1470 był już archidiakonem wileńskim. Jego narodowość nie jest jasna, z pochodzenia był to mieszczanin wileński. Prekonizowany na biskupstwo wileńskie przez papieża Sykstusa IV w dniu 27.08.1481.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 428; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 15. V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 239-242

Górecki Jakub, ur. ?, zm. przed 23.12.1679; ksiądz katolicki, biskup bakowski. Był dominikaninem, przeorem klasztoru w Wilnie. Mianowany biskupem w Bakowie 31.01.1678, sakrę biskupią przyjął 6.02.1678 w Rzymie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 127.

Górski Stanisław, ur. w 1909, zm. w 1986; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; w l. 1945-1951 pracował w Wołkołacie k. Postaw, w okresie 1956-1986 był proboszczem w Słobódce; więziony w łagrach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 53.

Graben (Grabenius) Marek Ludwik, brat Wojciecha, ur. 1624 w Królewcu, zm. 5.09.1680 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, kapelan wojskowy. Kształcił się u jezuitów w Pułtusku, Wilnie i w Rzymie. Od 1653 był profesorem gramatyki w kolegiach w Kownie i w Nieświeżu. Był kapelanem wojsk cesarsko-hiszpańskich do 1659. Tu zasłynął z odwagi. Od 1660 był kaznodzieją i kapelanem wojsk litewskich i spowiednikiem hetmana wielkiego litewskiego Paca.

B. Natoński, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 8, s. 460; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 96.

Graben (Grabenius) Wojciech, ur. 1623 w Warszawie, zm. 18.07.1693 we wsi Eisendorf; ksiądz katolicki, jezuita, kapelan królewski, profesor greki i hebrajskiego. Był

synem Szweda, Piotra Grabena, doktora praw i sekretarza Zygmunta III. Kształcił się w Pułtusku, Rzymie, Wilnie, Krożach i Braniewie. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1639. Podczas najazdu szwedzkiego przebywał we Włoszech. Potem był kapelanem wojskowym na Litwie oraz kaznodzieją i profesorem greki i hebrajskiego w Wilnie (1664) i Braniewie (1666 i po 1679). Jako kapelan nadworny króla Jana Kazimierza dzielił z nim tułaczkę po abdykacji. Po śmierci króla wrócił do kraju i został rektorem kolegium w Reszlu na Warmii (1676). Pochowany w Świętej Lipce.

J. Poplatek, B. Natoński, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t.8, s. 460-461; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 96.

Grabowski Jan, ur. w 1912, zm. w 1985; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; w l. 1945 pracował w parafii Udział, w l. 1956-1985 był proboszczem w Miorach, więziony w łagrach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 53.

Grabowski Joachim Józef, ur. 29.09.1756, zm. 28.01.1829; ksiądz katolicki, biskup sufragan mohylewski. Studiował w Akademii Wileńskiej, po studiach w 1780 otrzymał święcenia kapłańskie w Żytomierzu, następnie był wikariuszem w Żytomierzu, Korostyszewie i Wielednikach; kanonik kijowski, kamieniecki i żytomierski. 23.06.1828 prekonizowany biskupem tytularnym Amorium i sufraganem mohylewskim. Zmarł przed otrzymaniem sakry biskupiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 131.

Gradowszczyzna (Dubniczki), w d. powiecie wileńsko-trockim; obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół p.w. Św. Andrzeja Boboli, drewniany, przeniesiony z Szumska w 1938 r., kiedy tu z części parafii ławaryskiej (obecnie Litwa) utworzono nową parafię katolicką.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Gralewski Jakub, ur. 2.07.1655 na Litwie, zm. 18.08.1702 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. Uczył się w Wilnie i Krożach. Wykładał w szkołach jezuickich w Nieświeżu, Pułtusku, Połocku, Krożach, Wilnie i Warszawie. Napisał dramat *Pacis foedera*, wystawiony w Wilnie w 1688 r.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų.* Vilnius 1981, s. 210.

Graużyszki, w d. powiecie oszmiańskim; obecnie rej. oszmiański, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Piotra i Pawła, drewniany, wzniesiony w drugiej Polowie XVIII w. Obecnie w ruinie. Po 1990 zbudowano nowy murowany kościołek.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Grądzki Józef, ur.?, zm. 8.06.1925 w Wilnie; ksiądz katolicki. Znany jako działacz społeczny w okresie Litwy Środkowej; później był redaktorem litewskiego dziennika „Mūsų Balsas" w Wilnie. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 372.

Grobnicki Florian, ur w 1684? w województwie połockim, zm. w 1762; duchowny unicki, arcybiskup unicki, metropolita. Pochodził z rodziny szlacheckiej, wstąpił do zakonu bazylianów, ukończył kolegium papieskie we Lwowie i prawdopodobnie Akademię Wileńską, posiadał stopień doktora teologii. Wykładał filozofię w szkole bazyliańskiej w Żyrowicach, był ihumenem klasztoru św. Trójcy w Wilnie, od 1713 oficjałem metropolity, nastepnie koadiutorem (zastępcą) arcybiskupa połockiego, w l. 1716-1719 był biskupem unickim witebskim, w l. 1719-1762 – arcybiskupem połockim oraz w l. 1748-1762 – metropolitą kijowskim. Działał jako misjonarz na

rzecz poszerzenia religii unickiej na Białorusi; sprzeciwiał się przechodzeniu duchownych unickich na obrządek łaciński. Pochowany w soborze św. Sofii w Połocku.

S. Kazulia, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 550.

Grodzicki Stanisław, ur. w 1541 w Poznaniu, zm. 4.03.1613 w Poznaniu; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował w Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, we Frankfurcie n.Odrą, w Wittenberdze oraz Akademii Krakowskiej, gdzie w 1561 uzyskał bakalaureat. Początkowo libertyn, zajmujący się handlem w Poznaniu, wstąpił w Rzymie w 1571 do zakonu jezuitów i w rzymskim kolegium uzyskał doktorat teologii; w l. 1575-1582 kierował kolegium jezuickim w Pułtusku, w 1582 został przełożonym misji krakowskiej, wygłaszał kazania na dworze Anny Jagiellonki. W 1586 objął katedrę teologii dogmatycznej w Akademii Wileńskiej, w 1590 został kanclerzem Akademii, wpływał na program i organizację szkół jezuickich w Polsce; od 1594 działał w Poznaniu, Lwowie i Krakowie, należał do komisji cenzurującej przekład *Biblii* Jakuba Wujka.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 94.

Grodzieński Chaim Ojzer, ur. w 1863 w miasteczku Iwje k. Wołożyna, zm. w 1940 w Wilnie; rabin. Studiował w jesziwie w Ejszyszkach i w Wołożynie, gdzie zyskał miano *illuja*. Był uczniem rabina Ch. Sołowiejczyka. Mając 20 lat poślubił wnuczkę rabiego I. Salantera, twórcy ruchu *musar* (żydowski ruch pietystyczny). Po śmierci teścia w 1887 został jednym z *dajanów* (sędzia sądu rabinackiego) wileńskich. Wkrótce wysunął się na czoło ich grona. Stworzył elitarną grupę zaawansowanych naukowo studentów, tzw. Kibuc Rabiego Chaima Ojzera. Był jednym z inicjatorów zwołania konferencji ortodoksów w Wilnie w 1909, podczas której doszło do powstania ortodoksyjnej organizacji Kneset Izrael. Brał udział w konferencji katowickiej w 1912, która doprowadziła do powstania *Agudy* (Związek Izraela, Związek Prawdziwie Wiernych). W tym ugrupowaniu odgrywał czołową rolę, podobnie jak w litewskich kręgach ortodoksyjnych. Był jednym z głównych oponentów trendów modernizacyjnych w życiu żydowskim i dezintegracji gmin żydowskich w Polsce i na Litwie a zwłaszcza syjonizmu i nauczania przedmiotów świeckich. Jego głównym dziełem były *responsy* (gatunek literatury rabinackiej), wydane pt. *Achi'ezer* (t.1-3, 1922, 1925, 1939), które przyczyniły się do ugruntowania jego renomy, jako ważniejszego autorytetu talmudycznego w Polsce. Jego obecność w Wilnie sprawiła, że właśnie tam kierowali się wykładowcy i studenci jesziw z terenów zajętych przez Związek Radziecki. Jego rękopisy zginęły podczas II wojny światowej.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 518.

Gródek, Gorodok, w d. powiecie Mołodeczno; obecnie rejon Mołodeczno, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (św. Trójcy), murowana, zbudowana w 1884.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Gruzdowo, w d. powiecie mołojeckim, obecnie rejon mołodecki, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Piotra i Pawła, drewniana, zbudowana w 1871 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Gruzdowo, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, po II wojnie zniszczony; na jego miejscu w l. 90-tych XX w. zbudowano nowy, tymczasowy budynek, w którym odbywają się nabożeństwa.
Cerkiew prawosławna p.w. ś. Joanna Priedtieczy (św. Jana Zwiastuna), murowana, zbudowana w 1875 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Grużewski Jan, ur. 1578, zm. 12.08.1646 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. 30.10.1595 wstąpił do zakonu jezuitów, studiował w Akademii Wileńskiej, następnie wysłany został do Rzymu, gdzie studiował do 1609. Po powrocie do Wilna w tymże 1609 uzyskał stopień doktora teologii i został profesorem w Akademii Wileńskiej. W l. 1618-1625 i 1641-1643 był rektorem Akademii Wileńskiej. W lipcu 1622 został wybrany prokuratorem kongregacji wileńskiej. W listopadzie 1622 przebywał w Rzymie. Później był przełożonym domu profesów w Wilnie i Warszawie. W l. 1643-1646 pełnił obowiązki prowincjała litewskiej prowincji zakonu jezuitów. W 1646 uczestniczył w VIII generalnej kongregacji jezuickiej w Rzymie, wracając na Litwę zmarł w Warszawie. Napisał kilka religijnych utworów, m.in. *Ultima et maxima hominis mutatio, sive de mystica cum Deo unione* (1-2 t., 1641-1642).

J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. II. Warszawa 1899/1900, s. 569; V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Chicago 1960, s. 241-242; *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 170.

Grygorowicze, w d. powiecie brasławskim; obecnie rejon Miory, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Piotra i Pawła, murowana, wzniesiona w 1877 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny

Grym Jakub, ur. 20.07.1709 na Warmii, zm. 16.12.1790 w Połocku; sztukator, jezuita. Wstąpił do zakonu jezuitów 18.09.1737 w Warszawie. Władał językiem niemieckim i słabo polskim. Nowicjat odbywał w Wilnie, gdzie jako stolarz współpracował przy odbudowie domu i kościoła św. Ignacego. Nie jest wykluczone, że tam nauczył się sztukatorstwa od nowicjusza Michała Schicka. Od 1741 kierował pracownią sztukatorską przy nowicjacie. Budował w tym czasie murowane ołtarze w bocznych kaplicach kościoła św. Ignacego, ozdabiał je stiukiem; wykonał też stiukową ambonę, a do ołtarza głównego – stiukowe tabernakulum ozdobione srebrem i szkłem weneckim (1743). W 1743 przeniósł się do kolegium akademickiego w Wilnie i był tam kierownikiem pracowni sztukatorskiej do 1758, a potem stolarskiej. Wspólnie z rzeźbiarzem M. Schickiem do 1746 zbudował pięć stiukowych ołtarzy w kościele św. Jana; po pożarze 1748 wykończył dalsze 4 ołtarze (do 1749); przerobił gotyckie filary przyścienne na pilastry, pokrył je stiukiem i dodał złocone kapitele (1756-1757); pracował nad wielkim tabernakulum do ołtarza głównego (1758-1761) zbudował ołtarz św. Jana Nepomucena (1761). Przypuszczalnie był czynny także przy urządzaniu wnętrza obserwatorium astronomicznego przy Akademii Wileńskiej oraz wykonywał wszelkie roboty sztukatorskie w kolegium i być może w innych kościołach jezuickich w Wilnie. W l. 1768-1770 pracował w kolegium jezuickim w Krożach na Litwie jako stolarz i kierownik budowy, następnie powrócił do kolegium akademickiego w Wilnie, gdzie kierował pracownią stolarską oraz wytwórnią papieru. Tu zastała go kasata zakonu. Po kilku latach przybył do Połocka i do końca życia kierował pracownią stolarską.

J. Poplatek, *Słownik jezuitów artystów*. Kraków 1972; J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 2. Wrocław 1975, s. 508.

Grzegorczyk Kazimierz, ur. w 1914, zm. w 1959; ksiądz katolicki, salezjanin. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; w l. 1945-1946 pracował w Dokszycach na d. Wileńszczyźnie, w l. 1946-1959 był proboszczem w Łyntupach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 53.

Grzegorz, żył w XVI w.; dominikanin, malarz, przebywał w klasztorze w Wilnie, w styczniu 1596 – we Lwowie. 28.03.1599 notowany w klasztorze św. Jakuba w Sandomierzu.

R. Świętochowski, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 2. Wrocław 1975, s. 508-509.

Gudohaje w d. powiecie oszmiańskim, woj. wileńskie; obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś; kościół katolicki p.w. Nawiedzenia NMP, drewniany, barokowy, pokarmelicki, fundowany przez oboźnego połockiego Józefa Wojnę i jego żonę Ludwikę z Sulistrowskich wraz z klasztorem karmelitów, zbudowany w 1764. Klasztor został skasowany przez władze carskie w 1832, zamknięto też wówczas kościół, który został ponownie otwarty w 1878 i odtąd jest nieprzerwanie czynny. Jest to świątynia na planie prostokąta, z niewielkim przedsionkiem i niskimi zakrystiami. Na szczytach dachu z obu stron znajdują się niewielkie sygnaturki. W wyposażeniu trzy drewniane ołtarze z końca XVIII w. oraz cudowny obraz MB Gudohajskiej w srebrnej sukience.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 70.

Gundlfinger, Gullfinger, Jan, ur. 25.01.1703 w Bawarii, zm. po 1750; brat-jezuita, malarz. Do zakonu wstąpił 1.06.1731 w Wilnie, czytał i pisał po niemiecku, po polsku mówił słabo. Po odbyciu nowicjatu pracował w Wilnie przy dekoracji kościoła św. Rafała w l. 1733-1738, wykonał do bocznych ołtarzy obrazy *Archaniołowie Michał i Gabriel, Anioł Stróż, Św. Ignacy Loyola* i *Św. Franciszek Ksawery*; przyozdobił malowidłami refektarz (1733) i korytarz kolegium (1735). Następnie zdobił kościół św. Kazimierza w Wilnie (1738-1739) kolegium w Nieświeżu (1740-1742), Pułtusku (1742-1744), Dyneburgu (1744-1747) i Krożach (1747-1750).

J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich,* t. 2. Wrocław 1975, s. 520; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 97.

Gurland Chaim Jonasz, ur. w 1843 w Klecku, Białoruś, zm. w 1890 w Odessie; rabin, uczony żydowski. W 1860 ukończył szkołę rabinów w Wilnie; na uniwersytecie w Petersburgu studiował języki semickie; w 1863 otrzymał tytuł magistra. W 1873 został inspektorem Instytutu Nauczycielskiego w Żytomierzu. Od 1888 – rabin Odessy.

Jewrejskaja elektłoniczeskaja enciklopedija.

Gurynowicz Julian, ur. 1825, zm. 17.09.1885 w Wilnie; ksiądz katolicki. Ostatni kustosz klasztoru bernardynów w Wilnie. Pochowany na Cmentarzu Bernardyńskim.

A. Kasperavičienė, J.Surwiło, *Przechadzki po Wilnie. Zarzecze. Cmentarz Bernardyński.* Wilno 1997, s. 39.

Gzowski Franciszek Alojzy, ur. 14.10.1732, zm. 21.12.1785; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Był proboszczem borysowskim, kanonikiem smoleńskim i wileńskim. 23.09.1782 prekonizowany biskupem tytularnym Thespiae i sufraganem trockim w diecezji wileńskiej. Sakrę biskupią przyjął 29.12.1782 w Wilnie.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 88; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 116; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istrorijoje.* Vilnius 2002, s. 842.

H

Halewi (Rabinowicz) Izaak, ur. w 1847 w Iwieńcu na Białorusi, zm. w 1914; rabin, talmudysta, historyk. Kształcił się w jesziwie w Wołożynie. Potem zamieszkał w Wilnie, gdzie początkowo zajmował się handlem, a następnie poświęcił się nauce, szczególnie badaniom Talmudu. Potem kilkakrotnie zmieniał miejsce zamieszkania, m.in. mieszkał w Bratysławie i Hamburgu.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 549.

Hanusowicz Jan, ur. w 1863, zm. w 1940 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był prałatem domowym Ojca Świętego i prałatem prepozytem kapituły wileńskiej; zasłużony pedagog wileński i patriota.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 371

Harasimowicz Henryk, ur. w 1884, zm. w 1960; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; pracował w parafii Gradowszczyzna (Dubniczki) i w Wornianach w d. powiecie wileńsko-trockim, po II wojnie – rejon ostrowiecki.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 54.

Harasimowicz Maciej, ur. w 1842 Wilnie, zm. 25.04.1904 tamże; ksiądz katolicki. Prałat Ojca Świętego i prałat kapituły wileńskiej; W 1859 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, następnie 4 lata studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu. Po ukończeniu studiów został wikarym przy kościele św. Teresy w Wilnie za czasów proboszcza Piotra Żylińskiego, który w tym okresie rządził też diecezją z ramienia rządu rosyjskiego. W 1872 ks. Harasimowicz został rektorem Seminarium Duchownego w Wilnie. W 1878 sprzeciwił się dopuszczeniu kleryka Ilińskiego, protegowanego przez rząd, do święceń kapłańskich, ponadto podczas modłów opuścił modlitwę za cara, za ten fakt został zdegradowany i wysłany na stanowisko wikariusza do Lidy, potem mianowano go proboszczem parafii Nowy Dwór koło Lidy. W 1883 biskup Hryniewiecki sprowadził Harasimowicza z powrotem do Wilna i mianował go oficjałem. Po zesłaniu biskupa Hryniewieckiego w 1885 w głąb Rosji, Harasimowicza również wysłano do Wielska a potem do Wołogdy, gdzie przebywał do 1892, po powrocie do Wilna otrzymał przydział do konsystorza, opiekował się katedrą, w 1904 jeździł do Saratowa przywitać nowomianowanego biskupa wileńskiego Edwarda Roppa. Zmarł na zapalenie płuc, pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861*-1915. Część druga, tom 1. Sandomierz 1936, s. 513-516; E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 371; A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 69; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 810.

Hartknoch Krzysztof Jan, ur. 1644 w Jabłonce pod Pasymiem na Mazurach, zm. 3.01.1687 w Toruniu; duchowny ewangelicki, kaznodzieja, historyk. Z powodu trudnych warunków materialnych nie mógł ukończyć teologii ewangelickiej w Królewcu. Był nauczycielem

domowym w Kownie, a w 1665 został pastorem i rektorem szkoły ewangelickiej w Wilnie oraz kaznodzieją polskim i niemieckim. Od 1667 zajmował się prywatnym nauczaniem w Gdańsku u jednego z magnatów polskich, a jednocześnie kształcił się w tutejszym gimnazjum. Przez jakiś czas był kaznodzieją w Słupsku. W 1670 wykładał na uniwersytecie w Królewcu i jednocześnie kończył rozpoczęte niegdyś studia. W 1677 osiadł na stałe w Toruniu jako nauczyciel tutejszego gimnazjum; tu rozwinął aktywną działalność pedagogiczną. Specjalizował się w dziejach Prus, Pomorza i Żmudzi oraz w zagadnieniach ustrojowych Polski. W 1678 ogłosił w Jenie swą pierwszą pracę pt. *Respublica Polona duobus libris illustrata*. Później wydał kilka innych prac historycznych.

K. Piwarski, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 9, s. 296-297; „Warmia i Mazury" 1958, nr 2; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 108.

Hawryło Joannowicz, działał w Jewiu w 1644; drukarz. Był ihumenem (przeorem) klasztoru w Jewju. Podpisał się jako „tipograf obszczaho żitija" na druku z 1644 patriarchy Perfeniego: *Ewangelie sirecz Błahowiestije bohodochnowiennych Ewangelist*, wytłoczonym w oficynie Bractwa Św. Ducha w Jewiu.

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A.Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 98.

Heliaszewicz (Gieysz-Heliaszewicz) Melchior, ur.?, zm. 1630; ksiądz katolicki, biskup. Był archidiakonem katedry wileńskiej, referendarzem Wielkiego Księstwa Litewskiego; biskup żmudzki, zasłużony opiekun Szkoły Chórzystów i Muzyków przy kościele św. Kazimierza.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 101.

Helmer Bolesław, ur. w 1897, zm. w 1969; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, pracował w Mosarzu i w Żupranach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 54.

Henrichson Jan, ur.? w Reszlu, zm. 1706 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Był długoletnim profesorem retoryki i filozofii w Braniewie, profesorem Akademii Wileńskiej i kaznodzieją w Wilnie. W 1700 ogłosił w Braniewie rozprawę teologiczną.

„Komunikaty Warmińsko-Mazurskie" 1961, s. 168; T. Oracki, *Polski słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 113.

Herbert Mamert, ur. w 1789 na Wołyniu, zm. 18.02.1872 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był dziekanem Katedry wileńskiej i znanym w swoim czasie uczonym, paleografem; w latach 1822-1829 był regensem (przełożonym) Głównego Seminarium Duchownego w Wilnie. Wydał m.in. *Katalog archiwum Kapituły Wileńskiej* w siedmiu tomach in folio, zawierający teksty dokumentów z lat 1502-1800. Należał on do stronnictwa prorządowego prałata Niemekszy, tłumaczył na język rosyjski teksty liturgiczne i zobowiązał się używać tego języka w nabożeństwach kościelnych. Zmarł w zapomnieniu. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim na Zarzeczu w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 271-272; A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 69.

Herbinius Jan z Brygu (Brzegu?), ur. 10.12.1627, zm. 7.03.1679 w Grudziądzu; duchowny ewangelicki, kaznodzieja, muzyk. Działał w Wilnie; uczył w Gdańsku. Był rektorem i nauczycielem w Bojarowie. W 1673 wydał szereg pieśni w kancjonale w Brzegu.

Słownik muzyków polskich, t. 1. Warszawa 1963, s. 181.

Hermanowicz Józef, pseud. Wincuk Adważny, ur. w 1890 w Holszanach w powiecie oszmiańskim, zm. 26.12.1978 w głębi Rosji na zesłaniu; ksiądz katolicki, poeta białoruski. W 1913 r. ukończył seminarium duchowne w Wilnie, był księdzem w powiecie dziśnieńskim i w okolicach Słonimia. Publikował w wileńskiej prasie białoruskiej drobne utwory literackie; kilka utworów wydał w chrześcijańskim wydawnictwie białoruskim w Wilnie. Kontynuował tradycje literackie Franciszka Bahuszewicza. Najbardziej znane jego utwory: *Panskaje ihryszczaa na nowy ład* oraz *Adkaz Jurcy*. Pisał wiersze humorystyczne dla dzieci.

U.A. Kalesnik, (w:) *Encykłapedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 1, Minsk 1984, s. 39.

Hermanowicze, w d. powiecie Dzisna; obecnie rejon Szarkowszczyzna, obwód witebski, Białoruś; Kościół katolicki p.w. Przemienienia Pańskiego, fundacji Ignacego Szyryna, zbudowany w 1787 w stylu wileńskiego baroku, zamknięty po drugiej wojnie światowej, zwrócony wiernym w 1988. Jest to świątynia na planie prostokąta, z półkoliście zamkniętym prezbiterium i dwiema bocznymi zakrystiami. Fasadę ujmują pięciokondygnacyjne wieże nakryte płaskimi hełmami. Dwie ostatnie kondygnacje wież mają ścięte naroża i wygiętą linię gzymsów. Część fasady pomiędzy wieżami jest cofnięta do tyłu, zdobią ją pilastry, trójkątne frontony oraz wolutowy szczyt. Elewacje boczne ozdabiają pilastry, gzymsy i dekoracyjne obramienia okien. Nawa nakryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami. We wnętrzu uwagę zwraca parapet chóru muzycznego ozdobiony stiukową dekoracją oraz polichromią pokrywającą górne części ścian i część sklepień.
Cerkiew staroobrzędowców, wzniesiona na początku XX w., drewniana. p.w.

S. Serhaczou, *Siadzibnaja architektura Wiciebszczyny. Pomniki historii i kultury Biełarusi*, t. 1. Minsk 1972, s. 24; r. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 1. Wrocław 1991, s. 230-232; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 71.

Hlebowicz Henryk, ur. 1.07.1904 w Grodnie, zm. 9.11.1941 w pobliżu Borysowa; ksiądz katolicki, błogosławiony (1999). Był synem Franciszka i Jadwigi z Chreptowiczów; ojciec jego był urzędnikiem, pracował w księgowości w miejscowym Banku Ziemskim, matka prowadziła gospodarstwo domowe. W 1912 ojca przeniesiono do Orenburga na Ural, za nim do Orenburga zjechała cała rodzina. W Orenburgu przyszły ksiądz zaczął uczęszczać do prywatnej szkoły przy kościele ewangelickim, następnie uczył się w gimnazjum rosyjskim w Orenburgu i tu uzyskał świadectwo dojrzałości. 22.08.1921 z rodziną powrócił do Grodna, a we wrześniu tego roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1924. Po ukończeniu Seminarium wyjechał na studia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, równocześnie pracował jako nauczyciel religii w szkołach powszechnych nr 7 i 16 w Lublinie. 20.02.1927 otrzymał w Lublinie święcenia kapłańskie, w tymże roku uzyskał tytuł magistra i przygotowywał pracę doktorską z apologetyki pod kierunkiem prof. Piotra Kremera. Po napisaniu pracy doktorskiej w 1928 wyjechał na studia filozoficzne do Angelicum do Rzymu. 19.10.1928 obronił w Lublinie pracę doktorską pt. *Jedność Kościoła Chrystusowego według św. Jana Chryzostoma*, którą w 1932 w Wilnie ogłosił drukiem. W Rzymie przygotował drugą rozprawę doktorską i w 1929 obronił pt. *De substantialitatae animae* (O substancjalności duszy). Zdobył dwa doktoraty i początki gruźlicy, „która dała o sobie znać – pisze ks. T. Krahel – już w pierwszym roku pracy w Wilnie". Po powrocie do Wilna w 1929 został wikariuszem w parafii Wszystkich Świętych pod kierunkiem proboszcza ks. Józefa Songina. Zamieszkał wówczas przy

ul. Zawalnej 54. Był też prefektem Męskiego Seminarium Nauczycielskiego, mieszczącego się przy ul. Ostrobramskiej 29. Ponadto zlecono mu opiekę nad działającym w szkołach podstawowych stowarzyszeniem pod nazwą Kółka św. Teresy od Dzieciątka Jezus. W 1930 został dyrektorem diecezjalnym tego stowarzyszenia. Od marca 1930 zaczął się leczyć na gruźlicę, przebywał w sanatorium w Winikoli. Po powrocie z sanatorium został przeniesiony na wikariusza parafii pobernardyńskiej w Wilnie. Równocześnie prowadził wykłady z logiki, krytyki i ontologii w Seminarium Duchownym. W roku akademickim 1930/1931 rozpoczął wykłady na Wydziale Teologicznym USB i w Wileńskim Seminarium Metropolitalnym, wykładał logikę, krytykę i ontologię, a następnie, po odejściu z Uniwersytetu ks. prof. Bolesława Wilanowskiego, wykładał teologię fundamentalną i prowadził ćwiczenia z tej dyscypliny, został wówczas zastępcą profesora USB. Poza pracą naukową ks. H. Hlebowicz pełnił funkcje w kurii arcybiskupiej: sekretarza Sekcji Wiary, Kultu i Obyczajów oraz wchodził w skład Rady do Spraw Liturgii, Śpiewu i Muzyki Kościelnej; ponadto w dalszym ciągu był dyrektorem archidiecezjalnym stowarzyszenia „Kółka św. Teresy od Dzieciątka Jezus". W kwietniu 1931 arcybp Romuald Jałbrzykowski mianował go moderatorem Sodalicji Mariańskiej Akademiczek. Ponadto został doradcą Iuventus Christiana, organizacji studenckiej, której kuratorem był ks. prof. Czesław Falkowski. We wrześniu 1935 został przeniesiony do Trok na stanowisko proboszcza tamtejszej parafii. Jako proboszcz zaktywizował parafię, uporządkował kościół i teren przykościelny oraz cmentarz grzebalny. Kupił dzwony i zbudował duży Dom Ludowy, który miał być miejscem zebrań i spotkań; zorganizował chór, który zyskał uznanie nawet poza Trokami. Od 1937 był kapelanem KOP „Troki". W 1939 Prezydium Rady Ministrów przyznało mu Złoty Krzyż Zasługi. Z powodu powrotu gruźlicy w 1939 ks. Hlebowicz zrezygnował z funkcji proboszcza w Trokach. Po wybuchu II wojny światowej przebywał w Grodnie, a po zajęciu miasta przez wojska sowieckie udał się do Wilna i tu arcybp R. Jałbrzykowski skierował go do parafii pobernardyńskiej. Od 1941 wszedł w pracę konspiracyjną, zrezygnował z funkcji wikariusza; głosił kazania w kościołach: św. Anny, św. Jerzego oraz św. Ignacego; w konspiracji pracował w Akcji Ludowej i w Związku Walki Zbrojnej; był głównym redaktorem i wydawcą czasopism konspiracyjnych „Jutro Polski" i „Póki my żyjemy". W podziemiu pracował jako „Bolesław Szewik". We wrześniu 1941 abp R. Jałbrzykowski wysłał pierwszą grupę księży na tereny Białorusi zajęte przez Niemców, w tej grupie znalazł się ks. H. Hlebowicz, którego skierowano do Chotajewicz w rejonie pleszczenickim (po stronie sowieckiej), gdzie był proboszczem trzech parafii: Chotajewicze, Korzeń i Okołów w pobliżu miasteczka Pleszczenice. 7.11.1942 został aresztowany przez policję białoruską i przewieziony do Pleszczenic, a 8.11. przewiziono go do Borysowa, gdzie rezydował niemiecki Gebietskomissar. 9.11.1942 Niemcy wywieźli księdza za miasto i tam go rozstrzelali. Miejsce pochówku księdza nie jest znane. Grób symboliczny znajduje się w Laskach pod Warszawą. Beatyfikowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 13.06.1999.

Ks.T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik*. Białystok 1999.

Hobot Leon, ur. 14.09.1887 w Tokarni k. Myślenic, zm. 4.02.1967 w Starej Wsi; ksiądz katolicki, jezuita. W 1907 wstąpił do zakonu jezuitów, w l. 1920-1923 studiował na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, równocześnie ucząc w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie kaligrafii, rysunku i zajęć praktycznych; od 1923 przebywał w Chyrowie; po II wojnie światowej pracował w szkole zawodowej w Ścinawce Średniej i w Ostrowie Szlacheckim, później duszpasterz z Zakopanem, Czechowicach, Wrocławiu, Starej Wsi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 104.

Hoduciszki, lit. Adutiškis, w d. powiecie święciańskim, woj. wileńskie; obecnie rejon święciański, Litwa; kościół katolicki p. w. Matki Boskiej Szkaplerznej. Pierwszy kościół katolicki wznieśli tu w 1608 Kiszkowie. Obecną murowaną, dwuwieżową, w stylu eklektycznym świątynię zbudowano w l. 1901-1913. Kościół na planie prostokąta, bazylikowy, wewnątrz są trzy nawy, oddzielone pilastrami.

K. Misius, r. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 549; M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 1999, s. 69.

Hoffman Andrzej, ur. ok. 1598 w Prusach Wsch., zm. 6.07.1647 w Worniach na Żmudzi; brat-jezuita, malarz. Wstąpił do zakonu w Wilnie 6.04.1631. Po nowicjacie pracował w drukarni akademickiej w Wilnie w l. 1633-1639 jako drukarz i malarz. Później przebywał w Braniewie (do 1642) i w Worniach.

J. Poplatek, J. Paszenda, *Słownik jezuitów artystów*. Kraków 1972; *Słownik artystów polskich*, t.3. Wrocław 1979, s. 88.

Holak Walerian, ur. w 1881, zm. w 1948 w Mołodecznie; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem i dziekanem w Oszmianie, aresztowany w 1948, zmarł w więzieniu w Mołodecznie.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 54.

Holszany, w d. powiecie oszmiańskim, woj. wileńskie, obecnie rejon oszmiański, obwód grodzieński, Białoruś; kościół i klasztor franciszkanów, fundowane przez podkanclerzego litewskiego Pawła Stefana Sapiehę, zbudowane w 1618. Barokowy kościół p.w. św. Jana Chrzciciela został wybudowany w 1618, przebudowany w 1774, w l. 40-tych XX w. zamknięty i zamieniony na warsztat, zwrócony wiernym w 1990. Jest to świątynia trójnawowa, na planie prostokąta. Fasadę zdobią pilastry oraz barokowy fronton z wolutami. Nawa główna nakryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, nawy boczne – sklepieniami krzyżowymi. Nie zachowało się wyposażenie świątyni, ocalały jedynie cenne iluzjonistyczne malowidła ścienne z końca XVIII w. Do kościoła przylega wzniesiony jednocześnie z nim korpus klasztorny. Jest to budowla dwukondygnacyjna, na planie prostokąta, z sześcioboczną wieżą. Po kasacie klasztoru w 1832 budynek był częściowo zniszczony i zamieniony na koszary. Po drugiej wojnie światowej był tu magazyn. Obecnie część klasztoru odzyskali franciszkanie, w pozostałej części mieści się filia Państwowego Muzeum Sztuki Białorusi.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Gieorgija (św. Jerzego), murowana, zbudowana w 1901 r. w stylu retrospektywno-rosyjskim.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 74-75.

Holszański Paweł Algimunt, ur. ok. 1490, zm. 4.09.1555 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup łucki, biskup wileński. Pochodził z rodu książąt Holszańskich; odebrał wykształcenie filozoficzne na Uniwersytecie Krakowskim w l. 1504-1507, następnie studiował w Rzymie. W czasie studiów krakowskich został biskupem łuckim w 1507, a po upływie ośmiu lat otrzymał też godność archidiakona wileńskiego (około 1515); był ostatnim ze starożytnego rodu kniaziów Holszańskich. Urząd biskupi wileński objął za pośrednictwem swego prokuratora, proboszcza wileńskiego Jana Domanowskiego. Jego najbliższym współpracownikiem był prałat Józef Jasiński, który otrzymał po nim godność archidiakona wileńskiego. Rządy jego w diecezji wobec nasilania się na Litwie przejawów Reformacji nie były łatwe, aczkolwiek w zwalczaniu ruchu reformacyjnego miał poparcie władzy królewskiej od czasów objęcia rządów na Litwie w 1544

przez Zygmunta Augusta. Odbył trzy synody diecezjalne, ale w ostatnim w 1555 nie był już obecny z powodu choroby.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 16-17; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 116; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 281-289.

Hołowin Ignacy, ur. 10.10.1665 r. na Żmudzi, zm. 4.10.1701 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. W l. 1683-1686 studiował w Akademii Wileńskiej filozofię, a w l. 1691-1695 – teologię. Wykładał poetykę i retorykę w kolegiach w Krożach i Kownie. W l. 1698-1701 był profesorem Akademii Wileńskiej. W Wilnie wystawił dwa dramaty szkolne: *Convivium tyrannidis* (1696) i *Regnum Phraatis* (1698).

R. Plečkaitis, *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*, Vilnius, 1975, s. 427; V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*, Vilnius, 1981, s. 210; *Lietūvių literaturos enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 178.

Hołowiński Ignacy, pseud. Ignacy Kefaliński, Żegota Kostrowiec, ur. 24.09.1807 w Owruczu, zm. 7.10.1855 w Petersburgu; ksiądz katolicki, biskup mohylewski, powieściopisarz. W l. 1826-1830 studiował w seminarium duchownym w Wilnie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wileńskiego, uzyskując stopień magistra teologii. Uczył religii w Żytomierzu, w 1837 został profesorem teologii na Uniwersytecie Św. Włodzimierza w Kijowie. Należał do „koterii" redagującej „Tygodnik Petersburski". W 1848 został rektorem przeniesionej z Wilna do Petersburga Akademii Duchownej, w 1848 – sufraganem, w 1851 – arcybiskupem metropolitą mohylewskim. Cieszył się zaufaniem rządu rosyjskiego, był prezesem Kolegium Duchownego w Petersburgu, dbał jednocześnie o zagwarantowanie praw Kościoła, utrzymując tajną łączność ze Stolicą Apostolską. Był też pisarzem, w Wilnie ukazały się następujące jego dzieła: *Pielgrzymka do Ziemi Świętej* (1842-1845), *Legendy* (1843), *Teka rozmaitości* (1844), *Dzieciątko Jezus* – opowiadanie (1846), *Rachel* – powieść (1847), *Pisma Żegoty Kostrowca* (1848).

Nowy Korbut, t. 7, s. 460; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 152.

Hołowka Kazimierz Alojzy (Hołowko, Hołówko, Hołłówka), ur. 3.03.1718 w powiecie pińskim, zm. po 1783; ksiądz katolicki, jezuita, wydawca kalendarzy. W 1731 wstąpił do zakonu jezuitów; studiował w kolegiach w Nowogródku, Grodnie i Wilnie, gdzie uzyskał stopień magistra filozofii i sztuk wyzwolonych; w 1743 otrzymał święcenia kapłańskie; wykładał gramatykę, poezję, retorykę, filozofię, teologię moralną, geografię, historię i matematykę w szkołach jezuickich w Wilnie (1746-1747 i 1749-1752), Warszawie (1747-1749 i 1752-1753) i Pińsku (1760); w l. 1753-1755 był w Wilnie wychowawcą synów referendarza WKL A. Przeździeckiego; w 1756/1757 wykładał geografię w Nowogródku, równocześnie był misjonarzem w Lubczy, w l. 1757/1758 wykładał teologię moralną w Wilnie; autor podręcznika do geografii *Compendium geographiae in versiculos dispositae* (Wilno 1743), ponadto jest autorem książki *Europa seymuiąca* (Warszawa 1753); wydawał od 1747 „Kalendarze Historyczne", w których zamieszczał swoje prace.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 487.

Hołownia Adrian, imię chrzestne Jan, ur. 9.04.1750 w majątku Pyszniki na Witebszczyźnie, zm. 1.02.1831 w Wilnie; ksiądz unicki, greckokatolicki biskup orszański i sufragan wileński – ostatni biskup unicki w Wilnie. Pochodził z katolickiej bojarskiej rodziny herbu własnego, tj. Hołownia (2. odmiana), której gałąź osiedlona na witebszczyźnie przybra-

ła przydomek Pysznicki od nazwy majątku Pyszniki. Wychowany w szkole jezuickiej, w 1766 przeszedł na obrządek unicki i wstąpił do zakonu bazylianów, po odbyciu nowicjatu w Berezweczu, przybierając imię Adriana, na miejsce chrzestnego imienia Jan. Po okresie studiów w Uniwersytecie Wileńskim oraz Alumnacie Papieskim w Wilnie i po uzyskaniu doktoratu filozofii i teologii, rozpoczął karierę w unickiej hierarchii kościelnej, od sekretarza diecezjalnego metropolity w 1778 do biskupa sufragana wznowionej metropolii litewsko-wileńskiej w 1809. Na tym stanowisku był on faktycznym rządcą diecezji z siedzibą w klasztorze bazylianów, gdzie ulokował też konsystorz, a cerkiew św. Trójcy przekształcił w katedrę unicką. Dawny pałac metropolitów i cerkiew Przeczystej Bogurodzicy były bowiem w ruinie od 1794 roku, a metropolita Jozafat Bułhak przebywał głównie w Petersburgu. W 1812 biskup Hołownia złożył podpis na akcie przyłączenia się obywateli Wielkiego Księstwa Litewskiego do Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego, popierając Napoleona, za co poniósł konsekwencje w postaci oskarżeń i nękania represjami przez władze rosyjskie. Jako biskup i człowiek już stary, działał w okresie osaczania i planowanego zniszczenia unii przez jawnych i ukrytych wrogów pod przewodem apostaty Józefa Siemaszki. Ograniczenie i niszczenie kościoła unickiego rozpoczęto w 1828 roku ukazem Mikołaja I, likwidującym diecezję wileńską i przeniesieniem biskupa Hołowni w stan spoczynku. Opór stawiał jeszcze wikariusz brzeski Leon Jaworowski, lecz w 1839 na soborze w Połocku dokonano likwidacji unii. Szykanowany przez ludzi Siemaszki i władze rosyjskie sędziwy biskup zmarł w Wilnie, pochowany w kaplicy na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 274.

honoratki, zob. Zgromadzenie Małych sióstr Niepokalanego Serca Maryi.

Horain Aleksander Kazimierz, ur. 30.03.1651, zm. 7.12.1735 w Tylży, w Prusach Wschodnich; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup smoleński, biskup żmudzki. Był kustoszem i oficjałem wileńskim, proboszczem infułatem gieranońskim. 15.09.1704 prekonizowany biskupem tytularnym Tiberias i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. 23.12.1711 przeniesiony na biskupstwo smoleńskie; nie objął go, ponieważ terytorium to nie należało już wówczas do Polski. 7.12.1716 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie, ingres odbył 13.03.1717. W okresie walk między stronnikami Sasów i Stanisława Leszczyńskiego, zagrożony przez wojska rosyjskie musiał opuścić diecezję, osiedlając się w Szyłgalach (Šilgalė) w Prusach, obecnie w granicach Litwy w pobliżu miasta Šilutė (Szyłokarczma, Heidekrug).

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia az do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 84-85; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 152; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 837.

Horain Aleksander, ur. w 1698, zm. 24.07.1774; ksiądz katolicki, biskup sufragan żmudzki. Studia ukończył w Akademii Wileńskiej, po studiach otrzymał święcenia kapłańskie i został proboszczem w Niemenczynie, następnie kanonikiem żmudzkim. 24.09.1731 prekonizowany biskupem tytularnym Irina i sufraganem żmudzkim, sakrę biskupią przyjął 9.03.1732. Był oficjałem i wikariuszem generalnym żmudzkim, archidiakonem wileńskim, w 1762 referendarzem Wielkiego Księstwa Litewskiego; był też generalnym wizytatorem diecezji wileńskiej. W okresie bezkrólewia zwolennik Stanisława Leszczyńskiego, następnie zwolennik Czartoryskich.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 154.

Horbaczewski Felicjan, ur. w 1838, zm. 16.09.1882 Wilnie; ksiądz katolicki. Był ka-

nonikiem honorowym diecezji wileńskiej, prześladowanym przez władze rosyjskie. Zmarł młodo. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 372.

Horbaczewski Józef, ur. w 1837, zm. 5.05.1895; ksiądz katolicki. Był kapelanem powstania 1863; jako wikary w Ejszyszkach odczytał manifest Rządu Narodowego i wstąpił do partii Ludwika Narbutta; uczestnik bitwy pod Dubiczami; ranny emigrował do Francji, od 1868 był członkiem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu; w 1880 wyjechał do USA, gdzie m.in. był proboszczem parafii polskiej w mieście Wilno (Minnesota).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 107.

Horodziłowo, w d. powiecie mołodeckim, obecnie rejon Mołodeczno, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Józefa, murowana, zbudowana w 1866 roku.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Hostounsky (Hostowski, Hostovius, Hostovinus), Baltazar, ur. 1534, zm. 7.06.1600; ksiądz katolicki, jezuita. Pochodził z Czech, znał język polski, toteż był jednym z pierwszych kaznodziejów w kolegium jezuickim w Braniewie. Był przełożonym kolegiów w Braniewie, Wilnie i Pułtusku, wiceprowincjałem jezuitów na Litwie i w Koronie, prokuratorem jezuitów w Rzymie. W Braniewie wydał kilka pism religijnych.

B. Natoński, (w:) *Polski słownik biograficzny.* T. 10, s. 29-30; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 116.

Houwalt Ignacy, ur. 29.07.1744, zm. ?; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Po studiach w Wilnie i święceniach w 1769 został proboszczem w Daugieliszkach i Wiżunach, następnie był kanonikiem wileńskim i żmudzkim, asesorem konsystorza wileńskiego i Kolegium Duchownego w Petersburgu. 20.08.1804 prekonizowany biskupem tytularnym Aradus i sufraganem trockim w diecezji wileńskiej, prawdopodobnie nie objął urzędu.

P. Nitecki,*Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 153.

Hozjusz Stanisław, ur. 5.05.1504 w Krakowie, zm. 5.08.1579 w Capranica k. Rzymu; ksiądz katolicki, teolog katolicki, biskup, kardynał. Był synem Ulryka, horodniczego wileńskiego, dzieciństwo spędził w Wilnie, kształcąc się w domu. W l. 1519-1524 studiował w Akademii Krakowskiej, następnie był nauczycielem młodzieży na dworach biskupów; uzyskał doktorat obojga praw; w 1538 został sekretarzem królewskim, w 1543 przyjął święcenia kapłańskie; w 1548 przychylnie ustosunkował się do małżeństwa Zygmunta Augusta z Barbarą Radziwiłłówną, w 1549 został biskupem chełmińskim, w 1551 – warmińskim; zwalczał reformację, w 1564 sprowadził do Polski jezuitów, od 1569 przebywał w Rzymie.

Wielka encyklopedia PWN, t. 11. Warszawa 2002, s. 480.

Hryniewiecki Aleksander, syn Franciszka i Izabeli z Gogolewskich, ur. w 1837 r. w okolicy Grodna, zm. w 1900 w Wilnie; ksiądz katolicki, prałat wileński. Był bratem Karola, biskupa wileńskiego. Ukończył gimnazjum w Białystoku, seminarium duchowne w Wilnie i Akademię Duchowną w Petersburgu. Po ukończeniu studiów został prefektem powiatowej szkoły szlacheckiej w Prużanach, a później w Świsłoczy. Podejrzany o sprzyjanie, odwiedzanie i pomoc partii powstańczej, w 1864 został aresztowany i zesłany do guberni tobolskiej, gdzie przebywał 10 lat. Po powrocie z zesłania był wikarym i prefektem kilku szkół w Rydze. W 1880 został kanonikiem honorowym diecezji mohylewskiej, a następnie brat biskup przeniósł go do Wilna na prałata-kan-

tora wileńskiego i oficjała konsystorza. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 171.

Hryniewiecki (Hryniewicki) Karol, syn Franciszka i Izabeli z Gogolewskich, ur. 24.12.1841 w we wsi Pulsy w powiecie bielskim, zm. 14.04.1929 we Lwowie; ksiądz katolicki, biskup wileński. Ukończył gimnazjum w Białymstoku, następnie od 1861 uczył się w Seminarium Duchownym w Mińsku, brał udział w powstaniu styczniowym; od 1864 studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu, po studiach w 1867 przyjął święcenia kapłańskie, przez rok był wikariuszem i kapelanem w Orszy, kanonikiem mohylewskim; od 1869 do 1879 był profesorem w Akademii Duchownej i Seminarium Duchownego w Petersburgu i jego rektorem. 15.03.1883 prekonizowany biskupem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 25.04.1883, ingres do katedry odbył 3.05.1883. Za swoją działalność patriotyczną i walkę z rusyfikacją 29.01.1885 został aresztowany i zesłany do Jarosławla n. Wołgą, w 1890 roku zwolniony bez prawa powrotu do diecezji. 30.12.1889 zrezygnował w Rzymie ze swego urzędu, mianowany 19.01.1891 arcybiskupem tytularnym Perge. Wyjechał do Lwowa, gdzie rezydował, był proboszczem w Tyczynie, kanonikiem lwowskim i asesorem tamtejszej kurii arcybiskupiej. W Wilnie przebywał w l. 1919-1920, odwiedził wówczas kilka parafii, następnie powrócił do Lwowa.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915*. Część druga, tom 1. Sandomierz 1936, s. 513-516; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 157; V. Petkus, *Vilnaius vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 623-630.

Hryszkiewicz Wojciech, ur. 24.04.1665 na Żmudzi, zm. 25.08.1710 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. Uczył się w szkołach jezuickich w Krożach, Poszawszu i Wilnie, był w 1696-1697 i 1703-1704 profesorem Akademii Wileńskiej, wykładał też w szkole jezuickiej w Krożach. Był misjonarzem w Poszawszu, w Krożach – kaznodzieją. W Wilnie w 1697 wystawił dramat pt. *Dionysius, Syracusanus princeps*.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*, Vilnius, 1981, s. 210; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, s. 168.

Hulanicki Aleksandr, ur.?, zm. w 1911 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w cerkwi prawosławnej w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46.

Huniewicz Stanisław, ur. w 1879, zm. w 1937 w Wilnie; ksiądz katolicki. Sympatyk ruchu białoruskiego na Wileńszczyźnie; był proboszczem w Wasylkowie. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 386.

Hussarzewski Tomasz, ur. 13.12.1732 w Warszawie, zm. 13.12.1807 w Wilnie; ksiądz katolicki, misjonarz, historyk. W l. 1752-1756 studiował filozofię i teologię w zgromadzeniu księży misjonarzy w Warszawie. W 1756-1769 wykładał w seminariach w Łowiczu, Warszawie i Wieluniu. W l. 1769-1791 był regensem seminarium dicezjalnego w Wilnie, a w l. 1782-1805 – profesorem historii powszechnej w Szkole Głównej Litewskiej i na Uniwersytecie Wileńskim.Napisał m.in. prace: *Książka jubileuszowa na diecezję Wileńską*. Wilno 1776; *Raport... o Kursie historii starozytnej w r. akademickim 1802-1803*. Wilno 1930; Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 163; M. Rybko, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 562.

Hylzen Jerzy Mikołaj, ur. 6.12.1692, zm. 24.04.1775; ksiądz katolicki, biskup smoleński. Był proboszczem w Dyneburgu, kanclerzem kapituły wileńskiej, regentem kancelarii Wielkiego Księstwa Litewskiego i pisarzem wielkim litewskim. 10.05.1745 prekonizowany biskupem smoleńskim, sakrę biskupią przyjął 13.02.1746 w Warszawie; był proboszczem w Prusach i Wieliżu. Prowadził działalność duszpasterską w niewielkiej części swej diecezji pozostałej w granicach polskich. Rozwinął działalność misyjsną, oświatową i charytatywną w dobrach rodzinnych w Inflantach. Był bibliofilem, autorem i wydawcą dzieł teologicznych. 29.01.1763 zrezygnował z urzędu.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 157.

Głębokie. Kościół parafialny (rokoko, XVIII w.). Fot. J. Kłos.

I

Idołta, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, zbudowany w 1939, murowany, jednowieżowy, w stylu pseudogotyckim.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Ijeronim Ekzempliarskij, żył w XIX/XX w.; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński. Był magistrem teologii, pracował w Akademii Duchownej; do zakonu wstąpił po śmierci żony; 5.09.1895 dokonał poświęcenia cerkwi św. Michała na Śnipiszkach w Wilnie; odnowił w 1895 Bracką drukarnię i w 1896 założył Komisję Wydawniczą, rozpoczął budowę cerkwi na Nowym Świecie w Wilnie; w 1898 został przeniesiony na stanowisko arcybiskupa chełmskiego i warszawskiego i wyjechał z Wilna.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 328-330.

Ijeronim, Hieronim, Wołczański, ur.?, zm. 14.10.1754 w Mohylewie. Był bratem Iosifa, (Józefa), Wołczańskiego; ihumen monasteru św. Ducha w Wilnie; w l. 1742-1754 był biskupem mohylewskim

I. Puszkin, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 664.

Ikaźń, w d. powiecie brasławskim, woj. wileńskie, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś; kościół katolicki p.w. Bożego Ciała, wzniesiony w l. 1905-1912; po drugiej wojnie światowej zamieniony na magazyn, później stał opuszczony i zdewastowany, w latach 90-tych XX w. zwrócony wiernym i poddany remontowi. Jest to budowla monumentalna o eklektycznej architekturze, w której dominują elementy neogotyckie i neoromańskie. Ma układ trójnawowej bazyliki z transeptem i półokrągłą apsydą. Fasadę flankują dwie wysokie, czterokondygnacyjne wieże ze spiczastymi dachami. Ściany, wsparte masywnymi szkarpami, wykonano z kamieni polnych, a wieże, dekoracyjną oprawę okien i drzwi oraz ozdobne detale – z czerwonej cegły.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja zbudowana w 1905 w typowym stylu rosyjsko-bizantyjskim.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 145; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Ilja, w d. powiecie wilejskim, obecnie w rejonie wilejskim, obwodu mińskiego, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, murowany, jednowieżowy, w stylu neoromatycznym, wzniesiony w latach 1907-1909.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Ilji (Eljasza), drewniana, wzniesiona w 1828 w stylu modernistycznym.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Iłża, d. powiat wilejski, obecnie rejon Wilejka, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Józefa, drewniana, zbudowana w 1929, odnowiona w 1990.

Globus, białoruski portal elektroniczny.

Infułat, duchowny katolicki, prałat mający prawo do noszenia infuły (białej bez ozdób), tj. liturgicznego obrzędowego nakrycia głowy noszonego zwykle przez biskupów.

Uniwersalny słownik języka polskiego pod red. Prof. Stanisława Dubisza, t. 2. Warszawa 2003, s. 109.

Ingielewicz Józef, ur. w 1897, zm. w 1973; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; w l. 1945-1948 był proboszczem parafii Nowy Pohost, potem więziony w łagrach; po zwolnieniu był w l. 1960-1973 proboszczem w Ostrowcu.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 54.

Iosif Bobrykowicz – Kapet-Oniechożski, ur.? w Wilnie, zm. w 1634 lub 1635; duchowny prawosławny, zakonnik, rektor brackiej szkoły, biskup prawosławny wileński. Był uczniem Leontija Karpowicza, ihumena klasztoru św. Ducha w Wilnie; później w pustelni w Galicji studiował statut zakonny reguły św. Bazylego Wielkiego; w 1624 został rektorem szkoły wileńskiego bractwa i był kaznodzieją. Od 1625 był zastępcą ihumena monasteru św. Ducha w Wilnie; brał udział w sejmach Rzeczypospolitej; uczestniczył w kijowskim soborze prawosławnych hierarchów w 1628, na którym rzucono klątwę na *Apologię* M. Smotryckiego; w l. 1632-1634 był archijerejem mohylewskiej prawosławnej diecezji z tytułem „biskup orszański, mścisławski i mohylewski". W 1633 został biskupem prawosławnym diecezji wileńskiej. Pochowany w monasterze św. Ducha w Wilnie.

I. Puszkin, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 676.

Iosif II Sołtan, ur. ?, zm. w 1521 lub 1522; duchowny prawosławny, biskup smoleński.

I. Puszkin, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 677.

Iosif IV Nielubowicz-Tukalski, imię świeckie Atanazy, ur. ?, zm. 26.07.1676; duchowny prawosławny, od 1661 biskup mścisławski, orszański i mohylewski, w 1663 wybrany metropolitą kijowskim (władzy nie objął). W 1668 został egzarchą patriarchy Konstantynopola w Rzeczypospolitej.

I. Puszkin, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 677.

Isajkowski Franciszek, ur. w 1599, zm. przed 31.05.1654; ksiądz katolicki, biskup. Od 1625 był kanonikiem katedralnym wileńskim, proboszczem w Trabach; poseł na sejm konwokacyjny z ramienia kapituły wileńskiej, sekretarz Władysława IV i regent kancelarii większej litewskiej; dziekan wileńskiej kapituły katedralnej, pisarz wielki litewski i referendarz. Był też proboszczem w Trokach, Gieranonach i w katedrze wileńskiej, potem biskup smoleński.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 679.

Issachar Ber ben-Tanchum, ur. w 1779 w Grodnie?, zm. w 1855 w Wilnie; rabin. Był uczniem Eliasza ben Salomona Zalmana. Od 1919 zajmował stanowisko *dajana* (sędziego rabinatu) w Wilnie. Przede wszystkim poświęcił się badaniu pism i życia swego mistrza, czego efektem było opracowanie dzieła *Maase Raw* (hebr. Dzieje Rabiego, Żółkiew 1808), w którym zawarł obraz religijny życia Gaona z Wilna.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 634.

Iszora Stanisław, syn Stanisława, ur. 12.04. 1838 w Wilnie, zm. 3.06.1863 tamże; ksiądz katolicki. Był wikarym w Żołudku, inspirator działań spiskowych w l. 1861-1862, odczytał parafianom manifest Rządu Narodowego, po aresztowaniu proboszcza dobrowolnie zgłosił się do władz rosyjskich, skazany na 5 lat katorgi, na skutek rewizji M. Murawjowa publicznie rozstrzelany 3 czerwca 1863 r. na placu Łukiskim w Wilnie. Z inicjatywy Oddziału Wileńskiego Polskiego Towarzystwa Opieki nad Grobami Bohaterów kosztem rodziny Iszorów wmurowana została tablica w kościele św. Jakuba i Filipa poświęcona ks. S. Iszorze.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861*-1915. Część druga, tom 2. Sandomierz 1936, s. 308; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 112.

„Iuventus Christiana" - organizacja ideowo-wychowawcza, opierająca się na nauce Chrystusa. Działała w Wilnie w okresie międzywojennym; w organizacji kładziono nacisk na kształcenie charakteru i pogłębienie wiedzy religijnej.

Ks.T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik.* Białystok 1999, s. 32.

Iwanowski Dominik, żył w XVII w., zakonnik, misjonarz, malarz. W 1725 wstąpił do zgromadzenia misjonarzy jako brat zakonny. W wybudowanym w l. 1695-1698 kościele Misjonarzy w Wilnie „piękne sklepienie i mury ozdobił".

Słownik artystów polskich, t. 3. Wrocław 1979, s. 148.

Iwaszkowce, d. powiat oszmiański, obecnie smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kaplica katolicka na cmentarzu, murowana, zbudowana na początku XX wieku; w dobrym stanie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Izaak z Trok, ur. w 1533, zm. w 1594; teologpolemista karaimski. Był sekretarzem gminy Karaimów w Trokach; autor *Twierdzy wiary*, 1593 – apologii judaizmu (w języku hebrajskim).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 113.

Izaak z Wołożyna (Icchak ben Chaim), ur. ?, zm. w 1849; rabin, talmudysta; kierownik jesziwy w Wołożynie 1821-1849.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1, Warszawa 2003, s. 623.

Izdebski Wojciech, ur. w 1616 w Wierzbołowie, zm. w 1703; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Po studiach teologicznych i prawniczych oraz święceniach (w 1648); w 1673 został kanonikiem wileńskim. 18.06.1696 prekonizowany biskupem tytularnym Rauliensis i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. Rozwinął działalność charytatywną i powiększył uposażenie sufraganii białoruskiej.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 84 P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 160; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 837.

Izrael ben Samuel (Szmuel) Askenazi ze Szkłowa, ur. ok. 1770 w Szkłowie na Białorusi, zm. w 1839 w Tyberiadzie, obecnie Izrael; rabin, talmudysta. Przez około 25 lat mieszkał w Wilnie, gdzie był uczniem Elijahu ben Szlomo Zalmana (Gaona Wileńskiego). Potem był kaznodzieją w Szkłowie. W 1809 przeniósł się do Palestyny; stał się tam jednym z najważniejszych autorytetów społeczności aszkenazyjskiej oraz przywódcą gminy *peruszim* (separatystów) i odnowicielem jesziwy w Safed.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 645.

J

Jachnowicz Jan, ur. 1584 na Litwie, zm. 11.04.1668 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Studia filozoficzne odbył w Braniewie w 1616-1618, teologiczne – w Wilnie 1618-1622, był współpracownikiem Konstantego Szyrwida i został po nim kaznodzieją litewskim, był regensem alumnatu papieskiego w l. 1631-1634. Piastował stanowisko *domus professae de Vilna praepositus*. Był także rektorem kolegiów jezuickich w Smoleńsku i Krożach. Wydał *Pieśni duchowne* w języku polskim i litewskim (1660), *Naukę katechizmu* (Wilno 1628), *Mowy katechizmowe* (Wilno 1638) Zwalczał reformację pisząc po polsku i po litewsku, jego *Ewangelie polskie i litewskie...* miały 40 wydań w l. 1647-1900.

Słownik muzyków polskich, t. 1. Warszawa 1963, s. 194.

Jagiełło Kazimierz, ur. w 1838, zm. w 1891 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był kanonikiem honorowym Katedry wileńskiej, prokuratorem wileńskiego Seminarium Duchownego oraz długoletnim proboszczem kościoła Bernardyńskiego w Wilnie. Ze stanowiska tego został usunięty w 1888 zarządzeniem generała gubernatora wileńskiego i „zdegradowany" na wikarego Katedry. Powodem usunięcia był zarzut nielegalnego udzielenia ślubu osobom unikającym prawosławia. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 191.

Jakowlew Timofiej, syn Kuźmy, ur. ?, zm. 27.01.1926 w Wilnie; duchowny staroobrzędowców. Był proboszczem (nastawnikiem) parafii staroobrzędowców na Nowym Świecie w Wilnie.

P.I. Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny*. 1830-1930. Wilno 1930, s. 39.

Jaksztowicz Szymon, ur. ok. 1720 prawdopodobnie w Birsztanach, zm. po 1779; ksiądz katolicki, członek zakonu kanoników regularnych, prawdopodobnie nowicjat odbywał w Wilnie. W l. 1764-1777 był proboszczem w Popielu na Litwie, wydał kilka utworów religijnych w języku litewskim, n.in.*Spasabas nabaženstvu...* (1771) i *Zivatas... Jezuso Christuso ir švenčiausios Marijos Panos* (1779).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Chicago 1963, s. 109.

Jakub, imię chrzestne Jan, nazwisko Plichta, ur.?, zm. 9.02.1407; ksiądz katolicki, wikariusz zakonu braci mniejszych, biskup wileński. Ukończył Akademię Krakowską, tam wykładał; przed 1398 pełnił funkcję lektora franciszkanów w Krakowie. Najprawdopodobniej był kandydatem Witolda na katedrę wileńską; biskupem wileńskim został 5.05.1399; pochodzenie społeczne biskupa Jakuba nie jest znane, ale rodzina Plichtów na Mazowszu, z której być może się wywodził, była szlachecka. Znał język litewski.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 12-13; V. Petrus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 171.

Jakub z Trok, ur. ? zm. 8.06.1439; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Od 1413 studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, w 1419 uzyskał stopień bakalaura. Był kanonikiem wileńskim. 18.05.1436 prekonizowany biskupem żmudzkim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 164.

Jakubielski (Jakobielski) Antoni Franciszek, ur. w 1809, zm. w 1871; ksiądz katolicki. Do gimnazjum uczęszczał w Białymstoku, tytuł magistra teologii uzyskał w 1833 na Uniwersytecie Wileńskim; uczył w Seminarium Duchownym w Kamieńcu Podolskim, był tam sekretarzem kapituły, kapelanem biskupa i dziekanem; w 1839-1857 wykładał w Akademii Duchownej w Wilnie i w Petersburgu, w 1843 uzyskał stopień doktora teologii; w l. 1857-1860 był rektorem Akademii Duchownej w Petersburgu, wydalony z Petersburga wrócił do Kamieńca, gdzie był prepozytem kapituły katedralnej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 116

Jakubowski Justyn, ur. 18.03.1812, zm. 30.07.1852 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był proboszczem kościoła św. Ducha w Wilnie, koadiutorem (pomocnikiem biskupa) w Wilnie, kanonikiem katedry wileńskiej i profesorem Instytutu Szlacheckiego. Znany kapłan wileński w pierwszej połowie XIX w. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 236.

Jakubowski Zygmunt, ur. 28.04.1898 w Borzęcinie koło Buska, zm. 12.12.1961 w Chicago; ksiądz katolicki, jezuita. Od 1913 w zakonie jezuitów; był wychowawcą w gimnazjum w Chyrowie, w l. 1923-1925 nauczycielem języka polskiego, matematyki, kaligrafii i rysunków w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; w 1932 wyjechał do USA i w Chicago redagował „Posłańca Serca Jezusowego".

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 117.

Jałbrzykowski Romuald, syn Feliksa i Rozalii z Krajewskich, ur. 7.02.1876 r. w miejscowości Łętowo Dąb k. Łomży, zm. 19.06.1955 w Białymstoku; ksiądz katolicki, arcybiskup. Szkołę podstawową ukończył w Kolakach, gimnazjum w Łomży. Po ukończeniu gimnazjum wstąpił do Seminarium Duchownego w Sejnach, następnie został wysłany na dalsze studia teologiczne do Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie w 1901 przyjął święcenia kapłańskie. Od 1902 był wykładowcą Seminarium Duchownego w Sejnach, następnie został wicerektorem; od 1910 był kanonikiem kapituły katedralnej w Sejnach. Założył w Sejnach Związek Katolicki, w l. 1905-1907 był prezesem Koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Sejnach; w latach 1915-1917 był działaczem Centralnego Komitetu Obywatelskiego i Polskiego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny. Władze carskie zmusiły go do opuszczenia Sejn, wyjechał do Mohylewa, a później do Mińska, stamtąd przez Skandynawię wrócił do Sejn. 29.07.1918 został mianowany biskupem tytularnym Cusze i sufraganem sejneńskim, konsekrowany 30.11.1918 w Łomży. W latach 1925-1926 był ordynariuszem nowo powstałej diecezji łomżyńskiej. Kiedy w 1926 r. zmarł nagle w USA mianowany arcybiskupem i metropolitą wileńskim ks. Jan Cieplak, 24 czerwca 1926 r. papież Pius XI mianował rządcą archidiecezji wileńskiej ks. bpa Romualda Jałbrzykowskiego. Po ingresie do Wilna, który odbył się 8 września 1926 roku, arcybiskup ordynariusz zabrał się do pracy z niezwykłym zapałem i wytrwałością. W 1927 dokonał uroczystej koronacji obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej; popierał stowarzyszenia i organizacje religijne, zwłaszcza Akcję Katolicką. W l. 1942-1944 był więziony przez Niemców w Mariampolu. W 1945 był więziony przez władze sowieckie w budynku NKWD przy ulicy Ofiarnej w Wilnie. W 1945 wyjechał do Białegostoku, gdzie rezydował w pozostałej w granicach Polski archidiecezji wileńskiej. Był autorem prac o tematyce religijnej. Pochowany w katedrze białostockiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 164-165; H. Szlagier, *I w Ostrej świecisz* Bramie. Białystok 1994, s. 67-68; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 697-738; *Wielka encyklopedia powszechna* PWN. Warszawa 2002, t. 12, s. 373; Cz. Paczkowska, „Tygodnik Wileńszczyzny", 2006 nr nr 6;

Jan, zwany ex Ducibus Lithuaniae, Jan z książąt Litewskich, Jan Zygmuntowicz, Jan II, ur. 18.01.1499, zm. 18.02.1538 w Poznaniu; ksiądz katolicki, biskup wileński. Był naturalnym synem króla Zygmunta I, zrodzonym z Katarzyny Telniczanki. Już w 1510 z woli ojca został kanonikiem krakowskim, w r. 1512 proboszczem płockim i poznańskim. Po studiach prawniczych w Bolonii w l. 1512-1516 objął biskupstwo wileńskie nie przyjmując nawet święceń kapłańskich. Początkowo zapowiadało się, że jego rządy będą smutnym przykładem dla duchowieństwa i wiernych, gdyż diecezją trzęsła jego matka, która bezceremonialnie wtrącała się w sprawy biskupstwa. Doszło do tego, iż legat papieski Ferrari 29.11.1520 zlecił opiekę nad diecezją biskupom poznańskiemu i krakowskiemu. Sakrę biskupią Jan przyjął dopiero w 1531 za zgodą papieża Klemensa VII. Okazał się dobrym organizatorem, mając u swego boku kanclerza kurii biskupiej, znakomitego doradcę Jana Domanowskiego. Zajął się biskup Jan odbudową spalonej w wielkim pożarze Wilna 1530 katedry, zwołał pierwsze synody (1520 i 1526) diecezji wileńskiej, ustanowił dwie nowe prelatury w kapitule – kantora i scholastyka w 1522. Niecierpiany przez wpływowych Radziwiłłów i wielu innych wielmożów usunięty został z Wilna przez awans na biskupstwo poznańskie (po 19.05.1536), na którym rychło zmarł, ale pogrzebany został stosownie do swego życzenia w katedrze wileńskiej.

J. Bartoszewicz, *Królewicze biskupi*. Warszawa 1851, s. 83-138; W. Przyałgowski, *Żywoty biskupów* wileńskich. Petersburg 1860, s. 102-132; A. Świeżawski, *Jan (Janusz) z Książąt Litewskich*, (w:) *PSB*, t. 10, s. 439; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 16; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 271-278.

Jan z Koźmina, ur. przed 1510, zm.?; kaznodzieja ewangelicki. Był kaznodzieją nadwornym i bibliotekarzem Zygmunta Augusta w Wilnie od 1545; zwolennik i propagator reformacji; w 1551 usunięty z dworu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 117.

Jan Lutek z Brzezia, ur. ok. 1405, zm. 24.05.1471; ksiądz katolicki, biskup kujawsko-pomorski, biskup krakowski. Po studiach w Krakowie był sekretarzem księcia Witolda w Wilnie, a następnie Władysława Jagiełły. Po wyjeździe z Wilna mieszkał głównie w Krakowie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 170.

Jankowski Czesław, ur. 28.11.1906 we wsi Mokry Las, pow. Ostrów Mazowiecka, zm. 20.10.1982 w Minojtach k.Lidy; ksiądz katolicki. Gimnazjum ukończył w 1925 w Ostrołęce; do Seminarium Duchownego w Wilnie wstąpił w 1926, równocześnie studiował na Uniwersytecie Stefana Batorego, seminarium i studia ukończył w 1932 i w dniu 12.06.1932 otrzymał święcenia kapłańskie, następnie skierowano go do miasteczka Komaje, gdzie pełnił stanowisko wikarego; tam zachorował na gruźlicę i w l. 1934-1935 leczył się w Zakopanem. W 08.1935 objął parafię w Minojtach k. Lidy. W czerwcu 1941 został aresztowany przez NKWD, uwięziono go w Szejbakach, następnie przewieziono do miejscowości Budzino, stąd został wyzwolony po wkroczeniu Niemców; okupację niemiecką przetrwał

w Minojtach, w 1945 nie wyjechał do Polski, pozostał w swojej parafii. 14.08.1949 został ponownie aresztowany i uwięziony w Grodnie, zarzucono mu kontakty z Armią Krajową. Wojenny Trybunał w Grodnie 8.10.1951 skazał go na 25 lat łagrów. Z więzienia grodzieńskiego wywieziono księdza do Orszy, stamtąd do łagru Jurcewo koło Workuty, a następnie do łagru w Ugliczu za Moskwą, skąd zwolniono go wiosną 1956; powrócił do parafii w Minojtach i tam pracował do śmierci

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941).* Białystok 2005, s. 49-52.

Jankowski Józef, ur. 3.02.1711, zm. po 1780; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Studia humanistyczne włącznie z retoryką ukończył w kolegium jezuickim w Pułtusku, następnie 12.08.1731 wstąpił do zakonu jezuitów. Po dwuletnim nowicjacie w Wilnie i rocznym nauczaniu gramatyki w Dyneburgu odbył w latach 1734-1737 studia filozoficzne w Połocku. Powrócił potem do Dyneburga jako profesor retoryki i poetyki, następnie w l. 1739-1743 studiował teologię w Pińsku. W l. 1766-1769 był przełożonym Collegium Nobilium w Wilnie; w tym czasie nawiązał kontakty z magnatami litewskimi, rodzicami konwiktorów, zakupił sąsiednią kamienicę i urządził w niej kaplicę konwiktorską. Przed objęciem stanowiska rektora Akademii otrzymał stopień doktora teologii. W okresie od 24.08.1769 do 4.11.1772 pełnił obowiązki rektora Akademii Wileńskiej.

R. Jakubėnas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku.* Kraków 2005, s. 219.

Jankowski Placyd, pseud. John of Dycalp, ur. 20.09.1810 w Wojskiej na Podlasiu, zm. 11.03.1872 w Żyrowicach w Nowogródzkiem; ksiądz unicki, później prawosławny; poeta, prozaik. Syn księdza unickiego, uczęszczał do gimnazjum w Świsłoczy i szkoły bazylianów w Brześciu, w 1830 ukończył studia teologiczne w seminarium głównym Uniwersytetu Wileńskiego i został księdzem unickim. W 1833 uzyskał doktorat w Akademii Duchownej w Wilnie. W l. trzydziestych XIX włączył się w akcję likwidacji Kościoła unickiego, w 1839 został księdzem prawosławnym, w l. 1845-1847 był proboszczem cerkwi św. Mikołaja w Wilnie, następnie w Białawicach. Pod koniec życia pisał w języku rosyjskim. Z twórczości polskiej najbardziej znane to: *Pisma przed-ślubne i przed-splinowe* (t. 1-2 1841), *Powieść składana* (razem z J.I. Kraszewskim 1843), *Doktor Panteusz w przemianach* (1845), wiersze: *Opowiadania wierszem* (1846), wspomnienia *Kilka wspomnień uniwersyteckich* (1854). W historii literatury pozostał jako jeden z pierwszych tłumaczy Szekspira z oryginału. Ogłaszał rosyjskie publikacje o wymowie antypolskiej.

W. Charkiewicz, *Placyd Jankowski.* Wilno 1928; B. Konarska, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 10, s. 547.

Janowicz Marcin z Wilna, ur. ok. 1428, zm. w 1492; ksiądz katolicki, biskup. Był kanonikiem i archidiakonem wileńskim; później, w 1483 został biskupem żmudzkim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 118.

Jarmański, (Jurmański, Furmański), Bonawentura, ur. w 1725, zm. w 1784; ksiądz katolicki, pijar. Był regensem kolegium zakonnego w Wilnie, rektorem szkoły pijarskiej w Szczuczynie, prowincjałem litewskim pijarów od 1778 r.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 120.

Jasikiewicz Rafał, ur. w 1801 na Żmudzi, zm. 28.08.1879 w Kalwarii Żmudzkiej; ksiądz katolicki, dominikanin, pisarz religijny. W 1821 wstąpił do zakonu dominikanów

w Poporciach, w 1825 otrzymał święcenia kapłańskie. Studiował teologię w Poporciach, Rosieniach i Zabiałach; był nauczycielem w szkole dominikańskiej w Nowogródku; przebywał w klasztorach w Wilnie, Mereczu, Rosieniach, od 1870 był przeorem w klasztorze w Kalwarii Żmudzkiej. Wydał w języku litewskim kazania pt. *Pamokslai pagal Evangelijos šventos žodžių* (1855), *Pamokslai ant didžiujų švenčių per metus pagal žodžių Evangelijos šventos* (1857), *Pamokslai ant nekurių švenčių* (1859).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 130; V. Vanagas, *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 199.

Jasiński (Jasieński) Ludwik Bartłomiej, ur. w 1800, zm. w 1842; ksiądz katolicki, dominikanin. Ukończył gimnazjum w Grodnie, w 1818 wstąpił do zakonu dominikanów, święcenia kapłańskie otrzymał w 1924. Po wybuchu powstania listopadowego był organizatorem oddziałów partyzanckich i kapelanem 12 pułku ułanów; został skazany na zesłanie na Sybir, ale zdołał uciec do Francji na emigrację, gdzie głosił hasła równości społecznej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 122.

Jaskólski Bolesław, pseud. Ksiądz Kordecki, ur. w 1912, zm. w 1950; ksiądz katolicki, kapelan wojskowy. Wyświęcony na księdza w maju 1934 w Wilnie, był prefektem i wikarym w Turgielach w powiecie wileńsko-trockim, następnie proboszczem w Graużyszkach w powiecie oszmiańskim. Działacz podziemia niepodległościowego; w 1942 został kapelanem 3. Brygady Armii Krajowej „Szczerbca", a następnie Dowództwa Oddziałów AK Okręgów Wileńskiego i Nowogródzkiego w Dziewieniszkach i Wołkorabiszkach; po 17.07.1944 ukrywał się, następnie wyjechał do Polski; do czasu usunięcia był prefektem Gimnazjum i Liceum w Malborku; od X.1948 proboszczem w Biskupcu na Warmii, gdzie odbudował zniszczony w działaniach wojennych kościół.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s 123.

Jastrzębski Michał Józef, ur. w 1858, zm. w 1938 w Wilnie; duchowny ewangelicki. Był superintendentem kościoła ewangelicko-reformowanego. Ukończył gimnazjum w Słucku i Wydział Teologiczny Uniwersytetu w Dorpacie (Tartu); od 1888 przez 50 lat był proboszczem ewangelicko-reformowanej parafii wileńskiej; po 1905 przywrócił język polski w urzędowych czynnościach kościelnych. Od 1919 był superintendentem Jednoty Wileńskiej krytykowanym za zbyt łatwe udzielanie rozwodów katolikom. Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (od 1906) i naczelnym redaktorem pisma „Szlakiem Reformacji". Pochowany na cmentarzu ewangelickim w Wilnie. Cmentarz nie istnieje.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 442; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 123.

Jaszuny, lit. Jašiūnai, w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie (obecnie Litwa); kościół katolicki . Pierwszy kościół katolicki, drewniany p.w. św. Anny wzniesiono tu w 1515 r., przez pewien czas zamieniony na zbór ewangelicki. W 1767 w Jaszunach zbudowano nowy kościół katolicki, który po powstaniu 1863 został zamknięty przez Rosjan. Dopiero w 1929 parafianie wybudowali nową świątynię. Odznacza się ona ciekawą formą architektoniczną. Budowniczym świątyni udało się połączyć część dolną, drewnianą i otynkowaną, z częścią górną, wykonaną w drewnie, z której wyrastają dwie wieże – większa trójczłonowa od frontu i mała, przednia, o delikatnych kształtach, zwana sygnaturką.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 2004, s. 35.

Jazno, d. powiat brasławski, obecnie rejon Miory, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Spaso-Prieobreżenskaja (Przemienienia Zbawiciela), zbudowana w 1900 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Jaźwiec Juwenalis, ur. w 1830, zm. w 1914; ksiądz katolicki, kapucyn. Był kapłanem tułaczem; zakonnikiem krzewicielem wiary i opiekunem duchowym Polaków w południowej Rosji i na Syberii. Kwestarz na budowę tamtejszych kościołów. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 371.

Jegupionok Simieon, syn Fiodora, ur. 17.04.1850 w Widzach, zm. 15.03.1934 w Wilnie; duchowny starowierców, nastawnik, pisarz, działacz starowierski. Był proboszczem parafii (obszcziny) starowierców w Wilnie na Nowym Świecie. Uczył się w domu czytając psałterze, później uczył go ojciec; pracował jako śpiewak (piewczij) w molennie wileńskiej (1870-1878), później w l. 1878-1896 w Bobrujsku; w l. 1896-1906 był nastawnikiem w Pskowie, gdzie zaczął pisać wiersze religijne; w l. 1906-1915 i w 1918-1934 był nastawnikiem (duchownym) w parafii wileńskiej starowierców na Nowym Świecie; był też starowierskim kaznodzieją, autorem artykułów religijnych: *O własti duchownoj*, *O duchownych nastawnikach*. Rękopisy jego wierszy i pism religijnych przechowuje Biblioteka Narodowa LR w Wilnie.

P.I. Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny*. 1830-1930. Wilno 1930, s. 20; W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s 163-164.

Jeleński Aleksander Ignacy, ur. 19.11.1662 w woj. nowogródzkim, zm. 9.03.1713 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Nowicjat odbył w Wilnie w l. 1677-1679, filozofię studiował w Nieświeżu w l. 1682-1685, teologię w Warszawie w l. 1687-1691; uczył filozofii w Braniewie w l. 1694-1696 i w Wilnie w l. 1696-1699, a teologii i prawa kanonicznego w Akademii Wileńskiej w l. 1702-1703, 1706-1707 i 1710-1713 oraz w Pińsku w l. 1707-1710; w l. 1706-1710 był rektorem kolegium w Pińsku i regensem Alumnatu Papieskiego w Wilnie w l. 1710-1713.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 125.

Jelewfierij (Eleuteriusz) Bogojawlenskij, ur. w 1868, zm. 31.12.1940 w Wilnie; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński. W 1917 był biskupem kowieńskim, w czerwcu 1917, został arcybiskupem wileńskim, podporządkowanym patriarchatowi moskiewskiemu; w 1922 nie uznał zwierzchnictwa polskiej autokefalicznej cerkwi prawosławnej. 14.10.1922 został w Wilnie aresztowany przez władze polskie i wysłany do Krakowa, gdzie umieszczono go w jednym z klasztorów katolickich, po 4 miesiącach został wypuszczony na wolność i deportowany na Litwę; zamieszkał w Kownie. W październiku 1939 powrócił do Wilna, diecezję wileńską podporządkował patriarchatowi moskiewskiemu.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie.* Vilnius 2005, s. 389-397.

Jerzy z Wilna, ur. ?, zm. 25.02.1464; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Był archidiakonem wileńskim. 19.02.1453 prekonizowany biskupem żmudzkim. Dbał o zlikwidowanie resztki pogaństwa w diecezji. W 1463 wystawił drewnianą katedrę w Worniach. Przewidziany na biskupstwo wileńskie, zmarł przed prekonizacją.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 182.

jesziwa w Wołożynie – jedna z najsławniejszych uczelni talmudycznych w XIX w., w późniejszym okresie zwana *Ec Chajim*

(hebr. Drzewo Chaima), ku czci jej założyciela. Powstała z inicjatywy Gaona Wileńskiego, który Chaimowi z Wołożyna powierzył jej założenie w tym niewielkim miasteczku w powiecie oszmiańskim. Miano w niej wykładać nauki talmudyczne, bez stosowania *pilpulu* (dyskusji, debaty), oraz pracować nad całą literaturą religijną, a nie – jak to bywało w innych jesziwach – nad jej fragmentami. Miała to być uczelnia przygotowująca tylko dobrze przygotowanych studentów, działalność rozpoczęła w 1803 . Władze carskie w 1824 nakazały jej zamknięcie, mimo to jesziwa w Wołożynie działała i rozwijała się nadal. W 1858 ponownie została oficjalnie zamknięta, jednak działała nadal (w l. 70. XIX w. miała ok. 300 studentów). Sytuacja powtórzyła się w 1879, gdy miejscowe władze zamknęły jesziwę na skutek donosu Żydów-maskili, jednakże działała nadal i ostatecznie została zamknięta w styczniu 1892 roku. W 1899 w Wołożynie powstała nowa jesziwa, która nie uzyskała już jednak takiej pozycji, jak jej poprzedniczka. W czasie I wojny światowej została przeniesiona do Mińska. Wznowiła działalność w Wołożynie w 1921 i prowadziła ją aż do okresu Holokaustu.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 682.

jezuici, Towarzystwo Jezusowe (TJ), Societas Iesu (SI, SJ), katolicki męski zakon kleryków regularnych, założony w 1534 przez św. Ignacego Loyolę w Paryżu, w 1540 zatwierdzony przez Papieża Pawła III; celem zakonu jest wspieranie Kościoła, zwłaszcza papieża, w realizacji trudnych zadań i w walce z poważnymi zagrożeniami. Dewizą jezuitów jest – *Ad majorem Dei gloriam* (dla większej chwały Bożej), a godłem powszechnie przyjętym – chrystologiczny znak IHS. Zakon ma strukturę hierarchiczną z dożywotnio obieranym generalnym przełożonym (zw. generałem, a niekiedy czarnym papieżem). Zakon dzieli się na prowincje, na których czele stoi prowincjał mianowany przez generała. Domy zakonne ze studiami dla młodzieży zakonnej lub świeckiej – kolegia, są kierowane przez rektorów, a mniejsze domy o charakterze duszpasterskim – rezydencje, przez superiorów. Każdy członek zakonu przechodzi 2-letni nowicjat, potem kandydaci na kapłanów odbywają 3-letnie studia filozoficzne, pełnią praktykę pedagogiczną, odbywają studia teologiczne (4-lub 5-letnie), a po otrzymaniu święceń odbywają studia specjalistyczne oraz prawa zakonnego i duchowości (tzw. III probacja); w końcu składają śluby proste lub uroczystą profesję wraz z osobnym ślubem posłuszeństwa papieżowi dotyczącym pracy misyjnej. Towarzystwo Jezusowe jest najpotężniejszym zakonem katolickim, który odegrał po soborze trydenckim zasadniczą rolę w dziedzinie reformy Kościoła. W 1773 papież Klemens XIV skasował zakon jezuitów i dopiero po wznowieniu ich działalności w 1814 powrócili na dawne tereny misyjne. Zakon przetrwał jedynie pod zaborem rosyjskim, na Białorusi, gdzie został zatwierdzony przez papieża Piusa VII. Jezuici białoruscy prowadzili stacje misyjne wśród osadników niemieckich, francuskich i polskich w okolicach Saratowa, Odessy i Astrachania. W 1806 otwarto misję na Kaukazie z ośrodkiem w Mozdoku, w 1810 stację w Irkucku i w 1811 – w Tomsku. W 1820 jezuici zostali wyrzuceni z granic monarchii rosyjskiej, osiedlili się i działali w Galicji. Do Polski jezuici zostali sprowadzeni w 1564 przez kardynała Stanisława Hozjusza; pierwsze kolegium powstało w Braniewie. Zakon rozwinął się zwłaszcza za panowania Stefana Batorego. Do Wilna jezuitów sprowadził w 1569 bp Walerian Protasewicz i osadził ich w swojej jurysdyce w pobliżu kościoła św. Jana, w 1570 założyli oni kolegium, a w 1579 – akademię, zatwierdzoną przez króla Stefana Batorego; posiadali domy zakonne przy kościele św. Ignacego i św. Kazimierza, gdzie prowadzili Collegium Nobilium; ponadto Barbara z Komarów Mickiewiczowa przekazała jezuitom w 1708 dom w Żodziszkach, gdzie założyli kolegium, istniejące do 1773, posia-

dali także klasztor w **Dziśnie**. Misje jezuickie z posługą parafialną istniały: w Bezdanach od 1609, fundacji jezuickiej; w Daniuszewie od 1728, fundacji Mikołaja Koszczyca; Janiszkach od 172, fundacji jezuickiej. W 1820 jezuici zostali przez władze rosyjskie z Wilna i Wileńszczyzny usunięci; powrócili do Wilna w 1920, od 1922 do 1939 prowadzili gimnazjum męskie oraz szkołe powszechną; w 1928 zorganizowali parafię unicką, kierowali sodalicjami studenckimi i inteligenckimi; w okresie międzywojennym w Wilnie mieszkało 13 księży, 14 kleryków i 11 braci.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 258; r. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*. Vilnius 1997, s. 438; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 12. Warszawa 2002, s. 544-546.

jezuickie kolegium zostało założone w Wilnie 17.07.1570 w budynku w pobliżu kościoła św. Jana ; pierwszym rektorem i superintendentem został Stanisław Warszewicki; nauka w kolegium była bezpłatna; uczniów utrzymywano z podarowanych jezuitom majątków na Wileńszczyźnie; kolegium istniało do 1579, następnie 1.04.1579 król Stefan Batory w miejsce kolegium założył Akademię Jezuicką.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 309-310.

Jęczmieniszki, lit. Eitminiškės, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa; kościół katolicki p.w. św. Antoniego Padewskiego, drewniany, zbudowany w 1924 na planie prostokąta, bezwieżowy, z pięcioboczną apsydą i ze spadzistym dachem, z niską zakrystią.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 532.

Jodkowski Hipolit, ur. w 1884, zm. w 1967; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem parafii Wołpa na d. Wileńszczyźnie.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 54.

Josef ben Izaak ha-Lewi, zw. Józefem z Litwy, ur. w 1580 lub 1590 na Litwie, zm. ? w Grodnie; rabin, talmudysta, filozof religii. Młodość spędził w Pradze, gdzie zdobył wykształcenie religijne oraz zapoznał się z filozofią żydowską i chrześcijańską, a następnie został wykładowcą religii i filozofii, był też rabinem.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 704.

Joszua Heszel ben Josef, ur. w 1578 lub 1590 w Wilnie, zm. w 1648 w Krakowie; rabin, znany talmudysta. Kształcił się pod kierunkiem Samuela ben Fejbusza z Przemyśla. W l. 1634-1639 był rabinem kolejno w Przemyslu, Tykocinie, Grodnie i Lwowie. Jest autorem *Meginne Szlomo* (1715) – komentarzy do ośmiu traktatów talmudycznych. Pozostawił po sobie kilka dzieł w rękopisach.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 706.

Jucewicz Ludwik Adam, (Jucevičius Liudvikas Adomas), pseud. Ludwik z Pokiewia, ur. 3.12.1813 w majątku Pokiewie (Pakėvis) w pobliżu Kielm na Żmudzi w rodzinie drobnego szlachcica, zm. 12(24).03.1846 w Leplu na Witebszczyźnie; ksiądz katolicki, litewsko-polski pisarz, tłumacz, folklorysta, pedagog. W l. 1923-1929 uczył się w gimnazjum w Krożach, następnie studiował medycynę na Uniwersytecie Wileńskim. W 1831, podczas powstania na Litwie, powrócił do Pokiewia, gdzie został nauczycielem córek ziemianina Rodowicza. W 1834 wyjechał do Wilna i wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego, w 1835 został przyjęty do Akademii Duchownej w Wilnie. W tymże roku został wyświęcony na księdza i skierowany do Święcian na stanowisko wikarego. Od 1834 zajął się pracą literacką. Jeszcze w l. 1832-1833 przełożył na język polski wiersze poetów rosyjskich:

Aleksandra Puszkina, Mikołaja Karamzina, Wasilija Żukowskiego, Konstantina Batiuszkowa, a także wyjątki z pism francuskiego pisarza François Fenelona. Przekłady te wydał w Wilnie w 1834 pt. *Pisma Ludwika Adama Jucewicza*. Przebywając w Pokiewiu napisał *Historię litewską dla dzieci*, książka ta ukazała się drukiem w 1836 w Wilnie. W 1837 wydał w Wilnie przekłady poezji polskiej na język litewski pt. *Wyjątki z nowoczesnych poetów polskich*. Ze Święcian wyjeżdżał na Żmudź, gdzie zbierał materiały etnograficzne o Żmudzi i Żmudzinach. W Święcianach przygotował nowe dziełko pt. *Rysy Żmudzi*, które wydał w 1840 w Warszawie, oraz zbiór przysłów pt. *Przysłowia ludu litewskiego*, wydany w 1840 w Wilnie. W 1840 został przeniesiony do parafii Świadoście (Svėdasai)w dzisiejszym rejonie oniksztyńskim (Anykščiai). Ze Świadości często podróżował po Litwie, zbierał folklor litewski, korespondował z Józefem Ignacym Kraszewskim, Vaclavem Hanką, czeskim filologiem, Peterem Bohlenem, profesorem Uniwersytetu Królewieckiego. Współpracował z „Tygodnikiem Petersburskim" i „Piśmiennictwem Krajowym", w 1841 wydał w Wilnie almanach „Linksmine. Prace literackie przez L.A. Jucewicza". W Świadości przygotował do druku zbiór etnograficznych materiałów pt *Wspomnienia Żmudzi*, wydany w 1842 w Wilnie. W 1841 między ks. wikarym L.A. Jucewiczem a dziekanem w Kupiszkach J. Rusieckim doszło do zatargów i nieporozumień. Dziekan złożył skargę na niepokornego księdza do biskupa wileńskiego Andrzeja Benedykta Kłągiewicza. W wyniku tej skargi ks. L.A. Jucewicz został ukarany: zabroniono mu głosić kazania. Młody ksiądz poczuł się w Świadości osamotniony i odrzucony przez władze duchowne. W tym czasie zaproponowano mu udzielanie lekcji języka francuskiego Malwinie Żurakowskiej, siostrze Jana Żurakowskiego, marszałka szlachty powiatu wiłkomirskiego. L.A. Jucewicz zakochał się w Malwinie Żurakowskiej i postanowił z nią się ożenić. Wystąpił ze stanu duchownego, zmienił wyznanie na prawosławne i 11 lutego 1843 r. wyjechał z narzeczoną do Telsz, gdzie w cerkwi prawosławnej udzielono im ślubu. Po tak odważnym na owe czasy kroku nie mógł pozostawać na Litwie. Natychmiast wyjechał z żoną do Lepla w guberni witebskiej, gdzie objął posadę nauczyciela historii, literatury i geografii w powiatowej szkole szlacheckiej. Mieszkając w Leplu w 1844 wydał w Wilnie zbiór etnograficzny pt. *Pieśni litewskie*, a niedługo przed śmiercią, w 1846, ukazało się w Wilnie jego najważniejsze dzieło – *Litwa*. Chorował na gruźlicę, zmarł w wieku 33 lat. Pochowano go na cmentarzu prawosławnym w Leplu.

Z. Stoberski, *Historia literatury litewskiej. Zarys,* Wrocław, 1986, s. 50-51; *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*, Vilnius, 2001, s. 653-672; M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917,* Warszawa, 2003, s. 84-85.

Juchnowicz (Jachnowicz, Juhowicz) Jan, ur. ok. 1588, zm. 1668; ksiądz katolicki, jezuita, jezuicki misjonarz, kaznodzieja, pedagog. Pochodził z Litwy, był związany z ośrodkiem jezuickim w Braniewie i przez kilka lat (od 1650) kierował misją katolicką w Królewcu. Działał głównie wśród biedoty polskiej. W 1653 wspólnie z jezuitą polskim J. Kuhnem otworzył w Królewcu polsko-katolicką szkółkę. W Wilnie założył bractwo religijne i wydał kilka pism religijnych.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 124.

judaizm, mozaizm, wyznanie mojżeszowe, religia Żydów; także zespół wierzeń, wartości i postaw wynikający z tradycji i obyczajów narodu żydowskiego. Religia ta przybyła do WKL wraz z Żydami, którzy zaczęli się osiedlać w Wilnie i w innych miastach WKL od XII w.

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa b.d., s. 388-389; *Tarybų Lietuvos enciklopedija,* t. 4. Vilnius 1988, s. 671.

Judycki Walerian Stanisław, ur. ?, zm. w 1673 w Grodnie; ksiądz katolicki. Był kustoszem

wileńskim; w 1654 wszedł do kapituły wileńskiej; był proboszczem trockim i bialskim; od 1669 nominat biskup mentorski; od 1654 pisarz wielki litewski, w 1657 prałat, w 1660 proboszcz trocki; prawdopodobnie nie doczekał konsekracji biskupiej.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 78-79; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 853.

Judycki Wiktor, ur. 25.02.1905 w Bobrujsku na Białorusi, zm. 4.02.1955 w Londynie; ksiądz katolicki, kapelan WP. W 1914 wstąpił do Państwowego Gimnazjum w Bobrujsku, gdzie uczył się trzy lata. W lipcu 1920 z rodziną wyjechał do Poznańskiego, potem rodzina przeniosła się do Grodna i tu w 1926 zdał egzamin dojrzałości i wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, jednocześnie studiował na Uniwersytecie Stefana Batorego; święcenia kapłańskie otrzymał w 1932 i został wysłany do Holszan w powiecie oszmiańskim, w tymże 1932 przeniesiono go do Słobódki w powiecie brasławskim, gdzie był wikarym i katechetą; w 1935 został przeniesiony do Oszmiany, a w 1936 – do Hermanowicz. W 1938 rozpoczął pracę w wojsku jako kapelan w Grodnie. Po wybuchu II wojny światowej był kapelanem Podlaskiej Brygady Kawalerii, z którą przeszedł szlak bojowy w składzie Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew". Po wkroczeniu wojsk sowieckich przekroczył z żołnierzami 24.09.1939 granicę litewską. Był tam internowany do 13.02.1940, kiedy to sowieci aresztowali internowanych żołnierzy. Wywieziono go do obozu w Kozielsku, skąd 2.07.1941 przeniesiono do obozu w Griazowcu. W 08.1941 został zwolniony i 1.09.1941 otrzymał nominację na kapelana 5 pułku artylerii ciężkiej. W 08.1942 wyszedł ze Związku Radzieckiego do Iranu. Był potem zastępcą proboszcza 3 Dywizji Strzelców Karpackich; dnia 2.09.1943 otrzymał nominację na proboszcza 5 Kresowej Dywizji Piechoty; był w randze podpułkownika, brał udział w kampanii włoskiej, w tym w bitwie pod Monte Cassino, w walkach pod Bolonią i Ankoną. Po zakończeniu wojny wyjechał do Anglii; pełnił obowiązki polskiego duszpasterza w Brompton Oratory w Londynie; pełnił tam kilka stanowisk w różnych polskich organizacjach. Pochowany został na cmentarzu Old Brompton Oratory w Londynie.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941)*. Białystok 2005, s. 53-54.

Jundziłł Stanisław (imię zakonne Bonifacy), ur. 6.05.1761 w Jasiańcach na ziemi lidzkiej, zm. 15.04.1847 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar, pamiętnikarz, przyrodnik. Był uczonym o europejskiej sławie, autorem licznych prac z historii naturalnej. Uczył się w szkole pijarskiej w Lidzie, w 1777 wstąpił do nowicjatu księży pijarów w Lubieszowie. W 1779 r. został nauczycielem w szkołach, a później w wileńskim Konwikcie Pijarów. Studiował na Akademii Wileńskiej oraz w l. 1794-1797 nauki przyrodnicze i techniczne za granicą. Ukończył kursy filozoficzne i teologiczne i w 1784 przyjął święcenia kapłańskie. W l. 1797-1824 wykładał na Uniwersytecie Wileńskim, od 1802 jako profesor. Systematycznie studiował florę okolic Wilna, a rezultaty tej pracy wydał drukiem pt. *Opisanie roślin w prowincji WKL naturalnie rosnących według układu Linneusza* (Wilno 1791). Obdarzony za tę pracę przez króla Stanisława Augusta złotym medalem *merentibus*. Współredagował „Dziennik Wileński". Jednym z większych osiągnięć Jundziłła było założenie Ogrodu Botanicznego u stóp Góry Zamkowej w Wilnie, którym opiekował się przez 37 lat, czyniąc go sławnym w całym kraju. Ogród częściowo zniszczony przy budowie twierdzy w 1831 r., przetrwał jeszcze długo. Był autorem podręczników szkolnych, jednym z twórców polskiej terminologii przyrodniczej. Wydał dzieło *Botanika stosowana*, a w 1807 r. *Zoologię*, urządził gabinet mineralogiczny i został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Pozostawił dwie pozycje wspomnienio-

we, cenne dzięki bogactwu i ścisłości faktografii oraz literackim walorom narracji, chociaż często stronnicze w naświetlaniu osób i wydarzeń: *Pamiętniki życia* (wyd. 1905) i *Zbiór ułamkowych wiadomości o osobach i zakładach naukowych... wileńskiego uniwersytetu* (fragm. ogł. 1850-1910). W 1827 r. przeszedł na emeryturę, chociaż nadal pracował naukowo. Przeżył likwidację uniwersytetu i zmarł w kilka dni po niefortunnym upadku. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

W. Sławiński, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 11, s. 320; W. Sławiński, *Stanisław Bonifacy Jundziłł*. Lublin 1947; Z. Lewinówna, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa 1984, s. 404; E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 310.

Juraha (Giedroyć) Jan Benedykt, ur. 30.03.1697 w Pielece w pow. oszmiańskim, zm. 23.02.1757 w Słucku; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Studiował filozofię w Wilnie w 1716-1718 oraz teologię w Warszawie w 1726-1727. Był profesorem Akademii Wileńskiej w 1730-1733 i 1735-36 oraz jej rektorem w 1752-55. W 1755-57 – prowincjałem litewskim.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 255.

Juraha (Juracha), **Giedroyć** Kazimierz, ur. 6.01.1700 na Litwie, zm. 17.04.1757 w Mińsku; ksiądz katolicki, jezuita, bibliograf. Absolwent retoryki w Akademii Wileńskiej i filozofii w Połocku; uczył w gimnazjach w Krożach i Grodnie; w l. 1725-1729 studiował teologię w Warszawie, w 1730 był kaznodzieją i dyrektorem biblioteki kolegium w Nieświeżu, w 1731 – profesorem etyki w Akademii Wileńskiej. Doktoryzował się i w 1732 objął katedrę filozofii w Warszawie; w l. 1736-1740 przebywał na dworze Anny Katarzyny Radziwiłłowej jako nauczyciel jej syna Hieronima; w l. 1740-46 był prokuratorem prowicji litewskiej, w 1746-1748 – dyrektorem archiwum prowincji jezuitów (w domu profesów św. Kazimierza w Wilnie); na prośbę J.A. Załuskiego opracował bibliografię prac jezuitów: *Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu Provinciae Lithuania*. W ostatnich latach życia był rektorem kolegiów w Łomży, Grodnie i Mińsku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 131.

Jurewicz Stanisław, ur. 25.03.1713 na Żmudzi, zm. 12.02.1770 w Poszawszu; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk. Po studiach w Akademii Wileńskiej został w 1745 nauczycielem geometrii i humaniorów w Wilnie, potem w l. 1746-1750 uczył w Krożach, w l. 1751-1754 uczył matematyki w jezuickim Collegium Nobilium w Warszawie, był następnie superiorem misji w Widzach i od 1757 prefektem studiów i wykładowcą matematyki w Krożach.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 132.

Jurewicz Tadeusz, ur. 30.10.1741 w okolicy Dyneburga (Łotwa), zm. 8.12.1806 prawdopodobnie w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta, pisarz religijny, tłumacz. W l. 1763-1770 studiował w Akademii Wileńskiej, następnie w l. 1773-1781 wykładał filozofię w szkole dominikańskiej w Grodnie, w 1796 był jej rektorem. Był też spowiednikiem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i w l. 1797-1798 mieszkał z królem w Petersburgu. Od 1800 był wizytatorem klasztoru augustianów w Wilnie i egzaminatorem diecezji wileńskiej. Wydał m.in. *Kazanie na uroczystym pogrzebie... Jana Wołowickiego...* (Grodno 1783), tłumaczył wyjątki z *Eneidy* Wergiliusza i z *Metamorfoz* Owidiusza.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Vilnius 1990, s. 147; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 209.

Juszkiewicz Antoni (Antanas Juška), ur. 16.06.1819 w Dowiatach koło Rosień na Żmu-

dzi, zm. 1.11.1880 w Kazaniu (Rosja); ksiądz katolicki, etnograf, leksykograf. W 1843 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie; był wikarym w Jeziorosach, Abelach, Antazowie i w Wilkach. Był też kapelanem w szkole szlacheckiej w Wiłkomierzu; w l. 1865-1871 – proboszczem w Welonie nad Niemnem. W 1879 wyjechał do Kazania do brata Jana, gdzie zmarł. Na Litwie zebrał ok. 7 tys. pieśni ludowych i zapisał ok. 2 tys. melodii; współpracował z prof. Janem Baudouin de Courtenay, który w Kazaniu ogłosił zebrane przez Juszkiewicza *Lietuviškos dainos*, t. 1-3, 1880-1883; *Lietuviškos svodbinės dainos*, 1883; *Svotbinė rėda veliuonyčių lietuvių*, 1880; w Krakowie prof. Jan Baudouin de Courtenay wydał jego *Melodie ludowe litewskie*, 1900.

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 210.

Juszkiewicz Mikołaj, ur. 27.11.1644 na Żmudzi, zm. 30.04.1709 w Poszawszu koło Kielm na Żmudzi; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. Uczył się w szkołach w Nowogródku i Wilnie. Był nauczycielem szkół jezuickich w Krożach, Wilnie i Kownie. Napisał dramat *Cosmas Persarum rex*, wystawiony w 1676 w Krożach.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*. Vilnius 1981, s. 211.

Juszkowicze, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon miadziolski, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki, murowany, zbudowany w 1930 r.; obecnie w ruinie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Juwenalij Połowcew, imię chrzestne Iwan, ur. w 1826, zm. 12.04.1904 w Wilnie; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński. Pochodził z Petersburga; ukończył Michajłowską Artyleryjską Akademię w Petersburgu; w 1847 wstąpił do zakonu i przyjął imię Juwenalij (Juwenaliusz); odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej; w 1861 został ihumenem Glinskiej pustelni; w 1867 – namiestnikiem ihumena Święto-Troickiej Aleksandrowo-Newskiej Ławry w Petersburgu; w 1884 – namiestnikiem Kijowo-Pieczerskiej Ławry; 7.03.1898 mianowany arcybiskupem litewskim i wileńskim. Rozpoczął budowę cerkwi p.w. Zwiastowania NMP na Zwierzyńcu w Wilnie. Pochowany w podziemiach cerkwi św. Ducha w Wilnie.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 331-341.

Michaliszki. Kościół parafialny (barok, koniec XVII w.). Fot. J. Kłos.

K

Kaczyński Tomasz, ur. 18.12.1737 w Bisztynku, zm. po 1773; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w Reszlu na Warmii w 1764; kształcił się w Wilnie; w l. 1769-1771 był prokuratorem u jezuitów w Reszlu, potem przebywał w Wilnie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 125.

Kader Andrzej, ur. w 1831, zm. w 1902 w Wilnie; duchowny ewangelicki. Był superintendentem kościoła ewangelicko-reformowanego.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 442.

Kaiński Marcin, ur. 13.10.1736 w Reszlu na Warmii, zm. ok. 1813; ksiądz katolicki, jezuita. Kształcił się w kolegiach jezuickich. Był profesorem retoryki, poetyki i filozofii w Braniewie i Reszlu, ponadto uczył gramatyki w Królewcu, Reszlu i w Wilnie. Od 1774 był kaznodzieją polskim w Świętej Lipce na Warmii.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 125.

Kairys Klemens, ur. 15.02.1836 w Ludziszkach koło Oniksztów na Litwie, zm. 28.05.1864 w Wierchoturje, jekaterinburskiej guberni, w Rosji; ksiądz katolicki, poeta. Ukończył Seminarium Duchowne w Worniach i w 1861 Akademię Duchowną w Petersburgu. Od 1862 był kapelanem w gimnazjum w Kownie, należał do tajnej uczniowskiej organizacji, w 1863 został aresztowany i zesłany na Ural. Pisał wiersze w języku polskim i litewskim, przyjaźnił się z Antonim Baranowskim, późniejszym biskupem sejneńskim; zachował się jego rękopiśmienny zbiorek wierszy w języku polskim pt. *Zbiorek rymów i poezyj* (1857-1858).

R. Mikšytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 213.

Kalinowski Józef, imię zakonne Rafał, syn Andrzeja i Józefy z Połońskich, ur. 1.09.1835 w Wilnie, zm. 15.11.1907 w Wadowicach; ksiądz katolicki, franciszkanin, inżynier wojskowy, powstaniec, święty. Uczył się w Instytucie Szlacheckim w Wilnie, po ukończeniu w 1851 instytutu wstąpił do Akademii Rolniczej w Hory-Horkach na Białorusi, po dwóch latach przeniósł się do Mikołajewskiej Wojskowej Akademii Inżynieryjnej w Petersburgu, którą ukończył w 1855; do 1859 był jej wykładowcą, następnie do 1863 był oficerem armii rosyjskiej, m.in.prowadził prace fortyfikacyjne w Brześciu Litewskim. W 1863 podał się do dymisji i poszedł do powstania, w okresie od VI.1863 do III.1864 był szefem powstańczego Wydziału Wykonawczego Rządu Narodowego na Litwie; aresztowany przez władze rosyjskie i w 1864 skazany na karę śmierci, zamienioną na 10 lat katorgi na Syberii w Usolu, gdzie pracował w kopalni soli; w 1868 zwolniony z przymusowych robót, do 1872 przymusowo osiedlony w Irkucku. 24.07.1872 zwolniony z zesłania, bez prawa osiedlenia się na Litwie, przyjął propozycję objęcia stanowiska wychowawcy syna księcia Czartoryskiego w Paryżu. W 1877 wstąpił do zakonu karmelitów bosych w Grazu, w Austrii, i przybrał imię Rafał od św. Józefa. Po złożeniu ślubów zakonnych w 1881 przybył do klasztoru karmelitów w Czernej k. Krakowa; w 1882 otrzymał święcenia kapłańskie

i wkrótce został przeorem klasztoru w Czernej, był także przeorem w Wadowicach, dokonał odnowienia zakonu karmelitów w Polsce. Napisał i wydał m.in. *Klasztory karmelitanek bosych w Polsce, na Litwie i Rusi, ich początek, rozwój i tułaczka w czasie rozruchów wojennych w XVII w.* (t. 1-4 1900-1904), pozostawił także pamiętniki. Beatyfikowany w 1983, kanonizowany w 1991.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe. Przewodnik śladami świętych i błogosławionych.* Wilno 2002, s. 88-100; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 13. Warszawa 2003, s. 144.

Kaliński Wilhelm, ur. w 1747, zm. 1789; ksiądz katolicki, kaznodzieja, profesor. W 1762 wstąpił do Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Warszawie, po ukończeniu studiów filozoficznych i teologicznych w Seminarium Św. Krzyża otrzymał w 1772 święcenia i został wykładowcą w seminarium; w l. 1774-1781 był profesorem historii Kościoła w seminarium duchownym przy kościele św. Ignacego w Wilnie oraz cenzorem ksiąg i doradcą biskupa I. Massalskiego, w 1776 zorganizował wielki jubileusz na Litwie; od 1782 był profesorem historii Kościoła i teologii moralnej w Szkole Głównej w Wilnie (w 1783 uzyskał doktorat teologii). Opublikował liczne zbiory kazań i mów, m.in. *Kazania miane podczas wielkiego jubileuszu* (Wilno 1776), *Mowa o fałszywej i prawdziwej chwale* (Wilno 1779).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 136-137.

Kalmanowicz Abraham, ur. w 1891 w Delatyczach, zm. w 1964; rabin. Był absolwentem m.in. jesziw w Słobodce pod Kownem i w Telcu. Od 1913 piastował urząd rabina w Rakowie na Wileńszczyźnie, gdzie w 1916 założył jesziwę. Więziony był przez władze sowieckie. Po I wojnie światowej osiadł w Wilnie. Współpracował z Ch.O. Grodzieńskim przy tworzeniu *Kolelu Ateret Cwi* (jesziwa dla młodych mężczyzn) w Wilnie. Od 1926 kierował jesziwą w Mirze k. Nowogródka, a w 1929 został rabinem w Tykocinie, gdzie także założył jesziwę. W 1939 wraz z grupą uchodźców z jesziwy w Mirze, znalazł sie w Wilnie, skąd w 1940 udało mu sie przedostać do Stanów Zjednoczonych. Tam organizował pomoc dla rabinów i środowisk związanych z jesziwami, m.in. dla grupy uchodźców ze wschodnich ziem Polski na Dalekim Wschodzie; m.in dzięki niemu mirska jesziwa ponownie została otwarta w 1946 w Nowym Jorku.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 747.

Kalwaria Wileńska z przedmieściem Jerozolimka (Jeruzalė) leży przy obecnej ul. Kalvarijų 255, 6 km na północ od centrum miasta. Założona przez biskupa wileńskiego Jerzego Białłozora w 1662 jako wotum za wyzwolenie Wilna spod okupacji moskiewskiej. Z biskupiego majątku Werki bp. Białłozor wydzielił 7 włók gruntu na zbudowanie drogi krzyżowej. W 1669 r. na terenie leśnym i górzystym, między Trynopolem, Bołtupiem i Jerozolimką wzniesiono 35 drewnianych kaplic. W XVIII w. postawiono 19 nowych barokowych kapliczek, przerzucono most przez rzeczkę Bołtupkę, zwaną Cedronem, ustawiono 8 drewnianych i murowanych bram. Kapliczki zbudowano z białej cegły, na każdej był namalowany obraz, w niektórych znajdowały się posągi Chrystusa. Fundator i założyciel Kalwarii, biskup Białłozor, odwiedził Jerozolimę i wileńska droga krzyżowa została zbudowana na podobieństwo tamtej. Droga krzyżowa (kalwaria) zaczynała się od kapliczki Ostatnia wieczerza (Wieczernik), dalej droga wiodła obok kościoła w Trynopolu do kapliczek Góra Oliwna, Lasek Oliwny, Kuszenie Chrystusa, stąd do rzeczki Bołtupki, zwanej tu Cedronem. Na brzegu rzeczki stała duża drewniana figura Chrystusa. Pątnicy rzeczkę przechodzili w bród i pili wodę. Na piaszczystą górkę, zwaną Wzgórzem Ubogich, wchodzili na kolanach. Na wzniesieniu za Cedronem stała pierwsza brama – Wejście

do Jerozolimy. Stacja pierwsza upadku Chrystusa to murowana kaplica. W niej była duża drewniana figura Jezusa padającego pod ciężarem krzyża. Procesje kończyły się w kościele na górze zwanej Golgotą. Pielgrzymowano do Kalwarii w okresie od 3 maja do 14 września. Do 1989 r. zachowały się tylko 4 kaplice obok kościoła, niektóre uległy ruinie, a ponad 20 kapliczek i wszystkie bramy w marcu 1963 komuniści zburzyli wysadzając je w nocy dynamitem. W 1989 r. władze kościelne oraz katolickie społeczeństwo Wilna, za zgodą władz litewskich, postanowiły odbudować Kalwarię według starych zachowanych planów. Staraniem ks. proboszcza Julijonasa Baltušisa rozpoczęto przygotowanie do odbudowy kapliczek; ponad 10 lat trwała odbudowa Drogi Krzyżowej i 19 maja 2002 r., w święto Zesłania Ducha Świętego, ks. kardynał metropolita wileński Audrys Juozas Bačkis poświęcił odbudowane kaplice Kalwarii Wileńskiej.

M.J.

kalwinizm, doktryna religijna stworzona przez Jana Kalwina (Jean Calvin, 10.07.1509-27.05.1564), wyłożona najpełniej w ostatecznej redakcji *Institutio Christianae religionis* (Nauka religii chrześcijańskiej) z 1559, stanowiąca istotny element doktryny ewangelicyzmu reformowanego. Kalwinizm przybył na Litwę i na Ziemię Wileńską w połowie XVI w. Pierwszy synod kalwinistów (ewangelików reformowanych) odbył się w Wilnie w 1557, w 1565 od kalwinizmu wyłączył się arianizm. Działaczami kalwinizmu na Litwie byli m.in. Mikołaj Radziwiłł Czarny, Mikołaj Radziwiłł Rudy, Andrzej Wolan, Melchior Pietkiewicz, Zofia Wnuczkowa i inni. Kościół kalwiński (ewangelicko reformowany) istniał i działał w Wilnie do 1945; po 1991 – odrodzony.

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa, b.d., s. 402; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1. Vilnius 1885, s. 526.

Kamieński Cezary, ur. w 1765, zm. 20.03.1827 w Pińsku; duchowny unicki, bazylianin, astronom. W 1781 wstąpił do klasztoru bazylianów w Berezweczu, święcenia kapłańskie otrzymał w 1790 i wyjechał na studia do Rzymu. W l. 1797-1814 był adiunktem astronomii na Uniwersytecie Wileńskim, pomocnikiem w Obserwatorium, od 1808 – wykładowcą. W 1812 wszedł do Komisji Oświecenia i Religii, jako prowincjał bazylianów przeciwstawiał się władzom carskim, dążącym do kasacji unii i oderwania bazylianów od Kościoła katolickiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 137.

Kamionka, lit. Akmenynė, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa; kościół katolicki p.w. Św. Teresy od Dzieciątka Jezus, drewniany, wzniesiony w 1928, na planie prostokąta, jednowieżowy, z niską wieżyczką i dwiema niskimi zakrystiami.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 573.

Kamionko Walery Henryk, ur. przed 14.02. 1767, zm. 26.08.1840; ksiądz katolicki, biskup sufragan mohylewski. Był dominikaninem, kształcił się w szkołach zakonnych w Łużkach, Mohylewie oraz w Wilnie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1789, następnie był wikariuszem w Szkłowie, Dudakowiczach, Ostrownie i Malatyczach na Białorusi; w 1802 był sekretarzem abpa S. Siestrzeńcewicza, następnie w 1804 kanonikiem kijowskim i w 1808 – mohylewskim. 10.07.1815 prekonizowany biskupem sufraganem mohylewskim jako biskup tytularny Abdera, sakrę biskupią przyjął 6.07.1817. Gorliwie spełniał swe obowiązki pasterskie nie angażując się w działalność polityczną, dwukrotnie administrował archidiecezją (1826-1828, 1833-1839).

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 193.

kanonicy laterańscy – zakon Księży Kanoników Regularnych Laterańskich Najświęt-

szego Zbawiciela, Sacer et Apostolicus Ordo Canonicorum Regularium Sancti Augustini; Congregationis Sanctissimi Salvatoris Canonicorum Regularis Lateranensis — (CRL). Początki Zakonu sięgają XI wieku, kiedy to wspólnoty kapłanów żyjących według Reguły św. Augustyna, zwanych kanonikami, zostały zreformowane przez papieża Grzegorza W. W 1118 r. powstała pierwsza kanonia przy bazylice laterańskiej. Z czasem powstawały nowe wspólnoty kanonickie, które organizowały się w kongregacje. Do Polski przybyli w XI wieku i osiedlili się w Trzemesznie, Czerwińsku i na górze Sobótce, a w 1340 r. w Kazimierzu pod Krakowem przy kościele Bożego Ciała. Na Litwę przybyli w początku XVII w. i zostali osadzeni w **Krzemienicy** k. Wołkowyska w 1617, **Wilnie** przy kościele św. Piotra i Pawła - 1625-1864, **Słonimie** w 1650. Zachowując wskazania ewangeliczne we wspólnym życiu kanonicy regularni spełniali posługi duszpasterskie: głosili Słowo Boże, prowadzili parafie, nauczali młodzież oraz przepowiadali Ewangelię w krajach misyjnych. Tradycyjnym ubiorem zakonnym jest biała sutanna z krótką pelerynką, na co dzień czarna sutanna.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 259.

kanonicy regularni od pokuty błogosławionych męczenników, Ordo Canonicorum Regularium Mendicantium Sanctae Mariae de Metro de Poenitentia Sanctorum. Zakon powstał na podstawie reguły św. Augustyna ok. 1250 r. w Rzymie przy kościele Santa Maria de Metro. W dobie wypraw krzyżowych poległych w obronie Ziemi Świętej rycerzy uznawano za męczenników — stąd w nazwie Zakonu „błogosławieni męczennicy". Do Krakowa kanonicy zostali sprowadzeni przez księcia Bolesława Wstydliwego w 1257 r. i osadzeni przy kościele p.w. św. Marka — stąd ich popularna polska nazwa - marki. Na Litwę sprowadzeni w 1390 i osadzeni w **Bystrzycy** nad Wilią przy kościele p.w.Podwyższenia Krzyża Świętego istnieli w l. 1390-1523, rok później zakon osadzono w **Miednikach** przy kościele p.w. Świętej Trójcy, działali w l. 1391-1832; w **Miorach** – klasztor skasowany w 1832; w **Twereczu** przy kościele św. Trójcy w l. 1501-1832; w **Smołwach** przy kościele św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty w l. 1600-1832; w **Widzieniszkach** przy kościele św. Wawrzyńca w l. 1618-1832, tu było opactwo litewskie, mieszkał ich generał, działał nowicjat; w **Michaliszkach** przy kościele św. Michała Archanioła w l. 1622-1832; w **Wilnie** na Zarzeczu przy kościele św. Bartłomieja w l. 1644-1845, w okresie międzywojennym mieszkało tam dwóch zakonników; ponadto osadzeni byli w kilku miejscowościach na Litwie Kowieńskiej, ogółem działało 18 klasztorów. Na Wileńszczyźnie nazywano ich „białymi augustianami". Kanonicy roztaczali opiekę duchową nad rycerstwem biorącym udział w wyprawach krzyżowych, grzebali poległych rycerzy chrześcijańskich, a w wiekach późniejszych prowadzili ogólną działalność duszpasterską (szczególnie oddając się kaznodziejstwu i spowiadaniu) we własnych kościołach. Strojem zakonnym marków był biały habit ze szkaplerzem, na który nakładano mucet (pelerynkę) z kapturem. Na szkaplerzu i mucecie noszono wyszyte czerwone serce z zaćwieczonym weń krzyżem.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos* istrorijoje. Vilnius 2002, s. 204-206; M. Kałamajska-Saeed, *Kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła w Michaliszkach*, (w:) *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego*. Kraków, 2005, s. 131.

Kantor Juda Lejb, ur. w 1849 w Wilnie, zm. w 1915 w Rydze; rabin, pisarz, działacz społeczny. Otrzymał tradycyjne wykształcenie religijne, uzupełnione nauką w szkołach rabinów w Wilnie i w Żytomierzu. Później studiował medycynę w Berlinie (od 1873; doktorat uzyskał w 1879). Debiutował ogłoszonymi w prasie wierszami w języku hebrajskim

(1873). Był współredaktorem pism „Ha-Cefira" (od 1874) i „Russkij Jewrej" (od 1879); współpracował z „Jewrejskoj Bibliotiekoj" i z „Woschodom". W 1886 założył pierwszy hebrajski dziennik w Wilnie „Ha-Jom". Dzięki lekkości stylu, zdobył także uznanie jako publicysta, piszący początkowo głównie w języku hebrajskim, potem także w języku jidysz. W l. 80-tych XIX w. był bliskim współpracownikiem czasopism „Ha-Melic", „Dos Jidiszes Fołksbłat", a potem „Der Frajnd". Pełnił także funkcje rabina od 1890 w Libawie, a od 1905 w Wilnie, w l. 1909-1915 w Rydze.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 755.

kapituła wileńska (kolegium starszych duchownych przy katedrze,stanowiące organ doradczy biskupa) utworzona została w drugiej połowie 1388 roku w Wilnie przez biskupa poznańskiego Dobrogosta na mocy bulli papieża Urbana VI i za zgodą Władysława Jagiełły. Składała się ona z dwóch dostojeństw: proboszcza, któremu przynależała pierwsza po biskupie *dignitas* oraz dziekana, mającego prawo ustanawiania kapłanów w kościele katedralnym. Nadto do kapituły miało wchodzić dziesięciu kanoników. Prowadzeniem spraw urzędowych kapituły, t.j. sporządzaniem dokumentów i protokołów z posiedzeń kapituły, listów, zajmował się notariusz kapitulny. Notariusze kapitulni pojawili się od czasu, kiedy zaczęto prowadzić regularne akta kapitulne, w których od 1502 spisywano przebieg posiedzeń i postanowienia kapituły. Przy kapitule istniał też jeszcze jeden bardzo ważny urząd – prokuratora kapitulnego. Jego zadaniem było zarządzanie nieruchomościami i ruchomościami kapituły. Do niego należało odbieranie danin i czynszów z dóbr stołowych kapitulnych, ściganie karami opornych i niewypłacalnych oraz odbudowa domów kapitulnych. Prokuratorem był zwykle jeden z kanonikow, który czuwał zarazem nad skarbem kapitulnym, otwieranym z wyjątkiem nagłych wypadków jedynie na mocy uchwały sesji generalnej kapituły. Z dochodów wpływających do skarbca kapitulnego prokurator rozliczał się przed kapitułą. Archiwum kapitulne, założone wkrótce po ustanowieniu kapituły w 1388 i zlecone opiece prałata kustosza, miało służyć przede wszystkim przechowywaniu przywilejów kapitulnych. Trzymano w nim oryginalne przywileje, nadane nie tylko kapitule ale i biskupstwu oraz kościołom parafialnym.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 24.

Kapusta Jan, ur. 13.07.1894 w Witowie w powiecie pińczowskim, zm. 5.02.1962 w Lądzie; ksiądz katolicki, salezjanin. Naukę w gimnazjum rozpoczął w Daszowie, a w l. 1916-1917 uczył się w Oświęcimiu; tam wstąpił do zakonu salezjanów, nowicjat odbył w Pleszewie k. Krakowa i w Oświęcimiu. Po ukończeniu szkoły średniej studia filozoficzne i teologiczne odbywał w kraju, a później w Turynie, tam 8.07.1928 otrzymał święcenia kapłańskie. Jako kapłan został skierowany do Wilna, do zakładu salezjańskiego przy ul. Dobrej Rady. Tu salezjanie prowadzili szkołę rzemiosł oraz obsługiwali kościół Opatrzności Bożej. Obiekty te założył ks. Karol Lubraniec i on przekazał je zgromadzeniu zakonnemu. Od 1929 pracował w zakładach opiekuńczych w Przemyślu i Warszawie; w 1937 przełożeni skierowali go do Dworca koło Dzięcioła w województwie nowogródzkim (archidiecezja wileńska). Tu został proboszczem parafii i dyrektorem domu zakonnego; po zajęciu przez Sowietów po 17.09.1939 tamtych terenów, zabrano salezjanom ich zakład i majątek rolny; salezjanie zostali rozproszeni, pozostał tylko ks. Kapusta jako proboszcz. W nocy 27.11. 1939 został aresztowany przez NKWD i wywieziony do więzienia w Słonimie, potem osadzono go w Mińsku, stamtąd wywieźli księdza do obozu w republice Karelofińskiej, skąd został zwolniony po amnestii. Udał się do obozu armii Andersa pod Buzułukiem, tam pracował z przesiedleńcami z Kazach-

stanu, następnie przeniesiono go do Karszy w Uzbekistanie, gdzie pracował w sierocińcu, skąd z dziećmi jechał do Persji. Po drodze 15.08.1942 na granicy został aresztowany przez NKWD pod zarzutem szpiegostwa i zawieziony do Moskwy; w więzieniu na Łubiance przesiedział 15 miesięcy, na Butyrkach – 2, po czym zaocznie został skazany na 10 lat łagru w Workucie; w 1949 przesłano go do ciężkiego obozu dla politycznych; w 1952 po zakończeniu kary został wysłany na bezterminowe zesłanie do Kraju Krasnojarskiego, dopiero po wielu staraniach pozwolono mu 30.12.1955 wrócić do Polski. W kraju pełnił obowiązki dyrektora placówek salezjańskich w Płocku i Łodzi.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941).* Białystok 2005, s. 63-64.

karaimizm, karaizm, religia Karaimów zamieszkałych od końca XIV w. w Trokach, Wilnie, Łucku na Wołyniu i w okolicach Poniewieża na Litwie; karaimizm jest to odłam judaizmu, który wyłonił się w VIII w. na terenie na terenie Mezopotamii; za jej założyciela uznaje się Anana Ben Dawida (754-775); uważa się, że karaimizm (karaizm) stanowi odnowę tradycji saducejskiej, wskazuje się także na pokrewieństwa pomiędzy karaimizmem a gminą z Kumran (esseńczycy). Karaimizm uznaje wyłącznie autorytet *Biblii* hebrajskiej i odrzuca główne dzieło judaizmu rabinicznego *Talmud*; dopuszcza indywidualistyczną interpretację *Biblii*; niektóre spośród nakazów biblijnych traktuje bardziej surowo niż judaizm rabiniczny, np. zakazuje w ogóle zapalania ognia w szabat; na liturgię karaimizmu składają się głównie teksty biblijne. W VIII-X w. karaimizm szerzył się w Mezopotamii, Palestynie, Syrii, pn. Afryce, Bizancjum i Persji, ok. XI w. dotarł na Krym, a w końcu XIV w. na Litwę; skupiska wyznawców karaimizmu (karaizmu) – Karaimów – były w Trokach, Wilnie, w Poniewieżu i Nowym Mieście na Litwie oraz w Łucku na Wołyniu; obecnie mieszkają w Trokach, Wilnie i Poniewieżu na Litwie; w Polsce liczba wyznawców karaimizmu nie przekracza kilkuset osób, są oni zrzeszeni w Karaimskim Związku Religijnym, do Polski przybyli w l. 1945-1947 podczas tzw. repatriacji.

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa, b.d., s. 403.

Karevičius Pranciškus (Franciszek Karewicz), ur. 30.09.1861 we wsi Giršinai w rejonie szkudowskim (Skuodas), zm. 30.05.1945 w Mariampolu; ksiądz katolicki, biskup żmudzki, marianin. Szkołę początkową ukończył w miasteczku Mosėdis, następnie szkołę średnią – w Parupė. Wstąpił do Seminarium Duchownego w Petersburgu, z seminarium został przeniesiony do Akademii Duchownej tamże, którą ukończył ze stopniem magistra teologii; 17.05.1886 otrzymał święcenia kapłańskie; został profesorem teologii moralnej i liturgii w Akademii Duchownej; w 1888 wyjechał do Samary, gdzie jako kapłan obsługiwał 5 parafii katolickich, założył parafię niemiecką, 2 kaplice z szkółkami i 1 kaplicę dla mieszkających tam Litwinów. W 1911 przyjechał do Wilna i tu został członkiem Litewskiego Towarzystwa Naukowego; 27.02.1914 prekonizowany na biskupa żmudzkiego; był biskupem przez 12 lat, w tym czasie poświęcił 39 nowych kościołów na Litwie. W 1926 zrezygnował z stanowiska biskupa, wstąpił do zakonu marianów i zamieszkał w klasztorze w Mariampolu; wiele publikował w różnych czasopismach litewskich. Pochowany w katedrze w Kownie.

Biskupi żmudzcy, wersja elektroniczna

Karęga (Karengo) Ignacy (mylnie Ksawery), żył w XVIII w.; zakonnik franciszkanin, grafik, rytownik. Rytownictwa uczył się prawdopodobnie w Wilnie pod kierunkiem krewnego Antoniego Karęgi. Uprawiał grafikę

dewocyjną, dostarczał rycin do wydawnictw książkowych, przyjmował zlecenia na prace okolicznościowe, np. na uroczystość z okazji koronacji Stanisława Augusta. Wykonał m.in. ryciny: pożar w 1737 Ostrej Bramy z widokiem na ulicę; 2 wizerunki św. Antoniego, dedykowane Antoniemu Karędze; *Matka Boska Łaskawa* wg obrazu w kościele św.św. Piotra i Pawła na Antokolu; *Okropny widok srogiego powietrza w Wilnie*, rycina upamiętniająca zarazę 1710, odbita w Wilnie w 1799 przez J. Perla; *Portret bpa Ignacego Józefa Massalskiego*; portrety: Adama Naruszewicza, 1780; cara Pawła I, 1797; Aleksandra Augusta Zamoyskiego, jego żony, Marianny z Grafowskich Zamoyskiej; wykonywał też grafikę książkową, np. *Pasowanie Don Kichota na rycerza*.

Z. Prószyńska, (w:) *Słownik artystów polskich,* t. III. Wrocław 1979, s. 362; V. Drėma, *Dingęs Vilnius*. Vilnius 1991, s. 59.

Kariger Jan, ur. 28.08.1664 w Prusach, zm. 13.05.1729 w Prelach k. Dyneburga; ksiądz katolicki, jezuita, leksykograf. Kształcił się w kolegium jezuickim w Braniewie, wstąpił do zakonu w 1679 i odbył nowicjat w Wilnie; studiował filozofię w Nieświeżu w l. 1682-1685, teologię – w Warszawie i Braniewie w l. 1690-1693; uczył w kolegiach jezuickich, m.in. w Grodnie. Pracował przez 20 lat jako misjonarz na Inflantach; wygłaszał kazania także po łotewsku i opracował słownik łotewski.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 140.

Karlic (Karelitz) Abraham Jeszajahu, zwany Chazon Isz, ur. w 1878 w Kossowie na Grodzieńszczyźnie, zm. w 1953; rabin, autorytet rabiniczny, uczony talmudysta. Mieszkał m.in. w Kiejdanach, Mińsku, Stołpcach, gdzie spędził okres I wojny światowej, a od 1920 – w Wilnie. Był związany i przyjaźnił się z rabinem Ch. O. Grodzieńskim. Tytuł jego pierwszego większego dzieła – *Chazon isz* (hebr. Wizja człowieka), będącego zbiorem nowel do *Szulchan Aruch*, a głównie do *Orach Chajim* (1911) – sprawił, że zaczęto go tak nazywać. W 1933 wyemigrował do Palestyny i osiadł w Bnej Brak. Założona przez niego jesziwa cieszyła się dużym uznaniem, przyciągając wielu studentów i uczonych z całego świata.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 759.

Karmanow Aleksandr, ur.?, zm. w 1903 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był diakonem-regentem prawosławnym w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46.

karmelici bosi, Bracia Bosi Zakonu Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel, Fratres Discalceati Ordinis Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo (OCD), katolicki zakon klerycki. Kolebką zakonu był klasztor w Duruelo, założony w 1568 z inicjatywy św. Teresy od Jezusa i św. Jana od Krzyża; w zakonie realizowano terezjańską koncepcję życia karmelitańskiego opartą na regule zakonu zatwierdzoną przez papieża Innocentego IV, kładąc większy nacisk na modlitwę kontemplacyjną, ubóstwo i praktyki pokutne, ograniczając równocześnie działalność duszpasterską. W Polsce pierwszy klasztor karmelitów bosych został założony w 1605 w Krakowie. Do Wilna karmelitów bosych sprowadzono w 1626 i osadzono przy kościele św. Teresy z Avili i sanktuarium Matki Boskiej Ostrobramskiej, działali tam do 1844; także – przy kościele św. Teresy na Rybakach w Wilnie (1690-1837); ponadto klasztory karmelitów bosych działały w **Głębokiem** fundacji Józefa Korsaka (1630-1865), w **Gudohajach** fundowany przez Józefa i Ludwikę Woynów (1764-1832), w **Miadziole Starym** fundacji Antoniego Koszczyca (1754-1832); był też klasztor w **Koleśnikach**, rej. solecznicki, d.

lidzki, skasowany 1832. Po I wojnie światowej karmelici bosi powrócili do Wilna, do 1938 w klasztorze przy Ostrej Bramie było 10 księży, 5 braci i 10 kleryków

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*.... Wilno 1912, s. 260; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 377; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 13. Warszawa 2003, s. 310.

karmelici trzewiczkowi lub obserwanci, Zakon Braci Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel, Ordo Fratrum Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo (OCarm), katolicki zakon klerycki. Początek zakonu dała grupa pielgrzymów-pustelników, która w 2 poł. XII w. osiedliła się w dolinie Wadi Ajn as-Sijah na górze Karmel (stąd nazwa). Od lat 30. XIII w., z powodu zagrożenia Królestwa Jerozolimskiego przez muzułmanów, grupami wracali do Europy, zakładając klasztory na Cyprze, we Włoszech, Anglii, Francji. Pustelniczą regułę, napisaną dla nich przez św. Alberta Avogardo, patriarchy jerozolimskiego, do nowych warunków życia dostosowali Innocenty IV (1247) i Eugeniusz IV (1432); karmelici stali się jednym z zakonów żebrzących o kontemplacyjno-czynnym trybie życia; do Polski karmelici przybyli ok. 1380. Do **Wilna** karmelitów sprowadził w 1506 Mikołaj Radziwiłł, wzniósł dla nich kościół p.w. NMP Śnieżnej oraz klasztor, który przetrwał w Wilnie do 1798; następny klasztor założył w 1624 Wojciech Chludziński przy kościele Wszystkich Świętych, klasztor skasowali Rosjanie w 1885; ponadto w Wilnie istniał klasztor przy kościele św. Jerzego i przy kościele św. Stefana (1821). Na Ziemi Wileńskiej: w **Koleśnikach** przy kościele NMP Szkaplerznej, fundacji Konstantego Kuncewicza, istniał w l. 1676-1832; **Słobódce** w powiecie wileńskim, klasztor skasowany w1850; w **Zaświrzu** w d. powiecie święciańskim (1703-1864) fundacji Krzysztofa i Jadwigi Zenowiczów, **Słobodzie** koło Oszmiany (1769-1832), **Szemietowie** w powiecie święciańskim; w **Taboryszkach** w d. powiecie oszmiańskim (1770-1832); w **Żeladzi** w powiecie święciańskim przy kościele św. Wojciecha fundacji Wojciecha Chudzińskiego, założony w 1678, skasowany w 1866.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*.... Wilno 1912, s. 260; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 266-267; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 13. Warszawa 2003, s. 310.

karmelitanki bose, Mniszki Bose Zakonu Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel, Moniales Discalceatae Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo (OCD). Żeński zakon karmelitański powołany przez papieża Mikołaja V na mocy bulli *Cum nulla fidelium* z 1452; jednym z bardziej znanych był klasztor Wcielenia w Avili (zał w 1486), do którego w 1535 wstąpiła Teresa Sanchez de Capeda y Ahumada (w zakonie Teresa od Jezusa – Teresa z Avili), w 1582 założyła w Avili klasztor p.w. św. Józefa, który dał początek zakonowi karmelitanek. Klasztory terezjańskie zachowywały surową klauzurę, ubóstwo, ich celem była modlitwa i pokuta w intencji Kościoła. Był zakonem autonomicznym, w określonych sprawach podlegał jurysdykcji przełożonych własnego zakonu lub biskupa. Oprócz św. Teresy od Jezusa do najbardziej znanych karmelitanek bosych należą: św. Teresa od Dzieciątka Jezus (Św. Teresa z Lisieux, właściwie Marie Françoise Thérèse Martin, 1873-97), i św. Teresa Benedykta od Krzyża (wł. Edyta Stein). W Polsce pierwszy klasztor karmelitanek bosych został założony w 1612 w Krakowie; do **Wilna** zakonnice przybyły w 1638; w. Wilnie karmelitanki bose miały swój klasztor i kościół pod wezwaniem św. Józefa Oblubieńca. Świątynia odznaczała się bogatą i dobrze skomponowaną fasadą główną w duchu kwitnącego baroku. Klasztor zamknięto w 1865 a kościół rozebrany został przez rząd rosyjski w 1876. Po nim pozostał nieregularny pusty plac (targowy), zwany Bosaczkami. Karmelitanki w 1938 powróciły do Wilna, w klasztorze przy ulicy Subocz przeby-

wało 10 zakonnic do 1945; w 1945 wyjechały do Polski.

Wielka encyklopedia PWN, t. 13. Warszawa 2003, s. 310; *Litewska Vikipedija, portal elektroniczny.*

Karp Jozafat, ur. ok.1679, zm. 10.12.1739; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Był podstolim smoleńskim, sekretarzem wielkim litewskim, zwolennikiem i sekretarzem Stanisława Leszczyńskiego. Po święceniach kapłańskich w 1719 został kanonikiem wileńskim, proboszczem trockim i sekretarzem wielkim litewskim (1724). 19.11.1736 prekonizowany biskupem żmudzkim, sakrę biskupią przyjął 27.01.1737 w Wilnie, a rządy w diecezji objął 23.02.1737. Rozbudował seminarium duchowne, sieć placówek duszpasterskich, wizytował często podległe parafie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 196.

Karpiński Feliks, ur. w 1911, zm. w 1982; ksiądz katolicki. Po wojnie pozostał na Białorusi; więziony w łagrach, po zwolnieniu pracował w Borunach i Murowanej Oszmiance w d. powiecie oszmiańskim.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 54.

Karpiński Hilarion, ur. ?, zm. przed 1765; duchowny unicki, bazylianin, geograf. Pochodził z rodziny księży unickich na Litwie; był autorem pierwszego polskiego słownika geograficznego: *Lexykon geograficzny...* Wilno 1766.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 141.

Karpowicz Leontij, ur. w 1580, zm. 11.1620; duchowny prawosławny, biskup. Był korektorem Drukarni Bractwa Św. Ducha w Wilnie w 1610. Pochodził z rodziny szlacheckiej, ojciec jego był duchownym prawosławnym z powiatu pińskiego. Należał do Bractwa Św. Trójcy (później Św. Ducha), jako zasłużony dla monasteru i prawosławia doszedł do wysokich szczebli w hierarchii duchownej. Obok godności archimandryty wileńskiego sprawował funkcję rektora kolegium brackiego, później nominowany na biskupa włodzimierskiego i brzeskiego. Był też kandydatem na stolicę arcybiskupa kijowskiego. Choroba i śmierć nie pozwoliły mu objąć wysokich urzędów.

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 119.

Karpowicz Michał Franciszek, ur. 4.10.1744 w Kamieńcu na Białorusi, zm. 5.11.1803 w Berżnikach koło Sejn; ksiądz katolicki, misjonarz, teolog, autor kazań. W l. 1757-1761 studiował w kolegium jezuickim w Brześciu Litewskim; w 1761 wstąpił do zakonu misjonarzy, w 1767 otrzymał święcenia kapłańskie. W l. 1767-1774 wykładał w seminariach duchownych w Warszawie, Krakowie i Wilnie, w l. 1783-1794 – teologię dogmatyczną i Pismo Święte w Szkole Głównej Litewskiej w Wilnie. W 1774 wystąpił z zakonu, pracował w różnych parafiach jako duchowny świecki, m.in. w Graużyszkach i Prenach. Był zwolennikiem Konstytucji 3 Maja, publicznie występował przeciw Targowicy. Uczestniczył w powstaniu Jakuba Jasińskiego na Litwie, był członkiem Rady Rządu Narodowego. Od 1797 został biskupem w Wigrach, konsekrowany 30.03.1800 w Warszawie. Wydał *Kazania jubileuszowe* (t. 1-2, 1776-1778; 1-3, 1800).

Lietuvių enciklopedija, t. 11. Boston 1957, s. 87; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 196-197.

Karski Maciej, ur. 24.02.1662 w ziemi dobrzyńskiej, zm. 10.02.1717 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, prawnik. W 1680 wstąpił do nowicjatu jezuitów w Wilnie, studiował filozofię w Akademii Wileńskiej w l. 1683-

1686; oraz teologię i prawo w Warszawie 1689-1693; przygotował czwarte wydanie *Statutu Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Wilno 1693); w dobie wojny północnej popierał Stanisława Leszczyńskiego; wykładał w Płocku, Warszawie i Połocku; w Akademii Wileńskiej uzyskał doktorat teologii; w 1709 został rektorem w Połocku, w 1710 – w Akademii Wileńskiej (zorganizował zdewastowaną podczas wojny bibliotekę), w 1713-1716 był prowincjałem litewskim, potem – prepozytem domu profesów w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 142.

Karwacki Maciej, ur. 30.03.1686 w Unieszewie pod Olsztynem, zm.10.04.1756 w Nowogródku; ksiądz katolicki, jezuita, profesor języka greckiego i hebrajskiego. Po odbyciu studiów uczył języka greckiego, łaciny i hebrajskiego w Reszlu, Braniewie i w Wilnie; wykładał także matematykę i gramatykę. W Wilnie wydał pracę *Grammatica Graeca* (1725); przez 12 lat zarządzał drukarnią jezuicką w Wilnie (1720-1732).

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 131.

Karyłowski Tadeusz, ur. 5.06.1882 w Warszawie, zm. 5.06.1945 tamże; ksiądz katolicki, tłumacz, jezuita. Po uzyskaniu matury w Krakowie w 1899 wstąpił do zakonu jezuitów, w l. 1905-1908 odbył studia filozoficzne w Nowym Sączu, w l. 1914-1919 studiował literaturę polską i francuską na Uniw. Jagiellońskim. W l. 1919-1920 i 1930-1933 przebywał w Wilnie; przełożył m.in. *Hymny kościelne* (Wilno 1922, 1932) oraz *Eneidę* Wergiliusza (1924).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 143.

Kaszyra Jerzy, ur. w 1904 r. we wsi Aleksandrowo na terenie parafii Leonpol, pow. brasławskiego, zm. 16.02.1943 w Rosicy na terenie BSRR; Pochodził z rodziny prawosławnej, białoruskiej, na katolicyzm przeszedł w wieku lat 18; uczył się w białoruskim gimnazjum oo. Marianów w Drui, po skończeniu gimnazjum wstąpił do zakonu marianów, następnie studiował w Rzymie na „Angelicum", gdzie skończył kurs filozofii; jesienią 1933 przybył do Wilna, gdzie rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym; 20.06.1935 przyjął święcenia kapłańskie. W l. 1935-1937 pełnił obowiązki przełożonego w domu zakonnym marianów przy ul. Zygmuntowskiej w Wilnie; później pracował w Raśnie, a w czasie wojny w Drui i Rosicy, gdzie w 1942 zorganizował parafię katolicką; 18.02.1943 został spalony przez Niemców w oblanym benzyną domu razem z grupą około 30 osób.

T. Krahel, *Męczennicy zakonów na terenie diecezji wileńskiej.* „Czas Miłosierdzia" 2000; Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe.* Wilno 2002, s. 159-160.

Katolicka Kongregacja Niemiecka św. Marcina działała w Wilnie w XIX wieku przy kościele św. Anny; kongregacja pozostawała pod opieką oo. bernardynów.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 255.

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży działało w okresie międzywojennym w Trokach; opiekunem był ówczesny proboszcz trocki ks. Henryk Hlebowicz. Oprócz zebrań organizował on wycieczki po jeziorach trockich, na wyspę zamkową, a także do Wilna. Zaopatrzył bibliotekę KSM w wiele nowych pozycji.

Ks.T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik.* Białystok 1999,

Kattenbringk (Katenbring) Józef, ur. 30.07. 1730 w Dobrym Mieście na Warmii, zm. ok. 1805; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1745. Był profesorem gramatyki i retoryki w Połocku, Nieświeżu i Mińsku. Po zniesieniu zakonu jezuitów był od 1777 proboszczem w Nieświeżu Pisał głównie po łaci-

nie dytyramby, elegie, epigramy i panegiryki. Ogłosił m.in. *Kazanie na pogrzebie W.P. Marianny... Sumorokowej...* (1772), *Petropolis urbium...*, *Mars Austriacus ad Serenissimos Poloniae principes Xaverium et Carolum...* i inne.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiela* od połowy XV w. *do 1945*. Warszawa 1963, s. 131.

Kazimierz Jagiellończyk, ur. 3.10.1458 w Krakowie, zm. 4.03.1484 w Grodnie; królewicz, święty. Był drugim synem Kazimierza IV Jagiellończyka, bratem Władysława II Jagiellończyka, Jana I Olbrachta; kanonizowany w 1602; wychowany m.in. przez Jana Długosza, uchodził za bardzo wykształconego i o rzadkich zdolnościach; w 1471 obwołany królem Węgier przez przeciwników Macieja Korwina, wyruszył tam z 12-tysięczną armią, jednak nie znajdując poparcia musiał się wycofać, poniósł znaczące straty w ludziach; przewidywany przez ojca na tron polski, od 1475 uczestniczył w sprawach państwowych, a w 1481-1481, podczas pobytu króla na Litwie, sprawował (z pomocą Kallimacha) w Krakowie funkcję namiestnika; od maja 1483 przebywał w Wilnie, zarządzał Wielkim Księstwem Litewskim, jako namiestnik króla; tu oddawał się praktykom religijnym i dobroczynności; chorował na gruźlicę, więc często przebywał w zamku w Miednikach. Mimo troskliwych zabiegów zdrowie jego się pogarszało. W końcu 1483 przewieziony do Grodna, skonał 4.03.1484 w obecności ojca na rękach biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego. Miał 25 lat. Jego zwłoki złożone zostały pod ołtarzem w królewskiej kaplicy Niepokalanego Poczęcia NMP w Katedrze Wileńskiej; wkrótce po śmierci Kazimierza zaczął się szerzyć jego kult, głównie wśród ludu litewskiego. W 1521 został kanonizowany przez papieża Leona X. Kanonizacyjna bulla papieska jednak zaginęła. W 1602 dzięki staraniom króla Zygmunta III Wazy, Kazimierz przez papieża Klemensa VIII po raz drugi został kanonizowany, zaliczony w poczet świętych; w 1950 ogłoszony przez papieża Piusa XII patronem litewskiej młodzieży, jest także patronem narodowej suwerenności Litwy. Jego relikwie znajdują się w kaplicy Kazimierzowskiej Katedry Wileńskiej.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe Przewodnik śladami świętych i błogosławionych*. Wilno 2002, s. 32-37; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 13. Warszawa 2002, s. 439.

Kibort Augustyn, ur. w 1795 w parafii janiskiej w powiecie szawelskim na Żmudzi, zm. 25.01.1860 w Szawlanach (Siaulenai); ksiądz katolicki. Uczył się w szkole bazyliańskiej w Podubisiu, następnie w seminarium duchownym żmudzkim w Worniach i w seminarium głównym w Wilnie, które ukończył w 1823 ze stopniem magistra św. teologii. Po uzyskaniu święceń kapłańskich w Wilnie powrócił na Żmudź, gdzie był kapelanem przybocznym i sekretarzem sufragana żmudzkiego ks. Szymona Giedroycia, następnie w roku 1826 został profesorem seminarium żmudzkiego w Worniach i kaznodzieją polskim katedralnym. Z powodu złego stanu zdrowia wkrótce opuścił to stanowisko i został proboszczem w Szawlanach, gdzie zmarł.

Ks. Augustyn Kibort, „Pamiętnik Religijny", VI, 1860, s. 46-58; M. Brensztejn, *Bractwa trzeźwości na Litwie*. Lituano-slavica Posnaniensia. Studia historica. IV. Poznań 1990, s. 9.

Kiełłpsz (Kiełpsz, Kiełbsz) Michał, ur. 22.09.1718 na Litwie, zm. 5.06.1765 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w Wilnie w 1737 i studiował tu w kolegium w l. 1738-1741, następnie był do 1744 profesorem klas niższych miejscowej szkoły, w 1744-1745 uczył w Krożach; potem studiował teologię w Wilnie oraz w l. 1747-1750 w Collegium Romanum w Rzymie, gdzie odbywał nowicjat. Po powrocie do kraju uczył retoryki i historii w Warszawie, wygłaszał kazania, pisał panegiriki, był dwukrotnie prokuratorem prowincji mazowieckiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 146.

Kiemieliszki, w d. powiecie święciańskim, woj. wileńskie, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Narodzenia NMP, drewniany, wzniesiony przez Stanisława Prószyńskiego i jego żonę Annę z Komorowskich w 1781, o cechach modernistycznych, neoklasycystycznych i pseudogotyckich, na planie krzyża, halowy z pięcioboczną apsydą, do której od północy przylega zakrystia; fasadę wieńczą dwie dwukondygnacyjne wieże; portyk oparty jest na czterech drewnianych kolumnach.

J.A. Jakimowicz, (w:) *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 3. Minsk 1986, s. 32; Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939*. Warszawa 2003, s. 314; K. Kolendo-Korczakowa, *Kościół parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Kiemieliszkach*. (w:) *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie d. woj. wileńskiego*. Kraków 2005, s. 107-111.

Kiena, lit. Kena, w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Matki Boskiej Ostrobramskiej, drewniany, wzniesiony w 1920, na planie prostokąta, jednonawowy, z wieżyczką, z trójboczną apsydą, z boku przybudowaną zakrystią, we wnętrzu są trzy ołtarze.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 534.

Kierner Jan, ur. 23.06.1728, zm. po 1773; brat-jezuita, sztukator. Wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie 6.10.1749. W aktach notowany jako „polono-pruthenus", który „scit artem falsmarmoriam, gipsatoriam, statuariam". W l. 1751-1753 pracował przy budowie ołtarza głównego w kościele św. Kazimierza w Wilnie; następnie był kierownikiem pracowni sztukatorskiej w kolegium jezuickim w Kownie (do 1764), gdzie prawdopodobnie wykonał dla kościoła Jezuitów stiukowe ołtarze: św. Franciszka Ksawerego (1756), św. Ignacego (1757), św. Alojzego (1758), św. Tadeusza i św. Józefa (1759) oraz ambonę (1758) i chór muzyczny (1760). Od 1757 współpracował z Antonim Datzrathem. W l. 1766/1767 przebywał w Wilnie, w l. 1767-1769 zarządzał jezuickim folwarkiem Łukiszki, w l. 1769-1773 przebywał w Kownie.

J. Poplatek, J. Paszenda, *Słownik jezuitów artystów*. Kraków 1972; *Słownik artystów polskich*, t. III. Wrocław 1979, s. 408.

Kierśnicki Atanazy Ludwik, ur. 15.07.1678 w Holszanach w powiecie oszmiańskim, zm. 13.01.1733 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz, publicysta. Uczył się w Wilnie i Pińsku, następnie wykładał w kolegiach jezuickich w Grodnie, Warszawie, Drohiczynie i Słucku, w 1706-1707 był profesorem Akademii Wileńskiej. Był znanym kaznodzieją; wydał *Klucz do skarbów serdecznych* (Słuck 1723, Wilno 1725) oraz *Wolny głos kazań niedzielnych* (Warszawa 1727).

Myslicieli i aswietniki Bielarusi. Encykłapiedyczny dawiednik. Minsk 1995, s. 237.

Kiewły, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Ikony Matki Boskiej „Wsiech skorbiaszczych radost'", zbudowana w 1862 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kijewiec, w d. powiecie mołodeckim, obecnie rejon wołożyński, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (św. Trójcy), drewniana, zbudowana w 1919 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kirilino, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew staroobrzędowców p.w. Troickaja (św. Trójcy), zbudowana na początku XX wieku.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kisiel Edward, ur. 24.02.1918 w Jundziłowie w powiecie dziśnieńskim na Wileńszczyźnie, zm. 28.09.1993 w Białymstoku; ksiądz katolicki, arcybiskup. Ukończył szkołę powszechną w Jundziłowie, uczył się w Państwowym Gimnazjum im. ks. Grzegorza Piramowicza w Dziśnie, następnie w Gimnazjum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Pińsku. W 1937 wstąpił do Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Wilnie, jednocześnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. W 1941 otrzymał święcenia diakonatu w Katedrze wileńskiej z rąk arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego. W 1942 wraz z innymi klerykami został aresztowany przez gestapo, osadzony w więzieniu na Łukiszkach. 5 maja 1942 wraz z innymi klerykami wywożono go na roboty do Niemiec. W Warszawie uciekł z transportu i tu udało mu się ukończyć studia; 14.02.1943 przyjął święcenia kapłańskie w kaplicy sióstr Urszulanek z rąk biskupa Kazimierza Bukraby. Następnie przedostał się do Białegostoku, zamieszkał w Czarnej Wsi Kościelnej, potem pracował w Uhowie. We wrześniu 1945 arcybiskup R. Jałbrzykowski mianowal go prefektem szkół przy kościele św. Rocha w Białymstoku, był też wizytatorem religii. W 1971 został kanclerzem kurii arcybiskupiej. 27.06.1976 papież Paweł VI mianował go biskupem archidiecezji białostockiej. Pochowany w krypcie starego kościoła farnego.

H. Szlagier, *I w Ostrej świecisz Bramie*. Białystok 1994, s. 96-99.

Kisiel Władysław, ur. w 1894, zm. 6.06. 1950 w łagrze w Kazachstanie; ksiądz katolicki, kapelan wojskowy, major WP. Studia teologiczne odbył w 1918 w Piotrogrodzie i tam w 1917 otrzymał święcenia kapłańskie. W l. 1919-1921 był kapelanem WP, w l. 1921-1929 dziekanem garnizonu w Grodnie, od 1929 – dziekanem garnizonu wileńskiego. Był też wikariuszem w katedrze św. Stanisława i Władysława i prefektem w Państwowej Szkole Technicznej w Wilnie; w roku szkolnym 1939-1940 był prefektem w Gimnazjum Elektrycznym i Mechanicznym w Wilnie; od I 1942 był przedstawicielem Episkopatu w Radzie Stronnictw Politycznych przy Okręgowej Delegaturze Rządu w Wilnie; w końcu 1944 aresztowany w Wilnie przez NKWD i skazany na 15 lat łagrów. Zmarł w łagrze w Kazachstanie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 148.

Kiszka Łukasz, w zakonie Leon, ur. w 1668, zm. w 1728; duchowny unicki, bazylianin. Był kaznodzieją, przełożonym klasztoru bazylianów w Wilnie; autorem prac teologicznych.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 149.

Kiszka Stanisław, ur. w 1584, zm. 13.02. 1626; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Wychowany w kalwinizmie, podczas nauki w kolegium jezuickim przeszedł na katolicyzm. Studiował w Padwie i w Rzymie, święcenia kapłańskie przyjął ok. 1609; w 1611 został prałatem w Wilnie, w 1615 – referendarzem WKL, protonotariuszem apostolskim. 26.11.1618 został biskupem żmudzkim, w l. 1619-1620 rządził także diecezją wileńską, fundował kościoły i rewindykował je od kalwinów; zmarł w Worniach i pochowany został w katedrze wileńskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 149; Biskupi żmudzcy, wersja elektroniczna.

Kitkiewicz Antoni, ur. w 1805 w Medziniszkach k. Szeszolów na Litwie, zm. 25.05.1857 w Niemenczynie; ksiądz katolicki, autor utworów religijnych, tłumacz. W l. 1817-1824 uczył się w szkole powiatowej w Traszkunach; po ukończeniu szkoły w 1825 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, gdzie

uczył się do 1827, następnie wstąpił na Uniwersytet Wileński, w 1830 uzyskał stopień magistra teologii; w 1829 otrzymał święcenia kapłańskie; po ukończeniu uniwersytetu w czerwcu 1830 został wikarym w Bieniakoniach, od 1831 był wikarym w Mejszagole, a od października 1832 – w Szeszolach. W 1839 został profesorem w Akademii Duchownej w Wilnie. Po przeniesieniu Akademii do Petersburga, Kitkiewicz pozostał w Wilnie i od 1843 był regensem w Seminarium Duchownym w Wilnie, następnie do 1851 pełnił obowiązki rektora tego seminarium, równocześnie od 1848 był proboszczem w Niemenczynie; po wielkim pożarze Niemenczyna w 1842, kiedy spłonął także kościół, ks. Kitkiewicz odbudował niemenczyńską świątynię w 1854. Wydał w języku polskim: *Hymny Ojców Świętych i wielkich w Kościele mężów, z Brewiarza i Mszału przełożył X. A. Kitkiewicz* (Wilno 1848), *Chrystus Syn Boży, Król świata...* (Wilno 1851), *Konferencje w czasie wielkanocnych rekolekcji* (1846).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 163-164.

Kitnowski Piotr, ur. 29.09.1630 w Kitnowie, zm. 14.05.1691 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Studiował w kolegium jezuickim w Braniewie; w 1648 wstąpił do zakonu jezuitów, studiował w Akademii Wileńskiej retorykę i filozofię, w kolegium w Burghausen – teologię; po powrocie do kraju w 1662 uczył w Braniewie, od 1670 – w Akademii Wileńskiej poetyki, filozofii oraz teologii, uzyskał tam również doktorat z filozofii i teologii, w 1684-1688 był rektorem Akademii Wileńskiej; w 1687 – delegatem prowincji litewskiej na kongregację zakonu w Rzymie, od 1688 był prepozytem domu profesów w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 150.

Kiwiński Stefan, ur. 2.09.1902 we wsi Wołkowszczyzna (obecnie Žalktynė) koło Dubinek (Dubingiai) w d. powiecie wileńskim, zm. 23.02.1962 w Longborourgh w Anglii; ksiądz katolicki, kapelan WP. Naukę rozpoczął w szkole powszechnej w Dubinkach, ale wojna przerwała edukację. W 1918 wstąpił do szkoły miejskiej w Wilnie, następnie przeszedł do Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta w Wilnie i po 4-ej klasie w 1921 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, po złożeniu matury kontynuował studia filozoficzne na Uniwersytecie Stefana Batorego; święcenia kapłańskie przyjął 21.04.1929 z rąk arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego. Po wyświęceniu pracował jako prefekt w Komajach, w 1930 wysłano go do Hożej, a następnie do parafii farnej w Grodnie; w kwietniu 1931 został przeniesiony do Ejszyszek, gdzie był wikariuszem dwa lata, w 1933 pracował w Kirjanowcu k. Lidy, a od 11.01.1934 został proboszczem w Narwiliszkach d. powiatu oszmiańskiego, tu pracował do 1939. Dnia 28.04.1939 został mianowany kapelanem rezerwy Wojska Polskiego w stopniu kapitana, a w sierpniu tego roku skierowano go do 13 pułku ułanów w Nowej Wilejce. We wrześniu 1939, po wkroczeniu wojsk sowieckich na Wileńszczyznę, przeszedł z oddziałem wojska na Litwę. Internowany był w Połądze i Wyłkowyszkach (19.09.1939 -12.07.1940). Po zajęciu Litwy przez wojska sowieckie ks. Kiwiński został wywieziony wraz z żołnierzami do Kozielska, a następnie do Griazowca. W wyniku amnestii został zwolniony z obozu 2.09.1941 i przedostał się do armii gen. W. Andersa. Od września 1941 był kapelanem w Ośrodku Zapasowym 5 Dywizji Piechoty. Opuścił ZSRR z Armią Polską i wiosną 1942 został kapelanem 7 pułku artylerii lekkiej, a pod koniec tego roku – kapelanem 6 dywizji piechoty, później był kapelanem w 3 dywizji strzelców karpackich na Bliskim Wschodzie. Po zakończeniu wojny pracował w Wielkiej Brytanii.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941).* Białystok 2005, s. 65-66.

Klage Tomasz, zob. Clage Tomasz

Klaws (Klaus, Claus) Jerzy, ur. 14.04.1641 w Prusach, zm. 30.03.1701 w Poszawszu; ksiądz katolicki, jezuita. Nowicjat w zakonie jezuitów odbył w Wilnie w l. 1660-1662 i studiował w Akademii Wileńskiej filozofię w l. 1660-1665, a teologię w Braniewie w l. 1667-1671, gdzie otrzymał święcenia kapłańskie; uczył w szkołach jezuickich, m. in. w Akademii Wileńskiej w l. 1677-1680 i 1690-1692, był rektorem kolegium jezuickiego w Nieświeżu w l. 1693-1696, regensem seminarium diecezjalnego w Braniewie w l. 1674-1675 i seminarium papieskiego w Wilnie w l. 1696-1698.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 151.

Klepacz Michał, ur. 23.07.1893 w Warszawie, zm. 27.01.1967 w Łodzi; ksiądz katolicki, biskup łódzki, filozof katolicki. Uczył się w gimnazjum w Warszawie oraz w seminarium duchownym w Kielcach, w l. 1915-1918 studiował w Akademii Katolickiej w Piotrogrodzie, uzyskując stopień kandydata teologii, magisterium i doktorat uzyskał w 1932 roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; w l. 1937-1939 był profesorem filozofii chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. W l. 1942-1944 był więziony przez Niemców na Łukiszkach oraz w obozach pracy na Litwie; od jesieni 1944 ponownie wykładał w Seminarium Duchownym w Wilnie. W 1945 przeniósł się do Białegostoku, gdzie również był wykładowcą w tamtejszym seminarium duchownym. 20.12.1946 mianowany biskupem łódzkim, sakrę biskupią przyjął 13.04.1947 w Białymstoku, ingres odbył 20.04.1947. Po uwięzieniu kardynała prymasa S. Wyszyńskiego w 1953 był przewodniczącym episkopatu, uległym wobec władz. Napisał m.in. *Idea Boga w historiozofii Augusta Cieszkowskiego na tle ówczesnych prądów umysłowych* (1933), *Karol Hubert Rostworowski* (1938).

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 204-205; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 152.

Klimaszewski Hipolit, pseud. Baba-Jeremiasz, żył w 1802-1874; duchowny unicki, pedagog, literat. W l. 1813-1823 był w zakonie bazylianów, kształcił się w seminarium duchownym w Poczajowie i w Liceum w Krzemieńcu; w l. 1820-1827 (z przerwą1823-1824) studiował filologię na Uniwersytecie Wileńskim, gdzie uzyskał tytuł magistra filozofii i utrzymywał kontakty z filaretami; potem został profesorem języka polskiego w II gimnazjum wileńskim; uczestniczył w powstaniu 1831, ranny dostał się do niewoli i skazany został na karę śmierci, zamienioną na zesłanie. W 1832 uciekł z więzienia i przedostał się do Francji, został członkiem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu, organizował bibliotekę wersalsko-wileńską (jej zbiory miały trafić do Wilna), w l. 1847-1853 był dyrektorem i nauczycielem Szkoły Polskiej w Batignolles, przyjaźnił się z J.I. Kraszewskim; był autorem popularnych piosenek i wierszyków, m.in. *Dosyć bracia w kącie siedzieć*, oraz podręczników, w l. 1840-1843 redagował w Paryżu i Wersalu krótkotrwałe pisemka satyryczne.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 153.

Klimowicz Kazimierz (Kazimieras Klimavičius), ur. ok. 1720, zm. po 1786; ksiądz katolicki, autor katechizmów katolickich, pisał po litewsku. Studiował w Akademii Wileńskiej, był księdzem na Żmudzi, w l. 1767-1781 proboszczem w Łaiżuwie i dziekanem w Olsiadach (Alsėdžiai). Wydał w języku litewskim katechizm *Pavinastės krikščioniškos, arba Katekizmas* (Wilno 1767).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Chicago 1963, s. 110; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių*

literatūros enciklopedija. Vilnius 2001, s. 238.

Klimowski Jan, ur. 18.05.1698 w powiecie połockim, zm. 17.02.1749 w Wilnie; brat-jezuita, snycerz. Wychowany w kolegium jezuickim w Połocku nauczył się stolarstwa, tokarstwa i snycerstwa. Wstąpił do zakonu 14.11.1723 i po odbyciu nowicjatu w 1723-1725 przy kościele św. Ignacego w Wilnie został kierownikiem pracowni stolarskiej przy kolegium akademickim św. Jana. Pozostając na tym stanowisku od 1726 do 1731, wspólnie z najemnymi snycerzami Janem Kurtawskim i Chrystianem Radickiem zbudował chór ozdobiony rzeźbami (zniszczony podczas pożaru w 1737). W l. 1732-1749 pracował na równorzędnym stanowisku w kolegium przy kościele św. Rafała na Śnipiszkach w Wilnie, dlatego jemu przypisuje się wymienione w tym okresie w kronice kolegium prace, przede wszystkim urządzenie refektarza 1733, rzeźbioną oprawę lavabo 1735, szafy do zakrystii 1736, 2 rzeźbione ołtarze boczne 1737, szafy do archiwum 1743, ambonę 1745.

M. Morelowski, *Znaczenie baroku wileńskiego XVIII st.* Wilno 1940, s. 46; J. Poplatek, J. Paszenda, *Słownik jezuitów artystów.* Kraków 1972; J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich.* Wr. 1986, t. 4. s. 14.

Klin Korneli, ur. w 1893, zm. w 1928; ksiądz katolicki, jezuita. W 1912 wstąpił do zakonu jezuitów; w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie uczył języka francuskiego i niemieckiego; potem wyjechał do Chyrowa.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 153.

Klinger Andrzej, ur. ok. 1590 w Ornecie na Warmii, zm. 13.02.1664 w Reszlu; ksiądz katolicki, jezuita. Był synem burmistrza Ornety. Do zakonu jezuitów wstąpił w Braniewie. Kształcił się tamże oraz w Rzymie i Warszawie. Był profesorem teologii i filozofii w Akademii Wileńskiej w 1615-16 i 1626-30, a w 1623-26 także filozofii naturalnej w Braniewie, pierwszym superiorem jezuitów w Reszlu (1631-1636), rektorem kolegium w Braniewie i rektorem domu nowicjatu w Wilnie (1642), rektorem kolegium w Reszlu i w l. 1648-1650 prowincjałem litewskiej prowincji zakonu; przez kilka lat był także teologiem nadwornym w Warszawie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 137-138.

Kluczyński Wincenty, ur. 30.09.1847, zm. 10.02.1917; ksiądz katolicki, arcybiskup metropolita mohylewski, administrator apostolski diecezji mińskiej. Uczył się w Dyneburgu, w 1865-1867 studiował w Seminarium Duchownym w Wilnie oraz w l. 1867-1871 w Akademii Katolickiej w Petersburgu, gdzie uzyskał stopień magistra teologii. W l. 1871-1898 był profesorem w Seminarium Duchownym w Wilnie; w 1883 został kanonikiem honorowym, a w 1896 – rzeczywistym wileńskim, w 1905 uzyskał doktorat teologii. 7.04.1910 prekonizowany arcybiskupem mohylewskim i administratorem apostolskim diecezji mińskiej, sakrę biskupią przyjął 6.05.1910. Bronił języka polskiego w nabożeństwach. Zrezygnował z rządów w archidiecezji 6.08.1914; 22.09.1914 mianowany biskupem tytularnym Philippopolis, przebywał następnie na Kaukazie i na Krymie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 204-205.

Kluszczany, w d. powiecie święciańskim, obecnie w rejonie ostrowieckim, obwodu grodzieńskiego, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Joachima, wzniesiony w 1875, dwuwieżowy, drewniany w stylu neogotyckim. Kaplica cmentarna rodziny Swolkieniów, wzniesiona w 1840; obecnie w ruinie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Klągiewicz Andrzej Benedykt, ur. 1.01.1767 w północno-wschodniej Litwie w pobliżu

granicy z Łotwą, zm. 27.12.1841 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup wileński. Pochodził z litewskiej rodziny chłopskiej. Ukończył szkołę w Iłłukszcie (Łotwa), po ukończeniu szkoły w 1788 wstąpił do Szkoły Głównej Litewskiej (d. Akademia Wileńska) i już po roku uzyskał stopień kandydata filozofii. W l. 1789-1797 był profesorem w Kolegium Jezuickim w Krożach, po czym powrócił na studia do Szkoły Głównej, a w 1801 studiował w misjonarskim seminarium duchownym i w 1802 otrzymał święcenia kapłańskie. Do 1808 pełnił różne stanowiska w konsystorzu wileńskim, od 1808 był kapelanem w Seminarium Duchownym w Wilnie, a następnie został jego regensem (1810-1816), w 1815-1828 był profesorem Uniwersytetu Wileńskiego. 15.03.1830 prekonizowany biskupem tytularnym Chrysopolis i sufraganem wileńskim, był także w l. 1828-1840 administratorem diecezji. Przeciwnik powstania listopadowego, nawoływał do spokoju i uległości wobec władz, ale protestował z powodu wymordowania mieszkańców Oszmiany, za co został zesłany na 14 miesięcy w głąb Rosji; w l. 1836-1838 przeprowadził restaurację katedry wileńskiej. Po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego w 1833 utworzył Akademię Duchowną w Wilnie. 14.12.1840 został mianowany biskupem wileńskim, ingres do katedry odbył 29.06.1841. Pochowany w katedrze wileńskiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 206; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 575-592

Kłodziński (Kłodzieński) Maciej, ur. w 1551, zm. w 1616; ksiądz katolicki. Studiował w Krakowie i w Bolonii, w 1576 został sekretarzem królewskim, w 1582 – proboszczem wileńskim, opiekował się studentami i współpracował z Akademią.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 155.

Kłokocki Adam, ur. 31.01.1773 w Iwen na Białorusi, zm. 18.03.1808; ksiądz katolicki, jezuita, biskup sufragan łucki, biskup sufragan wileński. Po studiach w Wilnie i święceniach kapłańskich został superiorem w Wołkowysku. Po kasacie zakonu był proboszczem w Różance, Narwi i Wysokiem Litewskim, następnie został kanonikiem smoleńskim. 22.09.1795 prekonizowany biskupem tytularnym Sidima i sufraganem brzeskim w diecezji łuckiej, a od 1798 w diecezji wileńskiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 206.

Kmicic Adam, ur. 21.10.1662 na Białorusi, zm. 29.01.1702 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Nowicjat w zakonie jezuitów odbył w Wilnie w l. 1681-1683, studiował filozofię w Akademii Wileńskiej w l. 1683-1686, a teologię w Rzymie w l. 1687-1691; był profesorem filozofii w Warszawie w l. 1692-1694 i w Akademii Wileńskiej w 1697-1700.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 155.

Kmicic Mikołaj, ur. w 1601 w woj. witebskim, zm. 24.02.1632 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta neołaciński. W 1617 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie; w l. 1619-1621 studiował poezję w seminarium nauczycielskim w Połocku pod kierunkiem Macieja Sarbiewskiego, a w l. 1621-1624 – filozofię w Pułtusku; potem uczył poezji w Połocku i od 1627 w Akademii Wileńskiej. Należał do uzdolnionych poetów neołacińskich, napisał m. in. poemat heksametrem o śmierci św. Jozafata Kuncewicza: *Josaphatidos... libri tres.*

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 155.

Knapiusz (Cnapius, Knapski) Grzegorz, ur. ok. 1564 w Grójcu, zm. 12.11.1639 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, filolog-

leksykograf. Uczył się w Pułtusku i Braniewie, w l. 1594-1598 studiował teologię w Akademii Wileńskiej, pisał tam i wystawiał łacińskie tragedie; w 1598 otrzymał święcenia kapłańskie, uczył w różnych szkołach jezuickich; od 1618 mieszkał jako emeryt w Krakowie; opracował i wydał w 3 tomach słownik *Thesaurus Polono-Latino-Graecus* (1621-1632).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 156

Kniahinin, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon miadziolski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (św. Trójcy), drewniana, zbudowana ok. 1772 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kniażewicz (Kniaziewicz) Jerzy Grzegorz, ur. 9.01.1737 na B|iałorusi, zm. w 1804 w Wilnie; ksiądz katolicki, pisarz, działacz KEN; w 1754 wstąpił do zakonu jezuitów, do 1758 odbywał nowicjat i studia początkowe w Wilnie i Słucku. W l. 1759-1769 studiował filozofię i teologię oraz matematykę w Warszawie, potem uczył różnych przedmiotów (głównie matematyki) w kolegiach jezuickich; w 1769 otrzymał święcenia, ale w 1770 wystąpił z zakonu i pozostawał pod opieką biskupa wileńskiego I. Massalskiego, towarzyszył mu w podróżach, brał udział w pracach Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych; pisał kazania oraz tłumaczył dzieła z zakresu rolnictwa i historii, w Wilnie wydał m.in. w 1770 *Kalendarz rolniczy i gospodarski* R. Bradleya, używany jako podręcznik.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 156.

koadiutor, inaczej pomocnik, duchowny dodany do pomocy duchownemu wyższego stopnia, zwykle biskupowi, z możliwością następstwa po jego śmierci.

Słownik języka polskiego. T. 3. Warszawa 1964, s. 771.

koadiutorka, zakonnica dodana do pomocy przełożonej, niekiedy mająca być jej następczynią.

Słownik języka polskiego. T. 3. Warszawa 1964, s. 771.

Kobylnik, obecnie Narocz, w d. powiecie postawskim, woj. wileńskie, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Andrzeja, wzniesiony w 1901 z czerwonej, nietynkowanej cegły. Jest to trójnawowa, neogotycka bazylika z pięciobocznym prezbiterium. Ściany boczne, naroża oraz fasada są wzmocnione szkarpami. Fasadę zdobią ostrołukowy portal, nisze, okrągła rozeta i podwójne okno witrażowe w górnej części, a wieńczą ją cztery pinakle umieszczone na przedłużeniu szkarp. Mała wieżyczka-latarnia wznosi się nad apsydą zwieńczoną attykową ścianką. Neogotycki wystrój wnętrza, wykonany przez mistrzów wileńskich, obejmuje ołtarz, ambonę i chór, bogato zdobione rzeźbą i złoceniami.

Cerkiew prawosławna p.w. św. Ilji (św. Eliasza), zbudowana w 1877w. z kamienia polnego; jest typową budowlą w stylu rosyjsko bizantyjskim, o typowej czwórdzielnej kompozycji i dwóch kopułkach wieńczących wieżę i nawę.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny.* Warszawa 2000, s. 269-270; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kochanowski Felicjan, ur. w 1840 na Wileńszczyźnie, zm. w 1897; ksiądz katolicki. Po ukończeniu seminarium duchownego w Mohylewie i Akademii Duchownej w Petersburgu, uzyskał w 1866 święcenia kapłańskie; przez 10 lat był prefektem w Mohylewie, w l. 1876-1895 był duszpasterzem i kapelanem w wielu miastach Rosji, w ostatnich latach życia – mansjonarzem przy kościele św. Jana w Wilnie, pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 156.

Kochański (Adamandus) Adam, ur. 5.08.1631 w ziemi dobrzyńskiej, zm. 17.05.1700 w Cieplicach; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk, fizyk, konstruktor zegarów. Po ukończeniu szkoły średniej w Toruniu przebywał w l. 1652-1655 w nowicjacie jezuitów w Wilnie i na studiach filozoficznych w Akademii Wileńskiej, gdzie ujawniły się jego zdolności matematyczne; władze zakonne przenosiły go potem z jednego kolegium do drugiego, mimo to zdołał nawiązać kontakt ze znanymi uczonymi (m.in. z Leibnizem) i napisać wiele cennych rozpraw, zwłaszcza z zakresu matematyki, m.in. *Analecta mathematica* 1659; pracował ponadto nad udoskonaleniem mechanizmów zegarowych. W 1680-86 był profesorem matematyki w Warszawie, od1686 – misjonarzem dworskim Jana III i matematykiem królewskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 156-157.

Kognowicki Kazimierz, ur. 10.02.1746 w Łanczunowie (Lančiūnava) koło Kiejdan, zm. 22.03.1825 w Przeworsku; ksiądz katolicki, jezuita, historyk. Uczęszczał do szkół jezuickich w Kownie, Wilnie i Poszawszu; wstąpił do zakonu w 1764, w 1767-1770 studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, w l. 1772-1773 teologię w Grodnie; po kasacie zakonu ukończył teologię w Akademii Wileńskiej i uzyskał doktorat z filozofii i nauk wyzwolonych; w 1774-1781 był nauczycielem w kolegium pojezuickim w Grodnie, w l. 1783-1789 – kaznodzieją trybunalskim tamże, potem został zastępcą przełożonego kolegium w Dyneburgu i Połocku. W l. 1815-1820 był doradcą rektora w Mohylewie; napisał m.in. przewodnik turystyczny *Droga rzymska* (1783) oraz *Życia Sapiehów* (3 tomy ukazały się w l. 1790-1792, dalsze trzy tomy pozostały w rękopisie).

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 684.

Kojałowicz-Wijuk Kazimierz, ur. 24.06.1617 w Kownie, zm. 2.11.1674 w Połocku (Białoruś); ksiądz katolicki, jezuita, pisarz religijny. W 1634 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, studiował retorykę w Nieświeżu w l. 1636-1637, filozofię w Akademii Wileńskiej w l. 1638-1641 i teologię w l. 1643-1647, został wówczas oficjalnym panegirystą zakonu i wydał na użytek szkolny *Panegirici Heroum* (Wilno 1668). Wykładał w Braniewie i Połocku, w 1652 został profesorem teologii w Akademii Wileńskiej, w 1654 uzyskał doktorat filozofii i teologii; po najeździe moskiewskim uporządkował zrujnowane gmachy Akademii jako wicerektor w 1657 i rektor w l. 1659-1662; w 1660 wznowił nauczanie; w l. 1661-1668 był kaznodzieją w kościele akademickim, był także prefektem studiów; od 1672 – rektor kolegium jezuickiego w Połocku. Ułożył zbiór kazań *Modi LX sacrae orationis varie formandae* (1644), wydał książkę pt. *Gratiae saeculares* (1640) a także w języku polskim *Kazania o Męce Pańskiej* (1675); pisał też dedykacje i panegiryki poświęcone arystokratom litewskim.

D. Jackevičius, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 240; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 157.

Kojałowicz-Wijuk Piotr, ur. w 1622 w Kownie, zm. 12.06.1654 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita Do zakonu wstąpił w Wilnie w 1637, w 1647-1654 był profesorem Akademii Wileńskiej. Zainicjował *Elogia Episcoporum Vilnensium* (nekrologi biskupów wileńskich).

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 591.

Kojałowicz-Wijuk Wojciech, ur. 1609 w Kownie, zm. 6.10.1677 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, publicysta, historyk, heraldyk. W 1627 wstąpił w Wilnie do zakonu jezuitów, w l. 1629-1632 studiował w Nieświeżu filozofię, w l. 1634-1638 – teologię

w Akademii Wileńskiej, w 1641 uzyskał magisterium z filozofii i uczył w Akademii m.in. retoryki, teologii i logiki, pełniąc jednocześnie funkcje kaznodziei i cenzora. W 1653 został mianowany rektorem Akademii Wileńskiej. W połowie lipca 1655 wyjechał do Warszawy na kongregację prowincjonalną jezuitów; 8.08.1655 Wilno zostało zdobyte i spustoszone przez wojska moskiewskie. W czasie trwającej do 2.12.1661 moskiewskiej okupacji miasta stracił większość swego dorobku rękopiśmiennego.W 1656 został spowiednikiem i doradcą biskupa wileńskiego K. Dowgiałły Zawiszy, w l. 1662-1666 był prepozytem domu profesów w Wilnie, potem w Warszawie prefektem studiów wyższych. Pierwsze jego publikacje to polemiki teologiczne, odznaczające się erudycją i starannością językową. Jego głównym dziełem jest *Historia Lithuana* (cz. 1-2, Gdańsk 1650 – Antwerpia 1669), wzorowana na kronice Macieja Stryjkowskiego. Zmarł podczas zarazy.

W. Dworzaczek, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 13, s. 270; W. Dworzaczek, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1. Warszawa 1984, s. 456; J.J. Jadacki, *Sławni Wilnianie filozofowie*. Wilno 1994, s. 62-72.

Kojdanower Aaron Samuel (Szmuel) ben Izrael; Aaron Samuel z Kojdanowa, zw. MAHARSZAK-iem, ur. w 1614 w Wilnie, zm. w 1676 w Krakowie; rabin, wybitny talmudysta; ojciec Cwi Hirsza Kojdanowera. Wykształcenie rabinackie zdobywał w Wilnie i w Brześciu Litewskim. Był rabinem w Białej koło Brześcia. Przed wojskami kozackimi uszedł do Wilna (1648). Następnie przebywał w Lublinie, gdzie zginęły dwie jego córki i utracił bibliotekę (1656). Przed prześladowaniami uciekł na Morawy. Pełnił funkcję rabina kolejno: w Nikolsburgu, Głogowie, Frankfurcie n. Menem. Na starość powrócił do Polski i osiadł w Krakowie.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 801.

Kojdanower Cwi Hirsz; Hirsz z Kojdanowa, ur. ? w Wilnie, zm. w 1712 we Frankfurcie nad Menem; rabin, kabalista i moralista. Syn Aarona Samuela Kojdanowera. Studia kabalistyczne prowadził pod kierunkiem Josefa ben Judy z Mińska. Na podstawie fałszywego oskarżenia, wraz z rodziną został pojmany i spędził 4 lata w więzieniu. Po tym wydarzeniu wyjechał do Frankfurtu, gdzie zajął się pisaniem. Wydawał prace ojca. Jego najważniejszym dziełem było *Kaw ha-jaszar* (hebr. Właściwa miara).

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 1. Warszawa 2003, s. 801-802.

Kolagi, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna, drewniana, wzniesiona w XIX w.; obecnie w ruinie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kolenda Adam, ur. w 1829 w guberni grodzieńskiej, zm.?; ksiądz katolicki. Był proboszczem w Michaliszkach w powiecie święciańskim. Aresztowany w lutym 1864, w 1865 wysłany do Szenkurska w guberni archangielskiej; zwolniony z dozoru policyjnego w 1871, wyjechał do Iłłukszty w Inflantach (obecnie Łotwa)

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861*-1915. Część druga, tom 1. Sandomierz 1936, s. 416.

Kolenda Adam, ur. w 1841, zm. ?; ksiądz katolicki. Był wikarym w Holszanach w powiecie oszmiańskim; w 1866 został wysłany administracyjnie na stałe zamieszkanie do guberni tobolskiej na Syberii za to, że szerzył wśród katolików wiadomości, iż przyłączający się do prawosławia parafianie katoliccy z Bystrzycy w powiecie wileńskim, nie chcą nazywać się prawosławnymi, i że za przymuszanie ich do prawosławia mieli wpaść do cerkwi i zniszczyć tam ołtarz.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861*-1915. Część druga, tom 1. Sandomierz 1936, s. 593.

Kolendo Julian, ur. ?, zm. 15.12.1873 w Wilnie; ksiądz katolicki. Pracował w Wilnie, był prałatem. Pochowany na Cmentarzu Bernardyńskim.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Przechadzki po Wilnie. Zarzecze. Cmentarz Bernardyński.* Wilno 1997, s. 39.

Kolonia Wileńska, lit. Pavilnys, obecnie Wilno, w dzielnicy Nowa Wilejka; kościół katolicki p.w. Chrystusa Króla i Dzieciątka Jezus, zbudowany w 1935, drewniany, trójnawowy, na planie prostokąta, zakończony trójbocznym prezbiterium, jego fasada składa się z szerokiego arkadowego portalu z szerokim spadzistym dachem i spiczastym frontonem. Drugie piętro wieży stanowi otwartą galerię zwieńczoną wieżyczką, składającą się z trzech części.

T. Klimašauskienė, *Kolonia Wileńska – Pavilnys.* Wilno 1995, s. 34-35; J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi.* Warszawa 2004, s. 92.

Kołtyniany, lit. Kaltanėnai, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon święciański, Litwa. W 1633 Jan Narbutt zbudował tu drewniany kościół i przy kościele osadził franciszkanów, którzy mieszkali do 1832, kiedy to zostali przez władze rosyjskie usunięci, a klasztor przekazano na cele parafii. W 1767 Michał Koziełło świątynię odbudował, a w latach 1908-1909 wzniesiono nowy, murowany, w stylu neogotyckim, z jedną wieżą kościół p.w. NMP Anielskiej, który zaprojektował wileński architekt Antoni Filipowicz-Dubowik.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie.* Warszawa 2004, s. 69.

Komaje w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Św. Jana Chrzciciela, obronny, o charakterze gotyckim, zbudowany w l. 1603-1606, przebudowany po pożarze w poł. XVII w., w 1778 dobudowano kaplicę z kryptą. Kościół zamknięty po drugiej wojnie światowej, został zwrócony wiernym po 1990. Świątynia składa się z nawy na planie zbliżonym do kwadratu, półkoliście zamkniętego prezbiterium z zakrystią od północy oraz przylegający do ściany południowej obszernej kaplicy na planie prostokąta. Ściany mają grubość ok. 2 m. Fasadę flankują dwie narożne okrągłe wieże ze strzelnicami. Trójkątny szczyt fasady dekorowany jest czterema półkoliście zamkniętymi wnękami. Ściany kaplicy opinają pilastry. Wnętrze nakrywa drewniany strop z XVII w., w prezbiterium zachowało się oryginalne sklepienie gwiaździste. W centrum ołtarza znajduje się XVII-wieczny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 103.

Komajsk, d. w powiecie brasławskim, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Ilji (św. Eljasza), drewniana, wzniesiona w XVIII w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Komparski Jan, ur. 04.1573 na Litwie, zm. 11.11.1622 w Połocku (Białoruś); ksiądz katolicki, jezuita, poeta. Studiował w Akademii Wileńskiej, następnie kontynuował studia w Rzymie. Był nauczycielem w kolegiach jezuickich w Kaliszu i Wilnie. W l. 1613-1616 był rektorem kolegium jezuickiego w Krożach, następnie – rezydentem jezuickim w Smoleńsku, założył tam kolegium. Wiersze pisał w języku łacińskim. W Wilnie w 1592 ogłosił *Threni in exequias... Catharinae Radivilae.* Wydał też zbiór trenów napisanych przez studentów Akademii Wileńskiej *Threnodia in obitum Alberti Radziwill* (1593), pisał też dedykacje.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Chicago 1960, s. 228-229; *Encyklopedia wiedzy o Jezuitach na ziemiach Polski i Litwy,* 1564-1995. Warszawa 1996, s. 295; A. Vaškelienė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 242.

komuniści, księża życia wspólnego, bartoszkowie, męskie stowarzyszenie kleru świeckiego, założone w 1647 w Niemczech przez Bartholomausa Holzhausera, zatwierdzone w 1680 przez papieża Innocentego XI. Główne cele: kształcenie księży diecezjalnych, opieka nad emerytowanymi kapłanami. Komuniści żyli w dobrowolnych wspólnotach dóbr (stąd nazwa); do Rzeczypospolitej sprowadzeni 1683 przez biskupa poznańskiego S. Wierzbowskiego; prowadzili seminaria duchowne, m.in. w Wilnie, gdzie od 1736 kierowali seminarium diecezjalnym; w okresie zaborów nastąpiła kasata wszystkich domów polskich i litewskich prowadzonych przez stowarzyszenie komunistów.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie o jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 261; *WEPWN*, t. 14. Warszawa 2003, s. 226.

Kondrat Antoni, ur. w 1801, zm. 24.08.1895 w Wilnie; ksiądz katolicki, bernardyn. Imię świeckie Józef, był ostatnim zakonnikiem klasztoru bernardynów w Wilnie. W kapłaństwie 53 lata. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Przechadzki po Wilnie. Zarzecze. Cmentarz Bernardyński.* Wilno 1997, s. 39.

Konewecki Józef, ur. 21.12.1893 w Kwaczynie k. Kielc, zm. 10.11.1939 w Piaśnicy Wielkiej k. Wejherowa; ksiądz katolicki, jezuita. W 1913 wstąpił do zakonu jezuitów, był wychowawcą w gimnazjach w Chyrowie i Wilnie; w l. 1929-1934 studiował na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie równocześnie ucząc w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie historii, geografii, przyrody i matematyki; od 1937 był rektorem kolegium i nauczycielem historii w Gimnazjum OO.Jezuitów w Gdyni; w październiku 1939 został aresztowany przez gestapo i rozstrzelany.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 161.

Konopka (Nowina-Konopka) Kazimierz Stanisław, ur. 10.01.1879 w Tarnowie, zm. 26.06. 1941 we Lwowie; ksiądz katolicki, jezuita, kapelan wojskowy. Od 1894 był w zakonie jezuitów; studiował historię i geografię na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie; uczył w gimnazjum jezuickim w Chyrowie; w Legionach J. Piłsudskiego był kapelanem, w czasie wojny z bolszewikami ponownie był kapelanem; w l. 1921-1922 uczył historii i geografii i był dyrektorem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; w 1930 jako misjonarz wyjechał do Rodezji, podczas II wojny światowej był kapelanem więziennym, 26.06.1941 został zastrzelony przez czerwonoarmistę.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 162.

Konstantynowo, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, zbudowany po 1990 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Konstantynów w d. powiecie święciańskim, obecnie w rejonie miadziolskim, obwód miński, Białoruś.Kościół katolicki p. w. Wniebowzięcia NMP, klasycystyczny, fundacji Konstantego Chomińskiego, zbudowany w 1792 z kamienia polnego, nieprzerwanie czynny. Jest to świątynia trójnawowa, na planie prostokąta, z półkoliście zamkniętym prezbiterium i pojedynczą zakrystią. Nad dwuspadowym dachem wznoszą się dwie niewielkie wieżyczki-sygnaturki: jedna nad wejściem, druga nad szczytem prezbiterium. Fasadę z ozdobnym portalem i owalnym okulusem nad nim, wieńczy trójkątny fronton. Narożniki świątyni ozdabia boniowanie. Na ścianach bocznych znajdują się duże, półkoliście zamknięte okna.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 104-105.

konsystorz, od łac. *consistorium*= zebranie, rada. Dawniej w Kościele katolickim nazwa kurii lub sądu biskupiego lub urząd podległy biskupowi załatwiający sprawy sądownictwa kościelnego i administracji kościelnej; obecnie zgromadzenie kardynałów pod przewodnictwem papieża w celu omówienia ważnych spraw związanych z zasadami wiary i życiem Kościoła lub dla ogłaszania nominacji nowych kardynałów. W Wilnie konsystorz działał przy kurii biskupiej.

WEPWN, t. 14. Warszawa 2003, s. 308.

Konwaliszki, Konwieliszki, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie w rejonie werenowskim, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, drewniany, wzniesiony w 1916 w stylu neogotyckim.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kopciehowicz Aleksander, ur. ?, zm. 28.08.1885 w Krasnym Siole pod Petersburgiem; ksiądz katolicki. Po 1863 posłuszny rządowi carskiemu, nadetatowy prałat w kapitule katedry wileńskiej, wprowadzony tam przez gubernatora wileńskiego. 13.07.1883 biskup Hryniewiecki suspendował prałata Kopciehowicza, który następnie wyjechał do Rosji.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861*-1915. Część druga, tom 1. Sandomierz 1936, s. 534.

Koralewski Franciszek, ur. 13.12.1912 w Berlinie, zm. 2.04.1993 w Gdańsku; ksiądz katolicki, jezuita. W 1927 wstąpił do zakonu jezuitów, w 1936-1937 był sekretarzem rektora w Wilnie, w czasie wojny był szykanowany, w styczniu 1941 aresztowany i skierowany do przymusowych robót, po II wojnie światowej pracował w duszpasterstwie w Lublinie, Łodzi, Gdyni, Gdańsku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 163-164.

Korkożyszki, lit. Karkažiškė, w d. powiecie święciańskim, woj. wileńskie, obecnie rejon święciański, Litwa. Kościół katolicki p.w. św.św. Apostołów Piotra i Pawła, murowany, w stylu neogotyckim z cechami neoromantycznymi, zbudowany w 1913, na planie krzyża, jednowieżowy z oryginalną fasadą.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 2004, s.

Korniłowicz Antoni, ur. 1805, zm. 09.1856 w Ilińcach; ksiądz katolicki, pisarz, nauczyciel. 1820 wstąpił w Wilnie do zgromadzenia księży misjonarzy. W 1828 ukończył w Wilnie studia teologiczne i otrzymał święcenia kapłańskie; uczył w szkołach misjonarskich w Wilnie i Łyskowie. Pracował jako duszpasterz w kilku miastach, zaprzyjaźnił się z Franciszkiem Karpińskim, który mieszkał w Chorowszczyźnie w pobliżu Łyskowa. Wydał biografię F. Karpińskiego w 1827 w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 165.

Korń Bolesław, ur. w 1867, zm. 23.09.1939 w Mikielewszczyźnie koło Mostów na Grodzieńszczyźnie; ksiądz katolicki. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i w 1890 przyjął święcenia kapłańskie. Pracował w wielu parafiach; jako wikariusz – w parafii św. Jana w Wilnie, potem był proboszczem w Lebiedziewie, Sobotnikach w powiecie oszmiańskim, Parafianowie, Holszanach. W l. 1908-1910 był na wygnaniu w Kałudze. Po powrocie pracował w kaplicy w Wace k. Wilna, następnie był proboszczem w Starych Trokach, Białohrudzie, Sobakińcach i od 1933 – w parafii Mikielewszczyzna koło Mostów. Ks. Korń w tej parafii miewał zatargi z niektórymi mieszkańcami z sąsiedniej wsi Daszkowce za wypasanie ziemi plebańskiej.

Na tym tle doszło do jego śmierci. Po wkroczeniu wojsk sowieckich na te tereny, jeden z mieszkańców wsi Daszkowce, czując się skrzywdzonym przez proboszcza, przyszedł z paroma żołnierzami na plebanię, ci wyprowadzili księdza i zastrzelili. Ciało duszpasterza parafianie pochowali koło kościoła.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem. Duchowni archidiecezji wileńskiej represjonowani w latach okupacji sowieckiej (1939-1941).* Białystok 2005, s. 67.

Korsak Jan, ur. 24.06.1704 na Białorusi, zm. 23.12.1773 w Żodziszkach na Wileńszczyźnie (dziś Białoruś); ksiądz katolicki, jezuita, autor utworów religijnych. W 1720 wstąpił do zakonu jezuitów, w l. 1723-1726 studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, następnie uczył w szkołach jezuickich w Warszawie, Pułtusku i Pińsku. W l. 1734-1740 był kaznodzieją i bibliotekarzem w Mścisławiu, Grodnie, Warszawie i Nieświeżu. W Akademii Wileńskiej uzyskał doktorat i wykładał w niej w l. 1740-1743 logikę, fizykę i metafizykę, w 1743-1747 – teologię w Akademii Wileńskiej i w Połocku, w 1755-1759 był rektorem kolegium jezuickiego w Żodziszkach nad Wilią. W l. 1747-1759 w Wilnie wydał kilka książeczek na tematy moralne, m.in. *Trybut powinney wdzięczności Świętemu Kazimierzowi* (1751).

B. Natoński, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 14, s. 10; K. Mačiulytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 244;

Korsak Józef, ur. 10.10.1813 w Nuodeguliai koło Uciany, zm. 24.08.1871 w Darsuniszkach koło Koszedarów na Litwie; ksiądz katolicki, poeta. Uczył się w seminarium duchownym w Wilnie, następnie w Akademii Duchownej. W 1836 został wyświęcony na księdza, był wikariuszem i kapelanem w Turgielach, Pobojsku, Olkienikach, Wielkich Solecznikach, Małych Solecznikach, Darsuniszkach. Wydał poemat wierszowany pt. *Krótki opis zburzenia Jerozolimy* (Wilno 1837) oraz zbiorek wierszy *Poezye* (Wilno 1842), ponadto 10 baśni wydrukował w noworoczniku „Linksmine".

J. Lebionka, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 244.

Korsak Mikołaj, imię zakonne Rafał, ur. ok. 1595, zm. 28.08.1640 w Rzymie; unicki duchowny, metropolita kijowski. Uczył się w kolegiach jezuickich w Nieświeżu i Wilnie, następnie kolegium papieskim w Braniewie oraz w Pradze, w 1620 wstąpił do bazylianów; w l. 1621-1624 odbył studia teologiczne w Rzymie, w 1625 został archimandrytą klasztoru bazyliańskiego Świętej Trójcy, w 1626 – protoarchimandrytą kongregacji bazyliańskiej i otrzymał sakrę biskupią; zajmował różne stanowiska w cerkwi unickiej: biskupa halickiego, pińskiego, kijowskiego; trzykrotnie wyjeżdżał z misjami do Rzymu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 167.

Korsakiewicz Nikołaj, ur.?, zm. w 1861 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był w Wilnie protoijerejem. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 45.

Korwie, lit. Karvys, w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Józefa, zbudowany w 1865 z kamieni polnych i cegieł, w stylu historyzmu z elementami neogotyckimi, na planie prostokąta, dwuwieżowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios.* Vilnius 1993, s. 534.

Korycki Karol Florian, ur. 3.11.1702 w Dzitrykach w pow. lidzkim, zm. 10.12.1789 w Rzymie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. W 1717 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, studiował filozofię w Połocku w l. 1720-1723 i teologię w Warszawie w l. 1726-1730; w ko-

legium jezuitów w Warszawie w l. 1730-1732 był profesorem wymowy; w l. 1733-1736 wykładał w seminarium nauczycielskim w Słucku; doktoryzował się z filozofii w Akademii Wileńskiej i był tam profesorem do 1739; w l. 1739-1746 był kaznodzieją i profesorem teologii w Warszawie, w 1746 – penitencjariuszem w bazylice św. Piotra w Rzymie, w l. 1755-1763 prowincjałem prowincji mazowieckiej, potem rektorem w Nieświeżu; w 1765 był asystentem polskim, czyli zastępcą generała zakonu. Po kasacie zakonu jezuitów był więziony w l. 1773-1776 w zamku św. Anioła w Rzymie; próbował jeszcze utrzymać resztki zakonu na Białorusi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 167-168.

Korycki Michał, ur. 7.09.1714 w Dzitrykach koło Lidy, zm. 10.03.1781 w Mińsku; ksiądz katolicki, jezuita, poeta. Kształcił się w kolegium jezuickim w Bobrujsku, do zakonu jezuitów wstąpił w 1730 w Wilnie; w l. 1732-1733 studiował pedagogikę w Słucku, w l. 1733-1736 filozofię w Akademii Wileńskiej, następnie uczył w Wilnie i Warszawie, gdzie rozpoczął studia teologiczne, ukończone w Akademii Wileńskiej w 1742. W l. 1742-1744 był profesorem wymowy w Mińsku i w Akademii Wileńskiej, w l. 1746-1748 wykładał w Słucku; po uzyskaniu w Akademii Wileńskiej stopnia doktora filozofii był w niej w l. 1750-1756 profesorem oraz sekretarzem i w l. 1753-1756 kierownikiem biblioteki; w l. 1765-1770 pełnił obowiązki prowincjała mazowieckiego i zajmował się modernizacją szkolnictwa, potem był dyrektorem biblioteki w Bobrujsku; przez wiele lat pełnił funkcję kaznodziei. Wydał *Kazanie na pogrzebie Sapiehy, koadiutora wileńskiego* (1755), łaciński poemat *Avium comitia* (1778, 1781) oraz *Carmina*...(wydane w 1817 w Płocku).

L. Piechnik, *Odrodzenie Akademii Wileńskiej 1730-1773*, t. 4, Rzym 1990, s. 43; K. Mačiulytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 224; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 168;

Korytyński Feliks, ur. 10.05.1718 na Mazowszu, zm. 30.08.1769 w Rzepichowie k. Nieświeża; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Uniwersytetu Wileńskiego. Nowicjat odbył w Wilnie w l. 1733-1735, studium nauczycielskie w Słucku w l. 1735-1736 i teologię w latach 1743-1747, wykładał retorykę w kolegiach jezuickich, m.in. w l. 1748-1754 był profesorem retoryki w Akademii Wileńskiej i filozofii w Collegium Nobilium 1756-1759, teologii w Warszawie w l. 1759-1762, od 1767 był rektorem kolegium jezuickiego w Drohiczynie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Wyd. 2. Bydgoszcz 2008, s. 232.

Korza Benjamin, ur. w 1762, zm. w 1809; ksiądz katolicki, profesor. Był profesorem historii Kościoła na Uniwersytecie Wileńskim, a w l. 1799-1803 – teologii moralnej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 168.

Korzeniewski (Korzeniowski) Alojzy, ur. w 1766, zm. 4.07.1833 w Wilnie; ksiądz katolicki, dominikanin, fizyk. Śluby zakonne złożył w 1782; w Akademii Wileńskiej uzyskał doktorat nauk wyzwolonych i filozofii; uczył w kolegium w Mereczu, potem w l. 1790-1806 był nauczycielem fizyki i organizatorem gabinetu fizycznego w Grodnie, przetłumaczył podręcznik *Fizyka* R. J. Haüy (wydany w Połocku w 1802 i w Wilnie w 1806); od 1809 działał w Wileńskim Towarzystwie Dobroczynności (od 1817 był prezesem); w 1812 udzielał pomocy cofającym się Francuzom; przed 1817 uzyskał na Uniwersytecie Wileń-

skim doktorat teologii, opublikował w Warszawie 4-tomowy zbiór *Kazania niedzielne* (1824-1825) a w Wilnie wydał dwie broszury zwalczające masonerię.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 168.

Kosmowska Stanisława, córka Józefa i Tekli z Ignatowiczów, ur. 16.08.1902 w Moskwie, zm. 4.09.1997; siostra zakonna, SJK, urszulanka. Uczyła się w gimnazjum niemieckim w Petersburgu, w 1914 rodzice przenieśli ją do Gimnazjum św. Katarzyny. W 1920 zmarł jej ojciec. Dopiero w listopadzie 1921 z matką i siostrą przyjechała do Warszawy. W cztery dni po przyjeździe zmarła matka. S. Kosmowska podjęła pracę w Głównym Urzędzie Statystycznym, po dwóch latach spotkała się z Matką Urszulą Ledóchowską, założycielką Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. 11.10.1923 została przyjęta do Zgromadzenia w Sieradzu, następnie przeniesiono ją do Pniew. Tu 15.08.1924 rozpoczęła nowicjat. W sierpniu 1926 złożyła profesję a później śluby wieczyste. Następnie skierowano ją do pracy wychowawczej w Miejskim Domu Wychowawczym w Łodzi, stamtąd w 1932 wyjechała do Równego, gdzie objęła kierownictwo domu wychowawczego. W 1934 wyjechała do Wilna, gdzie była kierowniczką domu przy ulicy Skopówka. Tu zastał ją wybuch drugiej wojny światowej. Podczas wojny i okupacji Wilna w prowadzonym przez nią internacie znalazły schronienie sieroty wojenne; u sióstr ukrywało się też kilka osób zagrożonych aresztowaniem. Wiosną 1942 osadzono wspólnotę sióstr wraz z przełożoną Kosmowską w więzieniu na Łukiszkach. Po trzech miesiącach pobytu w więzieniu, w maju wypuszczono siostry na wolność, ale nie mogły wrócić do swojego domu na Skopówce. Rozproszyły się po domach znajomych rodzin. W grudniu 1945 siostry urszulanki z przełożoną S. Kosmowską wyjechały do Warszawy. Po krótkim pobycie w Zakopanem s. Stanisława została mianowana przełożoną centrum warszawskiego i domu przy Wiślnej (1946-1951). Po dwóch kadencjach w Warszawie powierzono jej obowiązki centrum łódzkiego i domu w Łodzi (1951-1957). W 1958 została skierowana do pracy we Francji, przebywała w Oriony i Ucel. We Francji w l. 1959-1971 kierowała domami w Ucel i Virieu. W 1971 powróciła do kraju, gdzie do 1987 prowadziła dom w Młocinach. W 1987 na stałe powróciła do Warszawy. Pochowana na cmentarzu na Bródnie.

K. Malinowska, *S. Stanisława Kosmowska SJK. 1902-1997.* „Wileńskie Rozmaitości" 1998, nr 5, s. 1-2.

Kossakowski Adam, ur. 21.12.1756, zm. 4.05.1838; ksiądz katolicki, biskup sufragan inflancki, biskup sufragan wileński. Kształcił się w Pińsku i Wilnie, był wikariuszem i proboszczem w Szenbergu w Kurlandii oraz kanonikiem wileńskim. 1.06.1795 prekonizowany biskupem tytularnym Limyra i sufraganem inflanckim, od 1798 pierwszy sufragan w Wilnie, był też proboszczem w Wielkiej Brzostowicy w Grodzieńskiem.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 216.

Kossakowski Jan Nepomucen, ur. 16.05. 1755 w Krakowskiem, zm. 26.08.1808 w Baden w Austrii; ksiądz katolicki, biskup, tłumacz, kaznodzieja. Uczył się w szkołach pijarskich w Piotrkowie i Warszawie, w l. 1781-1785 studiował w Rzymie, we Francji i w Anglii. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1787, w 1788 został kanonikiem wileńskim. Wydał zbiór *Kazania* (1789-1793). Uczestniczył w powstaniu kościuszkowskim. 23.09.1793 mianowany biskupem tytularnym Loryma i koadiutorem biskupa inflanckiego, od 1794 biskup ordynariusz inflancki oraz administrator apostolski diecezji kurlandzkiej, był ostatnim biskupem inflanckim; w 1798 został biskupem ordynariuszem wileńskim;

przyczynił się do rozwoju szkolnictwa na Litwie po rozbiorach, od 1797 prezes Komisji Edukacyjnej Litewskiej. Zwolennik insurekcji kościuszkowskiej. Współpracował jednak z rządem rosyjskim w organizowaniu spraw kościelnych; dokończył przebudowy katedry wileńskiej, zreformował diecezjalne urzędy kościelne. Autor pamiętnika (1795) i dzienników (1794-1803) Pochowany w krypcie kaplicy NMP katedry wileńskiej.

L. Żytkowicz, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 14, 1969, s. 265-267; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 217; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 559-571.

Kossakowski Jerzy, ur. ok. 1650, zm. ok. 1726; ksiądz katolicki, dominikanin. Do klasztoru wstąpił w Łucku, w 1676 czasowo administrował parafią w Iłokach na Żmudzi, w 1673 był misjonarzem w Sieniawie-Słobodzie w Inflantach, następnie pracował w Kalwarii, Kownie, przebywał w klasztorach dominikańskich na Litwie, jako kaznodzieja generalny pracował m.in. w Nieświeżu i w klasztorze Świętego Ducha w Wilnie, ogłosił modlitewnik w języku litewskim *Rożanczius Maryos Pannos...,* który miał 60 wydań.

Lietuvių Encyklopedjia, t. XI. Boston 1957,s. 127; V. Biržiška, *Aleksandrynas,* t. I. Chicago 1960, s. 360; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 169.

Kossakowski Józef Kazimierz, ur. 16.03.1738 w Skorulach koło Janowa na Litwie, zm. 9.05.1794 w Warszawie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, pisarz, publicysta, pamiętnikarz, targowiczanin. Uczył się w szkołach jezuickich w Kownie i w Akademii Wileńskiej, w 1763 w Warszawie ukończył seminarium duchowne. Święcenia kapłańskie przyjął w 1761, był proboszczem w Wołpie, następnie kanonikiem wileńskim. 13.03.1775 mianowany biskupem tytularnym Cinna i sufraganem trockim w diecezji wileńskiej, a 17.11.1781 prekonizowany na biskupstwo inflanckie; był też administratorem apostolskim diecezji kurlandzkiej; był zwolennikiem Katarzyny II, a przeciwnikiem Stanisława Augusta Poniatowskiego, związany z konfederacją barską; od lat 70-tych rzecznik orientacji rosyjskiej; w l. 1782-1786 członek Rady Nieustającej; zdecydowany przeciwnik Konstytucji 3 maja 1791; przywódca konfederacji targowickiej w 1792 na Litwie; odegrał istotną rolę przy akceptacji drugiego rozbioru przez sejm grodzieński 1793. W czasie powstania kościuszkowskiego 1794 sądzony za zdradę kraju i powieszony w Warszawie. Autor powieści *Ksiądz Pleban* (1786), opowiadania *Obywatel* (1788), komedii, publicystyki oraz pamfletu na I. Potockiego i Hugona Kołłątaja *Rozmowy Solona z Kadym* (1790), pozostawił *Pamiętniki... 1738-1788* (1891). Ogłosił też kazania i mowy pogrzebowe. Pochowany w Janowie (Jonava) na Litwie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 217; A. Zahorski, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 14, 1969, s. 268-272; *Wielka encyklopedia powszechna PWN,* t. 14. Warszawa 2003, s. 448.

Kossakowski Kalikst, ur. w 1792 w Didkiemis (Wielka Wieś) koło Szyłeli na Żmudzi, zm. 6.06.1866 w Okmianie (Akmena) na Żmudzi; ksiądz katolicki. Uczył się w gimnazjum w Krożach i w Seminarium Duchownym w Worniach, święcenia kapłańskie przyjął w 1818, w l. 1825-1832 studiował na Uniwersytecie Wileńskim, gdzie uzyskał doktorat teologii. Był wikariuszem i proboszczem w Sałantach, Kołtynianach, a od 1836 proboszczem w Okmianie na Żmudzi; był też prałatem katedry żmudzkiej, pełnił różne funkcje w kapitule; ogłosił w języku polskim gramatykę języka litewskiego pt. *Grammatyka języka żmudzkiego* (Wilno 1832), ponadto w języku litewskim ogłosił kilka książeczek,

m.in. *Girtybė ir blaivystė* (Pijaństwo i trzeźwość, 1859), *Pasaka apie pašnekesnį tarp velnio ir šinkorių* (Opowieść o rozmowie diabła z szynkarzem, 1861). W 1869 wydał literami rosyjskimi tłumaczenie na język litewski kazań ks. M. Białobrzeskiego.

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 222.

Kossakowski Remigian (Remigiusz), przyd. Korwin, ur. 1.10.1730 na Żmudzi, zm. 12.11.1780 w Paryżu; ksiądz katolicki, jezuita Do zakonu wstąpił w 1753 w Wilnie; w Akademii Wileńskiej studiował filozofię w l. 1756-1759 i teologię w l. 1760-1764, uczyl w Akademii i kolegium jezuickim w l. 1765-1768, potem był kaznodzieją w Wilnie i Grodnie; po kasacie zakonu został w 1774 korespondentem paryskim Komisji Edukacji Narodowej, realizował zlecenia Szkoły Głównej Litewskiej, przyczynił się do przyjęcia M. Poczobuta na członka korespondenta Akademii Francuskiej i zarejestrowania odkrytej przez niego w 1773 konstelacji „Ciołek Królewski".

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 171.

Kossarzewski Ambroży Franciszek, pseud. K.A.K., ur. w 1821 w okolicy Powandenia na Żmudzi, zm. 26.12.1880 w Tomsku na Syberii; ksiądz katolicki, pisarz, publicysta. Uczył się w gimnazjum w Krożach i w l. 1840-1844 w Seminarium Duchownym w Worniach; w 1844 otrzymał święcenia kapłańskie. Od 1845 do 1848 był wikariuszem w Bejsagole; w l. 1850-1851 – kapelanem w szkole szlacheckiej w Telszach; ponieważ sprzeciwił się wprowadzeniu modlitw w języku rosyjskim, został z szkoły usunięty. Biskup Wołonczewski przyjął go do kurii w charakterze zarządzającego domem biskupim, na tym stanowisku przebywał do 1864; był członkiem Komisji Archeologicznej w Wilnie; w 1853 uczestniczył w ekspedycji archeologicznej w Popielu; 6.05.1864 został aresztowany przez władze rosyjskie pod zarzutem współpracy z powstańcami. 18.11.1865 sąd polowy skazał go na zesłanie na Sybir; z początku przebywał w Bijsku, później – w Tomsku. Był autorem pism religijnych i artykułów, m.in. ogłosił *Nauka mówiona w Telszach do uczniów przy rozpoczęciu świętych rekolekcji* (1852); K.A.K, *O znaczeniu języka litewskiego we względzie naukowym* „Pismo Zbiorowe Wileńskie na rok 1859", 162-175; K.A.K, *Rzecz o litewskich słownikach i ogólny pogląd na kraje litewskie* „Pismo Zbiorowe Wileńskie na rok 1862, s. 133-212; *Walka starożytnych pogan i ateuszów z Kościołem Chrystusa Powszechnym* (1862) i inne.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 306-309.

Kostyki, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Czterdziestu Męczenników Sebastyjskich, murowana, zbudowana w drugiej połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kosuta, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Piotra i Pawła, murowana, zbudowana w 1868 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kościeniewicze, Kascieniewiczy, w d. powiecie wilejskim, obecnie w rejonie wilejskim, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, pojezuicki, późnobarokowy, zbudowany w 1763, spalony podczas drugiej wojny światowej, odbudowany, nieprzerwanie czynny. Jest to świątynia bezwieżowa, wzniesiona na planie prostokąta. Ściany kościoła ozdobione są pilastrami. Fasada zwieńczona jest parawanowym szczytem z wolutowymi spływami i bogato profilowanym gzymsem. Nieduży fronton wieńczy również wejście do niskiej zakrystii przybudowanej do wschod-

niego boku nawy. We wnętrzu zwraca uwagę barokowy ołtarz ozdobiony sześcioma półkolumnami jońskimi i bogato profilowanym gzymsem.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997.

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego jest kościołem chrześcijańskim, wywodzącym się z grona denominacji protestanckich, będących wynikiem przebudzenia adwentowego, jakie miało miejsce w pierwszej połowie XIX wieku na terenie Ameryki Północnej. Adwentyści – od łac. *adventus*, przyjście, wierzą w powtórne przyjście Chrystusa. Adwentyści Dnia Siódmego wyznają oparte na Biblii protestanckie zasady zbawienia wyłącznie na podstawie łaski (zasada *Sola Gratia*) i jedynie za pośrednictwem Jezusa Chrystusa (zasada *Solus Christus*). Adwentyści postrzegają świat jako miejsce wielkiego boju między Bogiem a szatanem, w który włączona jest cała ludzkość. Akceptują doktrynę trynitaryzmu, świętują biblijny sabat (szabat) – sobotę, nie praktykują kultu świętych, obrazów i figur. Sprawują trzy sakramenty: chrzest, eucharystię i umywanie nóg jako obrządek pokory i służby. Adwentyzm nie wyznaje nieśmiertelności duszy, uznaje zaś kondycjonalizm – nieśmiertelnością zostaną obdarzeni tylko zbawieni, wraz z nastaniem paruzji (drugiego adwentu) – czyli powtórnego przyjścia Chrystusa w chwale. W Polsce pierwszy ośrodek adwentyzmu powstał w zaborze rosyjskim, na Wołyniu w 1888 roku. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, łączący polskich adwentystów powstał w 1921 roku, na Litwę adwentyści przybyli w 1913, w tym czasie także powstały ich wspólnoty w Wilnie i na Wileńszczyźnie, istniały do wybuchu II wojny światowej.

Wielka encyklopedia powszechna PWN, t. 1. Warszawa 2001, s. 118; Wikipedia.

Kościół Chrześcijan Baptystów, baptyści (gr. *baptizo* 'zanurzam'), radykalny nurt w protestantyzmie powstały w Anglii na początku XVII w. Pod wpływem ideologii anabaptystów, zwłaszcza mennonitów, baptyści przyjmują nowotestamentowy wzorzec Kościoła jako społeczności świętych i uznają tylko świadome (po ukończeniu 14 roku życia) przyłączenie się do Kościoła przez pokutę i chrzest (zanurzenie w wodzie); praktykują również obrzęd Wieczerzy Pańskiej na pamiątkę Ostatniej Wieczerzy. Jako jedyny autorytet w sprawie wiary i obyczajów przyjmują *Biblię*; wierzą w Trójcę Świętą, w nieśmiertelność duszy, powszechne zmartwychwstanie i Sąd Ostateczny; są zwolennikami całkowitego oddzielenia Kościoła od państwa. Na ziemiach polskich pierwszy zbór powstał w 1858 w Adamowie k. Pułtuska; w okresie międzywojennym działały skupiska baptystów w Wilnie i na Wileńszczyźnie, przetrwały tam do II wojny światowej.

Wielka encyklopedia PWN, t. 3. Warszawa 2001, s. 205; Wikipedia.

Kościół Ewangelicko-Metodystyczny, metodyści, Kościół Ewangelicko-Metodystyczny zachował dwa biblijne sakramenty Chrzest i Wieczerzę Pańską (Komunię świętą). Chrzest udzielany jest niemowlętom, a spośród dorosłych tym, którzy przedtem nie byli ochrzczeni. Wyznanie grzechów nie występuje jako samodzielny akt, jest bowiem integralnie związane z Wieczerzą Pańską jako jej niezbywalny, wstępny warunek. Inne czynności kościelne jak konfirmacja, błogosławieństwo zaślubin, ordynacja (wyświęcanie duchownych), posługa chorym – nie są uważane za sakramenty, jakkolwiek stanowią ważne i święte obrządki Kościoła. Do Polski metodyści przybyli po I wojnie światowej w wyniku działalności misjonarzy z USA. Wspólnoty metodystów działały w Wilnie i w województwie wileńskim od 1923 roku. W Wilnie od 1927 istniało seminarium duchowne metodystów, wydawali oni własne czasopismo, prowadzili internaty;działali zwłaszcza pośród ludności białoruskiej.

Wikipedia. *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 8. Warszawa 2002, s. 474; O. Łatyszonek, *Białoruski ruch narodowy a protestantyzm z II Rzeczypospolitej*, (w:) *Społeczeństwo białoruskie, litewskie i polskie na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1939-1941*. Warszawa 1995.

Kościsz Józef, ur. 15.03.1894 w Dąbrówce Polskiej, zm. 8.07.1982 w Krynicy; ksiądz katolicki, jezuita. Jako kleryk studiował nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, w l. 1923-1925 uczył równocześnie w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie przyrody; od 1929 działał w Chyrowie, po wojnie m.in. w Katowicach, Krakowie i od 1960 w Krynicy.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 173.

Kośmiński Stanisław, ur. 3.05.1921 w Wysokim Kole, zm. 3.02.1985 w Łodzi; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1936/1937 był uczniem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, w 1938 wstąpił do zakonu jezuitów, w 1949 otrzymał święcenia kapłańskie, w l. 1951-1953 odbył studia doktoranckie na KUL, działał jako duszpasterz.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 173.

Kotowicz Aleksander Michał, ur. ok. 1622 w powiecie grodzieńskim, zm. 30.11.1686 ; ksiądz katolicki, biskup wileński. Był bratem biskupa Eustachego; uczył się w Grodnie, następnie studiował w Wilnie, gdzie w 1644 uzyskał stopień magistra filozofii, potem studiował w Akademii Wileńskiej teologię i prawo kanoniczne, w 1560 otrzymał święcenia kapłańskie; w 1652 wpisał się do księgi studentów uniwersytetu w Padwie, w 1657 był ponadto sekretarzem królewskim i regentem kancelarii większej litewskiej; urzędował w „pałacu kotowiczowskim" w pobliżu katedry wileńskiej; był posłem kapituły wileńskiej na koronację Michała Korybuta i Jana III; papież Klemens X w 1673 mianował go biskupem smoleńskim, jednakże rezydował w Wilnie, ponieważ Smoleńsk zajęły wojska moskiewskie; w 1685 papież Inocenty XI mianował go biskupem wileńskim, diecezją wileńską rządził tylko 1 rok; sprowadził zakon misjonarzy do Wilna; wyremontował katedrę.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 467-472.

Kotowicz Eustachy Stanisław Kazimierz, ur. 15.11.1637 w Odelsku, zm. 21.03.1704; ksiądz katolicki, biskup smoleński. Święcenia kapłańskie przyjął w 1661 i przed 1669 został kanonikiem wileńskim, posłował w imieniu kapituły do Michała Korybuta i do Watykanu (aby zapobiec objęciu biskupstwa wileńskiego przez M.S. Paca), w 1681 otrzymał od króla prepozyturę kaplicy św. Kazimierza w katedrze wileńskiej, ok. 1673 – referendarstwo W.K.Lit., w 1682 został scholastykiem wileńskim, w 1706 – biskupem smoleńskim; podczas najazdu Szwedów chronił przed rabunkiem kościoły wileńskie; w 1710 został przeniesiony na biskupstwo żmudzkie.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 854.

Kotowicz Ioann, ur.?, zm. w 1911 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem katedralnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 27.

Kowale, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w.Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), drewniana, wzniesiona w 1748 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kowałow Makarij, ur. ?, zm. w 1934 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był archiman-

drytą klasztoru prawosławnego Świętego Ducha w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46.

Kowzan Ludwik, ur. 21.08.1737 na Litwie, zm. w 1792 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita. W 1769 był profesorem retoryki i poetyki w Collegium Nobilium przy Akademii Wileńskiej, zaś po kasacie zakonu jezuitów w 1773 – profesorem filozofii w Kolegium w Krożach na Żmudzi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 176.

Kozaczyzna, lit. Kazitiškis, w d. powiecie święciańskim, woj. wileńskie; obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Stanisława Biskupa, murowany, wzniesiony w 1908 w stylu neogotyckim, bazylikowy, dwuwieżowy, trójnawowy, z niską apsydą.

K. Misius, r. Šimkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 525.

Koziany, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (św. Trójcy), zbudowana przed 1903 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kozłowski Antoni, ur. 15.05.1887 w Warszawie, zm. 26.03.1957 w Świętej Lipce; ksiądz katolicki, jezuita. W 1930/1931 uczył polskiego, przyrody i matematyki w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; działał w duszpasterstwie we Lwowie, Starej Wsi, Nowym Sączu, Kaliszu, Wilnie, Pińsku, Lublinie, Warszawie, po wojnie w Toruniu i Świętej Lipce.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 178.

Kozłowski Leon, ur. ok. 1780-1790, zm. po 1841; ksiądz katolicki, tłumacz Nowego Testamentu. 21.05.1808 wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Wilnie, po ukończeniu seminarium w 1812 uzyskał stopień magistra teologii i otrzymał święcenia kapłańskie, następnie został kapelanem w gimnazjum w Telszach. Przez pewien czas przebywał w kurii w Worniach przy biskupie J.A. Giedroyciu; przed 1827 przebywał w Szawlach, od 1841 – w Szkudach (Skuodas). Był jednym z tłumaczy *Nowego Testamentu* na język litewski.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 377.

Kozłowski Szymon Marcin, ur. 5.11.1819 w Olicie (Alytus) na Litwie, zm. 26.11.1899 w Petersburgu; ksiądz katolicki, biskup łucki i żytomierski, administrator apostolski diecezji kamienieckiej, arcybiskup metropolita mohylewski, administrator apostolski diecezji mińskiej. Uczył się w Kiejdanach, następnie studiował w Wilnie i Petersburgu. Po święceniach w 1844 w Petersburgu był katechetą w Kownie, profesorem i rektorem seminarium duchownego w Wilnie oraz Akademii Duchownej w Petersburgu; w 1852 został kanonikiem wileńskim i asesorem Kolegium Duchownego.15.03.1883 prekonizowany biskupem łuckim i żytomierskim oraz administratorem apostolskim diecezji kamienieckiej, sakrę biskupią przyjął 13.05.1883, rządy objął 26.06.1883, a 14.12.1891 przeniesiony został na arcybiskupstwo mohylewskie. Był również administratorem apostolskim diecezji mińskiej. Lojalny wobec władz rosyjskich starał się jednak bronić Kościoła, przeciwstawiając się wprowadzeniu języka rosyjskiego do liturgii. Był popularyzatorem wiedzy religijnej i tekstu Pisma Świętego, autorem licznych katechizmów. Ogłosił również Biblię łacińsko-polską z tekstem Wulgaty i przekładem J. Wujka, tzw. „biblię Kozłowskiego" (4 wydania w l. 1861-1864).

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 223.

Kozłowszczyzna, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki, przed II wojną światową filia parafii Mosarz, po wojnie kościół zamknięty, odzyskany w 1988.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 71

Koźmian Adam, ur. w 1812 w Wilnie, zm. w 1895 tamże; ksiądz katolicki; kapelan wojskowy. Ukończył Akademię Duchowną w Wilnie i został wyświęcony przez biskupa Kłągiewicza na księdza. Przez 23 lata był kapelanem korpusu kadetów w Brześciu, w którym nauczał religii. W 1889 został mianowany członkiem Konsystorza i prałatem kapituły. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 173.

Koźmian Józef, ur. w 1773, zm. 29.01.1831; ksiądz katolicki, biskup sufragan lubelski, biskup kujawsko-kaliski. Studiował w Krakowie i w Wilnie. Po święceniach w 1797 był kanonikiem lubelskim i w 1811 proboszczem w Zamościu. Biskupem został w 1819.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 223.

Kraczkowski Julian, syn Tomasza, ur. 1840 we wsi Obiaty, w powiecie kobryńskim, zm. 25.07/6.08.1903 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był synem organisty cerkwi unickiej. Ukończył seminarium duchowne prawosławne w Wilnie, następnie Akademię Duchowną w Petersburgu; był pod wpływem Józefa Siemaszki. Po ukończeniu studiów był m.in. dyrektorem Instytutu Nauczycielskiego w Wilnie, później powołano go na prezesa Wileńskiej Komisji Archeograficznej w 1888-1902 i Komisji Bibliotecznej w Wilnie. Wydał w języku rosyjskim *Byt zapadno-russkogo sielanina*. Moskwa 1874; *K istorii staroj Wilny, Topografia Wilny w XVI i XVII w.* *Bolszaja enciklopiedija*, t. 11. Petersburg 1903, s. 485; S. Lisowski, *Uniwersytecka Biblioteka Publiczna w Wilnie za czasów rosyjskich*. „Ateneum" 1934, nr 17. s. 257.

Kraker (Craker, Krakier, Crakerus) Leonard, ur. w 1549/1550 w Poznaniu, zm. 16.04.1605 w Jarosławiu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor filozofii. Kształcił się w Akademii Lubrańskiego i w kolegium jezuickim w Braniewie; do zakonu jezuitów wstąpił w Rzymie w 1569 i w l. 1570-1573 studiował w rzymskim kolegium filozofię. Uczył w kolegiach jezuickich w Wilnie i Pułtusku; po przekształceniu w 1578/1579 wileńskiego kolegium w Akademię został w niej pierwszym profesorem filozofii w l. 1578-1586 (uzyskał wówczas magisterium sztuk wyzwolonych i filozofii), w 1591-1595 wykładał w Akademii Wileńskiej teologię (doktorat uzyskał w 1594); w 1595 był rektorem w Jarosławiu, w l. 1596-1600 – rektorem Akademii Wileńskiej, potem kierownikiem duchownym w Poznaniu i Jarosławiu; reprezentował filozofię opartą na poglądach Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 179.

Krasiński Adam Stanisław, ur. 24.12.1810 w Welnicy koło Dubna na Wołyniu, zm. 9.05. 1891 w Krakowie; ksiądz katolicki, biskup wileński, językoznawca. Uczył się u bazylianów w Huszczy i u pijarów w Międzyrzeczu Koreckim. W 1827 wstąpił do zakonu pijarów, ukończył Wyższe Seminarium Duchowne w Wilnie, gdzie uzyskał tytuł magistra teologii, następnie był nauczycielem w kolegium pijarskim w Wiłkomierzu. Po kasacie zakonu pijarów studiował w l. 1835-1837 w Akademii Duchownej w Wilnie i został nauczycielem w szkole polskiej przy kościele św. Stanisława w Petersburgu. W 1839 był kaznodzieją katedralnym w Wilnie, w 1842 – proboszczem w Giedrojciach, w 1853 – asesorem Kolegium

Duchownego w Petersburgu; w 1856 uzyskał doktorat teologii i w 1858 został biskupem wileńskim, konsekracja odbyła się 8.02.1858 w kościele św. Katarzyny w Petersburgu, w katedrze wileńskiej – dopiero 22.06. tego roku. Biskup dbał o podniesienie poziomu umysłowego księży, propagował bractwa trzeźwości, urządzał „obiady czwartkowe" dla literatów; starał się przeciwdziałać manifestacjom patriotycznym, ale nie potępił powstania styczniowego; w 1863 został zesłany do Wiatki w głębi Rosji, w 1882 – zwolniony z zakazem powrotu do Wilna; na krótko wyjechał do Rzymu, gdzie był przyjęty przez papieża Leona XIII, zrzekł się godności biskupa wileńskiego i wyjechał do Krakowa, gdzie zmarł. Wydał m.in. *Gramatykę polską dla dzieci* (Wilno 1837, kilka wydań), *Prawo kanoniczne krótko zebrane* (Wilno 1861) oraz *Słownik synonimów polskich* (1885), który przyniósł mu członkostwo Akademii Umiejętności i doktorat Uniwersytetu Jagiellońskiego; tworzył też wierszowane aforyzmy: *Sto zdań dwuwierszowych* (1887-1890).

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 607-620.

Krasne, w d. powiecie mołodeckim, obecnie w rejonie mołodeckim, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, murowany, jednowieżowy, wzniesiony w 1908-1911 w stylu neogotyckim.

Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), zbudowana w 1889 w stylu rosyjskim.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Krasnodębski Adam Kwiryn, ur. 8.12.1628 w Grannem k. Sokołowa Podlaskiego, zm. 14.03.1702 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, filozof. Nauki początkowe pobierał u jezuitów wileńskich. 8.08.1645 wstąpił do zakonu jezuitów; nowicjat odbywał w domu zakonnym p.w. św. Ignacego w Wilnie. Następnie kształcił się w kolegium jezuickim w Pułtusku (1647-1650), w którym też wykładał (1650-1653) w niższych klasach. Studia w kolegium w Braniewie (1653-1655) przerwał z powodu okupacji miasta przez wojska brandenburskie w latach 1655-1663. Kontynuował je w Trnavie na Słowacji, gdzie też otrzymał święcenia kapłańskie. Około 1661 powrócił na Litwę, w 1662 przeniósł się do Pułtuska, a w rok później – do Reszla. Następnie do końca życia był wykładowcą w różnych kolegiach jezuickich: w Płocku (1668-1670 i 1689-1692), Łomży (1670-1673), Pułtusku (1673-1679), Warszawie (1680-1683, 1684-1686 i 1693-1703) i Nieświeżu (1686-1689). W Wilnie spędził łącznie niecałe dziesięć lat; przed i w czasie nowicjatu, po powrocie ze Słowacji oraz w latach 1683-1684 jako wykładowca Akademii (w niej został też promowany na doktora teologii). Głównym jego dziełem jest podręcznik *Philosophia Aristotelis explicata* (Wykład filozofii Arystotelesowskiej, Warszawa 1678).

J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozofowie*. Wilno 1994, s. 72.

Kraujalis Piotr, ur. 8.07.1882 w Żagarach koło Malat, zm.14.08.1933 w Wilnie; ksiądz katolicki. Litwin z pochodzenia, był działaczem narodowym litewskim. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, następnie w 1908 – Akademię Duchowną w Petersburgu. Po ukończeniu Akademii przyjechał do Wilna i został wikarym w kościele Wszystkich Świętych; w 1910 został przeniesiony do Grodna, potem do Trok i do Wilna – od 1912 proboszcz kościoła litewskiego św. Mikołaja; w l. 1912-1933 był profesorem w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1931 był lektorem języka litewskiego na USB; pracował też wiele lat w kościele św. Jana. W l. 1911-1914 redagował pisma „Aušra" (Zorza), od 1920 – „Lietuvos Kelias" (Droga Litewska), „Vilniaus Garsas" (Głos Wileński), „Garsas" (Głos), „Vilniaus Varpas" (Dzwon Wileński). Współpracował z innymi litewskimi pismami, wydawanymi w Wilnie. W latach 1922-1933 był przewodniczącym Towarzystwa Oświato-

wego „Rytas" (Poranek). Za swą działalność litewską był kilkakrotnie więziony przez władze polskie. Pochowany na cmentarzu św. Piotra i Pawła w Wilnie.

Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 2. Vilnius 1986, s. 386; R. Mackonis, *Dvylika vilniaus kunigų*. Vilnius 1994, s. 21-26; E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura.Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 390.

Kretowicz Jan, ur. w 1874, zm. w 1956 w Wilnie; ksiądz katolicki, kanonik, ostatni proboszcz parafii Bernardyńskiej w Wilnie. W 1913 był członkiem rady Stowarzyszenia Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty; w 1914 wiceprezesem komitetu wileńskiego Towarzystwa Muzycznego „Lutnia"; w czasie II wojny światowej – w konspiracji Armii Krajowej. Był długoletnim proboszczem parafii bernardyńskiej w Wilnie; w 1949 po zamknięciu kościoła – na emeryturze; opiekował się cmentarzem Bernardyńskim; pochowany na tym cmentarzu.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 70.

Kretzmer Eustachy, ur. 1623 w Lidzbarku, zm. 1687; ksiądz katolicki. Kształcił się w Reszlu i w Akademii Wileńskiej, gdzie otrzymał doktorat filozofii. Był kanonikiem w Dobrym Mieście na Warmii (1650), sekretarzem kapituły (od 1640) i kanonikiem we Fromborku.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 150.

Kretzmer (Kreczmar, Kretschmer, Krejzmer) Marcin, ur. 13 lub 19.11.1631 w Lidzbarku Warmińskim, zm. 19.05.1696 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita, kompozytor, profesor Akademii Wileńskiej. Kształcił się w kolegium jezuickim w Reszlu, do zakonu wstąpił w Wilnie w 1650; w l. 1652-1655 studiował w seminarium nauczycielskim i na Wydziale Filozoficznym Akademii Wileńskiej. W czasie najazdu moskiewskiego przebywał w Austrii, ukończył tam studia teologiczne i uczył w kolegiach jezuickich. Po powrocie był kaznodzieją niemieckim i profesorem filozofii w Braniewie; w 1670 uzyskał stopień magistra filozofii w Akademii Wileńskiej i wykładał w niej logikę, fizykę i metafizykę w 1670-1673, potem do 1677 był profesorem teologii w Braniewie; w 1678 został doktorem teologii w Akademii Wileńskiej i dyrektorem studiów wyższych w Warszawie; w 1686 Akademia Wileńska nadała mu doktorat prawa i godność prokanclerza; posiadał znaczną wiedzę muzyczną, pisał motety, muzykę do mszy, nieszporów, litanii i hymnów; w 1679 wydał w Warszawie mowy *Panegyricae orationes...*

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 182.

Krewo, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Przemienienia Pańskiego, zbudowany z fundacji króla Jagiełły; wiadomo też, że w latach międzywojennych był tu kościół drewniany, wzniesiony w 1930. Nowy murowany kościół wzniesiono w 1995.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Aleksandra Newskiego, murowana, wzniesiona w 1854, przebudowana w 1928, w stylu retrospektywno-rosyjskim.
Synagoga mikwa, zbudowana w XIX w. Synagoga murowana, wzniesiona na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Krośniewicki (Crosnievicius, Krosnowiczki, Krosnowski, Krośniewicz) Baltazar, ur.?, zm. w 1624; duchowny kalwiński, teolog i pedagog. Kształcił się w gimnazjum kalwińskim w Wilnie, potem w Heidelbergu, Altdorfie i Bazylei, gdzie uzyskał doktorat teologii; w 1606 został ordynowany na ministra i objął funkcję rektora gimnazjum w Kryłowie; w l. 1611-1624 odgrywał dużą rolę w życiu zborów kalwińskich na Litwie, w 1611 był ministrem w Wilnie i zrzucono go podczas

tumultu z I piętra; oceniał książki, był członkiem komisji przygotowującej nowe wydanie *Katechizmu* (1621).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 182.

Krüger (Krygier) Andrzej, ur. 19.11.1646 na Warmii, zm.4.02.1712 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1666; kształcił się w Braniewie, oraz w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał doktorat prawa kanonicznego i teologii. Przez 20 lat był profesorem teologii, a przez 8 prokanclerzem Akademii Wileńskiej. Znany jako naukowiec. Ogłosił kilka prac z zakresu prawa kanonicznego i teologii, a m.in. *Resolutio canonico-theologica dubiorum quorundam...* (Wilno 1700), *Punctum iuris canonico legale...* (Wilno 1701).

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 151.

Krüger Franciszek, ur. 1.04.1658 na Warmii, zm. 18.06.1729 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Studiował filozofię w Wilnie w 1678-1681 i teologię w Braniewie w 1683-1687. W 1690-1707 był profesorem teologii w kolegiach jezuickich. Był także rektorem w Reszlu (1701-1704 i 1720-1723), rektorem kolegium w Braniewie, superiorem w Świętej Lipce (1714-1717), sekretarzem prowincjała oraz sekretarzem królewskim. W 1717-20 – prepozytem domu profesów w Wilnie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 151.

Krüger Jakub, ur. 20.07.1738 w Ornecie, zm. po 1773; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem w Braniewie i w Reszlu, wykładał teologię w Wilnie (1769-1770).

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 151.

Krüger Oswald, ur. ok. 1598 na Warmii, zm. 16.05.1665 w Gdańsku lub w Grodnie; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1618, studiował w Rzymie, Pradze, Wiedniu i Lipsku. Opanował nauki ścisłe (zwłaszcza matematykę, fizykę i astronomię), język hebrajski i łacinę oraz teologię i filozofię. Był w 1632-1648 profesorem teologii i języka hebrajskiego oraz matematyki w Akademii Wileńskiej. Przez kilka lat był rektorem kolegium w Nieświeżu. Utrzymywał kontakty z Tychonem Brahe i Johannesem Keplerem. Był ceniony przez współczesnych. Ogłosił wiele prac z zakresu matematyki, geometrii, fizyki i astronomii.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 151-152.

Krüger Tomasz, ur. 14.11.1674 na Warmii, zm. 30.09.1719 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1692 w Wilnie, był profesorem filozofii w Warszawie 1711-1713, Wilnie 1713-1716 i Braniewie 1716-1717 oraz prof. teologii w Pińsku 1718-1719.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 334.

Krüger (Krieger) Zygmunt, ur. 8.01.1661 na Warmii, zm. 27.04.1710 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1677. Po odbyciu studiów był profesorem w szkołach jezuickich w Warszawie, Wilnie, Połocku i w Pińsku. Napisał 5 prac teologicznych i filozoficznych, m.in. *Europa foederata...* (Warszawa 1691), *Panegyrici...* (Warszawa).

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 152.

Krukowski Józef, ur. W 1886, zm. w 1975?; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; pracował w Mołodecznie.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 55.

Krysa Jakub, ur. 2.07.1864 w Czarnochowicach k. Wieliczki, zm. 31.01.1942 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1889-1893 studiował historię na Uniwersytecie Jagiel-

lońskim, uczył w Chyrowie, w l. 1922-1932 w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie uczył religii, historii, geografii; potem w Pińsku i Gdyni. Od 1938 ponownie w Wilnie, w latach okupacji na konspiracyjnym Wydziale Teologicznym TJ wykładał historię Kościoła.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 184.

Kryszpin – Kirszensztein Jan Hieronim, ur. w 1654?, zm. 14.07.1708; ksiądz katolicki, biskup żmudzki Studiował w Krakowie i Padwie, w 1678 otrzymał święcenia kapłańskie, w 1680 był apostolskim protonotariuszem, w 1685 – prałatem katedry wileńskiej, w 1687 – referendarzem litewskim. 30.08.1694 został biskupem żmudzkim; sprowadził karmelitów do Kiejdan, zbudował kościoły w Szatejkach, Iłakach i w Erżwiłkach na Żmudzi; bronił kościołów podczas najazdu szwedzkiego. Zmarł w majątku ojca w Kidułach na Żmudzi, pochowany w krypcie katedry w Worniach.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje. Vilnius* 2002, s. 854; *Biskupi żmudzcy,* wersja elektroniczna.

Krzeczetowski (Krzeczotowski) Dominik, ur. 4.08.1669 na Białorusi, zm. 27.09.1715 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1684 w Wilnie. W 1698-1699 był profesorem retoryki, w 1705-1708 – prof. filozofii w Akademii Wileńskiej, wykładał ponadto w Warszawie i Pińsku.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 336.

Krzyszkowski Seweryn, imię zakonne Innocenty, ur. 1789, zm. 1855, ksiądz, trynitarz, pisarz religijny, pamiętnikarz. Do zakonu wstąpił w 1800, przebywał i wykładał w klasztorach w Kamieńcu, Brahiłowie, Beresteczku i Łucku; w Akademii Wileńskiej uzyskał w 1821 stopień magistra, w 1823 – doktora teologii; w l. 1824-1831 wykładał w klasztorach benedyktynów w Horodyszczu i Berezie Kartuskiej, w 1831 został wykładowcą, potem prokuratorem i definitorem litewskiej prowincji trynitarzy; w l. 1839-1856 był przełożonym wileńskiego klasztoru na Antokolu. Pozostawił pamiętniki.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 184.

Krzywicze, w d. powiecie wilejskim, woj. wileńskie, obecnie rejom miadziolski, obwód miński, Białoruś. Kościół i klasztor trynitarzy, późnobarokowe, fundacji podkomorzego trockiego Andrzeja Kolskiego, zbudowane w l. 1776-1777. Kościół p.w. św. Andrzeja, nieprzerwanie czynny, jest świątynią jednonawową, jednowieżową, z prostokątnym prezbiterium. Dominantą budowli jest potężna wieża tworząca fasadę, trójkondygnacyjna, czworoboczna, ze ściętymi narożnikami, nakryta ośmiopołaciową kopułą. Elementy zdobnicze stanowią narożne pilastry i gzymsy. Okna niewielkie, umieszczone wysoko, nadają budowli charakter obronny. We wnętrzu nakrytym sklepieniem kolebkowym, wyróżnia się bogato rzeźbiony ołtarz główny z rzeźbą Jezusa Antokolskiego oraz ambona zdobiona pozłacanymi rzeźbami z drewna. Z boku do prezbiterium przylega dwukondygnacyjny korpus klasztorny na planie prostokąta, służący obecnie za plebanię.
Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (św. Trójcy), murowana, zbudowana w 1887 r.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 114.

Krzyżanowski Józef (Juozapas Križanauskis) ur. ok. 1790 na Żmudzi, zm. 7.11.1848 w Petersburgu; ksiądz katolicki, poeta. W 1820 ukończył Wyższe Seminarium Duchowne w Wilnie, równocześnie słuchał wykładów na Uniwersytecie Wileńskim. Był księdzem w Worniach na Żmudzi, członkiem kapituły diecezji żmudzkiej, sekretarzem biskupa J.A. Giedrojcia. Popierał powstanie 1831, za co był więziony i zesłany do Mohylewa, lecz wkrótce zwolniony, powró-

cił do Worń, skąd wysłano go do Petersburga, gdzie został członkiem kolegium duchownego. Pisał wiersze w narzeczu żmudzkim.

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 252.

Kubleszczyna, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew staroobrzędowców p.w. Troickaja (św. Trójcy), drewniana, wzniesiona w l. 1905-1910.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kucharski Kazimierz, pseud. „Szczepan", syn Józefa i Anny Szmyd, ur. 30.11.1894 w Starej Wsi na Rzeszowszczyźnie, zm. 1.10.1956 w Basso del Grapa w Wenecji; ksiądz katolicki, jezuita, żołnierz AK. Po ukończeniu 4 klas gimnazjum w Sanoku wstąpił w 1910 do nowicjatu jezuitów. Maturę zdał w 1916 w Chyrowie, w l. 1918-1922 studiował filozofię i teologię z przerwą na czas wojny w 1920 roku, w czasie której z grupą kleryków pełnił w Wojsku Polskim ochotniczą służbę sanitarną. Po otrzymaniu święceń kapłańskich dokształcał się dalej, ucząc równocześnie w szkołach jezuickich w Chyrowie i Pińsku, a od 1925 w gimnazjum w Wilnie. Rozpoczął w tym czasie studia polonistyczne na USB i w 1936 doktoryzował się pod kierunkiem prof. Stanisława Pigonia, broniąc pracę pt. *Twórczość literacka Stanisława Chołoniewskiego*. W 1934 wydał w Wilnie broszurę pt. *Rola zmysłów w życiu duchowym człowieka*. W Gimnazjum OO. w Jezuitów uczył języka polskiego, literatury polskiej i propedeutyki filozofii. Poświęcał się pracy społeczno-charytatywnej, organizując opiekę nad chorymi i biednymi. Otaczał opieką szkoły wiejskie w okolicy jeziora Narocz. Urządzał spotkania młodzieży polskiej i litewskiej. Zorganizował nową korporację akademicką „Concordia". W czasie zamieszek studenckich w 1936 na tle akcji „Numerus clausus" był rozjemcą w rokowaniach przedstawicieli studentów z władzami uniwersytetu. Ogłaszał artykuły na tematy aktualne w „Słowie", „Alma Mater Vilnensis", „PAX" i innych pismach. Był znakomitym kaznodzieją i uznanym powszechnie autorytetem moralnym. Po wybuchu wojny w 1939 założył w Wilnie Towarzystwo Samopomocy Obywatelskiej, prowadząc akcję charytatywną na rzecz uchodźców wojennych. Był współorganizatorem i członkiem ścisłego kierownictwa okręgu wileńskiego SZP-ZWZ; kierował komórką legalizacji, uczestniczył w redagowaniu i wydawaniu podziemnej gazetki „Polska w Walce". 25 maja 1941 został aresztowany przez NKWD. Po miesięcznym pobycie w więzieniu śledczym, wywieziono go do więzienia w Gorkim (obecnie Niżni Nowgorod). Więzienie opuścił w końcu listopada 1941 ze zrujnowanym zdrowiem, po krótkiej kuracji pełnił do czerwca 1942 obowiązki kapelana Ambasady Polskiej w Kujbyszewie. W czerwcu 1942 wstąpił do Armii Polskiej tworzonej przez gen. W. Andersa i został kapelanem w randze kapitana w Centrum Wyszkolenia w miejscowości Wreskaja. Po ewakuacji z Rosji pełnił funkcję starszego kapelana II Kopusu w Centrum Wyszkolenia Armii Polskiej na Wschodzie (w Iraku), następnie w Palestynie, gdzie otrzymał awans na majora i nominację na starszego kapelana 7 DP w San Brasilio koło Bari we Włoszech. Pod koniec sierpnia 1944 zachorował na gruźlicę, kiedy czuł się zdrowy, pracował w Rozgłośni Radia Watykańskiego i w Papieskim Kolegium Polskim w Rzymie. We Włoszech pisał artykuły, wydał studium *Historia poczt polowych Armii Polskiej na Wschodzie*. W 1994 w Bydgoszczy ukazała się jego książka pt. *Konspiracyjny ruch niepodległościowy w Wilnie w okresie od września 1939 do 25 maja 1941*. Zmarł w sanatorium.

K. Tarka, *Dawanie siebie. Postać i czyny księdza Kazimierza Kucharskiego T.J.* „Magazyn Wileński" 1992, nr 7, s. 3-4; L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939-1945*. Warszawa 1999, s. 683-684.

Kuchta Józef (Juozapas Kukta), ur. 3.02.1873 w Kurklach koło Oniksztów, zm. 16.06.1942 w Kownie; ksiądz katolicki, litewski działacz

społeczny, biskup koszedarski. Pochodził z zamożnej rodziny chłopskiej, z początku uczył się w domu, następnie wyjechał do Wilna do stryja Marcina Kuchty (Martynas Kukta), właściciela drukarni, tam przy pomocy materialnej stryja uczył się prywatnie; w wieku 18 lat, w 1891 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie; w l. 1895-1899 studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu, którą ukończył ze stopniem magistra teologii. W 1898 otrzymał święcenia kapłańskie. Po studiach powrócił do Wilna i został wikarym parafii Ostrobramskiej w Wilnie, a od 1901 był proboszczem kościoła św. Mikołaja, gdzie wprowadził nabożeństwa w języku litewskim, w budynku parafialnym urządził tajną drukarnię litewskich druków religijnych; w l. 1902-1909 – był prefektem w szkole handlowej, w l. 1906-1908 – wykładowcą w Seminarium Duchownym w Wilnie, uczył tam języka litewskiego; w 1916 został proboszczem parafii Wszystkich Świętych w Wilnie. W 1917 biskup Edward Ropp wyniósł go do godności kanonika Katedry Wileńskiej. Współpracował z towarzystwami litewskimi: w l. 1918-1922 był prezesem Litewskiego Towarzystwa Dobroczynności, w 1920 – skarbnikiem Rzymsko-Katolickiego Stowarzyszenia Sług Litwinek im. Św. Zyty, w l. 1919-1922 – członkiem Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich. W 1922 wraz z innymi działaczami został deportowany do Kowna. W 1926 mianowany został biskupem koszedarskim; diecezją tą kierował przez 16 lat.

Lietuvių enciklopedija, t. 13. Boston 1958, s. 301-302; Cz. Miłosz, *Wyprawa w dwudziestolecie*. Kraków 1999, s. 572.

Kuczuk Andrej, ur. ?, zm. w 1936 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był popem w cerkwi prawosławnej w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46.

Kuderewski Czesław, ur. w 1888, zm. w 1960; ksiądz katolicki. Po drugiej wojnie światowej pozostał na Białorusi; więziony w łagrach, był proboszczem w Słobódce na Wileńszczyźnie.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 55.

Kudriaszow Jefimij, ur. w 1900 w Widzach, zm. w 1980; nastawnik (duchowny) starowierski. Ukończył szkołę miejską w Widzach; od 1919 był pomocnikiem nastawnika tamże; od 1937 był nastawnikiem w Mosciszczach powiatu brasławskiego (obecnie Białoruś).

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 221.

Kukołowicz Anna, imię zakonne Rajmunda, ur. w 1892 w Barwieniszkach k. Szumska na Wileńszczyźnie, zm. VII.1943 w Nowogródku; siostra zakonna, nazaretanka, beatyfikowana. XI.1918 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Nazaretanek w Wilnie; przez pewien czas pracowała w wileńskim domu zgromadzenia, następnie została przeniesiona do Nowogródka. W lipcu 1943 wraz z 10 nazaretankami została zamordowana przez hitlerowców. Beatyfikowana 5.03.2000 przez papieża Jana Pawła II.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe*. Wilno 2002, s. 166.

Kuksewicz Franciszek, ur. 12.10.1887 we wsi Pojeziory koło Rzeszy pod Wilnem, zm. 24?.06.1941 w Teklinowie (Nikołajewo) koło Ułły nad Dźwiną w rejonie połockim; ksiądz katolicki. Uczył się najpierw w szkole początkowej, następnie w sześciooddziałowej w Wilnie. Potem na kursach rzemieślniczych przy Szkole Chemiko-Technicznej w Wilnie oraz gimnazjum wileńskim. W 1907 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1911 i otrzymał święcenia kapłańskie. Na pierwszą parafię został wysłany do Krewa w powiecie oszmiańskim, następnie w latach 1912-1915 był wikarym w Grodnie i w Hożej; w 1916 został proboszczem w Jeziorach koło Grodna; w 1927 abp R. Jałbrzykowski awansował go na dziekana i proboszcza parafii Miory, pracował tam do 18.07.1941; tego dnia

został aresztowany przez NKWD i wywieziony do więzienia w Berezweczu. 24.06.1941 ks. Kuksewicza pędzono tzw. „drogą śmierci" do Połocka i w Nikołajewie koło Ułły po nalocie samolotów niemieckich został zamordowany wraz grupą więźniów.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 71-72.

Kukta Juozapas, zob. **Kuchta** Józef.

Kulczycki Simieon, ur.?, zm. w 1860 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był duchownym w Konsystorzu prawosławnym. Pochowany na cmentarzu św. Jefrosinii (Eufrozyny) w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 29.

Kulczyński Ignacy, ur. w 1707, zm. w 1747?; ksiądz unicki, bazylianin, archimandryta grodzieński. Był mnichem klasztoru bazyliańskiego w Wilnie. W 1727-1735 przebywał w Rzymie jako prokurator bazylianów, w 1736 został archimandrytą grodzieńskim; pisał dzieła hagiograficzne, m.in. *Speculum Ecclesiae Ruthenicae* (Rzym 1732) oraz *Monologium Bazyliańskie, tj. żywoty świętych pańskich* (Wilno 1771)

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 188.

Kulesza Aleksander, ur. 17.02.1676 na Podlasiu, zm. 9.03.1720 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. W 1701 wstąpił do zakonu jezuitów; w 1702 wyjechał jako misjonarz do Persji, gdzie nauczył się języka perskiego, tureckiego i ormiańskiego; po powrocie do Wilna był profesorem Akademii Wileńskiej, kierownikiem drukarni akademickiej.

Lietuvių enciklopedija, t. 13. Boston 1958, s. 314.

Kulesza Eugeniusz, ur. 8.03.1891 w Warszawie, zm. 30.06.1941 za Dźwiną po stronie łotewskiej. Ksiądz katolicki, marianin. Uczył się w gimnazjum w Warszawie oraz w Rosji; po powrocie do kraju i po uzyskaniu matury wstąpił na Uniwersytet Jagielloński, najpierw na medycynę, a następnie na antropologię. W 1915 wstąpił do Zgromadzenia Księży Marianów i rozpoczął nowicjat pod kierunkiem ks. Jerzego Matulewicza na Bielanach w Warszawie; śluby zakonne złożył w 1916 i skierowany został na studia we Fryburgu; święcenia kapłańskie otrzymał w 1921 z rąk biskupa wileńskiego Jerzego Matulewicza w kościele w Raśnie k. Brześcia n. Bugiem, dokąd wrócili marianie. Po święceniach dalej studiował we Fryburgu i w 1924 uzyskał doktorat z teologii życia wewnętrznego. Wrócił wówczas do Warszawy na Bielany, pracował w prowadzonej przez marianów szkole; w 1936 został rektorem Kolegium Mariańskiego na Bielanach, a w 1938 – dyrektorem białoruskiego Gimnazjum im. Króla Stefana Batorego w Drui i przełożonym klasztoru marianów tamże. W końcu 1938 wojewoda Ludwik Bociański zlikwidował gimnazjum, więc kurator okręgu szkolnego wileńskiego zaproponował ks. Kuleszy od 1.09.1939 objęcie stanowiska dyrektora w Brasławiu; w grudniu 1939 władze sowieckie przejęły wszystkie szkoły, więc ks. Kulesza pozostał w Drui i poświęcił się pracy duszpasterskiej. 30.06.1941 przybyła do klasztoru w Drui gromada czerwonoarmiejców, wywlekli księdza na dwór i łodzią przeprawili się na prawy, łotewski brzeg Dźwiny, wsadzili księdza do samochodu i wywieźli w kierunku wsi Łupanty i tam w polu zamordowali dwoma strzałami. Po zajęciu Drui przez Niemców siostry eucharystki przeprawiły się na prawy brzeg rzeki, w Łupantach odnalazły przysypane w dole ciało księdza i przywiozły do Drui. Pogrzeb odbył się 8.07.1941, ciało pochowano w murowanym grobie koło kościoła. Po wojnie bolszewicy zamknęli kościół, a grób ks. Kuleszy zrównali z ziemią. Dopiero po 1990 kościół wierni odzyskali i odnowili mogiłę księdza.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 73-74.

Kulesza Jan Alojzy, ur. 18.06.1660 na Podlasiu, zm. 13.01.1706 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz polemiczny. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1677, studiował filozofię w Połocku w l. 1681-1684; teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1686-1690; uczył w szkołach jezuickich, m.in. języka greckiego, był profesorem teologii moralnej w Akademii Wileńskiej; od 1695 jako misjonarz zachęcał prawosławnych do unii, napisał dzieło polemiczne: *Wiara prawosławna pismem świętym, soborami, Oycami SS mianowicie greckiemi y historyą kościelną... obiaśniona* (Wilno 1704, 1711), a także *O początkach schizmy* (Wilno 1747).

Lietuvių enciklopedija, t. 13. Boston 1958, s. 314.

Kuleszo Adam, ur. 10.06.1881 w Helenowie, w powiecie oszmiańskim, zm. 13.06.1941 w Wilnie; ksiądz katolicki, teolog, kanonik honorowy Kapituły Wileńskiej, organizator kolportażu książek, publicysta, tłumacz. W 1904 przyjął święcenia kapłańskie. Po studiach w Akademii Duchownej w Petersburgu (1901-1905) wrócił do Wilna, gdzie w 1915/1916 był prezesem Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny i kierownikiem Komitetu Oświatowego. Był długoletnim proboszczem kościoła św. Ducha, założycielem i współredaktorem „Gazety za 2 Grosze" i miesięcznika religijnego „Gwiazda Zaranna". W 1922 wybrano go posłem do Sejmu Wileńskiego, był członkiem Zarządu Polskiej Macierzy Szkolnej, inicjatorem utworzenia Oddziału Wileńskiego Księgarni św. Wojciecha z Poznania (1922). Wzorując się na działalności kolportażowej organizacji zagranicznych, np. londyńskiego „Catholic Truth Society", wprowadził w 1928, jako pierwszy w kraju, w swoim kościele parafialnym Św. Ducha w Wilnie samoobsługową sprzedaż książek religijnych w kruchcie kościoła; kolportaż tego rodzaju podjęły następnie inne diecezje polskie. Dzięki jego inwencji powstał, pierwotnie w diecezji pińskiej (1935), następnie wileńskiej (1936), Katolicki Fundusz Wydawniczy, dostarczający swoim członkom za dwuzłotową miesięczną opłatą, wartościową beletrystykę po znacznie obniżonych cenach. Fundusz ten przekształcił się w 1938 w Klub „Jasnych Książek" przy Wydawnictwie Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu. Wiosną 1940 Kuleszo został przez władze smetonowskie zesłany do obozu w Prawieniszkach koło Kowna, skąd zwolniono go na początku 1941. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

B. Żynda, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*. Warszawa-Łódź 1986, s. 115; E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura.Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 372.

Kulikowski Czesław, ur. 1.02.1907 we wsi Kachowo, w powiecie grodzieńskim, zm. 25.12.1996 w Białymstoku; ksiądz katolicki, kapelan WP. Ojciec jego był inżynierem leśnikiem; w 1913 rodzina wyjechała do Mińska i tu rozpoczął naukę w szkole powszechnej, a potem w Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej; w 1920 rodzina wyjechała do Torunia i tam Kulikowski kontynuował naukę. W 1921 rodzice osiedlili się w Grodnie i tu w 1927 ukończył gimnazjum. Po maturze wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, równocześnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego. W 1933 otrzymał święcenia kapłańskie i został wysłany do parafii w Ejszyszkach, gdzie pracował do 1936; 3.03.1936 otrzymał nominację na proboszcza parafii Bobrowszczyzna k. Głębokiego, równocześnie otrzymał nominację na wojskowego kapelana pomocniczego Korpusu Ochrony Pogranicza; w sierpniu 1939 został przeniesiony do parafii w Łużkach, był tu jednocześnie kapelanem KOP-u w Głębokiem i baonu Łużki. W dniu wybuchu wojny we wrześniu 1939 został zmobilizowany i przydzielony do parafii wojskowej w Białymstoku; był tam w czasie kampanii wrze-

śniowej; po zajęciu Białegostoku przez Niemców ewakuował się z wojskiem w kierunku granicy litewskiej; 28.09.1939 przekroczył granicę w Uciechach i razem z żołnierzami został internowany w Olicie, przeszedł przez obozy w Kołotowie, Wiłkomierzu; w czerwcu 1940 znajdował się w Birżach, stąd udało mu się uciec i dotrzeć do Wilna. Tu jednak został aresztowany i 12.07.1940 wywieziony do Kozielska. 2.07.1941 przewieziono księdza do Griazowca i tu doczekał się amnestii; od razu udał się do Tockoje, gdzie został kapelanem 6 pułku artylerii, a następnie kapelanem bazy ewakuacyjnej w Krasnowodzku; później z 2 Grupą Artylerii Ciężkiej II Korpusu Polskiego walczył pod Monte Cassino, Ankoną, Bolonią; służbę wojskową zakończył w stopniu majora w 1948. Po odejściu z wojska rozpoczął studia na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim i w 1953 uzyskał 2 doktoraty; w 1953 wyjechał do USA, a w 1957 powrócił do Polski i otrzymał stanowisko wykładowcy w Seminarium Duchownym w Białymstoku; w 1958 wyjechał do Olsztyna, gdzie był kanclerzem Kurii Biskupiej oraz wykładowcą w Seminarium Duchownym, pracował w Olsztynie do 1982, tj. do przejścia na emeryturę. Następnie powrócił do Białegostoku i zamieszkał na terenie parafii św. Rocha. W 1993 awansowany do stopnia pułkownika Wojska Polskiego. Pochowany został na cmentarzu św. Rocha na Antoniuku w Białymstoku.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 76-78.

Kulwieć (Culva, Culviensis) Abraham (lit. Abraomas Kulvietis), ur. ok. 1510 w Kulwie koło Janowa na Litwie, zm. 6.06.1545 tamże lub w Wilnie; ksiądz ewangelicki, propagator reformacji na Litwie. Kształcił się w Krakowie, Lovanium, Wittenberdze, Lipsku i Sienie. Dzięki protekcji królowej Bony założył w Wilnie szkołę dla młodzieży szlacheckiej, gdzie szerzył protestantyzm; prześladowany przez biskupa Holszańskiego przeniósł się w 1542 do Królewca, gdzie został profesorem uniwersytetu. Był pierwszym w historii tego uniwersytetu profesorem greki i hebrajskiego. Był jednocześnie wpływowym i poufnym doradcą księcia Albrechta, przyjaźnił się z Seklucjanem. Tłumaczył na język litewski pieśni religijne. Zmarł nagle przebywając w Wilnie lub w rodzinnym majątku w Kulwie.

T. Oracki, (w:) *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 155; L. Gineitis, *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2000, s. 258.

Kulwieć Paweł, ur. 1884 w powiecie sejneńskim, zm. 23.01.1912 w Wilnie; ksiądz katolicki, publicysta religijny, redaktor. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i wyższe studia teologiczne w Insbrucku. W 1907 został wikarym przy kościele św. Jakuba i objął redagowanie działu religijnego w tygodniku „Zorza Wileńska". Wydał broszury pt. *Myśli zaczadzonego filozofa* i poświęconą sprawie litewskiej *Otwórzmy oczy*. Przetłumaczył z niemieckiego agitacyjną broszurę Cathreina *Dlaczego stałem się anarchistą*. W 1910 założył, redagował i wydawał do 1911 „Gazetę 2 Grosze", która osiągała nakład do 11 tys. egzemplarzy. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, Wrocław. 269; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 190.

Kulwiński Ignacy, ur. ok. 1810 we wsi Degi, k. Siadów na Żmudzi, zm. 6.04.1863 w Szwekszni na Żmudzi; ksiądz katolicki, tłumacz książeczek religijnych. W l. 1820-1824 uczył się w szkole dominikańskiej w Kalwarii Żmudzkiej; po ukończeniu szkoły wstąpił do seminarium duchownego w Worniach, stamtąd przeniósł się do Akademii Duchownej w Wilnie, studiował w l. 1837-1840; w 1841 uzyskał stopień magistra teologii. Święcenia kapłańskie otrzymał już w 1834. Od 1841 był

Wilno 1899-1914; *Wykład Przenajświętszej Ofiary Mszy św. w 30 naukach niedzielnych.* Wilno 1898. *Konferencje i nauki rekolekcyjne.* Warszawa 1906; *Gospodarz i sługa wobec prawa Bożego.* Wilno 1906. Jako historyk był ceniony przez wileńskie koła naukowe, które wybrały go na prezesa założonego w 1907 Wileńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. To stanowisko piastował aż do śmierci. Mając dostęp do archiwów kościelnych, badał dzieje diecezji wileńskiej. Owocem tych badań były jego książki: *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych* (Wilno 1912), *Kościół zamkowy, czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju,* 3 t. Wilno 1908-1916. Zmarł nagle podczas głoszenia kazania w katedrze wileńskiej. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

M. Żywczyński, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 16, s. 231; T. Krahel, *Ksiądz Jan Kurczewski jako duszpasterz.* „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku" 1977, nr 4, s. 119-127; M. Jackiewicz, *Wileńska Rossa. Przewodnik po cmentarzu.* Olsztyn 1993, s. 178-179; E.Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 178-179; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 191.

Kurdziel Jan, ur. 17.12.1886 w Górce k. Trzebini, zm. 14.03.1977 ww Bydgoszczy; ksiądz katolicki, jezuita. Uczył w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie w l. 1923-1926. Pracował jako misjonarz ludowy. W 1948-1977 był w domu zakonnym jezuitów w Bydgoszczy (superior w 1948-1955).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 192.

Kurganowicz Andrej, ur. ?, zm. w 1882 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 35.

kuria, *curia episkopalis* w Wilnie składała się z kurii właściwej czyli kancelarii, oficjalatu czyli sądu duchowego (konsystorza) oraz dworu prywatnego. Kuria była urzędem szczególnej wagi, bez niej biskupi nie byliby w stanie należycie sprawować zarządu diecezją. W kurii skupiały się bowiem wszystkie istotne sprawy duchowne diecezji. W kurii biskupiej wileńskiej XV-XVI w. istniały następujące urzędy: kanclerz, *causarum auditor generalis,* wikariusz generalny *In spiritualibus,* oficjał *causarum prokurator,* notariusz. Kanclerz miał nadzór nad biegiem spraw administracyjnych i sądowych w kurii, z tej racji urząd ten wymagał znajomości prawa, zwłaszcza kościelnego. Kanclerz był nie tylko naczelnikiem kancelarii, ale i aktorem oraz patronem sądowym całej diecezji. Jego jurysdykcji podlegała cała diecezja z wyjątkiem kapituły, która na to miała egzempcję od 1520. Z ramienia biskupa miał on prawo nadawać beneficja, zwoływać synody, rozsyłać listy pasterskie, udzielać dyspensy, potwierdzać postanowienia konsystorskie, wszczynać sprawy sądowe, informować sędziów, czuwać nad funduszami duchownymi. Pomocnikiem kanclerza był audytor generalny, zwykle jednak kanclerze biskupi wileńscy łączyli ze swym urzędem i funkcję audytora. Drugą po kanclerzu godnością w kurii był urząd oficjała, czyli duchownego kierującego sądem biskupim dla sądzenia winowajców i nakładania cenzur kościelnych. Jurysdykcja oficjała była taka sama jak biskupa: z mocy danej mu przez biskupa władzy podlegała oficjałowi cała diecezja pod względem sądowym. Oficjałowie dobierali sobie do pomocy zastępców – *surrogatus.* W skład sądu duchownego wchodził też *causarum prokurator.* Był to rzecznik zainteresowanej strony, stającej przed konsystorzem. Rzecznikami takimi bywali notariusze czy to kapitulni, czy publiczni, lub też osoby duchowne. Konsystorz zatrudniał pisarza-skrybę dla prowadzenia akt. Za biskupa Wojciecha Radziwiłła pojawił się nowy urząd w kurii biskupiej:

wikariat generalny. Wikariusze generalni, jako osobiście zaufani zastępcy biskupów, w imieniu swego biskupa ordynariusza i na jego odpowiedzialność sprawowali aż do odwołania rządy w diecezji. Uprawnienia wikariusza generalnego obejmowały wszelkie sprawy jurysdykcji natury administracyjnej i sądowej w diecezji, wyjąwszy oczywiście te, które biskup zastrzegł dla siebie. Niższy personel kancelarii biskupiej stanowili notariusze i pisarze-skrybowie, którzy wypisywali dokumenty i listy; notariuszami kurialnymi mogli być tylko duchowni (choćby niższych święceń) dopuszczeni do wykonywania notariatu publicznego. Obok kurii-kancelarii istniał również w Wilnie, ale nie miał urzędowego charakteru, prywatny dwór biskupi. Dwór ten składał się zarówno z osób duchownych jak i świeckich, a jego skład dobierali sobie biskupi wedle swego upodobania.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 17-22.

Kurnatowski Felicjan, ur. w 1860, zm. w 1933; duchowny ewangelicki, superintendent Kościoła Wileńskiego Ewangelicko-Reformowanego. Był członkiem Konsystorza, proboszczem parafii w Izabelinie powiatu wołkowyskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 192.

Kurp-Garbowski Władysław, ur. w 1884 w folwarku Janieliszki powiatu święciańskiego, zm. w 1976 w Polsce; ksiądz katolicki. W 1909 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, następnie był wikarym w Słonimie, po I wojnie światowej pracował w powiecie wileńsko-trockim i święciańskim; w 1939 był proboszczem w Sołach, później pracował Kamionce w d. powiecie wileńsko-trockim; w 1944 został przeniesiony do Wornian; w 1949 aresztowany przez NKWD, więziony. Po zwolnieniu z więzienia w 1956 wyjechał do Polski.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 61.

Kurzeniec, Kuraniec, d. w powiecie wilejskim, obecnie w rejonie wilejskim, obwód miński, Białoruś. W 1869 był tu kościół katolicki, po upadku powstania styczniowego został przebudowany na cerkiew prawosławną p.w. Narodzenia Bogurodzicy.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

L

Landwarów, Lentvaris, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon trocki, Litwa Kościół katolicki p.w. Nawiedzenia NMP, neoromański, ufundowany przez Władysława i Marię Tyszkiewiczów i zbudowany w latach 1910-1935 według projektu włoskich architektów Arrigo Boito i O. Bongi, jest repliką mediolańskiego kościoła Santa Maria della Grazia. Jest to trójnawowa bazylika na planie kwadratu z wielobocznie zamkniętym prezbiterium oraz wysoką, czworoboczną wieżą. Ściany wzniesione zostały z żółtoczerwonej cegły. Fasadę dekorują trzy portale obramowane jasnymi blokami kamienia. Ściany boczne wzmacniają skarpy. Wnętrze świątyni ozdabia monumentalna neoromańska polichromia wykonana w 1942 r. wg projektu Jerzego Hoppena przez zespół malarzy pod kierunkiem Leonarda Torwirta. Do wartościowych dzieł zaliczany jest obraz „św. Józef" z XIX wieku oraz cztery ornaty z końca XVIII i początku XIX w. Pod kościołem jest krypta, w której pochowano fundatora hr. Władysława Tyszkiewicza.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1997, s. 157-158; J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi*. Warszawa 2004, s. 123.

Laskowski (Laszkowski) Paweł ur. ok. 1611 na Mazowszu, zm. 23.06.1664 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1636 w Wilnie. W 1645-1646 był profesorem matematyki w Smoleńsku. W Akademii Wileńskiej był w 1647-1650 – profesorem filozofii i matematyki, w 1663-1664 – matematyki i teologii moralnej. W 1653-54 był regensem wileńskiego seminarium Papieskiego, ponadto wykładał w Połocku i w 1658-1661 był rektorem w Płocku.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 355.

Lasoń Feliks, ur. 12.01.1900 w Nowej Górze k. Chrzanowa, zm. 13.08.1973 w Kaliszu; ksiądz katolicki, jezuita. Jako kleryk studiował historię i geografię na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie ucząc równocześnie języka polskiego, łacińskiego i kaligrafii w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie w r. szkolnym 1926/1927; później był duszpasterzem w Lublinie, Łęczycy, Kaliszu i Warszawie, w l. 1937-1962 współpracownikiem Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 196.

Laterna Marcin, ur. ok. 1552 w Drohobyczu, zm. 30.09.1598; ksiądz katolicki, jezuita, kaznodzieja, autor literatury religijnej. Syn mieszczanina, kształcił się w Kaliszu i Wilnie, gdzie uzyskał doktorat; w 1571 wstąpił do zakonu jezuitów w Braniewie. Znany był jako wybitny polski kaznodzieja w Braniewie, Wilnie, Krakowie, Lwowie i Grodnie. Przez siedem lat prowadził kolegium jezuickie we Lwowie. Jako kapelan i spowiednik króla Stefana Batorego brał udział w wyprawach wojennych. W dniu 30.09.1598 został zamordowany w Szwecji przez fanatyków religijnych, według innych źródeł wracał okrętem ze Szwecji i wtedy utopili go w morzu stronnicy Karola Sudermańskiego. Ogłosił zbiór modlitw pt. *Harfa duchowna*, który miał 25 wydań oraz inne prace.

Encyklopedia Orgelbranda, t. 9, s. 177; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiela*. Warszawa 1963, s. 161; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 196.

Lauksmin (Lauxmin, Łauksmin) Zygmunt, ur. w 1597 na Żmudzi, zm. 11.09.1670 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1616, studiował retorykę w Połocku w l. 1618-1619, filozofię w l. 1619-1622 i teologię w l. 1625-1629 w Akademii Wileńskiej; wykładał retorykę w Połocku i Nieświeżu. W Akademii Wileńskiej uzyskał magisterium filozofii w 1637, doktorat teologii w 1642 i był w niej profesorem filozofii w l. 1635-1638 i teologii w l. 1638-1643; potem był rektorem kolegiów jezuickich w Płocku, Połocku i Krożach oraz profesorem w kolegium w Braniewie; w l. 1655-1658 – wicerektorem Akademii Wileńskiej i w ostatnich latach życia jej prokanclerzem; był dwukrotnie delegatem litewskim na kongregację jezuitów w Rzymie (1652 i 1661); napisał podręcznik retoryki *Praxis oratoria sive praecepta artis oratoriae* (1648), który miał 11 wydań za granicą, oraz podręcznik muzyki *Ars et praxis musicae* (Wilno 1667).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 196.

Laurinavičius (Ławrynowicz) Bronius (Bronislovas), ur. 16.07.1913 w Gielunach koło Gierwiat, w powiecie wileńsko-trockim, zm. tragicznie 24.11.1981 w Wilnie; ksiądz katolicki. Urodził się rodzinie litewskiej Jerzego i Heleny Ławrynowiczów. W 1937 ukończył gimnazjum w Wilnie, następnie odbył służbę w Wojsku Polskim; po powrocie z wojska wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1944 r. i 4.06.1944 otrzymał święcenia kapłańskie. W 1944 był wikarym w Święcianach, w 1945-1948 – proboszczem w Cejkinach w rejonie święciańskim, w 1948 został przeniesiony do Koleśnik rejonu solecznickiego, gdzie pracował do 1956, następnie przeniesiono go do Nowych Święcian, gdzie do 1959 dokończył budowy nowego murowanego kościoła. Od 1959 był proboszczem w Hoduciszkach. Około 1980 został członkiem litewskiej Grupy Helsińskiej, był prześladowany przez władze komunistyczne Litwy, w jego mieszkaniu w Hoduciszkach przeprowadzano rewizje. 24.11.1981 w Wilnie na skrzyżowaniu ulic Kalwaryjska-Žalgiro został śmiertelnie potrącony przez samochód ciężarowy.

A. Patackas, „Voruta" 1989, 30.11.

Lavoisier Jean, ur. w 1766, zm. 18.02.1841 w Wilnie; ksiądz katolicki. Z pochodzenia Francuz, emigrant osiadły w Wilnie; był kanonikiem katedralnym wileńskim i mohylewskim, proboszczem w Pobojsku w powiecie wiłkomierskim, infułatem gieranońskim; członkiem honorowym Uniwersytetu Wileńskiego. Tłumaczył na język francuski niektóre dzieła Ignacego Krasickiego *Monachomachia*, *Myszeidos* i *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 278.

Lebiedziewo, w d. powiecie mołodeckim, obecnie rejon Mołodecki, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (Św. Trójcy), zbudowana w 1869 r. w stylu rosyjskim.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Legowicz Józef, ur.?, zm. w 1811; ksiądz katolicki. Był proboszczem w Korkożyszkach k. Podbrodzia, pisarz religijny, autor książek dla ludu. Stopień doktora teologii uzyskał prawdopodobnie w Akademii Wileńskiej, w 1776-1808 wydał w drukarniach wileńskich kilkanaście książeczek treści religijnej, np. *Katechizm dla ludzi życia wiejskiego* (1776) oraz zawierających praktyczne rady z zakresu gospodarstwa wiejskiego: *Powinności gospodarzów wiejskich w krótkości zebrane* (1779), *Zbiór przystojnych rozrywek...* (1783).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 197.

Lehndorff Bogusław, ur. w 1655, zm. 29.06.1711; ksiądz katolicki, jezuita. Syn podpułkownika polskiego, Bogusława. Katolicyzm przyjął w Wilnie w 1670. Kształcił się w Reszlu. Był dworzaninem króla Jana Kazimierza. W 1672 wstąpił do zakonu jezuitów i dalsze studia odbywał w Pradze. W 1687 został proboszczem w Barczewie, w l. 1690-1695 uczył w gimnazjum w Opolu, a w 1704 był superiorem jezuitów w Tarnowie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 162.

Leibowic (Lejbowic) Baruch Ber, ur. 1866 w Słucku, zm. w 1939 w Wilnie; rabin, uczony. Już ok. 1881 wykładał dwa porządki Talmudu w jesziwie w Wołożynie. Był tam ulubionym uczniem Ch. Sołowiejczyka i wkrótce zyskał miano illuja. Pojął za żonę córkę rabina Abrahama Zimmermana z Haluska, po którym objął stanowisko rabinackie. Był rabinem w Mińsku, Krzemieńczuku i Wilnie, także w Kamieńcu Litewskim. Po wybuchu II wojny światowej przeniósł się z uczniami w okolice Wilna, przekazanego Litwie przez Związek Sowiecki, gdzie zmarł.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 24.

Lenkiewicz Gabriel, ur. 15.03.1722 koło Połocka, zm. 10.11.1798 w Połocku; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk, architekt. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1745, w l. 1748-1751 studiował filozofię w Nieświeżu i uczył w tamtejszym gimnazjum; w l. 1752-1754 studiował w Akademii Wileńskiej matematykę, fizykę, astronomię i architekturę; w l. 1754-1758 – teologię w Warszawie. Był profesorem matematyki i wiceregensem w warszawskim Collegium Nobilium; w l. 1762-1765 słuchał wykładów z matematyki, fizyki i architektury w Kolegium Rzymskim i poznawał zabytki Italii i Niemiec. Po powrocie wykładał w Nieświeżu w l. 1765-1768, potem był profesorem architektury i kierownikiem budowy kolegium jezuickiego w Połocku, przebudował kaplicę Bożego Ciała przy kościele św. Jana w Wilnie; w 1785 został wikariuszem generalnym jezuitów białoruskich, działających tam jeszcze mimo kasaty zakonu w 1773.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 198.

Leonpol, Liawonpal, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Chrystusa Króla, murowany.
Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (Św. Trójcy), drewniana, wzniesiona w 1774 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny; A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 77.

Lesiński Franciszek, ur. 12.07.1900 w Grudziądzu, zm. 29.06.1966 w Gdyni; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1926-1931 studiował na Uniwersytecie Stefana Batorego literaturę francuską i niemiecką, równocześnie ucząc w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie do r. szkol. 1939/1940 włącznie; podczas okupacji pracował jako duszpasterz na Białorusi, po II wojnie światowej uczył w Szczecinie, Gdyni, Starej Wsi i Poznaniu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 199.

Leszczewicz Antoni, ur. w 1890 w Abramowszczyźnie w parafii Wojstom, zm. 17.02.1943 w Rosicy. Seminarium Duchowne ukończył w Petersburgu i w 1914 przyjął święcenia kapłańskie. Pracował na Dalekim Wschodzie: w Irkucku, Czycie, Harbinie, a w 1938 wstąpił do Zgromadzenia Marianów. Po odbyciu nowicjatu w Skórcu przyjechał w końcu sierpnia 1939 do pracy w Drui. Stąd w 1941 udał się za

Dźwinę do Rosicy i tam razem z ks. Kaszyrą zginął śmiercią męczeńską 17.02.1943.

T. Krahel, *Męczennicy z zakonów na terenie archidiecezji wileńskiej*. „Czas Miłosierdzia"

Leszczynowo, w d. powiecie święciańskim (w pobliżu Zułowa), obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Cerkiew staroobrzędowców, drewniana, zbudowana w XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Lewin Joszua Heszel ben Elijahu (Elija) Zeew ha-Lewi, ur. w 1818 w Wilnie, zm. w 1883 w Paryżu; rabin. Wykładał w jesziwie wołożyńskiej. W 1871 został rabinem warszawskim na Pradze. Potem w latach 70-tych XIX w. był rabinem w kilku miasteczkach na Litwie i Białorusi. Związał się z ruchem Chowewej Syjon. Był rzecznikiem powołania ortodoksyjnego seminarium rabinackiego oraz podjął próbę wydawania pisma rabinackiego „Pletat Soferin" (1863). W 1882 został rabinem gminy rosyjskiej w Paryżu.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 40.

Lewin Szmarjahu, ur. w 1867 w Świsłoczy, zm. w 1935 w Haifie; rabin, pisarz żydowski. Otrzymał wykształcenie religijne, następnie ukończył szkołę realną w Mińsku. Studiował na uniwersytecie w Berlinie, gdzie uzyskał godność rabina. Po powrocie na Białoruś został rządowym rabinem w Grodnie (1896-1897), następnie w Jekatierinosławlu (1898-1904). Od 1904 do 1906 był rabinem i kaznodzieją w Wilnie. W 1906 został wybrany przez Żydów wileńskich do Dumy rosyjskiej. W 1908 wyjechał do Berlina, a w 1924 osiedlił się w Palestynie.

Jewriejskaja elektroniczeskaja enciklopiedija.

Lęcznar Władysław, ur. 20.09.1905 w Łańcucie, zm. 9.07.1972 w Zambii; ksiądz katolicki, jezuita. W r.szkol. 1935/1936 uczył religii w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, był prefektem konwiktu; w kampanii wrześniowej był kapelanem Wojska Polskiego, potem przedostał się na Zachód, był kapelanem w Dywizji Pancernej gen. S. Maczka; w l. 1948-1972 misjonarzem w Rodezji, zamordowanym przez kucharza.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 196.

Lic Stanisław, ur. 4.10.1862 w Leżajsku, zm. 27.01.1935 w Kaliszu; ksiądz katolicki, jezuita. Wl. 1927-1929 był rektorem kolegium wileńskiego; uczył także religii w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 201.

Lichodziejewski Tadeusz, ur. w 1802 w Kimbaryszkach k. Wiłkomierza, zm. 31.07.1890 w Podbrzeziu; ksiądz katolicki, autor kazań w języku litewskim. Od 1819 uczył się w szkole bernardynów w Traszkunach, w 1825 szkołę ukończył i wstąpił do seminarium duchownego misjonarzy w Wilnie, równocześnie do 1830 studiował w Seminarium Głównym w Wilnie, gdzie uzyskał tytuł magistra teologii; w tymże 1830 otrzymał święcenia kapłańskie, następnie został skierowany do Podbrzezia na stanowisko wikarego, gdzie pracował 10 lat; w l. 1842-1845 był administratorem parafii w Widzach, a od 1846 objął parafię w Podbrzeziu, gdzie pracował do śmierci. W 1841 wydał w Wilnie kilka kazań w języku litewskim.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 139.

likwidacja klasztorów polskich w Wilnie nastąpiła 26 i 27 marca 1941 roku. Zamknięto wówczas wszystkie męskie i żeńskie klasztory, łącznie 16. Zakonnice i zakonników osadzono w więzieniu na Łukiszkach. Klasztorne księgozbiory zniszczono, mienie zostało zrabowane a budynki przekazano litewskiej organizacji kościelnej.

S. Lewandowska, *Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej*. Warszawa 1997.

Lilienthal Franciszek, ur. 28.10.1717 w Reszlu, zm. 26.12.1770 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Po ukończeniu studiów filozoficznych w 1735 wstąpił do zakonu jezuitów; teologię studiował w Akademii Wileńskiej w l. 1741-1745, był tam profesorem filozofii w l. 1748-1751 oraz kaznodzieją w kościele św. Kazimierza w Wilnie w l. 1753-1765; w 1763 otrzymał stopień doktora teologii i był profesorem teologii scholastycznej w Akademii Wileńskiej w l. 1763-1767; od 1767 był zastępcą mistrza nowicjatu w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 201.

Limont Krzyszytof Damazy, ur. 11.12.1664 k. Lidy, zm. 3.10.1728 w Drohiczynie; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Do zakonu wstąpił w 1680 w Wilnie i studiował tam w 1683-1886 filozofię i w 1690-1694 teologię. W Wilnie był w 1697-1699 profesorem etyki, w 1711-1713 – sekretarzem prowincjała, w 1713 – wiceprowincjałem litewskim, w 1713-1716 – rektorem Akademii. Był ponadto prefektem szkół, rektorem lub superiorem w Mińsku, Grodnie, Drohiczynie, Płocku i Warszawie.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 364.

Linkin Klemens, ur. w 1802, zm. 16.08.1888 w Wilnie; ksiądz katolicki. Prałat i dziekan katedry wileńskiej. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 373.

Lintfari Marcin, ur. w 1492, zm. w 1515; ksiądz katolicki, z pochodzenia Niemiec. Uczył się we Włoszech i tam mieszkał trzydzieści lat. Był jednym z lepszych znawców prawa. Po powrocie do Wilna został prałatem katedry wileńskiej. 8.10.1492 był prekonizowany na biskupa żmudzkiego; uważany za jednego z bardziej gorliwych pasterzy diecezji żmudzkiej.

P. Nitecki, *Biskupi kościoła w Polsce*. Warszawa 1992, s. 123.

Lipiński Stefan, ur. w 1805, zm. w 1879; duchowny ewangelicki. Był pastorem w Wilnie, sposobił na śmierć Szymona Konarskiego.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 443.

Lipkin Izrael, zw. Salanter, ur. w 1810 w Żagarach, zm. w 1883 Królewcu; talmudysta, rabin. Od 1840 był kierownikiem szkoły talmudystycznej (jesziwy) Ramajles w Wilnie; twórca ruchu Musar, podnoszącego znaczenie pierwiastka etycznego w judaizmie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 201.

Lipnicki Augustyn, ur. 14.10.1821, zm. 16.07.1912 w Wilnie; ksiądz katolicki, pisarz religijny, kaznodzieja. Pochodził ze szlachty witebskiej; od 1841 uczył się w seminarium misjonarzy w Wilnie, ukończył seminarium duchowne diecezjalne w Wilnie, następnie Akademię Duchowną w Petersburgu, którą ukończył w 1848 r. ze stopniem magistra św. teologii. Po powrocie do Wilna był katechetą w gimnazjum, potem profesorem w seminarium diecezjalnym. W 1862 został kanonikiem gremialnym w kapitule wileńskiej. Jak podaje A. Śnieżko, „naraził się społeczeństwu wileńskiemu nieudaną mową na pogrzebie W. Syrokomli". Po powstaniu 1863 zesłany do Birska w guberni ufimskiej, po zwolnieniu z powodu zakazu pobytu w Wilnie zamieszkał i działał przez 10 lat wśród Polaków w Mitawie; wrócił do Wilna w 1883, w 1898 został dziekanem kapituły, w 1903 – prepozytem. Od 1907 był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Opublikował kilka prac, m.in. *Zasady kaznodziejstwa*, *Życie i cuda św.*

Kazimierza, Historia kaplicy Ostrobramskiej, Pogląd na dzieje literatury polskiej.

A. Śnieżko, *Cmentarz Rossa w Wilnie*, t. 1-5, maszynopis. Bibl. Z.N. im. Ossolińskich, Wrocław; E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie*. Wrocław 1993, s. 173; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 201.

Litewskie Katolickie Stowarzyszenie Rzemieślników i Robotników, Lietuvių katalikų amatininkų ir darbininkų draugija, założone zostało w Wilnie w 1933 przez J. Uškevičiusa, L. Kisieliusa i St. Nalivaikę; przewodniczącym został L. Kisielius; w 1937 – A. Atroška; celem stowarzyszenia było podnoszenie poziomu życia rzemieślników i robotników, wychowanie w duchu katolickim; siedziba stowarzyszenia znajdowała się przy zaułku Bernardyńskim 9, w 1934 przeniesiono na zaułek Literacki 9-37, później – na ul. Wielką 12.

A. Juškevičius, J. Maceika, *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius 1991, s. 240-241.

Litewskie Katolickie Stowarzyszenie Trzeźwości, Lietuvių katalikų blaivybės draugija, założone w Wilnie w 1912, po I wojnie światowej w 1922 odrodzone; przewodniczącym został ks. V. Jazukevičius, w 1937 – przewodniczącym był ks. K. Čibiras; celem stowarzyszenia było szerzenie idei trzeźwości pośród parafian Litwinów w Wilnie i na Wileńszczyźnie, a także w Puńsku, Sejnach i w innych miejscowościach RP, zamieszkałych przez Litwinów.

A. Juškevičius, J. Maceika, *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius 1991, s. 232-233.

Litewskie Stowarzyszenie św. Kazimierza, Lietuvių šv. Kazimiero Draugija, powstałe z okazji 400-lecia kanonizacji królewicza św. Kazimierza; celem stowarzyszenia było wychowywanie litewskiej młodzieży w na Wileńszczyźnie w duchu katolickim i kulturze litewskiej; statut stowarzyszenia władze polskie zatwierdziły dopiero w 1927; przewodniczącym stowarzyszenia był ks. A. Viskantas. W 1936 było na Wileńszczyźnie ok. 18 tys. członków stowarzyszenia; w 1937 przewodniczącym został ks. V. Taškūnas; siedziba – przy ul. Lubelskiej nr 3, w 1929 – przy Portowej nr 10; własne domy stowarzyszenie posiadało przy ul. Połockiej 20 i Chocimskiej 31.

A. Juškevičius, J. Maceika, *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius 1991, s. 224-228.

Loppe Zygfryd Oskar, ur. 18.08.1883 w Warszawie, zm. 21.09.1957 w RFN; duchowny ewangelicki, pastor ewangelicko-augsburski. Ukończył III Gimnazjum w Warszawie i studia teologiczne na Uniwersytecie w Dorpacie; ordynowany w 1911 został wikariuszem, potem proboszczem w Suwałkach (z przerwą 1915-1918, kiedy był wysiedlony do Astrachania); w 1924 został proboszczem zboru wileńskiego (przywrócił równouprawnienie języków polskiego i niemieckiego), w 1937 – pierwszym seniorem nowo utworzonej diecezji wileńskiej; w 1940 był przesiedlony z litewskimi Niemcami do Rzeszy, w czerwcu tego roku aresztowany w Bydgoszczy (m.in. za osłanianie Żydów), więziony i osadzony w Dachau (1942-1945), po wojnie był proboszczem w Dortmund-Berghofen.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 202.

Lupia Franciszek, ur. 14.05.1692 w Warszawie, zm. 19.06.1740 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita. W 1746-1755 wykładał w kolegiach jezuickich, w 1756-1760 był penitencjariuszem w Bazylice św. Piotra w Rzymie, w 1763-1764 – prokuratorem asystencji polskiej w Rzymie. W 1766-1767 był sekretarzem prowincjała, w 1767-1773 – profesorem prawa kanonicznego i wicekanclerzem Akademii Wileńskiej.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 372.

Loupia Ludwik, ur. 23.08.1701 na Mazowszu, zm. 9.11.1764 w Połocku; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w Wilnie w 1717, w 1731-1746 wykładał w kolegiach jezuickich. W 1746-1748 był profesorem teologii i dziekanem Wydz. Filozofii i Teologii w Akademii Wileńskiej. Potem pełnił funkcje prefekta szkół, superiora lub rektora w innych ośrodkach.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 364.

Lubianiec Karol, syn Józefa i Hermenegildy z Kozakowskich, ur. w 1866 w Lubiańcach k. Naczy, zm. 28.09.1942 w Wilejce; ksiądz katolicki. W 1891 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, ukończył Akademię Duchowną w Petersburgu ze stopniem magistra teologii; i w 1898 otrzymał święcenia kapłańskie. Był wychowawcą i profesorem historii Kościoła i liturgii w seminarium wileńskim, założył Towarzystwo Serca Jezusowego, występujące oficjalnie jako Grono Wynagradzającej Komunii św; uruchomił w 1907 ochronkę dla bezdomnych dzieci w Nowych Zabudowaniach przy ulicy Trockiej w Wilnie; zorganizował liczne warsztaty dla dziewcząt i chłopców, rozpoczął budowę kościoła Serca Jezusowego, zaprojektowany przez Antoniego Wiwulskiego; filię ochronki wileńskiej założył w Czarnym Borze; w 1929 został proboszczem parafii Minojty k. Lidy; w 1935 osiadł w Plebanii nad Uszą, gdzie zorganizował kursy dokształcające, świetlicę i teatr amatorski; był proboszczem w Mołodecznie. Zginął 28.09.1942 zamordowany przez hitlerowców w Wilejce.

Cz. Paczkowska, *Świadectwo prawdzie dawane życiem i śmiercią.* „Magazyn Wileński" 2002, nr 10, 28-29.

luteranizm, system teologiczny opracowany w XVI w., odwołujący się do koncepcji Marcina Lutra oraz jego zwolenników, m.in. Ph. Melanchtona, J. Bugenhagena, J. Andrea, M.Chemnitza. Podstawy luteranizmu zostały zawarte w księgach symbolicznych (*Księgi wyznaniowe Kościoła luterańskiego*, wyd. pol. 1999), w 3 starokościelnych wyznaniach ekumenicznych (*Apostolskim, Nicejsko-konstantynopolitańskim, Atanazjańskim*), *Małym katechizmie i Dużym katechizmie* M. Lutra (1529), w *Wyznaniu augsburskim* (1530) i *Obronie wyznania augsburskiego* (1531, wyd. pol. 1999) Melanchtona i innych. Luteranizm opiera swą naukę na fundamencie palestyńskiego kanonu *Starego Testamentu,* a także na *Nowym Testamencie.* Sformułowane w okresie reformacji zasady teologiczne luteranizmu stanowią podstawę doktryny Kościoła ewangelicko-luterańskiego. Luteranizm, jako Kościół ewangelicko-augsburski pojawił się w Wielkim Księstwie Litewskim ok. 1536. Wyznanie to upowszechniali na Litwie: Stanisław Rapagelan (Stanisław Rafajłowicz), Abraham Kulwieć, Jerzy Zabłocki. Parafie Kościoła ewangelicko-luterańskiego pojawiły się w Wilnie, Kownie, Kiejdanach, Birżach ok. 1555; parafia luterańska w Wilnie przetrwała do XXI w.

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa b.d., s. 484; *Tarybų Lietuvos enciklopedija,* t. 1. Vilnius 1985, s. 526.

Lwowicz Cyriak, imię zakonne Kalasanty od św. Cyriaka, ur. 29.09.1794 na Wołyniu, zm. 2.12.1857 w Dołhinowie; ksiądz, filareta. Kształcił się u pijarów w Międzyrzeczu Koreckim i w 1814 wstąpił tam do zakonu; studiował na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Uniwersytetu Wileńskiego i w 1822 uzyskał stopień magistra filozofii, uczył w kolegiach pijarskich; od wiosny 1821 był filaretą, przewodniczył gronu „różowemu"; w 1823 został uwięziony w klasztorze bazylianów (występuje pod swoim nazwiskiem w III cz. *Dziadów* A. Mickiewicza) i pozbawiony prawa wykonywania zawodu nauczyciela; w 1843 został proboszczem w Dołhinowie, gdzie w 1853 wybudował nowy kościół.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 204.

Ł

Łabędzki (Labenscius) Baltazar, ur.?, zm. w 1645; duchowny kalwiński, kaznodzieja i pisarz kalwiński. Był kaznodzieją nadwornym Krzysztofa Radziwiłła, w 1634 – kaznodzieją zboru wileńskiego, w 1636 – został superintendentem dystryktu wileńskiego; fałszywie oskarżony o strzelanie z łuku do wizerunku św. Michała na frontonie kościoła bernardynek – uciekł do Królewca; ogłosił drukiem kilka zbiorów kazań.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 205.

Łabok Jan Józef, ur. w 1856 na Żmudzi, zm. 4.10.1921 w Wilnie; ksiądz katolicki, kanonik honorowy wileński. Był patriotą polskim, szykanowanym przez Litwinów; wsławił się przemową do świadków w procesie tzw. sprawy krożańskiej. Wystąpił tam wobec zebranej administracji rosyjskiej, a aluzje zawarte w odważnych jego słowach spowodowały wygnanie go z Wilna. Po powrocie objął ponownie probostwo w kościele Wszystkich Świętych, a od 1898 w kościele św. Anny, gdzie przeprowadził trudne i kosztowne prace restauratorskie zagrożonej ruiną świątyni, wg. projektu J.P. Dziekońskiego. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 194.

Łabowski Aleksander, ur. w 1768, zm. w 1831 w Wilnie; duchowny ewangelicki. Był wileńskim pastorem, pedagogiem i wychowawcą. Pochowany na cmentarzu ewangelickim w Wilnie. Cmentarz nie istnieje.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 443.

Łappa (Łapa) Ignacy, ur. 14.04.1741 na Litwie, zm. 15.05.1778 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1756 w Wilnie. W 1769-1770 był profesorem filozofii w wileńskim Collegium Nobilium, w 1770-1771 – wychowawcą synów Tyszkiewicza, w 1772-1773 – profesorem filozofii w Krożach, po kasacie zakonu – przełożonym Seminarium Nauczycielskiego w Wilnie.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 384.

Łasica, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna, murowana, zbudowana na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Łaski Marcin, ur. w 1799 w Połocku, zm. 15.09.1853 w Petersburgu; ksiądz katolicki. W Seminarium Głównym w Wilnie uzyskał w 1827 magisterium z teologii, w 1841 – doktorat teologii w Akademii Duchownej w Wilnie; w 1832 został asesorem konsystorza archidiecezji mohylewskiej, w 1842 – oficjałem, doradcą arcybiskupa I. Pawłowskiego, od 1842 – administratorem archidiecezji, wyznaczonym przez rząd rosyjski, ale nie zatwierdzonym przez Rzym za uległość wobec władz.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 205.

Łastowicze, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew staroobrzędowców, drewniana, zbudowana w XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Łaszcz Marcin, ur. 11.11.1551 w Kaliszu, zm. 24.05.1615 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, polemista religijny. Był kaznodzieją w Wilnie i Krakowie; autor pism religijnych przeciw innowiercom oraz utworów dramatycznych.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 204.

Łatygol, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja, drewniana, wzniesiona w 1771.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Ławaryszki, lit. Lavoriškės, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Św. Jana Chrzciciela, murowany, wzniesiony w 1906, w stylu historyzmu, z dominującymi elementami neogotyckimi, dwuwieżowy z dwiema wieżyczkami, bazylikowy, trójnawowy.

K. Misius, r. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 535.

Ławrynowicz (Łaurynowicz) Antoni Tomasz, ur. 20.10.1750 na Żmudzi, zm. po 1796; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog, bajkopisarz. Kształcił się w kolegium jezuickim w Poszawszu na Żmudzi, w 1766 wstąpił do zakonu jezuitów, nowicjat odbył w Wilnie oraz studia filozoficzne w Akademii Wileńskiej, w 1777 uzyskał doktorat i święcenia kapłańskie; w związku z kasatą zakonu został proboszczem w Puńsku koło Sejn; autor zbiorku *Pół kopy bajek* (Grodno 1789).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 206.

Łęczycki (Lancicius) Mikołaj, ur. 10.12.1574 w Nieświeżu, zm. 30.03.1653 w Kownie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz religijny. Uczęszczał do szkoły przy kalwińskim zborze w Wilnie, przeszedł na katolicyzm, od 1592 uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie, studiował w Akademii Wileńskiej, w 1592 wstąpił do zakonu jezuitów; w l. 1593-1601 studiował w Kolegium Rzymskim i w l. 1601-1606 pracował w archiwum zakonu. Po powrocie do Wilna w 1607-1609 wykładał egzegezę biblijną, teologię polemiczną i język hebrajski w Akademii Wileńskiej. W l. 1609-1614 wykładał we Lwowie, w 1615-1617 przebywał w Rzymie, w l. 1617-1620 był rektorem kolegium w Kaliszu, potem profesorem kolegiów w Poznaniu i Krakowie. W l. 1631-1633 był przełożonym prowincji litewskiej w Wilnie; w l. 1635-1642 wykładał w Czechach, w l. 1643-1649 – w Nieświeżu, w l. 1649-1652 był duchowym opiekunem domu jezuickiego w Braniewie. Napisał wiele prac religijnych, najważniejsza jego praca to *De piis erga Deum et coelites affectibus* (1650), przełożona na język polski, niemiecki, francuski i angielski.

B. Natoński, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 18, s. 347-350; K. Mačiulytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 272; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 206.

Łobanos Józef, ur. w 1878 w Trokach, zm. 1947; duchowny karaimski. Ukończył karaimską szkołę parafialną w Trokach, uczęszczał do szkoły muzycznej w Petersburgu i pracował w fabryce wyrobów tytoniowych tamże, następnie w Moskwie i od 1923 w Wilnie. W l. 1928-1938 był hazanem (proboszczem) świątyni karaimskiej w Wilnie oraz nauczycielem religii i języka karaimskiego w miejscowych szkołach. Zorganizował Koło Miłośników Języka Karaimskiego, był członkiem redakcji „Myśli Karaimskiej" oraz Towarzystwa Miłośników Historii i Literatury Karaimskiej. W 1939 był hazanem w Łucku, po wybuchu wojny wrócił do Wilna; był utalentowanym poetą i tłumaczem, przełożył na język karaimski *Pana Tadeusza* A. Mickiewicza.

R. Firkovičius, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 276; *Encyklopedia*

Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 207.

Łopaciński Jan Dominik, ur. 19.04.1708 w Łopacinie w powiecie mohylewskim, zm. 11.01.1778 Janopolu lub w Olsiadach; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Po święceniach w 1732 został proboszczem w Krożach na Żmudzi i w Onikształach, był też kanonikiem wileńskim oraz kapelanem króla Stanisława Leszczyńskiego w 1733 oraz kasztelana wileńskiego Michała Massalskiego. W 1753 uzyskał doktorat obojga praw w Akademii Wileńskiej i został scholastykiem wileńskim; utrzymywał przyjazne kontakty z rywalizującymi rodami Radziwiłłów i Sapiehów. W l. 1743-1754 prowadził prace nad restauracją katedry wileńskiej. 19.04.1762 prekonizowany biskupem żmudzkim, sakrę biskupią przyjął 10.06.1762 w Wilnie. Gorliwie spełniał obowiązki biskupie, dążył do podniesienia poziomu duchowieństwa, przyczynił się do rozwoju seminarium duchownego w Worniach.W prywatnym pałacu na Łukiszkach w Wilnie zgromadził galerię obrazów i bogatą bibliotekę, publikował książki religijne po polsku i po litewsku.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 129; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 208.

Łopaciński Józef Leon, ur. przed 10.03.1751, zm. 1801; ksiądz katolicki, kanonik wileński; biskup sufragan żmudzki. Po studiach w Wilnie i święceniach w 1774 został kanonikiem wileńskim oraz proboszczem w Krożach. 15.04.1776 prekonizowany biskupem tytularnym Trypolis i sufraganem żmudzkim, sakrę biskupią przyjął 30.06.1776 w Warszawie. Administrator diecezji w 1778. 6.10.1786 zrezygnował z funkcji sufragana i przeniósł się do Wilna.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 129

Łopaciński Krzysztof, ur. na początku XVIII w., zm. w drugiej połowie XVIII w. prawdopodobnie w Rosieniach na Żmudzi; ksiądz katolicki, pijar, leksykograf. Był rektorem kolegium pijarów w Rosieniach; ułożył słownik języka litewskiego, którego część pierwszą wydrukowano w drukarni franciszkanów w Wilnie.

M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 298.

Łosiewski Krzysztof, ur. 23.03.1649 na Mazowszu, zm. 5.05.1712 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem Akademii Wileńskiej. Do zakonu wstąpił i nowicjat odbył w Wilnie w 1667-1669; w Akademii Wileńskiej studiował filozofię w l. 1672-1675 i teologię w l. 1676-1680; uczył retoryki w szkołach jezuickich w Warszawie 1680-1681 i Wilnie 1681-1683, filozofii w Wilnie 1683-1686; w 1689 uzyskał stopień doktora filozofii i był profesorem teologii scholastycznej w Akademii Wileńskiej w l. 1689-1692, potem – prof. teologii dogmatycznej i prawa kanonicznego w Warszawie 1692-1696 i w Wilnie 1696-1697; w l. 1697-1701 był rektorem Akademii Wileńskiej, później – rektorem i prepozytem domu profesów w Warszawie 1701-1704 i w Wilnie 1706-1709, w końcu – prowincjałem litewskim zakonu jezuitów 1709-1712.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 208-209.

Łosiewski Stanisław, ur. 8.05.1657 na Mazowszu, zm. 15.04.1706 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu wstąpił i nowicjat odbył w Wilnie w l. 1672-1674; filozofię studiował w Krożach w l. 1674-1677, teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1681-1685; nauczał filozofii w kolegiach

jezuickich w Warszawie 1688-1690 i w Wilnie 1690-1693, był profesorem teologii dogmatycznej, polemicznej w Akademii Wileńskiej w l. 1693-1696 i 1700-1702 oraz w kolegium warszawskim w l. 1696-1706.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 209.

Łosk, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon wołożyński, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Najświętszego Serca Jezusowego, drewniany, zbudowany w 1930 r., obecnie zdewastowany.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Georgija (św. Jerzego), murowana, zbudowana w 1856 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Łosowicz Jan, ur. ? w Wilnie, zm. po 6.02. 1481; ksiądz katolicki, biskup łucki, biskup wileński. Urodził się w rodzinie mieszczan wileńskich, był sekretarzem biskupa Mikołaja, a także kanonikiem kapituły katedralnej wileńskiej, od 1463 biskup łucki. Przeniesiony został na biskupstwo wileńskie 4.05.1468 przez papieża Pawła II. Był to, jak stwierdza Długosz, „civilis Vilnensis Lithuanus" czyli syn mieszczański; rozbudował sieć kościelną, prowadził pertraktacje z zakonem krzyżackim. Był pierwszym Litwinem na stolicy biskupiej wileńskiej; sprowadził do Wilna bernardynów; podczas jego pracy w Wilnie zbudowano kościoły m.in. w Kobylniku, Bijuciszkach, Widzach, Trabach, Dziewieniszkach.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s 29; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 15; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 266; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 231-235

Łosza, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kaplica katolicka, drewniana.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Łozowski Bolesław, ur. w 1894, zm. w 1967; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; pracował w Mołodecznie.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 55.

Łuczaj w d. powiecie postawskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Tadeusza Apostoła, barokowo-klasycystyczny, pojezuicki, fundacji Elżbiety z Ogińskich Puzyniny, zbudowany w l. 1766-1776, przebudowany w pierwszej połowie XIX w., zamknięty w 1948, zwrócony katolikom w 1989. Jest to trójnawowa bazylika z transeptem i półkoliście zamkniętym prezbiterium z dwiema zakrystiami. Fasadę flankują dwie trójkondygnacyjne wieże ozdobione pilastrami, płaskimi wnękami i trójkątnymi frontonami. Górne kondygnacje wież swój obecny wygląd uzyskały w wyniku XIX-wiecznej przebudowy; są one cylindryczne, nakryte sferycznymi kopułami. Pomiędzy wieżami znajduje się szczyt z półokrągłym frontonem. Znacznie bardziej interesujące są barokowe szczyty ramion transeptu i prezbiterium. Elewacje ozdabiają pilastry, nisze, rozwinięty gzyms i fryz tryglifowy. Wnętrze nakryte sklepieniem kolebkowym z lunetami, w nawach bocznych – krzyżowym. Sklepienie nad skrzyżowaniem naw ma kształt kopuły. Wnętrze ozdabiają cenne malowidła iluzjonistyczne z końca XVIII w.

R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej,* t. 1. Wrocław 1991, 246-250; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 128.

Łukaszewicz Jan, ur. 3.12.1641 k. Pińska, zm. 17.08.1721 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1663 w Wilnie. W Akademii Wileńskiej był w 1679-82 profesorem filozofii, w 1683-1684 prof. prawa kanonicznego i teologii moralnej. W 1688-1691 był sekretarzem prowincjała, w 1698-

1702 – rektorem domu nowicjatu z kościołem św. Ignacego w Wilnie, pełnił ponadto różne funkcje w innych ośrodkach jezuickich.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 384.

Łukaszewicz Jan, ur. 26.01.1699 na Litwie, zm. 5.05.1779 w Użwałdzie; ksiądz katolicki, jezuita, misjonarz. W 1717 wstąpił do zakonu w Wilnie, studiował filozofię w Połocku w l. 1720-1723 i teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1725-1729. Uczył w kolegiach jezuickich w Kownie i Poszawszu; w 1730 rozpoczął prawie 50-letnią pracę misjonarza w Inflantach Polskich, wygłaszał kazania w dialekcie łatgalskim języka łotewskiego i wydawał pisma religijne w tym dialekcie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 210.

Łukowski Cyprian, ur. ok. 1752 prawdopodobnie na Żmudzi, zm. po 1798; ksiądz katolicki, pisarz religijny. Uczył się w klasztorze, w 1782 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1788-1798 był proboszczem Traszkunach na Litwie, od 1791 został zakonnikiem franciszkanów obserwantów, był misjonarzem na wschodzie. Pozostawił w rękopisach zbiorki kazań w języku litewskim, m.in. *Pamokslas iš prisakymų Dievo apie pavinasčias gyvenimo krikščioniško* (1797).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Chicago 1963, s. 171-172.

Łuskina Stefan, ur. 31.12.1725 w woj. witebskim, zm. 21.08.1793 w Warszawie, ksiądz katolicki, jezuita, publicysta. W 1742 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, fizykę, matematykę i astronomię w Wiedniu w l. 1750-1752, teologię w Rzymie w l. 1752-1756, trzecią probację odbył w Rouen 1756-1757. W l. 1757-1759 był dyrektorem Collegium Nobilium w Wilnie; resztę życia spędził w Warszawie (tylko w l. 1764-1766 był spowiednikiem Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville), uczył w Collegium Nobilium, był rektorem w 1772/1773; po kasacie zakonu jezuitów na mocy przywileju królewskiego wydawał w l. 1774-1793 „Gazetę Warszawską".

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 211.

Łużki w dawnym powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon Szarkowszczyzna, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Michała Archanioła, popijarski, późnobarokowy, fundowany wraz z klasztorem i kolegium pijarów przez kasztelana połockiego Antoniego Żabę, zbudowany w l. 1744-1756, przebudowany w 1843 na cerkiew prawosławną, przejęty przez katolików po pierwszej wojnie światowej, zamknięty w l. 40-tych XX w., zwrócony katolikom w 1988. Jest to świątynia jednonawowa, z półkoliście zamkniętym prezbiterium i dwiema zakrystiami. Fasadę flankują dwie wysokie czterokondygnacyjne wieże, ustawione do niej pod kątem. Pomiędzy wieżami wznosi się ozdobny barokowy fronton. Podobny fronton wieńczy szczyt nawy od strony prezbiterium. Fasada zdobiona pilastrami i niszami, rozdzielona jest gzymsami na trzy kondygnacje. Elewacje boczne dzielą masywne pilastry połączone u góry arkadami. Nawę nakrywa sklepienie kolebkowe.
Cerkiew prawosławna p.w. Narodzenia Bogorodzicy, murowana, zbudowana w 1794, odnowiona w 1934 r.
Synagoga, zbudowana w XIX w.?

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 128-129; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Łyngmiany, lit. Linkmenys, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, murowany, wzniesiony w 1887 w stylu historyzmu z dominującymi elementami neoromantyzmu, na planie prostokąta, bazylikowy, jednowieżowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 553.

Łyntupy, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski. Kościół katolicki p.w. św. Andrzeja, murowany, zbudowany w l. 1908-1914 w stylu neobarokowym.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Łyzłow Boris, ur. ?, zm. w 1904 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w cerkwi wileńskiej. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 46.

Łuczaj. Kościół parafialny (barok, koniec XVIII w.). Fot. J. Kłos.

M

Machnicki Szczepan, ur. 25.12.1885 w Nieborowie, zm. 17.06.1959 w Łodzi; ksiądz katolicki, jezuita. Był nauczycielem w Chyrowie, prowincjałem prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej, wykładowcą w seminarium w Gnieźnie; od 1937 uczył matematyki i propedeutyki filozofii w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; podczas okupacji był wykładowcą na jezuickim tajnym studium teologicznym w Wilnie, w marcu 1942 aresztowany i osadzony w więzieniu na Łukiszkach, internowany na Litwie w Pogryżowie (Pagryžuvys) i w Poniewieżyku (Panevėžiukas), po II wojnie światowej działał w Krakowie, Gdyni i Łodzi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 212.

Maciej z Topoli, ur. ?, zm. 24.04.1470; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Był archidiakonem wileńskim, prekonizowany biskupem żmudzkim 8.08.1464. Troszczył się o podniesienie poziomu naukowego duchowieństwa i rozwój szkolnictwa. Przeniósł rezydencję biskupią z Miednik (Worni) do Olsiad (Alsedžiai).

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 273.

Maciej z Trok, ur. ok. 1370 w Wilnie, zm. 9.05.1453 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup żmudzki, biskup wileński. Jego ojciec pochodził z Inflant, mieszkał w Wilnie, pochodził z kupców niemieckich; Maciej studiował w Pradze, gdzie w 1404 uzyskał stopień bakałarza, w 1408 egzaminowany przez profesora Jana Husa otrzymał stopień mistrza (magistra), po czym w tymże roku został rektorem uniwersytetu w Sienie. 24.10.1417 prekonizowany pierwszym biskupem nowo utworzonej diecezji żmudzkiej, podjął dzieło jej organizacji i kontynuacji działalności misyjnej. 4.05.1422 przeniesiony na biskupstwo wileńskie. Uczestniczył w życiu politycznym Litwy, członek rady wielkoksiążęcej, przeciwnik husytów; poparł koronację Witolda na króla Litwy. Ustanowił konsystorz wileński, rozwinął budownictwo sakralne.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s 27-28; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 13-14; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 273; *Biskupi żmudzcy, wersja elektroniczna;* V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 195-212.

Maciejewicz Stanisław, syn Hilarego i Barbary z Kuszelewskich ur. 13.11.1869 w Wilnie, zm. 3.01.1940 tamże; ksiądz katolicki, poeta, kaznodzieja. Ukończył II Gimnazjum w Wilnie i w 1890 seminarium duchowne tamże oraz w 1894 Akademię Duchowną w Petersburgu, gdzie uzyskał tytuł magistra teologii. Był wikariuszem w Brześciu. Po odmowie odprawienia nabożeństwa za zmarłego cara Aleksandra III został przeniesiony do Wyszek, gdzie miewał częste zatargi z władzami. Był proboszczem w Zabłudowie, Rudce i Choroszczy. W 1899 został prefektem gimnazjum realnego żeńskiego w Wilnie i rektorem kościoła św. Katarzyny, zasłynął jako kaznodzieja; brał udział w tajnej organizacji księży Collegium Secretum, związanej z Ligą Narodową, był członkiem tajnego Stowarzyszenia „Oświata", około 1905 został

członkiem Ligi Narodowej. Zasiadał w prezydium zjazdu duchowieństwa w Warszawie (12.12.1905), który podjął uchwałę domagającą się przyznania autonomii Królestwu Polskiemu oraz usunięcia języka rosyjskiego z ksiąg metrykalnych. Był posłem do III i IV Dumy. Zaliczano go do najpracowitszych posłów. Nie opuszczał nigdy posiedzeń, na których poruszano sprawy kresowe. Upominał się o utworzenie polskiej katedry na Uniwersytecie im. Szaniawskiego w Moskwie. Po uzyskaniu mandatu poselskiego nawiązał współpracę z „Kurierem Litewskim", ogłaszał poezje i artykuły w tym piśmie oraz w pismach katolickich. Był pierwszym wydawcą i redaktorem „Dwutygodnika Diecezjalnego". Po odzyskaniu niepodległości zasiadł w Sejmie Ustawodawczym. W 1926 został kanonikiem wileńskiej Kapituły Metropolitalnej. Był prefektem gimnazjalnym, a następnie wizytatorem nauki religii w szkołach na terenie archidiecezji wileńskiej. Od 1936, ze względu na stan zdrowia, nie przejawiał większej aktywności. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

A. Śnieżko, (w:) *Polski słownik biograficzny,* t. 19 s. 43; Cz. Brzoza, K. Stepan, *Posłowie polscy w parlamencie rosyjskim 1906-1917. Słownik biograficzny.* Warszawa 2001, s. 128-130.

Mackiewicz Antoni (Antanas Mackevičius), ur. 26.06.1828 we wsi Morkiai koło Kielm (Kelmė) na Żmudzi, zm. 28.12.1863 w Kownie; ksiądz katolicki. Pochodził ze żmudzkiej rodziny szlacheckiej, uczył się w gimnazjum w Wilnie, w l. 1846-1849 studiował na uniwersytecie w Kijowie, w 1853 ukończył Seminarium Duchowne w Worniach na Żmudzi. W l. 1853-1855 był wikarym w Krakinowie (Krekenava), a w l. 1855-1863 – filialistą w Podbrzeziu (Paberžė) w powiecie kiejdańskim. Wygłaszał radykalne kazania w duchu antycarskim, 11.08.1862 w Kiejdanach nawiązał kontakt z Zygmuntem Sierakowskim i Konstantym Kalinowskim. Na początku 1863 zorganizował oddział powstańczy, liczący ok. 250 osób, głównie parafian. 20.03.1863 z ambony odczytał manifest powstania i na czele oddziału wyruszył do lasów krakienowskich, by walczyć z wojskami carskimi. W kilku potyczkach jego oddział odniósł zwycięstwo nad carskimi oddziałami. Dopiero 17.12.1863 r. został schwytany w pobliżu Czekiszek pod Kownem, wzięty do niewoli i wkrótce stracony.

Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 2. Vilnius 1986, s. 669.

Mackiewicz Franciszek, ur. przed 14.10.1765, zm. 13.01.1842; ksiądz katolicki, biskup kamieniecki. Uczył się w Wilnie i tu w 1789 otrzymał święcenia kapłańskie, był sekretarzem biskupa M.R. Sierakowskiego. W 1815 został biskupem kamienieckim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 275.

Maćkowiak Władysław, ur.w 1910 w Sytkach koło Drohiczyna, rozstrzelany 4.03.1942 w Berezweczu na Białorusi; ksiądz katolicki. Seminarium Duchowne ukończył w 1939 r. w Wilnie; 18 czerwca t.r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego; na Uniwersytecie Stefana Batorego uzyskał stopień doktora teologii. Latem 1939 abp Jałbrzykowski mianował go wikariuszem parafii Ikaźń na Brasławszczyźnie; w 1940 został proboszczem tej parafii, 3.12.1941 gestapo aresztowało go i został osadzony w więzieniu w Brasławiu. 4.03.1942 żandarmi przywieźli księdza do Berezwecza i tam w lesie rozstrzelali. Ekshumacji po wojnie nie było i dokładnie nie wiadomo, gdzie jest jego ciało.

T. Krahel, *Kapłani – męczennicy z Berezwecza*. „Znad Wilii" 1996. 09.1-15.

magdalenki, zob. Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia.

Makarewicz Tadeusz, pseud. Stanisław Kalina, ur. w 1872, zm. w 1951; ksiądz katolicki, publicysta i działacz katolicki. Ukończył gim-

nazjum w Grodnie i seminarium duchowne w Wilnie; w l. 1910-1915 redagował w Wilnie tygodnik „Przyjaciel", podczas I wojny światowej założył w Nowej Wilejce powszechną szkołę zawodową i gimnazjum, po wojnie – szkołę organistów im. J. Montwiłła w Wilnie; przez wiele lat był proboszczem w Kalwarii Wileńskiej, w l. 1932-1948 – proboszczem kościoła św. Jana, od 1928 wydawał w Wilnie pismo ludowe „Nasz Przyjaciel"; pod pseudonimem Stanisław Kalina napisał wiele powieści, m.in. *Rekolektanta* (Wilno 1915), *Czamara* (1927), *Buda nad Wilią* (Wilno 1930).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 214-215.

Makarij Bułgakow, imię świeckie Michaił, ur. 19.09.1816 w Nowooskolu kurskiej guberni, zm. 9.06.1882 w Czerkizowie pod Moskwą; duchowny prawosławny, arcybiskup wileński, teolog prawosławny. Pochodził z rodziny prawosławnego duchownego, uczył się w szkole wiejskiej, następnie w seminarium duchownym w Biełgorodzie, później w seminarium w Kursku; potem studiował w Akademii Duchownej w Kijowie, którą ukończył w 1841; w tymże roku wstąpił do zakonu i przyjął imię Makarij; był profesorem w Akademii; w 1842 został przeniesiony do Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie pracował do 1857, następnie był biskupem tambowskim, w 1859 mianowano go biskupem charkowskim a w 1868 został arcybiskupem wileńskim i litewskim; w 1879 mianowany metropolitą moskiewskim. W Wilnie przebywał rzadko, ponieważ jako członek świętego Synodu Prawosławnego miał wiele obowiązków w Petersburgu. Przebywając w Wilnie mieszkał w swojej rezydencji w Trynopolu. Był znanym teologiem prawosławnym, autorem prac religijnych, m.in. *Prawosławnoje dogmaticzeskoje bogosłowije* (5 tomów), *Istorija russkoj cerkwi* (12 tomów).

Bolszaja enciklopiedija, pod red. S.N. Jużakowa, t. 4. S.-Petersburg, bd., s. 43; W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie.* Vilnius 2005, s. 311.

Makary, zw. Czortem, ur. ?, zm. w 1497; duchowny prawosławny. Był prawosławnym metropolitą kijowskim; archimandrytą monasteru Św. Trójcy w Wilnie, w 1495 witał u wrót cerkwi Bogurodzicy w Wilnie księżnę Helenę, córkę Iwana III, narzeczoną wielkiego księcia litewskiego Aleksandra Jagiellończyka; w 1497 w drodze do Kijowa zabili go Tatarzy; kościół prawosławny zaliczył go w poczet świętych.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 215.

Malewicz Dimitrij, ur.?, zm. w 1932 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był ijerejem w cerkwi prawosławnej w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor.* Wilno. Wilno 1938, s. 46.

Malina Jan, ur.? w Kluczborku, zm. 24.12. 1672 w Tylży; duchowny ewangelicki, wydawca kancjonału polskiego. Był od 1647 pastorem polskim w Dzierzgoniu, Kisielicach, Prabutach, Wilnie (1653-1658) i Tylży (po 1658). W 1664 został z ramienia księcia Radziwiłła generalnym superintendentem wszystkich zborów ewangelickich na Litwie i nadzorcą szkół prowincjonalnych tamże. Ogłosił m.in. *Kancjonał, to jest pieśni chrześcijańskie ku chwale Boga* (Królewiec 1671, II wyd. 1684), gdzie zamieścił również własne przekłady pieśni z języka niemieckiego oraz *Lament żałosny* (Królewiec 1656). W Wilnie wydał także kilka innych prac.

Encyklopedia Orgelbranda, t. 9, s. 572; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 185.

Malinowski Antonin, ur. 24.11.1742, zm. w 1816; ksiądz katolicki, dominikanin, biskup sufragan żmudzki. Był kaznodzieją w klasztorze dominikanów w Wilnie i prokuratorem

prowincji litewskiej. Współpracownik bpa A. Naruszewicza i nadworny teolog Stanisława Augusta Poniatowskiego. 23.09.1782 prekonizowany biskupem tytularnym Cinna i sufraganem żmudzkim.

P. Nitecki, Biskupi *Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 278.

Malinowski Józef, żył w XVI/XVII w., duchowny i teolog karaimski. Przywódca Karaimów w Trokach; organizator gminy karaimskiej w Birżach; autor pism religijnych.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 217.

Malinowski Karol, ur. 29.01.1741 na Podlasiu, zm. po 1796; ksiądz katolicki, jezuita, nauczyciel, redaktor, wydawca. Uczył się w kolegium jezuickim w Grodnie, do zakonu jezuitów wstąpił i nowicjat odbył w Wilnie w l. 1755-1757; studiował retorykę w Słucku w l. 1757-1759, uczył w Nowogródku i Grodnie; w l. 1761-1764 studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, w 1766-1770 – teologię w kolegium w Grodnie; do 1773 uczył w Collegium Nobilium w Wilnie, pisał i drukował wiersze okolicznościowe; po kasacie zakonu jezuitów został wizytatorem szkół w Komisji Edukacji Narodowej oraz prezesem drukarni Antoniego Tyzenhauza w Grodnie, współpracował z „Gazetą Grodzieńską", potem wydawał w Warszawie w l. 1792-1796 gazetę polityczno-informacyjną „Korespondent Warszawski i Zagraniczny".

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 217.

Malukiewicz Klemens, ur. w 1876, zm. w 1934; ksiądz katolicki. Był z pochodzenia Litwinem; po ukończeniu seminarium duchownego pracował w kilku parafiach na Wileńszczyźnie, a od 1911 do 1934 był proboszczem i dziekanem w Trokach.

P. Buckus, *Vilniaus krašto dvasininkai.* „Voruta"

Małachowski Jakub, ur. 30.04.1678 w Wilnie, zm. 14.08.1710 tamże; brat zakonny, jezuita, malarz, rzeźbiarz. Po ukończeniu klasy syntaksy wstąpił do zakonu jezuitów 28.08.1700. Nowicjat odbył w Wilnie przy kościele św. Ignacego i pozostał tam do 1704. Wszechstronnie uzdolniony, uprawiał stolarstwo i snycerstwo, a szczególnie wybijał się w malarstwie; w ciągu kilku lat stworzył wiele obrazów religijnych, z których żaden się nie zachował. W l. 1704-1706 działał w Nieświeżu; namalował obrazy *Św. Franciszek Ksawery* i *Św. Stanisław Kostka* do kościoła św. Michała za miastem (zachowane tam do połowy XVIII w.); zapewne wykonał także wymienione w historii kolegium obrazy ołtarzowe, które były w kościele Bożego Ciała: *Św. Michał Archanioł, Św. Anioł Stróż, Św. Franciszek Ksawery* oraz obraz służący jako zasłona statuy Matki Boskiej Loretańskiej w gł. ołtarzu. Od 1706 pracował przy odnawianiu po pożarze kościoła św. Kazimierza w Wilnie, malując obrazy do odbudowanych ołtarzy; m.in. w 1709 namalował obraz *Św. Ignacy.*

J. Poplatek, J. Paszenda, *Słownik jezuitów artystów.* Kraków 1972; J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich,* t. 5. Warszawa 1993, s. 317.

Małachowski Kazimierz, ur. ?, zm. w 1806; brat zakonny, jezuita, malarz. W zakonie jezuickim od 1771. Namalował obrazy ołtarzowe do kościołów św. Kazimierza i św. Ignacego w Wilnie (przeniesione do kościoła Misjonarzy), malował też obrazy do kościoła św. Jana w Wilnie. Pracował również w Nieświeżu.

Słownik artystów polskich, t. 5. Warszawa 1993, s. 318.

Małynicz-Malicki Mieczysław, ur. ? zm. w 1969; ksiądz katolicki; w latach 1932-1935 proboszcz w Trokach; był wielkim antagonistą

Józefa Piłsudskiego. W maju 1935 w związku ze śmiercią, a następnie uroczystościami pogrzebowymi Piłsudskiego, ks. Małanicz-Malicki nie podporządkował się zarządzeniom władz kościelnych odnośnie nabożeństw żałobnych, nie chciał również na ten temat dyskutować z przedstawicielami społeczeństwa trockiego. Wykorzystał ambonę do ataków na (już nieżyjącego) Piłsudskiego, na władzę. Został aresztowany i uwięziony, a następnie sądzony; jego proces sądowy stał się sensacją w całym kraju, w 1935 został uwięziony. Po wojnie był aresztowany, siedział w łagrach, a potem osiadł w Słucku i stąd duszpasterzował w domach prywatnych w Mohylewie, Bobrujsku, Homlu, Mińsku. Pochowany w Brzostowicy na Białorusi.

Ks.T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik.* Białystok 1999, s. 112.

Mamaje, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki, klasycystyczny, zbudowany w końcu XVIII w., w 1866 zamieniony na cerkiew prawosławną; obecnie czynny jako cerkiew prawosławna p.w. Spaso-Prieobrażenskaja. Jest to świątynia jednonawowa, na planie prostokąta, z trójkątnymi frontonami na szczytach. Fasada ozdobiona wielkim portalem, półkolumnami i niszami różnych kształtów.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 132.

Manasse (Menasze ben Josef z Ilji, Menasze Iljer), ur. w 1767 w Smorgoniach, zm. w 1831 w Ilji na Wileńszczyźnie; rabin o skrajnie postępowych poglądach, talmudysta, prekursor haskali (oświecenia żydowskiego). Wykształcenie talmudyczne, uzyskane w domu ojca, uzupełniał jako samouk (matematyka, mechanika, języki). Należał do kręgu związanego z Wielkim Gaonem Wileńskim. Doszedł do przekonania, że komentarze do Talmudu często odchodzą od ścisłego wykładu tekstu, a część nakazów *Szulchan Aruch* (kodyfikacja prawa religijnego) nie ma podstawy w Prawie. Uznany za heretyka, ledwie uszedł przed klątwą rabinów. Wyruszył do Berlina, lecz dotarł tylko do Królewca. Później wędrował jako prywatny nauczyciel po ziemiach kresowych, wcielonych do Rosji i Galicji. W 1827 został rabinem w Ilji koło Wilejki na Wileńszczyźnie. Po roku ustąpił z tego stanowiska nie mogąc pogodzić się z okrucieństwem poboru kantonistów (wcielanie młodocianych (12-25 lat) Żydów do carskiego wojska przez gminy żydowskie). Prześladowany przez przeciwników, miał trudności z publikowaniem dzieł, pozbawionych aprobaty rabinów. Opowiadał się za „produktywizacją" Żydów, występując m.in. przeciwko zwyczajowi utrzymywania młodych ludzi przez teściów. Jeszcze większe oburzenie wśród ortodoksów wywołało jego dzieło *Alfej Menasze* (cz. 1, 1822; cz.2 wydał jego wnuk w 1905), w którym dowodził, że Prawo wykładane przez rabinów winno ulegać przemianom, wraz ze zmianami uwarunkowań zewnętrznych.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 97.

Mankowicze, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Georgija (św. Jerzego), murowana, zbudowana w 1895.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Mańturzyk Antoni, ur. 28.05.1905 we wsi Brzóza w powiecie kozienickim, zm. 15.12.1965 Northwich w Anglii; ksiądz katolicki, kapelan wojskowy. Od 1918 uczył się w gimnazjum w Kozienicach, a w 1922 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, gdzie złożył egzamin dojrzałości i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego, zakończone egzaminem magisterskim; święcenia kapłańskie

otrzymał 4.04.1931 i został skierowany na wikariat do parafii Widze w d. powiecie brasławskim. Po trzech miesiącach otrzymał nominację na prefekta szkół w parafii Gierwiaty w powiecie wileńskim; w 1935 został wikarym w Bieniakoniach, a 14.01.1936 – rektorem kościoła w Podbrodziu, na terenie parafii Korkożyszki w powiecie święciańskim. Był jednocześnie prefektem szkół i kapelanem pomocniczym dla oddziałów Korpusu Ochrony Pogranicza. 8.04.1939 otrzymał nominację na kapelana rezerwy Wojska Polskiego w stopniu kapitana, w końcu sierpnia został zmobilizowany i mianowany kapelanem Szpitala Wojennego w Wilnie, pracował w nim do 26.09.1939, następnie pracował jako prefekt w Podbrodziu. 13.12.1939 został aresztowany przez władze litewskie i osadzony w więzieniu w Wilnie, z Wilna wywieziono go do Kowna, a następnie osadzono w obozie w Kołatowie pod Kownem, potem przeniesiono do Wiłkomierza i na koniec do Wojtkuszek. Stąd po zajęciu Litwy przez Sowietów 10.07.1941 został wywieziony razem z internowanymi żołnierzami do Kozielska, tu został skazany na 10 lat łagrów; z Kozielska wywieziony do Griazowca i stamtąd po amnestii – zwolniony. 25.08.1941 wstąpił do armii gen. W. Andersa i otrzymał przydział do 13 pułku piechoty 5 dywizji; w końcu lipca 1942 przeniesiony do 7 dywizji i z nią przeszedł do Iranu, a następnie do Iraku; jako starszy kapelan II Polskiego Korpusu przeszedł kampanię włoską. Po zakończeniu wojny przybył do Anglii, po zdemobilizowaniu był proboszczem w Delamera. Zmarł w Anglii.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem.* Białystok 2005, s. 81-82.

Marcin z Wilna zob.: **Lintfari** Marcin

Marian z Jeziorka, ur. ?, zm. 1491 w Wilnie; ksiądz katolicki, bernardyn. Był pierwszym przełożonym klasztoru bernardynów w Wilnie i prowincjałem litewskim.

M.J.

marianie, Zgromadzenie Księży Marianów pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, Congregatio Clericorum Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptioni Beatissimae Virginis Mariae (MIC), męskie zgromadzenie zakonne, założone w 1673 przez S. Papczyńskiego, zatwierdzone w 1699 przez papieża Innocentego XII.; marianie nosili wtedy białe habity; w XVII w. marianie prowadzili działalność mającą na celu podniesienie moralności społeczeństwa polskiego; główne cele: szerzenie kultu Niepokalanego Poczęcia NMP i duszpasterstwo parafialne. Odrodzenia zakonu dokonał Litwin, bł. Jerzy Matulewicz (Matulaitis), który swoje śluby zakonne złożył w 1909. Odnowiciel zakonu zmienił konstytucję, a białe habity zmienił na czarne sutanny kleru diecezjalnego. 15.09.1910 papież Pius X zatwierdził nowe konstytucje. W 1923 staraniem J. Matulewicza powstał klasztor w **Drui**, w województwie wileńskim; marianie zajęli klasztor bernardyński i prowadzili tam od 1923 szkołę powszechną, a od 1930 białoruskie Gimnazjum im. Króla Stefana Batorego; w 1938 na polecenie wojewody wileńskiego, Ludwika Bociańskiego gimnazjum zostało zlikwidowane; w 1940 dwaj marianie – Jerzy Kaszyra i Antoni Leszczewicz – wyjechali do miejscowości Rosica na Białorusi, gdzie pełnili służbę duszpasterską; w lutym 1943 obaj z rąk hitlerowców zginęli śmiercią męczeńską; w **Wilnie** księża marianie od 1935 mieli swój dom przy ul. Zygmuntowskiej, mieszkał tam 1 ksiądz, 7 kleryków i 1 brat zakonny; do 1940 obsługiwali oni kościół św. Jerzego.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 262; r. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*. Vilnius 1997.

mariawici, nazwa wyznawców skupionych wokół Starokatolickiego Kościoła Mariawitów, powstałego w Polsce po upadku powstania styczniowego. Inicjatorką jego utworzenia i założycielką była Maria Franciszka Kozłow-

ska, która najpierw w 1887 założyła w Płocku nowy zakon Sióstr Ubogich św. Klary, których zadaniem było naśladowanie życia Marii (*Mariae vitae* – stąd nazwa: mariawitki) i szerzenie kultu maryjnego.W 1893 Maria Franciszka Kozłowska powołała Zgromadzenie Kapłanów Mariawitów. W 1906 ks. Jan Michał Kowalski udał się do Rzymu z delegacją mariawicką, by uzyskać akceptację papieża dla działalności mariawitów w łonie Kościoła katolickiego. Święte Oficjum zamiast akceptacji rzuciło klątwę imienną na J.M. Kowalskiego i M.F. Kozłowską, dając początek prześladowaniu mariawitów. Mariawici nie zaprzestali jednak swojej działalności, pomimo że w 1935 nastąpił rozłam na tle doktrynalnym pomiędzy mariawitami płockimi (Starokatolicki Kościół Mariawitów), a mariawitami z Felicjanowa (Katolicki Kościół Mariawitów). Działalność mariawitów mimo starań nie zyskała aprobaty władz polskich w okresie międzywojennym. Dopiero dekret z 1947 uregulował stan prawny Kościoła Mariawitów w Polsce. Doktryna religijna mariawitów odrzuca takie dogmaty rzymskokatolickie, jak: nieomylność papieża w sprawach wiary i moralności, dogmat o niepokalanym poczęciu NMP, znosi obowiązek spowiedzi konfesyjnej, uznaje siedem sakramentów katolickich, zachowuje szacunek dla relikwii, świętych obrazów i pamiątek po świętych, odrzuca jednak kult obrazów oraz wiarę w cuda z nimi związane. Niepokalane poczęcie NMP – mimo szczególnego szacunku, jakim się ją otacza – traktowane jest jako prawda wiary, a nie jako dogmat, co znaczy, że wiara w nie nie jest uważana za konieczną do zbawienia. Za swoje specjalne powołanie mariawici uznają szerzenie czci Przenajświętszego Sakramentu jako ratunku dla pogrążonego w grzechu świata. Głównym ośrodkiem mariawitów w Polsce jest Płock. Na czele władz Starokatolickiego Kościoła Mariawitów stoi Synod, składający się z delegatów świeckich i duchownych, w okresie między Synodami – Kapituła Generalna. Organem wykonawczym jest Rada Kościoła. Od sierpnia 1969 Starokatolicki Kościół Mariawitów jest członkiem Światowej Rady Kościołów. Na Litwie sektę mariawitów upowszechnił ks. Antanas Tulaba w Zaniemeniu, w Kriukai nad Niemnem; przed I wojną światową przyjeżdżał on do Wilna i tu wspólnie z ks. Józefem Grynkiewiczem (Juozas Grinkevičius) zakładał parafie mariawickie. Według A. Vaičiūnasa, w Wilnie w l. 1906-1914 działały trzy kaplice mariawickie: przy ulicy Betlejemskiej w Markuciach, przy ul. Polnej i przy Zawalnej nr 5. Po pierwszej wojnie światowej prawdopodobnie w Wilnie już ich nie było, działali natomiast w Kownie do 1940 roku. Wydawali w języku litewskim czasopismo „Marijavitas".

„Marijavitas" 1906-1912; A. Vaičiūnas, *Marijavitai Sūduvoje ir Kriūkuose.* „Suvalkija" 2004; *Encyklopedia elektroniczna Wiem.*

mariawitki, Congregatio Mariae Vitae, żeńskie zgromadzenie zakonne założone w 1737 przez ks. Józefa Turczynowicza, proboszcza kościoła św. Stefana w Wilnie; zakon zatwierdził w 1752 papież Benedykt XIV. Celem zakonnic była praca wychowawcza i kształcenie dziewcząt; zajmowały się też one opieką nad konwertytkami z judaizmu, co powodowało zatargi z gminą żydowską; zakonnice składały śluby czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. Mariawitki miały 16 klasztorów na Litwie i Białorusi, ubogo uposażonych (dom i plac z ogrodem), żyjących z jałmużny i pracy swych rąk. Po 30 latach liczyły sióstr 60, a nawróconych (neofitek) około 400; za to ściągnęły na siebie gniew Żydów, którzy wyrobili u konsystorza wileńskiego wyrok kasaty. Po kasacie zakonu w 1774 przez konsystorz wileński, jego regułę ponownie potwierdził papież Klemens XIV. Zgromadzenie działało później głównie na Białorusi do 1842; w Wilnie dwie siostry mariawitki, Róża Górska i Agata Korniłłowiczówna, w 1820 prowadziły Dom Towarzystwa Dobroczynności.

Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana.* T. III. Warszawa 1985, s. 188;H. Markiewiczowa, *Wileńskie Towarzystwa Dobro-*

czynności w początkach XIX w. „Nasz Czas" 2007, 03.

Markiewicz Jan Chryzostom, ur. ?, zm. w 1864 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był prałatem i regensem Seminarium Duchownego w Wilnie. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 156.

Marquart (Markwart, Markward) Jakub, ur. ok. 1582 w Ornecie, zm. 5.03.1658 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita; w 1613-1616 był profesorem filozofii, 1617-1618 – profesorem matematyki i prefektem studiów w Akademii Wileńskiej. W 1622-1642 był spowiednikiem i wychowawcą na dworze królewskim Wazów w Warszawie, w 1633-1634 i 1646-1648 – prepozytem warszawskiego domu profesów. Podczas wojen szwedzkich przebywał w Czechach.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 408,

Marquart (Markwart) Jan Jakub, ur. 8.12.1641 na Warmii, zm. 4.04.1719 w Reszlu, brat Jerzego; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Kształcił się na Warmii i w Wilnie. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1664. Był kaznodzieją i profesorem teologii, gramatyki i matematyki w różnych szkołach jezuickich oraz spowiednikiem Anny, córki Zygmunta III. W 1686-1687 był profesorem matematyki i prefektem drukarni w Akademii Wileńskiej. Przez 6 lat prowadził misję jezuicką w Królewcu.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 187.

Marquart Jerzy, ur w 1591 w Ornecie, zm. w 1660, brat Jana Jakuba; ksiądz katolicki, kustosz katedralny warmiński. Studiował w Braniewie i w Wilnie. Był proboszczem w Tolkmicku i kanonikiem warmińskim. Przez pewien czas przebywał na dworach magnackich w Polsce, był kapelanem wojskowym w wojsku polskim. W 1630 był administratorem kapituły w Olsztynie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 187.

Marquart (Margwart, Markwart) Józef od św. Salezego, ur. w 1739, zm. w 1797; ksiądz katolicki, pijar, nauczyciel matematyki. W 1754 wstąpił do zakonu pijarów, po ukończeniu studiów nauczycielskich był profesorem w kolegiach pijarskich litewskiej prowincji; w 1772 wydał w Wilnie podręcznik *Nauka matematyczna w częściach arytmetyki i geometrii...* w którym wprowadził polską terminologię matematyczną (przyjęły się z niej nazwy: płaszczyzna, trójkąt, wielościan).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 221.

Marsänger Józef, ur. 23.03.1902 w Krakowie, zm. 9.06.1982 w Sołach na Białorusi; ksiądz katolicki, jezuita, kapelan AK. Jako kleryk studiował na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie literaturę klasyczną ucząc równocześnie języka polskiego i łaciny w l. 1926-1931, od 1939 mieszkał ponownie w Wilnie, w czasie okupacji – duszpasterz w okolicach Witebska i Mińska, kapelan Armii Krajowej podczas operacji „Ostra Brama". Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; w 1957 aresztowany i przez kilka miesięcy więziony w Mińsku, potem proboszcz od 1968 w Sołach pod Oszmianą.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 55; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 221.

Martynelis Bolesław, ur. 13.09.1895 we wsi Awiże w powiecie jezioroskim na Litwie, zm. 28.09.1955 w Angli; ksiądz katolicki, kapelan wojskowy. Pochodził z rodziny litewskiej; ukończył cztery klasy szkoły rosyjskiej,

a klasę 5-tą prywatnie; wstąpił następnie do Seminarium Duchownego w Wilnie i ukończył je w 1920, tego roku przyjął święcenia kapłańskie i został skierowany do Stokliszek, gdzie był wikariuszem; w 1921 otrzymał nominację na proboszcza do Wiszniewa koło Świra, skąd w 1926 przeszedł na parafię Terenowo w powiecie lidzkim, a w 1933 – do Dukszt Pijarskich w powiecie wileńsko-trockim; w 1938 został proboszczem w Krewie, a 14.05.1939 – w Gieranonach w powiecie lidzkim; 10.04.1940 został aresztowany przez NKWD i uwięziony. Po amnestii został zwolniony z łagru i wstąpił do armii gen. W. Andersa. Od 18.10.1941 pełnił obowiązki kapelana 19 pułku piechoty; w 1942 był kapelanem rezerwowym w 5 Brygadzie Wileńskiej, później pełnił obowiązki kapelana tej brygady w Libanie. Po wojnie z polskimi żołnierzami przybył do Anglii i tam pracował wśród polskich emigrantów. Zginął w nieznanych okolicznościach 28.09.1925. Jego tragiczną śmiercią zajmował się Scotland Yard.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 83.

marylki, zob. Zgromadzenie Sióstr Najświętszego Imienia Jezus.

Masaliszki lub Okmiany, obecnie Akmena, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, parafia (obszczina) starowierców, założona przez starowierców-pomorców na początku lat 30-tych XX w.; w 1937 wzniesiono drewnianą świątynię (molennę); nastawnikiem był Michaił Gawriłow (1937-poł. lat 1950-tych); świątynia czynna.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 236.

Masclet Jan Chrzciciel, ur. 4.09.1762, zm. po 1817; ksiądz katolicki, franciszkanin, biskup sufragan miński. Studiował w Wilnie i tamże w 1787 otrzymał święcenia kapłańskie, następnie prowadził pracę duszpasterską we Francji, a od 1791 w Rosji. 26.09.1814 prekonizowany biskupem tytularnym Camachus i sufraganem mińskim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 285.

Massalski Ignacy Jakub, ur. 30.07.1726 w Oleszycach k. Grodna, zm. 28.06.1794 w Warszawie; ksiądz katolicki, biskup wileński, książę. Pochodził z książęcego rodu; ukończył Collegium Nobilium w Wilnie, a także Akademię Wileńską, studiował w Warszawie i Rzymie (1748), w 1752 uzyskał stopień doktora obojga praw, jego dysertację *De praecipuis Ecclesiae Romanae placitis* wydano w 1755 Rzymie; był proboszczem w Wołpie i Różanie, kanonikiem wileńskim i warszawskim, od 1748 pisarz i referendarz litewski. 29.03.1762 prekonizowany biskupem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 27.07.1762. Zwolennik niezależności Litwy, dążył do utworzenia metropolii w Wilnie. Uczestniczył aktywnie w działalności politycznej: lawirował między królem, konfederacją barską a Rosją. Współzałożyciel i przewodniczący Komisji Edukacji Narodowej, prezes Komisji Rozdawniczej Litewskiej, członek Rady Nieustającej, przeciwnik Konstytucji 3 Maja. Dbał o rozwój kultury, rozwinął szkolnictwo parafialne, przyczynił się do rozwoju Akademii Wileńskiej. Mało zajmował się życiem religijnym diecezji, prowadząc świecki tryb życia. Za przystąpienie do Targowicy powieszony podczas insurekcji kościuszkowskiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 285; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 515-555.

Matulewicz Jerzy Bolesław (Jurgis Boleslovas Matulevičius, Matulaitis) ur.13.04.1871 w Ługinie k. Mariampola na Litwie, zm. 27.01.1927 w Kownie; ksiądz katolicki, marianin, biskup wileński, błogosławiony. Uczył się w gimnazjum w Mariampolu, ale z powodu gruźlicy kości przerwał naukę, kontynuował później,

dzięki kuzynowi, w gimnazjum w Kielcach, tam zmienił nazwisko Matulaitis na brzmienie polskie – Matulewicz. Po ukończeniu gimnazjum wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach, następnie uczył się w seminarium warszawskim i w Akademii Duchownej w Petersburgu; W 1898 otrzymał święcenia kapłańskie; następnie podjął dalsze studia we Fryburgu szwajcarskim, gdzie uzyskał doktorat; po powrocie do Polski został profesorem prawa kanonicznego oraz łaciny w Seminaium Duchownym w Kielcach; był też działaczem chrześcijańsko-społecznym w Warszawie. Założył Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich i organizował kursy społeczne. Jesienią 1907 został powołany na katedrę socjologii w Akademii Duchownej w Petersburgu. W 1909 wstąpił do zakonu marianów w Warszawie na Bielanach, odnowił ten zakon i w 1911 został jego generałem. Założył też żeńskie zgromadzenie Sióstr Ubogich od Niepokalanego Poczęcia NMP. 23.10.1918 prekonizowany biskupem wileńskim, rządy w diecezji objął 8.12.1918, a sakrę biskupią przyjął 11.12.1918. W Wilnie założył żeńskie zgromadzenie – Sióstr Służebnic Jezusa Chrystusa w Eucharystii (eucharystki), przeznaczone do pracy wśród ludności białoruskiej. W związku z działalnością kół prawicowych polskich przeciwko niemu – 14.07.1925 zrezygnował z rządów w diecezji i 1.09.1925 mianowany został arcybiskupem tytularnym Adulis oraz wizytatorem apostolskim na Litwie, zamieszkał w Rzymie, dokąd przeniósł dom generalny marianów. W styczniu 1927, przebywając na Litwie, zachorował na ostre zapalenie wyrostka robaczkowego. Umarł 27.01.1927 w Kownie. Uroczysty pogrzeb odbył się w katedrze kowieńskiej, a w 1934 jego ciało przeniesiono do mariańskiego kościoła w Mariampolu. Beatyfikowany 28.06.1987 przez Jana Pawła II w Rzymie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 287; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 675-694.

Matulis Władysław, ur. w 1886, zm. 1967; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Sołach w d. powiecie oszmiańskim.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 55.

Matusiewicz Czesław, ur. 13.05.1913 na Wileńszczyźnie, zm. 4.05.1961 w Olecku; ksiądz katolicki. W 1933 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, jednocześnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i zdobył tytuł magistra teologii. Dnia 18.06.1939 otrzymał święcenia kapłańskie i od razu został wysłany do parafii Prozoroki w powiecie dziśnieńskim, pozostał tam do aneksji tych terenów przez ZSRR; 25.05.1941 otrzymał wezwanie do służby wojskowej w Armii Czerwonej, jednakże został zwolniony na skutek decyzji Moskwy. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej musiał się ukrywać, a podczas okupacji niemieckiej pracował nadal w Prozorokach, wyjeżdżał do katolików na teren przedwojennej Białoruskiej SRR; po zakończeniu II wojny światowej wyjechał do Polski; w 1947 był wikarym w Korycinie koło Białegostoku, a w l. 1949-1953 – dziekanem w Braniewie, potem w Prabutach i w l. 1959-1961 – proboszczem w Świętajnie Oleckim; w 1961 przeszedł na emeryturę, zmarł w Olecku.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 84-85.

Matwiejczyk Antoni, ur. 3.11.1889, zm. 10.09.1941 w Mołczadzi koło Zdzięcioła; ksiądz katolicki. Do Seminarium Duchownego w Petersburgu wstąpił w 1910 i po jego ukończeniu w 1915 przyjął święcenia kapłańskie; od 1922 był administratorem parafii Spas przy granicy z ZSRR; w 1929 został proboszczem dwóch parafii: Oborek i Horodziłowo, koło Mołodeczna; w 1937 przeszedł do parafii Skrzybowce w powiecie lidzkim, a w 1938 został administratorem parafii Mołczadź koło Nowogródka; w tej parafii zastał go wybuch

II wojny światowej. Nie są znane jego dalsze losy, wiadomo tylko, jak pisze ks. T. Krahel, że zmarł w Mołczadzi 10.09.1941. Powodem śmierci było zaziębienie się podczas skrywania się przed wywiezieniem na Sybir.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 88.

Matyszczyk Stanisław, ur. 8.11.1909 w miejscowości Gaj koło Oran (ob. Varena, Litwa), zm. prawdopodobnie 22.06.1941 w Wilejce; ksiądz katolicki. Pochodził z rodziny kolejarskiej, ojciec był często przenoszony na inne stacje; naukę rozpoczął w Rosji; w 1920 rodzina powróciła do Polski, uczył się więc w Dąbrowie, a później w Kobryniu, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. Po maturze powołany został do czynnej służby wojskowej, służył w Szkole Podchorążych Łączności w Zegrzu; po odbyciu służby wojskowej, w 1932 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, jednocześnie studiował na Wydziale Teologii Uniwersytetu Stefana Batorego, który ukończył w 1938 i w tymże roku otrzymał święcenia kapłańskie, następnie został skierowany do parafii Widze w powiecie brasławskim, po wybuchu II wojny światowej pozostał w Widzach. W czerwcu 1941 został aresztowany przez NKWD i wywieziony do więzienia w Wilejce. Według ks. T. Krahela, ks. Matyszczyk „prawdopodobnie 22 czerwca 1941 został rozstrzelany na terenie więziennym w Wilejce", mógł być też rozstrzelany na drodze śmierci na wschód.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 86-87.

Mazowiecki Michał, ur. 29.09.1618 w Ostrowcu w diec. poznańskiej, zm. 23.02.1684 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1636, retorykę studiował w Połocku w l. 1638-1639, filozofię w Wilnie w l. 1642-1645, teologię w Braniewie w l. 1645-1649; był profesorem filozofii w Braniewie (1653), rektorem i superiorem w Reszlu (1664-1667), prowincjałem litewskim w Wilnie (1679-1683). W l. 1670-1672 był profesorem prawa kanonicznego w Akademii Wileńskiej, w l. 1683-1684 – rektorem Akademii Wileńskiej. Ogłosił drukiem: *Panegyricus funebris...* (Wilno 1644) i *Sacerdos oraris...* (1658).

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 189; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 224.

Mażuto Iosif, ur. w 1879 we wsi Krawczyny powiatu święciańskiego, zm. w 1984; nastawnik (duchowny) starowierski. Od dziecka interesował się pismami religijnymi, czytał starowierskie księgi; ukończył szkołę początkową; w l. 1895-1899 był piewczym (chórzystą) w molennej; od 1935 nastawnik (duchowny) w molennej w Jurgieliszkach w powiecie święciańskim; zbudował tam świątynię starowierską (molennę).

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 234.

Mączka Bogusław, ur. 14.04.1875 w Zaleszanach k. Tarnobrzega, zm. 11.10.1958 w Kaliszu; ksiądz katolicki, jezuita. W 1889 wstąpił do zakonu jezuitów, ukończył literaturę klasyczną na Uniwersytecie Jagielońskim, uczył w Chyrowie i w Nowym Sączu; w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie uczył języka łacińskiego i greckiego, w l. 1929-1933 był rektorem kolegium i dyrektorem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, w l. 1934-1935 tylko dyrektorem szkoły, w l. 1935/1936 – nauczycielem; w l. 1937-1939 uczył w Pińsku, od września 1939 ponownie w Wilnie; w 1942 został aresztowany i po pobycie w więzieniu na Łukiszkach w Wilnie został internowany w Poniewieżyku i w obozie Szałtupie (Šaltupis) na Litwie. Po II wojnie światowej działał w Polsce.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 224.

Mdzewski Michał Maurycy, ur. ok. 1653, zm. 16.05.1718; ksiądz katolicki, biskup sufragan płocki. Ukończył Akademię Wileńską. 19.12.1791 prekonizowany biskupem tytularnym Dercus i sufraganem płockim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 198.

Mejszagoła, Maisiagala, d. w powiecie wileńsko-trockim, obecnie w rejonie wileńskim, Litwa. Kościół katolicki p.w. Wniebowzięcia NMP, murowany, otynkowany, zbudowany w l. 1862-1865. Jest to świątynia na planie prostokąta, w stylu historycznym, z elementami neogotyku i neorenesansu, jednowieżowa, jednonawowa. W ołtarzu głównym są rzeźby z 1783 św.św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, św. Katarzyny, św. Marii Magdaleny.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1997, s. 172; J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi*. Warszawa 2004, s. 135.

metodyzm, metodyści, zob. Kościół Ewangelicko-Metodystyczny.

Meysztowicz Walerian, syn Aleksandra Michała, ur. 24.06.1893 w Pojościu k. Poniewieża na Litwie, zm. 29.05.1982 w Rzymie; ksiądz, pamiętnikarz. Do gimnazjum uczęszczał w Petersburgu, podczas pierwszej wojny światowej służył w wojsku rosyjskim, w l. 1918-1920 walczył jako wachmistrz z bolszewikami w kawaleryjskim oddziale Jerzego Dąmbrowskiego, odznaczony Orderem Wojennym Virtuti Militari. W 1921 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, był kapelanem Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej „Odrodzenie", sekretarzem arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego, od 1932 radcą ambasady RP przy Watykanie; od 1937 profesorem prawa kanonicznego Uniwersytetu Stefana Batorego; we wrześniu 1939 został kapelanem 1 pułku ułanów. Po napaści sowieckiej przez Litwę dotarł do Rzymu, został infułatem i członkiem kapituły Bazyliki św. Piotra. Założył w Rzymie Polski Instytut Historyczny, współredagował serie „Antemurale" i „Sacrum Poloniae Millenium". Wydał m.in. *Dobra kościelne w Wielkim Księstwie Litewskim* (1935) oraz tomy wspomnień: *Poszło z dymem.* (Londyn 1973), *To co trwałe* (1974), *Gawędy o czasach i ludziach* (1983).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 226; *Wielka encyklopedia PWN,* t. 17. Warszawa 2003, s. 310.

Miadzioł, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon miadziolski, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Stanisława, pokarmelicki, późnobarokowy, fundowany wraz z klasztorem karmelitów przez starostę zarzeckiego Antoniego Koszczyca, zbudowany w 1754. W 1840 klasztor zamknięto, a w 1866 kościół przerobiono na cerkiew prawosławną. W 1920 oddany katolikom, zamknięty po drugiej wojnie światowej, w 1989 zwrócony wiernym. Jest to świątynia na planie kwadratu, nakryta dużą kopułą na ośmiobocznym bębnie, nad którą wznosi się ażurowa latarnia. Fasada rozczłonkowana za pomocą kolumn, pilastrów i nisz. Wszystkie elewacje zwieńczone są frontonami o łamanej linii. Wystrój wnętrza ma charakter rokokowy, jego elementami są m.in. pilastry z kapitelami, nisze na rzeźby z konchami i zachowane częściowo freski.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 134.

Miaguny, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Kaplica katolicka, murowana, wzniesiona w XIX w. Obecnie w dobrym stanie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Miakinkow Anton, syn Matwieja, żył w XIX/XX w.; duchowny starowierski, nastawnik.

Był proboszczem cerkwi (molennej) staro-wierców w Wilnie na Nowym Świecie.

P.I. Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny.* 1830-1930. Wilno 1930, s. 7.

Miasota, w d. powiecie mołodeckim, obecnie rejon mołodecki, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Dymitra Sołuńskiego, drewniana, zbudowana w XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Michalewicz Aleksander, żył w XX w.; duchowny prawosławny, prawnik, nauczyciel. Był nauczycielem łaciny i języka niemieckiego w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Przez pewien czas był jego dyrektorem. W czasie okupacji niemieckiej przyjął stan duchowny, był proboszczem jednej z parafii prawosławnych na Wileńszczyźnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym św. Eufrozyny w Wilnie.

A. Kotkowski, *Od Budslawia do gułagu.* „Komunikat" 2000.

Michaliszki w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie (obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński. Białoruś); kościół katolicki p.w. Św. Michała, poaugustiański, wczesnobarokowy, fundacji Cypriana Pawła Brzostowskiego, zbudowany w 1653 wg projektu arch. K. Pensa na lewym brzegu Wilii, nieprzerwanie czynny. Kościół jest masywną jednonawową świątynią z trójbocznie zamkniętym prezbiterium oraz dwiema niskimi zakrystiami i niewielką półokrągłą kruchtą. Fasada, ozdobiona lizenami, gzymsami i różnego kształtu niszami, flankowana jest przez dwie czworoboczne wieże, pomiędzy którymi wznosi się trójkątny szczyt. Nawa nakryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami. W dolnej kondygnacji wież znajdują się kaplice. W bogatym wystroju wnętrza zwracają uwagę stiukowe ołtarze boczne, 12 rzeźb apostołów i dekoracje w postaci putt, maszkaronów i ornamentów roślinnych. Ołtarz główny ozdobiony kolumnami, rzeźbami biskupów i puttami.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 135.

Michalkiewicz Kazimierz Mikołaj, ur. 1.02. 1865 w powiecie wiłkomierskim na Litwie, zm. 16.02.1940 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Pochodził z rodziny szlacheckiej, z gminy Žemaitkiemis (Żemojtkiemie). Kształcił się w Wilnie i Petersburgu, gdzie w Akademii Duchownej studiował teologię. Po święceniach kapłańskich w 1888 był wikariuszem w Witebsku i Warkowie na Łotwie, następnie proboszczem w Birżagole w guberni witebskiej i w Mińsku oraz kapelanem w twierdzy w Kronsztadzie, był także kapelanem w rosyjskiej marynarce wojennej. W 1905 został dziekanem w Mińsku, następnie – kanonikiem wileńskim, protonotariuszem apostolskim i w l. 1907-1918 administratorem diecezji wileńskiej. Rozwinął działalność charytatywną i oświatową wśród Polaków na Litwie. Zwolennik przyłączenia Wileńszczyzny do Polski, w czerwcu 1918 został aresztowany przez Niemców i osadzony w klasztorze Maria Laach w Nadrenii. Jesienią 1818 powrócił do Wilna, na początku 1919, gdy bolszewicy zajęli Wilno, ks. Michalkiewicz próbował przedostać się do Polski, lecz 29.04.1919 został po drodze schwytany i wywieziony do więzienia w Moskwie, wkrótce jednak zwolniony powrócił do Wilna, gdzie mianowano go pomocnikiem biskupa Jerzego Matulewicza. 12.01.1923 prekonizowany biskupem tytularnym Thyatira i sufraganem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 10.06.1923. W l. 1925-1927 był wikariuszem generalnym i kapitulnym. Pochowany w krypcie katedry wileńskiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 290; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 881-815.

Michalski Stanisław, ur. 1.05.1912 w Mełpinie k. Śremu, zm. 25.12.1950 w Wiszniewie k. Lidy; ksiądz katolicki, jezuita. Po ukończeniu

studiów filozoficznych w r. szk. 1938/1939 uczył matematyki w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie i był zastępcą prefekta konwiktu, podczas okupacji studiował teologię na konspiracyjnym uniwersytecie; w 1942 był więziony na Łukiszkach w Wilnie, potem w obozie pracy w Poniewieżyku na Litwie; po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Wiszniewie w d. powiecie oszmiańskim.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 55; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 227.

Michałowo, lit. Mikalavas, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, parafia (obszczina) starowierców, założona przed 1816; była tam drewniana molenna, nastawnikami m.in. byli: Iwolij Portnow (zm. w 1879), Ioann Zubkow, Kallistrat Stachow (1920-1930), Jewierinij Iwanow, Platon Potaszow.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 245.

Michniewicz Adolf, ur. w 1870, zm. 24.09.1938 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był wikarym w kościele Bernardynów w Wilnie; postać znana z hazardowych operacji finansowych, zmarł tragicznie. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 373.

Michniewicz Ilij, ur.?, zm. w 1847 w Wilnie; duchowny prawosławny, mnich. Był przeorem klasztoru prawosławnego Świętego Ducha w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym św. Eufrozyny (Jefrosinii) na Nowym Świecie w Wilnie.

P.I. Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny*. 1830-1930. Wilno 1930, s 45.

Michniewicze w pobliżu Zalesia, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki matki Boskiej), zbudowana w 1866 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Mickiewicz Józef, ur. 12.06.1744 na Litwie, zm. 17.07.1817 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Uniwersytetu Wileńskiego. Uczył się w Grodnie, w 1761 wstąpił do zakonu jezuitów; w Akademii Wileńskiej studiował filozofię i matematykę, uzyskując stopień doktora filozofii i nauk wyzwolonych; w 1773 ukończył studia teologiczne i otrzymał święcenia kapłańskie; potem kształcił się w naukach fizycznych oraz uczył w wileńskim konwikcie szlacheckim i w Akademii Wileńskiej, gdzie w 1775 został kierownikiem gabinetu fizycznego. Po przekształceniu Akademii w Szkołę Główną Litewską był w l. 1781-1804 profesorem fizyki eksperymentalnej, w 1805 został cenzorem ksiąg, w 1806-1807 był honorowym prezesem Towarzystwa Nauk i Umiejętności, w 1806/1807 był zastępcą rektora, w l. 1799, 1804 i 1811 – dziekanem Wydziału Fizyki i Matematyki; wydał m.in. *Uwagi o meteorologii i o sposobie robienia obserwacji meteorologicznych* (Wilno 1813).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 228.

Mickuny, lit. Mickūnai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Wniebowzięcia NMP, murowany, otynkowany, wzniesiony w 1826 w stylu wczesnego klasycyzmu, na planie prostokąta, z niewysoką wieżyczką. W 1869 świątynię zamknęły władze rosyjskie, w 1871 zamieniono na cerkiew prawosławną, w 1918 zwrócona katolikom; w 1922 kościół wyremontowano, w 1935 restaurowano.

K. Misius, r. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 536.

Miechowski Jakub lub Jakub Lis z Miechowa, żył w XV/XVI w.; ksiądz katolicki, cy-

sters z diecezji krakowskiej, biskup sufragan wileński. Został biskupem sufraganem wileńskim w 1512, według innych źródeł, jak pisze V. Petkus, biskupem w Wilnie był w l. 1496-1531.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 850.

Miedniki, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie w rejon wileński, Litwa. Pierwszy kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy ufundował król Władysław Jagiełło w 1391 i osadził przy nim kanoników regularnych. W 1788 r. zbudowano nowy drewniany kościół. W 1832 Rosjanie klasztor skasowali, a w 1865 świątynię zamienili na cerkiew. W latach 1910-1931 parafianie pod kierunkiem ks. Antoniego Rutkowskiego zbudowali nowy drewniany kościół p.w. Świętej Trójcy i św. Kazimierza wg projektu Antoniego Filipowicza-Dubowika. Świątynia posiada wyniosłą delikatną trójkondygnacyjną wieżyczkę ze spiczastym dachem i krzyżem. Kościół został odnowiony w 1983 przez franciszkanina ks. Władysława Kamila Wielmańskiego. W kościele jest cenny prospekt organowy z 1788 r. w stylu późnego baroku oraz obraz „św. Kazimierz", kopia obrazu Wincentego Leopolda Sleńdzińskiego; na początku XX w. namalowała go wileńska malarka Łucja Bałzukiewiczówna. W 1961 w klasztorze przy kościele zamieszkali franciszkanie.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1997, s. 174; M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 2004, s. 57.

Mielegiany, lit. Mielagėnai, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon święciański, Litwa. Kościół katolicki p.w. Św. Jana Chrzciciela, klasycystyczny, fundacji Justyny Kublickiej, zbudowany w l. 1779-1790, przebudowany w 1830 staraniem Józefa Kublickiego, remontowany w l. 1877, 1894-1896 i 1908. W założeniu świątynia miała być pomniejszoną kopią katedry wileńskiej. Jest to budowla trójnawowa, na planie prostokąta, bez apsydy i wież. Fasadę akcentuje monumentalny portyk o czterech kolumnach dźwigających szerokie belkowanie i trójkątny fronton. Po obu stronach portyku znajdują się głębokie nisze z rzeźbami św. Piotra i św. Pawła, wykonane w 1838 przez artystę Wincentego Smokowskiego z pobliskich Krykian. Elewacje zdobią pilastry, prostokątne płyciny i rozwinięte gzymsy. Nawa środkowa nakryta jest oryginalnym stropem kasetonowym, nawy boczne mają sklepienia krzyżowe.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1997, s. 175-176.

Miewany w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Matki Boskiej Anielskiej, drewniany, zbudowany na początku XX w.; po II wojnie światowej spalony; na jego miejscu zbudowano w 1990 nowy kościół murowany.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Międzyleski Wawrzyniec, herbu Jastrzębiec z Włotowa, ur.?, zm. 13.05.1529; ksiądz katolicki, biskup. Studiował w Krakowie, stopień bakałarza uzyskał w 1501, był notariuszem publicznym w 1503, pisarzem wielkoksiążęcym w l. 1511-1524 w Wilnie; w l. 1520-1529 był był biskupem kamienieckim. Znany jako pisarz polityczny, autor dziełka *Descriptio potentiae Turciae* (1514).

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 40

Międzygórski (Medžiogorskis) Antoni, ur. ok. 1752 w powiecie wiłkomierskim, zm. 2.09.1828 w Kownie; ksiądz katolicki, poeta. Uczył się w misjonarskim Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1777 otrzymał święcenia kapłańskie tamże; był kapelanem w Kownie, następnie proboszczem w Rumszyszkach i Darsuniszkach w Kowieńskiem. Pisał wiersze w języku łacińskim, polskim

i litewskim, ale jego utwory nie były drukowane i nie zachowały się; pochowany w Darsuniszkach.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 180-181.

Mikołaj I z Gorzkowa, ur. ok. 1350 w Gorzkowie pod Krakowem, zm. w 1414; ksiądz katolicki, biskup wileński. Studiował w Pradze, był kanonikiem krakowskim i kustoszem sandomierskim; profesor na Wydziale Prawa Akademii Krakowskiej, od 1402 – rektor. Był trzecim biskupem wileńskim; obrany został przez kapitułę niewątpliwie za rekomendacją Jagiełły i za zgodą Witolda; był z pochodzenia Polakiem i szlachcicem herbu Osmoróg-Gierałt. Obrany 16.01.1408. Przyczynił się do rozwoju sieci parafialnej, rozwinął działalność oświatową i gospodarczą, uzyskał od wielkiego księcia Witolda nowe przywileje dla diecezji; za jego czasów zbudowano kościoły w Nowych Trokach, w Gieranonach, w Wielkich Solecznikach, w Trabach.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s 25-26; J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 13; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 295; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 179-183.

Mikołajewski Władysław, ur. 20.04.1906 w Dobrzycy, zm. 21.07.1947 w Warszawie; brat zakonny, jezuita. Od 1933 był sekretarzem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; w 1942 ochotniczo pojechał z abpem Romualdem Jałbrzykowskim internowanym do Mariampola; po II wojnie światowej przebywał w Gdyni.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 229.

Mikołajunce, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja, drewniana, wzniesiona w XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Mikucki Antoni, ur. 1748, zm. 1811; ksiądz katolicki, pijar, dramatopisarz, kaznodzieja, pedagog. Uczył w kolegiach pijarskich w Lidzie i Wilnie, w l. 1786-1789 był prorektorem domu pijarskiego w Lubieszowie, w l. 1790-1796 – rektorem domu wileńskiego. Dla uczniów napisał komedię *Nieszczęśliwość troskliwych* (Wilno 1771) oraz *Krótkie zebranie geografii naturalnej, politycznej i historycznej* (Wilno 1776).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L. J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 229.

Mikulski Dominik, ur. ok. 1631 na Litwie, zm. 12.06.1686 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. Studiował w Akademii Wileńskiej, uczył w kolegiach jezuickich w Grodnie, Nieświeżu, Poszawszu i Krożach. W l. 1679-1682 w Akademii Wileńskiej wykładał teologię i prawo kanoniczne. W 1667 w Krożach wystawił dramat *Belisarius*.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*. Vilnius 1981, s. 212.

Mikutowicz Seweryn, ur. 7.04.1834, zm. 3.07.1907 w Wilnie; ksiądz katolicki. W 1863 wygnany na Sybir, gdzie był ofiarą tragicznych przejść. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 373.

Milcza, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Narodzenia NMP, murowana, zbudowana w końcu XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Milikont-Narwoysz Franciszek Ksawery, ur. 15.01.1742 w Choduciszkach, zm. 26.06.1819

w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor matematyki, doktor filozofii, profesor Szkoły Głównej Wileńskiej. Nowicjat i seminarium nauczycielskie odbył w Wilnie w latach 1756-1760, w l. 1760-1761 studiował w Akademii Wileńskiej filozofię, w l. 1761-1763 matematykę, w l. 1765-1769 teologię; w 1772 uzyskał stopień doktora filozofii i nauk wyzwolonych; w l. 1767-1770 był profesorem matematyki w Akademii Wileńskiej. Po kasacie zakonu jezuitów działał u Antoniego Tyzenhauza podskarbiego litewskiego w Grodnie, gdzie jako inżynier pracował nad usprawnieniem Niemna, a następnie został wysłany do Holandii, Anglii i Niemiec dla zapoznania się z urządzeniami przemysłowymi. Po upadku Tyzenhauza w 1783 wrócił do Wilna do Akademii, przemianowanej już na Szkołę Główną Litewską. Od 1803 był członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, należał do loży masońskiej „Gorliwy Litwin". Był kanonikiem katedry wileńskiej; pracował także nad oznaczeniem geograficznego położenia miast litewskich.

E. Małachowicz, Wilno. *Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Przechadzki po Wilnie. Zarzecze. Cmentarz Bernardyński.* Wilno 1997, s. 46; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 247.

Miłkowski Edward, pseud. Prometeusz Wicher, ks. Alojzy Ślepowron, ur. w 1878, zm. w 1907; ksiądz katolicki, poeta, działacz społeczny. W 1901 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, był wikariuszem w Dąbrowie i Zabłudowie; wydawał czasopisma „Za wiarę i ojczyznę" (Kraków 1904) i „Protest" (Warszawa 1906), za patriotyzm osadzony został przez władze rosyjskie w klasztorze franciszkanów w Grodnie; „za życie niemoralne i działalność występną" - 18.12.1905 pozbawiony przez biskupa Edwarda Roppa praw i obowiązków kapłańskich; chciał stworzyć niezależny kościół słowiański i propagować ruch etyczny wśród robotników; opuszczony przez przyjaciół popełnił samobójstwo; o pięknie jego wierszy wydanych w 1907 w Warszawie w zbiorkach *Ave Vita, Dobra Nowina, Gehenna* – pisał Bolesław Prus.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 231.

Miłkowski Stanisław, ur. w 1881, zm. w 1961; ksiądz katolicki, kaznodzieja, działacz oświatowy. Do gimnazjum uczęszczał w Grodnie; w 1898 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, stopień magistra teologii uzyskał w Akademii Duchownej w Petersburgu w 1906; w l. 1908-1911 był wikarym kościoła Wszystkich Świętych w Wilnie, kapelanem Towarzystwa Dobroczynności tamże, prefektem i kaznodzieją; współpracował z wileńskim kołem „Elsów", założył i redagował dwutygodnik „Słowo i Czyn" (1909-1911) oraz dziennik „Gazeta 2 Grosze" (1910-1911); w l. 1914-1926 był profesorem Seminarium Duchownego w Wilnie; podczas I wojny światowej kierował Towarzystwem Polskiej Szkoły Ludowej, w 1915 został rektorem kościoła św. Michała; w 1919 – wiceprezesem Polskiej Macierzy Szkolnej Ziem Wschodnich; w l. 1921-1939 był prezesem Towarzystwa Pomocy w Samokształceniu im. Tomasza Zana w Wilnie; w l. 1924-1935 – moderatorem Sodalicji Akademiczek; w 1936 został proboszczem kościoła św. Jana; w czasie II wojny światowej był proboszczem w Nowej Wilejce, ukrywał i wspierał Żydów; od 1951 przebywał w Derewnie k. Baranowicz.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 232.

Miłuński Maciej, ur. 22.02.1646 na Mazowszu, zm. 16.08.1719 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował w Akademii Wileńskiej w 1669-1672 filozofię, w 1673-1677 – teologię. W 1677-1678 był profesorem retory-

ki w Akademii Wil., w 1689-1690 – teologii i prawa kanonicznego, w 1694-1696 – teologii moralnej oraz regensem Seminarium Papieskiego. W 1702 był sekretarzem prowincjała, w 1702-1706 – prepozytem wileńskiego domu profesów. Wykładał ponadto w Połocku i Warszawie, był rektorem w Pińsku i Nieświeżu. Wydał w Wilnie 2 dzieła religijne: *Explanatio iuris ecclesiastici canonico-morales...* (1705) i *Discursus ascetici de regia via S. Ignatii...* (1713).

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 425.

Minkiewicz Adam, ur. 11.08.1684 w Wilnie lub w powiecie oszmiańskim, zm. 14.03.1740 w Żodziszkach (dziś Białoruś); ksiądz katolicki, jezuita, poeta, autor dramatów szkolnych. W l. 1701-1710 studiował w Akademii Wileńskiej, w l. 1728-1729 wykładał tam teologię. Był rektorem kolegiów jezuickich w Nieświeżu, Pińsku i Żodziszkach. W Wilnie wystawił dramaty: *Seria in crastinum interna protracta in serum convivia male carte dilata* (1714); *Solium regnantis a ligno Dei olim a divis Japoniae martyribus cum sanguinis et vitae dispendio occupatum* (1714); *Filaria mortus fraternae luctu praeludentia* (1713). Pisał też panegiryki, pisma religijne.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*. Vilnius 1981, s. 336.

Minkowicze, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew (molenna) starowierców p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), drewniana, zbudowana na początku XX wieku.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Minor Szlomo, ur. w 1826 w Romnach, zm. w 1900 w Wilnie; rabin, publicysta. Otrzymał tradycyjne religijne wykształcenie. W 1848 wstąpił do szkoły rabinów w Wilnie, po jej ukończeniu wykładał tam Talmud. W 1859 roku został rządowym rabinem w Mińsku. Jako jeden z pierwszych rabinów w synagodze wygłaszał kazania w języku rosyjskim, które wydał po rosyjsku pt. *Grad radosti* (Minsk 1862) i *Rieczi* (Moskwa 1895). W 1869 został rabinem Moskwy. Kiedy latem 1892 r. (zgodnie z rozkazem carskim z 28.03.1891) większość Żydów wysiedlono z Moskwy, policja zamknęła centralną synagogę, a Minor, jako jej rabin, złożył do generał-gubernatora, wielkiego księcia Siergieja Aleksandrowicza prośbę o pozostawienie w Moskwie Żydów i synagogi. Jednakże zgodnie z decyzją imperatora Minor został wysiedlony z Moskwy i zabroniono mu mieszkać za linią osiedlania się Żydów. Powrócił więc do Wilna, gdzie poświęcił się pracy publicystycznej i działalności społecznej. Publikował artykuły w prasie hebrajskojęzycznej i jidysz, a także w prasie rosyjskiej, głównie pod pseudonimem Remez. Wydał w języku rosyjskim *Posle pogroma* (Moskwa 1882), *Rabbi Ippolit Liutostanskij i jego „Talmud i jewrej"* (Moskwa 1889). Przyjaźnił się z Lwem Tołstojem, któremu pomagał w nauce języka jidysz i lekturze *Pięcioksięgu*.

Jewrejska elektroniczeskaja enciklopiedija.

Miory, w d. powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Wniebowzięcia NMP, zbudowany w 1907. Jest to świątynia trójnawowa, neogotycka z czerwonej cegły, z pięciobocznym prezbiterium i pojedyńczą zakrystią. Dominantą bryły kościoła są dwie wysokie wieże nakryte spiczastymi dachami. Ściany są wzmocnione masywnymi, schodkowymi szkarpami. Fasadę zdobią portal, rozeta i wąskie, ostrołukowe nisze. W ściany boczne świątyni wmurowano od zewnątrz tablice nagrobne książąt Światopełk-Mirskich.

Encyklapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi, t. 3. Minsk 1986, s. 517; Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939*. Warszawa 2003, s. 339.

Mirek Stanisław, ur. 4.11.1892 w Sidzinie k. Myślenic, zm. 11.06.1978 w Starej Wsi;

ksiądz katolicki, jezuita. Od 1924 w zakonie jezuitów, w l. 1925-1929 uczył religii, języka łacińskiego i historii w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, potem pracował w duszpasterstwie w Kołomyi i we Lwowie, po II wojnie światowej działał we Wrocławiu; w l. 1950-1951 był więziony.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 232.

Mironas Vladas, ur. 22.06.1880 we wsi Kuodiškis w powiecie Rokiškis (Rakiszki), zm. 17.02.1953 w więzieniu we Władimirze w Rosji; ksiądz katolicki, polityk litewski. Uczył się w Poniemuniu i w gimnazjum w Mitawie (ob. Jelgava, Łotwa), lecz w 1896 został z gimnazjum usunięty, bo odmówił modlitwy w języku rosyjskim; w 1901 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, a w 1904 Akademię Duchowną w Petersburgu, w tymże roku otrzymał święcenia kapłańskie. Po święceniach przybył do Wilna, był kapelanem w szkole prywatnej, następnie – proboszczem w Choroszczy, Olkienikach, Dawgach i dziekanem w Mereczu. W 1917 włączył się do litewskiego ruchu niepodległościowego, wybrany do litewskiej Taryby, był jej wiceprzewodniczącym; 18.02.1918 podpisał akt niepodległości Litwy; był posłem na III Sejm Litewski; w l. 1929-1938 – naczelny kapelan Litewskiego Wojska; w 1938 i do 25.03.1939 był prezesem rady Ministrów RL; znany na Litwie działacz polityczny i społeczny; w lipcu 1940 aresztowany przez NKWD, osadzony w więzieniu najpierw w Olicie, później w Kownie, w końcu czerwca wyzwolony z więzienia po ucieczce komunistów z Litwy; od połowy 1941 do 1945 mieszkał we własnym folwarku Bukanciškės koło Dawgów; w l. 1945-1947 był proboszczem w Wilnie; w 1947 został aresztowany przez NKWD i wywieziony do miasta Władimir w Rosji.

A. Banevičius, *111 Lietuvos valstybės 1918-1940 politikos veikėjų*. Vilnius 1991, s. 92.

misjonarze, lazaryści, Zgromadzenie Księży Misjonarzy Świętego Wincentego a Paulo, Congregatio Missionis (CM), zgromadzenie zakonne, założone w 1625 w Paryżu przez św. Wincentego a Paulo; zatwierdzone w 1632 przez papieża Urbana VIII; do Polski sprowadzeni przez Ludwikę Marię Gonzagę; biskupi powierzyli im większość seminariów duchownych. Do **Wilna** sprowadził ich bp Aleksander Kotowicz w 1685 i osadził na tzw. Górce Zbawiciela (ul. Subocz), podarował też folwark w Jęczmieniszkach koło Niemenczyna; klasztor założyli w Wilnie w 1686 w d. pałacu Sanguszków; przy klasztorze Teofil Plater ufundował kościół p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, wzniesiony w l. 1695-1730, zamknięty przez Rosjan w !844, zwrócony w 1920, czynny do 1945; przy klasztorze był sad, ogród, 5 stawów rybnych, gdzie hodowano karpie i karasie; misjonarze posiadali też browar, łaźnię, kuźnię, wozownię, stajnię i inne budynki gospodarcze; prowadzili w Wilnie od 1773 misjonarskie seminarium duchowne, m.in. w tym seminarium uczył się późniejszy architekt Wawrzyniec Gucewicz; seminarium władze rosyjskie zamknęły w 1844 razem z klasztorem; od 1803 działała szkoła parafialna, do której uczęszczało ok. 100 uczniów; przy klasztorze działał w l. 1788-1791 przytułek dla podrzuconych niemowląt p.w. Dzieciątka Jezus; od 1745 przy klasztorze istniał szpital, w którym pracowały siostry szarytki. W 1920 misjonarze powrócili do Wilna, działali tam do 1945, w okresie międzywojennym w klasztorze było 9 księży, 26 kleryków i 13 braci. Jednym z ostatnich misjonarzy wileńskich był Adolf Trusewicz (1919-2001). Misjonarze mieli też klasztor w **Konwaliszkach** w powiecie oszmiańskim, ufundowany przez Mikołaja Jankowskiego, kanonika mińskiego, zbudowany w 1808, skasowany w 1844; misjonarze utrzymywali tam szkółkę i obsługiwali parafię.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 262; r. Laukaitytė, *Lietuvos vienuoli-*

jos XX a. Vilnius 1997; *Wielka encyklopedia PWN,* t. 17. Warszawa 2003, s. 499-500.

Misztołt Antoni Alojzy, ur. 28.05.1685 w nowogródzkiem, zm. 25.11.1740 w Witebsku; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1700; uczył się w kolegium jezuickim w Nieświeżu, w l. 1706-1709 i w 1710-1714 studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, w 1721 uzyskał stopień magistra sztuk wyzwolonych i filozofii, w 1724 – doktorat filozofii; wykładał w kolegiach jezuickich oraz w l. 1721-1725 w Akademii Wileńskiej; potem był rektorem kolegium w Nowogródku, gimnazjum w Połocku i kolegium w Witebsku; opracował dzieje rodziny magnackiej Sapiehów: *Historia Illustrissimae Domus Sapiehanae* (Wilno 1724).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 233.

Mitrofan, ur.?, zm. w 1878 w Wilnie; duchowny prawosławny, mnich. Był ihumenem klasztoru prawosławnego Świętego Ducha w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 45.

Młodzianowski Andrzej, ur. 30.11.1627 w pobliżu Kowna, zm. 10.01.1686 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta; pisarz nowołaciński. W 1642 wstąpił do nowicjatu w Wilnie, w l. 1644-1646 uczęszczał do klasy retoryki w Akademii Wileńskiej, filozofię w l. 1646-1649 studiował w Pińsku, teologię w l. 1651-1655 w Akademii Wileńskiej oraz w 1646 w Ołomuńcu. W l. 1649-1651 uczył w szkołach jezuickich w Kownie, Orszy, następnie we Wrocławiu, Opawie i Świdnicy. W l. 1660-1672 był rektorem w szkołach jezuickich w Kownie i Krożach, w l. 1672-1676 – profesor w kolegiach jezuickich w Połocku i Nieświeżu. W Krożach wystawił dramat *De Rebelii Bulgariae regis filio* (1669); pełnił funkcję oficjalnego panegirysty prowincji litewskiej, napisał m. in. *Icones Symbolicae vitae et mortis Josaphat* (Wilno 1675), w 1688 wydał w Wilnie traktat panegiryczny *Domestica Samogitiae Ducatus ornamenta, in venerationem decorum... Casimiri Pac*; w 1673 wydał *Suppetiae militares ex divis Poloniae Lituanaeque gentis tutelaribus* oraz *Augura spei publicae... Casimiro Joanni Sapieha...* (1673). W rękopisie pozostawił *Tractatus theologiae moralis. De sacramentis.* Ostatnie lata spędził w Wilnie jako zastępca mistrza nowicjatu.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų.* Vilnius 1981, s. 213-214; *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3. Warszawa 1982, s. 143; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 233.

Moczulski Aleksander Rafał, ur. w 1790 w Kielmach (Kelmė) na Żmudzi, zm. w 1866 w Birżach; ksiądz ewangelicki. W 1810 wstąpił na uniwersytet w Królewcu na Wydział Teologiczny, w 1815 po ukończeniu uniwersytetu został księdzem ewangelickim w Kiejdanach, w l. 1820-1832 był proboszczem w Datnowie, w 1833 – wicesuperintendentem w Wilnie, w 1834 został wicesupeintendentem żmudzkim, a od 1837 – superintendentem żmudzkim, rezydował w Birżach. Wydawał w języku litewskim literaturę religijną dla ewangelików.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 429-430

Modzelewski (Modzelowski, Modzielewski) Zachariasz ur. 6.09.1648 na Mazowszu, zm. 13.07.1710 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Wstąpił do zakonu jezuitów w 1668 i odbył nowicjat w Wilnie; ukończył seminarium pedagogiczne i uczył w Grodnie i Nowogródku; w l. 1673-1676 studiował filozofię, w 1678-1682 – teologię w Akademii Wileńskiej, w 1685 uzyskał stopień magistra nauk wyzwolonych i filozofii i został w Akademii Wileńskiej profesorem filozofii i etyki (1689-1691), potem był dyrek-

torem studium filozoficznego w Połocku, rektorem kolegium w Łomży (1694-1699) oraz dyrektorem innych szkół; wydał m.in. *Theses ethico-politicae de societae humana*... (Wilno 1690) oraz żywoty świętych, m.in. *Chwalebne niektórych Sług Bożych dzieła* (Wilno 1703).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 234.

Mohylewer Samuel, Szmul, Szmuel, zw. Rabim z Radomia, ur. w 1824 w Głębokiem na Wileńszczyźnie, zm. w 1898 w Białymstoku; rabin, protagonista ruchu syjonistycznego. Pochodził z rodziny rabinów, lecz ojciec zadbał, by jego wykształcenie obejmowało także nauki świeckie i obce języki (w tym język polski). Od 1848 piastował stanowisko rabina w Głębokiem na Wileńszczyźnie, później w Szakach (Šakiai) na Litwie (od 1854), od 1860 - w Suwałkach, od 1868 w Radomiu i od 1883 w Białymstoku. Aktywnie uczestniczył w życiu społecznym gmin żydowskich. W czasie powstania styczniowego nawoływał Żydów do zachowania neutralności. Po pogromach w Rosji w 1881, zaangażował się w pomoc uchodźcom oraz organizowanie emigracji, co związało go z ruchem Miłośników Syjonu. W Białymstoku założył jesziwę i tanią kasę kredytową dla Żydów. Był honorowym przewodniczącym Chowewej Syjon w Druskiennikach (1887) i w Wilnie (1889). Przeszedł do historii jako inicjator ruchu syjonistycznego wśród religijnych Żydów.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 174.

Moisiej, ur. ?, zm. w 1879 w Wilnie; duchowny prawosławny, mnich. Był archimandrytą klasztoru Świętego Ducha w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 45

Mokrski (Hanczel, Hączel, Henczel-Mokrski) Andrzej, ur. w 1598 w Wielkopolsce, zm. w 1649 we Lwowie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1615 w Krakowie, studiował w Kaliszu i Krakowie, wykładał we Lwowie, Łucku i Poznaniu; w 1639-1643 był profesorem Akademii Wileńskiej, komentował *Summę* św. Tomasza i wykładał egzegezę biblijną, był kaznodzieją w kościele św. Jana i prokanclerzem Akademii w l. 1643-1644; w 1646 wstąpił do zakonu bożogrobców, potem – do kanoników laterańskich; był kaznodzieją Władysława IV, dwukrotnie posłował ze Lwowa do B. Chmielnickiego; wydał kilka kazań oraz zbiór modlitw *Zrzenica duchowna*... (Wilno 1642).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 234.

Mokrzycki Filip, ur. w 1807, zm. 1887; ksiądz katolicki, dominikanin. Filozofię studiował w Wilnie i Grodnie, uczył w Mereczu, Petersburgu i Wilnie; w Studium Generalnym Wileńskim uzyskał stopień lektora teologii, był w Wilnie utalentowanym i odważnym kaznodzieją, internowanym przez władze rosyjskie w l. 1850-1858 oraz skazanym – za odczytanie manifestu powstania 1863 – na 20 lat katorgi; wydał *Kazania w różnych uroczystościach powiedziane w Wilnie* (1845).

J. Gieysztor, *Pamiętniki*, t. 1. Wilno 1921, s. 13.

Mołodeczno, przed wojną w granicach Polski, obecnie miasto w obwodzie mińskim, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Kazimierza i klasztor trynitarzy, budowle wzniesione w 1762?; później mieściło się tu prawosławne seminarium duchowne; budynek zniszczony podczas II wojny światowej, w 1956 został rozebrany na cegły. Kościół św. Józefa, murowany, wzniesiony w l. 1990-1997, czynny. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), murowana, wzniesiona w l. 1876-1871 w stylu retrospektywno-rosyjskim. Meczet muzułmański, odbudowany w l. 90-tych XX w.

Synagoga, zbudowana na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Moneta Jan, ur. w 1659, zm. w 1735; duchowny luterański. Był kaznodzieją i pedagogiem luterańskim, m.in. w Wilnie; autor podręcznika do nauki języka polskiego; tłumacz.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 235.

Montanus Maciej, ur. w 1567 w Szwecji, zm. 27.02.1650 we Fromborku; ksiądz katolicki. Kształcił się w Braniewie, potem w Wilnie i Rzymie. Był wychowawcą kuzyna papieża Sykstusa V, następnie został sekretarzem Zygmunta III i kanonikiem katedralnym warmińskim (1632).

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 195.

Montwid Leon, ur. ok. 1786 w Kilimie koło Retowa na Żmudzi, zm. 20.05.1850 w Siadach; ksiądz katolicki, wydawca. Uczył się w szkole dominikańskiej w Kalwarii Żmudzkiej, po jej ukończeniu został kierowany do Wyższego Seminarium w Wilnie, które ukończył 14.07.1812 ze stopniem kandydata teologii, a około 1835 w Akademii Duchownej w Wilnie uzyskał stopień magistra teologii. W 1812 przyjął święcenia kapłańskie i został wikariuszem w Płungianach na Żmudzi, od 1827 był proboszczem w Szkudach (Skuodas), a od 1835 – proboszczem w Siadach (Seda). Poprawił i w 1845 wydał w Wilnie *Punktay Sakimu* Konstantego Szyrwida.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 406.

Mortzfeld Fryderyk, ur. 23.08.1643 w Drwęcku pod Olsztynkiem na Mazurach, zm. w 1691 w Królewcu; duchowny ewangelicki. Od 1668 był rektorem szkoły ewangelickiej w Wilnie, od 1669 proboszczem w Miłkach w powiecie giżyckim, a w l. 1676-1691 kaznodzieją polskim w Królewcu przy kościele św. Mikołaja. W 1684 wspólnie z J. Skrodzkim wydał w Królewcu polski kancjonał, gdzie m.in. zamieścił 88 pieśni przełożonych przez siebie z języka niemieckiego.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 197.

Mosarz, w d. powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Anny, klasycystyczny, fundacji kasztelana połockiego Roberta Brzostowskiego i jego żony Anny z Platerów, zbudowany w 1792, nieprzerwanie czynny. Jest to świątynia jednonawowa, na planie prostokąta, bezwieżowa, z trójkątnymi frontonami na szczytach. Fasadę zdobią pilastry i półkoliście zamknięte nisze z rzeźbami świętych. Podobną dekorację ma ściana szczytowa prezbiterium. Wokół budynku biegnie gzyms kostkowy i szeroki pas fryzu tryglifowego ze stiukowymi girlandami.

R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 1. Wrocław 1991, s. 250-257; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 148.

Mostowiki, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon miadziolski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna, murowana, zbudowana w drugiej połowie XIX w.; obecnie w ruinach.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Mosze Icchak ha-Darszan, zw. Magidem z Kielm, ur. w 1828 w Jeziernicy k. Słonimia, zm. w 1899 w Lidzie; rabin, kaznodzieja żydowski, propagator ruchu *musar* (ruch religijny o charakterze pietystycznym). Bogatą wiedzę talmudyczną zdobył w jesziwie w Słonimiu. Pierwsze publiczne kazanie wygłosił w 1843. Po nieudanych próbach życia z handlu poświęcił się karierze kaznodziei. W 1849 objął to stanowisko w Kownie. Był kolejno kaznodzieją w Kielmach na Żmudzi (1850-1853), Żagarach na Żmudzi (1853-1858),

w Oszmianie (1858-1860) oraz w Mińsku (1860-1863). Później porzucił osiadły tryb życia i całkowicie poświęcił się wędrowaniu od gminy do gminy, w celu głoszenia kazań. Zaniechał w nich tradycyjnej egzegezy biblijnej na rzecz przekazywania treści moralnych, wynikających każdorazowo z jego własnych obserwacji rzeczywistości, m.in. brał w obronę ubogich przed wyzyskiem bogatych i starszyzny kahalnej; wzywał do miłosierdzia i humanitaryzmu – także wobec zwierząt i roślin; głosił potrzebę całkowitej czystości życia. Za swoje poglądy kilkakrotnie był aresztowany. Dwa ostatnie lata życia spędził w Lidzie.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 189-190.

Moszyński Tomasz, w zakonie Antoni, ur. 30.09.1800 na Wołyniu, zm. 3.08.1893 w Lubieszowie, pow. Pińsk; ksiądz katolicki, pijar, bibliograf, zbieracz książek, doktor teologii, pedagog. Studiował na Uniwersytecie Wileńskim, w 1824 był więziony w związku z procesem Filomatów. Był profesorem literatury, historii i prawa w szkołach pijarskich, rektorem Kolegium w Lubieszowie i opiekunem jego biblioteki, następnie przebywał w Pińsku, Mińsku i Petersburgu, gdzie się doktoryzował. W 1869 wrócił do Pińska, od 1883 przebywał w Lubieszowie. Podczas pierwszego pobytu w Pińsku (ok. 1858) zgromadził tam księgozbiór – początkowo ok. 4 tys., później 6 tys. tomów, zawierający cenne druki, rękopisy. Biblioteka Moszyńskiego zawierała głównie polonica z XVI-XVIII w., oraz dzieła w języku francuskim, łacińskim i niemieckim, historyczne, filozoficzne i z nauk ścisłych. Z powodu trudności materialnych Moszyński sprzedawał stopniowo swoje zbiory, część ich nabył C. Wilanowski z Warszawy, pozostałe sprzedał za pośrednictwem księgarzy mińskich A. Wolańskiemu. Pozostawał w kontakcie z Towarzystwem Naukowym Krakowskim, był członkiem honorowym Akademii Umiejętności. Ogłosił szereg prac naukowych, w tym także bibliograficznych, m.in. *Do historii literatury polskiej dodatek* („Dziennik Wileński" 1825, t. 1, s. 243-251, 358-362, II 320-323), *Bibliografia o pismach periodycznych w Polsce do roku 1795* („Tygodnik Petersburski" 1840 nr 31-32) oraz *Bibliografia wileńska* (Tamże 1841, nr 2-3,5), *Słówko o bibliotekach prywatnych* („Athenaeum" 6; 1841 s. 269-273). Na propozycję Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu sporządził katalog jej dzieł teologicznych, ogłosił też *Wiadomość o rękopisach polskich Oddziału Teologicznego w Cesarskiej Bibliotece Publicznej w Petersburgu* („Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego AU" 1874, t. 1, s. 233-333).

„Czas" 1893, nr 187; „Kraj" 1893, nr 38; „Przewodnik Bibliograficzny" 1893, s. 167; M. Krynicka, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 607-608.

Mościcki Aleksander, ur. 10.06.1898, zm. 25.11.1980; ksiądz katolicki, biskup sufragan łomżyński. Święcenia przyjął w 1925, był działaczem Chrześcijańskich Związków Zawodowych i innych organizacji społecznych. Podczas okupacji był profesorem seminarium duchownego w Wilnie, aresztowany i w latach 1942-1944 więziony przez Niemców, w 1945 zorganizował seminarium duchowne w Białymstoku; 6.02.1952 mianowany biskupem tytularnym Doara i sufraganem łomżyńskim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 301.

Mościszcze, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon wołożyński, obwód miński, białoruś. Cerkiew starowierców p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), drewniana, zbudowana w latach 30-tych XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Mroczka Henryk, ur. 2.03.1883 w Kożuchowie, zm. 21.05.1968 w Starej Wsi; ksiądz katolicki, jezuita. Był nauczycielem w Chyro-

wie, w r. szk. 1930/1931 uczył religii i matematyki w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie oraz był prefektem konwiktu, potem duszpasterzem w Łodzi, Lwowie, Nowym Sączu, Częstochowie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 241.

Muckermann Friedrich, ur. w 1883, zm. w 1946; ksiądz katolicki, jezuita, Niemiec. W l. 1915-1919 działacz społeczny w Wilnie; założył Ligę Robotniczą; w 1919 więziony przez bolszewików; od 1920 przebywał poza Polską.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 241.

Murowana Oszmianka w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon oszmiański, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w.Imienia Marii, drewniany, szalowany, fundacji Ignacego i Barbary Ważyńskich, zbudowany w 1809, odnawiany w 1841 i 1874, nieprzerwanie czynny. W architekturze budynku widoczne są elementy baroku i klasycyzmu. Świątynia na planie prostokąta. Wystrój zewnętrzny bardzo skromny. Wnętrze ozdabia polichromia z 2 poł. XIX w., są też trzy drewniane, bogato rzeźbione wczesnobarokowe ołtarze.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 152.

muzułmanie, arab. muslim, wyznawcy islamu; islam (arab. al.-islam – odanie Bogu) – uniwersalna (światowa) religia monoteistyczna, objawiona arabskiemu prorokowi Mahometowi przez jedynego Boga – Allaha. Wyznawcy islamu – muzułmanie – tworzą społeczność, zw. umma; w Litwie, na Ziemi Wileńskiej, islam wyznaje mniejszość pochodzenia tatarskiego. Tatarzy pojawili się w państwie litewskim w początkach XIV w. Ich obecność została odnotowana przy dacie 1342. Osiedlili się wówczas w okolicach Butrymańców, Krewa, Nowogródka, Puń i Trok, a także Wilna. W końcu XIV w. znaczniejszą grupę (podaje się około 10 tys.) sprowadził na Litwę wielki książę Witold. Wszyscy w zamian za nadaną ziemię byli zobowiązani do służby wojskowej, pracowali w kancelarii wielkoksiążęcej i dopóki zachowali język, do połowy XVI w., mieli w swej gestii kontakty ze Złotą Ordą, a później z Chanatem Krymskim; Tatarzy ze sobą przywieźli islam, ich świątynie – meczety – istniały w wielu miejscowościach Ziemi Wileńskiej, m.in. w Wilnie, Niemieżu, Sorok Tatarach, w Iwju, w powiecie oszmiańskim.

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa b.d., s. 362; M. Jackiewicz, *Leksykon kultury litewskiej*. Warszawa 2005, s. 225-226.

N

Naczelna Rada Staroobrzędowców (Starowierców) powołana została na I Ogólnopolskim Zjeździe Staroobrzędowców Bezpopowców w Wilnie w 1925. Przejęła ona obowiązek zarządzania sprawami Kościoła w okresie między soborami zwoływanymi co 5 lat i była organem regulującym religijno-społeczne życie polskich staroobrzędowców (starowierców). Wspomagała ich duchowo, organizacyjnie i prawnie w zakresie szkolnictwa staroobrzędowego, budownictwa cerkiewnego, organizacji bibliotek, kół śpiewu cerkiewnego i innych form działalności. Prowadziła prace nad ustaleniem projektu statutu regulującego sprawy cerkiewno-polityczne staroobrzędowców (starowierców) w Polsce.

Z. Jaroszewicz-Pieriesławcew, *Starowiercy w Polsce i ich księgi*. Olsztyn 1995, s. 103-104.

Nakcjanowicz Jakub, ur. 1.05.1725 na Białorusi, zm. w 1777 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk, teolog. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1742, studiował filozofię w Połocku w l. 1746-1749, teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1751-1755, w 1759 uzyskał doktorat nauk wyzwolonych i filozofii, później – teologii i prawa kościelnego; w 1757-1758 wykładał matematykę w Iłłukszcie w Łatgalii (Łotwa), w l. 1758-1762 matematykę, w l. 1762-1766 i 1768-1770 filozofię w Akademii Wileńskiej, w 1766-1768 fizykę i matematykę w Nowogródku, w 1771-1773 teologię i prawo kościelne w Grodnie, w l. 1773-1774 teologię w Akademii Wileńskiej; ogłosił prace: *Praelectiones mathematicae* (Wilno 1759, 1761) oraz *Propositiones philosiphicae*... (1763, 1765, 1770).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 244.

Naramowski Adam Ignacy, ur. 10.05.1686 w Wielkopolsce, zm. 1.08.1736 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz historyczny. Uczył się w szkołach jezuickich w Poznaniu i Warszawie, do zakonu wstąpił w Wilnie i w l. 1707-1710 studiował w Akademii Wileńskiej filozofię, potem w l. 1712-1716 teologię w Warszawie, uczył w Warszawie i Grodnie. W 1722 został kaznodzieją w kościele św. Jana w Wilnie, w 1723 uzyskał doktorat filozofii w Akademii Wileńskiej; w 1726 otrzymał urząd kaznodziei w kolegiacie św. Jana w Warszawie. W l. 1731-1734 był rektorem kolegium w Pułtusku, potem prepozytem domu profesów i rektorem kolegium w Warszawie. Ogłaszał drukiem zbiory kazań oraz prace historyczne: *Facies rerum Sarmaticarum*... (Wilno 1724-25, 1726), *Aurorae solis Sarmatici*... (Wilno 1727).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 244.

Narbutt Daniel, zakonne imię Kazimierz, syn Kazimierza i Marianny z Nowickich, brat Teodora, historyka Litwy, ur. 3.01.1738 w Dokudowie koło Lidy, zm. 17.03.1807 w Radziwoniszkach w Nowogródzkiem; ksiądz katolicki, pijar, poeta, filozof. Kształcił się w Szczuczynie, gdzie w 1755 wstąpił do zakonu pijarów. Następnie w l. 1757-1759 uczył się w kolegium pijarskim w Lubieszowie i Dąbrowicy k. Pińska oraz w l. 1759-1761 w Collegium Nobilium w Wilnie. Po studiach

w Rzymie, gdzie otrzymał w 1761 święcenia kapłańskie, wykładał kolejno w Dąbrowicy (historię, retorykę i język francuski), gdzie był też prefektem, i filozofię w Konwikcie Szlacheckim Wileńskim, gdzie zarządzał ponadto drukarnią pijarską. W Wilnie mieszkał prawie dziesięć lat. Około 1700 wyjechał do Niemiec i Francji jako opiekun synów podskarbiego litewskiego Michała Brzostowskiego. Po powrocie do kraju, w l. 1774-1775 przebywał na dworze warszawskim księcia Michała Fryderyka Czartoryskiego, kanclerza wielkiego litewskiego. Dzięki poparciu Eleonory Czartoryskiej został proboszczem w Radzyminie pod Warszawą. Następnie w l. 1784-1786 był proboszczem w Lidzie. W 1775 został na wniosek Komisji Edukacji Narodowej członkiem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. W 1777 wraz z Joachimem Litaworem Chreptowiczem zajął się uporządkowaniem systemów miar i wag w Wielkim Księstwie Litewskim i w Koronie. W tym czasie zaprzyjaźnił się z biskupem wileńskim Hieronimem Strojnowskim, księdzem Grzegorzem Piramowiczem i poetą Józefem Szymanowskim. Za zasługi dla edukacji otrzymał 23.11.1793 Order św. Stanisława. Po trzecim rozbiorze Polski osiadł w majątku brata Dominika. Pierwsze prace naukowe w l. 1764-1765 pisał po łacinie, w późniejszych latach pisał wyłącznie po polsku. Główne jego prace to *Logika czyli rozważania i rozsądzania rzeczy nauka...* (Wilno 1769), *Z filozofii wybrane zadania...* (Wilno 1771). Pisał też wiersze drukowane anonimowo w „Monitorze" i „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych".

J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozofowie.* Wilno 1994, s. 96-103; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 245..

Narewicz Andrzej, ur. 28.11.1658 na Żmudzi, zm. 8.08.1731 w Słonimiu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu wstąpił w 1674 w Wilnie. W Warszawie był profesorem filozofii w 1691-1693, w Akademii Wileńskiej – prof. filozofii w 1693-1696 oraz teologii polemicznej w 1696-1697. W 1697-1699 był prefektem szkół w Wilnie, w 1700-1711 i 1716-1731 – misjonarzem dworskim i obozowym Wiśniowieckich, w 1712-1716 – misjonarzem w Łahiszynie. W 1710 – w niewoli rosyjskiej.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 450.

Narewicz Tomasz, ur. 19.11.1691 na Żmudzi, zm. 31.03.1757 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita, poeta, dramaturg. Od 1714 studiował w Akademii Wileńskiej, następnie był tam profesorem filozofii w 1727-1730 oraz teologii i prawa kanonicznego w 1737-1738, później wykładał w kolegiach jezuickich w Warszawie, Słucku, Pińsku, Połocku i w Nieświeżu. Napisał dramat pt. *Caesar invictissimus Haliatus rex*, który wystawiono w Wilnie w 1718, wydał panegiryki pt. *Via flaminga* (Wilno1730), poświęcone wojewodzie wileńskiemu Kazimierzowi Ogińskiemu.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų.* Vilnius 1981, s. 213; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 348.

Narewicz Władysław, ur. 9.11.1656 na Żmudzi, zm. 1.08.1708 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu wstąpił w 1671, filozofię studiował w Wilnie w l. 1676-1679, teologię w Nieświeżu w l. 1682-1683 i w Warszawie w l. 1683-1686; uczył w szkołach jezuickich, był profesorem teologii w Akademii Wileńskiej w l. 1696-1698 i 1699-1703, potem był rektorem w Pińsku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 245.

Narkiewicz Jan, ur. w 1800 na Żmudzi, zm. w 1886 w Krakowie?; ksiądz katolicki, pamiętnikarz. W latach 1833-1866 pracował

w parafiach diecezji wileńskiej i żmudzkiej, a w l. 1866-1875 przebywał na zesłaniu w Tunce na Syberii. Po powrocie z zesłania zamieszkał w Krakowie, gdzie poznał Oskara Kolberga, był jego informatorem w sprawach litewskich. Wydał książki o treści religijnej oraz wspomnienia pt. *Pamiętniki księdza* (1876).

W. Armon, *Słownik biograficzny,* (w:) *O. Kolberg, Dzieła wszystkie, t. 53, Litwa.* Wrocław 1966, s. 523.

Narkuski Stanisław, ur.?, zm. 09.1564 w Wilnie; ksiądz katolicki, kanonik wileński, biskup żmudzki. Pochodził ze szlachty żmudzkiej; w Akademii Krakowskiej uzyskał w 1533 bakalaureat, w 1534 – magisterium, posiadał również doktorat z prawa kanonicznego, od 1548 był kanonikiem wileńskim i kanclerzem kurii biskupa Pawła Holszańskiego, podczas synodu w 1555 był rzecznikiem walki z reformacją na Litwie; w 1560 został archidiakonem wileńskim, 21.06.1564 – biskupem żmudzkim, nie objął jednak rządów, ponieważ we wrześniu 1564 zmarł nagle.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 246; *Biskupi żmudzcy*, wersja elektroniczna.

Naruszewicz Adam Tadeusz Stanisław, ur. 20.10.1733 na Polesiu, zm. 8.07.1796 w Janowie Podlaskim; ksiądz katolicki, jezuita, biskup łucki, poeta, historyk, tłumacz. Potomek podupadłej rodziny magnackiej, uczył się w kolegium jezuitów w Pińsku, tam w 1748 wstąpił do zakonu; studiował w Akademii Wileńskiej, po kilkuletniej pracy nauczycielskiej w Wilnie studia w l. 1758-1762 uzupełniał za granicą, głównie w Lyonie, potem uczył wymowy, historii i języka francuskiego w warszawskim kolegium jezuickim. Za pośrednictwem Adama Kazimierza Czartoryskiego zbliżył się do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, z którym ok. 1770 związał się ściśle, stając się wyrazicielem jego poglądów politycznych, realizatorem planów kulturalnych i nadwornym poetą; należał do stałych uczestników obiadów czwartkowych; w l. 1771-1777 redagował „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne". Po kasacie zakonu jezuitów w 1773 protekcja królewska zapewniła mu zasobne beneficje oraz w 1774 koadiutorię, a w 1788 probostwo w Niemenczynie i Oniksztach, a od 1775 biskupstwo smoleńskie, od 1790 łuckie; był też od 1781 pisarzem wielkim litewskim i w l. 1781-1786 sekretarzem Rady Nieustającej. W 1772-1773 wraz z F. Łojką i K. Wyrwiczem odpowiadał na argumenty mocarstw ościennych mające uzasadnić rozbiór Polski. Towarzyszył Stanisławowi Augustowi w podróży do Kaniowa; wydał w 1787 diariusz tej podróży i opis Krymu pt. *Tauryka*, sporządzony dla Katarzyny II. Podczas Sejmu Wielkiego pośredniczył między królem a Hugo Kołłątajem; zwolennik ustawy majowej, brał udział w początku 1792 w organizowaniu w swej diecezji aprobujących ją sejmików, a 3 maja wygłosił kazanie podczas uroczystości rocznicowych w Warszawie. Po przystąpieniu króla do Targowicy wycofał się z życia politycznego. Debiutował w druku jako poeta w latach pięćdziesiątych łacińskimi panegirykami, ale jego dorobek poetycki, objęty w większości wydaniem Franciszka Bohomolca (*Dzieła*, t. 1-4 1778), kilkakrotnie przedrukowywanym w XIX w., powstał głównie w l. 1770-1774; od 1775 pracował na zlecenie króla nad *Historią narodu polskiego*, ukończoną do 1386; wyd. t. 2-7 1780-1786, t. 1 1824. Pisał ody, satyry, np. *Chudy literat*, *Reduty*; sielanki, wprowadził do literatury polskiej sielankę moralną; był autorem dwu tragedii: *Gwido, hrabia Blezu* (1767-1770) i *Tankred* (1772-1773). Tłumaczył poezje Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, Woltera, Tacyta, Horacjusza.

J. Platt, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2. Warszawa 1985, s. 14; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 306-307.

Naruszewicz Kazimierz Adam, ur. 18.10.1730 na Litwie, zm. 4.04.1803 w Wilnie; jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. W 1745 wstąpił do zakonu jezuitów i studiował w kolegiach jezuickich, następnie w Akademii Wileńskiej, po której ukończeniu odbywał podróże zagraniczne, studiując matematykę. Wróciwszy do kraju objął katedrę matematyki w Akademii Wileńskiej. W 1769-1773 był rektorem Collegium Nobilium. W l. 1765-1767 pełnił funkcję kierownika oficyny. Po kasacie zakonu w 1780-1788 był sekretarzem Szkoły Głównej Litewkiej oraz proboszczem m.in. w Onikszcie.

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 189.

Narwiliszki, lit. Norviliškės, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon solecznicki, Litwa. Kościół katolicki, drewniany, zbudowany w 1929, jednowieżowy, trójnawowy, o złożonej konfiguracji, z pięcioboczną apsydą i wieżyczkami. Klasztor franciszkanów, fundowany w 1617 przez Dorotę z Zenowiczów Szorcową. W 1832 klasztor został zamknięty przez władze carskie, służył następnie za koszary wojskowe. Obecnie obiekt jest nieużytkowany. Klasztor jest budowlą parterową, o grubych murach, wzniesioną na planie prostokąta, z dwiema dwukondygnacyjnymi sześciobocznymi wieżami w narożach. Pod budynkiem znajdują się obszerne piwnice o sklepieniach kolebkowych. Północno-wschodni narożnik wzmacniają dwie masywne szkarpy. Dekoracja elewacji bardzo skromna.

K. Misius, r. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 545; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 178.

Narwojsz Franciszek zob.: **Milikont-Narwoysz** F.

nastawnik, duchowny staroobrzędowców (starowierców) bezpopowców, administrator parafii (obszcziny), proboszcz świątyni zwanej molenna, prowadzi nabożeństwo, czyta tzw. trieby (wotywy, księgi cerkiewne); na stanowisko nastawnika wybierana jest osoba spośród obszcziny (parafii); powinna to być osoba pobożna, ciesząca się szacunkiem społeczności staroobrzędowców (starowierców).

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi. Kratkij istoriczeskij i biograficzeskij słowar'*. Vilnius 2005, s. 257-258.

Nawrocki Stanisław Ignacy, ur. 18.01.1879 w Zdaniszkach na Wileńszczyźnie, zm. 1.01.1958 we Włocławku; ksiądz katolicki, poseł na sejm RP. W 1903 ukończył Seminarium Duchowne we Włocławku, w l. 1903-1910 był wikariuszem i prefektem w Radomsku, w l. 1910-1911 – wikariuszem w parafii św. Jana w Wilnie i notariuszem kurii biskupiej wileńskiej; w l. 1911-1927 był proboszczem w Zabłudowie, w l. 1922-1927 – posłem na sejm; w l. 1927-1945 – proboszczem parafii Najświętszego Serca Jezusowego w Wilnie, dokończył budowy kościoła, był członkiem rady diecezjalnej ds. liturgii, śpiewu i muzyki kościelnej, kanonikiem honorowym diecezji wileńskiej; w l. 1945-1946 mieszkał w Częstochowie, potem był rezydentem Seminarium Włocławskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 247-248.

nazaretanki, zob. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu.

Netanjahu (Milejkowski) Natan, ur. w 1879 w Krewie, w powiecie oszmiańskim, zm. w 1935 w Jerozolimie; rabin, działacz syjonistyczny. Studiował w jesziwie w Wołożynie, gdzie zetknął się z ideami syjonistycznymi. Na początku XX w. prowadził intensywną agitację syjonistyczną w Rosji. Od 1908 był wykładowcą w jednym z warszawskich gimnazjów hebrajskich. Mieszkał w Warszawie i Łodzi, kontynuował agitację w wielu gmi-

nach żydowskich w Polsce. W 1920 wyemigrował na stałe do Palestyny.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 224.

Nieborski Stanisław, ur.?, zm. 27.05.1644; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Uczył się w kolegium jezuickim w Pułtusku; studia ukończył w Krakowie, święcenia kapłańskie otrzymał w 1607. Prekonizowany na urząd 9.01.1634 jako biskup tytularny Methone.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 78; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 308; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 852.

Niedźwiecki Jan, ur. w 1754 na Inflantach, zm. w 1832 w Wilnie; ksiądz katolicki. Ukończył Uniwersytet Wileński, był regensem Seminarium Głównego w Wilnie. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 373.

Niekazieck, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon miadziolski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (św. Trójcy), drewniana, zbudowana w 1926 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Niekrasow Piotr, ur. ?, zm. w 1881 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 39.

Niemeksza Antoni, ur. w 1825 na Wołyniu, zm. 27.11.1878 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był prałatem i dziekanem Kapituły Wileńskiej, profesorem Akademii Duchownej w Petersburgu. Jako ksiądz działalność duchowną rozpoczął w Wilnie, a dzięki zdolności i pracowitości zrobił karierę jako profesor w Petersburgu, skąd za przewinienia obyczajowe został skierowany do Wilna. Tutaj był wykorzystywany przez władze rosyjskie, jako spowiednik więzienny naruszał tajemnice spowiedzi skazanych na śmierć powstańców, o ile tajemnice w ten sposób zdobyte mogły się przydać władzom rosyjskim. Niemeksza przygotował słynny „trebnik" (księga liturgiczna, rytuał katolicki po rosyjsku); z jego inicjatywy wydano modlitewnik w przekładzie rosyjskim „Zołotoj Ałtarik". Z rozkazu władz diecezjalnych „trebniki" rozesłane zostały po parafiach, a każdy ksiądz musiał pod osobistą odpowiedzialnością pokwitować odbiór. Księży, którzy próbowali wprowadzić do swoich kościołów dodatkowe nabożeństwa w języku rosyjskim, nazywano „rytualistami", jako tych którzy rytuał „Żylenty" – Żylińskiego przyjęli. Przyczynił się do usunięcia wizytek wileńskich do Wersalu, konfiskował klasztory; był proboszczem kościoła św. Jakuba i od 1863 koadiutorem-prałatem Kapituły Wileńskiej. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

Wilno i Wileńszczyzna w latach 1863-1814. opr. Wanda Dobaczewska. Wilno 1938, s. 23-24; E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 155.

Niemenczyn, lit. Nemenčinė, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Michała Archanioła, klasycystyczny, wzniesiony w l. 1852-1856 wg projektu Karola Gregotowicza, ufundowany przez Parczewskich, w miejscu wcześniejszych drewnianych. Jest to świątynia bezwieżowa, trójnawowa, na planie prostokąta.

J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi.* Warszawa 2004, s. 142.

Niemież, lit. Nemežis, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Meczet tatarski (muzułmański), drewniany, zbudowany w 1909 wg projektu arch. Aleksieja Sonina. Po drugiej wojnie światowej nieczynny, mieściło się tu muzeum krajoznawcze. W 1978 zwrócony

wiernym. Jest to nieduża świątynia wzniesiona na kamiennej podmurówce na planie prostokąta, z niewielkim przedsionkiem i małą przybudówką z tyłu. Nad czterospadowym dachem wznosi się cebulasta kopułka na ośmiobocznym bębnie, zwieńczona półksiężycem. Meczet stoi na miejscu dawniejszych świątyń tatarskich, z których pierwszą wzniesiono w 1684.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 180-181.

Niemycki Piotr, ur. w 1887, zm. w 1946; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Ostrowcu. Parafię po nim objął Henryk Wojniusz.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 56.

niepokalanki, zob. Zgromadzenie Córek Niepokalanego Poczęcia NMP.

Niestaniszki w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. NMP, wzniesiony w 1905 w stylu neogotyckim wg projektu Antoniego Filipowicza-Dubowika.

Głobus, białoruski portal elektroniczny; A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 81.

Niezabitowski Cyprian Józef (Kiprijonas Juozapas Nezabitauskis), ur. 12.09.1779 w Bojdatach (Baidotai) koło Szkudów na Żmudzi, zm. 10.07.1837 w Nancy (Francja); ksiądz katolicki, litewski poeta, tłumacz. Pochodził z polskiej rodziny szlacheckiej osiadłej na Żmudzi. Uczył się w szkole w Krożach, w l. 1792-1795 studiował w Akademii Wileńskiej, w 1803 ukończył Seminarium Duchowne w Worniach na Żmudzi. Był księdzem w Worniach, Jurborku, a od 1815 w Welonie. Uczestniczył w powstaniu 1831, po klęsce powstania zbiegł do Prus, mieszkał w Tylży, w 1835 wyjechał do Francji, gdzie w Nancy był kierownikiem polskiej szkoły. Napisał cykl litewskich wierszy poświęconych A. Mickiewiczowi: *Eiliavimas liežuvyje lietuviškai-Žemaitiškame* (1835, wyd. 1931), przetłumaczył na język litewski A. Mickiewicza *Litanię pielgrzymską*. Zmarł śmiercią samobójczą.

V. Mykolaitis, *Naujoji lietuvių literatūra*. Kaunas 1936, s. 8-10; V. Gaigalaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 357.

Nikandr Mołczanow, imię chrzestne Mikołaj, ur. ?, zm. 5.06.1910 w Petersburgu; duchowny prawosławny, arcybiskup litewski i wileński. Ukończył Akademię Duchowną w Moskwie, był żonaty, wykładał w Seminarium Duchownym w Tambowie, obronił pracę magisterską, posiadał tytuł magistra teologii. Po śmierci żony został zakonnikiem i przyjął imię Nikandr; do 1890 był rektorem Seminarium Duchownego w Tambowie; w 1891 został biskupem Narwy, a od 23.08.1895 – rektorem Akademii Duchownej w Petersburgu, później był biskupem symbirskim; litewskim i wileńskim arcybiskupem św. Synod mianował go 27.04.1904. Arcybiskupem wileńskim był 6 lat i były to trudne rządy, bo w l. 1905-1907 w imperium rosyjskim opuściło prawosławie ponad 170 tys. wiernych, którzy przeszli na katolicyzm, w diecezji wileńskiej na katolicyzm powróciło 62 tys. prawosławnych.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 343-376.

Niwniki, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew starowierców, drewniana, zbudowana w 1906 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Nosewicz Bonawentura, ur. 30.10.1769 w Wilnie, zm. ok. 1830; ksiądz katolicki, franciszkanin, kaznodzieja wileński. Śluby zakonne złożył w 1787, studiował w Akademii Wileńskiej; od 1812 był kaznodzieją kapituły katedralnej w Wilnie, przyczynił się do odbudowy kościoła i klasztoru franciszka-

nów zniszczonych podczas przemarszu wojsk Napoleona; w 1823 został wikariuszem prowincjała i gwardianem klasztoru wileńskiego; od 1812 należał do loży masońskiej „Gorliwy Litwin", wydał drukiem kilka kazań.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 251.

Nowa Wilejka – kościół św. Kazimierza zob. Wilno.

Nowak Edmund, ur. 3.12.1891 w Półwiosku Starym k. Konina, zm. po 1939; ksiądz katolicki, historyk, kapelan wojskowy. Po ukończeniu Seminarium Duchownego we Włocławku w 1915 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1915-1920 był katechetą i wikariuszem w kilku miejscowościach, od 1920 – kapelanem wojskowym m.in. w Grodnie i Nowej Wilejce; ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, doktorat uzyskał w 1934 we Lwowie; brał udział w wojnie 1939 jako szef służby duszpasterskiej w Dowództwie Armii Lublin; został internowany i zginął w Związku Sowieckim; opublikował m.in. *Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce 986-1831* (1932) i *Duszpasterstwo wojskowe katolickie i prawosławne w Rosji 1832-1914* (Wilno 1934).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 251.

Nowe Strunojcie, lit. Naujas Strūnaitis, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon święciański, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. św. Piotra i Pawła, wzniesiony w l. 1844-1848 wg projektu architekta Karola Gregotowicza, z fundacji Konstantego Mostowskiego, klasycystyczny, na planie prostokąta, bezwieżowy.

K. Misius, r. Šimkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 555.

Nowicki Albert, ur. w 1914, zm. w 1962; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; więziony w łagrach, był m.in. proboszczem w Widzach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 56.

Nowicki C. H., żył w XIX w.; zakonnik, trynitarz, grafik. Do 1825 zakonnik w wileńskim klasztorze trynitarzy na Antokolu. Przebywał także w klasztorze trynitarzy w Teofilpolu k. Starokonstantynowa w guberni wołyńskiej. Wykonał miedzioryty: *Mater Dolorosa*, *Dzieciątko Jezus i monogram IHS*, *Matka Boska i monogram MARYA*, *Nieznany święty*, *Głowa w aureoli*.

M.B., (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 6. Warszawa 1998, s. 176.

Nowicki Paweł, ur. w 1888, zm. w 1980, ksiądz katolicki, profesor USB. Ukończył gimnazjum klasyczne w Chełmnie oraz Seminarium Duchowne w Pelplinie; na Uniwersytecie we Fryburgu uzyskał w 1916 doktorat z filozofii; w l. 1917-1924 był nauczycielem gimnazjum w Pelplinie; w 1924-1939 wykładał na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefna Batorego jako zastępca profesora, docent i profesor Pismo św. Starego Testamentu; w 1928 uzyskał w Wilnie doktorat teologii, w 1933 habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim; 3.03.1942 został aresztowany przez Niemców, więziony na Łukiszkach w Wilnie, w Wyłkowyszkach i Szałtupiu (do 1943); od 1944 wykładał w Seminarium Duchownym i połączonym z nim Wydziale Teologicznym w Wilnie i – po przeniesieniu się uczelni – w l. 1945-1947 w Białymstoku; w l. 1948-1954 był profesorem nauk biblijnych na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, od 1954 – w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 252-253.

Nowicki Placyd, działał w Wilnie w l. 1775-1781; ksiądz katolicki, franciszkanin, doktor teologii i filozofii. W 1772 był profesorem.

W latach 1779-1781 pełnił funkcję kierownika drukarni franciszkanów w Wilnie. Za jego czasów i przy jego pomocy zlikwidowano oficynę. Druków nie podpisywał. Ogłosił drukiem dwie prace (1772,1778).

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 192.

Nowospassk, w pobliżu Krewa, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół unicki, zbudowany w XVIII w., fundacji Bukatego; zniszczony podczas I wojny światowej. Obecnie w ruinie.

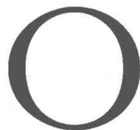
Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Nowy Pohost, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Trójcy, drewniany, wzniesiony w XVIII w.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja, murowana, wzniesiona w 1878 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Kościół w Nowej Wilejce. Fot. K. Parfianowicz.

Obolewicz Karol, ur. ok. 1840 w powiecie święciańskim, zm. w 1920 w Wilnie; ksiądz katolicki, pisarz religijny. Po uzyskaniu święceń kapłańskich był księdzem w Sużanach koło Niemenczyna, później wikarym w Kalwarii Wileńskiej, pod koniec życia kapelanem zakładu św. Antoniego w Wilnie; wydał kilka książeczek o treści religijnej dla ludu, współpracował z czasopismem „Zorza".

L. Uzięblo, „Gazeta Krajowa" 1920, nr 56, s. 3.

Oborewicz Krzysztof (Kristupas Abaravičius), ur. 23(13).11. 1868 w Radejkiszkach w powiecie święciańskim, zm. 29.01.1930 w Iwju; ksiądz katolicki. Z pochodzenia był Litwinem, uczył się w domu, w 1887 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1891 i otrzymał święcenia kapłańskie, następnie przez jeden rok był wikarym w parafii Ikaźń, następnie wysłano go na stanowisko proboszcza do Kalinówki k. Białegostoku, w 1897 został przeniesiony do Knyszyna, gdzie pracował 15 lat; w 1912 powierzono mu parafię w Iwju w d. powiecie lidzkim, gdzie był duszpasterzem do śmierci.

J. Lebionka, „Voruta" 30.11.1999.

obraz „Jezu Ufam Tobie" Miłosierdzia Bożego: „Wieczorem-22 lutego 1931 roku – przebywającej w swej celi klasztornej w Płocku s. Faustynie po raz pierwszy ukazał się Pan Jezus. Jak później odnotuje w swoim Dzienniczku – pisze Czesława Paczkowska – ujrzała Jezusa ubranego w białą szatę. Z uchylenia szaty wychodziły dwa wielkie promienie: czerwony i blady. Po chwili Pan Jezus skierował do niej następujące słowa:..*wymaluj obraz według rysunku, który widzisz, z podpisem: Jezu, ufam Tobie...*" O pomoc w wykonaniu tego zadania s. Faustyna zwróciła się do swego spowiednika, który odpowiedział jej, że ma namalować obraz Boży w swej duszy. Zaraz po odejściu od konfesjonału usłyszała słowa Chrystusa: *Mój obraz w duszy twojej jest. Ja pragnę, aby było Miłosierdzia Święto. Chcę, aby ten obraz, który wymalujesz pędzlem, żeby był uroczyście poświęcony w pierwszą niedzielę po Wielkanocy, ta niedziela ma być Świętem Miłosierdzia.* Po złożeniu ślubów wieczystych w 1933 s. Faustyna została skierowana do Wilna. Tu ksiądz Michał Sopoćko pomógł s. Faustynie zrealizować zamiar namalowania obrazu. Skierował ją do malarza Eugeniusza Kazimirowskiego, który według wskazań s. Faustyny w 1934 namalował obraz „Jezu, ufam Tobie" o wymiarze 2,6 m x 1.38 m. Przedstawia Chrystusa ubranego w szatę białą o odcieniu popielatym. Prawa ręka Zbawiciela wzniesiona jest na wysokości ramienia do błogosławieństwa, lewa – odsłania szatę na piersiach, skąd wytryskują dwa intensywne promienie – czerwony i blady. Spojrzenie Chrystusa jest skierowane w dół, zgodnie z podaną przez Niego wskazówką, iż *spojrzenie moje z tego obrazu jest takie, jako spojrzenie z krzyża*, ogarniające wszystkich grzeszników. Włosy i zarost są w kolorze kasztanowym, nimb – jasnobrązowy, z obwódką. Obraz początkowo pozostawał w mieszkaniu ks. M. Sopoćki, a jesienią 1934 przeniesiono go do klasztoru ss. bernardynek przy kościele św. Michała, gdzie ksiądz był rektorem. Obraz zawieszono w ciemnym korytarzu klasztornym, odwrócony do ściany. „Pan Jezus – pisze Cz. Paczkowska – domagał się przez siostrę Faustynę, by został wy-

wieszony do czci publicznej". 26-28 kwietnia 1935 podczas uroczystości na zakończenie Jubileuszowego Roku Odkupienia Świata obraz Miłosierdzia Bożego po raz pierwszy został wystawiony w Ostrej Bramie. Miał on stanowić niejako ilustrację do kazań o Miłosierdziu Bożym. Obraz umieszczono w szczycie okna Kaplicy Ostrobramskiej, był więc widoczny z daleka. Później kilkakrotnie był wykorzystywany w ołtarzykach podczas uroczystości Bożego Ciała. Jednak ciągle wracał do korytarza klasztornego sióstr bernardynek. Dopiero 4 kwietnia 1937, w Niedzielę Palmową, czyli Święto Miłosierdzia Bożego, za zgodą arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego, ksiądz M. Sopoćko poświęcił obraz i zawiesił go w kościele św. Michała po prawej stronie prezbiterium obok głównego ołtarza. Obraz wisiał tam do 1948, tj. do zamknięcia kościoła św. Michała przez władze komunistyczne Litwy. Inwentarz świątyni przewieziono do kościoła Ducha Świętego, natomiast Obraz pozostał na swoim miejscu do 1951. Wtedy to dwie wilnianki – Polka Janina Rodziewicz i Litwinka Bronislava Miniotaitė – wykupiły Obraz od porządkujących nieczynną już świątynię robotników. Wycięte z ram płótno przeniesiono do mieszkania Janiny Rodziewicz, ta jednak w obawie przed aresztowaniem ukryła je u znajomych swej przyjaciółki. Wkrótce Janina Rodziewicz została aresztowana i skazana na 10 lat zsyłki na Syberię za przynależność do Sodalicji Mariańskiej i przewodniczenie publicznym modlitwom do Miłosierdzia Bożego. Po amnestii powróciła do Wilna i w 1954 odzyskała Obraz, który przechowywano na strychu. Przed wyjazdem do Polski, na początku listopada 1956, odnowiony Obraz J. Rodziewicz przekazała proboszczowi kościoła Ducha Świętego ks. Janowi Ellertowi, który zawiesił go swoim prywatnym mieszkaniu. Tam zobaczył go ks. Józef Grasewicz z parafii w Nowej Rudzie na Białorusi. Na jego prośbę w 1956 obraz został przekazany do kościoła w Nowej Rudzie niedaleko Grodna. W 1957 ks. J. Grasewicza przeniesiono do innej parafii, a kościół został zamknięty. W opuszczonej świątyni Obraz wisiał nadal, dopiero w 1985 pokryjomu, w nocy, Obraz wyjęto z ram i przywieziono do kościoła Ducha Świętego w Wilnie, przejął go ówczesny proboszcz ks. Aleksander Kaszkiewicz (obecnie biskup) i umieścił w zakrystii. Dopiero w w 1987 ks. A. Kaszkiewicz Obraz umieścił w bocznym filarze naprzeciwko ambony. Od tego czasu był on czczony przez coraz liczniejsze rzesze wiernych. We wrześniu 1993 papież Jan Paweł II modlił się przy Obrazie „Jezu, ufam Tobie". W 2005 Obraz na polecenie arcybiskupa wileńskiego, kardynała A.J. Bačkisa został przeniesiony do sanktuarium Miłosierdzia Bożego (d. kościół Trójcy Świętej) w Wilnie. W kościele Ducha Świętego zawisła kopia Obrazu.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe*. Wilno 2002.

obraz Matki Boskiej Boruńskiej znajduje się w kościele b. klasztoru św. Piotra i Pawła w Borunach w d. powiecie oszmiańskim. Na początku XIX w. był jednym z najbardziej znanych i szanowanych na Wileńszczyźnie, słynący cudami. Jest to wizerunek Matki Boskiej trzymającej Dzieciątko Jezus na lewej ręce, w białym chitonie, Maryja w chitonie wiśniowym i niebiesko-zielonej chuście na głowie; wokół głów słabe aureole z promieniami, tło brązowe z monografami cyrylicy Matki Boskiej i Chrystusa. Obraz ten należał do zakonnika bazylianów Jozafata Brażyca, który w 1671 był ihumenem monasteru w Połocku, obraz znajdował się w jego celi; później Brażyc podarowal ikonę Mikołajowi Pieślakowi, który w 1692 ufundował klasztor bazylianów w Borunach i obraz przekazał do klasztoru. Obraz ocalał w pożarze 1707, a po odbudowie świątyni w 1715 umieszczono go w ołtarzu. Wzmianki o tym Obrazie pochodzą z 1705, natomiast w 1712 w Supraślu wydano książkę metropolity L. Kiszki o jego cudach. Na początku XIX w. M. Ważyński zabrał Obraz do swojej rezydencji w Holszanach, zaś bazylianom pozostawił kopię. Po przekazaniu w 1919 kościoła ba-

zylianów katolikom, Ważyńscy w 1926 Obraz zwrócili kościołowi, w 1927 restaurowała go wileńska malarka H. Schrammówna. Po 1939 losy obrazu nie są znane. Białoruska encyklopedia *Wialikaje Kniastwa Litouskaje* podaje, że obecny obraz w kościele boruńskim to prawdopodobnie kopia; według przekazów oryginał zaginął podczas II wojny światowej.

A. Jaroszewicz, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 293.

obraz Matki Boskiej Brasławskiej umieszczony w ołtarzu głównym kościoła p.w. Narodzenia NMP w Brasławiu czczony jest jako cudowny Obraz Matki Boskiej Ucieczki Grzesznych.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 30, 37; Głobus, białoruski portal elektroniczny.

obraz Matki Boskiej Budsławskiej znajduje się w kościele p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Budsławiu, w d. powiecie wilejskim, obecnie miadziolskim na Białorusi; jest najbardziej znany na obecnej Białorusi, cudami słynący. W 1598 papież Klemens VIII miał go podarować Janowi Pacowi, wojewodzie mińskiemu w związku z przejściem tegoż z kalwinizmu na katolicyzm; po śmierci Paca Obraz odziedziczył kapelan I. Sołokaj, który z kolei podarowal go klasztorowi bernardynów. Już na początku XVII w. Obraz zasłynął cudami; podczas wojny z Moskwą w l. 1654-1667 Obraz wywieziono do Sokółki w Białostockie, po wojnie powrócił do Budsławia; od XVIII w. bernardyni upowszechnili kult Obrazu. Od 1990 wznowiono kult Matki Boskiej Budsławskiej, a w 1996 nuncjusz apostolski, arcybiskup D. Gruszewski, ogłosił list papieża, w którym Ojciec Święty Jan Paweł II Matkę Boską Budsławską uczynił patronką Mińsko-Mohylewskiej diecezji na Białorusi.

A. Jaroszewicz, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 353.

obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z połowy XVII w. w Głębokiem, w kościele p.w. Świętej Trójcy, czczony niegdyś jako cudowny.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 57-58.

obraz Matki Boskiej Gudohajskiej znajduje się w kościele p.w. Nawiedzenia NMP w Gudohajach, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Pochodzenie ikony nie jest znane; według przekazów Obraz przywieźli do Gudohajów kupcy z Rusi, później należał do właścicieli Gudohajów – Rozwadowskich, od 1735 jego właścicielką była Lucyna Woyna. W 1764 oboźny połocki Józef Woyna z żoną Ludwiką z Sulistrowskich założyli przy kościele klasztor karmelitów. W tym czasie Obraz zasłynął cudami; w 1866, kiedy władze rosyjskie kościół zamknęły, ikonę przeniesiono do Oszmiany; w 1906, gdy parfię katolicką przywrócono w Gudohajach, Obraz powrócił do kościoła Nawiedzenia NMP. Ikona powstała prawdopodobnie w XVI w. na niedużej desce, namalowana temperą: Matka Boska z Dzieciątkiem na prawej ręce. Obraz należy do tradycji bizantyjsko-prawosławnej, ikonograficznie bliski jest do znanego bizantyjskiego obrazu „Matki Boskiej Włodzimierskiej".

A. Jaraszewicz, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, s. 560.

obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej został namalowany w Wilnie, w latach 1620-1630. Za Wilnem jako miejscem powstania obrazu przemawiają cechy technologiczne: został namalowany na deskach dębowych pokrytych cienkim gruntem kredowym. Te cechy technologiczne są charakterystyczne dla zabytków z północnych regionów. d. Rzeczypospolitej, objętych zasięgiem wpływów szkół północno-europejskich. Nie wiadomo, kto jest autorem tego wizerunku. Maryja Ostrobram-

ska to rzadko spotykana Madonna bez Dzieciątka. Trudne do ustalenia, czy jest to Maryja ze Zwiastowania rękoma przyciskająca Dzieciątko pod sercem, czy z Ukrzyżowania jako stojąca pod krzyżem. Obraz jest namalowany na płycie z ośmiu dębowych desek grubości 2 cm. Płyta ma 2 m. wysokości i 1.63 m. szerokości. Twarz Maryi pociągła, głowa lekko pochylona w prawo, szyja smukła, oczy półprzymknięte, ręce skrzyżowane na piersiach. Przyodziana w płaszcz zielonkawoniebieski, tunika fałdzista, czerwona o zawiniętych szerokich rękawach. Głowa przykryta białą chustą, a szyja szalem. Tło obrazu brązowe, głowa Maryi otoczona promienistą aureolą oraz dwiema koronami (1796): górną podtrzymują dwa ulatujące aniołki, dolną zdobiła biżuteria. Już około 1671 obraz został ozdobiony srebrną, pozłacaną sukienką obsypaną kwiatami: różami, tulipanami, goździkami. Od 1849 charakterystyczną ozdobę Obrazu stanowi wielki, odwrócony sierp srebrnego półksiężyca. Choć nigdy nie był przymocowany do obrazu, tworzy z nim jednak optycznie całość. Na półksiężycu wygrawerowany jest napis: *Dzięki Tobie składam Matko Boska za wysłuchanie próśb moich, a proszę Cię Matko Miłosierdzia zachowaj mnie nadal w łasce i opiece Twojej Przenajświętszej. WJJ 1849 roku.*

H. Szlagier, *I w Ostrej świecisz Bramie*. Białystok 1994, s. 31-32; M. Jackiewicz, *Wilno. Spacerkiem po mieście*. Warszawa 2003, s. 82.

obraz Matki Boskiej Trockiej, Matka Boska z Dzieciątkiem (olej na desce), zwana Madonną Trocką. Według miejscowej tradycji obraz miał być podarowany Witoldowi z okazji jego chrztu przez cesarza bizantyjskiego Emanuela II Paleologa; w rzeczywistości został on namalowany w 2 połowie XVI w. Obok Matki Boskiej Ostrobramskiej obraz ten jest jednym z najbardziej czczonych na Litwie (do 1939 był szczególnie adorowany przez ludność litewską). Wizerunek otacza pozłacana XVIII-wieczna sukienka, ozdobiona koronami papieskimi, podarowanymi przez papieża Klemensa XI. Obraz koronowany w 1718, w rok po obrazie częstochowskim; uroczystej koronacji obrazu dokonał biskup wileński Konstanty Brzostowski. Był to pierwszy obraz koronowany na Litwie i drugi na terenie Rzeczypospolitej.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 299.

obraz Matki Boskiej Wileńskiej, ikona prawosławna; według podania namalował ją ewangelista święty Łukasz, następnie według przekazów Obraz przeszedł przez Konstantynopol, Ruś Halicką, Moskwę; według innych przekazów ikonę przywiozła do Moskwy Zofia Paleolog, gdy wychodziła za mąż za księcia moskiewskiego Iwana III Wasiliewicza; córka Iwana III Helena przywiozła obraz do Wilna, gdy wychodziła za mąż w 1495 za wielkiego księcia Aleksandra. Po śmierci Heleny Obraz zawieszono w soborze Przeczystej Bogarodzicy nad grobem Heleny. Według encyklopedii *Wialikaje Kniastwa Litouskaje*, car Iwan IV Groźny chciał odzyskać ikonę do Moskwy i proponował Zygmuntowi Augustowi za nią 50 jeńców wojennych, jednakże król i duchowieństwo wileńskie nie wyrazili zgody. W 1701, podczas szwedzkiej okupacji Wilna, obraz wywieziono do Żyrowic, a w połowie XVIII w. ikonę przeniesiono do bazyliańskiego klasztoru Świętej Trójcy w Wilnie, gdzie znajdowała się do 1839, tj. do przekazania świątyni duchowieństwu prawosławnemu; restaurowana w 1864, była podczas I wojny światowej wywieziona do Rosji, dalsze jej losy nie są znane.

A. Jaraszewicz, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 418.

Obst Fryderyk Józef, ur. 26.01.1716 w Czechach, zm. 2.10.1778 w Wilnie; zakonnik, jezuita, malarz w 1739, nowicjat odbywał w Wilnie w l. 1739-1741; był bratem zakonnym, malował freski i obrazy do kościoła św.

Kazimierza w Wilnie, ozdabiał też wileński kościół św. Jana oraz kościół w Grodnie, w l. 1763-1767 i w 1770-1772 pracował jako malarz w Akademii Wileńskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 252-253.

Odincow Nikifor Fiedorowicz, ur. w 1852, zm. w 1906; duchowny prawosławny, historyk Cerkwi, pedagog. W 1873? ukończył prawosławne seminarium duchowne w Witebsku, w 1877 – prawosławną Akademię Duchowną w Petersburgu ze stopniem kandydata nauk. Od 1877 wykładał w szkołach w Astrachaniu; od 1882 był inspektorem szkół ludowych w guberni wileńskiej; od 1889 – inspektorem Wileńskiego Okręgu Szkolnego; badał księgi unickie, opublikował kilka prac o Kościele unickim na Wileńszczyźnie.

W. Antonau, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 205.

Odulewicz Adam, ur. ok. 1602 na Litwie, zm. 6.04.1637 w Połocku; jezuita, malarz. Wstąpił do zakonu 8.09.1626; nowicjat odbył w Wilnie przy kościele św. Ignacego. Z wykształcenia był malarzem. Od 1628 przebywał stale w Połocku i pełnił obowiązki zakrystiana. O jego pracach nie zachowały się żadne wiadomości.

J. Poplatek, J. Paszenda, *Słownik jezuitów artystów*. Kraków 1972, s. 170; J. Paszenda, *Słownik artystów polskich*, t. 6. Warszawa 1998, s. 214.

Ogiński Ludwik Karol, ur. ok. 1680, zm. w 1718; ksiądz katolicki, biskup smoleński. Był proboszczem w Bobrujsku i kanonikiem wileńskim. 22.11.1717 prekonizowany biskupem smoleńskim. Zmarł wkrótce po swej nominacji.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 317.

Okielewicz Jan, ur. ok. 1574-1576, zm. po 1618; kaznodzieja ariański. Studiował w Uniwersytecie Królewieckim; działał jako kaznodzieja na Litwie.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. I. Chicago 1960, s. 233.

Olechnowicz Kajetan, ur. 10.08.1804 w Terespolu k. Polewenia na Litwie, zm. 1874 w Osowie w powiecie lidzkim; ksiądz katolicki, pisarz litewski. Uczył się w szkole powiatowej w Traszkunach, po jej ukończeniu w 1827 wstąpił do nowicjatu kanoników laterańskich, w 1830 wystąpił z zakonu i w l. 1830-1832 studiował w Wyższym Seminarium Duchownym w Wilnie; seminarium ukończył ze stopniem kandydata teologii; w 1832 otrzymał święcenia kapłańskie i został wikarym w Obelach, w 1840 przeniesiono go do Siemieliszek; w l. 1842-1848 był wikarym w Strunojciach w powiecie święciańskim; w 1848 został proboszczem parafii w Mereczu; w 1867 był proboszczem w Osowie. Wydał w języku litewskim elementarz dla dzieci (Wilno 1846) oraz zbiorek baśni i pieśni (Wilno 1861).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 149.

Olechnowicz Michał, w zakonie: Michał od św. Józefa Kalasancjusza, ur. 28.09.1746 na Żmudzi, zm. 5.04.1782 w Wilnie; pijar, prawnik. Do zakonu wstąpił w 1764 w Rosieniach, studiował humaniora w nowicjacie lubieszowskim, filozofię i matematykę – w kolegium wileńskim pijarów; uczył w Lubieszowie, Szczuczynie Litewskim (obecnie Białoruś) oraz w nowicjacie pijarskim na Śnipiszkach w Wilnie; w Wilnie był ponadto egzaminatorem kleryków i cenzorem drukarni; studiował w Szkole Głównej Wileńskiej prawo cywilne i po uzyskaniu doktoratu w 1781 został powołany na katedrę prawa ojczystego i procesu sądowego Wielkiego Księstwa Litewskiego, był również jałmużnikiem wileńskiej loży masońskiej „Kościół Mądrości".

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 259.

Olizarowicz Jerzy ur. 22.04.1717 na Litwie, zm. w 1776 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1729 w Wilnie. W 1776-1764 był profesorem teologii scholastycznej i dziekanem Wydziału Teologicznego Akademii Wileńskiej, wykładał ponadto w Płocku i Łomży, był prefektem szkół w Słonimiu i Krożach.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 473.

Olizarowski (Olizar, Olizarovius, Olżarowski), Aleksander Aron, ur. w 1610 na Podlasiu, zm. w 1659; ksiądz katolicki, jezuita, prawnik. Odbył nowicjat w Wilnie w l. 1629-1631; w 1636 opuścił zakon; w l. 1636-1640 studiował filozofię w Poznaniu, teologię w Poznaniu, w Würzburgu i Grazu, oraz prawo i medycynę w Ingolsztacie, gdzie uzyskał stopień doktora obojga praw, studia medyczne kontynuował w Padwie; w 1644-1655 wykładał prawo kanoniczne, potem cywilne w Akademii Wileńskiej. W 1655, po zajęciu Wilna przez wojska moskiewskie, wyjechał do Królewca, gdzie w 1658 został doktorem medycyny; w głównym dziele *De politica hominum societate libri tres* (1651) domagał się praw obywatelskich dla wszystkich, także dla chłopów.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 219-220; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 261.

Olkieniki, lit.Valkininkai, w d. powiecie wileńsko-trockim, woj. wileńskie, obecnie rejon orański (Varėna), Litwa. Kościół katolicki p.w. Nawiedzenia NMP, klasycystyczny, fundacji Franciszka Rupejki, zbudowany w l. 1823-1837 w miejscu starszego. Świątynia na planie krzyża, o szerokiej dwuwieżowej fasadzie i stosunkowo krótkich ramionach transeptu. Ściany zbudowane są z kamienia polnego, otynkowana jest większa część fasady, szczyty transeptu oraz elementy dekoracyjne elewacji: pilastry, gzymsy, boniowane narożniki i listwowe obramienia okien. Szeroką fasadę akcentuje portyk o sześciu przyściennych filarach, pomiędzy którymi w dwu rzędach umieszczone są głębokie nisze (w dolnym rzędzie i na osiach skrajnych w górnym rzędzie) oraz okna (w górnym rzędzie, po obu stronach wejścia). Pomiędzy środkowymi filarami znajdują się drzwi, a nad nimi figura Matki Boskiej. Fasadę wieńczy trójkątny fronton, flankowany przez dwie niewysokie czworoboczne wieże.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 184.

Olkowicze, w d. powiecie wilejskim, w pobliżu d. granicy z ZSRR, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Zwiastowania NMP, murowany, zbudowany w l. 1897-1902 w stylu neogotyckim.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Olszański Ignacy, ur. 28.01.1882 w Olszanicy, zm. 16.09.1963 w ZSRR; ksiądz katolicki, działacz społeczny. W 1907 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i w 1911 Akademię Duchowną w Petersburgu, następnie studiował w Fryburgu Szwajcarskim, Rzymie, Monachium i Londynie; w 1912 pracował wśród górników polskich we Francji; w 1913 został wikariuszem przy katedrze wileńskiej, opiekował się stowarzyszeniami katolickimi, założył w Wilnie „Caritas", podczas I wojny światowej zakładał kuchnie ludowe, w 1915 został członkiem Komitetu Edukacyjnego, w 1921 założył Centralny Związek Chrześcijańskich Związków Zawodowych diecezji wileńskiej; w l. 1919-1927 był radnym miasta Wilna, w 1922 wszedł do Sejmu Wileńskiego i Sejmu Ustawodawczego, był wiceprezesem Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratyczne-

go; w l. 1922-1931 był rektorem kościoła św. Bartłomieja na Zarzeczu w Wilnie; w l. 1927-1937 – wizytatorem religii; w l. 1931-1937 proboszczem parafii św. Franciszka w Grodnie i dziekanem; w 1938 został proboszczem w Łyntupach w powiecie święciańskim; w czasie II wojny światowej działał w Armii Krajowej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego.Bydgoszcz 2002, s. 261.

Olszewski Jakub, ur. ok. 1586 na Mazowszu, zm. 5.06.1634 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Studia humanistyczne ukończył w Pułtusku, do zakonu jezuitów wstąpił w 1603, filozofię studiował w Akademii Wileńskiej w l. 1605-1608, teologię – w Akademii Wileńskiej i w Nieświeżu w l. 1610-1613; wykładał w Braniewie i w l. 1614-1619 w Akademii Wileńskiej, gdzie w 1618 uzyskał magisterium z filozofii; w l. 1619/1620 był dyrektorem studiów wyższych w Pułtusku, w 1620-1631 – profesorem teologii scholastycznej w Akademii Wileńskiej (doktoryzował się w 1623), był również dziekanem Wydziału Filozoficznego, potem Wydziału Teologicznego i wicekanclerzem Akademii; w l. 1627-1634 był kaznodzieją polskim w kościele św. Jana; ogłosił drukiem 11 kazań okolicznościowych (Wilno 1627-1634).

Myślicieli i aswietniki Biełarusi. Encykłapiedyczny dawiednik. Minsk 1995, s. 170-171; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 261.

Olszewski (Ališauskas), Michał, ur. ok. 1712 w powiecie rosieńskim na Żmudzi, zm. ok. 1779; ksiądz katolicki, członek zakonu kanoników regularnych, pisarz religijny. Ok. 1712 wstąpił do zgromadzenia kanoników regularnych; przez trzy lata przebywał w klasztorze w Widzieniszkach, następnie cztery lata przebywał w klasztorze w Michaliszkach w powiecie wileńskim, gdzie uczył się w seminarium duchownym. Przez sześć lat był kaznodzieją w Wornianach, Szeszolach, Widzieniszkach i w innych parafiach na Litwie. W 1761 w Akademii Wileńskiej uzyskał stopień doktora teologii, od 1755 do 1761 był wizytatorem prowincji polskiej i litewskiej kanoników regularnych. Wydał w języku litewski popularny utwór religiny *Broma atwerta ing wiecznasti...* (Wilno 1753), wzorując się na polskim utworze *Wyprawa duszy na tamten świat.* Było 20 wydań litewskich tego utworu.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Vilnius 1990, s. 71.

Opioła Ignacy, ur. 6.12.1891 w Gruszowie k. Limanowej, zm. 7.08.1962 w Zabełczu; ksiądz katolicki, jezuita. Po studiach klasycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim uczył w Chyrowie i w Pińsku, w l. 1938-1940 uczył łaciny w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, aresztowany w 1942 był więziony na Łukiszkach w Wilnie i w obozie w Szałtupiu, od sierpnia 1944 pracował w parafii w Postawach i Głębokiem, w 1945 wyjechał do Polski i w r. szk. 1945/1946 uczył w Gimnazjum im. św. Jacka w Katowicach, był dyrektorem szkoły zawodowej w Zabełczu, później katechetą.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 262.

Opsa, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Jana Chrzciciela, murowany z czerwonej cegły, zbudowany w 1887 staraniem hr. Feliksa Platera na miejscu spalonej rok wcześniej drewnianej świątyni z 1768, którą ufundowała starościna Jadwiga ze Strutyńskich Ciechanowiecka. Kościół zamknięto w 1949 i zamieniono na magazyn; w 1989 zwrócono katolikom. Jest to jednonawowa, jednowieżowa świątynia z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium i dwiema niskimi zakrystiami. Wieżę, wysuniętą nieco przed fasadę, nakrywa spiczasty dach. Skromne elementy dekoracyjne elewacji stanowią lizeny

i fryz arkadowy. Wejście ozdabia ostrołukowy portal i znajdująca się nad nim rozeta.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 173-174; G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszanów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 69-70.

O'Rourke Edward, ur. 26.10.1876 w Basinie w pow. nowogródzkim, zm. 27.06.1943 w Rzymie, ksiądz katolicki, biskup ryski i gdański. Ukończył w 1903 wkonomię na politechnice w Rydze, w 1908 – teologię w Innsbrucku. Od 1908 był profesorem Seminarium Duchownego w Petersburgu, w 1911-1917 – proboszczem tamtejszej parafii św. Stanisława. Mianowany biskupem ryskim sakrę biskupią otrzymał 15.12.1918 w Wilnie. W 1922 został administratorem apostolskim, a w 1926 – pierwszym biskupem diecezji gdańskiej. Szykanowany przez hitlerowców zmuszony został do rezygnacji w 1938.

M. Pelczar, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 24, s. 248.

Orsaczek Wincenty, ur. 18.09.1890 w Tarnowie, zm. 11.02.1967 w Kaliszu; ksiądz katolicki, jezuita. Od 1922 studiował rysunek na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie równocześnie ucząc w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie – do 1940 rysunku i kaligrafii, religii, języka łacińskiego i geografii; w l. 1932-1935 był rektorem kolegium, w l. 1934-1939 – kierownikiem szkoły powszechnej, w czasie wojny duszpasterzem na Litwie, po II wojnie światowej działał w Poznaniu, Łodzi i Piotrkowie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 265.

Orszulik Alojzy, ur. 14.04.1897 w Karwinie, zm. 23.12.1970 w Jandala w Brazylii; ksiądz katolicki, misjonarz, kompozytor i dyrygent. Studia teologiczne odbył w Instytucie Teologicznym misjonarzy w Krakowie w l. 1916-1920; prowadził tam chór kleryków, komponował i harmonizował pieśni; studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim polonistykę i muzykologię, ale egzaminów nie zdawał; w l. 1924-1927 uczył w Małym Seminarium misjonarskim w Wilnie: języka polskiego, geografii i przyrody oraz śpiewu; dyrygował chórem; od 1929 przebywał jako misjonarz w Brazylii.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 265.

Orszulik Józef, ur. 8.01.1896 w Karwinie, zm. 10.03.1974 w Gdańsku; ksiądz katolicki, kompozytor i dyrygent. Był bratem Alojzego; w l. 1907-1911 uczęszczał do Małego Seminarium misjonarzy w Krakowie, maturę zdał w III Gimnazjum im. Jana Sobieskiego w Krakowie; w l. 1915-1919 odbył studia filozoficzno-teologiczne w Instytucie Teologicznym misjonarzy w Krakowie, dyrygował chórem kleryków, uczył muzyki i śpiewu w Małym Seminarium w Krakowie oraz w Stanach Zjednoczonych w l. 1922-1926. W l. 1926-1928 był nauczycielem języka łacińskiego i greckiego, muzyki oraz dyrygentem chóru w Małym Seminarium misjonarskim w Wilnie; potem uczył we Lwowie, Krakowie i Warszawie; podczas II wojny światowej był więziony na Pawiaku w Warszawie, potem działał w Tarnowie, Ostrowie Wlp. i w Sopocie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 265.

Ortiz (Ortizius, Ortisius, Orticius), Michał, ur. ok. 1560 w Vitoria w Kastylii, zm. 10.12.1638 w Nieświeżu, ksiądz katolicki, jezuita, profesor Uniwersytetu Wileńskiego. Pochodził z Hiszpanii, w l. 1579-1587 studiował retorykę, filozofię i teologię w szkołach zakonnych. W l. 1587-1588 przebywał w Siedmiogrodzie, w 1589 wykładał w Akademii Wileńskiej retorykę, po uzyskaniu stopnia magistra sztuk

i filozofii – w 1591 został profesorem filozofii; w 1594 doktoryzował się z teologii i rozpoczął wykłady z *Summy* św. Tomasza, był ponadto kanclerzem Akademii Wileńskiej; w l. 1601-1605 był organizatorem i rektorem kolegium w Kaliszu, w l. 1605-1608 – rektorem Akademii Wileńskiej, od 1608 wykładał w Nieświeżu i był tam w 1616-1620 rektorem kolegium; w l. 1622-1626 był prowincjałem litewskim jezuitów, otoczył opieką Akademię Wileńską, odbudowaną po pożarze, polecił zbudować bibliotekę i szpital; w l. 1627-1630 ponownie był rektorem w Nieświeżu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 265.

Osinogródek, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), drewniana, wzniesiona na początku XX wieku.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Osiński Alojzy, ur. 4.03.1770 w Ziemi Chełmińskiej, zm. 10.06.1842 w Ołyce; ksiądz katolicki, pijar, historyk literatury, autor kazań. Uczył się w szkołach pijarskich w Radomiu, do zakonu pijarów wstąpił w 1784 lub 1786; w l. 1787-1788 studiował w Szczuczynie i w l. 1789-1790 – w Łomży W 1791 uczył w szkole pijarskiej w Chełmie Lubelskim. W l. 1796-1798 był profesorem wymowy w Łomży, w l. 1799-1800 wykładał dla kleryków pijarskich literaturę łacińską i polską w Szczuczynie. Debiutował książeczką *Nauka ojca dana synowi jadącemu do akademii* (Warszawa 1801). W l. 1806-1824 wykładał literaturę łacińską i polską w Liceum Krzemienieckim; w 1824 został kanonikiem w Wilnie i był deputatem do sądów wileńskich; na Uniwersytecie Wileńskim uzyskał w 1827 stopień magistra, w 1828 – doktora teologii; w l. 1833-1839 był rektorem Akademii Duchownej w Wilnie. Wydał 3 tomy *Słownika mitologicznego z przyłączeniem obrazopisma* (1806-1812), *O życiu i pismach ks. Piotra Skargi* (1812); publikował kazania, tłumaczył poetów łacińskich.

L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*. Wilno 1939, s. 315-319; J. Starnawski, *Sylwetki wileńskich historyków literatury*. Bydgoszcz 1997, s. 55-63; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 266.

Ossowski (Ostrowski), Andrzej Kazimierz, ur. ?, zm. w 1683; ksiądz katolicki, jezuita. Był w 1678 pisarzem wielkim litewskim, kanonikiem i kantorem wileńskim oraz administratorem diecezji.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 266.

Ostachiewicz Kazimierz, ur. w 1883, zm. w 1959; duchowny ewangelicki. Był superintendentem Kościoła ewangelicko-reformowanego, ukończył gimnazjum filologiczne w Wilnie, studiował na Uniwersytecie Warszawskim i w Wiedniu; w 1910 uzyskał dyplom Wyższej Szkoły Handlowej w Lipsku; w 1922 – dyplom licencjata teologii w Lozannie; pracował w zborze stołecznym i w Żychlinie; w l. 1928-1932 pełnił obowiązki duszpasterza w Jednocie Wileńskiej, usunięto go jednak z konsystorza i dostępu do ambony za krytykę łatwego udzielania rozwodów i ślubów zmieniającym wiarę katolikom; w 1933 został administratorem parafii Jednoty Warszawskiej w Wilnie; w l. 1945-1949 był administratorem zboru i superintendentem w Łodzi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 266.

Ostra Brama w Wilnie; jest to jedyna ocalała z dziewięciu bram obronnych Wilna. Zbudowana w latach 1502-1522, nazwana była początkowo Miednicką, ponieważ stąd prowadziła droga do Miednik Królewskich i dalej do Oszmiany i Mińska. Później zaczę-

to nazywać ją Ostrą, ponieważ prowadziła do przedmieścia zwanego Ostrym Końcem. W źródłach notowana od 1514 roku. Jej litewska nazwa „Aušros vartai", co znaczy „Brama zaranna". Brama jest wysoka, czworoboczna, pokryta dachem z attyką polską, ozdobioną motywami architektonicznymi i figurami dwóch gryfów, trzymających tarczę z Pogonią. W XVIII w. były tu ciężkie wrota żelazne, których ślady pozostały do dziś. Pod gzymsem widnieje prawdopodobnie głowa Hermesa, patrona kupców i złodziei, oraz pięć okrągłych strzelnic i wnęka, w której znajdował się obraz Chrystusa, przeniesiony później do katedry. Po stronie wschodniej zachował się spory odcinek autentycznego muru miejskiego z otworami strzelniczymi. Od strony miasta znajduje się kaplica z obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej, który pierwotnie zawieszony był na bramie od strony zewnętrznej. W 1672 karmelici wybudowali nad bramą drewnianą kaplicę, w której zawiesili obraz Matki Boskiej. W 1715 kaplica spłonęła, ale obraz uratowano. Na miejscu drewnianej zbudowano murowaną w stylu barokowym. W tej kaplicy umieszczono Obraz Matki Boskiej. W 1764 dobudowano zakrystię, a w 1799 Piotr de Rossi zaprojektował do niej murowane schody. W 1829 kaplicę przebudowano w stylu późnoklasycystycznym, a w latach 1927-1932 starannie odrestaurowano.

M. Jackiewicz, *Wilno.Spacerkiem po mieście.* Warszawa 2003, s. 82-83.

Ostrowiec w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św.św. Kosmy i Damiana, podominikański, klasycystyczny, fundacji Hilarego Ciszewskiego, zbudowany w l. 1785-1787 wraz z korpusem klasztornym w miejscu dawniejszego klasztoru istniejącego tu od XV w., fundowanego przez Jana Mikołaja Korsaka i jego żonę Helenę z Gnoińskich. W 1866 klasztor został skasowany, jego budynek rozebrano, a kościół zamieniono na cerkiew prawosławną. Po pierwszej wojnie światowej zwrócony katolikom i od tej pory nieprzerwanie czynny. Jest to świątynia trójnawowa, na planie prostokąta. Fasadę zdobi czterokolumnowy portyk z trójkątnym frontonem, nad którym wznosi się trójkątnie zakończona ścianka attykowa dobudowana w drugiej połowie XIX w., ozdobiona łukowato zamkniętymi niszami. Ściany boczne zdobią lizeny i gzyms. Nawę główną nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami, wąskie nawy boczne – sklepienia krzyżowe.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 177.

Ostrowski Ignacy Jan, ur. 30.07.1688 na Ukrainie, zm. 21.05.1746 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1703 w Wilnie. W 1717-1740 był misjonarzem z fundacji Żagiela w Wilnie, w 1737 – jednocześnie profesorem teologii moralnej w Akademii Wileńskiej. Potem był prefektem szkół w Kownie i Krożach.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 481.

Ostrowski Jan, ur. 10.01.1611 w Porcicach powiatu wieluńskiego, zm. 15.03.1644; duchowny kalwiński, działacz religijny. Do Wielkiego Księstwa Litewskiego przybył w 1630, był diakonem i katechetą w Kiejdanach, od 1632 zastępcą konseniora dystryktu podlaskiego w Sielcach koło Brześcia. W l. 1633-1634 był katechetą na dworze Janusza Radziwiłła. Następnie wyjechał na studia do Londynu, a po powrocie na Litwę był kaznodzieją w Kiejdanach; później działał w Węgrowie. Wydał m.in. pracę: *Obrona niewinności ewanielickiej przeciw niesłusznej heretyctwa ponowie...* 1640.

W. Pazdniakou, (w:) *Wielikaje Kniastwa Litouskaje, Encykłapiedyja.* t. 1. Minsk 2005, s. 263.

Oszmiana, miasto powiatowe w d. województwie wileńskim, obecnie obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św.

Michała Archanioła, fundacji króla Władysława Jagiełły, zbudowany na początku XV w., odbudowany ze zniszczeń w XVII w., gruntownie przebudowany w l. 1900-1906 wg projektu arch. Wacława Michniewicza, w stylu nawiązującym do baroku wileńskiego. Zamknięty w 1950, następnie przerobiony na fabrykę, zwrócony wiernym w 1990, odbudowany, wyremontowany. Jest to trójnawowa bazylika, której dominantą są odbudowane z powojennych zniszczeń dwie smukłe bardzo wysokie ażurowe wieże, pomiędzy którymi znajduje się wysoki szczyt attykowy. Centralną część fasady akcentuje ryzalit z trójkątnym frontonem, jej boczne przęsła, wystające poza korpus świątyni, połączone są z nim wolutami. W kościele znajduje się odsłonięta w 1992 tablica ku czci żołnierzy 8. brygady AK „Tura".

Kościół i klasztor Franciszkanów, zbudowany w 1822; obecnie w ruinach, mury stoją.

Cerkiew prawosławna p.w. Woskriesienskaja (Zmartwychwstania Pańskiego), wzniesiona w 1875, odnowiona w latach 1988-1990.

Synagoga, zbudowana w 1912?

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 178.

Obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej bez szaty. Fot. J. Bułhak.

PQ

Pabrėža Jerzy Ambroży, ur. 15.01.1771 we wsi Večiai w rejonie Szkudy (Skuodas) na Żmudzi, zm. 11.11.1849 w Kretyndze; ksiądz katolicki, franciszkanin, botanik, pisarz religijny, poeta. W l. 1793-1794 studiował w Szkole Głównej Litewskiej w Wilnie, w 1796 ukończył Seminarium Duchowne w Worniach; był księdzem w Szydłowie, Raudenach, Twerze, Płungianach na Żmudzi. W 1816 wstąpił do zakonu franciszkanów w Kretyndze, gdzie przebywał do śmierci. Pisał po polsku, po łacinie oraz w narzeczu żmudzkim; pozostawił prace z botaniki, medycyny, farmakologii, geografii; pozostawił też rękopiśmienny zbiorek wierszy w języku żmudzkim.

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 365.

Pac Jan, żył w XVII w.; ksiądz katolicki, biskup inflancki. Był sekretarzem królewskim, proboszczem słonimskim i kanonikiem wileńskim. 16.09.1647 prekonizowany biskupem inflanckim nie przyjął sakry biskupiej, rezygnując następnie z powierzonego mu urzędu.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 329

Pac Kazimierz, ur. ?, zm. ok. 1695; ksiądz katolicki, biskup smoleński, biskup żmudzki. Studiował w Akademii Wileńskiej, w 1643 był proboszczem w Słonimiu, w 1654 w Białymstoku, w 1662 – w Wilnie, w 1657 został kanonikiem wileńskim, w 1650 sekretarzem królewskim; w l. 1659-1663 przebywał w niewoli moskiewskiej. 14.01.1664 prekonizowany biskupem smoleńskim, sakrę biskupią przyjął 15.06.1664 w Wilnie. W okresie jego rządów, po rozejmie andruszowskim (1667), teren diecezji ostatecznie odpadł od Polski. 3.10.1667 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie. Był zdecydowanym przeciwnikiem protestantów, wybudował nową katedrę w Worniach.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 329.

Pac Mikołaj, ur. ok. 1527, zm. przed 20.04.1585; ksiądz katolicki, biskup kijowski. Był dziekanem kapituły wileńskiej i ok. 1549 proboszczem w Nowogródku, w 1554 był sekretarzem królewskim na dworze Zygmunta Augusta. Za sprawą króla mianowany w 1557 biskupem kijowskim, prowizję otrzymał w 1564, nie przyjmując jednak sakry biskupiej. Za wspieranie reformacji i zawarcie związku małżeńskiego zmuszony był do rezygnacji z biskupstwa ok. 1572 r.; mianowany następnie kasztelanem smoleńskim. Energicznie działał na Litwie, realizując tam politykę królewską.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 330.

Pac Mikołaj, ur. w 1570, zm. 6.09.1624; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup żmudzki. Ukończył Akademię Wileńską, po studiach w 1596 został kanonikiem wileńskim. 9.09.1602 prekonizowany biskupem tytularnym Methone i sufraganem wileńskim. 29.03.1610 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie. Tam dążył do likwidacji resztek kultów pogańskich. 26.09.1618 ze względu na stan zdrowia zrezygnował z rządów w diecezji i osiadł w Padwie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 330.

Pac Mikołaj Stefan, ur. ok. 1623, zm. 8.05.1684; ksiądz katolicki, biskup wileński. Ukończył Akademię Wileńską, studiował w Ingolstadt. W 1651 został wojewodą trockim; brał udział w wojnie z Kozakami, uczestniczył aktywnie w życiu politycznym i wojskowym Litwy. Otrzymawszy zwolnienie z przysięgi małżeńskiej z Teodorą, córką Adama Tryzny (1669), poświęcił się stanowi duchownemu. W 1670 był kasztelanem wileńskim. Wyznaczony na biskupa przez Michała Korybuta Wiśniowieckiego, a 9.09.1671 wybrany przez kapitułę; dopiero wówczas, w 1673 r., przyjął święcenia kapłańskie. Po złożeniu ślubów zakonnych przez żonę, prekonizowany 25.05.1682 na urząd biskupi.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 330;V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 463.

Pachucki Józef Leon, ur. 13.02.1892 w Nowym Sączu, zm. 26.08.1954 w Starej Wsi; ksiądz katolicki, jezuita, nauczyciel. Filozofię i teologię studiował w instytutach zakonnych w Nowym Sączu, Krakowie i Starej Wsi w 1915-1922; wykładał fizykę i matematykę w 1922-1923 w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, był jednocześnie prefektem w konwikcie i opiekunem organizacji Liga Robotnicza; potem uczył w Chyrowie i Starej Wsi, w l. 1931-1936 był rektorem kolegium w Pińsku, następnie superiorem w Częstochowie; autor kilku książek religijnych, wielu broszur i artykułów.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 273.

Pacynko Kazimierz, ur. w 1834, zm. 1905; ksiądz katolicki. Po kasacie diecezji mińskiej przybył do Wilna. Tu przez pewien czas współpracował z „prałatem rządowym" Piotrem Żylińskim, lecz po rekolekcjach w Rzymie zerwał z nim i uzyskał przebaczenie biskupa Hryniewieckiego, któremu oddał później wiele przysług. Był kanonikiem honorowym i proboszczem kościoła św. Jana. Położył zasługi w restaurowaniu kościołów, a głównie kościoła św. Jana, gdzie zorganizował chór pod kierunkiem wybitnego organisty i kompozytora Ludwika Gierynga. Przyczynił się do zorganizowania wielu imprez patriotycznych i budowy pomników, m.in. A. Mickiewicza, A.E. Odyńca, W. Syrokomli, S. Moniuszki, wewnątrz kościoła. Powiększył obszar cmentarza parafialnego na Rossie przez dokupienie i dołączenie tzw. Nowej Rossy. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 193.

Pajewski Antoni, ur. 19.01.1793 w powiecie lidzkim, zm. 2.09.1850 w Międzyrzeczu Koreckim; pijar, bibliotekarz, nauczyciel. W 1815-1817 studiował na Uniwersytecie Wileńskim fizykę, matematykę i botanikę uzyskując stopień kandydata filozofii. Od 1823 był współzarządzającym drukarni pijarów w Połocku. W 1824 został po filarecie M. Brodowiczu bibliotekarzem szkoły pijarskiej w Połocku. Prowadził badania botaniczne (odkrył zimowita jesiennego: *Colchicum autumnale*) W 1832 pijarzy zostali usunięci z Połocka i dalsze losy Pajewskiego nie są znane.

J. Buba, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa-Łódź 1972, s. 656; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 273.

Pakulnis Józef, ur. w 1862, zm. w 1947; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem w Łyntupach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 56

pallotynki, zob. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Apostolstwa Katolickiego.

Pallulon Mieczysław Leonard (Mečislovas Leonardas Paliulionis), ur. w 1834 w Smilgach koło Poniewieża, zm. 2.05.1908 w Kownie; ksiądz katolicki, biskup żmudzki, profesor. Uczył się w gimnazjum w Poniewieżu, następnie w Seminarium Duchownym w Worniach W 1860 ukończył Akademię Duchowną w Petersburgu i otrzymał święcenia kapłańskie. Wykładał w Seminarium Duchownym w Worniach, a po przeniesieniu uczelni do Kowna – w Seminarium Duchownym w Kownie, był kapelanem w gimnazjum żeńskim w Kownie; 22. 05.1883 konsekrowany na biskupa żmudzkiego z siedzibą w Kownie; był rzecznikiem działania polsko-litewskiego przeciwko rusyfikacji i prawosławiu; posługiwał się językiem polskim, ale popierał litewskie odrodzenie narodowe; 7.05.1904 jeździł do cara Mikołaja II z prośbą o pozwolenie na wydawanie prasy litewskiej, car przychylił się do jego prośby i od razu zaczęto rozpowszechniać w Litwie prasę w języku ojczystym. W 1891 odnowił katedrę kowieńską, w której freski wykonał Michał Elwiro Andriolli. Pochowany został w katedrze kowieńskiej.

Žemaičių vyskupai, litewski portal internetowy.

Pambius Krzysztof, ur. w 1606 w Rynie na Mazurach, zm. 30.12.1656 w Gdańsku; duchowny ewangelicki, kaznodzieja. Był kierownikiem szkoły ewangelickiej w Wilnie, od 1637 – kaznodzieją w Kwidzynie, a w l. 1642-1653 kaznodzieją polsko-ewangelickim przy kościele św. Anny w Gdańsku, następnie w kościele św. Katarzyny.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 214.

Pancerzyński Karol Piotr, ur. ? prawdopodobnie na Litwie, zm. 19.02.1729; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup smoleński. Studiował w Akademii Wileńskiej, gdzie też uzyskał stopień doktora filozofii, następnie był proboszczem w Mińsku, Krożach i Brzostowicy, w 1696 został kanonikiem wileńskim, rektorem seminarium duchownego w Wilnie i w 1709 pisarzem Wielkiego Księstwa Litewskiego. 5.10.1712 prekonizowany biskupem tytularnym Hierapolis i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. 24.09.1721 przeniesiony na biskupstwo smoleńskie, którego nie objął, a 11.09.1724 na biskupstwo wileńskie, obejmując je 4.12.1724. Uczestniczył aktywnie w życiu politycznym Litwy, nie odgrywając w nim jednak większej roli.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 332; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 493.

Paprocki Franciszek, ur. 10.06.1723 na Białorusi, zm. po 2.07.1805 prawdopodobnie w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, publicysta, redaktor, wydawca, historyk, geograf. Kształcił się w kolegium jezuickim w Połocku, nowicjat odbył w 1740-1742 w Wilnie, studiował w 1742-1752 w Słucku, Nieświeżu, Grodnie, Wilnie i Warszawie; w l. 1757-1760 wykładał w Akademii Wileńskiej filozofię i język francuski, w l. 1760-1763 był kierownikiem drukarni akademickiej, w której publikował do 1763 „Kurier Litewski" z dodatkami; w 1763-1765 był regensem wileńskiego Collegium Nobilium, w l. 1765-1768 – rektorem kolegium w Kownie, w l. 1768-1773 – prokuratorem jezuickiej prowincji litewskiej. Publikował prace historyczne i geograficzne, wydał m.in. *Domowe wiadomości polskie i Wielkiego Księstwa Litewskiego* (1753), *Domowe wiadomości o Wielkim Księstwie Litewskim z przyłączeniem historyi tegoż narodu* (1763), od 1757 publikował „Kalendarzyki polityczne" w duchu Oświecenia.

M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 370; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 274.

Paprocki Łukasz, ur. ok.1607 w ziemi dobrzyńskiej, zm. 17.10.1657 w Płocku; ksiądz katolicki, jezuita, heraldyk. Do zakonu wstąpił

w 1624 w Wilnie, studiował w Połocku, Pułtusku oraz w l. 1631-1635 w Akademii Wileńskiej; potem wykładał w kolegiach jezuickich w Pińsku i Płocku; przygotował pomnożone i poprawione opracowanie herbarza Bartosza Paprockiego (był jego bratankiem), którego rękopis zaginął, ale korzystali z niego autorzy dziełek heraldycznych w l. 1651-1652.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 275.

Parafianowo, d. powiat Dzisna, obecnie rejon Dokszyce, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki NMP, murowany, wzniesiony w 1904.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Parczewski Piotr, ur. ok. 1598, zm. 15.02.1659 w Olsiadach (Alsedžiai); ksiądz katolicki, biskup smoleński, biskup żmudzki. Wychowany w rodzinie prawosławnej, po przejściu na katolicyzm kształcił się w kolegium jezuickim w Wilnie, studiował filozofię w kolegium w Braniewie, następnie w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał stopień magistra sztuk wyzwolonych, a następnie stopień doktora filozofii. Przyjął święcenia kapłańskie i został prepozytem starodubowskim, sekretarzem królewskim i administratorem nowo utworzonej diecezji smoleńskiej. 1.09.1636 prekonizowany pierwszym biskupem tej diecezji, powiększył ilość parafii, erygował kapitułę, 9-11.07.1645 przeprowadził synod diecezjalny, występował przeciwko świeckim tendencjom w życiu duchowieństwa. 9.12.1649 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie; był też administratorem apostolskim diecezji kurlandzkiej. W 1651 przeprowadził wizytację diecezji i synod diecezjalny w Worniach. Z niewoli szwedzkiej wykupił wielu ludzi. W okresie wojny trzydziestoletniej przeszedł na stronę Szwedów, podpisując w 1655 układ w Kiejdanach, za co mianowany był przez króla szwedzkiego Karola Gustawa biskupem wileńskim. Nie otrzymał jednak prekonizacji Stolicy Apostolskiej. Pochowany w starej katedrze w Worniach (Varniai) na Żmudzi.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 333-334; H. Lulewicz, (w:) *PSB* t. 25, s. 210.

Parczewski Stanisław, ur. w 1803, zm. 1830; ksiądz katolicki, teolog, literat. Uczył się w Połocku i Petersburgu, w 1825 ukończył Seminarium Główne przy Uniwersytecie Wileńskim, uzyskując doktorat na podstawie dysertacji, opublikowanej w 1825 w Wilnie; po otrzymaniu stypendium wyjechał na studia uzupełniające do Wiednia i Rzymu, który zwiedził w towarzystwie A. Mickiewicza i A.E. Odyńca; był autorem nieukończonej powieści historycznej, wysoko ocenionej przez A. Mickiewicza.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 276.

pasterzanki, zob. Zgromadzenie Służebnic Matki Dobrego Pasterza.

Paszkiewicz Jakub, ur. 1597 na Żmudzi, zm. 12.04.1656 w Poszawszu koło Kielm na Żmudzi; ksiądz katolicki, jezuita, autor kazań. Pracował w misjach jezuickich na Żmudzi, na Łotwie, w Kownie i Krożach. Ułożył zbiorek kazań, które prawdopodobnie wydał w Wilnie, jednakże nie zachował się ani jeden egzemplarz jego kazań.

V. Biržiška, *Aleksandrynas,* t. 1. Chicago 1960, s. 262; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995.* Warszawa 1996, s. 849.

Paszkowicz Szymon, ur. 29.10.1717 na Białorusi, zm. 27.10.1772 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. W l. 1749-1751 był profesorem poetyki i retoryki w Akademii Wileńskiej. W 1750 w Wilnie wystawiono jego tragedię *Bellum amoris.* W 1770-72 był prowincjałem mazowieckim.

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*. Vilnius 1981, s. 103-104; K, Mačiulytė, (w:) *Lietuvos literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 374-375.

Patrycy-Nidecki Andrzej, ur.?, zm. w 1587; ksiądz katolicki, biskup inflancki. Od 1570 był archidiakonem wileńskim; potem został biskupem inflanckim i wendeńskim.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 93.

Paunicz (Paunitz), Michał, ur. 3.09.1684 w Reszlu, zm. 10.07.1736 w Królewcu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu wstąpił w Wilnie w 1701, filozofię studiował w Akademii Wileńskiej w l. 1705-1708, a teologię w kolegium jezuickim w Pińsku w l. 1710-1714; uczył w kolegium w Braniewie, potem był profesorem Akademii Wileńskiej, wykładał filozofię w l. 1719-1722, teologię scholastyczną i prawo kanoniczne w l. 1726-1728; w l. 1728-1731 był rektoren kolegium w Słucku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. s. 278.

Paweł z Bojańczyc, ur.?, zm. w 1453; ksiądz katolicki, biskup kamieniecki. Studiował w Akademii Krakowskiej, w 1408 przeniósł się do Wilna, w 1427 został kanonikiem katedry wileńskiej oraz proboszczem Szpitala św. Ducha w Wilnie, kapelanem wielkiego księcia Witolda; w 1428 został biskupem w Kamieńcu Podolskim, brał udział w działalności politycznej (rokowania z Krzyżakami w 1435, koronacja Kazimierza Jagiellończyka w 1447).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 278.

Paweł z Żarnowca (Żarnowiec, Żarnowitz), ur. ok. 1595, zm. w 1681; duchowny ewangelicki. Był ministrem kalwińskim, superintendentem wileńskim. Kształcił się w szkole kalwińskiej w Szczekocinie ok. 1609, był ministrem zborów w Grzybowie, Sielcu, Witebsku, Nowogródku i Ostrzeszynie; w 1675 został superintendentem wileńskim, oskarżano go o doktrynalne wykroczenia, trzykrotnie ukazał się jego zbiór modlitw *Raj duszny*.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 279.

Pawłowski Antoni, ur. 24.01.1903 w Końskich, zm. 16.09.1968; ksiądz katolicki, biskup włocławski. Święcenia przyjął w 1926 w Warszawie, po ukończeniu studiów teologicznych w Warszawie był profesorem na Uniwersytecie Warszawskim i w Seminarium Metropolitalnym w Warszawie. W 1936-39 był profesorem teologii fundamentalnej na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Podczas drugiej wojny światowej był profesorem Seminarium Duchownego w Wilnie, więziony w latach 1942-1944 w obozach pracy na Litwie. Od 1945 profesor Seminarium Duchownego w Białymstoku, od 1949 rektor Seminarium Duchownego w Warszawie. 22.04.1950 prekonizowany biskupem koadiutorem bpa K. Radońskiego we Włocławku.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 336.

Pażowski (Pazowski), Józef, ur. 12.08.1721 w Reszlu na Warmii, zm. 6.09.1785 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz. Kształcił się na Warmii i w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał doktorat teologii; w l. 1751-1753 uczył w Akademii Wileńskiej matematyki, poetyki i retoryki, był też, kaznodzieją w kościele św. Jana. Opracował po łacinie historię Nowogródka pt. *Novogrodecum, ducum Novogrodensium olim regia urbs* (Wilno 1759), zbiór kazań pt. *Kazania niedzielne* (t. 1-2 1778, 1783).

J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579-1831),* t. 3. Kraków 1899-1900, s. 286; L. Janowski, *Słownik biobibliograficzny Uniwersytetu Wileńskiego*. Wilno 1939, s. 326;

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla od połowy XV w. do 1945*. Warszawa 1963, s. 216-217.

Pczołko Antonij, ur. ?, zm. w 1871 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 36.

Pczycki Stanisław, ur. ok. 1770-72 w województwie mińskim, zm. po 1844 w Głębokiem; ksiądz katolicki, karmelita bosy, rytownik. W l. 1784-1792 kształcił się u jezuitów w Berezweczu i Połocku, gdzie zdobył wykształcenie klasyczne, opanował podstawy rysunku i zapoznał się z techniką miedziorytu. W 1792 wstąpił do zakonu karmelitów bosych w Głębokiem. Nowicjat odbył w Wilnie i tu w l. 1806-1809 studiował grafikę na Uniwersytecie Wileńskim pod kierunkiem Izydora Weissa. W l. 1798-1826 był kaznodzieją w Wilnie i tu w l. 1813, 1826-1829, 1832-1844 pełnił funkcję przeora konwentu ostrobramskiego. Według wzmianek archiwalnych w 1820 był przeorem konwentu w Kownie. W 1844 przeniósł się do klasztoru karmelitów w Głębokiem. W twórczości podejmował przede wszystkim tematy religijne, jakkolwiek znane są też 2 pejzaże i kilka portretów jego autorstwa. Niektóre ryciny mają pierwowzory graficzne lub malarskie. Tworzył w technice miedziorytu lub akwaforcie, często łączonej z akwatintą lub z suchą igłą. Znane są jego prace: *Portret Napoleona Bonaparte*, miedzioryt, 1801; *Portret Wilhelma Kalińskiego*, miedzioryt, 1805; *Prawdziwy wizerunek Pana Jezusa Nazaret.*, miedzioryt, 1809; *Św. Józef*, miedzioryt; *Widok kościoła i klasztoru w Głębokiem*, miedzioryt; *Pejzaż z ruinami zamku*, akwatinta; 2 wizerunki Matki Boskiej Ostrobramskiej, akwatinta i miedzioryt.

V. Drėma, A. Bernatowicz, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 7. Warszawa 2003, s. 483-484.

Pelikany, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś); kościół katolicki p.w. Św. Jakuba, zbudowany z czerwonej cegły na początku XX w., na miejscu drewnianej świątyni pojezuickiej z 1714. Kościół w 1948 został zamknięty i zamieniony na magazyn, w 1989 zwrócono go katolikom.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 71.

Pereświet-Sołtan Lucjan, pseud. „Żniwiarz", syn Jana i Karoliny z Rodziewiczów, ur.5.05.1906 w majątku rodzinnym w powiecie rzeczyckim nad Dnieprem, zm. 21.01.1951 w łagrze w rejonie Inty w ZSRR; ksiądz katolicki, kapelan Armii Krajowej. Naukę rozpoczął w 1915 w Homlu; po I wojnie światowej w 1918 z rodziną przeniósł się do Białegostoku, a w 1923 – do Wilna. Tu w 1924 wznowił naukę w Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta, które ukończył w 1926, w tymże roku rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, ale po roku wrócił do Wilna i wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, święcenia kapłańskie otrzymał w 1933, przez kilka lat był wikarym w kościele św. Jana w Wilnie, a w październiku 1937 został proboszczem parafii Chrystusa Króla w Kolonii Wileńskiej. Był kapelanem 5 pułku piechoty Legionów, brał udział w kampanii wrześniowej, w maju 1940 został przeniesiony w okolice Olity, ale po sowieckiej aneksji Litwy wrócił do Kolonii Wileńskiej; w stopniu kapitana został kapelanem 1 batalionu Pułku im. Bolesława Chrobrego; był aresztowany i więziony przez 2 miesiące w obozie w Prowieniszkach; podczas operacji „Ostra Brama" 7 lipca 1944 zorganizował szpital polowy AK, stołówkę i cmentarz poległych w walce o Wilno; podczas tzw. repatriacji pozostał w swojej parafii; 1.01.1945 został aresztowany przez NKWD, po długotrwałym śledztwie wywieziono go do Workuty, po roku wrócił do Wilna, ale 20.01.1949 aresztowano go ponownie za działalność „kontrrewolucyjną" i skazano na

25 lat łagrów; „karę" odbywał w Incie, w republice Komi; zmarł w szpitalu więziennym.

R. Filipowicz, *Pereświet-Sołtan Lucjan.*(w:) *„Słownik Polski Walczącej na Kresach Północno-Wschodnich Rzeczypospolitej,* t. 2. Bydgoszcz 1998, s. 191-192.

Petrulis Alfonsas, ur. 4.08.1873 w Kateliszkach w powiecie birżańskim (Biržai), zm. 28.06.1928 w Muśnikach (Musninkai) na Litwie; ksiądz katolicki, litewski działacz polityczny. Uczył się w gimnazjach w Szawlach i Poniewieżu, następnie w Seminarium Duchownym w Kownie; w l. 1895-1897 studiował weterynarię we Lwowie, jednakże porzucił studia, przyjechał do Wilna i wstąpił tu do Seminarium Duchownego, które ukończył i następnie wysłany został do Akademii Duchownej w Petersburgu; święcenia kapłańskie otrzymał w 1899; był wikarym w Bogdanowie, Nalibokach, w Janiszkach, Mejszagole, Marcinkiańcach; w l. 1911-1927 – proboszczem w Piwoszunach na Litwie; działał w organizacjach politycznych, 16.02.1918 podpisał akt niepodległości Litwy; w 1919 był sekretarzem Prezydium Rady Państwa LR; w 1927 przeniesiony do Poporciów, a w 1928 – do Muśników; był założycielem kilku litewskich stowarzyszeń; współpracował jako publicysta z kilkoma litewskimi czasopismami.

A. Banevičius, *111 Lietuvos valstybės 1918-1914 politikos veikėjų.* Vilnius 1991, s. 100.

Petrusewicz Józef, w zakonie Piotr, ur. w 1787 w d. powicie upickim na Litwie, zm. 21.09.1840 w Wilnie; kierownik drukarni, pijar. Uczył się w Wilnie. Od 1825 kierował drukarnią pojezuicką w Połocku, uruchomioną przez pijarów wraz ze szkołą w 1822. W 1829 drukarnia zajmowała dwa piętra; na pierwszym, w czteropokojowym lokalu mieściło się sześć warsztatów z czterema prasami; na drugim – introligatornia, magazyn książek oraz skład papieru. Drukarnia współpracowała z bazylianami i Józefem Zawadzkim księgarzem wileńskim; istniała do 1832.

J. Buba, (w:) *Słownik pracownikow książki polskiej.* Warszawa 1972, s. 670.

Pętkowski (Pentkovius) Kasper, ur. 10.1544 w Pętkowie na Mazowszu, zm. 16.02.1612 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej, kapelan obozowy. Uczył się w kolegium jezuickim w Pułtusku, do zakonu wstąpił w 1574; studiował retorykę i język grecki w Poznaniu w l. 1575-1577, filozofię w l. 1583-1586 i teologię w l. 1587-1590 w Akademii Wileńskiej; wykładał w kolegiach jezuickich w Braniewie i Kaliszu oraz język grecki w Akademii Wileńskiej w l. 1581-1593, potem był kapelanem biskupów, kapelanem obozowym chorągwi hetmańskich na Podolu (1596) oraz kaznodzieją w Toruniu i Krakowie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 283.

Piatibokow Ioann, ur. ?, zm. w 1895 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 38.

Piatrouski Jan (Jan Piotrowski), ur. 7(20).01.1905 w Słucku, zm. ? w USA; duchowny ewangelicki, białoruski prozaik, tłumacz, pamiętnikarz. W l. 1916-1919 uczył się w szkole parafialnej w Słucku. W 1919 przyjechał z rodziną do Wilna, gdzie w l. 1919-1925 pracował w szpitalu miejskim, równocześnie przygotowywał się do egzaminów maturalnych, które złożył w 1929 przed Komisją Kuratorium. W l. 1927-1928 służył w Wojsku Polskim, ukończył szkołę podchorążych. W 1931 wyjechał z Wilna do Warszawy, ukończył szkołę pastorów w Klarysewie i następnie pracował jako pastor w Warszawie i w l. 1932-1936 w powiecie słonimskim. W 1939 przyjechał do Wilna, skąd w 1941 z rodziną wyjechał do Torunia, a stamtąd do

Berlina. W 1945 mieszkał w Linzu w Austrii, skąd w 1953 emigrował do USA. W Wilnie utrzymywał kontakty z prasą białoruską, publikował głównie artykuły na tematy religijne.

L. Sawik, *Biełaruskija pismienniki. Bijabiblijahraficzny słounik*, t. 5. Minsk 1995, s. 110.

Piechocki Maksymilian, ur. 11.05.1874 w Górze k. Czarnkowa, zm. 23.12.1941 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Od 1893 w zakonie jezuitów; uczył języków w seminarium w Jassach i w Chyrowie; w l. 1931-1934 był ekonomem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; później duszpasterzem w Krakowie, Poznaniu i znowu w Wilnie, następnie w Łęczycy, Grudziądzu, Kaliszu i Warszawie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 284.

Pieciukiewicz Wiktor, ur. w 1910, zm. w 1964; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Graużyszkach w d. powiecie oszmiańskim, przez kilka lat ukrywał się przed spodziewanym aresztowaniem, w 1956 objął parafię w Szumsku w rejonie wileńskim na Litwie.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 61.

Piekarski Adam, ur.?, zm. w 1625; ksiądz katolicki, dominikanin. Przed 1596 wstąpił do zakonu dominikanów przy kościele św. Ducha w Wilnie i w klasztorze dominikańskim odbył studia filozoficzno-teologiczne; w l. 1603-1606 studiował we Włoszech, po powrocie w 1607 został cenzorem ksiąg, a w 1609 – pierwszym lektorem w konwencie wileńskim; w l. 1610-1613 był przeorem w Piotrkowie (w 1613 uzyskał tam bakalaureat z teologii); w l 1614-1618 był przeorem dominikanów w Wilnie, dążył bezskutecznie do utworzenia samodzielnej dominikańskiej prowincji litewskiej; w 1619 został kaznodzieją w kościele Mariackim w Krakowie; w 1623 uzyskał magisterium z teologii; w Wilnie ogłosił dwa kazania pogrzebowe (1614-1615), w Krakowie – *Kazania przygodne i świąteczne* (1620).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 284.

Pietkiewicz Jerzy, ur. ? w okolicy Ejszyszek w powiecie lidzkim (obecnie rejon solecznicki, Litwa), zm. 06.1574; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Pochodził z rodziny szlacheckiej, studiował medycynę w Niemczech w Wittenberdze i we Włoszech w Padwie i Ferrarze. W 1557 został kanonikiem żmudzkim i w 1563 wileńskim. 14.11.1567 prekonizowany biskupem żmudzkim. Mało interesował się sprawami religijnymi przyczyniając się do rozwoju protestantyzmu, któremu sprzyjał, i odrodzeniu kultów pogańskich. Wraz z innymi podpisał akt unii w Lublinie w 1569; większość czasu spędzał w Wilnie, rzadko przebywał w swojej diecezji

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 343; H. Lulewicz, (w:) *PSB*, t. 26, s. 154.

Pietrow Silviestr, ur. w 1877 w gminie postawskiej, zm. w 1977; duchowny (nastawnik) starowierców. Ukończył czteroklasową szkołę; podczas 1 wojny światowej był na froncie, nagrodzony Krzyżem św. Jerzego (Gieorgijewskij kriest) czterech stopni; po I wojnie światowej ukończył kursy nastawników, uczył religii w szkołach; od 1929 był nastawnikiem w parafii (obszczinie) Gaj k. Jaszun, później w parafii świrskiej, d. powiatu święciańskiego (obecnie Białoruś).

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005,

pijarzy, Zakon Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych, Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum (SchP, SP), zakon o charakterze apostolskim; założony w 1617

przez św. Józefa Kalasantego w celu prowadzenia pracy wychowawczej i szkolnej; w 1621 nowej wspólnocie została nadana reguła, a w 1622 papież Grzegorz XV dokonał zatwierdzenia zakonu (1646-1656 nastąpiło jego krótkotrwałe zniesienie). Początkowo pijarzy rozwijali się we Włoszech i Hiszpanii, poźniej w Rzeczypospolitej, dokąd przybyli w 1642 sprowadzeni przez Władysława IV. Prowincja litewska pijarów utworzona została w roku 1736, za czasów prowincjała ks. Józefa Jastrzębskiego. Prowincja składała się początkowo z 6 kolegiów: w Wilnie, Dąbrowicy, Lubieszowie, Szczuczynie, Poniewieżu i Lidzie. Później przybywały kolegia w Zelwie, Łużkach, Wiłkomierzu, Rosieniach, Witebsku, na Śnipiszkach w Wilnie, Drohiczynie, Połocku. Kolegium w **Wilnie** było rezydencją prowincjałów litewskich, utrzymywało ono konwikt, o który pijarzy toczyli spór z jezuitami. Pijarzy zostali sprowadzeni do Wilna w 1722 przez biskupa wileńskiego Konstantego Kazimierza Brzostowskiego, a Antoni Sapieha, starosta merecki, nadał im na własność pałac Połubińskich, zwany później Sapieżyńskim. W roku 1726 August II wydał przywilej na osiedlenie się pijarów w Wilnie i pozwolił im na otwarcie szkół. Dekret ten mówił o szkołach niższych, a nie o gimnazjum wyższym. Pijarzy wileńscy należeli do prowincji litewskiej, która została utworzona w 1736 i istniała do 1843. Na terenie Wilna pijarzy zorganizowali szkoły niższe, a następnie z inicjatywy Stanisława Konarskiego założyli kolegium, którego głównymi twórcami byli: Łukasz Rosołecki, Maciej Dogiel i ks. Tymiński. Rozkwit konwiktu wileńskiego pijarów nastąpił w latach 1756-1759, za rektorstwa Macieja Dogiela. W **Duksztach**, zwanych Pijarskimi, w pobliżu Mejszagoły w powiecie wileńskim, pijarzy osiedli w 1743, utworzyli tu swoją litewską prowincję; w 1772 rektor ks. M. Frankiewicz kościół św. Anny przebudował, a w 1777 założył parafię duksztańską. Ponadto pijarzy posiadali swój dom w **Łużkach** w powiecie dziśnieńskim, utrzymywali tu szkołę wydziałową; w 1832 władze rosyjskie klasztor i szkołę skasowały; w **Werenowie** w powiecie lidzkim również pijarzy mieli swój dom, ufundowany w 1735 przez Jana Scypiona, starostę lidzkiego, po 20 latach zostali przeniesieni do Lidy. Pijarzy przetrwali w Wilnie i na Litwie do 1831 roku, następnie ich klasztory i kolegia zostały zamknięte przez władze rosyjskie.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 262; 263; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 3. Vilnius 1987, s. 373; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 21. Warszawa 2004, s. 44-45; r. Jakubėnas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku.* Kraków 2005, s. 211.

Pikturno Józef, ur. ok. 1836 prawdopodobnie na Wileńszczyźnie, zm. 2.07.1895 w Giedrojciach; ksiądz katolicki, pisarz religijny. W 1860 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, był księdzem w parafiach na Wileńszczyźnie, wydał w języku litewskim utwór religijny pt. *Pravadniką apvaikščiojančiam paminklą Išganytojo mūsų Jėzaus* (Wilno 1864).

R. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 384.

Pilchowski (Pilichowski) Dawid Zygmunt, ur. 15.12.1735 w Rutkiszkach koło Wyłkowyszek, zm. 4.12.1803 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, biskup koadiutor wileński, poeta, publicysta, tłumacz. Uczył się w szkołach jezuickich. W 1752 wstąpił w Wilnie do zakonu jezuitów, w l 1761-1765 studiował w Akademii Wileńskiej; wykładał w seminarium duchownym w Wilnie, po kasacie zakonu jezuitów był w 1773-1785 prefektem Drukarni Akademickiej, od 1783 – wizytatorem szkół Komisji Edukacji Narodowej, w l. 1783-1793 – profesorem literatury łacińskiej i polskiej w Szkole Głównej Litewskiej, w 1792 wszedł do kapituły wileńskiej, w 1793 został biskupem koadiutorem, w 1794 – zarządcą diecezji wileńskiej, w 1797 – członkiem Wileńskiej Komisji Edu-

kacyjnej, w 1800 – członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Ogłaszał wiersze okolicznościowe i mowy: *Mowy wybrane* (Wilno 1784-1785), zbiór kazań *Sto uwag krótkich...* (Wilno 1777), tłumaczenie z włoskiego katechizmu *Zebranie nauk chrześcijańskich...* (Wilno 1776). Przekładał utwory Salustiusa (Wilno 1767) i Seneki (Wilno 1771, 1781-1782). Pochowany na cmentarzu św. Stefana w Wilnie.

E. Aleksandrowska, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 26. Wrocław 1981, s. 248-251; K. Mačiulytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 385; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 287

Pilecki Giedymin, pseud. Długosz, Kazimierz, ur. w 1903, zm. w 1967; ksiądz katolicki, działacz konspiracyjny, kapelan AK. Uczył się w Oszmianie, maturę zdał w 1923 w gimnazjum przy Seminarium Duchownym w Wilnie; w l. 1923-1929 odbył studia teologiczne na USB, był wikarym w Widzach, proboszczem w Horodku i Hruzdowie, w 1939 przeszedł do pracy w Akcji Katolickiej; po wybuchu wojny został proboszczem w Hermaniszkach k. Lidy, zorganizował prężny ośrodek pracy podziemnej w Okręgu Nowogródzkim Armii Krajowej; redagował i drukował liczne czasopisma, udzielał schronienia Żydom i partyzantom sowieckim; w l. 1943-1944 pełnił funkcję dziekana Okręgu Nowogródzkiego AK w stopniu majora i podpułkownika; w l. 1945-1948 przebywał na zesłaniu w Związku Sowieckim; po przyjeździe do Polski był duszpasterzem w diecezji warmińskiej; w l. 1949-1951 więziono go przez 15 miesięcy, potem był m.in. proboszczem w Bartoszycach, w l. 1954-1967 proboszczem parafii św. Mikołaja w Elblągu i dziekanem elbląskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 287.

Piontkowski (Piątkowski) Kasper, ur. w 1554, zm. 1612; ksiądz katolicki, jezuita, dramatopisarz. Wykładał w Akademii Wileńskiej, ok. 1584 napisał sztukę *Tymon Gardzilud*, którą wystawiono na początku roku akademickiego; jest też autorem dramatu – *Dialog o pokoju dla króla Stefana*, wystawionego w 1582. W sztukach tych widoczne są wpływy europejskiego Odrodzenia. Opublikowane w zbiorze *Dramaty staropolskie*, t. 4. Warszawa 1961.

A. Maldzis, *Na skryżawanni sławianskich tradycyj*. Minsk 1980, s. 166-168; A. Maldzis, (w:) *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 4. Minsk 1987, s. 428

Piotr z Pustynia, herbu Jastrzębiec, ur. ?, zm. 20.12.1421 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup wileński. Z pochodzenia był Polakiem, w chwili wyboru posiadał godność proboszcza wileńskiego. Prawdopodobnie uczestniczył w chrystianizacji Litwy, kanonik i prepozyt wileński. 15.02.1415 prekonizowany biskupem wileńskim. Był czwartym biskupem tej diecezji, pochodził z Wielkopolski, do Wilna przybył z biskupem Andrzejem. Zarządzał diecezją wileńską do śmierci. Znał język litewski, był ostatnim biskupem z elekcji.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*. Poznań 1972, s. 13; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 347; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 187-192.

Piotrowicz Stanisław, ur. w 1831, zm. w 1897; ksiądz katolicki. Jako proboszcz parafii św. Rafała w Wilnie w dniu 25 marca 1870 roku, na ambonie tego kościoła potępił i spalił *Trebnik*, zawierający rosyjskie teksty modlitw, odmawianych dotąd po polsku. Został za to zesłany do guberni archangielskiej, ale władze rosyjskie wycofały się z wprowadzania *Trebnika*. W 1894 mógł wyjechać do Galicji. W 1928 uczczono go tablicą pamiątkową w kościele św. Rafała.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 372.

Piotrowski Jan, zob.: Piatrouski Jan.

Piwocki Jan, ur. w 1599, zm. 1666; ksiądz katolicki, jezuita. Był profesorem teologii w Akademii Wileńskiej. Zarządzał kolegiami w Braniewie, Wilnie i w Warszawie oraz całą litewską prowincją jezuitów. Ogłosił 8 łacińskich prac religijnych.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 225.

Plebeń, w d. powiecie mołodeckim, obecnie rejon mołodecki, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), murowana, świątynię w stylu klasycystycznym od 1800 budowano jako kościół katolicki, po powstaniu w 1872 zamieniony na cerkiew.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Plichta Jakub, ur. ?, zm. 7.02.1407; ksiądz katolicki, franciszkanin, biskup wileński. Pochodził prawdopodobnie z Krakowskiego, uczestniczył w działalności misyjnej na Litwie, w 1398 wikariusz litewski prowincji polsko-czeskiej zakonu franciszkanów. Na skutek działań wielkiego księcia Witolda został wybrany przez kapitułę w 1399 biskupem wileńskim, uzyskując 5.05.1399 prekonizację i obejmując rządy w diecezji. Gorliwie umacniał chrześcijaństwo na Litwie i uczestniczył w działalności politycznej na dworze wielkiego księcia Witolda. Zbudował katedrę w Wilnie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 353; C. Baran, (w:) *PSB*, t. 26, s. 734; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 174-175; J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 35-36.

Plisa, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Paraskiewy Piatnicy, murowana, wzniesiona w drugiej połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Plusy, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Św. Trójcy, murowany, wzniesiony w 1860 w stylu neoromańskim, zamknięty ok. 1948, odzyskany przez katolików w 1990.

Głobus, białoruski portal elektroniczny; A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 70.

Płakiewicz Tadeusz, ur. ok. 1730, zm. po 1774; ksiądz katolicki, członek zakonu kanoników regularnych, pisarz religijny. W l. 1755-1763 był proboszczem w Jużyntach na Litwie, następnie w Użpolach i w Ucianie. W Jużyntach w 1761 zorganizował Bractwo św. Barbary; na cześć tej świętej ułożył i wydał książeczkę w języku litewskim.

M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 387.

Pocołojewski Kornel, ur. w 1746, zm. w 1812; ksiądz katolicki. Był wykładowcą prawa kanonicznego w Szkole Głównej Litewskiej w l. 1773-1804, a od roku 1797 także prawa kościelnego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 294.

Poczobut-Odlanicki Marcin, ur. 30.10.1728 w Słomiance w powiecie grodzieńskim, zm. 7.02.1810 w Dyneburgu; jezuita, astronom, rektor Szkoły Głównej Litewskiej. Kształcił się w kolegium jezuickim w Grodnie, w 1745 wstąpił do zakonu jezuitów, studiował w seminarium pedagogicznym w Słucku, filozofię w kolegium jezuickim w Połocku, teologię w Wilnie, następnie matematykę i astronomię w Pradze, Marsylii, Awinionie i Neapolu. W 1767 objął kierownictwo obserwatorium i został profesorem astronomii Akademii Wileńskiej. W 1767 otrzymał od Stanisława Augusta tytuł królewskiego astronoma; w l. 1770-1772 przebudował

obserwatorium, od 1774 redagował „Kalendarze Wileńskie" i „Gazety Wileńskie", w 1775 został wyróżniony medalem „Bene Merentibus"; w 1780-1799 był rektorem Akademii, którą przekształcił w Szkołę Główną Litewską. Po kasacie zakonu jezuitów, król chcąc wynagrodzić wielkie zasługi i starania astronoma wokół Akademii, jednocześnie zaś zapewnić jemu i jego adiunktom możliwość dalszej pracy – przekazał Poczobutowi Drukarnię Akademicką w dożywocie. Z przejęciem warsztatu uczony miał wiele trudności, które jednak szczęśliwie pokonał. Stan drukarni w tym czasie był bardzo zły. Jak długo Poczobut sprawował nad nią pieczę, nie wiadomo. Zapewne najpóźniej do 1804, kiedy to oddano oficynę w administrację Rafałowi Daniłowiczowi. W 1808 sędziwy astronom złożył wszystkie godności i zaszczyty, obserwatorium przekazał Janowi Śniadeckiemu, sam udał się do Dyneburga do klasztoru, gdzie wkrótce zmarł.

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 204; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 3. Vilnius 1987, s. 406; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 294.

Podborze, lit. Pabarė, w d. powiecie lidzkim, obecnie rejon solecznicki, Litwa. Kościół katolicki p.w. Wniebowzięcia NMP, wzniesiony w 1934 zapewne wg projektu Jana Borowskiego, modernistyczny z elementami neobarokowymi, w przyziemiu z kamienia, powyżej tynkowany, na skomplikowanym planie, bezwieżowy, trójnawowy.

J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi.* Warszawa 2004, s. 158.

Podbrodzie, lit. Pabradė, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon święciański, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Józefata, murowany, jednowieżowy, o cechach stylu neobizantyjskiego, zbudowany na planie krzyża; budowlę wzniesiono jako cerkiew prawosławną w końcu XIX w., w 1927 przebudowano na kościół katolicki.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 555-556.

Podbrzezie, lit. Paberžė, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Najświętszego Serca Jezusa, zbudowany wg. projektu W. Stypułkowskiego w 1932, w stylu neogotyckim, na planie krzyża łacińskiego, dwuwieżowy; wieże zaprojektowali inżynierowie J. Paprocki i S. L. Siestrzeńcewicz.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 537-538.

Podlecki Tadeusz Karol, ur. ok. 1750, zm. po 1796; jezuita, publicysta. W 1771 otrzymał niższe święcenia w zakonie jezuitów, z wyższych zrezygnował z powodu kasaty zakonu; w 1776 opublikował w wileńskiej drukarni bazylianów *Historię Indii Wschodnich.* Od 1785 mieszkał w Warszawie, redagował gazety: „Seriarz Projektów do Prawa" (1785-1786), „Dziennik Handlowy" (1786-1794), „Przewodnik Warszawski" (1788-1792), „Gazeta Powstania Polski" (1794).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 296.

Podlewski Wincenty, w zakonie Piotr od św. Wincentego, pseud. Mikołaj lub Michał; ur. w 1805, zm. w 1873; ksiądz katolicki, pijar, pisarz religijny. W 1820 wstąpił do zakonu pijarów, w 1824 ukończył teologię na Uniwersytecie Wileńskim, uczył w szkole pijarskiej w Połocku oraz w szkołach popijarskich, m.in. w Międzyrzeczu Wołyńskim, oraz konspiracyjnie – w dworach szlacheckich; wydał ponad 20 książek, w tym wiele w Wilnie u Józefa Zawadzkiego, m.in. *Pismo święte, czyli wierne opowiadanie Słowa Bożego...* (1851),

Trzy dni poświęcone Bogu... (1855 i 1862), *Gramatyka języka polskiego dla uczącej się młodzieży i ludzi pobożnych* (1858).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 296.

Pohl Andrzej, ur. 3.11.1742 w Lidzbarku, zm. 13.11.1820 w Wilnie; ksiądz katolicki, misjonarz, pisarz teologiczny. W 1759 wstąpił do zakonu misjonarzy w Warszawie, jako diakon został wykładowcą w seminarium diecezjalnym w Wilnie, święcenia kapłańskie otrzymał w Wilnie z rąk bpa Massalskiego; potem pracował był w Siemiatyczach i Warszawie, w 1782 został superiorem w Wilnie, założył przytułek Dzieciątka Jezus dla sierot i podrzutków; w 1794 był wizytatorem szkół prowincji litewskiej misjonarzy; w 1811 otrzymał na Uniwersytecie Wileńskim tytuł doktora teologii, w 1814 objął zarząd kościoła św. Kazimierza w Wilnie i przyczynił się do jego odnowienia. Był głównym współorganizatorem szpitala Św. Jakuba w Wilnie. Wydał w Wilnie kilka prac z dziedziny teologii: *Institutiones theologiae dogmaticae...* (1808-1809), *Institutiones theologiae moralis...*(1809-1810), *Hermeneutica sacra* (1809), *Scriptura Sacra per quaestiones exposita...* (1810-1812). Po polsku wydawał katechizmy (1804-1809) oraz kazania (1806, 1811).

E. Małachowicz,*Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 155; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 296.

Pokubiatto (Pokubiałło, Pokubiata) Ignacy, w zakonie Klemens od Matki Boskiej, ur. 7.11.1736, zm. 1811; ksiądz katolicki, pijar, literat, dyplomata. W 1750 wstąpił do zakonu pijarów; w l. 1756-1759 uczył w szkole pijarskiej w Wilnie języka francuskiego i geografii; w 1759/1760 był profesorem krasomówstwa kolegium w Szczuczynie, w l. 1760-1764 profesorem retoryki i prawa publicznego w kolegium pijarskim w Wilnie, pisał wówczas wiersze okolicznościowe i panegiryki, ogłaszane w drukarni pijarskiej; w l. 1772-1793 pełnił funkcję radcy poselstwa polskiego w Wiedniu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 297.

Polany, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon oszmiański, obwód grodzieński, Białoruś. Kaplica katolicka, drewniana, zbudowana na cmentarzu w 1810 r., w dobrym stanie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Połoczany w d. powiecie mołodeckim, obecnie rejon mołodecki, obwód miński Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Rocha (w dawnej wsi Oborek, stanowiącej obecnie częśc Połoczan), drewniany, barokowy, fundacji Ogińskich, zbudowany w 1773, po drugiej wojnie światowej nieczynny. Jest to świątynia jednonawowa, dwuwieżowa, wzniesiona na planie prostokąta, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i dwiema czworobocznymi zakrystiami, kryta dachem gontowym. Fasadę flankują dwie czworoboczne trójkondygnacyjne wieże, kryte dachami namiotowymi, wysunięte przed elewację. Pomiędzy wieżami znajduje się oddzielony od nawy przedsionek.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 193.

Połoński Michał, w zakonie Michał od św. Ambrożego, ur. 2.09.1774 na Rusi, zm. po 1810; ksiądz katolicki, pijar, kierownik drukarni, nauczyciel. Uczęszczał do szkoły pijarów w Lubieszowie, w 1786 wstąpił do zakonu pijarów, po studiach teologicznych uczył w Witebsku; w 1802 objął kierownictwo drukarni pijarskiej w Wilnie, po R. Daniłowiczu, i pełnił je do 1806; potem wrócił do Witebska, sekularyzował się w 1810.

J. Buba, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej.* Warszawa 1972, s. 699; *Encyklope-*

dia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 297.

Połubiński Jerzy Antoni, syn Jana i Marii z Romankiewiczów, ur. przed 1.05.1735, zm. 4.08. 1801 Rukojniach koło Wilna; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Pochodził z rodziny arystokratycznej, posiadał tytuł książęcy. Studiował w Akademii Wileńskiej, w 1760 otrzymał święcenia kapłańskie, w 1761 został kanonikiem, a 1775 -archidiakonem wileńskim, w 1773 uzyskał stopień doktora filozofii w 1782-1793 był sekretarzem wielkim litewskim. 27.06.1796 prekonizowany biskupem tytularnym Loryma i sufraganem trockim w diecezji wileńskiej. Przewodniczył wbrew prawu kościelnemu Administracji Generalnej Rządu Duchownego Diecezji Wileńskiej, zarządzającej diecezją w czasie powstania kościuszkowskiego. Pochowany w Rukojniach.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 89; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 355; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 842.

Połuknie, lit. Paluknys, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon trocki, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Jana Chrzciciela, drewniany, wzniesiony w 1906, w 1941 świątynia spłonęła. W 1943 zbudowano kościół tymczasowy, w 1981 zrekonstruowany; jest to świątynia na planie prostokąta, bazylikowa, jednowieżowa, z gankiem i niewysoką wieżyczką, trójnawowa, wewnątrz z trzema ołtarzami.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios.* Vilnius 1993, s. 566-567.

Połusze, lit. Palušė, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Jozafata, drewniany, zbudowany w l. 1747-1757, remontowany w l. 1815-1830, 1883-1894, 1956, 1971. Jest to świątynia trójnawowa, na planie prostokąta, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium, dwiema zakrystiami, przedsionkiem z trójkątnym frontonem i niewielką ośmioboczną wieżyczką nad dachem w części ołtarzowej. Ściany szalowane i obite pionowymi listewkami, dach kryty gontem. Drzwi wejściowe ozdobione są geometrycznym układem deszczułek. W cennym wyposażeniu wnętrza wyróżniają się trzy barokowe, bogato rzeźbione i polichromowane ołtarze oraz barokowy prospekt organowy z przełomu XVIII i XIX w.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 214-215.

Popek Bronisław, ur. 20.05.1906 w Mościskach, zm. 30.03.1976 w Gdańsku; ksiądz katolicki, jezuita. Po studiach filozoficznych był zastępcą prefekta konwiktu Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie w l. 1934-1936; potem kontynuował studia w Lublinie; w 1940 wywieziony do Sachsenhausen, po II wojnie światowej działał w Łodzi, w końcu był wikarym w kościele św. Krzyża w Gdańsku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 299.

Poplatek Jan Aleksander Ignacy, ur. 29.07.1903 w Knihinie k. Stanisławowa (obecnie Iwano-Frankiwsk, Ukraina), zm. 11.10.1955 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, historyk. W 1917 wstąpił do zakonu jezuitów. W l. 1926-1930 studiował historię na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, równocześnie uczył historii w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; w 1936 uzyskał doktorat, potem był nauczycielem w gimnazjum w Chyrowie i studiował w „Bobolanum" w Lublinie. W 1939 został powołany na stanowisko wiceprowincjała we Lwowie, funkcję tę pełnił do końca drugiej wojny światowej. W 1945 wyjechał do Krakowa, gdzie objął kierownictwo Biblioteki i Archiwum Prowincji Małopolskiej zakonu jezuitów. W Krakowie zajmował się pracą

literacką. Ogłosił kilka prac naukowych, m.in. *Powstanie Seminarium Papieskiego w Wilnie (1582-1585).* „Ateneum Wileńskie", t. VI. 1929; *Seminarium papieskie w Wilnie. Wykaz alumnów.* „Ateneum Wileńskie", t. XI. 1936; *Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce.* Wrocław 1957.

H. Barycz, *Ks. Jan Poplatek (1903-1955)*, (w:) J. Poplatek, *Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce.* Wrocław 1957, s. 217-220; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 299.

Popow Nikołaj, ur. ?, zm. w 1906 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protodiakonem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 39.

Porozumienie Akademickich Katolickich Stowarzyszeń (PAKS) działało pośród studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie; współinicjatorem i współzałożycielem PAKS-u był ks. Henryk Hlebowicz. Porozumienie centralizowało ruch katolicki na USB i gwarantowało niezależność ideologiczną zgrupowanych tu organizacji (Sodalicja Mariańska, Odrodzenie, Iuventus Christiana, Korporacja „Konradia", Akademickie Koło Misyjne, Akademicki Czyn Społeczny). Na początku 1933 Porozumienie powołało do życia własny organ prasowy „PAX", który skupiał nie tylko studentów, ale i młodych katolików walczących o kulturę w duchu Ewangelii. Pismo to drukowane było w drukarni archidiecezjalnej, a ks. Hlebowicz był jego opiekunem z ramienia kurii arcybiskupiej i opublikował tam wiele artykułów, głównie pod różnymi kryptonimami.

Ks.T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik.* Białystok 1999, s. 33-34.

Porpliszcze, w d. powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej, drewniany, wzniesiony w l. 1937-1941.

Cerkiew prawosławna p.w. Przemienienia Pańskiego, pierwotnie unicka, drewniana, szalowana, zbudowana w 1627, przebudowana w 1794 i 1883, restaurowana w 1988. Jest to świątynia czwórdzielna, składa się z trójkondygnacyjnej czworobocznej wieżydzwonnicy (dobudowanej w 1883), babińca, nawy z bocznymi aneksami oraz pięciobocznej części ołtarzowej z dwiema zakrystiami. Nawę nakrywa ogromna kopuła na ośmiobocznym bębnie, zwieńczona latarnią.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 195.

Porudomino, lit. Parudaminys, w d. powiecie wileńskim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Przemienienia Pańskiego, murowany, wzniesiony wg projektu A. Filipowicza-Dubowika w 1922, w stylu neogotyckim, na planie prostokąta, z jedną wieżą, z dwiema wieżyczkami.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios.* Vilnius 1993, s. 574-575.

Porzecki Jan Kanty, ur. 18.10.1688 w pow. oszmiańskim, zm. 8.02.1760 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1703 w Wilnie. Wykładał lub był prefektem szkół w Drohiczynie, Nieświeżu, Pułtusku, Połocku i Pińsku. W 1734-35 był regensem Seminarium Papieskiego i profesorem prawa kanonicznego w Wilnie, potem – rektorem w Witebsku, Orszy i Pińsku. W 1745-1751 był sekretarzem prowincjała, w 1751-55 – prowincjałem litewskim, w 1755-1758 – prepozytem domu profesów w Wilnie.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 531.

Porzecze, Porieczje, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski,

Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, murowana, wzniesiona w drugiej połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Postawy, miasto powiatowe w d. województwie wileńskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, drewniany, wzniesiony w 1522 przez Jana Zenowicza, odbudowany w 1560, następnie wzniesiono nowy z fundacji Stanisława i Anny Biegańskich w 1617; nie zachował się. W 1898-1904 kosztem hr. Przezdzieckich wzniesiono nowy kościół katolicki, neogotycki według projektu J. Gojbla, z wykorzystaniem fundamentów i piwnic dawnego klasztoru franciszkanów. Zniszczony podczas pierwszej wojny światowej, został odbudowany w latach dwudziestych. W 1959 odebrano go wiernym, w 1989 zwrócono katolikom. Jest to trójnawowa bazylika z czerwonej cegły, o ścianach wzmocnionych szkarpami, z transeptem, z pięciobocznym prezbiterium i dwiema zakrystiami. Dominantą budowli jest strzelista, kilkukondygnacyjna wieża.

Synagoga murowana, zbudowana na początku XX w.

N. Rouba, *Przewodnik po Litwie i Białejrusi.* Wilno 1909-Gdańsk 1995, s. 154; *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 4. Minsk 1987, s. 205; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 195-196; Tenże, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny.* Warszawa 2000, s. 236; Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna 1919-1939.* Warszawa 2003, s. 362; Głobus, białoruski portal elektroniczny..

Poszakowski Jan Antoni, ur. 14.02.1684 w okolicy Szadowa (Šeduva) na Żmudzi, zm. 3.06.1757 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, wydawca, historyk. Uczył się w gimnazjum w Kownie, w 1700 wstąpił do nowicjatu jezuitów w Wilnie; w l. 1702-1703 odbył studia pedagogiczne w Nieświeżu, następnie do 1713 studiował filozofię i teologię w Akademii Wileńskiej. Uczył w 1706-1709 w Akademii Wileńskiej oraz w 1714-1715 i 1717 w Kownie, gdzie pełnił urząd dyrektora gimnazjum i kaznodziei litewskiego; w l. 1718-1721 był profesorem filozofii w Akademii Wileńskiej (doktorat 1718), w l. 1722-1735 przebywał w Nieświeżu jako doradca, teolog i nauczyciel syna Anny Katarzyny Radziwiłłowej. Napisał kilkanaście dzieł teologicznych, polemizujących z różnowiercami, np. *Nauka pp. Dissidentów z nauką starodawnego Kościoła zniesiona...* (Wilno 1773), w l. 1737-1749 wydał w Wilnie 20 „Kalendarzy politycznych", także po łacinie biografie litewskich jezuitów pt. *De viris illustribus provinciae Lithuaniae SJ*, prawdopodobnie był autorem dramatów szkolnych *Skała* i *S. Pankratius*, wystawionych w 1710 w Wilnie.

V. Zaborskaitė, *Prie lietuvos teatro ištakų.* Vilnius 1981, s. 214; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 374.

Potocki Władysław, ur. 10.08.1878 w Goniądzu w ówczesnym powiecie białostockim, zm. 25.01.1983 tamże; ksiądz katolicki. Uczył się najpierw w domu, potem w 3-klasowej szkole rosyjskiej; około 1894 rozpoczął naukę w gimnazjum w Saratowie, tam też wstąpił do Seminarium Duchownego, święcenia kapłańskie otrzymał z rąk bpa Edwarda Roppa 7.05.1903 w mieście Gori w Gruzji w czasie wizytacji pasterskiej; pierwszą placówką jego pracy było miasto Nikołajew nad rzeką Boh; po półtora roku działalności duszpasterskiej został przeniesiony do Odessy, a stąd ok. 1912 wyjechał do Saratowa, gdzie był proboszczem katedry; uczył też religii w szkołach po polsku i po niemiecku (w okolicach Saratowa były liczne kolonie niemieckie); po pięciu latach pracy został z Saratowa usunięty przez władze za działalność patriotyczną wśród Polaków, którzy napłynęli do Saratowa w okresie I wojny światowej; następnie był proboszczem parafii Juzowka w Zagłębiu Donieckim na Ukrainie; w sierpniu 1921 wyruszył do kra-

ju i w początkach 1922 przekroczył granicę w Szepietówce. Przyjechał wtedy do Goniądza, a po dojściu do zdrowia zgłosił się do bpa wileńskiego Jerzego Matulewicza, który mianował go wikariuszem parafii bernardyńskiej w Wilnie; równocześnie był duszpasterzem niemieckim w kościele św. Anny, studiował też na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie; w 1927 wysłano go do Wilejki, gdzie był prefektem w gimnazjum, w szkole powszechnej oraz kapelanem w więzieniu. Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu Wilejki przez Sowietów, księża zostali wyrzuceni z plebanii, a księdza Potockiego szykanowano, kilka razy przetrzymywano w areszcie; podczas okupacji niemieckiej włączył się w działalność patriotyczną, brał udział w tajnym nauczaniu. W 1944 po powrocie do Wilejki Sowietów wyjechał do Wilna; na polecenie bpa R. Jałbrzykowskiego wizytował parafie w d. powiecie postawskim; ponieważ NKWD z Wilejki zaczęło się nim interesować, w pierwszej połowie 1945 wyjechał do Goniądza; w 1950 odszedł na emeryturę, osiadł w Goniądzu i dożył sędziwego wieku, zmarł w 105 roku życia w Goniądzu.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 94-95.

Powiewiórka, lit Pavoverė, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon święciański, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Kazimierza, drewniany, fundacji Leona i Gertrudy Soroków, właścicieli majątku Sorokpol, zbudowany w 1750, przebudowany w 1851. Jest to świątynia na planie prostokąta, z dwiema niewielkimi, niskimi zakrystiami, bezwieżowa. Przed wejściem niewielki czterosłupowy ganek, do którego wiodą kamienne schody. We wnętrzu są trzy ołtarze: główny neogotycki i boczne o formie neoklasycystycznej, z drewna, malowane na biało. W tym kościele 15 grudnia 1863 został ochrzczony Józef Klemens Piłsudski, późniejszy marszałek Polski. W kościele zachowała się chrzcielnica, w której ochrzczono Piłsudskiego.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 226.

prawosławie, ortodoksja, chrześcijaństwo wschodnie, charakteryzujące się ciągłością tradycji od czasów apostolskich, własną liturgią i niezależnością lokalnych Kościołów (autokefalia), stanowiące jedną z 3 wielkich gałęzi chrześcijaństwa. Prawosławie, jako religia, przeniesiona została na Litwę z Rusi w końcu XII w. Według litewskich źródeł, do połowy XV w. było w WKL ok. 40 książąt wyznających wiarę prawosławną, litewscy biskupi prawosławni byli niezależni od Moskwy; w 1317 została założona metropolia w Nowogródku, w 1328 – skasowana. W WKL prawosławie rozwinęło się od XV w. kiedy to wielki książę Witold ustanowił metropolię Zachodniej Rusi (dziś Białoruś, część Litwy). Administratorami prawosławnej metropolii litewskiej byli: Feofil (1315-1330), Feodorit (1352-1354), Roman (1354-1362), Kiprijan (Cyprian) (1375-1389), Fotij (Focjusz) (1408-1431), Grigorij Cambłak (1415-1420), Gierasim (1433-1447), Misaił Pestrucz (1475-1480), Symeon (1481-1488), Iona Glezna (1489-1499), Makary Czort (1495-1497), Iosif Bołgarynowicz (1498-1501), Iona II (1503-1507), Iosif II Sułtan (1507-1521), Iosif III (1522-1534), Makary II (1534-1556), Silwestr Bielkiewicz (1556-1567), Iona III Protasewicz (1568-1576), Ilia Kucza (1577-1579), Onisifor Diewoczka (1579-1588), Michaił Ragoza (1589-1596), Iow Boreckij (16201631), Isaija Kopinskij (1631-1633), Piotr Mogiła, Mohyła (1633-1647), Silwestr II Kossow (1647-1657), Iosif Nielubowicz-Tukalskij (1664-1675), Gedeon Swiatopołk-Czetwertyński (1685-1690), Wiktor Sadkowski (1795-1793), Iosif (Józef), Siemaszko (1839-1868), Makary Bułhakow (1868-1879), Aleksandr Dobrynin (1879-1885), Aleksiej Ławrow-Płatonow (1885-1890), Donat Babiński-Sokołow (1890-1894), Ijeronim Ekzempliarskij (1894-1898), Juwenalij Połowcew (1898-1904), Ni-

kandr Mołczanow (1904-1910), Agafangieł Preobrażenskij (1910-1913), Tichon Bieławin (1913-1917), Jelewfierij Bogojawlenskij (1917-1940), Siergij Woskresienskij (1941-1944), Daniił Juzwiuk (1944).

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa b.d., s. 44-45; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 4. Vilnius 1988, s. 85; W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie.* Vilnius 2005, s. 540-541.

prawosławny klasztor (monastyr) Świętego Ducha w Wilnie, męski, założono przy cerkwi Świętego Ducha, przy obecnej ulicy Ostrobramskiej; pierwszym ihumenem monastyru był Leoncjusz Karpowicz (1580-1620), pochodzący z prawosławnej rodziny z Pińska, on ułożył regułę zakonną, opierając się na regule św. Bazylego Wielkiego, którą nazwał *Kinowion ili izobrażenije Ewangielskogo inoczeskogo obszczago żitija* i w 1618 wydrukował w Wilnie. Monastyr w Wilnie działa nieprzerwanie.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos.* Vilnius 1997.

prawosławny klasztor (monastyr) Świętego Ducha w Wilnie, żeński, został założony w 1865 w byłym klasztorze wizytek na Rossie, w 1919 mniszki przeniesiono do klasztoru obok cerkwi świętego Ducha, przy ulicy Ostrobramskiej; klasztor (monastyr) działa nieprzerwanie.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos.* Vilnius 1997.

Prejsner Józef, pseud. „Władysław", „Protazy", ur. 26.06.1907 w Petersburgu, zm. 17.03.2002 w Kaliszu; ksiądz katolicki, kapelan AK. Uczył si w Piotrogrodzie, w Ostrowi Mazowieckiej oraz Instytucie Misyjnym i Seminarium Diecezjalnym w Lublinie. W 1934 ukończył teologię na KUL-u i otrzymał święcenia. Był wikariuszem w Wornianach i w parafii św. Jakuba w Wilnie, w 1937 został proboszczem w parafii Leonpol w pow. brasławskim. W 1942 wstąpił do AK i w 1943 został kapelanem 2. Zgrupowania Wileńskiego, w tym 1. Brygady Wileńskiej „Juranda". W lipcu 1944 był aresztowany i przez 3 lata więziony w Riazaniu. W 1947 wrócił do Polski, pracował w diecezjach gdańskiej i włocławskiej.

Słownik Polski Walczącej na Kresach Północno-Wschodnich Rzeczypospolitej. t. 3 Bydgoszcz 2004, s. 234.

Preuschoff Jan Antoni, ur. 15.08.1663 we Fromborku, zm. 13.12.1721 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita, historyk, pedagog, misjonarz, poeta łaciński. Kształcił się w Braniewie, gdzie w 1679 wstąpił do zakonu jezuitów. Był profesorem szkół jezuickich i misjonarzem w Turowie, Słucku, Nieświeżu, Krożach. Po odbyciu studiów teologicznych i prawniczych w Wilnie i uzyskaniu doktoratu był profesorem Akademii Wileńskiej, gdzie wykładał filozofię (1706-1707). Teologię dogmatyczną oraz prawo kościelne wykładał w Warszawie. Następnie był profesorem prawa kanonicznego w Braniewie. Gdy w 1716 rejencja pruska zagroziła zamknięciem kościołów katolickich w Królewcu i Świętej Lipce, P. za pośrednictwem króla Augusta II usiłował uzyskać odwołanie od tej decyzji. Ogłosił kilka prac, m.in. pierwszą historię Akademii Wileńskiej pt. *Universitas Vilnensis Jagellonico-Bathoreana...* (Wilno 1708), *Epigrammata de morte Ill. A. Radziwiłł* (Kraków 1693).

Encyklopedia Orgelbranda, t. 12, s. 310; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 233.

Prokulbicki Jan, żył w XIII w., duchowny ewangelicki, kaznodzieja. Był kaznodzieją ewangelickim w Wilnie. Wydał w Królewcu w 1744 przekłady polskie książek: *Grunt wiary chrześcijańskiej...*, *Pałac dusze chrześcijańskiej...* i *Zegar myśli chrześcijańskich.*

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 234.

Proniewski Otton, ur. 28.03.1818 w Kapienach k. Okmiany (Akmenė) na Żmudzi, zm.

23.11. 1878 w Petersburgu; ksiądz katolicki. Był bratem poetki Karoliny Proniewskiej, uczył się w szkole średniej w Telszach, w Seminarium Duchownym w Worniach, w 1841 ukończył Akademię Duchowną w Wilnie. W l. 1850-1857 był sekretarzem biskupa Macieja Wołonczewskiego w Worniach, pomógł Antoniemu Baranowskiemu, późniejszemu biskupowi i poecie litewskiemu, dostać się do seminarium w Worniach. W l. 1858-1862 był dziekanem w Ucianie (Utena), od 1862 – przedstawicielem diecezji żmudzkiej w kolegium duchownym w Petersburgu. Tłumaczył kazania na język litewski, m.in. M. Konigsdorfera i M. Białobrzeskiego; napisał kilka kazań i medytacji.

R. Mykšytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 396.

Proszkowo, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Kaplica katolicka p.w. św. Rafała, drewniana, wzniesiona w XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Protasewicz Walerian, ur. w 1504 w Suszkowie koło Wilejki na Wileńszczyźnie, zm. 31.12.1580 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup łucki, biskup wileński. Brak informacji kiedy i gdzie się uczył, Od 1532 znajdował się już na służbie królewskiej będąc sekretarzem królowej Bony. Karierę kościelną rozpoczął od 1533 od plebanii w Krożach. Był kanonikiem żmudzkim około 1533, wileńskim w 1537, dziekanem wileńskim w 1545, biskupem łuckim w l. 1549-1556, następnie biskupem wileńskim w l. 1556-1580. W 1570 założył w Wilnie kolegium jezuickie, sprowadził do Wilna jezuitów, w 1562 uczestniczył w działalności dyplomatycznej w rokowaniach z Moskwą i w układach polsko-litewskich, dotyczących unii. V. Petkus pisze, że został pochowany w katedrze wileńskiej, ale miejsca pochówku nie znaleziono.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 46; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 361; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 293-325.

Prozoroki, w d. powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, murowany, wzniesiony w 1906.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Piotra i Pawła, murowana, wzniesiona w 1909.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 71.

Prunski (Prunskas) Piotr, ur. 7.04.1871 w Jurkiszkach koło Antaleptów w powiecie jezioroskim na Litwie, zm. 7.12.1942 w Czechanikach w Kraju Ałtajskim; ksiądz katolicki. Z pochodzenia był Litwinem; uczył się w gimnazjum w Mitawie (ob. Jełgawa, Łotwa), a następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, święcenia kapłańskie otrzymał w 1894 i został skierowany na wikariusza do Ławaryszek, skąd po roku przeszedł do Rotnicy koło Druskiennik; po czterech latach pracy otrzymał nominację na proboszcza Inturki na Litwie, gdzie pracował do 1910, następnie krótko był proboszczem w Jasionówce (1910-1911) i stąd w 1911 przeszedł do parafii Połusze w d. powiecie święciańskim. W okolicy tej mieszkali przeważnie Litwini, tutaj ks. Prunskas pracował do 20.11.1939; jako Litwin, rozwinął działalność narodowo-oświatową litewską: założył Stowarzyszenie św. Zyty oraz św. Kazimierza, za działalność litewską dwukrotnie był karany przez władze polskie więzieniem. Po zakończeniu pracy duszpasterskiej w końcu 1939 przeniósł się do brata do Antoleptów (Antalieptė) w powiecie jezioroskim. Krewni ks. Prunskasa byli zamożni, więc podczas wywózek na Sybir Litwinów, 13.06.1941 został wraz z bliskimi wywieziony do miejscowości Czechaniki w Kraju Ałtajskim (Syberia) i tam zmarł.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem.* Białystok 2005, s 96.

Prusakow Mikołaj, ur. w 1910 we wsi Tumalino, zm. w 1990 w Wilnie; duchowny (nastaw-

nik) starowierski. W l. 1934-1936 ukończył kursy starowierskich duchownych w Wilnie; w l. 30-tych XX w. pracował w szkołach jako katecheta starowierski; od 1940 został nastawnikiem (duchownym), pracował w kilku parafiach (obszczinach), m.in. w Wilnie.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 313.

Przebrodzie, Pierabroddzie, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski. Kościół katolicki, drewniany, zbudowany w latach 20-tych XX w. Cerkiew prawosławna p.w. św. Georgija (św. Jerzego), zbudowana w 1910?

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Przeciszewski Kazimierz, ur. 4.01.1704 na Żmudzi, zm. 12.07.1777 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do nowicjatu zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1719, kurs pedagogiczny ukończył w Słucku, filozofię i matematykę studiował w Grodnie, teologię – w Akademii Wileńskiej w l. 1728-1732; uczył w kolegiach w Kownie, Krożach oraz Iłłukszcie na Inflantach; w 1737-1747 pracował w misji jezuickiej w Kiejdanach; w 1747 został wicerektorem kolegium w Kownie, potem był przełożonym w Poszawszu i rektorem kolegium w Krożach, w 1759 został przełożonym prowincji litewskiej jezuitów; w 1761 sprowadził jezuitów francuskich do Akademii Wileńskiej; w 1766 doktoryzował się z prawa kanonicznego i w l. 1766-1769 był rektorem Akademii Wileńskiej; w l. 1769-1772 kierował domem profesów w Wilnie, do kasaty zakonu jezuitów był rektorem kolegium jezuickiego w Żodziszkach.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 306.

Przeradowski Marcin, ur. 11.11.1652 na Mazowszu, zm. 14.07.1711 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1669 w Wilnie. Był profesorem filozofii i matematyki w Płocku, Warszawie i w 1689-1692 w Wilnie, w 1692-1693 był w Wilnie profesorem etyki i prefektem szkół, potem – rektorem w Pińsku i Nieświeżu, w 1705-1707 – sekretarzem prowincjała, w 1707-1711 – superiorem w Słucku. Wychowywał synów woj. wileńskiego Sapiehy.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 549.

Przyałgowski (Przyjałgowski) Kazimierz, ur. ok. 1801 w powiecie rosieńskim, zm. 9.01.1856 w Pondelu (Pandėlys); ksiądz katolicki, autor modlitewników. Uczył się w gimnazjum w Krożach w l. 1820-1823; po ukończeniu gimnazjum wstąpił do zakonu pijarów; uczył się w seminarium duchownym w Worniach, następnie w l. 1832-1833 studiował w Akademii Duchownej w Wilnie; święcenia kapłańskie otrzymał w 1840; następnie opuścił zakon i został wikarym w Szwekszni na Żmudzi, tam pracował do 1843; w 1843 został wikarym w Mosadzie (Mosėdis), gdzie pracował do 1850. Następnie biskup Wołoncewicz mianował go proboszczem w Pondelu, gdzie zmarł. Wydał trzy utwory religijne w języku litewskim.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 135.

Przyałgowski (Przyjałgowski) Wincenty, ur. w 1818 na Żmudzi, zm. 15.04.1878 w Moskwie; ksiądz katolicki, pisarz religijny, leksykograf. Uczył się w gimnazjum w Krożach, które ukończył w 1838; w l. 1841-1844 uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1844 otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1844-1848 był wikariuszem przy Ostrej Bramie w Wilnie; w l. 1848-1851 – proboszczem w Hanuszyszkach; w l. 1851-1854 – wikarym w kościele św. Jana w Wilnie, równocześnie był kapelanem w gimnazjum wileńskim oraz kaznodzieją w katedrze; w l. 1854-1859 – kapelanem w Instytucie Panien w Białymstoku; od 1858 był księdzem w Kronsztadzie, później przeniesiono go do Moskwy, gdzie zmarł.

Wydał: *Żywoty biskupów wileńskich* (Petersburg 1860), *Słownik polsko-żmudzki i żmudzko polski* (1858).

Encyklopedia kościelna, t. XXII, 1898, s. 240; V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 276.

Przyłęcki Franciszek, ur. ok. 1702, zm. 7.01. 1785 w Grodnie; ksiądz katolicki, bernardyn, teolog moralista. W 1728/1729 odbył nowicjat w zakonie bernardynów w Wilnie, studiował filozofię w Grodnie (lub w Nieświeżu), teologię w Wilnie; uczył w Grodnie i Wilnie; w 1747 wszedł do zarządu prowincji, w 1751 został kustoszem klasztoru wileńskiego i odbudował kościół św.św. Franciszka i Bernardyna po pożarze; w l. 1753-1756 był prowincjałem litewskich bernardynów, potem – kustoszem prowincji; w 1762 został definitorem (radcą zakonnym) generalnym zakonu bernardynów w Rzymie; opublikował m.in. *Rekolekcje duchowne...* (Wilno 1752 i 1770), *Compendium theologiae moralis* (Wilno 1754 i 1764), *Teologia duchowna i ascetyczna* (Wilno 1763).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 308-309.

Przypkowski Samuel, ur. ok. 1592 na Ziemi Krakowskiej, zm. 10.06.1670 w Kosinowie w powiecie piskim, d. Prusy, wg innych danych – w Królewcu; duchowny ariański, poeta, teolog, sekretarz królewski. Kształcił się w Lusławicach, Altdorfie i Lejdzie. Od 1621 mieszkał w WKL, od 1631 był sekretarzem Krzysztofa Radziwiłła. Mieszkał z nim w Birżach i Dojlidach koło Białegostoku; brał udział w wyprawie moskiewskiej, był także sekretarzem króla Władysława IV. W 1658 z powodu prześladowań arian schronił się na dworze namiestnika elektora, Bogusława Radziwiłła. Wkrótce został sekretarzem elektora Fryderyka Wilhelma. W 1666 objął majątek Kosinowo w powiecie piskim w d. Prusach Wschodnich. Wydał prace: *Dissertatio de pace et concordia Ecclesiae* (1628), oraz *Cogitationes sacrae...* (1692).

L. Chmaj, *Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII w.* Kraków 1927; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla od połowy XV w. do 1945*. Warszawa 1963, s. 235-236; E. Ulčinaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius* 2001, s. 400.

Puciata Leon, ur. 8.07.1884 w Wilnie, zm. 12.07.1943 tamże; ksiądz katolicki. Wyświęcony w 1911, teolog, profesor USB. W 1902 ukończył I Wileńskie Gimnazjum, w l. 1902-1904 uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie, następnie studiował na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie pod przybranym nazwiskiem Alojzego Junga i uzyskał doktoraty z filozofii i teologii. W petersburskiej Akademii Duchownej otrzymał w 1912 stopień kandydata teologii. W l. 1912-1914 był wikarym w kościele Bernardynów w Wilnie, w l. 1914-1939 – proboszczem kościoła św. Anny. W l. 1912-1914 działał w polskim tajnym nauczaniu. Z upoważnienia władz niemieckich od 1915 zajął się organizacją nauczania w szkołach średnich, seminarium duchownym i nauczycielskim. Od 1915 był sekretarzem późniejszego biskupa Kazimierza Michalkiewicza; w 1919 został członkiem Komitetu Wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego (później USB), w latach 1917-1942 wykładał w Seminarium Duchownym w Wilnie historię sztuki i język niemiecki, w l. 1922-1939 wykładał na USB dyscypliny teologiczne i język włoski; w 1935 został mianowany profesorem (po habilitacji na UJK we Lwowie). Członek Wileńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Od 3.03.1942 do 31. 03. 1943 więziony na Łukiszkach, później w obozach koncentracyjnych w Wyłkowyszkach i Szałtupiu koło Pren, skąd został zwolniony z powodu przewlekłej choroby. Autor wielu prac teologicznych. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim.

Księga pamiątkowa Uniwersytetu Wileńskiego. Wilno 1929, t. II, s. 249-250; V. Girininkienė, A. Paulauskas, *Vilniaus Bernardinų kapinės*, Vilnius 1994; E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura.Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 356.

Puciłowski Krzysztof, ur. 4.12.1650 na Podlasiu, zm. 10.11.1707 w Pyzdrach; ksiądz katolicki, jezuita, dramatopisarz. W l. 1672-1695 (z przerwami) był profesorem humaniorów w Wilnie, Pułtusku i Pińsku oraz filozofii w Warszawie i Pińsku; w l. 1695-1706 misjonarzem na dworach marszałka wielkiego litewskiego J.K. Dolskiego i kasztelana wileńskiego J.A. Wiśniowieckiego. Był jednym z twórców litewskiej szkoły barokowej, autorem sztuki o odsieczy wiedeńskiej *Victoria Mariae, seu Vienna ab obsidione liberata*, wystawionej w Wilnie w 1684.

J. Okoń, *Dramat i teatr szkolny*. Wrocław 1970; J. Okoń, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2. Warszawa 1985, s. 264.

Puczyński Andrzej, w zakonie Andrzej od św. Tadeusza, ur. 25.03.1731 na Podlasiu, zm. 3.05.1785 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar, historyk. Do zakonu pijarów wstąpił w 1757, od 1760 uczył w Collegium Nobilium w Wilnie; w 1764/1765 był tam prefektem; pod koniec życia był wicerektorem nowicjatu pijarów na Śnipiszkach w Wilnie; wydał podręcznik *Historia powszechna, dzieje polityczne dawnych i nowych państw w sobie zawierająca* (Wilno 1774).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 310.

Pukianiec Leonard, ur. 6.11.1903 w gminie Janiszki (pow. wileński), zm. 7.11.1968 w Ejszyszkach; ksiądz katolicki. W 1924 ukończył Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta w Wilnie; w l. 1924-1929 studiował w Seminarium Duchownym w Wilnie i na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie; pracował w Gierwiatach i Żyrowicach; w l. 1933-1936 odbył studia historyczne w Gregorianum w Rzymie, potem w Paryżu, w 1936 uzyskał doktorat na USB na podstawie rozprawy *Sobieski a stolica apostolska na tle wojny z Turcją* (Wilno 1937); w l. 1942-1944 był więziony w Wyłkowyszkach i Szałtupiu na Litwie; w l. 1945-1960 był wykładowcą w Seminarium Duchownym w Kownie, potem proboszczem w Rudominie i Ejszyszkach.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 310.

Puszki, lit. Pūškos, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. NMP, Matki Bolesnej, zbudowany z muru i drewna w 1845, w formie domu mieszkalnego. W 1970 kościół restaurowano.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 527.

Puzyna Józef Dominik, ur. 1690, zm. 5.03.1752 w Lehnen; ksiądz katolicki, biskup inflancki, książę. Studiował w Akademii Wileńskiej, po święceniach w 1713 został kanonikiem kapituły wileńskiej. 16.09.1740 prekonizowany na biskupstwo inflanckie, sakrę biskupią przyjął 8.01.1741 w Wilnie. Ufundował sufraganię.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 367.

Puzyna Nikodem, ur. 15.09.1753, zm. 22.10. 1819; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, książę. Studiował w Akademii Wileńskiej, święcenia kapłańskie otrzymał w 1776 i został kanonikiem wileńskim, oficjałem i wikariuszem generalnym; w l. 1815-1816 był administratorem diecezji wileńskiej i infułatem gieranońskim. 26.09.1814 prekonizowany biskupem tytularnym Satala i sufraganem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 24.06.1817.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 367; Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 858

Puzyna Piotr, ur. 21.08.1664 w woj. nowogródzkim, zm. 1.03.1717 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta, tłumacz. W 1677 wstąpił do zakonu jezuitów i odbył w Wilnie nowicjat, ukończył roczny kurs pedagogiczny w Pińsku w l. 1679-1680, w l. 1680-1683 odbywał studia filozoficzne i w 1687-1691 studia teologiczne w Akademii Wileńskiej, w l. 1691-1692 uczył w Nowogródku, Łomży i Pułtusku, wykładał poetykę w Akademii Wileńskiej, w 1692-1693 wykładał retorykę w Nieświeżu, w 1699-1705 – retorykę w Krożach i Orszy, etykę w Akademii Wileńskiej. W 1705 został superiorem w Mohylewie, w 1709 – rektorem w Nieświeżu, w 1713 – nadwornym teologiem biskupa wileńskiego Konstantego Kazimierza Brzostowskiego; opublikował *Ars felicitatis sive ethica* (Wilno 1703); w rękopisach pozostały liczne mowy, wiersze polskie i łacińskie oraz tłumaczenia poezji m. in. M. Sarbiewskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 312.

Puzyna Stefan Michał, ur. 21.12.1667 w pow. upickim, zm. 5.03.1738 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, geograf, tłumacz. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1685 i dwuletni nowicjat odbył w Wilnie; po ukończeniu kursu pedagogicznego w Pińsku studiował w l. 1688-1691 filozofię, w l. 1694-1698 – teologię w Akademii Wileńskiej; uczył w kolegiach jezuickich w Pińsku, Grodnie, Krożach i Wilnie (1700-1701); w 1705 uzyskał tytuł doktora filozofii w Akademii Wileńskiej i wykładał w l. 1705-1709 etykę, w 1705-1706 był sekretarzem Akademii i prefektem drukarni akademickiej; od 1709 wykładał w kolegiach w Braniewie i Pińsku, w l. 1714-1721 był prefektem i wykładowcą szkół warszawskich, w l. 1717-1734 – organizatorem i prefektem drukarni jezuickiej w Warszawie; w 1734 uzyskał w Akademii Wileńskiej stopień doktora teologii; w l. 1735-1737 był dziekanem Wydziału Teologii Akademii Wileńskiej; ogłosił w Wilnie m.in. *Lumina philosophicarum veritatum* (1705), *Theses philosophico-ethicae* (1705), w Warszawie: *Krótkie opisanie czterech części świata i osobliwych w nich królestw i prowincji* (1730).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 312.

Pyrtek Stanisław, ur. w 1913 w Bystrej Podhalańskiej, rozstrzelany 4.03.1942 w Berezweczu na Białorusi; ksiądz katolicki. Naukę w Seminarium Duchownym w Wilnie rozpoczął w 1934; święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego otrzymał 16.06.1940. Był wikarym w Duksztach Pijarskich pod Wilnem, w 1941 został przeniesiony do Ikaźni na Brasławszczyźnie. W 1942 został aresztowany przez gestapo, 4 marca żandarmi niemieccy wywieźli go do oddalonego o 3 km od Głębokiego Berezwecza i za tą miejscowością w lesie rozstrzelali. Ekshumacji po wojnie nie było i, jak stwierdza ks. Tadeusz Krahel, nie wiadomo, gdzie znajduje się jego ciało.

T. Krahel, *Kapłani-męczennicy z Berezwecza*. „Znad Wilii" 1996.09.1-15.

Quies Ferdynand, ur. 6.12.1870 w zerniowicach, zm. 4.09.1935 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita. Urodzony w Rumunii; był ministrem w licznych kolegiach i placówkach jezuickich, m.in. w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie w l. 1923-1927.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 313.

R

Rab, Rabe, Justus, ur. w 1543 w Krakowie, zm. 1.04.1612 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog, kaznodzieja królewski. Znany był jako filolog i poliglota. Był spowiednikiem Zygmunta III i teologiem nadwornym prymasa Maciejowskiego. Przez 20 lat był profesorem retoryki i teologii w Braniewie, Wilnie, Poznaniu, Pułtusku i Lublinie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 236.

Rabuń, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), murowana, zbudowana w 1862.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Racewicze, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Błagowieszczenaskaja (Zwiastowania NMP), zniszczona w latach 60-tych XX w.; na jej miejscu zbudowano w 1990 nową drewnianą cerkiew.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Radau Michał, ur. ok. 1616 w Braniewie, zm. 17.04.1687 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Kształcił się w kolegium jezuickim w Braniewie, w 1633 wstąpił w Wilnie do nowicjatu zakonu jezuitów; w l. 1637-1638 był profesorem wymowy w Akademii Wileńskiej i rozpoczął w niej studia teologiczne, które ukończył w Braniewie w 1642; w 1645 doktoryzował się z filozofii w Akademii Wileńskiej i komentował w niej pisma Arystotelesa w l. 1644-1647; w l. 1653-1673 pracował w Królewcu jako „misjonarz Najjaśniejszego Króla Polski i Szwecji"; w l. 1673-1776 był rektorem kolegium w Braniewie, potem – prefektem studiów w Akademii Wileńskiej, gdzie w 1677 otrzymał doktorat teologii, w 1680-1683 był rektorem nowicjatu św. Ignacego w Wilnie, potem instruktorem trzeciej probacji w Nieświeżu; jego podręcznik wymowy *Orator extemporaneus seu artis oratoriae Breviarium bipartitum*, wydany w Amsterdamie w 1655 miał 24 wydania.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 315.

Radoszkowicze, w d. powiecie mołodeckim, obecnie rejon Mołodeczno, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Trójcy, murowany, wzniesiony w l. 1855-1859 w stylu późnego klasycyzmu. W kościele tym został ochrzczony białoruski poeta Janka Kupała (Jan Łucewicz).
Kaplica katolicka p.w. św. Jana Nepomucena, murowana, zbudowana w połowie XIX w.; obecnie w ruinie.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Ilii (św. Eliasza), drewniana, zbudowana w 1945? r. Jesziwa żydowska, zbudowana na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny; A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 991, s. 77.

Radziewicz Michaił, ur. w 1838 w Mozyrzu na Białorusi, zm. po 1917; duchowny prawosławny, rosyjski publicysta i krytyk literacki. Był synem prawosławnego duchownego, w 1859 ukończył seminarium duchowne w Petersburgu, dwa lata uczył się w akademii duchownej, następnie przeniósł się na uniwer-

sytet. W 1862 otrzymał dyplom nauczyciela języka rosyjskiego. Od maja 1864 pracował w gimnazjach wileńskich. Od 1870 był inspektorem szkół ludowych okręgu szkolnego wileńskiego. W 1873 przeniósł się do Petersburga, gdzie pracował w departamencie oświaty ludowej, był członkiem komitetu cenzury przy ministerstwie oświaty. Od 1889 był dyrektorem departamentu szkół ludowych w okręgu warszawskim. W 1894 odszedł na emeryturę, zajmował się działalnością literacką. Artykuły publicystyczne i krytyczne publikował w rosyjskich czasopismach „Wriemia", „Iskra", „Russkaja Scena".

Myslicieli i aswietniki Bielarusi. Encykłapiedyczny dawiednik. Minsk 1995, s. 531-532

Radziwiłł Jerzy, ur. 31.05.1556 w Wilnie, zm. 21.01. 1600 w Rzymie; ksiądz katolicki, biskup, kardynał, pamiętnikarz. Był synem Mikołaja Czarnego Radziwiłła, Wychowany w rodzinie protestanckiej, pod wpływem jezuitów przeszedł na katolicyzm; studiował w Wilnie, na uniwersytecie w Lipsku i w Rzymie. 18.12.1574 prekonizowany biskupem koadiutorem bpa W. Protasewicza w Wilnie, objął 31.12.1579 urząd biskupa wileńskiego. Był zdecydowanym przeciwnikiem protestantyzmu, protektorem Akademii Wileńskiej, fundatorem seminarium duchownego w Wilnie. Święcenia kapłańskie i sakrę biskupią przyjął dopiero w 1583; w 1583 został namiestnikiem królewskim w Inflantach, był nim do 1586; 12.12.1583 Grzegorz XIII mianował go kardynałem tytułu Sancti Sixti. Był pierwszym kardynałem litewskim. 9.10.1591 przeniesiony na biskupstwo krakowskie, nadal jednak administrował diecezją wileńską. Uczestniczył w życiu politycznym, broniąc praw Kościoła; otaczał opieką jezuitów, przeprowadził trzykrotnie synod diecezjalny (1593, 1594, 1597). Był doradcą Zygmunta III, napisał *Pamiętnik kardynała Jerzego Księcia Radziwiłła z lat 1556-1575* (wyd. 1899), pozostawił w rękopisie *Dziennik podróży do Włoch...w 1575*, ogłoszony w „Kwartalniku Historycznym", 1935. Pochowany w kościele jezuickim Il Gesu w Rzymie.

Nowy Korbut, t. 3, 1965, s. 151; W. Müller, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 30, 1987, s. 229-234; *Lietuvių enciklopedija*, t. 24. Boston 1961, s. 382-385; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 329-347.

Radziwiłł Mikołaj, ur. ok. 1495, zm. w 1529; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. 6.07.1515 prekonizowany biskupem żmudzkim. Prowadził liczne spory z kapitułą na tle majątkowym. Rozpoczął budowę murowanej katedry w Worniach.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 374.

Radziwiłł Wojciech, ur. w 1478, zm. 19.04.1519 w Werkach pod Wilnem; ksiądz katolicki, biskup łucki, biskup wileński. Był synem Mikołaja Radziwiłła, wojewody wileńskiego i kanclerza litewskiego. W l. 1502-1507 był biskupem łuckim; biskupstwo wileńskie objął 10.09.1507. W 1514-1516 brał udział w soborze Laterańskim, zabiegał u papieża Leona X o kanonizację królewicza Kazimierza. Pochowany w katedrze wileńskiej.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 15-16; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 257-267.

Rafalski Jakub, ur. 12.07.1746 na Warmii, zm. 4.02.1803 w Szotlandzie pod Gdańskiem; ksiądz katolicki, jezuita. Kształcił się w Reszlu, nowicjat w zakonie jezuitów odbył w Wilnie (1767), był nauczycielem szkół jezuickich w Reszlu, Braniewie i w Wilnie. Teologię studiował w Braniewie i w Wilnie. Po kasacie zakonu został proboszczem w Skórzewie, potem w Boręcku na Żuławach (1795). Od 1786 przez 17 lat był rektorem Gimnazjum Akade-

mickiego w Szotlandzie pod Gdańskiem oraz kaznodzieją polskim tamże.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 239.

Raków, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wołożyński, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Matki Boskiej Różańcowej, murowany, zbudowany w 1906 w stylu neogotyckim.
Cerkiew prawosławna p.w. Spaso-Prieobrażeńska, murowana, wzniesiona w 1793.

Głobus, białoruski portal elektroniczny; A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 77.

Rapagelan (Rafajłowicz, Rapolionis) Stanisław, ur. ok. 1485 w Świackiewiczach koło Ejszyszek, zm. 13.05.1545 w Królewcu; duchowny ewangelicki, pisarz religijny, teolog luterański, tłumacz. Uczył się w szkole parafialnej w Ejszyszkach i w szkole katedralnej w Wilnie; w l. 1528-1539 z przerwami studiował na uniwersytecie w Krakowie, gdzie uzyskał stopień bakałarza; następnie dzięki pomocy księcia Albrechta Hohenzollerna w l. 1541-1544 studia kontynuował na uniwersytecie w Wittenberdze pod kierunkiem Marcina Lutra i Filipa Melanchtona, gdzie otrzymał doktorat teologii. W 1544 został profesorem uniwersytetu w Królewcu, wykładał teologię, język hebrajski; współpracował z Marcinem Możwidem (Martynas Mažvydas) przy wydawaniu kancjonału litewskiego. Tłumaczył z łaciny na język polski Biblię oraz pieśni religijne, jedną z nich *O męce Jezusa* zamieszczono w 1570 w kancjonale Mažvydasa.

L. Gineitis, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 413; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 325.

Rasch (Rahasch) Jakub, ur. 21.07.1661 na Warmii, zm. 7.10.1717 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita. Nowicjat odbył w Wilnie w l. 1681-1683, filozofię studiował w Połocku, teologię – w Wilnie w l. 1690-1694; uczył w szkołach jezuickich, w l. 1704-1709 był profesorem teologii w Braniewie, w l. 1710-1714 – teologii i prawa kanonicznego w Akademii Wileńskiej; w 1714 został rektorem kolegium w Braniewie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 325.

Raštutis Nikodemas, ur. 6.02.1881 w powiecie taurogowskim, zm. 16.06.1947 w Weiden w Niemczech; ksiądz katolicki. Był działaczem litewskim w Wilnie i na Wileńszczyźnie. Uczył się w Połądze; w 1903 ukończył Seminarium Duchowne w Kownie i otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1909-1913 studiował filozofię i socjologię we Fryburgu. Po ukończeniu studiów powrócił do Kowna, gdzie działał w Towarzystwie św. Kazimierza; w 1915 ewakuował się do Rosji; w 1919 przyjechał do Wilna, gdzie był proboszczem parafii trynopolskiej do 1922. W Trynopolu pod Wilnem założył ochronkę dla dzieci litewskich oraz przytułek dla starców; w l. 1922-1927 wykładał język litewski w gimnazjum litewskim w Wilnie; działał w Towarzystwie Św. Kazimierza; w 1936 za działalność litewską dekretem wojewody Bociańskiego został wydalony z Wilna na Litwę.

Lietuvių enciklopedija, t. T. 24. Boston 1961, s. 530.

Reczki, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Świętego Ducha, drewniana, wzniesiona w XIX w; w latach 90-tych XX wieku odnowiona, obłożona cegłami.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

redemptoryści, Zgromadzenie Najświętszego Odkupiciela, Congregatio Sanctissimi Redemptoris (CCSR, CSRS), męskie zgromadzenie zakonne o charakterze apostolskim, założone przez św. Alfonsa Marię Liguori

w 1732 w Neapolu, w celu pracy duszpasterskiej wśród ludzi najbardziej zaniedbanych religijnie, zatwierdzone w 1749 przez Stolicę Apostolską. Na ziemie polskie redemptoryści przybyli w 1786. W 1894 utworzyli polską wiceprowincję. Po I wojnie światowej przybyli do Wilna i w okresie międzywojennym opiekowali się kościołem św. Bartłomieja na Zarzeczu w Wilnie; w tym okresie w Wilnie mieszkało 4 księży i 4 braci zakonnych.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; *Wielka encyklopedia* PWN, t. 23. Warszawa 2004, s. 190; Warszawska prowincja redemptorystów, informacja elektroniczna.

Reinys Mečislovas, ur. 5.02.1884 w zaścianku Madagaskar w pobliżu Jeziorosów (Zarasai), zm. 8.11.1953 w więzieniu w mieście Władimir w Rosji; ksiądz katolicki, arcybiskup. Uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1907 otrzymał święcenia kapłańskie; w 1909 ukończył Akademię Duchowną w Petersburgu, następnie w l. 1909-1914 studiował na uniwersytetach w Leuven i Strasburgu Na uniwersytecie w Leuven uzyskał stopień doktora teologii. Powrócił do Wilna i pełnił obowiązki wikarego w kościele św. Jana, był profesorem w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1919 przez pięć miesięcy więziony przez bolszewików w Wilnie, Dźwińsku i Smoleńsku. W 1922 wydalony przez władze polskie z Wilna na Litwę; mieszkał w Kownie, w l. 1922-1940 wykładał psychologię na Uniwersytecie Kowieńskim; w l. 1925-1926 był ministrem spraw zagranicznych w rządzie chrześcijańskich demokratów; w 1926 został mianowany biskupem pomocniczym w diecezji wyłkowyskiej. Był w zarządzie Związku Wyzwolenia Wilna. W 1939 wydał pracę *Rasizmo problema* (Problem rasizmu). Po zgonie w 1940 biskupa Kazimierza Mikołaja Michalkiewicza, został jego następcą w Wilnie; w marcu 1941 otrzymał nominację na arcybiskupa i administratora apostolskiego w Wilnie. Po objęciu tego urzędu po uwięzionym przez Niemców arcybiskupie R. Jałbrzykowkim niechętnie ustosunkowany do Polaków zaczął wprowadzać księży – Litwinów na parafie wileńskie. W 1942 podczas bombardowania Wilna przez Sowietów został ciężko ranny. Po wyjeździe ks. arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego do Polski, został metropolitą części litewskiej archidiecezji wileńskiej. W czerwcu 1947 został aresztowany, wywieziony do miasta Władimir i tam zmarł w więzieniu.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 378; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002.

Rejowicz Władysław, ur. 14.12.1872 w Częstochowie, zm. 28.09.1947 w Poznaniu; ksiądz katolicki, jezuita. Po studiach polonistycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim uczył w Chyrowie, a w l. 1927-1932 – języka polskiego i greckiego w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, gdzie w l. 1927-1929 był dyrektorem szkoły, potem pracował w Poznaniu i Warszawie; był redaktorem kwartalnika „Moderator", autorem podręcznika katolickiej teologii moralnej, podczas okupacji niemieckiej był wykładowcą w tajnym seminarium duchownym w Świdrze k. Otwocka, po II wojnie światowej działał w Warszawie, Starej Wsi i Poznaniu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 326.

Religijny Centralny Ośrodek Tatarów. Centralnym ośrodkiem religijno-kulturalnym Tatarów było Wilno. W mieście tym rezydował od 1926 zwierzchnik religijny wszystkich wyznawców islamu w Polsce, który nosił tytuł Muftiego na Rzeczpospolitą Polską. Był nim doktor nauk filozoficznych Jakub Szynkiewicz. Miało tu swoją siedzibę Najwyższe Kolegium Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP oraz obradowala Rada Centralna Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów

Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodniczył jej prawnik Olgierd Kryczyński.

M.J.

rochici, Wspólnota Braci Miłosierdzia od św. Rocha, Fraternitas Misericordiae sub Titulo s. Rochi; męskie zgromadzenie zakonne, założone w 1705 z inicjatywy ks. Jana Jurałowicza przy Trzecim Zakonie św. Franciszka, przez bp. Konstantego Kazimierza Brzostowskiego, który też wzniósł szpital św. Rocha i kaplicę. W l. 1708-1709 podczas epidemii dżumy wszyscy rochici, opiekujący się chorymi i grzebiący zmarłych zarazili się i pomarli. W 1713 dzięki staraniom ks. Karola Lutkiewicza bp K. K. Brzostowski wznowił działalność rochitów w Wilnie przekazując zakonnikom kościół św. Stefana i szpital św. Rocha, skąd zgromadzenie wzięło swoją popularną nazwę. W 1737 regułę rochitów potwierdził papież Klemens XII. Pierwotnie celem rochitów było pielęgnowanie i grzebanie ofiar epidemii – zgodnie z czwartym ślubem zakonnym nakazującym im miłość w ratowaniu ubogich i „powietrzem zarażonych". Ten cel wyrażało charakterystyczne godło zakonne, przedstawiające trupią głowę i skrzyżowane pod nią piszczele, białe na czarnym tle. Znak ten nosili rochici na zakonnych czarnych płaszczach, noszonych na szarych (później białych) habitach przepasanych czarnym pasem skórzanym. Stroju dopełniała czarna czapka. W późniejszym okresie rochici oddawali się pracy duszpasterskiej w parafiach na wzór kapłanów diecezjalnych. Wspólnota składała się w większości z braci zakonnych, jednak w każdym domu przebywał jeden kapłan dla duchowej opieki nad chorymi i braćmi. Na czele Wspólnoty stał „brat starszy". Zgromadzenie zostało skasowane przez władze rosyjskie w 1840.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 264;

Rodziewicz Juliusz, ur. w 1868, zm. w 1912 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był znanym kaznodzieją w Wilnie; autor *Historii biblijnej* po fińsku, a także tłumacz dzieł religijnych.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 374.

Rodzińska Stanisława Maria Józefa, w zakonie Julia, ur. w 1899 koło Nowego Sącza, zm. 20.02.1945 w Stutthofie; siostra zakonna, dominikanka. W 1916 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Dominikanek; po I wojnie światowej przybyła do Wilna, prowadziła w Wilnie placówkę wychowawczą opieki nad sierotami w Wilnie przy ulicy Witebskiej. W czasie okupacji niemieckiej prowadziła konspiracyjne nauczanie religii oraz zorganizowała pomoc dla księży. 12.07.1943 została aresztowana za udział w pracach wileńskiej Okręgowej Delegatury Rządu i osadzona w więzieniu na Łukiszkach, w zimie 1944 przeniesiono ją do obozu w Prowieniszkach k. Kowna, a stamtąd 8.07.1944 przewieziono do obozu w Stutthofie, gdzie zachorowała na tyfus i zmarła.

T. Krahel, *Męczennicy z zakonów na terenie archidiecezji* wileńskiej. „Czas Miłosierdzia", 2000; Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe*. Wilno 2002, s. 164-165.

Rodźko Wacław, ur. 1.01.1888 w Robertowie koło Bobrujska na Białorusi, zm. 22.05.1940 Rosalszczyźnie koło Trab (ob. Białoruś); ksiądz katolicki. Uczył się najpierw w rodzinnych stronach, a następnie ukończył cztery klasy jakiejś szkoły w Petersburgu. Wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie i ukończył je w 1910; święcenia kapłańskie otrzymał 2.07.1910 w Kownie. Na pierwszą placówkę wysłano księdza Rodźkę do Grodna, był tu wikariuszem do 1914, następnie przez rok w parafii św. Jana w Wilnie; od 1915 pracował jako proboszcz w Rykontach, a w l. 1919-1920 w Trokielach, w l. 1920-1929 w Holszanach, w 1929-1928 – w Starych Wasiliszkach, a od 1938 – w Trabach. Tam 22.05.1940 wezwano księdza rzekomo do umierającej osoby, wywieziono do wsi Rosalszczyzna i zamordowano. Morderców nie

wykryto. Trzeciego dnia po śmierci księdza jego ciało znaleziono w zaroślach pod Trabami, przy szosie do Holszan. Pochowany został w Trabach.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 98-1000.

Rogiński Piotr, ur. 15.09.1896 w Petersburgu, zm. 9.06.1985 w Birmingham w Anglii; ksiądz katolicki. W 1900 rodzice z Petersburga przenieśli się do Wilna, gdzie przyszły ksiądz ukończył II rosyjskie gimnazjum rządowe; parę miesięcy przed maturą w 1915 został usunięty ze szkoły za „nielojalne stanowisko wobec rządu rosyjskiego". Po zajęciu Wilna przez Niemców ukończył kurs nauczycielski prowadzony przez Komitet Edukacyjny i od stycznia 1916 pracował jako nauczyciel w szkole początkowej w Ginejciszkach; na początku 1917 wrócił do Wilna i podjął naukę w Gimnazjum Stowarzyszenia Nauczycieli i Wychowawców, gdzie zdał maturę. Jesienią 1917 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie; latem 1920 jako kleryk wstąpił do wojska i przez cztery miesiące walczył w Batalionie Strzelców Nadniemeńskich, a jesienią wrócił do seminarium; dnia 22.05.1921 przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Jerzego Matulewicza; przez następne lata studiował na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Stefana Batorego i jednocześnie pracował w liceum sióstr wizytek w Wilnie; w l. 1923-1926 był wikariuszem parafii św. Ducha w Wilnie; studia ukończył w 1926, lecz magisterium nie uzyskał. Następnie pracował w Żyrowicach, gdzie był rektorem kościoła, stąd wrócił do Wilna i był prefektem szkół, a także kapelanem kaplicy publicznej Chrystusa Dobrego Pasterza w Wielucianach koło Nowej Wilejki; w 1936 został proboszczem w Rzeszy pod Wilnem. Po wybuchu II wojny światowej, z nieznanych bliżej przyczyn, znalazł się koło Grodna, gdzie jesienią 1939 został aresztowany przez NKWD i wtrącony do więzienia. Przez 10 miesięcy siedział w więzieniu i poddawany był długim śledztwom. Skazany został na 8 lat przymusowej pracy. Przebywał w łagrze za kołem polarnym – Pieczłagier koło Ares w obwodzie archangielskim; po tzw. amnestii w 1941 przedostał się do Wojska Polskiego i został mianowany kapelanem 7 dywizji pancernej, później z armią W. Andersa przedostał się Iranu; w 1944 wyjechał do Afryki, tam w Tanzanii opiekował się rodakami, głównie młodzieżą; w 1948 przybył do Anglii, pracował tu w kilku parafiach wśród Polaków. Pod koniec życia przeniósł się do Birmingham i tam zmarł.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 101-102.

Rogowski Kazimierz, ur. 9.06.1728 na Białorusi, zm. 15.06.1810 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta. Do zakonu wstąpił w Słonimiu i uczył się w tamtejszym kolegium; w l. 1750-1768 uczył w kolegiach w Nowogródku, Wilnie i Krożach; od 1768 do 1783 był profesorem filozofii, teologii moralnej i polemicznej potem retoryki, greki i łaciny w Akademii Wileńskiej. W 1761 wydał w Wilnie zbiór trenów *Żal powszechny abo threny żałosne po śmierci... Michała Sapiehy*, przekład dzieła Ł. Górnickiego *Sprawy przeciw Dymitrowi i za Dymitrem* (1788) oraz *Zbiór sentencji łacińskich i greckich* (1792).

E. Aleksandrowska, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. 31. Wrocław 1989, s. 451-452; K. Mačiulytė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 427;

Rogowski Kazimierz, ur. w 1874, zm. w 1929; ksiądz katolicki, bibliofil. Był proboszczem w Niemenczynie; pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 71.

Roizjusz (Roysius) Piotr, wł. Pedro Ruiz de Moros, ur. ok. 1505 w Alcaniz w Aragonii, zm. 26.04.1571 w Wilnie; poeta, diakon. Z pochodzenia był Hiszpanem, po studiach we Włoszech sprowadzony do Polski przez

biskupa Piotra Gamrata; w 1542-1550 wykładał prawo rzymskie w Akademii Krakowskiej; od 1549 dworzanin i doradca Zygmunta Augusta. W 1550 został audytorem w hospodarskim sądzie asesorskim Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie i otrzymał beneficja kościelne w diecezji wileńskiej i żmudzkiej. W 1566/67 został archiprezbiterem kościoła św. Jana w Wilnie i przełożonym szkoły kościelnej, w 1567 – kanonikiem wileńskim, w 1569 – wileńskim kustoszem katedralnym. Swoje decyzje sądowe opublikował w dziele *Decisiones... de rebus in sacro auditorio Lithuanico* (Kraków 1563 oraz 1570 i 1572). Zaprzyjaźniony z wieloma wybitnymi twórcami polskiego Renesansu (m.in. z Mikołajem Rejem i Janem Kochanowskim), należał do najpłodniejszych poetów polsko-łacińskich XVI w. Głos zabierał z okazji ślubów i pogrzebów ważniejszych dostojników, pisząc swe epitalamia i epicedia przeważnie w formie długich epickich opowiadań. Napisał m.in. pieśń o św. Stanisławie, poemat *Chiliastichon* (1557), poemat makaroniczny *In Lituanicam peregrinationem* (1560). Był jednym z najwybitniejszych epigramatyków epoki.

B. Kruczkiewicz, *Roizjusz, jego żywot i pisma*. Kraków 1897; T. Fijałkowski, *Piotr Roizjusz opiniach współczesnych i potomnych*. Łódź 1972; S. Zabłocki, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2. Warszawa 1985, s. 292; D. Pociūtė-Abukevičienė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 427; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 331.

Rokicki Urban, ur. w 1829, zm. 01.1879 w Petersburgu; ksiądz katolicki. Do gimnazjum uczęszczał w Mińsku; w l. 1846-1848 studiował w Seminarium Duchownym w Wilnie, w l. 1848-1852 – w Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie uzyskał stopień magistra teologii, przed 1856 został profesorem języka łacińskiego i historii Kościoła w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1857 – kanonikiem kapituły wileńskiej, w 1859 – kapelanem biskupa wileńskiego A.S. Krasińskiego, w 1860 – członkiem konsystorza, w 1863 – kaznodzieją w katedrze wileńskiej; w l. 1864-1878 był profesorem Akademii Duchownej w Petersburgu, wykładał homiletykę, patrologię, historię Kościoła i prawo kanoniczne; w l. 1876-1878 pełnił obowiązki rektora Akademii Duchownej, przeciwstawiał się rusyfikacji uczelni; w 1868 uzyskał stopień doktora teologii; przełożył *Przewodnik dla spowiedników* J. Gaume'a (Wilno 1860 oraz 1884 i 1889), opracował *Skarbczyk chronologiczny historii polskiej dla dzieci* (Wilno 1862).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 331-332.

Rokitnicki Kazimierz, ur. 1.03.1701, zm. 17. 02.1779; ksiądz katolicki, sufragan płocki. Studiował w Wilnie w 1722-1726, doktorat obojga praw uzyskał w 1740 w Akademii Krakowskiej. 26.11.1764 prekonizowany biskupem tytularnym Lalia i sufraganem płockim.

P. Nitecki, *P. Nitecki, Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 380.

Romanowski Jan, ur.?, zm. w 1651; duchowny ewangelicki, kalwiński minister zborów litewskich. W l. 1619-1623 studiował w Heidelbergu jako stypendysta hetmana Krzysztofa Radziwiłła, potem był ministrem w posiadłościach radziwiłłowskich oraz w 1627-1631 w Wilnie, gdzie w 1630-1631 pełnił także funkcję rektora miejscowej szkoły.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 332.

Romejko Franciszek, ur. w 1885, zm. 16.08. 1931; ksiądz katolicki. Był Białorusinem i białoruskim działaczem społecznym. W Wilnie ukończył seminarium duchowne, był wikarym

w kościele Bernardyńskim w Wilnie, następnie pełnił kilka innych stanowisk, w końcu do śmierci był proboszczem w Kiemieliszkach, w powiecie święciańskim. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 368.

Romejko Jan, ur. w 1901, zm. w 1986; ksiądz katolicki. Był proboszczem w parafii Łuczaj, w 1944 aresztowany, w 1949 wyjechał do Polski.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 62.

Romm Baruch ben Josef, Baruch bar Rabi Józef, ur.?, zm. 29.04.1803 w Wilnie; rabin, drukarz i wydawca druków hebrajskich. Ok. 1788 osiadł w Grodnie, gdzie przejął kierownictwo i prawdopodobnie dzierżawę drukarni królewskiej, która wkrótce zaczęła wypuszczać druki hebrajskie. W 1792 odkupił hebrajską część drukarni i prowadził ją pod swym nazwiskiem. Jej filia – od 1799 – była pierwszą drukarnią hebrajską w Wilnie. O istnieniu oficyny hebrajskiej w Wilnie nie wiedziały do ok. 1804 władze rosyjskie. Po śmierci Barucha Romma obie drukarnie (w Grodnie i Wilnie) odziedziczył syn.

Jewrejskaja enciklopiedija. Petersburg 1912; M. Kaczorowski, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej.* Warszawa 1972, s. 763; R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny,* t. 2. Warszawa 2003, s. 431

Ropp Edward (von der Ropp), syn Juliana Emeryka i Izabeli Plater-Zyberk, ur. 2.12.1851 w Liksnie koło Dyneburga (obecnie Łotwa), zm. 25.07.1939 w Warszawie; ksiądz katolicki, biskup tyraspolski, biskup wileński, arcybiskup metropolita mohylewski. Rodzinie przysługiwał tytuł barona, uczył się w gimnazjum w Rydze, studia ukończył w Petersburgu, w 1875 uzyskał stopień kandydata prawa; po studiach 4 lata pracował w administracji państwowej, później mieszkał w Niszczy w guberni witebskiej, następnie wstąpił do seminarium duchownego w Kownie, gdzie w 1886 przyjął święcenia kapłańskie. Był proboszczem w Lipawie na Łotwie, w 1898 został kanonikiem żmudzkim; 9.06.1902 prekonizowany biskupem tyraspolskim, sakrę biskupią przyjął 16.11.1902 w Petersburgu. 9.11.1903 przeniesiony na biskupstwo wileńskie. Wydawał w Wilnie dzienniki „Nowiny Wileńskie" i „Kurier Litewski". Za próby rozwiązania konfliktów narodowościowych i popieranie interesów polskich zmuszony został przez władze rosyjskie w 1907 do opuszczenia diecezji i osiedlenia się w Niszczy, w guberni witebskiej. 25.07.1917 przeniesiony na biskupstwo mohylewskie, które objął 2.12.1917. Był także administratorem apostolskim diecezji mińskiej (1917). Ostatni biskup na stolicy metropolitalnej mohylewskiej, aresztowany 29.04.1919 w Petersburgu, przebywał dwa miesiące w więzieniu, 5.07.1919 został przewieziony do Moskwy i więziony na Łubiance i Butyrkach, skazany przez władze radzieckie na śmierć, później deportowany z terenu ZSRR, rezydował w Poznaniu i Warszawie. Pochowany w katedrze poznańskiej. W 1983 trumna z jego szczątkami została przeniesiona do prokatedry w Białymstoku.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 381; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 661-671.

Rosołecki (Rosocki, Rosołkiewicz) Szymon, w zakonie Łukasz od św. Franciszka; ur. 23.10.1697 w Parzycach, zm. 15.02.1752 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar, pedegog i kaznodzieja. W 1714 wstąpił do zgromadzenia pijarów w Podolińcu. W 1719-1722 studiował filozofię w rzeszowskim kolegium pijarskim, w 1724-1727 – teologię w pijarskim studium w Krakowie. W 1733-1735 był prefektem szkoły pijarskiej w Wilnie i wykładowcą filozofii, od 1736 – lektorem teologii i w 1740-1741 – regensem kolegium wileńskiego, potem był rektorem w Szczuczynie, w 1750

– znów w Wilnie. Był uznanym kaznodzieją, autorem zbioru kazań *Głos krwi Jezusowej* (Warszawa 1731).

R. Leszczyński, (w:) *Polski słownik biograficzny*. T. 32, s. 119.

Rostoga Tomasz, ur. w 1589 w Wielkopolsce, zm. ok. 1650; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1606, studiował w Lublinie i Kaliszu, uczył w Poznaniu i Jarosławiu; z powodu wykroczeń został w 1616 początkowo wykluczony z zakonu, potem przeniesiony do prowincji litewskiej; studiował teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1617-1621, trzecią probację odbył w Nieświeżu w 1621/1622; wykładał teologię w Płocku w l. 1622-1625 i filozofię w Akademii Wileńskiej w l. 1625-1627, potem uczył w Kaliszu i Krakowie; w 1634 ze względów moralnych został usunięty z zakonu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 337.

Rostowski Stanisław, ur. 13.11.1711 w pobliżu Upity na Litwie, zm. 7.02.1784 w Połocku; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz historyczny. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1726; w l. 1728-1729 uczył się w seminarium nauczycielskim w Słucku, w l. 1729-1730 studiował filozofię w Nieświeżu, w 1730-1732 – w Akademii Wileńskiej; w l. 1736-1740 – studiował teologię w kolegium warszawskim, w l. 1740-1741 – prawo zakonne w Wilnie. W 1746 uzyskał w Akademii Wileńskiej stopień magistra filozofii i wykładał tam do 1749; w l. 1750-1751 był kaznodzieją oraz kierował szkołą i biblioteką kolegium w Żodziszkach, w l. 1751-1758 wykładał w Akademii Wileńskiej teologię polemiczną, w 1763-1764 – prawo kanoniczne; w 1766-1770 – historię kościoła. W l. 1773-1776 był nadal wykładowcą w Akademii Wileńskiej, potem w kolegium jezuickim w Połocku. Opracował dzieje zakonu: *Lithuanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima* (Wilno 1768).

M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 430; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Mlinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 337.

Rostworowski Tomasz, pseud. ks. Marek, ur. 9.11.1904 w Warszawie, zm. 9.03.1974 w Łodzi; ksiądz katolicki, jezuita, harcmistrz, kapelan wojskowy w powstaniu warszawskim. Uczył się w École Normale we Fryburgu w l. 1912-1914, potem w Kijowie, gdzie działał w polskim harcerstwie; w 1921 ukończył szkołę muzyczną, w 1922 zdał maturę w Lublinie, w 1923 wstąpił do zakonu jezuitów, studia zakonne odbywał w Nowym Sączu w l. 1925-1928 i w lubelskim Bobolanum w l. 1932-1936; w l. 1928-1932 studiował grę na organach w Wileńskim Konserwatorium Muzycznym i uczył w Gimnazjum OO. Jezuitów; w l. 1936-1939 był ponownie w tym gimnazjum nauczycielem śpiewu oraz prefektem małego seminarium, organizował występy artystyczne, działał w sodalicji i harcerstwie (był drużynowym i harcmistrzem); w l. 1940-1944 był duszpasterzem w Warszawie, opiekował się „szarymi szeregami", podczas powstania warszawskiego był kapelanem Komendy Głównej Armii Krajowej, po wojnie – duszpasterzem akademickim w Łodzi; w l. 1950-1956 więziony za „działalność antypaństwową"; w l. 1957-1961 – duszpasterz akademicki w Lublinie, w l. 1963-1973 pracował w polskiej sekcji Radia Watykańskiego; napisał m.in. *Zaraz po wojnie. Wspomnienia duszpasterza (1945-1956)*, wyd. w 1986.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 338.

Roszak Edmund, ur. 5.10.1900 w Poznaniu, zm. 14.07.1943 w Wiszowniku w powiecie wołkowyskim; ksiądz katolicki, jezuita. W 1921 wstąpił do zakonu jezuitów, w l. 1923-1926 studiował filozofię w kolegium jezuickim w Nowym Sączu, w l. 1926-1930 – romanistykę

i germanistykę na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, był jednocześnie nauczycielem tych języków w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; w l. 1932-1935 studiował teologię na Bobolanum w Lublinie, od 1937 wykładał w kolegium jezuickim w Pińsku, w 1938/1939 był profesorem teologii dogmatycznej w Wyższym Seminarium Diecezjalnym w Pińsku, w 1940 został aresztowany przez NKWD, po zwolnieniu przedostał się do Wilna, następnie został administratorem parafii Przemienienia Pańskiego w Jałówce w powiecie wołkowyskim; 14.07.1943 rozstrzelany w lesie Wiszownik przez Niemców.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 338.

Roszkowski Ludwik, ur. 19.02.1736 na Litwie, zm. 16.11.1781 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk. W 1756 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie; w l. 1760-1763 studiował w Akademii Wileńskiej filozofię i matematykę, w l. 1764-1768 – teologię; uczył w tym czasie w Akademii matematyki i był asystentem dyrektora wileńskiej drukarni akademickiej; w 1771 uzyskał magisterium sztuk wyzwolonych i filozofii i był profesorem filozofii w l. 1771-1774; w 1773 uzyskał doktorat prawa kanonicznego; uczył ponadto w różnych latach w Krożach, Grodnie i Nowogródku, pod koniec życia był dyrektorem kolegium w Kownie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 338.

Rościszewski Franciszek, ur. 18.07.1690 na Mazowszu, zm. 5.04.1768 w Nowogródku; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Po ukończeniu szkoły zakonnej brał udział w wojnie po stronie Stanisława Leszczyńskiego; w 1717 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, filozofię studiował w Połocku w l. 1719-1722, teologię – w Warszawie w l. 1724-1728, prawo zakonne – w Nieświeżu w l. 1731-1732; wykładał w Pińsku, Nowogródku i Warszawie; w 1738 uzyskał magisterium z filozofii i doktorat teologii w Akademii Wileńskiej i został profesorem teologii scholastycznej i prawa kanonicznego, dziekanem Wydziału Teologii i rektorem Akademii Wileńskiej (1745-1752), ponadto był doradcą prowincjała (przeprowadził renowację kościoła św. Jana), w l. 1752-1760 był rektorem kolegium w Nowogródku, odbudował je po pożarze i zorganizował bibliotekę.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 338.

Rościszewski Wojciech, ur. ok. 1560 w Borkowie k. Sierpca, zm. 7.06.1619 w Sandomierzu; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz, kaznodzieja. Kształcił się w kolegium jezuickim w Poznaniu, na wydziale sztuk wyzwolonych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w 1579-1582 na kursie filozoficznym w Akademii Wileńskiej; po wstąpieniu do zakonu w 1586 uczył w Poznaniu, w 1591-1595 studiował teologię w Akademii Wileńskiej, w 1595 – prawo zakonne w Krakowie; następnie wykładał w Poznaniu i Kaliszu, gdzie uzyskał promocję na magistra filozofii, potem był kaznodzieją i pisarzem polemizującym z dziełami protestantów, w 1600 wydał w Wilnie pod pseudonimem Jana Boboli łacińską replikę na antypapieską mowę Andrzeja Wolana.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 338.

Roth (Rott), Michał, ur. 1.10.1721 w Iłłukszcie, zm. 22.11.1785 w Dagdzie; ksiądz katolicki, jezuita, misjonarz. W 1737 wstąpił w Wilnie do zakonu, po rocznym seminarium nauczycielskim w Słucku uczył w Dyneburgu, filozofię studiował w Nieświeżu w l. 1741-1744, teologię – w Akademii Wileńskiej w l. 1744-1748, prawo zakonne – w Wilnie w l. 1748-1749; pracował jako misjonarz w Inflantach wśród Łotyszów narzecza łat-

galskiego, wydał w tym języku kilka druków dewocyjnych.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 338.

Różycki Walerian, ur. w 1827, zm. 27.12.1902 w Wilnie; ksiądz katolicki. Doktor prawa, uczestnik powstania 1863. Skazany na zesłanie, ok. 40 lat przebywał na wybrzeżu Morza Arktycznego. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 374.

Rubinstein Icchak, Izaak, Icek, ur. w 1880 w Dalnowie na Litwie, zm. 1945 w Nowym Jorku; rabin i jeden z przywódców Mizrachi (organizacja syjonistów) w Polsce. Otrzymał staranne wykształcenie religijne; studiował nauki judaistycznie w jesziwie w Wołożynie, a także w Kownie i w innych ośrodkach studiów rabinackich, zyskując sławę erudyty. Samodzielnie zdobywał wiedzę z zakresu przedmiotów świeckich, eksternistycznie zdał maturę. Na uniwersytecie w Moskwie studiował prawo i nauki społeczne. W l. 1906-1910 był rabinem na Ukrainie, a od 1911 – w Wilnie, gdzie angażował się w życie kulturalne i gospodarcze Żydów. Podczas I wojny światowej pozostał w Wilnie i reprezentował społeczność żydowską wobec władz. W czasie okupacji niemieckiej, jako prezes Żydowskiego Komitetu Centralnego, był przedstawicielem ludności żydowskiej na terenie tzw. Ober Ostu (Ziemia Wileńska, Kowieńska, Grodzieńska, Białostocka, Polesie). Interweniował w sprawie nakładania na Żydów kontrybucji, zabiegał o zdobywanie żywności. Współpracował z miejscowymi komitetatami nieżydowskimi. W 1920 został ministrem do spraw żydowskich we władzach litewskich. Uznawany był przez władze polskie za jednego z najważniejszych przedstawicieli żydowskiej ludności Wilna. W l. 1922-1939 był senatorem RP i członkiem sejmowej Komisji Oświatowej; członek Kuratorium Instytutu Judaistycznego UH. W 1919, z ramienia ortodoksów, został wybrany do rabinatu Wilna, a w 1929 – z ramienia partii Mizrachi. Był prezesem Centrali Mizrachi dla Kresów Wschodnich w Wilnie oraz organizacji szkolnych i oświatowych. Należał do wybitnych działaczy założonego w 1937 Zjednoczenia Rabinów Mizrachistycznych. W 1939 powrócił do Polski z XXI Światowego Kongresu Syjonistycznego i pozostał w Wilnie do 1941, kiedy to udało mu się wyjechać do Stanów Zjednoczonych. Do śmierci wykładał w Yeshiva University w Nowym Jorku.

N. Aleksiun, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 451.

Ruczyca, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon Wilejka, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), murowana, wzniesiona w drugiej połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Rudnicki Dominik, ur. 28.07.1676 w Wilnie, zm. 1.10.1739 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta, autor intermediów prozą. Wychowanek kolegiów w Wilnie i Krożach, nauczyciel poetyki, rektor kolegiów w Pułtusku i Łomży; wiele lat spędził w Warszawie. Zbierał pieśni popularne i ludowe, ich motywy wyzyskiwał we własnej twórczości. Zbiór wierszy *Głos wolny w wiązanej mowie* (wyd. pośmiertne 1741) zawiera utwory religijne. W innych wierszach przeciwstawiał opisy współczesnych klęsk dawnej świetności Rzeczpospolitej.

M. Eustachiewicz, *Twórczość Dominika Rudnickiego*. Wrocław 1966; A. Maldzis, *Na skryżawanni sławianskich tradycyj*. Minsk 1980; M. Eustachiewicz, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny,* t. 2. Warszawa 1985, s. 319.

Rudniki, lit. Rūdninkai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon solecznicki, Litwa. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy,

drewniany, zbudowany w 1790, fundacji Heleny Dąbrowskiej z Puzynów, przebudowany w 1884. Jest to świątynia trójnawowa, na planie prostokąta, z pojedynczą wieżą. W wyposażeniu wnętrza wyróżnia się bogato zdobiony drewniany, polichromowany ołtarz główny z połowy XIX w. z XVII-wiecznym obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem w metalowej sukience.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 246.

Rudomina Andrzej (Lu Ngan tö Pan Sze), ur. w 1596 na Litwie, zm. 3.09.1631 w Chinach; ksiądz katolicki, jezuita, misjonarz w Chinach. Kształcił się w Akademii Wileńskiej, Moguncji i Lovanium; w 1618 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, w l. 1620-1622 studiował teologię w Akademii Wileńskiej, przyjaźnił się z M.K. Sarbiewskim, z którym potem w l. 1622-1624 studiował w Rzymie; w 1625 został misjonarzem w Goa, potem w Chinach, napisał po chińsku 2 broszury ascetyczne o cnotach i wadach.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 340.

Rudomina Józef Stanisław, ur. 6.01.1689 na Litwie, zm. 3.03.1729 w Mińsku; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. Studiował w Akademii Wileńskiej, w l. 1713-1714 wykładał tam poetykę, w l. 1717-1718 – retorykę, w1725-1726 teologię. Przypuszcza się, że w 1714 w Wilnie wystawiono jego dramat *Gryphus coronarii auri Custos* ponadto dramaty: *Corona doloris* (1719) i *Jus maioratus* (1719). W 1713 w Warszawie wystawiono jego dramat *Pondus ignis in statera doloris*, w 1720 w Grodnie –*Calix memoriae e cranio Sventoslai.*

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų.* Vilnius 1981, s. 215; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 432.

Rudomino, lit. Rudamina, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. NMP Dobrej Rady, drewniany, wzniesiony w 1909 wg projektu Michała Dubowika w stylu historyzmu, o cechach neogotyckich i neoklasycystycznych, na planie krzyża łacińskiego, z dwiema wieżyczkami, trójnawowy, wewnątrz są trzy ołtarze.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios.* Vilnius 1993, s. 575.

Rudziński (Rudzieński) Władysław, ur. 7.03.1619 na Mazowszu, zm. 19.01.1686 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1636, pedagogikę studiował w Połocku w 1638/1639, filozofię – w Pułtusku w l. 1642-1645, teologię – w Akademii Wileńskiej w l. 1645-1646 oraz w Kolegium Rzymskim w l. 1646-1650; w 1650 objął w Akademii Wileńskiej katedrę filozofii, w 1651 otrzymał stopień magistra filozofii i nauk wyzwolonych; podczas wojny z Moskwą w l. 1655-1668 był kapelanem armii Rzeczypospolitej; w 1659 – superiorem rezydencji jezuitów w Nowogódku; w l. 1661-1670, 1673-1677 i 1681-1682 – rektorem Akademii Wileńskiej (odremontował jej budynki po zniszczeniu podczas najazdu moskiewskiego); w l. 1670-1673 był prowincjałem prowincji litewskiej, w l. 1678/1679 – instruktorem III probacji w Nowogródku; w l. 1680-1681 – rektorem kolegium w Nieświeżu, w l. 1682-1684 był penitencjarzem nacji polskiej w bazylice św. Piotra w Rzymie, po powrocie na Litwę – duchownym domu profesów przy kościele św. Kazimierza w Wilnie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 248.; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 341.

Rudziszki, lit. Rūdiškės, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon trocki, Litwa. Kościół katolicki p.w. Najświętszego Serca

Jezusa, murowany z kamieni polnych, wzniesiony w 1932 w stylu historyzmu, z elementami neoromantycznego i neogotyckiego stylu, na planie krzyża łacińskiego, jednowieżowy, z niewielką wieżyczką, trójnawowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 568.

Rukojnie, lit. Rukainiai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Św. Michała Archanioła, murowany, wzniesiony w 1823, o cechach barokowych, na planie prostokąta, dwuwieżowy, typu bazylikowego, trójnawowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 576.

Rupejko Józef, ur. 4.01.1789 w Syrojciach koło Telsz na Żmudzi, zm. 20.09.1854 w Szydłowie na Żmudzi; ksiądz katolicki, tłumacz. W l. 1800-1807 uczył się w szkole powiatowej w Telszach, w 1809 ukończył Seminarium Duchowne w Mohylewie; pracował w parafii Gieranony na Ziemi Wileńskiej, od 1815 był proboszczem w Szadowie na Żmudzi; popierał władzę carską na Litwie, toteż po 1831 został członkiem konsystorza żmudzkiego, w 1842 – infułatem szydłowskim. Przełożył na język litewski i wydał utwór Jana Chodźki *Pan Jan ze Świsłoczy* (1823).

V. Rakauskas, (w:) *Lietuvų literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 434.

Ruscovius (Ruszkowski) Walenty, ur. w 1563 w Buku w Wlkp., zm. 29.11.1626 w Krakowie; jezuita, prefekt Drukarni Akademickiej w Wilnie w l. 1592-1594. Kształcił się w kraju i za granicą, przez krótki czas (1592-1594) był członkiem kolegium wileńskiego. W 1597 został odwołany do Krakowa.

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 223.

Ruszewski (Roszewski) Jan, ur. 31.12.1707 na Litwie, zm. 1.04.1771 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1723 w Wilnie. Wykładał w kolegiach jezuickich, był misjonarzem na Białorusi, prefektem szkół w Mińsku i Słucku. W 1759-1760 – profesorem prawa kanonicznego i teologii moralnej oraz dziekanem Wydz. Teologicznego Akademii Wileńskiej.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 586.

Rutski Welamin Jan, w zakonie Józef, ur. w 1574 na Litwie, zm. 5.02.1637 w Dermaniu k. Dubna na Ukrainie; ksiądz unicki, metropolita kijowski. Pochodził z rodziny kalwińskiej; uczył się w szkole kalwińskiej w Nieświeżu, potem w Wilnie; studiował w Pradze, gdzie w 1592 pod wpływem jezuitów przeszedł na katolicyzm, potem w Würzburgu i Rzymie; w 1603 wrócił do Wilna, założył szkołę dla chłopców, wstąpił do zakonu bazylianów, w 1605 został rektorem seminarium przy unickim monasterze św. Trójcy w Wilnie; w 1608 – wikariuszem generalnym i namiestnikiem bazylianów w Wielkim Księstwie Litewskim; w 1609 – archimandrytą kościoła św. Trójcy w Wilnie, w 1611 – biskupem zarządcą metropolii kijowskiej; w 1613 – metropolitą kijowskim z siedzibą w Wilnie; zakładał szkoły bazyliańskie, przeciwstawiał się konkurencji prawosławia i Kościoła rzymsko-katolickiego; autor dzieł polemicznych, m.in. *Sowita wina*, 1621, *Wzywanie do iedności Katholickiey Narodu Ruskiego...* 1629, *Examen obrony* !621.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 344; *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 24. Warszawa 2004, s. 101.

Rybaki, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Piotra i Pawła, wzniesiona w 1936 .

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Rybski Andrzej, ur. 31.10.1625 na Żmudzi, zm. 27.09.1698 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie w 1641, studiował filozofię i teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1644-1654; w 1679 uzyskał doktorat teologii; uczył filozofii w Akademii Wileńskiej w l. 1662-1665, teologii w Braniewie w l. 1668-1670; w okresie wojen szwedzkich i moskiewskich był kapelanem obozowym; zarządzał jako superior i rektor placówkami jezuickimi, m.in. w l. 1678-1681 i 1691-1694 był rektorem Akademii Wileńskiej, w l. 1695-1698 – rektorem domu profesów w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 345.

Rydzewski Wawrzyniec, ur. 4.08.1717 w Lidzie, zm. 30.12.1765 w Poszawszu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. W 1731 wstąpił do zakonu jezuitów w w Wilnie; studiował pedagogikę w Słucku w l. 1733-1734, filozofię -w Akademii Wileńskiej w 1734-1737, teologię – w Warszawie w l. 1741-1745; uczył w szkołach i kolegiach jezuickich, w 1747 uzyskał stopień magistra filozofii i sztuk wyzwolonych w Akademii Wileńskiej i był tam profesorem retoryki w l. 1747-1749, profesorem etyki i prefektem bursy muzycznej w l. 1749-1750, prefektem szkół niższych i sekretarzem Akademii w l. 1750-1751, profesorem filozofii w l. 1751-1754; w 1758 uzyskał stopień doktora teologii; w l. 1758-1761 był regensem jezuickiego Collegium Nobilium, potem sekretarzem prowincjała i kierownikiem archiwum prowincji w 1763-1764, potem rektorem w Poszawszu; słynął jako kaznodzieja, opublikował m.in. *Kazania na niedziele całego roku...* (Wilno 1760 oraz 1770 i 1775), pośmiertnie wydano *Kazania świateczne* (Wilno 1768) i *Kazania przygodne* (Wilno 1768).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 346.

Rykonty, lit. Rykantai w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie samorząd Elektrenai, Litwa. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, renesansowy, wybudowany w drugiej połowie XVI w. jako zbór kalwiński przez właściciela miejscowych dóbr Mikołaja Talwosza. W pierwszej połowie XVII w. świątynia została zwieńczona zachowanym do dziś pięknym renesansowym frontonem. Po wojnie z Rosją w l. 1654-1667 zbór został wyremontowany kosztem kanclerza litewskiego Marcjana Ogińskiego. W 1688 przekazał on świątynię dominikanom trockim i odtąd służy ona jako kościół katolicki. Poważniejsze remonty kościoła przeprowadzono w l. 1828 i 1931. Jest to kościół bezwieżowy, wzniesiony na planie prostokąta, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium i pojedyńczą zakrystią. Naroża głównego korpusu i prezbiterium wzmacniają szkarpy. Ozdobą świątyni jest renesansowy trójkondygnacyjny attykowy fronton fasady, zwieńczony trójkątnym szczytem, ozdobiony pilastrami oraz prostokątnymi i półkoliście zamkniętymi wnękami. Elewacje boczne ozdabiają duże arkadowe wnęki, w których mieszczą się ostrołukowe okna. Wnętrze światyni, nakryte sklepieniem krzyżowym, podzielone jest za pomocą czterech filarów na trzy nawy. Pod prezbiterium znajduje się krypta, w której spoczywa fundator świątyni Mikołaj Talwosz i jego żona. Wyposażenie cenne: barokowe ołtarze oraz zachowana polichromia, wykonana przez J. Janowicza, którą odkrył K. Kwiatkowski w 1931. Freski na ścianach przedstawiają 15 scen Męki Pańskiej. Na ścianach prezbiterium namalowane są dwa portrety: Marcjana Ogińskiego i jego żony z Tyszkiewiczów Ogińskiej.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 247-248.

Rymgayło Józef Ignacy, ur. 17.03.1650 na Żmudzi, zm. 18.04.1713 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1670 w Wilnie. W 1686-1688 był profesorem filozofii i matematyki w Krożach, w 1688-1690

– profesorem teologii moralnej i matematyki w Akademii Wileńskiej oraz prefektem drukarni. Potem był rektorem w Poszawszu, Krożach i Grodnie, w 1712-1713 – prowincjałem litewskim.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 568.

Rymszany, lit. Rimšė, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, drewniany, wzniesiony w 1803, na planie krzyża, jednowieżowy, z trójboczną apsydą.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 526.

Rynkiewicz Piotr, ur. 4.08.1892 w Wilnie, zm. 1.04.1960 w Bydgoszczy; ksiądz katolicki. W Wilnie ukończył gimnazjum i seminarium duchowne; 8.08.1915 otrzymał święcenia kapłańskie w Petersburgu z rąk arcybiskupa Jana Cieplaka. Po krótkiej pracy w charakterze wikarego w Żyżmorach na Litwie został przeniesiony na stanowisko wikariusza-prefekta do kościoła św.św. Jakuba i Filipa w Wilnie. Przez 30 lat, do 1945 pracował jako prefekt w różnych szkołach, przede wszystkim w Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego i Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta. Dla pogłębienia wiedzy teologicznej studiował na KUL w Lublinie, zdobywając stopień licencjata prawa kanonicznego i nauk społecznych, a na USB ukończył Wydział Prawa. Brał udział w różnych pracach społecznych. W okresie okupacji Wilna uczył na tajnych kompletach, pracował w Sądzie Duchownym, a w latach 1943-1944 był dziekanem polowym Armii Krajowej, któremu podlegali kapłani poszczególnych brygad. W kwietniu 1945 wyjechał z Wilna do Bydgoszczy, gdzie został proboszczem parafii św. Józefa.

L.J. Malinowski, *Ks. Piotr Rynkiewicz*. „Wileńskie Rozmaitości" 2005, nr 5, s. 9.

Rywocki Jan, ur. 1599 lub 1600 w Prusach (w okolicach Nidzicy), zm. 6.04.1662 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz nowołaciński. Uczył się w szkole jezuickiej w Braniewie, do zakonu wstąpił w 1624 w Wilnie; w l. 1628-1632 studiował teologię na Uniwersytecie Wileńskim, potem uczył retoryki w Nieświeżu, w 1637 został profesorem teologii pozytywnej i polemicznej, Pisma św. i języka hebrajskiego w Akademii Wileńskiej, gdzie w 1639 uzyskał tytuł magistra filozofii i sztuk wyzwolonych, w 1641 został wicerektorem, a w 1642 – rektorem kolegium w Braniewie, w l. 1646-1648 był regentem Seminarium Papieskiego, w 1648 został profesorem Pisma św., w 1649 – wicerektorem Akademii Wileńskiej. W 1650 otrzymał doktorat z teologii i był prowincjałem w 1650-1651 i 1662-1664. Ogłosił w Wilnie 11 panegiryków poświęconych Władysławowi IV, 13 utworów poświęcił Leonowi Sapieże, kilka wierszy królowi Zygmuntowi III.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla. Od połowy XV w. do 1945 roku*. Warszawa 1963, s. 248.

Rzesza, lit. Riešė, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Imienia NMP, murowany i otynkowany, wzniesiony w 1939 w stylu historyzmu, na planie prostokąta, jednowieżowy, z niską apsydą i wieżyczką, trójnawowy, bazylikowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 538-539.

Rzewuski (Kreuza-Rzewuski) Leon, ur.?, zm. w 1639; ksiądz unicki, bazylianin, archimandryta wileński. Był generałem zakonu bazylianów w 1621; ok. 1623 został arcybiskupem unickim smoleńskim i czernihowskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 350.

Rzymełka (Rzymełko) Jan, ur. 18.09.1877 pod Chorzowem, zm. 2.05.1960 w Warszawie;

ksiądz katolicki, misjonarz, redaktor, działacz społeczny i polityczny. W l. 1891-1902 uczył się w Małym Seminarium oraz w Seminarium ks. Misjonarzy w Krakowie, w l. 1902-1906 studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim, potem redagował czasopisma religijne, uczył w seminariach duchownych i szkołach, organizował działalność charytatatywną, w l. 1921-1929 był przełożonym Domu ks. Misjonarzy w Kurytybie, organizował działalność patriotyczną i oświatową wśród polskich emigrantów; w l. 1929-1936 był przełożonym Domu ks. Misjonarzy w Wilnie, wychowawcą w seminarium misjonarskim oraz dyrektorem Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia; w l. 1936-1944 – proboszczem parafii św. Krzyża w Warszawie i przełożonym Domu ks. Misjonarzy, podczas wojny ukrywał Żydów; w l. 1944-1945 był więziony w obozach koncentracyjnych, od 1946 pracował w kościele św. Krzyża w Warszawie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 350.

Kościół w Rudominie. Fot. K. Parfianowicz.

S

Sabataj Ben Meir ha-Kohen, zwany Szach, ur. w 1621 w Amstynowie k. Wiłkowyszek, zm w 1662 w Holeszowie; rabin wileński. Odbył studia talmudystyczne w jesziwach Tykocina, Krakowa i Lublina, osiadł w Wilnie i został sędzią sądu rabinackiego, stał się autorytetem w dziedzinie prawa religijnego dzięki dziełom w języku hebrajskim; w 1655 uciekł z Wilna przed wojskami rosyjskimi do Czech.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 351.

Sadowski Jan, ur. 1860 w Smorgoniach, zm. w 1933 w Wilnie; ksiądz katolicki, prałat. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i Akademię Duchowną w Petersburgu, był proboszczem w Brześciu, Ławaryszkach pod Wilnem, wikarym u św. Jakuba i św. Ducha w Wilnie oraz kanclerzem Kurii Diecezjalnej, był też dziekanem Kapituły Wileńskiej. Był współpracownikiem biskupa Zwierowicza, który wydał cyrkularz zakazujący posyłania dzieci katolickich do szkół cerkiewnych. Na skutek zatargów z władzami, po wygnaniu biskupa Roppa, został również skazany na wygnanie, lecz jego dawny kolega szkolny, a później minister Piotr Stołypin zamienił miejsce wygnania na Petersburg, skąd wrócił do Wilna dopiero w 1917. Znawca prawa wyznaniowego w Rosji, był człowiekiem dużej odwagi cywilnej. Odmówił przyjęcia sufraganii wileńskiej od biskupa Roppa. Jako jedyny z administracji kościelnej sprzeciwił się w głośnej swego czasu sprawie sprzedaży gobelinów wileńskich. Po 1919 roku brał udział w pracach organizacyjnych kościoła na Wileńszczyźnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 191.

Sadowski Józef, ur. 16.03.1689 w woj. brzeskim, zm. 23.03.1749 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor i rektor Akademii Wileńskiej. W 1707 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, w Akademii Wileńskiej studiował filozofię w l. 1710-1713 i teologię w l. 1713-1717; uczył w szkołach jezuickich w Grodnie, Pułtusku i Warszawie; w 1721 otrzymał w Akademii Wileńskiej stopień magistra filozofii i nauk wyzwolonych i objął katedrę etyki i polityki oraz funkcję kaznodziei w kościele św. Jana; po odbyciu 3. probacji w Nieświeżu wrócił do Akademii Wileńskiej na stanowisko profesora filozofii w 1725-1727; po otrzymaniu doktoratu z teologii był profesorem teologii scholastycznej i prawa kanonicznego oraz regensem Alumnatu Papieskiego w l. 1727-1731; w l. 1732-1734 był rektorem kolegium w Nieświeżu, w 1735 objął ponownie wykłady prawa kanonicznego w Akademii Wileńskiej (w 1735 otrzymał doktorat prawa kanonicznego) i został wicekanclerzem Akademii, w 1738 został rektorem, kierował odbudową gmachów po pożarze, zmodernizował drukarnię; w l. 1741-1745 był prowincjałem prowincji litewskiej jezuitów, potem – przełożonym domu profesów przy kościele św. Kazimierza i rektorem domu 3. probacji przy kościele św. Rafała w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 351.

Sadowski Władysław, ur. w 1885, zm. w 1962; ksiądz katolicki. Był kapłanem w archidiecezji wileńskiej, dziekanem; pracował w Wilnie i w Nowej Wilejce. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński*. Wilno 1997, s. 71.

Salant Samuel, ur. w 1816 w Białymstoku, zm. w 1909 w Jerozolimie; rabin, talmudysta. Studiował w jesziwach Wilna, Salant (Salantai) na Żmudzi i Wołożyna. Został ordynowany na rabina już w wieku lat 13. Po emigracji do Palestyny w 1841 stał się czołowym autorytetem tamtejszej społeczności aszkenazyjskiej. W l. 1848-1851 odbył podróż po Europie, w tym zwłaszcza po gminach polskich i litewskich. Od 1878 był naczelnym aszkenazyjskim rabinem Jerozolimy; m.in. zorganizował Wileński Kolel, tj. jesziwę dla młodych mężczyzn.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 466.

salezjanie, Towarzystwo Św. Franciszka Salezego, bezhabitowe zgromadzenie zakonne, założone w 1859 w Turynie przez św. Jana Bosco, zatwierdzone w 1874 przez papieża Piusa IX. Kontynuowało działalność istniejących od 1841 oratoriów dla zaniedbanej młodzieży; główne cele: prowadzenie szkół i opieka nad młodzieżą; salezjanie zajmują się też duszpasterstwem parafialnym, działalnością misyjną, wydawniczą i naukową. Do wspólnoty zakonnej salezjanów należą księża (noszą strój lokalnego duchowieństwa diecezjalnego) i bracia zwani koadiutorami (strój świecki). Pierwszy dom w Polsce powstał w 1898 w Oświęcimiu. Do Wilna salezjanie przybyli w 1924, ich domy były przy Dobrej Radzie, gdzie opiekowali się kościołem Opatrzności Bożej i Serca Jezusowego, a także przy kościele św. Stefana – od 1928; prowadzili szkołę rzemieślniczą dla chłopców, pracowali w internacie jako wychowawcy, otworzyli dziecięce oratorium; do 1939 w Wilnie mieszkało 9 księży, 5 kleryków i 5 braci.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 24. Warszawa 2004, s. 257; T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 63.

salezjanki, zob. Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki Wiernych.

Salpa Michał, ur. ok. 1560 we Włoszech, zm. 20.12.1618 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Pochodził z Włoch i na uniwersytetach włoskich odbył studia humanistyczne, filozoficzne i matematyczne; do zakonu wstąpił w 1581; w 1587 przybył do Polski; w l. 1589-1593 studiował teologię w Akademii Wileńskiej; wykładał matematykę w kolegium jezuickim w Braniewie w l. 1594-1597 oraz w Akademii Wileńskiej – matematykę, teologię moralną i język hebrajski w l. 1598-1604; w kolegium w Nieświeżu był rektorem w l. 1605-1608 i profesorem teologii moralnej w l. 1609-1611; od 1611 wykładał teologię w Akademii Wileńskiej, w 1614 został jej rektorem, rozbudował studium teologiczne, odbudował spaloną drukarnię, powiększył bibliotekę, założył internat tzw. „Bursę Korsaka".

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 353.

Samuel ben Awigdor, ur. ok. 1720, zm. w 1793; rabin. Był synem rabina Awigdora ben Samuela (zm. w 1771). W l. 1719-1746 był rabinem kolejno: w Prużanach, Zelwie, Różanej i Wołkowysku. Będąc zięciem Judy ben Eliezera (zw. Jesod, zm. w 1762), bogacza i najbardziej wpływowej osobistości wileńskiej gminy żydowskiej, został przez niego wprowadzony na stanowisko rabina w Wilnie. Po śmierci teścia, pod pozorem niedostatecznej pobożności i nieskromności żony, został zaatakowany przez opozycję wobec oligarchii kahalnej. Wojna dwóch stronnictw, ciągnąca się do ok. 1791, kilkakrotnie zawiodła zwaśnione strony przed sądy żydowskie i szlacheckie. Rabina popierał biskup wileński, Ignacy J. Massalski, zaś opozycję – wojewoda wileński, Karol S. Radziwiłł. Samuel był ostatnim naczelnym rabinem gminy wileńskiej. Był on znany jako przeciwnik chasydyzmu.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 476.

Samukówna Bronisława, w zakonie Edyta, ur. w 1908, zm. w 1987; zakonnica, benedyktynka. W 1930 ukończyła gimnazjum benedyktynek w Wilnie i 2 lata studiowała matematykę na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie; w 1932 wstąpiła do zakonu benedyktynek, uczyła arytmetyki w szkole przyklasztornej do 1939; w 1942 była więziona przez Niemców, w 1944 została przeoryszą, w 1946 wyjechała z częścią sióstr do Polski; zorganizowała klasztor w Żarnowcu i została jego ksienią.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 353.

Sangajłło Antoni, ur. 3.07.1867, zm. 8.01.1940 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był kanonikiem honorowym kapituły wileńskiej, wizytatorem szkolnym i rektorem kościoła św. Katarzyny w Wilnie. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 373.

Sanguszko Hieronim Władysław, ur. 3.02.1611 w Smolanach k. Orszy, zm. 5.07.1657 pod Odelskiem; ksiądz katolicki, sufragan wileński, biskup smoleński, książę. Uczył się w Smolanach, w 1628 wstąpił do zakonu jezuitów; studiował w Wilnie, Krakowie, Kaliszu, Sandomierzu i w Poznaniu; w 1634 otrzymał święcenia kapłańskie; w 1639 wystąpił z zakonu, został kanonikiem katedry wileńskiej, w 1642 – prałatem i kustoszem katedry; 12.12.1644 prekonizowany biskupem tytularnym Methone i sufraganem wileńskim. 31.05. 1655 przeniesiony na biskupstwo smoleńskie. Był pierwszym biskupem smoleńskim, który po zajęciu w 1654 diecezji przez Moskwę rezydował poza biskupstwem.

B. Kumor, (w:) *PSB*, t. 34 s. 482; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 392; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 799-800.

Sapieha Aleksander, ur. 13.05.1624 na Wołyniu, zm. 22.05.1671 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup żmudzki, biskup wileński. Uczył się w kolegium jezuickim w Lublinie, na Uniwersytecie Jagiellońskim studiował teologię i filozofię, prawo kościelne – w Bolonii, Perugii i Rzymie. Po ukończeniu studiów podróżował po Włoszech i Francji. W Rzymie przyjął święcenia kapłańskie, po powrocie do kraju był kanonikiem warszawskim, scholastykiem sandomierskim, kustoszem płockim i kantorem wileńskim oraz referendarzem litewskim. 2.08.1655 prekonizowany biskupem tytularnym Methone i sufraganem wileńskim. Wybrany przez kapitułę biskupem żmudzkim. 12.01.1660 uzyskał zatwierdzenie Stolicy Apostolskiej; w l. 1660-1667 był także administratorem apostolskim diecezji kurlandzkiej. Odbudował w Krożach seminarium duchowne. 18.07.1667 przeniesiony na biskupstwo wileńskie. 11-13.03. 1669 przeprowadził synod diecezjalny, rozwinął działalność charytatywną, rozpoczął budowę kościoła św. św. Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie; wspomagał budowę kościoła w Werkach; odbudował po zniszczeniach wojennych katedrę, powiększył seminarium duchowne w Wilnie, zbudował most na Wilii; zastrzegł beneficja wyłącznie dla Litwinów. Pochowany w katedrze wileńskiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 393;V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 445-454.

Sapieha Józef Stanisław, ur. 16.01.1708 w Gdańsku, zm. 4.12.1754 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup koadiutor wileński. Był kanonikiem i proboszczem wileńskim oraz referendarzem litewskim. 12.06.1737 prekonizowany biskupem tytularnym Diocaesarea i koadiutorem wileńskim. Jako Koadiutor bpa

M. Zienkowicza odgrywał dużą rolę w zarządzaniu diecezją. Humanista, bibliofil.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 393

Sapieha Paweł Franciszek, imię zakonne Bernard ur. w 1657, zm. 1.10.1715 w Kodniu; ksiądz katolicki, cysters, biskup żmudzki. Kształcił się we Lwowie i Warszawie. Po służbie w wojsku i święceniach w 1688 wstąpił do zakonu cystersów; był komisarzem generalnym zakonu w Polsce, opatem paradyskim i sekretarzem wielkim litewskim. 21.01. 1715 prekonizowany biskupem żmudzkim, prawdopodobnie nie zdołał przed śmiercią objąć rządów w diecezji.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 393

Sarbiewski (Sarbievius) Maciej Kazimierz, ur. 24.02.1595 w Sarbiewie pod Płońskiem, zm. 2.04.1640 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, poeta. Uczył się w kolegium jezuickim w Pułtusku, do zakonu jezuitów wstąpił w 1612 w Wilnie; po odbyciu nowicjatu studiował filozofię w Braniewie, następnie w l. 1614-1617 uczył w kolegiach w Krożach i Połocku. W l. 1620-1622 studiował teologię w Akademii Wileńskiej, w l. 1622-1625 kontynuował studia w Collegium Romanum w Rzymie; w l. 1626-1627 był profesorem retoryki w Połocku, następnie w l. 1628-1631 – profesorem filozofii w Akademii Wileńskiej, w l. 1631-1635 – profesorem teologii na tej uczelni. W 1630 został magistrem sztuk wyzwolonych, w 1631 – doktorem filozofii, w 1636 – doktorem teologii. Jako poeta był ceniony przez papieża Urbana VIII. Wydał *Lyricorum libri tres* (1625), *Lyricorum libri IV. Epodon liber unus alterque epigrammatum* (1634). Dla teatru królewskiego zaadaptował utwór M. Bettiniego *Silviludia poetica.* Poezja jego stanowiła wzór dla twórców piszących zarówno po polsku, jak i po łacinie.

S. Zabłocki, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny,* t. 2. Warszawa 1985, s. 335-336; E. Ulčinaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius 2001, s. 442-443

Sarosiek Bronisław, ur. 9.03.1871 w Bilminach w pow. sokólskim, zm. 27.02.1929 w Rzeszy; ksiądz katolicki, działacz społeczny. W l. 1883-1889 uczył się w gimnazjum w Grodnie, w l. 1889-1893 – w Seminarium Duchownym w Wilnie; w l. 1895-1898 był proboszczem w Wołpie w powiecie grodzieńskim; za działalność patriotyczną był przeniesiony do Rosi w powiecie wołkowyskim (do 1905), potem – do Słonimia; w 1907 do parafii Kalwaria Wileńska; organizował na plebaniach tajne szkółki i wygłaszał patriotyczne kazania, za to był inwigilowany przez policję, karany grzywnami i przenoszony do innych parafii; w 1915 został ewakuowany ze szpitalem do Rosji, w 1922 pracował jako katecheta w Wilnie, w 1928 został proboszczem parafii w Rzeszy pod Wilnem.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 358.

Sawicki Adam, ur. w 1864, zm.11.1942 w Wilnie; ksiądz katolicki, prałat, był prepozytem Kapituły Wileńskiej; współpracował przy restauracji katedry w latach 1931-1937. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 374.

Sawicki Adam, ur. 1.11.1887 we wsi Subiele, zm. 21.05.1968 w Białymstoku; ksiądz katolicki, biskup administrator diecezji w Białymstoku. Uczył się w Oszmianie oraz w Seminarium Duchownym w Wilnie w l. 1905-1908, następnie studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie w 1913 uzyskal stopień kandydata teologii; po powrocie do Wilna był prefektem w szkołach średnich i wykładowcą w seminarium duchownym; od 1926 – kanclerzem wileńskiej kurii metropolitalnej,

od 1927 – kaznodzieją wileńskiej kapituły katedralnej, organizował uroczystości koronacji Obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej; utworzył drukarnię archidiecezjalną. W czasie II wojny światowej był pełnomocnikiem metropolity ds. duszpasterstwa żołnierzy Armii Krajowej; w l. 1942-1944 był internowany w Mariampolu, więziony w Wyłkowyszkach, Szałtupiu i Prawieniszkach na Litwie; w 1944 aresztowany przez Rosjan, przebywał w łagrze, po zwolnieniu mieszkał w Wornianach w d. powiecie wileńsko-trockim. W 1947 wyjechał do Polski, do Białegostoku, gdzie został wikariuszem generalnym i wykładowcą w seminarium duchownym. 23.11.1962 prekonizowany biskupem tytularnym Torii della Concordia i administratorem apostolskim w Białymstoku, sakrę biskupią przyjął 2.06.1963.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 62; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 394-395.

Sawicki Antoni (Antanas Savickis) ur. ok. 1782 prawdopodobnie w okolicy Kretyngi, zm. 23.05.1836 w Žemalė koło Możejek (Mažeikiai); ksiądz katolicki, poeta litewski, tłumacz. Studiował medycynę na Uniwersytecie Wileńskim, w 1819 ukończył Seminarium Duchowne w Worniach; był wikariuszem w miejscowościach Tirkšliai, Gargždai i Židikai na Żmudzi, od 1834 – w Žemalė. W l. 1825-1835 napisał kilkanaście wierszy w stylu klasycystycznym oraz przełożył z języka polskiego na litewski 120 bajek. Utwory Sawickiego ukazały się drukiem dopiero w XX w.

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 444; M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917*, t. I. Warszawa 2003, s. 91.

Sawicki Franciszek (Pranas Savickas), ur. 18.05.1777 w Zaniemeniu, zm. 18.03.1864 w Aleksandrowie (Aleksandravėlė) koło Rakiszek (Rokiškis); ksiądz katolicki, poeta litewski. W 1810 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie; był wikariuszem w Dubinkach i Kukuciszkach, od 1830 – proboszczem w Aleksandrowie. Napisał w języku litewskim wiersz *Pustymai* (Zamieć) i opowiadanie *Apsakymas*.

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 444; M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917*, t. I. Warszawa 2003, s. 91.

Sawicki Józef, ur. 14.07.1878 w Krępcu k. Lublina, zm. 13.01.1928 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował matematykę i fizykę na Uniwersytecie Jagiellońskim; uczył w Chyrowie i w Pińsku, był dyrektorem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie w r. szk. 1925/1926, potem został pierwszym przełożonym Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Jezuitów.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 359.

Sawicki Kasper, pseud. Jan z Prus Golubski, Łukasz Linowski, ur. ok. 1552 w Wilnie, zm. 19.01.1620 w Frankfurcie n. Odrą; ksiądz katolicki, jezuita, polemista, tłumacz, profesor Akademii Wileńskiej. Uczył się w kolegium jezuickim w Braniewie, filozofię studiował w kolegium wileńskim, teologię w Collegium Romanum w Rzymie w l. 1575-1579. W 1576 wstąpił do zakonu jezuitów; w l. 1580-1583 był prefektem, kaznodzieją i profesorem w Jarosławiu, w 1584 – superiorem i wicerektorem w Kaliszu, w l. 1585-1586 – misjonarzem w Gdańsku, w 1587 został zastępcą rektora kolegium w Braniewie, w 1588/1589 – profesorem teologii polemicznej w Akademii Wileńskiej, w 1589 – rektorem kościoła św. Szczepana w Krakowie, w 1599 – prepozytem domu profesów przy kościele św. Barbary w Krakowie; w 1604 skłonił Dymitra Samozwańca do przejścia na katolicyzm, w 1605

został kapelanem Maryny Mniszchówny i w l. 1606-1608 przebywał w Moskwie; od 1608 – ponownie pracował w domu profesów w Krakowie; publikował broszury polemiczne; tłumaczył dzieła ascetyczne R. Bellarmina.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 360.

Schenking Otto, ur. 1554, zm. 07.1637 w Sulejowie; ksiądz katolicki, biskup inflancki. Studiował w Krakowie i w Niemczech. Po odstąpieniu od protestantyzmu i przyjęciu święceń był proboszczem w Wenden. Prowizję na biskupstwo inflanckie otrzymał 19.02.1590, konsekrowany w 1593 w Wilnie. Za jego rządów diecezja włączona została do metropolii gnieźnieńskiej. W związku z najazdem Szwedów, kiedy duża część diecezji, wraz z jej stolicą w Wenden, została w 1625 zajęta, udał się do Polski, gdzie został opatem sulejowskim i witowskim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 398.

Schick (Szyk, Schyk) Michał, ur. 27.12.1714, zm. 14.07.1746 w Wilnie; jezuita, brat zakonny, rzeźbiarz. Urodził się w Bawarii, odbywał wędrówkę czeladniczą po krajach nadbałtyckich; w 1739 został przyjęty do zakonu jezuitów w Wilnie; wspólnie z Jakubem Grymem do 1746 zbudował 5 stiukowych ołtarzy w kościele św. Jana oraz ozdabiał ołtarz w kościele św. Ignacego w Wilnie.

J. Paszenda, (w:) *Słownik artystów polskich*, t. 2. Wrocław 1975, s. 508.

Schill Grzegorz, ur. 10.03.1625 na Warmii, zm. 15.01.1700 w Reszlu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1643, pedagogikę studiował w Akademii Wileńskiej w 1645/1646, filozofię w Pińsku w 1646-1649, teologię w Braniewie w 1652-1656. W czasie wojen szwedzkich wykładał filozofię w Würzburgu ok. 1657-1660, teologię moralną – w Bambergu w l. 1660-1662; po powrocie do kraju był profesorem w kolegium w Braniewie w l. 1663-1668 i w 1672-1673; w Akademii Wileńskiej wykładał teologię scholastyczną w l. 1673-1676, w Warszawie – prawo kanoniczne w 1682-1683; był rektorem kolegium w Braniewie w 1676-1681, domu nowicjatu w Wilnie w l. 1683-1686, kolegium w Reszlu w l. 1695-1698, w l. 1686-1689 był prowincjałem litewskim jezuitów.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 360.

Schmelling (Schmellingk, Schmöling, Szmelling) Melchior, ur. w 1585 w Inflantach, zm. 10.01.1648 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej, prowincjał. W 1605 wstąpił do zakonu jezuitów, nowicjat odbył w Wilnie w l. 1605-1607, uczył się w seminarium nauczycielskim w Nieświeżu w l. 1607-1608; filozofię studiował w Akademii Wileńskiej w1608-1611, teologię w l. 1614-1618 i kierował tam biblioteką akademicką; potem pracował jako kaznodzieja niemiecki w Dorpacie i Windawie w Inflantach; w l. 1626-1645 był doradcą prowincjała w Wilnie; od 1631 – prepozytem domu profesów; w l. 1638-1641 był rektorem Akademii Wileńskiej (tolerował napaści studentów na zbór kalwiński), w l. 1646-1648 był prowincjałem litewskim jezuitów.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 360.

Schoenflissius Jędrzej, ur. w 1590 w Toruniu, zm. w 1653 w Wilnie; duchowny ewangelicki, kaznodzieja i pisarz. W l. 1622-1624 był proboszczem ewangelickim w Szczuplinkach koło Działdowa, następnie w Stargardzie, a od 1635 – pastorem ewangelickim w Wilnie. Jest autorem wielu polskich książek religijnych dla ewangelików oraz utworów panegirycz-

nych: *Pieśni nabożne* (Toruń 1617), *Żołnierz chrześcijański* (Toruń 1635), *Triumf po szczęśliwej wiktoryjej, którą król Władysław IV pod Smoleńskiem odniósł* (Toruń 1635), *Korona na szczęśliwą koronację Władysława IV* (Toruń 1633), *Postylla chrześcijańska...* (Toruń 1652), *Antidotum spirituale. To jest lekarstwo duchowne* (Królewiec 1638), *Trojaki stan żywota na pogrzebie Panny Majerówny* (Królewiec 1638), *Wirydarz duszny...* (1648).

Encyklopedia Orgelbranda, 12 t. 10, s. 371; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 256.

Schoenhoff (Schönhoff, Szenoff) Grzegorz, ur. w 1596 w Braniewie, zm. 18.01.1667 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Uczył się w kolegium jezuickim w Braniewie, w 1614 wstąpił do zakonu, nowicjat odbył w Wilnie w l. 1614-1618; filozofię studiowal w Akademii Wileńskiej w l. 1616-1619, teologię w l. 1622-1626; wykładał w Akademii Wileńskiej teologię moralną, filozofię arystotelesowską oraz teologię scholastyczną w l. 1627-1640; w 1632 uzyskał magisterium filozofii, w 1639 – doktorat teologii; w 1640 zostal kaznodzieją i spowiednikiem królowej Cecylii Renaty; w 1645 – teologiem króla Władysława IV i głównym kolokutorem Colloquium Charitativum w Toruniu, zorganizowanym w celu zbliżenia wyznań; w 1649 był teologiem i doradcą Jana Kazimierza; w l. 1650-1653 – rektorem Akademii Wileńskiej; w l. 1653-1657 ponownie przebywał na dworze królewskim; w 1657-1662 był prowincjałem litewskim jezuitów, a od 1663 – znów teologiem króla Jana Kazimierza.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 361.

Schultz Mateusz, ur. 22.09.1734 w Lidzbarku Warmińskim, zm. 7.08.1794 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Był profesorem szkół jezuickich w Wilnie, Mitawie, Nowogródku; od 1770 profesorem filozofii w Braniewie i rektorem w l. 1781-1788.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 258.

Schultz Michał, ur. w 1723 w Lidzbarku Warmińskim, zm. 1771; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. Był profesorem teologii moralnej w Warszawie w l. 1753-1754, następnie w Braniewie w l. 1765-1767 i później w Wilnie.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 258.

Schwang Jan, ur. 2.12.1637 w Prusach, zm. 2.08.1710 w Braniewie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Nowicjat zakonu jezuitów odbył w l. 1653-1655 w Wilnie; filozofię ukończył w Rzymie; teologię studiował w kolegium w Braniewie w 1661-1665; wykładał filozofię w Braniewie w 1670-1672 i w Akademii Wileńskiej w l. 1674-1677 teologię w Braniewie 1679-1692 i w Akademii Wileńskiej w 1694-1698; był też prefektem Alumnatu Papieskiego w Braniewie, rektorem 3 probacji w Nieświeżu i rektorem kolegium w Braniewie w l. 1704-1707.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 361.

Seminarium Duchowne (diecezjalne) w Wilnie zostało założone na mocy dekretu erekcyjnego, wydanego w Wilnie 11 stycznia 1582; założycielem seminarium był biskup, a potem kardynał Jerzy Radziwiłł, który chciał jak najprędzej wprowadzić w życie uchwały Soboru Trydenckiego. Biskup Jerzy Radziwiłł kupił w tym roku budynek przy ulicy Biskupiej, obok pałacu biskupiego i alumnatu. Od 1774 Seminarium mieściło się w dawnym klasztorze karmelitów przy kościele św. Jerzego. Było wydziałem teologicznym Uniwersytetu Wileńskiego. Wykładowcami w Seminarium byli profesorowie Uniwersytetu. Seminarium zarządzali najpierw księża jezuici, potem za-

konnicy ze zgromadzenia komunistów, zwanych bartoszkami, później księża misjonarze i wreszcie księża diecezjalni. Po 1919 rektorem Seminarium był ks. Jan Uszyło, wicerektorem był Karol Lubianiec, profesorami m.in. byli: ks. Zygmunt Lewicki (historia, sztuka kościelna, język niemiecki), ks. Stanisław Miłkowski (patrologia), ks. Adam Sawicki, późniejszy biskup (dogmatyka, homiletyka, pedagogika), ks. Adam Cichoński (Pismo Święte), ks. Józef Reszeć (filozofia).

H. Szlagier, *I w Ostrej świecisz Bramie.* Białystok 1994, s. 21; r. Jakubėnas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku.* Kraków 2005, s. 213.

Seminarium Duchowne Główne w Wilnie zostało założone przez bpa Hieronima Strojnowskiego w 1803. Po wielu zabiegach udało się Strojnowskiemu wyjednać ukaz cara Aleksandra I w 1803; na mocy tego ukazu w Seminarium mieli się kształcić wybrani klerycy z seminariów diecezjalnych mohylewskiego, wileńskiego, łuckiego, żmudzkiego, kamienieckiego i mińskiego, a także z seminariów unickich; w Seminarium Głównym wykładali przeważnie profesorowie Uniwersytetu Wileńskiego; mieściło się to Seminarium w murach d. klasztoru augustiańskiego; klerycy słuchali wykładów teologii, historii i prawa, Pisma św., a także literatury łacińskiej i polskiej, historii naturalnej, botaniki, fizyki, higieny i języków: greckiego i hebrajskiego. Ponadto obowiązkowe były: język rosyjski i niemiecki lub francuski.Pierwszym rektorem był Walenty Znamierowski, kóry w 1807 otworzył Seminarium Główne w murach augustiańskich; po śmierci Znamierowskiego w 1810, rektorem został Benedykt Kłągiewicz. W 1828 Kłągiewicz przyłączył do tego zakładu seminarium diecezjalne; ostatnim rektorem był ks. Markiewicz. W 1833 Seminarium włączono do Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej. Zalążkiem Akademii był Wydział Teologiczny zamkniętego Uniwersytetu Wileńskiego. 11.02.1832 Akademia rozpoczęła działalność, rektorem jej został ks. prof. Alojzy Osiński, późniejszy biskup sufragan łucki, urząd pełnił do 1839; po nim rektorem został Antoni Fijałkowski, późniejszy arcybiskup mohylewski. Profesorami Akademii byli m.in. Skideł, Anioł Dowgird, Leon Borowski, Łobojko, Kukolnik; w sierpniu 1842 Akademię przeniesiono do Petersburga.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 341-345.

Seminarium Duchowne misjonarskie w Wilnie; istniało w końcu XVIII i na początku XIX w. Oprócz własnych kleryków, misjonarze wileńscy kształcili księży świeckich na potrzeby diecezji. Wykładano teologię, prawo filozofię, geometrię, retorykę i rubryki. W 1805 kleryków było 20, a w roku 1828 – 7 profesorów, kleryków świeckiego duchowieństwa 36. Władze rosyjskie seminarium zamknęły w 1844.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 340.

Seminarium Duchowne papieskie w Wilnie; założone zostało w 1582 za rządów biskupa Jerzego Radziwiłła, przez legata papieskiego Possewina. Papież Grzegorz XIII ofiarował na ten cel 1000 dukatów, a potem inni papieże co roku przysyłali na utrzymanie po 2000 dukatów. Seminarium było przeznaczone dla kleryków unickich; kierowali nim jezuici. Uczyli się tam klerycy, początkowo łacińskiego obrządku i bazylianie. Papież Benedykt XIV zalecił umieszczać w Seminarium tylko unitów z archidiecezji wileńskiej, diecezji chełmskiej, włodzimierskiej, pińskiej, połockiej i smoleńskiej. Zakład ten mieścił się obok seminarium diecezjalnego, przy ulicy Biskupiej (obecnie Uniwersyteckiej) i nazywano go „alumnatem papieskim". Alumnat dotrwał do kasaty jezuitów, po kasacie seminarium opiekowali się bazylianie, przetrwało do zamknięcia Uniwersytetu Wileńskiego. Seminarium

papieskie przestało istnieć w 1830. (zob też –Alumnat papieski).

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych...* Wilno 1912, s. 341.

Serafinowicz Ferdynand, w zakonie: Ferdynand od św. Józefa, ur. 20.11.1759 na Witebszczyźnie, zm. 24.01.1812 w Łużkach; ksiądz katolicki, pijar, tłumacz. Kształcił się w szkołach pijarskich w Łużkach, do zgromadzenia wstąpił w Lubieszowie w 1773; w Akademii Wileńskiej studiował filozofię, fizykę, historię powszechną, literaturę i języki; uzyskał stopień doktora filozofii i nauk wyzwolonych; w l. 1780-1781 i 1785-1786 studiował teologię. Uczył w kolegiach pijarskich, m. in. w Collegium Nobilium w Wilnie, w 1797 został wiceprofesorem historii powszechnej w Szkole Głównej Litewskiej, po jej przekształceniu w Uniwersytet w l. 1803-1807 wykładał jako adiunkt język łaciński i literaturę rzymską; w l. 1800-1807 pracował w redakcji „Kuriera Litewskiego"; w 1808-1809 był rektorem w Dąbrowicy, od 1809 – w Szkołach Walerianowskich w Łużkach; na język polski przełożył *Wiek Ludwika XVI* Woltera (Wilno 1793).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 362.

serafitki, zob. Zgromadzenie Córek Matki Boskiej Bolesnej.

sercanki, zob. Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego.

Sęk Wacław, ur. 28.07.1909 w Dąbrówce k. Piotrkowa, zm. 2.11.1998 w Gdyni; ksiądz katolicki, jezuita. W wieku 15 lat wstąpił do nowicjatu zakonu jezuitów w Kaliszu. Po 11 latach studiów w 1935 otrzymał święcenia kapłańskie w Lublinie. Po odbyciu trzeciej probacji we Lwowie, jako wybitnie uzdolniony pedagog-wychowawca, został skierowany do Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, gdzie od 1936 pełnił obowiązki prefekta. W Wilnie przebywał do 1941, w tym czasie opracował *Katechizm nauki religii* – podręcznik dla młodzieży szkolnej. W okresie okupacji niemieckiej na apel arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego opuścił Wilno i objął opuszczoną parafię w Rakowie (obecnie Białoruś), tutaj współpracował z Armią Krajową. Po wojnie wyjechał do Polski, gdzie w Piotrkowie został superiorem w kolegium jezuickim i prefektem w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Bolesława Chrobrego. W 1949 wyjechał do Szczecina, a w 1950 władze komunistyczne odebrały mu prawo sprawowania duszpasterstwa akademickiego. Odtąd poświęcił się wyłącznie pracy kapłańskiej i zakonnej. Był superiorem i proboszczem parafii p.w. św. Andrzeja Boboli w Warszawie, następnie jako ksiądz emerytowany przebywał w placówkach jezuickich w Szczecinie, Łodzi i Gdyni.

J. Brzozowski, *O.Wacław Sęk* (*1909* -1998). „WileńskieRozmaitości" 1999, nr 6, s. 8.

Sękalski Józef, ur. ?, zm. w 1776; franciszkanin, działał w Wilnie ok. 1775. Był kierownikiem drukarni franciszkańskiej w Wilnie. Objąwszy kierownictwo oficyny po W. Stepurewiczu, prowadził ją samodzielnie do 1775, a następnie pełnił funkcję pomocnika P. Nowickiego. Druków nie podpisywał.

Drukarze dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 224.

Sidorowicz Tomasz, ur. w 1842, zm. 26.08.1905 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był kanonikiem gremialnym Kapituły Mohylewskiej, kapelanem kaplicy Maltańskiej w Petersburgu. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 374.

Sieczka Tadeusz, pseud. Stanisław Stasiak, ur. w 1902 w Łodzi, zm.1941? w Rosji; ksiądz, historyk Kościoła. W Łodzi ukończył szkołę powszechną i rozpoczął naukę w szkole handlowej, następnie uczył się w Warszawie w Gimnazjum im. Króla Władysława IV; w 1920 służył jako ochotnik w Wojsku Polskim, przebył szlak od Modlina do Łunińca; w 1924 lub 1925 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, jednocześnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, który ukończył w 1929 z tytułem magistra; święcenia kapłańskie przyjął 21.04.1929 w Ostrej Bramie z rąk arcybp. Romualda Jałbrzykowskiego; był wikariuszem w Nowej Wilejce, do 1930 – przy Ostrej Bramie i w Sokółce (1930-1931); od 1931 – rektorem kościoła w Jaszunach, od 1933 – w Plebanii koło Krasnego w powiecie mołodeckim; prowadził badania naukowe nad dziejami Ostrej Bramy i doktoryzował się na USB na podstawie rozprawy *Kult obrazu N.Maryi Panny Ostrobramskiej w dziejowym rozwoju* (druk. Wilno 1934); potem był proboszczem w Łopienicy w l. 1937-1938, w Wesołusze i Dziembrowie koło Wasiliszek w 1938-1939; w październiku 1939 został aresztowany przez władze sowieckie za organizowanie samoobrony parafian, siedział w więzieniu w Szczuczynie, potem w Lidzie; wiosną 1941 widziano go w więzieniu w Mińsku, następnie wywieziono ks. Sieczkę do łagru Plesieckoje w rejonie Onega w obwodzie archangielskim. Pomimo tzw. amnestii dla Polaków z sierpnia 1941 nie został zwolniony. Dalszy jego los jest nieznany. Pod pseudonimem Stanisław Stasiak opublikował wspomnienia z walk z bolszewikami pt. *Bateria-ognia!* (Wilno 1933).

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 106-107.

Siekierko Wacław, ur. ?, zm. 22.06.1941 w Wilnie; ksiądz katolicki. Doktor prawa kanonicznego, długoletni katecheta, m.in. w Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie. Zginął od bomby niemieckiej. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 373.

Sielawa Anastazy Antoni, ur. ok. 1583, zm. w 1655; duchowny unicki, bazylianin, metropolita kijowski. W 1612 wstąpił do monasteru bazyliańskiego św. Trójcy w Wilnie; w l. 1615-1621 studiował w Kolegium Greckim w Rzymie; w 1622 został archimandrytą monasteru św. Trójcy w Wilnie, potem – monasteru w Nowogródku; w 1624 po zamordowaniu arcybiskupa połockiego Jozafata Kuncewicza został jego następcą i starał się o jego beatyfikację; w 1641 został rezydującym w Wilnie metropolitą kijowskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 365.

Siemaszkiewicz Jan, pseud. Janka Bylina, ur. 1883 w Łokcianach koło Kluszczan w dawnym powiecie święciańskim; zm. 18.02.1956 w Marianowie koło Sokółki; ksiądz katolicki, poeta białoruski. W 1907 ukończył seminarium duchowne w Wilnie; pracował w parafiach katolickich w powiecie oszmiańskim, w Cudzeniszkach, w wileńskim: w Miednikach i w Ławaryszkach, oraz w województwie białostockim: w Marianowie koło Sokółki, gdzie zbudował kościół i był pierwszym proboszczem tej parafii. Publikował wiersze w czasopismach białoruskich, wydawanych w Wilnie, m.in. w „Małance". Wydał w Wilnie zbiorki poezji *Na pryzbie* (1918, 1924) i *Na pokuci* (1934), komedię *Wybar starszyni* (1926); pisał też wierszowane opowiadania: *Zdarennie*, *Pachawannie starszyni* i inne.

A. Lis, (w:) *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 1. Minsk 1984, s. 524; M. Pieciukiewicz, *U poszukach zaczarowanych skarbau*.Wilnia 1998, s. 77.

Siemaszko Adam, imię zakonne Julian od św. Jerzego, ur. 15.08.1739 w woj. wileńskim,

zm. 27.07.1773 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar, pisarz, pedagog. W 1755 wstąpił do zgromadzenia pijarów w Łużkach, w l. 1758-1760 studiował w Akademii Wileńskiej filozofię i później teologię, od 1763 był profesorem w pijarskim Collegium Nobilium w Wilnie, uczył poetyki, retoryki i geografii politycznej; ogłosił w Wilnie po łacinie kilka rozpraw z filozofii i teologii, kilka mów okolicznościowych, po polsku zaś – wiersze panegiryczne oraz podręcznik *Zdania o stanie politycznym państw europejskich...* (1769), tłumaczył mowy Cycerona (Wilno 1770 oraz 1777).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 365.

Siemaszko Józef, Iosif, ur. 25.12.1798 w Starym Pawłówku w powiecie lipowieckim, na Ukrainie, zm. 27.11.1869 w Wilnie; unicki duchowny, później prawosławny; unicki biskup litewski, prawosławny arcybiskup litewsko-wileński. Pochodził z rodziny księdza unickiego, w l. 1809-1816 kształcił się w gimnazjum w Niemirowie na Ukrainie; w l. 1816-1820 uczył się w Seminarium Głównym w Wilnie, w którym uzyskał tytuł magistra teologii.; w 1822 został delegatem do Kolegium Duchownego w Petersburgu; w 1827 był asesorem Rzymsko-Katolickiego Kolegium ds. Kościoła unickiego w Petersburgu; przedłożył carowi Mikołajowi I memoriał o podporządkowaniu Kościoła unickiego prawosławiu; w 1828 powstało w Petersburgu osobne Kolegium Greko-Unickie, którego przewodniczącym został metropolita Jozafat Bułhak, a jego zastępcą – Józef Siemaszko; w 1829 został mianowany przez cara biskupem mścisławskim i sufraganem diecezji białoruskiej; w 1833 – biskupem litewskim; w 1839 na synodzie unickim w Połocku Siemaszko ogłosił akt przejścia unitów do Kościła prawosławnego; w 1840 otrzymał tytuł prawosławnego arcybiskupa wileńskiego i litewskiego oraz archimandryty klasztoru św. Trójcy w Wilnie; wywierał presję na opornych księży i zakonników, zorganizował dla nich klasztor więzienny w Kursku w Rosji; z jego inspiracji władze carskie stosowały szykany wobec Kościoła rzymsko-katolickiego; podczas powstania 1863 współpracował z M. Murawjowem; przyczynił się do założenia w Wilnie rosyjskiej gazety „Wilenskij Wiestnik". Pochowany w cerkwi św. Ducha w Wilnie.

Wielka encyklopedia PWN, t. 25, Warszawa 2004, s. 51; W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 284-286.

Siemaszko Konstanty Mateusz, ur. 22.10.1894 we wsi Babice w pow. biłgorajskim, zm. 13.03.1985 w Londynie; duchowny prawosławny, biskup. Ukończył gimnazjum w Chełmnie i prawosławne seminarium duchowne; w l. 1918-1920 służył w armii Dienikina, potem w Wojsku Polskim; w 1922 został wyświęcony na popa; pracował jako wikary, potem proboszcz w Tarnogrodzie; od 1925 był szefem duszpasterstwa prawosławnego w Dowództwie Okręgu Korpusu V w Krakowie, DOK VI we Lwowie; w 1938 został sufraganem prawosławnej diecezji wileńskiej, zainicjował wydawanie „Dwutygodnika Prawosławnego" w celu patriotycznego wychowania młodzieży prawosławnej, wygłaszał kazania po polsku; po wybuchu wojny przedostał się do Francji i Anglii, został szefem Duszpasterstwa Prawosławnego I Korpusu WP, po II wojnie światowej był zwierzchnikiem Polskiego Kościoła Prawosławnego w Wielkiej Brytanii.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 365-366.

Siemaszko Zygmunt, ur. 3.05.1888 w Rosi w powiecie wołkowyskim, zm.30.10.1963 w Penley w Anglii; ksiądz katolicki. Ukończył gimnazjum w Moskwie i w 1907 wstąpił do Seminarium Duchownego w Petersburgu; święcenia kapłańskie otrzymał w 1912 i rozpoczął pracę w parafiach na terenie diecezji

mińskiej: pracował w Homlu, Pińsku i Mińsku; był kapelanem w Kostromie w Rosji, potem proboszczem w Hłusku koło Bobrujska i Annopolu koło Mińska; po 1920 wyjechał do Polski, w l. 1921-1923 był wikariuszem parafii Raków na Wileńszczyźnie w pobliżu granicy z ZSRR, później pracował na Podlasiu; w sierpniu 1939 wyjechał do Wilna i po zajęciu Litwy przez Sowietów w połowie czerwca 1940 został aresztowany i wywieziony do łagru; w 1941 przebywał w łagrze Gari w obwodzie swierdłowskim, stąd po tzw. amnestii z sierpnia 1941 wyjechał do tworzącej się Armii Polskiej gen. W. Andersa; razem z polskim wojskiem wyjechał do Iranu. Abp Józef Gawlina skierował go do opieki nad polską ludnością cywilną do Afryki. Tu pracował najpierw w Rodezji Południowej, a później w Nyali koło Mombasy. We wrześniu 1950 przybył z polskimi uchodźcami do Wielkiej Brytanii i dalej pracował tu wśród Polaków.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 108.

Sienkiewicz Jerzy Bogusław Ryszard, pseud. Guzenda, Juraha, ur. 15.09.1883 w Okinczycach w pow. mińskim, zm. w 1947 w Żukowie k. Milanówka; ksiądz katolicki, pułkownik DOK w Toruniu, naczelny kapelan AK. Ukończył gimnazjum w Kołomnie i prawo na uniwersytecie w Moskwie; wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie i w 1908 otrzymał święcenia kapłańskie; do 1911 był wikarym w parafii Ostrobramskiej w Wilnie, do 1913 – kapelanem przy kaplicy Dobroczynności i sekretarzem wileńskiej Kurii Biskupiej, redagował tygodnik dla ludu „Przyjaciel"; w l. 1913/1914 był więziony za działalność niepodległościową; potem do 1915 był wikarym w katedrze wileńskiej, do 1917 – proboszczem parafii św. Jakuba, działał w Polskiej Organizacji Wojskowej i był więziony przez Niemców w 1917/1918; był kapelanem Samoobrony Wileńskiej, w 1919-1920 – kapelanem I Dywizji Litewsko-Białoruskiej, dziekanem Frontu Litewsko-Białoruskiego, 4 armii i Dowództwa Frontu Północno-Wschodniego; duszpasterzem wojskowym w Grudziądzu i Toruniu; w 1934-1939 administrował parafiami w Czarnej Wsi i Zabłudowie; w 1944-1945 był zastępcą, potem naczelnym kapelanem Armii Krajowej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 367.

Siergi, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon postawski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki, murowany, zbudowany w l. 20-tych XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Siergij Woskriesienskij, ur. w 1897, zm. 28.04.1944 na drodze z Wilna do Rygi; duchowny prawosławny, metropolita Nadbałtycki (Litwy i Łotwy). Urodził się w rodzinie protoijereja, po ukończeniu seminarium duchownego wstąpił do Akademii Duchownej w Moskwie; w 1920 Akademię bolszewicy zamknęli, więc wstąpił na Uniwersytet Moskiewski, w 1922 jako duchowny z uniwersytetu został wydalony; w 1925 wstąpił do zakonu, przyjął imię zakonne Siergij; w 1930 został archimandrytą, w 1933 – biskupem Kołomny; w 1937 – arcybiskupem dmitrijewskim. W 1940, po śmierci Jelewfierija, patriarchat moskiewski skierował go na stanowisko metropolity Nadbałtyki (Litwy i Łotwy), w tymże roku został arcybiskupem wileńskim. Był człowiekiem zagadkowym, jedni uważali go za agenta KGB, inni – za zdrajcę Rosji, bo w l. 1941-1944 współpracował z hitlerowcami, inni z kolei uważali, że działał dla dobra Cerkwi prawosławnej. Zginął zastrzelony podczas podróży z Wilna do Rygi, w historiografii ten mord przypisywany jest gestapo.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 436-457.

Siestrzeńcewicz Stanisław Jan Bohusz, ur. 3.09.1731 w Zamkach w woj. nowogródzkim, zm. 13.12.1826 w Petersburgu; ksiądz

katolicki, biskup sufragan wileński, arcybiskup metropolita mohylewski. Wychowany w rodzinie protestanckiej, kształcił się w Kiejdanach, Berlinie i Frankfurcie n. Odrą; służył w wojsku pruskim. Po przejściu na katolicyzm i przyjęciu święceń w 1763 w Wilnie był proboszczem w Homlu i Bobrujsku, następnie kanonikiem i dziekanem wileńskim. 12.07.1773 prekonizowany biskupem tytularnym Mallus i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej, sakrę biskupia przyjął 3.10.1773. Z inicjatywy Katarzyny II mianowany w 1773 biskupem „diecezji białoruskiej", która nie otrzymała zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej, a następnie, 28.01.1782, pierwszym biskupem mohylewskim, prekonizację otrzymał 11.12.1783. Był metropolitą wszystkich diecezji katolickich w imperium rosyjskim. Zorganizował życie kościelne w nowej diecezji, w 1786 przeprowadził synod diecezjalny, w 1797 uzyskał przywilej szat purpurowych dla siebie i następców. Był prezesem Kolegium Duchownego w Petersburgu. Realizował rosyjską politykę wyznaniową, dążąc do podporządkowania państwu Kościoła katolickiego w Rosji i ograniczenia życia zakonnego. Wierny wykonawca woli carskiej wbrew interesom Kościoła i Stolicy Apostolskiej. Prowadził badania nad dziejami Krymu (*Histoire de Tauride* 1800) oraz początkami Słowian

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 402; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 804-806.

Sikora Ludwik, ur. 4.11.1912 w Zawadce koło Wadowic, zm. 24.03.1988 w Munster koło Chicago, USA; brat zakonny, karmelita. W 1933 wstąpił do zakonu karmelitów w Czernej; w 1934 otrzymał imię zakonne Dydak od Dzieciątka Jezus; po kilkunastu latach wrócił do imienia chrzestnego; w 1936 złożył śluby zakonne, następnie pracował w klasztorze karmelitów w Wiśniowcu, a w l. 1938-1939 we Lwowie, pełnił funkcję kucharza. W 1939 władze zakonne skierowały go do klasztoru w Wilnie przy Ostrej Bramie. Tu pełnił obowiązki organisty. Krótko przebywał też w klasztorze w Miadziole Starym koło Kobylnica (obecnie Narocz) w powiecie postawskim. W 1940 Sowieci go uwięzili i wywieźli do łagru, nie wiadomo w jakim łagrze przebywał do połowy 1941; po tzw. amnestii został zwolniony i dostał się do armii gen. W. Andersa; odbył wojenną kampanię jako czołgista pod Monte Cassino, Bolonią i Loreto; po wojnie wrócił do życia zakonnego. Przebywał jakiś czas w klasztorze we Włoszech, a następnie pracował na górze Karmel w Ziemi Świętej; w 1948 wyjechał do Anglii, skąd po trzech latach udał się do USA i pracował w nowo założonym klasztorze karmelitów w Munster koło Chicago. W l. 1972-1975 przebywał w Polsce oraz w Rzymie. Następnie wrócił do Munster i tam zmarł.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem.* Białystok 2005, s. 111.

Silnicki Władysław, ur. ok. 1620, zm. 18.02.1692 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Był proboszczem w Brzostowicy, kanonikiem wileńskim i gnieźnieńskim. 15.02.1683 prekonizowany biskupem tytularnym Thermopylae i sufraganem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 19.11.1683. Był oficjałem i wikariuszem generalnym.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 403; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 853.

Silvius (Siculus) Jan, właściwie: de Mathio (Amato) Giovanni Silvio, ur. ok. 1465, zm. w 1537; ksiądz katolicki. Pochodził z Włoch, był kanonikiem wileńskim; stopień magistra sztuk wyzwolonych i doktorat obojga praw uzyskał w Padwie; ok. 1500 przybył do Krakowa, w l. 1503-1512 wykładał język i literaturę grecką na Uniwersytecie Krakowskim; ok. 1506 przyjął święcenia kapłańskie; w 1518 otrzymał kanonię w kapitule katedralnej wileńskiej; wie-

lokrotnie był wybierany na prokuratora, komisarza oraz pisarza kapitulnego; w l. 1529-1534 był nauczycielem Zygmunta Augusta.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 369.

Singleton Ryszard, ur. w 1566, zm. 13.04.1602 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Pochodził z Anglii; opuścił Anglię z powodu prześladowań katolików przez Elżbietę I; uczył się we Francji, w 1584 wstąpił do zakonu jezuitów; filozofię studiował w Neapolu w l. 1584-1587, teologię w Kolegium Rzymskim w l. 1587-1591; w 1591 w Akademii Wileńskiej uzyskał stopień magistra filozofii; w l. 1592-1595 był profesorem kolegium w Braniewie, w l. 1595-1597 – w Pułtusku, w l. 1598-1600 – w Poznaniu; w 1600 otrzymał w Akademii Wileńskiej doktorat teologii i wykładał tam teologię dogmatyczną do 1602.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 369.

Siruć (Syruć) Bernard Ludwik Marcin Szymon, ur. 8.10.1731 w grodzieńskiem, zm. 31.05.1784 w Wilnie; ksiądz katolicki, pijar, matematyk, profesor Szkoły Głównej Litewskiej. Uczył się w szkołach pijarskich w Szczuczynie i Lubieszowie, w 1747 wstąpił do zgromadzenia pijarów; odbył studia teologiczne w kolegium pijarskim w Wilnie; w l. 1753-1755 studiował matematykę i teologię w pijarskim Collegium Novum w Rzymie, w l. 1755-1756 wykładał matematykę w Akademii Terezjańskiej w Wiedniu, przez 12 lat uczył wymowy i matematyki w wileńskim Professorium oraz Collegium Nobilium; potem uczył synów kasztelana witebskiego Szymona Sirucia; w 1781 otrzymał doktorat teologii i obojga praw w Szkole Głównej Litewskiej i objął w niej katedrę prawa rzymskiego; publikował prace z matematyki, m.in. *Arytmetykę prostacką* (Wilno 1767, 1771 i 1777), przełożył *Historię polską...* D.J. de Solignaca (Wilno 1763-1765), *Historię państwa rosyjskiego* J. Rousseta de Missy (Wilno 1781) oraz mowy sądowe Kwintyliana.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 369.

Sitański (Sitanius) Franciszek, ur. ok. 1590 w Sitańcu k. Zamościa, zm. 6.03.1643 w Lublinie; ksiądz katolicki, bernardyn, poeta nowołaciński, kaznodzieja. Od ok. 1605 studiował w Akademii Zamojskiej, w 1611 wstąpił do zakonu bernardynów we Lwowie, w 1624 został kapelanem królewicza Władysława podczas jego podróży do Niderlandów i Włoch; w 1625 zamieszkał w Wilnie, wykładał teologię w studium bernardyńskim; wydał *Poematum variorum libri quattuor* (Wilno 1626); potem mieszkał w konwentach: lwowskim, krakowskim i lubelskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 369.

Sitcy, w d. powiecie dzisnieńskim, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Gieorgija (św. Jerzego), murowana, wzniesiona w 1913.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Sitnikow Afanasij, ur. 31.01.1887 we wsi Kuklany, zm. w 1978?; duchowny (nastawnik) starowierców. Uczył się przy świątyni parafii Kuklińskiej, następnie ukończył szkołę średnią, w l. 20-tych XX w. uczył się w Wilnie na kursach przygotowujących duchownych starowierskich; do 1939 uczył religii dzieci starowierców w szkołach polskich; później był nastawnikiem w parafii (obszczinie) starowierców w Święcianach.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 346-347.

Skarga Piotr, wł. Powęski, s. Michała i Anny z Świątkowskich, ur. 02.1536 w Grójcu, zm.

27.09.1612 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz religijny, kaznodzieja. Ukończył szkołę parafialną w Grójcu; w 1555 na Uniwersytecie Krakowskim uzyskał tytuł bakałarza, w 1557 został wychowawcą Jana Tęczyńskiego i w 1560-1562 przebywał z nim w Wiedniu; w 1564 otrzymał święcenia kapłańskie i został kanonikiem lwowskiej kapituły, w 1569 wstąpił w Rzymie do zakonu jezuitów, w 1573 został wicerektorem kolegium jezuitów w Wilnie, a po przekształceniu kolegium w akademię w 1579 był jej pierwszym rektorem. W czasie sprawowania tej funkcji założył kolegia jezuickie w Połocku (1580), Rydze (1582) i Dorpacie (1583). W 1584 był przełożonym domu zakonnego św. Barbary w Krakowie, założycielem bractw dobroczynnych. W 1588 został kaznodzieją Zygmunta III i przeniósł się w 1598 wraz z dworem do Warszawy. Do Wilna powrócił na dwa lata w 1609; po zdobyciu Smoleńska (13 czerwca 1611 r.) wygłosił w Wilnie ostatnią mowę: *Na moskiewskie zwycięstwo*. Okres wileński był dla niego okresem największej aktywności (zachowały się teksty aż 34 listów wysłanych z Wilna). W pismach polemicznych atakował różnowierców i tolerancję religijną w Polsce; polemiczne traktaty *Pro Sanctissima Eucharistia...* (1576) oraz *Siedm filarów na których stoi katolicka nauka* (1582) wydał w Wilnie; opracował *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu...* (Wilno 1579). Ponadto w Wilnie wydał traktat *Żołnierz chrześcijański* (1606).

S. Windakiewicz, *Piotr Skarga*. Kraków 1925; J. Tazbir, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2. Wilno 1985, s. 369; J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozofowie*. Wilno 1994, s. 104; D. Pociūtė-Abukevičienė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 455;

Skibiński Romuald, ur. w 1832 w Wilnie, zm. 23.06.1880 w Galiczu, Rosja; ksiądz katolicki, powstaniec. Uczył się w gimnazjum i w l. 1851-1855 w Seminarium Duchownym w Wilnie, był wikariuszem w Ejszyszkach i Bieniakoniach; od 1861 – administratorem i proboszczem w Dziembrowie k. Lidy; za odczytanie w 1863 z ambony manifestu i przystąpienie do powstania sąd wojenny skazał go na 8 lat katorgi, umarł na zesłaniu w Galiczu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 371.

Skidełł (Skidel) Jan, ur. 30.12.1789 r. na Żmudzi, zm. 20.11.1837 w Wilnie; ksiądz katolicki, publicysta, profesor Uniwersytetu Wileńskiego. Uczył się w Kalwarii Żmudzkiej i w Telszach, w l. 1817-1818 studiował na Uniwersytecie Wileńskim, w l. 1818-1823 – w Seminarium Głównym, gdzie uzyskał dwa doktoraty: z teologii i prawa kanonicznego. W 1823 rozpoczął wykłady, w 1826 został profesorem archeologii biblijnej i homiletyki, potem – teologii moralnej i pastoralnej na Uniwersytecie Wileńskim; od 1833 – w Akademii Duchownej w Wilnie; od 1829 był kanonikiem katedry wileńskiej, opublikował w Wilnie kilka kazań oraz *Celniejsze prawidła homiletyki...* (1835) i *Krótki rys historii nauki moralnej...* (1835). Był znakomitym teologiem. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 358.

Skorbuciany, lit. Skurbutėnai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie w rejonie wileńskim, Litwa. Kaplica katolicka, drewniana, zbudowana w 1741, przebudowana w 1822. Jest to świątynia bezwieżowa, jednonawowa, na planie prostokąta, ze ściętymi narożami w części ołtarzowej i pojedynczą boczną zakrystią.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 255.

Skorobogatow Stefan, ur. w 1893 w Świrze pow. święciańskiego, zm. 29.10.1976 w Radziwiliszkach (Radviliškės); nastawnik

(duchowny) starowierców. Duchownym starowierskim został w 1937; po II wojnie światowej był nastawnikiem w parafii (obszczinie) w Radziwiliszkach.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s. 348.

Skorulski Antoni Adam, ur. 22.11.1715 w Skorulach koło Janowa nad Wilią, zm. 28.01.1777 w Wilnie, ksiądz katolicki, jezuita, filozof, rektor Akademii Wil. Uczył się początkowo zapewne w Krożach. 20.08.1730 w Wilnie wstąpił do zakonu jezuitów. Studiował retorykę w kolegium w Słucku (1732-1733) oraz filozofię w kolegium w Nieświeżu (1733-1736). Po trzyletniej praktyce pedagogicznej w Akademii Wileńskiej studiował teologię w Wilnie (1739-1741) i w Warszawie (1741-1743), ucząc tam zarazem matematyki. 13.04.1742 otrzymał święcenia kapłańskie. Następnie wrócił do Wilna, a po roku przeniósł się do Dźwińska (Dyneburg, obecnie Daugavpils, Łotwa), gdzie wykładał retorykę i poetykę (1744-1745), retoryki też uczył w Krożach (1745-1746). W latach 1746-1751 oraz 1757-1759 prowadził głównie działalność misyjną, kaznodziejską i administracyjną w Dyneburgu, w Laukiesie (w Kurlandii), Kownie i Wilnie. W l. 1766-1772 był prowincjałem litewskim zakonu jezuitów. Działalność pedagogiczną kontynuował w Kownie (1749-1751, 1764-1765), w Akademii Wileńskiej (1752-1755, 1759-1760 i 1772-1777) – w której uzyskał magisterium filozofii (1752), doktorat teologii (1759) i doktorat prawa kanonicznego (1774) – oraz w Iłłukszcie (1755-1757, Łotwa) i w Nowogródku, gdzie pełnił funkcję rektora (1760-1764). W 1765 r. był krótko rektorem wileńskiego Collegium Nobilium, które gruntownie zreformował, a następnie wspierał także finansowo. W latach 1772-1774 był rektorem Akademii Wileńskiej. W l. 1775-1776 piastował też stanowisko kanonika wileńskiego. Jedynym jego opublikowanym dziełem jest *Commentariolum philosophiae* (Zarys filozofii), wydany w 1755 w Wilnie po łacinie, używany jako podręcznik w Akademii Wileńskiej i w niektórych innych uczelniach jezuickich na Litwie. Ponadto w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie zachował się łaciński manuskrypt *Philosophia* (Filozofia), stanowiący zapis jego wykładów z lat 1752-1755 w Akademii Wileńskiej.

J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozofowie.* Wilno 1994, s. 128.

Skorulski Józef, ur. 24.03.1718 na Żmudzi, zm. 5.11.1776 w Grodnie; ksiądz katolicki. Był profesorem filozofii w Wilnie w 1754-1758.

J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozofowie.* Wilno 1994, s. 128.

Skowid Walenty, ur. 12.02.1609 na Litwie, zm. 15.05.1687 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk, prawnik, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1624 i odbył w Wilnie dwuletni nowicjat; roczne seminarium nauczycielskie ukończył w Połocku pod kierunkiem M.K. Sarbiewskiego w l. 1626/1627, filozofię studiował w Pułtusku w l. 1627-1630, teologię – w Akademii Wileńskiej w l. 1633-1637, w 1648 uzyskał tytuł magistra filozofii i nauk wyzwolonych; w Akademii Wileńskiej był profesorem matematyki w l. 1639-1642, profesorem Pisma Świętego i języka hebrajskiego w l. 1647/1648, ponadto – teologii pozytywnej, moralnej i prawa kanonicznego w l. 1649-1655 i 1665-1684; wykładał również w Pułtusku, Płocku, Nieświeżu, Smoleńsku, Klagenfurcie, Tyrnawie, Braniewie i Krożach; w l. 1665-1667 był regensem Seminarium Papieskiego w Wilnie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 373.

Skruodys Jonas, ur. 7.09.1882 w Bryzgiai koło Rakiszek (Rokiškis), zm. 9.03.1935 w Wilnie; ksiądz katolicki, litewski dramaturg, poeta. Uczył się w gimnazjum w Mitawie (Łotwa),

ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie w 1907 i otrzymał święcenia kapłańskie, następnie został wikarym w Świrze, potem przeniesiony został do Oszmiany na stanowisko prefekta gimnazjum, stamtąd przeniesiono go do Małych Solecznik i później do Ikaźni. Z Ikaźni wyjechał do Petersburga na studia w Akademii Duchownej; od 1918 wykładał w Seminarium Duchownym w Wilnie, gdzie pracował do 1925; w l. 1925-1932 wykładał w litewskim gimnazjum w Święcianach; działał w litewskich towarzystwach społeczno-kulturalnych. Wydał kilka utworów religijnych i społecznych w języku litewskim, m.in. *Religijos mokymo metodika* (1920), *Religijų istorija* (1920), *Etika* (1920), *Lietuvių kalbos senumas* (1932). Pochowany w Święcianach.

Lietuvių enciklopedija, t. 28. Boston 1963, s. 97; r. Pabarčienė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 458.

Skuminowicz (Skumin) Teodor, ur. ?, zm. 24.09.1668 w Łyntupach po drodze do Hoduciszek; protopop, ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Wychowany w rodzinie prawosławnej, był ihumenem i protopopem kijowskim. Po przejściu na katolicyzm studiował w Louvain i w Rzymie. 12.08.1652 prekonizowany biskupem tytularnym Gratianopolis i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. Był człowiekiem wykształconym, znał kilka języków obcych.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 84; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 406; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 836.

Skvireckas Juozapas, ur. 18.09.1873 w Rimkūnai (Rymkuny) k. Pokroja na Litwie, zm. 3.12.1959 w Zams w Austrii; ksiądz katolicki, arcybiskup. W 1900 ukończył Akademię Duchowną w Petersburgu; w l. 1901-1938 był profesorem w Seminarium Duchownym w Kownie, ponadto od 1922 – profesorem teologii na Uniwersytecie Kowieńskim; w l. 1919-1926 – biskupem pomocniczym diecezji żmudzkiej; w 1922 był jednym z inicjatorów utworzenia litewskiej Akademii Katolickiej i był jej kierownikiem do 1926; w 1926 został arcybiskupem metropolitą diecezji kowieńskiej; popierał reżim prezydenta A. Smetony; współpracował z wieloma litewskimi czasopismami; w 1944 emigrował do Austrii; przełożył na język litewski *Biblię* i w l. 1911-1937 wydał drukiem. W młodości przebywał w Wilnie.

Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 4. Vilnius 1988, s. 39-40.

Sladkevičius Vincentas, ur. 20.08.1920 we wsi Guroniai koło Koszedarów (Kaišiadorys), zm. 28.05.2000 w Wilnie; ksiądz katolicki, pierwszy kardynał litewski, drugi w historii po Jerzym Radziwille. W 1944 ukończył Seminarium Duchowne w Kownie, w tymże roku został wyświęcony na księdza; był wikarym w Mereczu (Merkinė), Wysokim Dworze (Aukštadvaris), Koszedarach (Kaišiadorys), proboszczem w Inturkach (Inturkė). W l. 1952-1957 wykładał w Seminarium Duchownym w Kownie; w 1957 papież mianował go biskupem pomocniczym diecezji koszedarskiej; w tymże roku władze komunistyczne Litwy zesłały biskupa Sladkevičiusa do parafii w okolicy Birż; do 1982 prowadził misję duszpasterską w parafiach Nemunėlio Radviliškis i Paberžė; w lipcu 1982 został administratorem apostolskim diecezji koszedarskiej; arcybiskupem metropolitą diecezji kowieńskiej; od kwietnia 1988 – przewodniczącym konferencji biskupów litewskich; w maju 1988 papież Jan Paweł II mianował go kardynałem i członkiem kolegium kardynalskiego. Był jednym z wybitniejszych kapłanów litewskich.

M.J.

Sławoczyński-Mozerka Salomon (Saliamonas Mozerka Slavočinskis), ur. przed 1630 prawdopodobnie w Lipkiszkach w pobliżu Niemo-

ksztów w powiecie rosieńskim na Żmudzi, zm. ok. 1660; ksiądz katolicki, autor pierwszego śpiewnika w języku litewskim Uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie i w Akademii Wileńskiej. Od 1648 był księdzem w Szawlanach, później w Krożach na Żmudzi, następnie w miejscowości Piltene na Łotwie; w 1655 ekskomunikowany za przyswojenie plebanii w Krożach i zatargi z władzami diecezji. W 1646 wydał pierwszy śpiewnik w języku litewskim *Giesmės tikėjimui katolickam priderančios* (Pieni wierze katolickiej przystojne), w którym m.in umieścił przekłady 48 psalmów Jana Kochanowskiego.

M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 459; M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917*, t. 1. Warszawa 2003, s2003, s. 41.

Słoboda, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon miadziolski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Aleksandra Newskiego, murowana, zbudowana w drugiej połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Słobódka, w d. powiecie brasławskim, obecnie, rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Serca Jezusa, zbudowany w l. 1901-1903 w stylu neoromańskim z elementami neogotyku. Jest to ogromna trójnawowa bazylika z transeptem, pięciobocznie zamkniętym prezbiterium i dwiema zakrystiami. Szeroką fasadę flankują dwie wysokie, czworoboczne, pięciokondygnacyjne wieże, nakryte spiczastymi dachami. Szczyty wież zdobią trójkątne frontony z blendami. Środkową część fasady, zwieńczoną trójkątnym szczytem, zdobi neoromański arkadowy portal, nad którym znajduje się duże okno-rozeta. Podobnie są wykończone szczyty ramion transeptu. Elewacje boczne, rozczłonkowane za pomocą arkadowo zamkniętych okien naw bocznych (pojedynczych) i nawy głównej (podwójnych) oraz schodkowych szkarp, są ozdobione lizenami i fryzem arkadowym. Bardzo oryginalny wygląd mają drzwi wejściowe do kościoła, z zawiasami o bardzo rozbudowanych, wielokrotnie rozgałęzionych okuciach w formie stylizowanych roślin misternej, kowalskiej roboty, które zajmują niemal całą powierzchnię drzwi. Podobnie misterne, choć mniej rozbudowane są zawiasy drzwi bocznych. Motywy roślinne występują także w kapitelach kolumn portalów oraz w polichromii zdobiącej wnętrze świątyni.

G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 112.

Słodziński Bronisław, ur. w 1907, zm. w 1984; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, w l. 1946-1953 był proboszczem w Krzywiczach i Budsławiu, w 1953 wyjechał do Polski.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 62.

Słupski Mikołaj, ur. ok. 1615, zm. w 1696; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Od 1649 był kanonikiem wileńskim, w 1662 wybrał miejsce na Kalwarię pod Wilnem; w 1667 brał udział w komisji badającej relikwie św. Kazimierza; 3.06.1669 prekonizowany biskupem tytularnym Gratianopolis i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. Oficjał i wikariusz generalny, w 1674 przeprowadził wizytację diecezji, rozwinął kult maryjny w Wilnie (założył Bractwo Najświętszej Marii Panny); konsekrował 15 nowych kościołów i klasztorów.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 84; *Lietuvių enciklopedija,* t. 28. Boston 1963, s. 158; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 408; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 800-801.

Smajkiewicz. Ibrahim, ur. 15.01.1879 w Lachowiczach (pow. słucki), zm. 20.11.1953

w Gdańsku; duchowny muzułmański, imam wileński. Po ukończeniu szkoły realnej pracował jako urzędnik pocztowy w Wilnie, w l. 1904-1905 i 1914-1919 służył w wojsku rosyjskim; w l. 1922-1944 był imamem gminy muzułmańskiej w Wilnie; w 1923 uczestniczył w audiencji u Józefa Piłsudskiego, w 1930 gościł w meczecie wileńskim prezydenta Ignacego Mościckiego; był współtwórcą Muzułmańskiego Związku Religijnego RP, w 1944-1945 był więziony przez Sowietów na Łukiszkach w Wilnie; w 1946 wyjechał do Gdańska, gdzie został imamem.

A. Kołodziejczyk, (w:) *PSB* t. 39, s. 179; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 377.

Smodlibowski Julian, ur. 7.01.1867 w Krotoszynie, zm. 20.04.1943 w Lublinie; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1923-1928 uczył języka łacińskiego i greckiego oraz francuskiego w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, potem był rektorem „Bobolanum" w Lublinie, w 1939 został kapelanem urszulanek.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 378.

Smolski Kliment, ur. ?, zm. w 1910; duchowny prawosławny. Był protoijerejem w Wilnie. Pochowany na cmentarzu prawosławsnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno*. Wilno 1938, s. 38.

Smolski Michał, ur. 27.09.1751 w powiecie wiłkomierskim, zm. 7.11.1826 w Swiedasach na Żmudzi; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował w Akademii Wileńskiej, gdzie 15.10.1773 uzyskał stopień licencjata filozofii. Po kasacie zakonu jezuitów, wstąpił do seminarium duchownego w Wilnie, które ukończył i w 1777 został wyświęcony na księdza. W 1782 został proboszczem w Swiedasach, tu pracował prawie 45 lat, równocześnie był dziekanem kupiskim oraz dziekanem wiłkomierskim. W 1784 wzniósł w Swiedasach nowy kościół. Pisał w języku litewskim utwory religijne, wydał m.in. *Uwogos ape izganimu duszios katras unt garbes Pona Diewa...* (Wilno 1823).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Vilnius 1990, s. 179.

Smołłok Jerzy, ur. 22.02.1680 na Żmudzi, zm. 19.06.1740 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. W l. 1707-1712 studiował w Akademii Wileńskiej; w 1712-1725 był profesorem w kolegium jezuickim w Krożach, od 1728 – jego rektorem. Był też kaznodzieją w Królewcu, Tylży i w Krożach; pisał wiersze po łacinie, oraz napisał dramat *Societas Loiolana virtutis et sapientiae,* 1708.

M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 460.

Smołwy, lit. Smalvos, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. NMP Różańcowej, drewniany, wzniesiony w 1857, w formie architektury ludowej, na planie prostokąta, jednowieżowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 526-527.

Smorgonie w d. powiecie oszmiańskim, obecnie centrum rejonu smorgońskiego, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Michała, pierwotnie zbór kalwiński, renesansowy, zbudowany w l. 1552-1553, fundacji wojewody brzesko-litewskiego Krzysztofa Despot-Zenowicza, wykończony przez jego syna – Jerzego. Syn Jerzego, Michał Bogusław, przeszedł na katolicyzm, a jego siostra Zofia po śmierci brata w 1621 przekazała świątynię katolikom, konsekrowaną jako kościół p.w. Świętej Trójcy. W 1866 zamieniony na cerkiew prawosławną p.w. św. Michała, w 1921 zwrócony katolikom. Zamknięty w 1947, początkowo mieścił się tu magazyn, potem sklep, sala wystawowa i muzeum. W 1990 przekazany katolikom. Świątynia była restau-

rowana w 1858 i 1926 oraz po 1990. Jest to budowla na planie centralnym, typu obronnego. Obszerna dwukondygnacyjna nawa na planie ośmioboku nakryta jest kopułą ukrytą częściowo w attyce i namiotowym dachu (niegdyś kopułowym). Do fasady przylega dwukondygnacyjna (niegdyś trójkondygnacyjna) wieża (ośmiobok na czworoboku). W miejscu jej połączenia z nawą, z prawego boku znajduje się nieduża cylindryczna wieżyczka. Masywne ściany świątyni o grubości 1,8-3 m przebite są wysokimi, łukowato sklepionymi otworami okiennymi. Górna kondygnacja nawy ozdobiona jest oryginalną renesansową attyką typu wileńskiego z fryzem arkadowym. Pod nawą znajduje się krypta.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 224.

Smotrycki Maksym, imię zakonne Melecjusz, pseud. Theofil Ortholog, ur. ok. 1578 w Smotryczu na Podolu, zm. 27.12.1633 w Dermaniu na Wołyniu; duchowny prawosławny, potem unicki, pisarz, polemista. Uczył się w szkole w Ostrogu, następnie w kolegium jezuickim w Wilnie, od 1600 studiował na uniwersytetach protestanckich w Norymberdze, Lipsku i Wittenberdze, uzyskał stopień doktora medycyny; z początku działalności był pod wpływem idei reformacyjnych Zachodu. W 1618 wstąpił do prawosławnego zakonu w monasterze św. Ducha w Wilnie, był członkiem wileńskiego bractwa, nauczycielem brackiej szkoły w Wilnie. W 1610 wydał w Wilnie pod pseudonimem Teofil Ortholog traktat religijny, skierowany przeciwko unii: *Threnos, to jest Lament Wschodniej Cerkwie*; w 1619 – *Grammatiky slawienskija prawilnoe syntagma*, wydał też kilka prac polemicznych przeciwko katolicyzmowi; w 1620 został arcybiskupem prawosławnym w Połocku; w 1624 podróżował po Bliskim Wschodzie, następnie odwiedził Rzym, a po powrocie do WKL w 1627 przeszedł na stronę unii; pod koniec życia pełnił funkcję archimandryty monastyru unickiego w Dermaniu; brał udział w polemice między prawosławnymi i unitami; autor dzieła, potępionego przez sobór kijowski – *Apologia peregrynatiej do krajów wschodnich...* (1628); pisał po polsku i był ponadto autorem prac: *Verificatia niewinności* (Wilno 1621).

Kratkaja litieraturnaja enciklopiedija, t. 4. Moskwa 1967, s. 747; *Sowietskaja istoriczeskaja enciklopiedyja*, t. 13. Moskwa 1971, s. 98; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 25. Warszawa 2004, s. 274.

Snarski Stanisław, ur. 1795, zm. 22.12.1880 w Agłonie k. Dyneburga; ksiądz katolicki, dominikanin, pisarz religijny. Uczył się w szkole dominikanów w Zabiałach i w 1813 wstąpił tam do zakonu, uczył języków obcych, m.in. w Wilnie, gdzie w 1836 został magistrem kleryków Studium Generalnego i kierownikiem biblioteki klasztornej, potem był nauczycielem religii w Werkach k. Wilna, po 1864 osiadł przy klasztorze benedyktynek w Wilnie. Ostatnie lata spędził w Agłonie na Łotwie. Ogłosił w Wilnie ok. 10 książek dotyczących historii Kościoła i obrzędów kościelnych, ponadto ok. 50 przekładów literatury historycznej i religijnej z języka francuskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 379.

Sobaś Jan, ur. 26.01.1873 w Starej Wsi, zm. 9.08.1944 tamże; ksiądz katolicki, jezuita. Po studiach klasycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim uczył języka łacińskiego i greckiego w Chyrowie, następnie na Wydziale Filozoficznym TJ w Krakowie wykładał pedagogikę, w l. 1920-1922 był rektorem kolegium i dyrektorem szkoły jezuickiej w Wilnie, ucząc równocześnie matematyki; później pracował we Lwowie, Czechowicach, Pińsku i Starej Wsi.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 379.

Sodalicja Mariańska powstała w Wilnie w 1584 i była najstarszą organizacją katolików świeckich. Związana była wówczas z Akademią Wileńską, prowadzoną przez jezuitów. Międzywojenna sodalicja (bractwo) nawiązywała do tej dawnej i obchodziła w 1935 – 350 lecie istnienia. Przez szczególną cześć do Matki Boskiej dążono tu do wewnętrznego wyrobienia i wytworzenia elity katolickiej. Bardzo liczna była zwłaszcza Sodalicja Mariańska Akademiczek, która miała 4 sekcje: Eucharystyczną, Zagadnień Życia Wewnętrznego, Współczesnych Zagadnień Religijnych i Społeczną. Sodalicja Akademików natomiast miała 3 sekcje: Uświadomienia Religijnego, Wyrobienia Wewnętrznego i Akcji Katolickiej.

Ks.T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik.* Białystok 1999, s. 30.

Sodalicja św. Piotra Klawera, stowarzyszenie świeckie założone w 1894 w Salzburgu przez bł. Marię Teresę Ledóchowską dla misji afrykańskich i oswobodzenia niewolnictwa; w 1897 przekształciła się w żeńskie zgromadzenie zakonne – Siostry Misyjne św. Piotra Klawera. W 1935 działał w Wilnie dom zakonny przygotowujący siostry do misji w Afryce.

R. Laukaityte, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Sokolski Aleksander, ur. 27.03.1666 w Wilnie, zm. 20.03.1707. w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1686 w Wilnie. W 1696-1699 był profesorem matematyki w Wilnie, w 1699-1700 – w Pińsku, w 1701-1704 – w Warszawie. W 1700-1701 był prof. teologii moralnej i matematyki w Wilnie, w 1704-1707 – superiorem w Żodziszkach.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 631.

Sokołojcie k. Gierwiat, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kaplica katolicka p.w. św. Stanisława, murowana, wzniesiona na początku XX w. w stylu neoklasycystycznym; obecnie zdewastowana.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Sokołowski Adolf, ur. w 1888, zm. w 1968; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem w Michaliszkach w d. powiecie święciańskim, po II wojnie światowej rejon ostrowiecki.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 57.

Sokulski Franciszek, ur. 1.10.1708 na Podlasiu, zm. 1776 w Wilnie; brat-jezuita, sztycharz. Do zakonu wstąpił w 1735 w Wilnie, był tam zastępcą prefekta drukarni w 1748-1751 i 1756-1570, ponadto pracował w Warszawie i Drohiczynie.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 631.

Sokulski (Sokolski) Ludwik, ur. 14.08.1684 w woj. sandomierskim, zm. 3.01.1744 w Mereczu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. W 1700 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, w l. 1702/1703 uczył się w seminarium nauczycielskim w Nieświeżu, w Akademii Wileńskiej studiował filozofię w l. 1703-1706 i teologię w l. 1710-1714; uczył w szkołach jezuickich, był doskonałym mówcą, opublikował anonimowo wiele panegiryków, w 1726 otrzymał w Akademii Wileńskiej doktorat teologii oraz magisterium filozofii i nauk wyzwolonych, w 1726/27 był profesorem teologii scholastycznej, potem był rektorem kolegium w Połocku i Mińsku, prefektem w Grodnie, Pińsku i Nieświeżu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 381.

Sokulski (Sokolski) Stanisław, ur. 12.02.1678 w woj. sandomierskim, zm. 14.04.1740 w Połocku; ksiądz katolicki, jezuita, profesor i rek-

tor Akademii Wileńskiej. Po ukończeniu retoryki w kolegium w Warszawie wstąpił w 1696 do zakonu jezuitów w Wilnie; studiował w kolegium w Pińsku filozofię w l. 1701-1704 i teologię w l. 1704/1705; potem – teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1705-1708; uczył w szkołach i kolegiach jezuickich, w 1718 otrzymał w Akademii Wileńskiej magisterium filozofii i nauk wyzwolonych, w 1721 – doktorat teologii, w 1724 – doktorat prawa kanonicznego; od 1718 był profesorem Akademii Wileńskiej, pełnił ponadto funkcję regensa Seminarium Papieskiego i dziekana Wydziału Filozoficznego; w l. 1723-1724 był rektorem kolegium w Pińsku, w l. 1724-1727 i 1731-1735 –rektorem Akademii Wileńskiej; w l. 1727-1731 i 1735-1740 – rektorem w Połocku.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 381.

Soleczniki Małe, lit. Šalčininkėliai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon solecznicki, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Jerzego, drewniany, wzniesiony w 1834 wg projektu Karola Podczaszyńskiego w miejscu wcześniejszego, drewnianego, fundacji Hlebowiczów z 1560. Jest to świątynia klasycystyczna, jednonawowa, z jedną zakrystią i krzyżem na kalenicy. Fasada w formie sześciokolumnowego portyku.

J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi*. Warszawa 2004, s. 200.

Soleczniki Wielkie, lit. Šalčininkai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie centrum rejonu solecznickiego, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Piotra Apostoła zbudowany tu ok. 1410. W 1523 Jan i Anna Hlebowiczowie zapisali parafii solecznickiej grunta. Obecny kościół wzniesiono w 1835. Podczas drugiej wojny światowej mocno ucierpiał, dopiero w 1986 zakończono jego renowację. Jest to świątynia na planie prostokąta, z dwiema zakrystiami.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 547; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie*. Warszawa 1999, s. 256.

Solkieniki, w d. powiecie trockim, obecnie rejon trocki; parafia (obszczina) starowierców pomorców, założona w 1920, kiedy to parafia w Daniliszkach pozostała w Republice Litewskiej; nastawnikiem molennej p.w. Zaśnięcia NMP był W.A. Rancew (1921-1943), od 1943 nastawnikiem był I.I. Aleksiejew; w l. 30-tych XX w. parafia liczyła ponad 600 wiernych.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 352-353.

Sołowiejczyk Izaak, Icchak, Zeew ha –Lewi, zw. Rabim Wełwełem, ur. w 1886 lub 1888 w Wołożynie, zm. w 1959 lub 1960 w Izraelu; rabin, uczony talmudysta. Kształcił się pod kierunkiem ojca, rabina, który uczynił go spadkobiercą swego rodu i studiów jesziwy w Wołożynie. Po przejęciu w 1918 po ojcu stanowiska rabina brzeskiego nie założył jesziwy, lecz udzielał nauk dobranej grupie uczniów w swym midraszu. Przynależność do niej uważana była za wielki zaszczyt. Po wybuchu II wojny światowej uszedł z pięcioma synami do Wilna, a żonę z czworgiem dzieci zamordowali hitlerowcy w Brześciu n.Bugiem. Z Wilna przedostał się do Palestyny.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 557.

Sołtan Józef, właśc. Józef Sołtanowicz, ur. ?, zm. w 1521; duchowny prawosławny, biskup smoleński, potem metropolita kijowski; w 1498 Aleksander Jagiellończyk mianował go biskupem smoleńskim; angażował się w obronie miasta; w 1507 otrzymał od Zygmunta I nominację na metropolitę kijowskiego, rezydował w Mińsku i Wilnie, gdzie w l. 1509/1510 i w 1514 organizował synody duchowieństwa prawosławnego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 382.

Sołtan Lucjan, zob.: Pereświet Sołtan.

Soły, miasteczko w powiecie oszmiańskim, obecnie w rejonie smorgońskim, obwodu grodzieńskiego, Białoruś. Pierwszy kościół katolicki wzniesiono w 1544, przy rynku, na miejscu, gdzie wcześniej stała cerkiew. Drugi kościół wybudowano ok. 1612 z fundacji Janusza Kiszki i Krystyny z Druckich Sokolińskich; świątynię konsekrował bp Eustachy Wołłowicz p.w. Podniesienia Krzyża Świętego, Wniebowzięcia Najśw. Marii Panny, św. Jana Chrzciciela i Wszystkich Świętych.. Kościół był drewniany, w 1656 został spalony przez wojska moskiewskie. Kolejny kościół wzniesiono w 1699 z fundacji Stanisława Poźniaka. Był dwuwieżowy, na planie krzyża, drewniany na kamienno-ceglanym fundamencie. W 1794, podczas insurekcji kościuszkowskiej, Rosjanie podpalili miasteczko i kościół spłonął. W 1853 wzniesiono nową światynię, tym razem p.w. Najświętszej Marii Panny Różańcowej, był drewniany na podmurówce, dwuwieżowy, kryty gontem. Kościół ten spłonął z całym wyposażeniem podczas walk niemiecko-rosyjskich w 1915. Nowy kościół wzniesiony został w 1934 według projektu arch. Adama Dubanowicza. Budynek przetrwał wojnę bez zniszczeń i świątynia przetrwała czasy sowieckie. Kościół murowany z kamienia łamanego i cegły, tynkowany na biało, jednonawowy, na planie krzyża.

K. Uchowicz, *Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Sołach,* (w:) *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego.* Kraków 2005, s. 247-254.

Songajłło Antoni, ur. w 1867, zm. w 1940 w Wilnie; ksiądz katolicki, kanonik honorowy Kapituły Wileńskiej. Był wizytatorem szkolnym, rektorem kościoła św. Katarzyny w Wilnie; działaczem społecznym. Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Zarzecze. Cmentarz Bernardyński.* Wilno 1997, s. 72.

Songin Józef, ur. 24.06.1870 w Marcinkiszkach, pow. lidzki, zm. 9.02.1936 w Wilnie; ksiądz katolicki. Uczył się w gimnazjum w Wilnie i w l. 1886-1891 – w wileńskim Seminarium Duchownym; w 1893 wyświęcony na kapłana, pracę duszpasterską rozpoczął jako wikary parafii Wszystkich Świętych w Wilnie. Później był proboszczem w Dołubowie i Choroszczy; organizował tajne szkoły, działał nielegalnie w towarzystwie „Oświata". Biskup Ropp mianował go proboszczem parafii św. Jakuba w Wilnie, lecz wobec sprzeciwu gubernatora przeniósł go na wizytatora kościoła Misjonarzy (Wniebowstąpienia Pańskiego) w Wilnie. W 1916 założył i wydawał „Dziennik Wileński", był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Podczas I wojny światowej był zaangażowany w Komitecie Pomocy Ofiarom Wojny, organizował zbiórkę i wysyłanie odzieży oraz żywności żołnierzom polskim na front oraz pomocy samotnym rodzinom Wilnie zorganizował przy kościele dokarmianie dzieci; został proboszczem kościoła Wszystkich Świętych. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 251.

Sopoćko Michał, ur. 1.11.1888 w Nowosiadach w pow. oszmiańskim, zm. 15.02.1975 w Białymstoku; ksiądz katolicki, zast. profesora USB. W l. 1910-1914 studiował w Seminarium Duchownym w Wilnie, był wikarym w Taboryszkach; od 1918 studiował na Uniwersytecie Warszawskim teologię moralną; doktoryzował się w 1926; ukończył też Wyższy Instytut Pedagogiczny. W 1924 został proboszczem garnizonu wojskowego w Wilnie; w l. 1928-1939 wykładał teologię pastoralną na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie jako zastępca profesora, habilitował

się na Uniwersytecie Warszawskim w 1934; był spowiednikiem siostry Faustyny Kowalskiej i szerzył kult Miłosierdzia Bożego; w czasie wojny ukrywał się; w 1944 założył w Wilnie Zgromadzenie Sióstr Miłosiernego Zbawiciela. Po wojnie wyjechał do Polski, w l. 1947-1962 był profesorem Seminarium Duchownego w Białymstoku. W Wilnie wydał m.in. prace: *Rodzina w prawodawstwie na ziemiach polskich* (1926), *Mikołaj Łęczycki o wychowaniu duchowym* (1935), publikował artykuły w „Wiadomościach Archidiecezjalnych Wileńskich".

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 383.

Sorok Tatary, lit. Keturiasdešimt Totorių, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Meczet tatarski, drewniany, zbudowany w 1815. Świątynia na planie prostokąta, wewnątrz jest podzielona ścianką na dwa pomieszczenia przeznaczone dla mężczyzn i dla kobiet. Do każdego z nich wiedzie oddzielne wejście z przedsionkiem w formie przybudówki. Meczet nakryty jest czterospadowym dachem zwieńczonym cebulastą kopułką, nad którą wznosi się metalowy półksiężyc.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 259.

Soroko Stanisław, ur. w 1908, zm. w 1975; ksiądz katolicki. Uczył się w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie w l. 1923-1929, od 1931 – w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1937 uzyskał święcenia kapłańskie, był wikariuszem w Świsłoczy, po wybuchu wojny w 1939 skierowany do Izabelina, za działalność duszpasterską represjonowany przez Niemców, od 1953 był proboszczem w Wielkich Ejsmontach k. Grodna.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 383.

Sosnowski Platon, ur. 1.01.1800 na Podlasiu, zm. 16.10.1827 w Wilnie; ksiądz unicki, poeta. Był synem wysokiego duchownego unickiego kierującego szkołą przygotowującą kleryków. Uczył się w gimnazjum w Białymstoku. Jako gimnazjalista publikował wiersze w „Tygodniku Wileńskim". Studia odbył na Uniwersytecie Wileńskim, gdzie w 1822 otrzymał stopień doktora teologii, a w 1823 objął po ks. J. Chodanim katedrę. Napisał kilka rozpraw drukowanych w „Dziejach Dobroczynności" i zostawił zbiór materiałów do bibliografii teologów polskich, dotyczących ascezy. Był znakomitym kaznodzieją w kościele św. Jerzego i Augustianów. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 311; M. Jackiewicz, *Wileńska Rossa. Przewodnik po cmentarzu.* Olsztyn 1993, s. 138-139.

Sowa Stanisław, ur. 10.04.1886 w Nowosielcach k. Przeworska, zm. 13.04.1944 w Szałtupiu na Litwie; ksiądz katolicki, jezuita. Po studiach teologicznych uczył w Chyrowie, a w l. 1937-1939 był ekonomem Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, w marcu 1942 aresztowany przez Gestapo, więziony na Łukiszkach w Wilnie, następnie internowany w Pogryżowie na Żmudzi, od listopada – w obozie w Szałtupiu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 383.

Soxo Benedykt de, ur. w 1586 w Grenadzie, zm. 18.12.1658 w Antwerpii; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Był Hiszpanem, w 1602 wstąpił do zakonu jezuitów; studiował 8 lat i wykładał w Hiszpanii, w 1624 został skierowany na profesora teologii do Akademii Wileńskiej; w 1625 uzyskał doktorat i przez 8 lat wykładał teologię scholastyczną, przez 20 lat był wicekanclerzem, przez 16 lat – prefektem wyższych studiów, 3 lata rektorem (1643-1646), ponadto był przez

7 lat doradcą prowincjałów i 9 lat – doradcą rektorów Akademii; opublikował *Claves iuris Academicis Vilnensibus* (Wilno 1648).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 384.

Spiahło, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), drewniana, wzniesiona w 1923.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Stabryła Edmund Marian, ur. 7.10.1894 w Krakowie, zm 20.03.1956 w Starej Wsi; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował literaturę polską na Uniwersytecie Jagiellońskim w l. 1920/1921 i na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w l. 1921-1923; w Wilnie w Gimnazjum OO. Jezuitów uczył matematyki, później w Chyrowie, a w czasie okupacji uczestniczył w tajnym nauczaniu w Starej Wsi; po wojnie był duszpasterzem w Krakowie, Rudzie Śląskiej i Opolu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 384.

Stakauskas Juozapas, ur. 6.08.1900 w Degsni k. Melegianów w powiecie święciańskim, zm. 2.03.1972 w Wilnie; ksiądz katolicki, historyk, archiwista. Uczył się w Święcianach, w 1926 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i otrzymał święcenia kapłańskie; w 1930 ukończył studia historyczne w Insbruku, w tymże roku uzyskał stopień naukowy doktora; następnie wyjechał na Litwę i w l. 1934-1939 był kierownikiem Litewskiego Archiwum Centralnego w Kownie; w 1939 przyjechał do Wilna i w l. 1939-1944 był dyrektorem Archiwum Państwowego w Wilnie; w czasie okupacji niemieckiej zdołał uchronić przed zniszczeniem i wywiezieniem do Niemiec wiele cennych dokumentów archiwalnych; w pomieszczeniach archiwum w d. klasztorze benedyktynek w Wilnie, w specjalnej kryjówce przechowywał Żydów, uratował 12 osób; w l. 50-tych XX w. był prześladowany przez komunistów; w l. 1959-1970 wykładał w Seminarium Duchownym w Kownie. Ogłosił kilkanaście prac historycznych, m.in. *Lietuva ir Vakarų Europa XIII a.* (Litwa i Europa Zachodnia w XIII w., Kowno 1934).

M. Jackiewicz, *Leksykon kultury litewskiej*. Warszawa 2005, s. 206; T. Venclova, *Vilniaus vardai*. Vilnius 2006, s. 308.

Staniewicz Albin, imię zakonne Hieronim, ur. 1793 w powiecie rosieńskim, zm. 26.01.1863 w Wilnie; ksiądz katolicki; matematyk, autor podręcznika do matematyki. Ukończył gimnazjum w Krożach na Żmudzi i wstąpił w 1814 do zakonu karmelitów w Wilnie. Studiował na wydziale Fizyko-Matematycznym Uniwersytetu Wileńskiego, uzyskując stopnie kandydata i w 1820 – magistra filozofii. Od 1819 wykładał matematykę i fizykę w szkole klasztornej w Kołajniach na Żmudzi; od 1828 do 1843 był prowincjałem prowincji litewskiej karmelitów; od 1853 przebywał w klasztorze karmelitów w Wilnie, gdzie zmarł. Opracował podręcznik do matematyki w narzeczu żmudzkim: *Aritmetikos vadovelis żemaicziu kalba* (rękopis zaginął).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 450.

Stankevičius Juozapas, ur. 17.02.1866 we wsi Sparviniai powiatu szakijskiego w Zaniemeniu, zm. w 1958 w Wilnie; ksiądz katolicki, Litwin. Seminarium Duchowne ukończył w Sejnach; w 1895 wyjechał do Szwajcarii, gdzie studiował na uniwersytecie we Fryburgu; tam należał do litewskiego towarzystwa „Rūta". Po ukończeniu uniwersytetu i po obronie doktoratu powrócił do Sejn, gdzie pracował przy biskupie Antonim Baranowskim, następnie był nauczycielem w gimnazjum w Suwałkach, gdzie uczył języka niemieckiego i religii do 1914 roku. W 1915 podczas ewakuacji rosyjskich urzędów przybył do Wilna i tu pozostał do końca życia. Pracował

w litewskiej gazecie „Lietuvos Aidas" (Echo Litewskie), w 1919 redagował gazetę w języku polskim „Nasza Ziemia", ukazało się 9 numerów, następnie pismo zostało zamknięte. Na początku lat 20-tych XX w. pracował jako nauczyciel w litewskim Seminarium Nauczycielskim w Wilnie, działał w Litewskim Towarzystwie Naukowym. Parafii nie posiadał, ponieważ był księdzem z obcej diecezji, toteż pomagał proboszczowi kościoła św. Mikołaja i kościoła św. Piotra i Pawła. Był bibliofilem i zbieraczem starych książek. Pochowany na cmentarzu św. Piotra i Pawła w Wilnie.

R. Mackonis, *Dvylika vilniaus kunigų*. Vilnius 1994, s. 41-46.

Stankiewicz Adam, pseud. A. Sakalinski, Sokoliński, syn Wincentego, ur. 24.12.1891 (6.01.1892) we wsi Arlaniaty, (Orlenięta, koło Krewa) w pow.oszmiańskim (ob. rej.smorgoński), w rodzinie chłopskiej, zm. 4.12.1949 w Ozierłagu w rejonie tajszeckim, obwodu irkuckiego (Syberia); ksiądz katolicki, publicysta. W latach 1904-1908 uczył się w szkole miejskiej w Oszmianie, następnie w l. 1910-1914 – w Seminarium Duchownym w Wilnie i w l. 1914-1918 studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu. Od 1918 roku przebywał w Wilnie. Działał w Komitecie Pomocy Ofiarom Wojny, należał do białoruskiego Chrześcijańskiego Zjednoczenia Demokratycznego, wydawał w l. 1919-1920 katolickie pismo „Krynica"(od 1925 – „Biełaruskaja Krynica"). Z pismem tym współpracował, mimo zakazu władz kościelnych, przez 20 lat (do zawieszenia w 1937). W 1922 został posłem na Sejm RP z okręgu święciańskiego z ramienia chrześcijańskiej demokracji. W l. 1919-1933 uczył religii w gimnazjum białoruskim, następnie w polskiej Szkole Handlowej im. Staszica. Działał w Towarzystwie Białoruskiej Szkoły do 1926, później w Białoruskim Instytucie Gospodarki i Kultury. Był współtwórcą drukarni im. F. Skaryny, założył Białoruskie Wydawnictwo Katolickie. Od 1926 przewodniczył Białoruskiej Chrześcijańskiej Demokracji. Od 1927 roku wydawał pismo „Chryścijanskaja Dumka", prowadząc walkę o język białoruski w Kościele. Wchodził w skład redakcji kwartalnika naukowo-literackiego „Kałośsie". W piśmie „Zapisy Biełaruskaha Nawukowaha Tawarystwa" zamieszczał prace z zakresu językoznawstwa, a w miesięczniku „Kołośsie" artykuły o podobnej tematyce, a także historyczoliterackie i krytyczne, opublikował tu m.in. szkice o twórczości Swajaka, Tanka, Kołasa, Maszary. Opublikował: *Francis Bahusewič: Jaho życcio i tworczaść. U tryccatyja uhodki śmierci (1900-1930)*; *Doktar Franciszak Skaryna – pierszy drukar biełaruski(1525-1925)*; w 1933 monografię – *Kastuś Kalinouski, „Mużyckaja Prauda"i ideja niezależnaści Biełarusi*; w 1935 – *Prafiesar Branisłau Epimach-Szypiła*; *Z życcia i dziejnaści Kazimiera Swajaka (U dziesiatyja uhodki jaho śmierci (1926-1936)*. W 1938 został skierowany przez władze kościelne do Słonimia. Po wybuchu wojny w 1939 schronił się na Litwie. Do Wilna (do parafii kościoła św. Michała), powrócił w roku 1940. Został dyrektorem gimnazjum białoruskiego. Po zajęciu Wilna przez Niemców, działał w oficjalnie istniejącym Białoruskim Komitecie Narodowym. W 1944 został przez władze radzieckie aresztowany i w 1949 skazany na 25 lat łagrów. Pochowany w zbiorowej mogile (nr 3-43) w pobliżu wsi Szawczeki.

Biełaruskija piśmienniki. Bijabiblijahraficzny słounik, t.5, Minsk 1995, s. 410-412;J.Szutowicz(red.), *Ksiondz Adam Stankiewicz u 25-ja uhodki swiaszczenstwa i biełaruskaj nacyjanalnaj dziejanaści* (10.I.1915 – 10.I.1940), Wilnia 1940; J. Gil, W. Stankiewicz, *Sylwetki działaczy białoruskiego odrodzenia religijnego i narodowego Wincentego Godlewskiego i Adama Stankiewicza*, „Czas", 7-13.03.2002, s. 17-19.

Stare Gaby, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon miadziolski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja, murowana, zbudowana w 1905.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Starodworzyszcze, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Kaplica katolicka, murowana, wzniesiona w XIX w z kamieni polnych.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

staroobrzędowcy, staroobriadcy, starowiercy – nurt religijny, który powstał w wyniku rozłamu w rosyjskiej Cerkwi prawosławnej w 1666. Starowiercy nie zgodzili się przyjąć reformy wprowadzonej przez patriarchę Nikona w 2 połowie XVII w. Zachowali obrządek, który istniał przed reformą (stąd nazwa): 8-końcowy krzyż, podwójne Alleluja, zapis słowa Iisus (Jezus) przez jedno I (Isus), żegnanie się dwoma palcami. Dzielili się na dwa odłamy – popowców i bezpopowców. Pierwsi stali bliżej zreformowanej Cerkwi prawosławnej, jednak nie chceli uznać cara za pomazańca Bożego, a tym bardziej za stojącego na czele Kościoła prawosławnego (od Piotra I). Bardziej radykalni bezpopowcy nie posiadają instytucji duchowieństwa, a Cerkiew prawosławną uważają za heretycką. Na Litwę staroobrzędowcy przybyli w połowie XVII w. z Nowgorodu Wielkiego. W okolicach Wilna zaczęli się osiedlać na początku XVIII w., natomiast w mieście Wilnie pierwszych osiem rodzin starowierskich (bezpopowców) zamieszkało w 1825. W tymże roku rozpoczęli starania o pozwolenie zbudowania świątyni ale dopiero w 1830 wzniesiono pierwszy dom modlitwy na terenie cmentarza, a pierwszym duchownym nastawnikiem został Osip Andrejewicz Andrejew. W Wilnie staroobrzędowcy mieszkali głównie w dzielnicy Lipówka oraz Nowy Świat, gdzie do dziś znajduje się ich świątynia. Nieznana jest dokładna liczba staroobrzędowców w Wilnie i okolicy; starowierców, którzy osiedlili się na Ziemi Wileńskiej i na Litwie, nazywają fiedosiejewcami od imienia Fieodosija Wasiljewa (ok. 1660-1711), duchownego starowierców, twórcy ruchu bezpopowców w Rosji; filiponami nazywają starowierców-bezpopowców, którzy osiedlili się na terenie Polski i d. Prus Wschodnich – od Filipa, nastawnika z guberni ołonieckiej, który w 1737 stanął na czele ruchu.

P.I. Kisielow; *Stoletije wilenskoj staroobriadczeskoj obszcziny 1830-1930.* Wilno 1930; . *Encyklopedia. Religie świata.* Warszawa, b.d., s. 669; W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Baltii i Litwy. Kratkij istoriczeskij i biograficzeskij słowar'.* Vilnius 2005.

Stašys Juozapas, ur. w 1879 w Weseliskach, zm. w 1937 w Szeszolach na Litwie; ksiądz katolicki. Był bratankiem Konstantinasa Stašysa. Uczył się w gimnazjum w Mitawie (ob. Jelgava, Łotwa), w 1902 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, otrzymał święcenia kapłańskie i w l. 1902-1906 był wikarym w Żeżmorach w d. powiecie trockim, następnie przez rok pracował w Osowie, w 1907 został przeniesiony do Konstantynowa w powiecie święciańskim, gdzie pracował do 1911; w l. 1911-1915 był wikarym w Oranach, stąd został przeniesiony na Litwę: w l. 1915-1926 pracował w Okmianie, w l. 1926-1931 – w Dubinkach i w l. 1931-1937 w Szeszolach (Šešuoliai) koło Malat. Tam zmarł i został pochowany na cmentarzu przykościelnym. Ks. J. Stašys w swoich parafiach wprowadzał nabożeństwa w języku litewskim, z tego powodu były skargi na niego oraz ataki prasowe.

D. Juchnevičiūtė-Vaivadienė, *Kunigai Stašiai-Lietuvių tautinės savimonės gaivintojai,* (w:) *Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Dvasininkų vaidmuo 1900 -1945.* Vilnius 2006, s. 226-228.

Stašys (Staszewski) Konstantinas, ur. 8.05. 1843 we wsi Weseliszki w powiecie rakiskim (Rokiškis) na Litwie, zm. 25.10.1919 w Wilnie; ksiądz katolicki. Z pochodzenia Litwin, urodził się w rodzinie chłopów pańszczyźnianych, ojciec jego był kowalem u Komara; w 1881 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i otrzymał święcenia kapłańskie; w l. 1881-1883 był wikariuszem i nauczycielem religii w 2-klasowej szkole w Lidzie, w l.

1883-1886 – proboszczem w Bogusławiszkach, w l. 1886-1890 – w Michaliszkach, w l. 1890-1899 – proboszczem i nauczycielem religii w Raduniu, w l. 1899-1906 – w Komajach, w 1906-1909 – w Olicie. Były skargi na księdza, że jest litwomanem, głosi kazania po litewsku, dlatego przenoszono go do parafii, gdzie nie mieszkali Litwini. W 1910 proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Wilnie, Juozapas Kukta (Józef Kuchta), późniejszy biskup koszedarski, zaprosił ks. Stašysa do swojej parafii w charakterze rezydenta. Pochowany na cmentarzu na Rossie.

D. Juchnevičiūtė-Vaivadienė, *Kunigai Stašiai-Lietuvių tautinės savimonės gaivintojai,* (w:) *Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Dvasininkų vaidmuo 1900 -1945.* Vilnius 2006, s. 217-219.

Staszewicz (Stasiūnas) Romuald, ur. w 1834 na Żmudzi, zm. w 1907 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był z pochodzenia Litwinem; ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i Akademię Duchowną w Petersburgu. Był dziekanem uczelni, usuniętym za kilkakrotne „nieprawomyślne" postępowanie łącznie z rękoczynem wobec przedstawiciela władzy – pristawa; kanonik honorowy Kapituły Wileńskiej; wspierał materialnie pisarzy litewskich, swoją bibliotekę przekazał wileńskiemu Seminarium Duchownemu. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 122.

Staszewski Jakub, ur. 1.03.1676 w pow. upickim, zm. 18.07.1739 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Nowicjat w zakonie jezuitów odbył w Wilnie w l. 1694-1696; filozofię studiował w Pińsku w l. 1698-1701, teologię w Wilnie w l. 1703-1707; wykładał w różnych miastach, w Akademii Wileńskiej był profesorem prawa kanonicznego w l. 1723-1737; ponadto był regensem Alumnatu Papieskiego w Wilnie w l. 1723-1726 i prokanclerzem Akademii Wileńskiej w l. 1726-1737.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 387.

Stefanowo, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki, drewniany, obecnie opuszczony, ulega stopniowej ruinie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Stefanowski Hieronim, pseud. Marcin Żagiel, ur. ok. 1566 k. Sandomierza, zm. 22.07.1606 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1587 w Rzymie; w 1594 otrzymał w Kolegium Rzymskim stopień magistra filozofii; w l. 1594-1597 wykładał filozofię w kolegium jezuickim w Poznaniu, w 1597/1598 odbył 3. probację w Krakowie; wykładał w Akademii Wileńskiej filozofię w 1598, teologię scholastyczną w 1599-1600, potem był profesorem w Poznaniu; wydał w Wilnie po polsku 3 rozprawy przeciw innowiercom.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 388.

Stefanpole, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki Matki Boskiej), drewniana, zbudowana w 1912 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Steinberg Jechoszua, ur. w 1825 w Wilnie, zm. w 1909 tamże; rabin, pisarz, lingwista, pedagog. Po ukończeniu szkoły rabinów w Wilnie był rabinem w Białymstoku w l. 1860-1866; w 1867 został wykładowcą jezyka hebrajskiego i aramejskiego w szkole rabinów w Wilnie, a po przekształceniu tej szkoły w Żydowski Instytut Nauczycielski w Wilnie był tam inspektorem, na tym stanowisku pracował do 1904; równocześnie od 1883 do 1909 był cenzorem książek żydowskich w Wileńskim Komitecie Cenzury; pisał i publikował w ję-

zyku jidysz i w rosyjskim, m.in. *Połnyj kurs jewrejskoj grammatiki* (1871), *Uczebnik chałdiejskogo (aramejskogo) jazyka* (1872).

Jewrejskaja elektronnaja enciklopiedija.

Steponavičius Julijonas (Julian Stefanowicz), syn Karola i Emilii z Barewiczów, ur. 18.10.1911 we wsi Miciuny k. Gierwiat w powiecie wileńskim (obecnie Białoruś), zm. 18.06.1991 w Wilnie; ksiądz katolicki, arcybiskup. Uczył się w szkole początkowej w Gierwiatach, od 1921 – w litewskim Gimnazjum im. Witolda Wielkiego w Wilnie, w 1930 uzyskał świadectwo dojrzałości i wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1936, w tymże roku otrzymał święcenia kapłańskie; równocześnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. W l. 1936-1939 był kapelanem w żeńskiej szkole bernardynek w Grodnie, od jesieni 1939 – proboszczem w Połuszy k. Ignaliny, od 1941 – w Daugieliszkach Nowych, a od 1946 – w Hoduciszkach w rejonie święciańskim. W 1955 papież Pius XII mianował go biskupem ordynariuszem diecezji poniewieskiej; w l. 1958-1961 był biskupem w archidicezji wileńskiej. W 1961 z powodu sprzeciwiania się władzy radzieckiej został aresztowany i zesłany do Żagar (Žagarė). Na zesłaniu przebywał 27 lat, stał się niejako symbolem litewskich dysydentów Dopiero w 1988 powrócił do Wilna, a 10.03.1989 został mianowany arcybiskupem wileńskim. Pochowany w krypcie katedry wileńskiej

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 741-756; T. Venclova, *Vialniaus vardai*. Vilnius 2006, s. 309; *Wileńska encyklopedia 1939-2005*, oprac. Mieczysław Jackiewicz. Warszawa 2007, s. 556.

Stepowicz Konstanty, pseud. Kazimir Swajak, ur. 7(19).02.1890 r. we wsi Baranie w powiecie święciańskim (obecnie rej. ostrowiecki, Białoruś)) w rodzinie chłopskiej, zm.6.05.1926 w Wilnie; ksiądz katolicki, poeta, dramaturg, publicysta. Ukończył szkołę powszechną w Święcianach, następnie katolickie seminarium duchowne w Wilnie. Był proboszczem wiejskim w parafiach d. pow. święciańskiego. Jako działacz społeczny zakładał i prowadził szkoły białoruskie, szczególnie wiele uwagi poświęcał walce z alkoholizmem. Należał do Białoruskiego Zjednoczenia Chrześcijańskiego. Debiutował w roku 1913. Wiersze drukował w pismach: „Krynica", „Biełaruskaja Krynica", „Nasza Niwa", „Zachodniaja Biełaruś", „Nasza Dumka", „Nowaje Życcio". Wydał książkę publicystyczną pt. *Ałkahol* (1913). Opublikował kilka artykułów w „Krynicy," m.in. w 1920 *Fr. Bahuszewicz – piaśniar biełaruski*, a w 1919 zamieścił tu wiersz *Pamiaci Fr. Bahuszewicza*. Pisał też do „Przeglądu Wileńskiego". W Wilnie w 1920 napisał sztukę *Janka Kancawy* (1920), a w 1924 ukazał się tom jego wierszy *Maja lira*. Po śmierci poety opublikowano w Wilnie misterium dramatyczne *Kupalskaja nocz*, wierszowaną opowieść *Czarku daj bracie*. Jego liryka miała często charakter religijny, była naśladownictwem psalmów. Utrzymywał swoje utwory w duchu chrześcijańskiej pokory i nadziei. Mocno akcentował potrzebę moralnego i narodowego odrodzenia Białorusinów. Pisał także książki religijne dla Białorusinów-katolików, m.in. modlitewnik *Hołas duszy*, Wilno 1926. W roku 1932 ukazał się drukiem jego moralitet *Dziela majoj myśli, serca i woli*. Ze względu na chorobę (gruźlicę) przebywał w Zakopanem. W rocznicę jego śmierci, dla uczczenia jego pamięci, odsłonięto w 1936 nagrobek na Rossie i zorganizowano uroczystą akademię.

Biełaruskija pismienniki. Bijabiblijahraficzny słounik, t. 5, Minsk 1995, s. 270-273; A. Stankiewicz, *Kazimir Svajak (Ksiondz Kanstanty Stepovic. Narysy ab jahonaj ideołohii. U 5 uhodki śmierci*, Vilnia 1931; Tegoż: *Z życcia i dziejanaści Kazimira Swajaka (U dziesiatyje uhodki jaho śmierci 1926-1936)*, Vilnia 1936

Stepurowicz Wiktor, działał w Wilnie w 1769; franciszkanin, lektor szkoły klasz-

tornej. W 1769 był kierownikiem Drukarni Franciszkanów w Wilnie. W 1772 ogłosił drukiem trzy prace, w których tytułował się definitorem (radcą zakonnym) kustodii połockiej i kaznodzieją wileńskim. Będąc kierownikiem (prefektem) oficyny druków nie podpisywał.

Drukarze *dawnej Polski. Od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie.* Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wrocław-Kraków 1959, s. 235.

Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej –„Odrodzenie" – organizacja studencka, powstała w 1919 w celu wychowania inteligencji katolickiej; Stowarzyszenie wywodziło się ze środowisk polskiej młodzieży katolickiej istniejących przed I wojną światową (Filareci w Wilnie); działało w ośrodkach akademickich w Warszawie, Krakowie, Lublinie, Lwowie, Poznaniu i Wilnie, początkowo pod wpływem Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji. Stowarzyszenie zajmowało się życiem religijnym i pracą intelektualną młodzieży akademickiej (m.in. problemami: filozoficzno-religijnymi, społeczno-gospodarczymi, narodowymi, chrześcijańsko-społecznymi, mesjanistycznymi); podkreślało znaczenie rodziny; występowało przeciw organizacjom laickim, antyklerykalnym, nacjonalistycznym i radykalnym; współpracowało z Akcją Katolicką. „Odrodzenie" wileńskie było bardzo radykalne, bardziej śmiałe niż w innych ośrodkach akademickich. Wybitną indywidualnością był Henryk Dembiński. „Z organizacją tą – pisze ks. T. Krahel – miał wiele kłopotów jej kapelan ks. Walerian Meysztowicz, gdyż przeżywała ona silne konflikty wewnętrzne, które z czasem doprowadziły do rozbicia się na dwa odłamy. Część jej członków skierowała się w stronę komunizmu i przeszła do założonego w 1933 nielegalnego Związku Lewicy Akademickiej „Front", a część opowiedziała się za katolicyzmem".

Ks. T. Krahel, *Błogosławiony Henryk Hlebowicz. Kapłan-męczennik.* Białystok 1999, s. 31; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 26. Warszawa 2005, s. 104

Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia działało w Wilnie w okresie międzywojennym. Dyrektorem był misjonarz, ks. Jan Rzymełka.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 350.

Straszun Mathias, Matitjahu, ur. w 1817 w Wilnie, zm. w 1885 tamże; uczony talmudysta i bibliofil. Był synem Samuela Ben Jozefa Straszuna. Otrzymał tradycyjne wykształcenie religijne, poza tym był samoukiem, zdobywając rozległą wiedzę m.in. historyczną. Jego cenna biblioteka, przekazana żydowskiej gminie w Wilnie, stała się zaczątkiem książnicy publicznej jego imienia. Jako uczony talmudysta publikował głównie w czasopismach hebrajskich.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 583.

Straszun, właśc. Zaskiewiczer, Samuel ben Josef, ur. w 1794 w Zaśkiewiczach na Białorusi, zm. w 1872 w Wilnie; talmudysta, kupiec. Był ojcem Mathiasa Straszuna. Po poślubieniu córki zamożnego kupca wileńskiego, Dawida Straszuna (przyjął jego nazwisko), całkowicie poświęcił się studiom talmudycznym. Po śmierci teścia (1843) przejął część jego interesów, nadal działał jako talmudysta nie rezygnując z własnych studiów i nauczania. Był także jednym z przywódców gminy żydowskiej w Wilnie. Sławę wybitnego talmudysty zapewniły mu komentarze i glosy do traktatów talmudycznych (zamieszczane w wileńskim wydaniu *Talmudu* Rommów) i midraszy (rodzaj rabinicznych komentarzy).

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 583.

Strazdas Antanas (Antoni Drozdowski), ur. 9.03.1760 we wsi Astrawa koło Rakiszek (Rokiškis), zm. 23.04.1833 w Komajach w pobli-

żu Rakiszek; ksiądz katolicki, litewski poeta. Pochodził z rodziny chłopskiej; od dzieciństwa przebywał w klasztorach jezuickich jako chłopiec do posług. Uczył się w szkołach klasztornych w Iłłukszcie (Łotwa), Dyneburgu (Łotwa) i Połocku; W l. 1782-1785 studiował literaturę i filozofię w Szkole Głównej Litewskiej w Wilnie; od 1787 uczył się w Seminarium Duchownym w Worniach na Żmudzi, które ukończył w 1789. Od 1790 do 1800 był księdzem w parafiach północnej Litwy: w Kupiszkach, Suboczu, Korsakiszkach, Jurgiszkach, Kupreliszkach, w Dylach i Pandelach. Był księdzem niepokornym, pełnił zaledwie funkcje wikariusza, często przenoszono go z parafii do parafii. W l. 1801-1814 prowadził życie w połowie duchowne, w połowie świeckie, skłócony z władzami duchownymi i ziemiaństwem. Po 1814 odsunięto go od służby kościelnej. Próbował zająć się rolnictwem, kupił chatę w Komajach, gdzie mieszkał do 1828. W tym czasie procesował się z cenzurą i okoliczną szlachtą. W 1828 został suspendowany, nie pozwolono mu odprawiać nabożeństw, decyzją władz diecezjalnych został wysłany do klasztoru kamedułów w Pożajściu koło Kowna. W 1829 samowolnie opuścił klasztor i wrócił do Komajów, gdzie jego chatę rozgrabiono. Przez pewien czas mieszkał w klasztorze dominikanów w Skopiszkach, stamtąd wrócił do Komajów, gdzie schorowany i opuszczony przez kler zmarł w osamotnieniu. Pisał wiersze w języku litewskim, wydał w 1814 w Wilnie zaledwie jeden tomik poezji pt. *Giesmės svietiškos ir šventos* (*Pieśni świeckie i święte*). Do zbiorku weszło dziewięć utworów świeckich i dwie pieśni religijne. W 1824 próbował opublikować drugi zbiorek wierszy świeckich – *Dainos arba dainuškos* (*Pieśni albo piosenki*), ale cenzura wileńska nie zezwoliła na druk i rękopis zaginął. W języku polskim w 1824 opublikował wiersz *Kant na pochwałę miasta Rygi*. Wiersze Strazdasa na język polski przełożyli Julia Wichert-Kajrukształtisowa i Marian Jurkowski.

V. Vanagas, *Antanas Strazdas*. Vilnius 1968; Z. Stoberski, *Historia literatury litewskiej*. Warszawa 1986, s. 42-45; M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917*, t. 1. Warszawa 2003, s. 70-72.

Strojnowski Hieronim, ur. 20.09.1752 w Chodaczkowie k. Krzemieńca, zm. 15.08.1815 k. Wilna; ksiądz katolicki, pijar, prawnik, ekonomista, rektor Uniwersytetu Wileńskiego, biskup wileński. Uczył się w kolegium pijarskim w Złoczowie, w 1768 wstąpił do zakonu pijarów w Podolińcach, święcenia przyjął w 1776; w l. 1776-1779 wykładał matematykę, logikę i metafizykę w kolegium pijarskim w Złoczowie. W l. 1779-1780 był wykładowcą Collegium Nobilium w Warszawie. W 1783 pogłębiał studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, gdzie w 1783 uzyskał stopień doktora teologii i obojga praw. Po sekularyzacji w 1790 został kanonikiem kijowskim i proboszczem w Korcu, w 1793 – członkiem Komisji Edukacyjnej Litewskiej, w 1794 – kanonikiem wileńskim i w 1799-1806 – rektorem Szkoły Głównej Wileńskiej, (od 1803 Uniwersytetu Wileńskiego). W 1797 był proboszczem kościoła św. Jana w Wilnie; 20.08.1804 prekonizowany biskupem tytularnym Lambaesis i koadiutorem łuckim i żytomierskim, sakrę biskupia przyjął 19.01.1808. W latach 1808-1814 był administratorem diecezji wileńskiej. 26.09.1814 mianowany biskupem wileńskim. Był członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i innych towarzystw naukowych w Petersburgu, Florencji i Rzymie. Był zwolennikiem i propagatorem fizjokratyzmu, krytykiem poglądów A. Smitha, wydał dzieło *Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki politycznej i prawa narodów* (1785). Popierał politykę pobudzania inwestycji w rolnictwie, uważając, zgodnie z doktryną fizjokratyzmu, inne rodzaje wytwórczości czy handlu za sferę "jałową"; zwolennik wolności w działalności przemysłowej, rzemiośle i handlu, postulował zniesienie cechów, a także ceł i wszelkich

przywilejów, które jego zdaniem sztucznie zawyżały ceny.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 422; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 789-790; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 26, Warszawa 2005, s. 146.

Stryjkowski Maciej, pseud. Osostevitius, ur. 21.03.1547 w Strykowie pod Brzezinami, zm. ok. 1590 prawdopodobnie w Jurborku na Litwie; ksiądz katolicki, poeta, historyk. W l. 1553-1561 uczył się w szkole w Brzezinach, następnie w l. 1567-1670 studiował w Akademii Krakowskiej, służył w wojsku, w l. 1574-1575 posłował do Turcji z A. Tarnowskim, zwiedził wówczas Grecję i Wyspy Archipelagu. Potem osiadł na Litwie, od 1582 był proboszczem w Jurborku. W 1574 wydał poemat *Goniec Cnothy*, w latach 1576-1578 ukazała się jego praca wierszem *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia*, w 1582 wydał odmienną i znacznie przepracowaną wersję prozaiczną pt. *Która przedtem światła nie widziała, Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi*, dedykując ją Stefanowi Batoremu i Olelkowiczowi. Była to pierwsza kronika obejmująca dzieje Rzeczpospolitej Obojga Narodów, druga, po Marcinie Bielskim, kronika napisana po polsku. Doprowadzona została do 1581, a rozpoczęta opisem stworzenia świata, protoplastów Polski i Litwy.

J. Radziszewska, *Maciej Stryjowski – historyk – poeta z epoki odrodzenia*. Katowice-Warszawa 1978; L. Ślęk, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2. Warszawa 1985, s. 407; S. Narbutas, *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 473.

Strypiszki w d. gminie Kiemieliszki, powiat święciański, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś; istniała tu gmina (obszczina) wyznaniowa staroobrzędowców, była molenna i cmentarz.

M.J.

Strzecki Andrzej, ur. 27.11.1737 na Litwie, zm. 5.02.1799 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, astronom. W 1753 wstąpił do zakonu jezuitów i został pomocnikiem Marcina Poczobuta w obserwatorium wileńskim; w l. 1780-1797 był profesorem astronomii w Szkole Głównej Litewskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 390.

Sucharewicz Michał, ur. w 1906, zm. 1961; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, pracował w Mińsku i Mosarzu, był więziony w łagrach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 57.

Suderwa, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rej. wileński. Litwa. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, klasycystyczny, rozpoczął budować w 1803 proboszcz dominikanin Cezary Wołczacki, budowę świątyni zakończył w latach 1811-1812 właściciel dworu Hipolit Wołczacki. Władysław Syrokomla w 1860 pisał, że kościół zbudowano według projektu arch. Wawrzyńca Gucewicza, natomiast Marian Morelowski przed wojną ogłosił pracę, w której dowodzi, że kościół w Suderwie projektował dominikanin Wawrzyniec Bortkiewicz. W latach 1851-1852 świątynię remontowano według planów architekta Tomasza Tyszeckiego, następnie kościół odnawiano w latach 1876, 1883, 1903. W 1927 świątynię remontował arch. Jan Borowski. Kościół wzniesiono w kształcie rotundy, nakrytej spłaszczoną kopułą zwieńczoną latarnią. Front kościoła zajmuje okazała kolumnada złożona z sześciu kolumn. Między kolumnami ustawiono sześć rzeźb czterech ewangelistów oraz św. św. Piotra i Pawła, wykonanych

w latach 1817-1820 przez Ignacego Pulmana. Elewacje zdobią pilastry, szerokie belkowanie i gzymsy. W wyposażeniu kościoła są dwa obrazy z XVIII wieku: „Matka Boska Różańcowa" oraz „Jezus Chrystus". Centralny ołtarz dwuczęściowy o cechach barokowych, z balkonem, wykonany przez Ignacego Pulmana. Ściany pokryte freskami autorstwa Napoleona Iłłakowicza, który wykonał je w 1858. Wewnątrz znajduje się krypta grobowa z napisem „Groby rodziny Wołłków".

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 264-265.

Sudrowski Stanisław, ur. ok. 1550, zm. w 1600; pastor kalwiński, teolog. Był kaznodzieją, potem seniorem dystryktu wileńskiego; ogłaszał pisma teologoiczne i polemiczne, skierowane przeciwko jezuitom, m.in. *Nauka i utwierdzxenie o tym, z czym się ma pokazać i popisać przed majestatem Bożym człowiek chrześcijański niemocą złożony* (Wilno 1580) oraz *Idolatriae Lojolistarum oppugnatio* (Wilno 1594).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 391.

sufragan (łac. suffragor – zalecam, wspieram), w Kościele katolickim biskup pomocniczy (*episcopus auxiliaris*) podległy biskupowi, będącemu ordynariuszem diecezji lub metropolicie; nazwa „sufragan" obecnie oficjalnie nie jest używana;. biskup pomocniczy, wyręczający biskupa ordynariusza w liturgicznych aktach pontyfikalnych, pojawił się w diecezji wileńskiej już w roku 1397. Pierwszym sufraganem wileńskim był kanonik wileński Mikołaj, występujący w latach 1397-1398. Po Mikołaju nastąpiła dłuższa przerwa w funkcjonowaniu urzędu sufragańskiego w diecezji wileńskiej, bowiem drugi sufragan występuje dopiero na początku XVI wieku. Był to Jakób z Miechowa, biskup tytularny kaffeński, który w 1514 podpisywał się *Primus sufraganeus Vilnensis*. Stanowisko sufragana zajmował on jeszcze w 1521. Po jego śmierci biskup Jan z Książąt Litewskich powołał na sufraganię wileńską prałata kantora wileńskiego Jerzego Chwaleczewskiego, który z godności tej ustąpił zostawszy w roku 1538 biskupem łuckim. Wówczas sufragania dostała się Feliksowi z Kazimierza, doktorowi teologii z Krakowa, dominikaninowi i biskupowi kaffeńskiemu. Następnym sufraganem wileńskim został mianowany kantor wileński Jerzy Albinus z Koźmina, który z tytułem sufragana występuje w 1548 w towarzystwie swego kapelana księdza Jakuba. Od drugiej połowy wieku XVI następni sufragani wileńscy przyjęli tytuł biskupów metoneńskich od miejscowości Metona na Peloponezie.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 23; *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 26. Warszawa 2005, s. 220.

Sufranowicz Kajetan, ur. 1.11.1895 w Wilnie, zm. 27.08.1970 w Penley koło Wrexham; ksiądz katolicki. Uczył się najpierw w szkole ludowej, którą ukończył w 1909, a następnie w szkole miejskiej. W 1914 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, po wybuchu I wojny światowej wyjechał do Petersburga, gdzie dalej uczył się w seminarium; w jesieni 1918 wrócił do Wilna i tu 20.05.1920 otrzymał święcenia kapłańskie i został skierowany do Żołudka w województwie nowogródzkim; w 1921 przeniesiono go do Parafianowa w powiecie dziśnieńskim, gdzie pracował do 1925, następnie do 1928 był proboszczem w Węsławieniętach; w l. 1928-1935 – w Balingródku nad Wilią w d. powiecie święciańskim; od maja 1935 został proboszczem parafii Żeladź koło Świra w powiecie święciańskim. 8.04.1941 został aresztowany przez NKWD i zawieziony do Wilejki; księdza oskarżono o „organizowanie kontrrewolucyjnej organizacji Strzelcy". Na początku czerwca 1941 wywieziono go do więzienia w Riazaniu, skąd został uwolniony w wyni-

ku tzw. amnestii; po uwolnieniu udał się do tworzącej się Armii Polskiej gen. W. Andersa; następnie z wojskiem wyjechał z ZSRR; brak informacji w jakich jednostkach przebywał i w jakich kampaniach brał udział; we wrześniu 1947 z Egiptu przybył z wojskiem do Anglii i tam pracował w różnych polskich ośrodkach. Pod koniec życia mieszkał w polskim osiedlu w Penrhos w Północnej Walii.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 114-115.

Suszyński Władysław, ur. 22.01.1898, zm. 27.10.1987; ksiądz katolicki, biskup sufragan w Białymstoku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1921 w Wilnie, następnie kontynuował studia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz w Paryżu. Był profesorem seminarium Duchownego w Wilnie, w 1928-1939 wykładał filozofię chrześcijańską i prawo kanoniczne na USB. W l. 1942-1943 był więziony w Wilnie. Po zakończeniu wojny organizował przeniesienie z Wilna do Białegostoku seminarium duchownego, w 1946 został jego rektorem. 19.01.1948 prekonizowany biskupem tytularnym Tabbora i sufraganem w Białymstoku. 6.07.1968 mianowany administratorem apostolskim polskiej części archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 408.

Sutkiewicz Dominik, ur. w 1782 w powiecie rosieńskim na Żmudzi, zm. w 1849 w Poleweniu (Palėvenė). Ksiądz katolicki, dominikanin, leksykograf. W 1798 wstąpił do zakonu dominikanów, ok. 1801-1803 studiował fizykę na Uniwersytecie Wileńskim. Od 1803 był nauczycielem w szkole dominikańskiej w Mereczu, w l. 1810-1812 – kierownikiem tej szkoły; w l. 1812-1814 – zastępcą kierownika szkoły w Kalwarii Żmudzkiej; w 1818 nauczycielem literatury w szkole dominikańskiej w Grodnie; w l. 1821-1823 był przeorem klasztoru dominikanów w Kalwarii Żmudzkiej, równocześnie w szkole dominikańskiej wykładał teologię moralną; w 1824 znowu przebywał w Grodnie, zaś w 1825 – w klasztorze w Wilnie; w l. 1826-1827 – był zastępcą przeora w klasztorze w Poporciach, w l. 1828-1829 – prokanclerzem w klasztorze dominikanów w Rosieniach, w 1830 – był tam przeorem, a w l. 1831-1835 – znowu prokanclerzem; od 1836 – bibliotekarzem w Poporciach, następnie przebywał w klasztorze w Polewieniu, gdzie zmarł. Ułożył *Słownik litewsko-łacińsko-polski*. Słownik nie był wydany, od 1932 rękopis przechowywano w bibliotece Litewskiego Towarzystwa Naukowego w Wilnie.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 379.

Sużany, lit. Sužionys, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Feliksa Valois, murowany i otynkowany, zbudowany w 1795 w stylu klasycystycznym z elementami neogotyckimi, na planie prostokąta, z wieżyczką, trójnawowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 540.

Swirenkowicz Bartłomiej, ur.?, zm. 1483; ksiądz katolicki; biskup żmudzki. Według V. Petrusa, pochodził z Wilna, studiował w Krakowie, był kanonikiem i dziekanem wileńskim.13.02.1471 prekonizowany biskupem żmudzkim. Niewiele zajmował się życiem religijnym diecezji, mimo że katolicyzm tam był bardzo słaby, prowadził bardzo świecki tryb życia, posiadał własną orkiestrę i chór.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 425.

Szałkin Mark, syn Parfiena, żył w XX w.; duchowny starowierców, nastawnik. Został duchownym parafii starowierców w Wilnie 2.02.1929.

P.I. Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny*. 1830-1930. Wilno 1930, s. 42.

Szapiro Arie Lejb ben Izaak, ur. w 1701, zm. w 1761 w Wilnie; talmudysta i gramatyk, duchowny żydowski. Pod koniec życia był dajanem i soferem gminy wileńskiej; autor komentarzy do traktatu talmudycznego *Soferim*, pt. *Nachalat Ariel* i *Meon arajot* (1732) oraz gramatyki hebrajskiej – *Kwucat kesef* (1741).

P. Fijałkowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 618.

Szapszał Seraja, ur. 8.05.1873 w Czufut-Kale koło Bachczyseraju na Krymie, zm. 18.11.1961 w Wilnie; duchowny karaimski, uczony orientalista. Pochodził z rodziny sadownika; w 1884 wstąpił do szkoły rzemieślniczej w Petersburgu, następnie uczył się w gimnazjum tamże, które ukończył w 1894. Studiował na Wydziale Orientalistyki Uniwersytetu Petersburskiego, studia ukończył w 1889; w l. 1901-1908 był dyplomatą i wykładowcą w Persji (Iran); studiował język azerbejdżański (azerski) i perski, był wychowawcą syna szacha perskiego – księcia Mohammeda Ali Chana. W 1908 powrócił do Petersburga, wykładał na uniwersytecie język turecki a także był tłumaczem w ministerstwie spraw zagranicznych. W 1915 został duchownym karaimskim (hachanem) taurydzkim i odeskim; w 1916 w Eupatorii na Krymie zorganizował Bibliotekę Karaimską „Karaj Bitikligi", która istniała tam do 1929. Aresztowany przez bolszewików, skazany na śmierć, został cudem uratowany; w l. 1919-1928 mieszkał w Stambule, następnie został wybrany przez polskich karaimów na stanowisko hachana, przyjechał do Wilna, gdzie wykładał w Instytucie Europy Wschodniej. W 1930 za pracę *Karaimi na Krymie, w Litwie i w Polsce* uzyskał stopień doktora filozofii. Wojnę i okupację spędził w Wilnie, w l. 1941-1951 był kierownikiem Muzeum Karaimskiego, podarował temu muzeum wiele własnych eksponatów; w 1947 zmuszono go do ustąpienia z obowiązków duchownego, przeszedł wówczs do Instytutu Historii Litewskiej Akademii Nauk. Ogłosił wiele prac naukowych, współpracował przy opracowaniu karaimsko-rosyjsko-polskiego słownika (1974), napisał historię Karaimów. Pochowany na cmentarzu karaimskim w Wilnie na Lipówce.

Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 4. Vilnius 1988, s. 157; T. Venclova, *Vilniaus vardai*. Vilnius 2006, s. 311; M. Jackiewicz, *Wileńska encyklopedia 1939-2005*. Warszawa 2007, s. 573.

Szarkowszczyzna, w d. powiecie dzisnieńskim, obecnie rejon Szarkowszczyzna, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Uspienskaja (Zaśnięcia NMP), drewniana, zbudowana w 1912 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

szarytki, zob. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo.

Szczurowski Tymoteusz, ur. w 1740, zm. w 1812, ksiądz unicki, bazylianin. Uczył się w szkole bazyliańskiej we Włodzimierzu, doktorat teologii uzyskał w Rzymie; był misjonarzem i kaznodzieją w Wilnie, potem – przełożonym klasztoru w Białej Radziwiłłowskiej; założył żeński zakon Józefatek; pisał popularne pieśni religijne i pisma ascetyczne, m.in. *Hasła zbawienne nauki apostolskiej* (4 tomy, Wilno 1780-1783).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s.

Szczygielski Stanisław, ur. w 1616, zm. w 1687; ksiądz katolicki, benedyktyn. Uczył się w Krakowie; po wstąpieniu do zakonu benedyktynów przebywal 2 lata u Stanisława Kobierzyckiego, proboszcza trockiego, potem był nauczycielem i bibliotekarzem w Tyńcu, ok. 1670 – opatem w Starych Trokach, następnie – proboszczem w Pisuniu; opublikował kilka dzieł poświęconych dziejom zakonu

benedyktynów w Polsce, m.in. *Aquila Polono-Benedictina* (1663) i *Calendarium Benedictinum* (1663).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 395.

Szelutta Leon, w zakonie Kalasanty, ur. 1.02.1745 w Rzeczycy na Wileńszczyźnie, zm. 27.01. 1786 w Wilnie; kierownik drukarni, pijar, nauczyciel. W 1781 był członkiem loży wolnomularskiej Gorliwy Litwin w Wilnie. Od co najmniej 1781 do 1784 kierował drukarnią pijarów w Wilnie, współpracując z Janem Nepomucenem Świrczewskim (w zakonie Andrzejem), później z Aleksandrem Turskim.

J. Buba, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 877.

Szemetowszczyzna, Szemietowo, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon miadziolski obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, klasycystyczny, będący dawną kaplicą pałacową, zbudowany w 1816, przebudowany i powiększony w 1902, nieprzerwanie czynny. Jest to świątynia jednonawowa, bezwieżowa, wzniesiona na planie krzyża, fasadę zdobi portyk z czterema półkolumnami i trójkątnym naczółkiem. Szczyty boczne zdobią podobne portyki dwukolumnowe. We wnętrzu zwracają uwagę ołtarz zdobiony drewnianymi pozłacanymi rzeźbami, rokowa ambona w formie czaszy oraz malowidła ścienne o motywach ewangelicznych i roślinnych.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 241; Tenże, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 303-305.

szkoła rabinów w Wilnie działała w latach 1847-1873; została powołana do życia ukazem z 1844, w związku z reformą oświatową, wprowadzającą „kazionne", tj. rządowe szkoły. Program opracowany dla szkoły rabinów składał się z kursów przygotowawczego i zasadniczego oraz dwóch kierunków – pedagogicznego i rabinicznego. Zakres wykładu nauk świeckich miał odpowiadać zakresowi wykładu w gimnazjach.

R. Żebrowski, (w:) *Polski słownik judaistyczny*, t. 2. Warszawa 2003, s. 634.

Szkop Szimon Jehuda ha-Kohen, przezwisko Szimon Branskier, ur. w 1860 w miasteczku Turzec na Białorusi, zm. w 1940 w Wilnie; rabin, działacz żydowski. Pochodził z rodziny rabina, w wieku 12 lat wstąpił do szkoły rabinackiej (jesziwy) w Mirze k. Nowogródka, po dwóch latach przeniósł się do jesziwy w Wołożynie. W 1881 ożenił się i w 1885 wyjechał do Telsz na Żmudzi, gdzie był kierownikiem tamtejszej jesziwy; w l. 1903-1907 był rabinem w Malatach (Moletai) we Wschodniej Litwie, a w 1907 r. został rabinem w Briańsku w Rosji, gdzie założył jesziwę; pracował tam do 1920, kiedy to został zaproszony do Grodna na stanowisko kierownika tamtejszej jesziwy. Od 1926 był też w Grodnie rabinem; w 1939, po wybuchu II wojny światowej razem z jesziwą zbiegł do Wilna; zmarł w Wilnie podczas narady działaczy żydowskich w sprawie ratowania Żydów przed faszystami.

Jevrejskaja eletronnaja enciklopiedija

Szkunciki, w d. powiecie dzisnieńskim, obecnie rejon Szarkowszczyzna, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Ilii (św. Eliasza), późnoklasycystyczna; pierwotnie kościół katolicki fundacji hr. Adama Günthera, zbudowany w 1825, przebudowany w 2 poł. XIX w. na cerkiew. Świątynia na planie prostokąta, z dwiema zakrystiami i dwiema masywnymi szkarpami wspierającymi tylną ścianę od strony prezbiterium. Fasadę flankowały niegdyś dwie wieże, rozebrane do pierwszej kondygnacji podczas przebudowy kościoła na cerkiew.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 242.

szpital Antokolski w Wilnie, założony przez proboszcza kościoła św. Piotra i Pawła, ks. Piotra Korkonosa (1609-1632), odnowiony przez kanoników regularnych laterańskich około 1630; istniał do końca XVIII w.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 362.

szpitale Bazyliańskie – w Wilnie przy monasterze św. Trójcy i na wsi przy 27 cerkwiach.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 363.

szpital Bonifratrów w Wilnie przy kościele św. Krzyża, założony przez biskupa Abrahama Wojnę w 1635 i przekazany bonifratrom. Z początku szpital utrzymywał chorych księży, później był to szpitalik dla obłąkanych, przetrwał do 1903 (bonifratrów władze rosyjskie usunęły z Wilna w 1843), następnie przeniesiony został do Nowej Wilejki.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 358-359.

szpital Dzieciątka Jezus w Wilnie założony w 1787 przez Jadwigę z Załuskich Ogińską przy ulicy Subocz na placu misjonarzy; szpital został otwarty przez biskupa Siestrzeńcewicza w 1791; zarząd nad szpitalem powierzono misjonarzom; do 1865 szpitalem kierowały siostry miłosierdzia (szarytki), które też wychowywały niemowlęta podrzucone i sieroty. Po 1867 szpital przeszedł pod zarząd prawosławnego duchowieństwa.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 361.

szpital św. Hioba i Marii Magdaleny w Wilnie, założony przez kanonika Marcina z Dusznik w 1514 na 10 ubogich, utrzymywany przez biskupów i kapitułę; spłonął w 1748.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 357.

szpital św. Jakuba w Wilnie przy kościele tegoż imienia, na Łukiszkach; z początku był to szpital parafialny ufundowany przez Michała Śliźnia, pisarza ziemskiego, w 1702; generalny szpital na tym miejscu założył bp Jan Nepomucen Kossakowski w 1799, a organizatorami szpitala byli gubernator Fryzel i dr Enholm; pozostawał z początku pod zarządem Komisji Szpitalnej, a od 1808 – magistratury publicznej opieki; pracowały w szpitalu siostry miłosierdzia (szarytki). Szpital św. Jakuba przetrwał w Wilnie do końca lat 90-tych XX w.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 361-362.

szpital św. Józefa i Nikodema w Wilnie za Ostrą Bramą, założony w 1625 przez jezuitów przy kościele tegoż imienia; fundatorami szpitala byli Stanisław Bejnart, sekretarz królewski, prałat Zuchorski, ks. Piasecki, kanonik kapituły wileńskiej; w 1791 szpital był już mocno zrujnowany i wkrótce upadł.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 357.

szpital św. Łazarza w Wilnie przy kościele św. Stefana, założony przez ks. Szymona Wysockiego, jezuitę, w 1612; od 1746 szpitalem opiekowały się siostry mariawitki. Zakład przetrwał do 1864, po czym mury klasztorne i szpitalne zamieniono na więzienie dla kobiet.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 358.

szpital Rochitów w Wilnie, założony został przez Jana Jarmołowicza, Żmudzina z Janiszek, w 1705; w 1720 szpital urządzono na

podzamczu, w 1748 zakład spłonął, później odbudowany przy kościele św Stefana.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 360.

szpital ruski unicki Spaski w Wilnie, istniał przy cerkwi katedralnej Przemienienia Pańskiego, ufundowany przez Zygmunta Augusta w 1561; posiadał dwa domy.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 363.

szpital Sawicz w Wilnie przy ulicy Bakszta, założony przez biskupa smoleńskiego Bogusława Gosiewskiego w 1744 i oddany pod zarząd sióstr miłosierdzia; chorych przyjmowano do 200 osób; siostry miłosierdzia przyjmowały także podrzutków; po I wojnie światowej pod zarządem magistratu szpital przetrwał do lat 90-tych XX w.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 360.

szpital św. Trójcy w Wilnie, istniał przy kościele tegoż imienia przy ulicy Dominikańskiej, założony przez króla Zygmunta I w 1535; fundusz oparty był na dochodzie z mostu Zielonego; szpital wybudował horodniczy Ulrych Hozjusz; zarządzał szpitalem biskup i kapituła, potem zarząd przekazano magistratowi wileńskiemu. Kierownikami duchowymi byli dominikanie i proboszczowie kościoła św. Trójcy; szpital spalił się w 1748 i przestał istnieć.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 357.

Szpungiański Jerzy, ur. 20.04.1692 w Kurszach na Żmudzi, zm. 22.03.1733 w Wilnie; autor dramatów szkolnych, jezuita. Studiował w Akademii Połockiej i Akademii Wileńskiej. Wykładał poetykę i retorykę w kolegiach jezuickich w Krożach, Wilnie i Dyneburgu; był misjonarzem w Iłłukszcie na Łotwie. W l. 1729-1732 był profesorem filozofii i teologii w Akademii Wileńskiej. W 1724 w Wilnie wystawiono jego dramat *Herkules... sub signo crucis triumphans*; wydał też kilka pism religijnych.

M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 495.

Szrubowski Franciszek, ur. w 1620 lub w 1621 w Kownie, zm. 27.05.1680 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1638; uczył się w kolegium jezuickim w Wilnie, studiował w Akademii Wileńskiej; po studiach został rektorem kolegium jezuickiego w Krożach na Żmudzi; poźniej był nauczycielem w kolegiach jezuickich, w l. 1655-1660 był misjonarzem w Królewcu, w l. 1661-1670 pełnił obowiązki superiora w klasztorze jezuickim w Poszawszu na Żmudzi, w l. 1678-1679 był kaznodzieją litewskim w Krożach, gdzie zmarł. W 1679 wydał w Wilnie pieśń nabożną w języku litewskim oraz kazanie *Pamokslas Krikscioniszkas trumpay iszgulditas...*

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Vilnius 1990, s. 321-322.

Szulc Władysław, ur. 5.06.1910 w Raczycach k. Poznania, zm. 27.02.1941 w Dachau; kleryk, jezuita, historyk. W l. 1934-1938 studiował historię na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie; w 1939 opublikował *Spory Akademii Wileńskiej z pijarami*; w 1940 został aresztowany w Lublinie przez gestapo, zmarł w obozie w Dachau.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 398.

Szumsk, lit. Šumskas, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Michała wzniesiony został w l. 1767-1789 wg projektu arch. Tomasza Russela. W 1866 kościół władze rosyjskie zamieniły na cerkiew, powrócił do katolików po pierwszej wojnie światowej, był

remontowany w 1957. Jest to trójnawowa, bezwieżowa bazylika na planie krzyża, z krótkim i szerokim transeptem oraz prostokątnym prezbiterium. Ozdobą świątyni jest monumentalna, bogato dekorowana dwukondygnacyjna fasada o plastycznej, wklęsło-wypukłej fakturze i lekko wysuniętych ku przodowi skrzydłach bocznych. Wejście akcentuje przyścienny czterokolumnowy portyk z szerokim belkowaniem i trójkątnym frontonem. Elementy dekoracyjne stanowią pilastry, półkoliście zamknięte nisze, szerokie belkowania, fryz tryglifowy i rozbudowane gzymsy. Drugą kondygnację fasady stanowi wysoki szczyt attykowy zwieńczony trójkątnym frontonem, flankowany po bokach przez dwie nisze, ustawione nieco pod kątem ścianki z trójkątnymi ślepymi arkadami. Pilastry i gzymsy zdobią też pozostałe elewacje świątyni.
Budynek klasztoru dominikanów, wzniesiony w l. 1837-1839 na miejscu wcześniejszych drewnianych zabudowań. Jest to budowla dwukondygnacyjna, złożona z dwu prostopadłych korpusów i skromnej dekoracji zewnętrznej. Klasztor został zamknięty przez władze rosyjskie po powstaniu styczniowym i przekazany prawosławnym. Po pierwszej wojnie światowej zwrócono budynek katolikom. Po remoncie w l. 1924-1925 w zabudowaniach klasztoru mieści się plebania.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 275-278.

Szwerubowicz Ioann, ur. ?, zm. w 1910 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoijerejem i proboszczem parafii św. Mikołaja w Wilnie; ojciec znanego rosyjskiego aktora Wasilija Kaczałowa (1875-1948). Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

L. Sawickij, *Prawosławnoje kładbiszcze gor. Wilno.* Wilno 1938, s. 39.

Szwykowski Michał, ur. 18.03.1836, zm. 4.10.1905 w Wilnie; ksiądz katolicki. Wygnaniec syberyjski, pod koniec życia był wikarym katedry wileńskiej. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 374.

Szyłany, lit. Šilėnai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, Litwa. Kościół katolicki p.w. NMP, drewniany, zbudowany w 1725 w formie architektury ludowej, na planie prostokąta, z dwiema wieżyczkami, z wąską trojboczną apsydą i niską zakrystią, jednonawowy z trzema ołtarzami.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios.* Vilnius 1993, s. 540.

Szyłejko Kazimierz, ur. w 1886, zm. w 1960; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem i dziekanem w Świrze w d. powiecie święciańskim.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 58.

Szymankiewicz Michał, ur. 14.09.1911 we wsi Biele w powiecie płońskim, zm. 13.06. 1979 w Shefield w Anglii; ksiądz katolicki, kapelan wojskowy. Od 1926 uczył się w gimnazjum w Płońsku, skąd po roku przeniósł sie do Gimnazjum Męskiego im. Św. Stanisława Kostki przy Seminarium Diecezjalnym w Płocku; po dwóch latach przeniósł się do Seminarium Duchownego w Wilnie; święcenia kapłańskie otrzymał 11.06.1938 i został skierowany do Opsy w powiecie brasławskim. Po wybuchu II wojny światowej znalazł się w Kielmach na Żmudzi, gdzie od wiosny 1940 był księdzem w tamtejszej parafii. W czerwcu 1941 wraz z ludnością litewską i grupą Polaków wywieziono go przez Wilno, Mińsk i Witebsk do Kotłasu w republice Komi. Po tzw. amnestii został zwolniony we wrześniu 1941 i na początku 1942 dotarł do armii gen. W. Andersa; został tam kapelanem w 7 dywizji piechoty, następnie z wojskiem przeszedł cały szlak bojowy II korpusu będąc kapelanem 25 pułku piechoty, potem 5 baonu saperów 5 dywizji piechoty, a na koniec 5 puł-

ku artylerii przeciwlotniczej; po zakończeniu wojny wyjechał z Włoch do Anglii i był kapelanem obozów żołnierskich i rodzin wojskowych; w Sheffield założył parafię polską i był jej proboszczem przez 28 lat.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 117.

Szymański Stefan, ur. w 1911, zm. w 1981; ksiądz katolicki. Był proboszczem w Radoszkowiczach, aresztowany w końcu lat 40-tych, po zwolnieniu z łagru wyjechał w 1958 do Polski.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 62.

Szymkiewicz Gabriel, ur. 13.05.1644 na Żmudzi, zm. 10.01.1709 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz religijny. 7.08.1664 wstąpił do zakonu jezuitów, nowicjat odbywał w Wilnie; w l. 1666-1677 był nauczycielem w kolegium jezuickim w Krożach, uczył gramatyki, teologii moralnej; w l. 1678-1683 był prefektem szkół w Pińsku i Kownie, w 1682-1683 prefektem drukarni w Wilnie, w 1688-1889 był profesorem prawa kanonicznego w Akademii Wileńskiej, w tym czasie pełnił też obowiązki regensa w alumnacie papieskim; od 1683 do 1707 był litewskim kaznodzieją w kościele św. Jana w Wilnie. Pracował ponadto w Mińsku, Worniach, Krożach, Poszawszu i Połocku. Napisał dramaty szkolne: *Chleb zwycięski w Gedeonie nad Madyanitami tryumphuiącym figurowany...* (1677), *Leontius orti victima* (Kroże 1677).

M. Homolicki, (w:) „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe", t. I, s. 213, t. II, s. 436; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. 1. 1899/1900, s. 84; V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Vilnius 1990, s. 377-379.

Szyrwid (Sirvydas) Konstanty, ur. między 1578 a 1581 prawdopodobnie w miejscowości Szyrwidy koło Onikształów na Litwie, zm. 23.08.1631 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, leksykograf, pisarz religijny. W 1598 wstąpił do zakonu jezuitów; uczył się w kolegiach jezuickich w Rydze, Dorpacie (obecnie Tartu), Nieświeżu i Pułtusku oraz w 1606-1610 w Akademii Wileńskiej. Był profesorem w Akademii Wileńskiej w 1613-1625 i doradcą rektora; przez 10 lat był polskim i litewskim kaznodzieją w kościele św. Jana w Wilnie. Opracował pierwszą litewską postyllę *Punkty kazań* w dwóch językach: po polsku i po litewsku, wydaną w w Wilnie w 1629; opracował słownik polsko-łacińsko-litewski *Dictionarium trium linguarum in usum studiosae iuventutis* (Wilno 1629); około 1600 wydał gramatykę języka litewskiego *Clavis linguae Lituanicae* (Klucz do języka litewskiego).

V. Biržiška, (w:) *Aleksandrynas*, t. 1. Vilnius 1990, s. 244-249; A. Jovaišas, *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 453-454.

Ś

Śledziewski Piotr, ur. 1884, zm. 1950 we Wrocławiu; malarz, historyk sztuki, fotografik, literat, ksiądz, kapelan. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1908. W l. 1910-1914 studiował historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, w l. 1914-1918 – malarstwo na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie; doktorat filozofii uzyskał w 1932; w l. 1923-1939 był kapelanem wojskowym w Wilnie; wygłaszał odczyty z historii sztuki i z powodzeniem uprawiał fotografię artystyczną. Był członkiem Wileńskiego Fotoklubu i Fotoklubu Polskiego, Związku Zawodowego Literatów Polskich. Reprezentował umiarkowanie nowoczesne tendencje w fotografii wileńskiej. Jako jeden z nielicznych podejmował pewne eksperymenty związane z wizualną relacją obrazu fotograficznego wobec jego bezpośredniego kontekstu, otoczenia, oprawy. Po II wojnie światowej krótko mieszkał w Białymstoku, a od 1947 we Wrocławiu, gdzie kierował Muzeum Archidiecezjalnym.

Wileńskie środowisko artystyczne 1919-1945, katalog. Olsztyn b.d. (1989), s. 83; J. Poklewski, *Polskie życie artystyczne w międzywojennym Wilnie*. Toruń 1994, s. 170, 193, 205-206, 254-255; F. Ruszczyc, *Dziennik. W Wilnie 1919-1932*. Warszawa 1996, s. 274.

Ślepść (Dunin) Tadeusz, ur. w 1741, zm. 2.04.1788 w Rosieniach na Żmudzi; drukarz, pijar. Pracował w drukarni pijarskiej w Wilnie w okresie jej największego rozkwitu; drukowano tam wówczas, prócz podręczników szkolnych, dzieła A. Frycza Modrzewskiego (po 200 latach przerwy), J.A. Komeńskiego, literaturę piękną, historię powszechną, sztuki teatralne z repertuaru szkolnego, dzieła z zakresu fizyki, rolnictwa i inne.

J. Buba, (w:) *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 889.

Śmigielski Benedykt, ur. ok. 1784 na Żmudzi, zm. 19.02.1879 w Antonopolu koło Poniewieża; ksiądz katolicki, historyk. Uczył się w szkole przyklasztornej franciszkanów, studiował na Uniwersytecie Wileńskim, w 1806 przyjął święcenia kapłańskie, od 1829 był prałatem, pracował na różnych stanowiskach w żmudzkiej kurii biskupiej. Pisał w języku polskim, tłumaczył poezje, drukował w „Tygodniku Wileńskim" (1818), wydał w języku polskim przekład poematu *Temora* z *Pieśni Osjana* J. Macphersona, napisał biografie biskupów żmudzkich i znanych duchownych diecezji żmudzkiej.

V. Vanagas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 461.

Śmiglecki Marcin, syn Wojciecha i Anny z Wilczków, ur. 11.11.1563 we Lwowie, zm. 26.07.1618 w Kaliszu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor, filozof. Początkowo kształcił się w szkole katedralnej we Lwowie; po kilkuletniej nauce w kolegium jezuickim w Pułtusku udał się w sierpniu 1580 do Włoch, aby – na koszt kanclerza Jana Zamoyskiego – odbyć studia w *Collegium Romanum*. W 1581 wbrew woli swego protektora, wstąpił do zakonu jezuitów. Latem 1585 osiadł w Wilnie, gdzie przez cztery lata był w Akademii Jezuickiej wykładowcą filozofii (drugim w historii uczelni), a przez następne dziesięć – teologii; doktorat teologii uzyskał tamże w 1594. W Wilnie

też w 1588 otrzymał święcenia kapłańskie. Po opuszczeniu Wilna w 1594 kierował kolegiami w Pułtusku (1600-1602), Poznaniu (1602-1608) i Kaliszu (1608-1609) oraz domem profesów w Krakowie; od 1611 do śmierci był prefektem w kolegium kaliskim. Kilkakrotnie reprezentował litewską prowincję jezuicką na kongregacjach generalnych w Rzymie. W l. 1586-1587 był członkiem mieszanej komisji, która pod przewodnictwem prowincjała Polski, Giovanniego Paola Campaniego, pracowała nad reformą nauczania filozofii w kolegiach jezuickich. Prowadził ostre polemiki teologiczne z różnowiercami, w szczególności z arianami. Pisał po polsku i po łacinie. Głównymi jego dziełami filozoficznymi są *Commentaria in „Organum" Aristotelis* z 1587 roku (wydane z rękopisu w Warszawie 1987) oraz obszerna, dwutomowa, erudycyjna *Logica selectis disputationibus et quaestionibus illustrata* (Logika ilustrowana wybranymi dysputami i kwestiami, Ingolstadt 1618). Wydał też traktaty ekonomiczne: *O lichwie* (Wilno 1596), *Przestrogi* (1632) i *O dziesięcinach* (Kraków 1648). Ponadto prace teologiczne: *Opisanie dysputacji nowogródzkiej* (Wilno 1594), *O bóstwie przedwiecznym* (Wilno 1595), *Absurda synodu toruńskiego* (1596), *Dysputacja wileńska* (Wilno 1599) i inne.

J.J. Jadacki, *Sławni wilnianie filozfowie*. Wilno 1994, s. 142.

Świadkowie Jehowy, pełna nazwa: Chrześcijański Zbór Świadków Jehowy, oficjalna nazwa prawna w Polsce: Strażnica – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe – Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy – związek wyznaniowy głoszący, że jedynym Bogiem jest Jehowa, odrzucający dogmat o Trójcy oraz że Jezus Chrystus jest Bogiem, a także oczekujący na zbliżający się Armagedon. Świadkowie Jehowy są zaliczani do tzw. nurtu badackiego, należącego do wyznań millenarystycznych. Ruch został zapoczątkowany przez Charlesa T. Russela w 1872 w Pensylwanii (USA). Historia Świadków Jehowy w Polsce sięga ok. roku 1892, kiedy to niejaki Olszański – Badacz Pisma Świętego – wrócił z USA do Polski. Kolejnym Badaczem Pisma Świętego był Szwajcar Bente, który w 1905 roku objął wakat dyrektora w warszawskiej fabryce koronek. Działania tych osób sprawiły, że w już 1915 roku, regularnie, co miesiąc była publikowana *Strażnica* w języku polskim. W Wilnie i na Wileńszczyźnie wspólnoty Świadków Jehowy pojawiły się przed I wojną światową i działały do II wojny światowej w różnych środowiskach, głównie na wsi i w miasteczkach.

Wikipedia.

Światopełk-Mirski Antoni, ur. w 1907, zm. 24.12.1942 w Połocku; ksiądz katolicki, jezuita. Był uczniem Gimnazjum OO. Jezitów w Wilnie w l. 1924-1928; wstąpił do zakonu jezuitów, w 1938 otrzymał święcenia kapłańskie; w 1942 wyjechał do pracy duszpasterskiej wśród Polaków w Mińsku, następnie pracował w kościele pojezuickim w Połocku na Białorusi, gdzie 24.12.1942 został rozstrzelany przez Niemców.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 403.

Święciany w d. woj. wileńskim, obecnie Litwa; kościół p.w. Wszystkich Świętych został wzniesiony z fundacji gen. Kazimierza Czechowicza według projektu Aleksieja Połozowa w 1898. Posiada formę eklektyczną z elementami stylu neoromantycznego; wewnątrz jest 5 neogotyckich ołtarzy oraz kilka cennych obrazów, m. in. portret Niemirowicza-Butryma z XVIII w., portret Mikołaja Kozłowskiego z XIX w. pędzla Jana Damela, *Koronacja NMP* z XIX w., cenne organy z fabryki Massalskich w Poniewieżu, podarowane kościołowi po 1905 r. przez Marcina Massalskiego.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Piotra i Pawła, wzniesiona w 1843 na cmentarzu prawosławnym, drewniana, na podmurówce.
Cerkiew prawosławna p.w. Troickaja (Świętej Trójcy), wzniesiona w l. 1898 w stylu bizan-

tyjskim z inicjatywy protoijereja Iwana Kuzniecowa (1840-1902).

Molenna starowierców, wzniesiona z drewna w okresie międzywojennym, po II wojnie światowej czynna.

M. Jackiewicz, *Wędrówki po Litwie*. Warszawa 2004, s. 67.

Świr w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon miadziolski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Mikołaja, fundowany w 1653 przez chorążego oszmiańskiego Fabiana Koziełł-Poklewskiego, znacznie powiększony i przebudowany w l. 1908-1909 w stylu neobarokowym, zamknięty w 1961 i zamieniony na zakład przemysłowy, w 1990 zwrócony katolikom. Świątynia góruje nad niską zabudową miasteczka. Jest to trójnawowa bazylika, w jej bryle dominują przybudowane do transeptu: wysoka, wielokondygnacyjna czworoboczna wieża-dzwonnica nakryta kopułowym hełmem i kaplica zwieńczona latarnią. Fasada dwukondygnacyjna, rozczłonkowana pilastrami i profilowanymi gzymsami, z dwoma obeliskami po bokach, zwieńczona szczytem z wolutowymi spływami i trójkątnym naczółkiem. Ozdobny szczyt wieńczy też tylną elewację kościoła. Boczne elewacje rozczłonkowane są pilastrami i półokrągłymi otworami okiennymi. Nad skrzyżowaniem naw wznosi się kopuła. Wnętrze ozdobione sztukaterią i malowidłami z początku XX w. Pod ołtarzem znajduje się krypta.

Molenna (cerkiew) starowierców p.w. Zaśnięcia Bogurodzicy (Uspienskaja), zbudowana na początku XX w. Jest to nieduża budowla na planie prostokąta, z niewielkim przedsionkiem z przodu, kryta dwuspadowym dachem. Nad przednią częścią dachu wznosi się kopuła na wysokim, ośmiobocznym bębnie.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 247; Tenże, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 296.

Świranki Wielkie, w d. w powiecie święciańskim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Jerzego, drewniany, wzniesiony w drugiej połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Świrenkiewicz Bartłomiej, ur. ok. 1433, zm. w 1483; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Był kustoszem i dziekanem wileńskim, w 1471 został biskupem żmudzkim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 404.

Świrski Ignacy, ur. 20.09.1885, zm. 25.03.1968; ksiądz katolicki, biskup podlaski. Studiował w Mohylewie i Rzymie, gdzie w 1913 przyjął święcenia. W l. 1914-1918 był profesorem seminarium duchownego i Akademii Duchownej w Petersburgu, w l. 1918-1919 dyrektorem gimnazjum polskiego w Dyneburgu i w 1920 kapelanem wojskowym. W l. 1921-1939 był profesorem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, od 1945 rektorem seminarium duchownego w Białymstoku. 12.04.1946 prekonizowany biskupem podlaskim.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 442.

T

Tabor (Batorowicz) Wojciech, ur. w 1450 w Mereczu w parafii turgielskiej na Wileńszczyźnie, zm. 27.03.1507 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup. Odbył studia w Krakowie w l. 1469-1474 uzyskując już w 1469 stopień bakałarza, a w roku 1474 stopień mistrza. W 1476 był już proboszczem trockim, a następnie w 1484 proboszczem oszmiańskim, kanonikiem wileńskim i z tej godności wstąpił na biskupstwo wileńskie, którym rządził – prekonizowany 11.04.1492 przez papieża Innocentego VIII – aż do zgonu. Był bliskim współpracownikiem Aleksandra Jagiellończyka, od którego uzyskał przywileje dla diecezji. Przyczynił się do rozwoju życia zakonnego i oświaty, wyrugowania resztek kultu pogańskiego i poprawy stosunków polsko-litewskich.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 15; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 442; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 245-253

Taboryszki, lit. Tabariškės, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon solecznicki, Litwa. Kościół katolicki p.w. św. Michała Archanioła, drewniany, fundacji Michała Skarbek-Ważyńskiego, zbudowany w 1770, remontowany w l. 1826, 1831, 1926 i 1977. Świątynia wzniesiona na planie prostokąta jest trójnawową bazyliką, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium z dwiema zakrystiami. Kościół nakrywa wysoki dach, z dwiema niewielkimi wieżyczkami w częściach skrajnych. Nawy boczne są niższe i cofnięte w stosunku do głównej. Zewnętrzna dekoracja skromna. Szczyt fasady wieńczy krzywolinijny barokowy fronton.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 288.

Talat Jerzy z Ejszyszek, ur.? w Ejszyszkach, zm. ok. 1533; ksiądz katolicki, biskup. Jako Gregorius Andree de Wilno zaczynał studia w Krakowie w 1502; w l. 1508-1511 występuje jako notariusz publiczny apostolski w Wilnie, w 1513 pleban w Sołoku na Litwie, około 1523 kanonik żmudzki, kantor wileński 9.10.1523, około 1528 archidiakon żmudzki oraz pleban w Szawlach i w Krokach, następnie wizytator generalny diecezji wileńskiej w 1525 przed synodem z 1526; biskup postulat w 1530, nominat kijowski w 1531, konsekrowany na mocy bulli papieża Klemensa VII z 4.05.1532, po śmierci biskupa żmudzkiego Wieżgajły (19.01.1533) biskup postulat żmudzki, zmarł wkrótce po nominacji.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu.* Poznań 1972, s. 42-43; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999.* Słownik biograficzny. Warszawa 2000, s. 444.

Tamulewicz Józef, ur. 13.04.1814 w Montwiliszkach k. Szawlan na Żmudzi, zm. 23.01.1890 w Slossbergu k. Iłłukszty na Inflantach (obecnie Łotwa); ksiądz katolicki, misjonarz. Uczył się w szkole bernardyńskiej w Datnowie i w seminarium duchownym misjonarzy w Wilnie; w 1839 otrzymał święcenia kapłańskie i pozostał w zakonie misjonarzy. Był księdzem w parafiach żmudzkich, w 1863 aresztowany przez władze rosyjskie,

ale później zwolniony; od 1884 przebywał w Iłłukszcie i w Slossbergu.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 232.

Tarenghi Paweł, ur. w 1767, zm. przed 1830; ksiądz katolicki, profesor Uniwersytetu Wileńskiego. Był Włochem, ukończył Seminarium Papieskie w Rzymie i uczył wymowy w seminarium diecezjalnym, potem – w Kolegium Rzymskim; w 1805 otrzymał doktorat filozofii na Uniwersytecie Wileńskim i w l. 1805-1807 był tam profesorem literatury łacińskiej i greckiej; wykładał z pewnym powodzeniem, ale został przez Jana Śniadeckiego zmuszony do dymisji za „niegodne zachowanie się i alkoholizm"; napisał poemat mitologiczny *Parthenope Carmen* (Wenecja 1790), zbiór panegiryków na cześć Wilna, Wilii, uniwersytetu i profesorów *Odarum libri IV* (Wilno 1805), przełożył z języka greckiego na włoski poemat Quintusa ze Smyrny (Wilno 1806).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 406.

Tarnawski Michał Grotus, ur.?, zm. w 1718; duchowny unicki, bazylianin, arcybiskup smoleński. Uczył się w Połocku, studiował filozofię i teologię w kolegium jezuickim w Braniewie; w l. 1700-1702 był kaznodzieją w Wilnie; w 1703 został superiorem klasztoru w Białej Radziwiłłowskiej; potem – archimandrytą monasteru borysoglebskiego pod Połockiem, w 1711 – arcybiskupem smoleńskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 406.

Tarwojń Piotr, ur. ok. 1580-1590 w Widuklach na Żmudzi, zm. między 1634-1643; ksiądz katolicki. Studiował w Akademii Wileńskiej, po wyświęceniu na księdza już w 1613 został proboszczem w Szawlach na Żmudzi. W 1634 wybudował w Szawlach kościół murowany, został mianowany dziekanem i to stanowisko pełnił do śmierci. Tarwojń pisał wiersze, m.in. znany jest jego utwór *Przywitanie wesołe Tak śmiertelnego Duchownego y Świeckiego Jako Nieśmiertelnego Senatu Anielskiego Na szczęśliwy przyjazd do Szawel... Georgi Tyszkiewicz... Episcopi Samogitiae kiedy na oczekane Kościoła Szawelskiego Poświęcenie Roku Pańskiego 1634 dnia... Octobris przybywać szczęśliwie raczył. Przez X. Piotra Tarwoynia Plebana Szawelskiego Dziekana Żmoydzkiego uczynione... Vilnae* (1634).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 1. Chicago 1960, s. 260-261.

Tengis (Attengis, Thengis) Jan, ur. 19.12.1660 w Prusach, zm. 11.10.1714 w Reszlu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1678; filozofię studiował w kolegium w Połocku w l. 1681-1684, teologię – w Akademii Wileńskiej w l. 1687-1691; wykładał filozofię i teologię w Braniewie i w kolegium w Pińsku, prawo kanoniczne w Akademii Wileńskiej w l. 1708-1709, następnie działał w Warszawie i Braniewie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 406.

Thomae Valentinus, żył w XVI w.; ksiądz katolicki, jezuita. Pochodził z Finlandii. W 1580 studiował w Braniewie, potem przebywał w Wilnie, gdzie wstąpił na służbę króla polskiego. Ogłosił pracę *Epicedia in obitum serenissimae principis ac dominae D. Cayhaninae...*

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla.* Warszawa 1963, s. 289.

Thumas Konstanty, ur. w 1845 na Żmudzi, zm. w 1906; duchowny ewangelicki. Był litewskim kaznodzieją kalwińskim na Żmudzi. Pochowany na cmentarzu ewangelickim w Wilnie. Cmentarz nie istnieje.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje.Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 443.

Tichon Bieławin, imię świeckie Wasilij, ur. 19.12.1865, zm. 7.04.1925 w Moskwie; duchowny prawosławny, arcybiskup litewski i wileński. Pochodził z rodziny duchownego prawosławnego, ukończył szkołę duchowną w Toropiecku, następnie seminarium duchowne w Pskowie i Akademię Duchowną w Petersburgu; do zakonu wstąpił w 1897; biskupem został w 1897; w l. 1897-1898 był biskupem lubelskim, później – biskupem diecezji jarosławskiej, gdzie ok. 1914 doszło do nieporozumień między biskupem i gubernatorem, z tego powodu przeniesiono go do Wilna; arcybiskupem wileńskim został 24.01.1914; na początku 1915 arcybiskup Tichon wywiózł z Wilna do Moskwy do monasteru Dońskiego relikwie świętych prawosławnych Antonija, Joanna i Jewstafija (Antoniego, Jana i Eustachego), relikwie te wróciły do Wilna po zakończeniu II wojny światowej. 5.11.1917 arcybiskup Tichon został patriarchą Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej; działał przeciwko władzy bolszewickiej, za co w 1922 był aresztowany i oddany pod sąd. W 1923 złożył samokrytykę, przyznał się do winy wobec władzy radzieckiej, więc został zwolniony z więzienia. Wiernych nawoływał do współpracy z władzami sowieckimi.

Sowietskaja istoriczeskaja enciklopiedija, t. 14. Moskwa 1973, s. 247ł W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 382

Tobolski (Theoboltius) Wojciech, ur. ok. 1538 w Ujeździe, zm. 10.12.1611 w Poznaniu; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Studia filozoficzne i teologiczne odbył w kolegium jezuickim w Wiedniu, uzyskał stopień magistra nauk wyzwolonych i filozofii; wykładał w kolegium wiedeńskim (był nauczycielem Stanisława Kostki), ok. 30 lat uczył w kolegiach jezuickich w Polsce, m.in. wykładał w Akademii Wileńskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 407.

Toczyłowski Piotr Aleksander, ur. 2.07.1741, zm. 1809; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Był kanonikiem wileńskim i audytorem kurii biskupiej. 23.09.1782 prekonizowany biskupem tytularnym Belle i sufraganem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 29.12.1782. Był bliskim współpracownikiem bpa I. Massalskiego. Zaniedbał sprawy oświaty na Litwie, źle administrując dobrami Komisji Edukacyjnej. Ok. 1780 zrezygnował z funkcji sufragana.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 448; Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 857.

Tokarski Jan, ur.w 1900, zm. w 1994; ksiądz katolicki, salezjanin. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem w Dąbrowach i Rakowie, był więziony w łagrach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 58.

Tokarz Franciszek, ur. 5.02.1897 we Wronowicach, zm. w 1973 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor. W l. 1928/1929 studiował na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie i uczył języka greckiego w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; potem w Chyrowie uczył języka francuskiego; w 1934 opuścił zakon i rozpoczął studia indianistyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, następnie studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1945 uzyskał doktorat z indianistyki, od 1945 wykładał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; w 1957 habilitował się i wykładał filozofię Państwa Środka.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 407.

Tołłoczko Władysław, pseud. Piotr Kantryba, ur. 1887 w Grodnie, zm. 13.11.1942 w Wilnie; ksiądz katolicki, publicysta, bibliofil. W 1909 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i otrzymał święcenia kapłańskie. W l. 1910-

1914 studiował filozofię i teologię na Uniwersytecie w Innsbrucku, gdzie poznał metropolitę A. Szeptyckiego. Od 1914 był wikarym w kościele św. Jana w Wilnie, następnie w kościele św. Stefana. Od grudnia 1918 był przedstawicielem Białorusinów w litewskiej Tarybie; uczestniczył w ruchu białoruskim. Pisał do pierwszego katolickiego pisma białoruskiego *Bielarus*. Po wybuchu I wojny światowej pracował w Towarzystwie Pomocy Białorusinom, podczas okupacji niemieckiej – w piśmie *Homan* i w przytułku dla dzieci białoruskich. Był jednym z założycieli Białoruskiego Towarzystwa Naukowego. W okresie międzywojennym nie otrzymał funkcji duchownych, zajmował się publicystyką, swoje artykuły podpisywał Ad. Saładucha, Piotr Kantryba, Jadźwing, Archiwista. Pisał do prasy litewskiej, białoruskiej, polskiej, włoskiej i niemieckiej. Do najważniejszych jego prac można zaliczyć następujące: *Rola kapłana katolickiego w Litwie*, *Ks. Konstanty hr. Łubieński, biskup sejneński* („Dwutygodnik Diecezjalny", 1911); *Beneficjum wołkowyskie a rok 1812* („Dwutygodnik Diecezjalny", 1913); *Wiadomość historyczna o farze wołkowyskiej* („Dwutygodnik Diecezjalny", 1914); *Wspomnienia o księdzu P. Kraujalisie* (1937). Przed 1920 zebrał wiele materiału historycznego na temat Wielkiego Księstwa Litewskiego, historii bazylianów i unitów. Liczne grono przyjaciół za granicą, w tym prałata Jurgisa Narijauskasa w Rzymie informował o sytuacji Litwinów i Białorusinów w Polsce. W 1938 został wydalony z Wilna do Białegostoku. Do Wilna wrócił w listopadzie 1939, po wkroczeniu tam Litwinów.

Lietuviu enciklopedija, T XXX, Boston 1964, s. 314-315; *Bibliografijos žinios* 1943, s. 108.

Tołoczko Adam, ur. 1727, zm. w 1793; ksiądz katolicki, pijar, tłumacz. Uczył w szkołach pijarskich, opublikował przełożone z j. łacińskiego *Zabawki poetyckie alegoryczne...* (Wilno 1776), przełożył mowy Cycerona (Wilno 1778-1783) oraz *O domowym ćwiczeniu dzieci* K. Rollina (Wilno 1784).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 408.

Tołoczko Józef, ur. 27.10.1717 na Białorusi, zm. w 1775 na Białorusi; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1732; retorykę studiował w Słucku, filozofię w Połocku i Nieświeżu, teologię – w Akademii Wileńskiej w l. 1742-1744 i w kolegium warszawskim w l. 1745-1746; następnie wykładał teologię w kolegiach, m.in. w Grodnie i w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał doktorat teologii i prawa kościelnego, był tam też dyrektorem szkoły i w l. 1768-1780 – dziekanem Wydziału Teologicznego Akademii Wileńskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 408.

Tołowiński (Tołłowiński) Jerzy, ur. ok. 1795 w Zaniemeniu, zm. w 1869 w Wilnie; ksiądz katolicki, autor katechizmu w języku litewskim. Uczył się w szkole oo. marianów w Mariampolu; w 1815 wstąpił do zakonu misjonarzy, będąc zakonnikiem studiował w Wyższym Seminarium Duchownym w Wilnie oraz na Uniwersytecie Wileńskim, gdzie uzyskał stopień magistra teologii. Około 1818 otrzymał święcenia kapłańskie. W l. 1818-1819 był profesorem w Seminarium Duchownym w Worniach na Żmudzi, następnie w Seminarium Duchownym w Krasławiu na Inflantach. Po 1830 wykładał w misjonarskim Seminarium Duchownym w Wilnie; wybrano go na wizytatora prowincji misjonarzy, jednakże tej funkcji nie przyjął; w 1842, po likwidacji przez Rosjan zakonu misjonarzy, pozostał przy parafii misjonarskiej w Wilnie i do 1860 był spowiednikiem sióstr zakonnych. Wydał w 1824 w Wilnie katechizm w języku litewskim.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2 Chicago 1963, s. 452.

Tomaszewski Augustyn, ur. 1759, zm. 1814 w Wilnie; ksiądz unicki, bazylianin, profesor teologii. Kształcił się w Witebsku i Połocku, w 1776 wstąpił do zakonu bazylianów, doktorat teologii uzyskał w Rzymie; w l. 1792-1796 był profesorem teologii i Pisma św. w Szkole Głównej Litewskiej, potem prefektem biblioteki uniwersyteckiej w Wilnie. Od 1803 został profesorem teologii dogmatycznej i historii Kościoła na Uniwersytecie Wileńskim; był wybitnym kaznodzieją, opublikował 8 kazań, ponadto: *Dysertację o skutkach i korzyściach objawionej od Boga ludziom nauki* (Wilno 1808) oraz przekład dzieła J. Gaichiésa *Przepisy dla kaznodziejów* (Wilno 1799). Pochowany na Cmentarzu Bernardyńskim.

A. Kasperavičienė, J. Surwiło, *Przechadzki po Wilnie. Zarzecze. Cmentarz Bernardyński.* Wilno 1997, s. 47; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 408.

Totkowicz Kazimierz, ur. w 1910, zm. w 1984; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem w Wołkołacie, więziony w sowieckich łagrach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 58.

Torguny, w d. powiecie dziśnienskim, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Spasskaja (Zbawiciela), drewniana, zbudowana przed II wojną światową.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Towarzystwo „Powściągliwość i Praca" w Wilnie, założone w 1906 przez ks. Napoleona Dyakowskiego w wynajętym domu przy ul. Nikodemskiej; ks. N. Dyakowski urządził dla chłopców warsztaty stolarskie, ślusarskie i koszykarskie; w 1908 Towarzystwo przeniosło się do domu kościelnego św. Stefana; działało do I wojny światowej.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 377-378.

Towarzystwo Serca Jezusowego w Wilnie, założone w 1906 przez ks. Karola Lubiańca na przedmieściu Nowe Zabudowania lub Nowostrojka przy trakcie Trockim (przed II wojną światową ul. Legionowa i przyległe); celem tego Towarzystwa było utrzymanie przytułku dla biednych dzieci od 4 roku życia i młodzieży do lat 18; Towarzystwo prowadziło kursy rzemieślnicze; działało do wybuchu I wojny światowej.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 377.

Towarzystwo Świętej Jadwigi zostało założone w Wilnie w 1900, organizacja o charakterze religijnym; posiadało w Wilnie przy ul. Skopówka 4 „Dom św. Jadwigi", w którym prowadzono działalność dobroczynną. Po I wojnie światowej działalność dobroczynna zanikła, a dom stał pusty, w 1925 przejęły go urszulanki szare.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe.* Wilno 2002, s. 137.

Towiański Feliks, imię chrzestne Tadeusz Benedykt, ur. w 1719 Widzieniszkach, zm. 19.04.1782; ksiądz katolicki, franciszkanin, biskup sufragan wileński. Święcenia kapłańskie otrzymał w Wilnie 20.09.1738. Studiował w Wilnie i Rzymie. Był rektorem zakonnego studium teologicznego w Wilnie, w 1760 prowincjałem i gwardianem klasztoru w Pińsku oraz doradcą biskupa J.I. Massalskiego. 1.12.1766 prekonizowany biskupem tytularnym Carpasia i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. Rezydował w Wilnie zajmując się sprawami białoruskiej części diecezji wileńskiej. W 1772 zrezygnował z sufraganii.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912,

s. 85; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 452; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 839.

Trabsza (Trapsza) Ignacy, ur. w 1790 w powiecie brasławskim, zm. 27.04.1867 w Berżorach na Żmudzi; ksiądz katolicki. Uczył się w Iłłukszcie na Łotwie w szkole jezuickiej oraz w Seminarium Duchownym misjonarzy w Wilnie, które ukończył w 1812 i w 1813 otrzymał święcenia kapłańskie. Przez pewien czas był kaznodzieją na Uniwersytecie Wileńskim, później – nauczycielem języka francuskiego w gimnazjum w Kownie, w tym czasie pracował tam również Adam Mickiewicz. W 1822 był administratorem parafii w Żupranach w powiecie oszmiańskim, w 1827 wiceproboszczem w Iszkołdzi, w 1830 – kapelanem w Butrymańcach w d. powiecie trockim. Uczestniczył w powstaniu 1831 r., ale uniknął aresztowania, w 1835 był filialistą w Rotnicy k. Druskiennik, w 1846-1847 – wikariuszem w Tauroganach; z powodu porywczego charakteru i skłonności do alkoholu często przenoszono go z parafii do parafii. W l. 1848-1851 był wikarym w Wieszyntach, później w kilku innych parafiach na Żmudzi.

L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego.* Wilno 1939, s. 468; V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 441.

„Trebnik", w latach 60-tych XIX w. przetłumaczony na język rosyjski katolicki rytuał mszalny; księża byli zobowiązani prowadzić nabożeństwa w języku rosyjskim na podstawie „trebnika". Wydrukowal go słynny w owym czasie nakładca i drukarz Syrkin w Wilnie. „Trebnik" stał się przedmiotem zaciekłej walki patriotycznych księży katolickich z władzami rosyjskimi. Ksiądz Stanisław Piotrowicz w kościele św. Rafała w Wilnie spalił publicznie „Trebnik" i uroczyście rzucił anatemę na Żylińskiego, Tupalskiego, Niemekszę i Męczykowskiego. Za ten czyn wywieziono Piotrowicza do Archangielska. Dopiero w 1877 Stolica Apostolska zakazała używania języka rosyjskiego w kościołach katolickich. Ponieważ władze rosyjskie nie chciały zezwolić na język polski lub litewski – pogodzono się na kompromisowej łacinie.

Wilno i Wileńszczyzna w latach 1863-1814. opr. Wanda Dobaczewska. Wilno 1938, s. 23-24.

Troki, lit. Trakai, d. w powiecie wileńsko-trockim, obecnie miasto rejonowe, Litwa. Kościół katolicki p.w. Nawiedzenia NMP, ul. Birutės 5, zbudowany przez wielkiego księcia Witolda w 1409. Świątynia była kilkakrotnie przebudowywana, szczególnie po najeździe moskiewskim w 1655. W 1700 Mateusz Romer dobudował tzw. kaplicę Romerów, następnie gruntowną rekonstrukcję przeprowadzono w latach 1717-1718 kosztem biskupa wileńskiego Konstantego Brzostowskiego. Podczas powstania kościuszkowskiego w 1794 kościół spłonął, w 1796 rozpoczęto rekonstrukcję, następnie świątynię remontowano w l. 1840-1858; wówczas przerobiono kaplicę Romerów, zachował się ołtarz wykonany przez Kazimierza Jelskiego. Po pierwszej i drugiej wojnie światowej kościół remontowano. Jest to trójnawowa bazylika na planie trapezu, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium, które zachowało charakter gotycki. Do prezbiterium przylegają – z jednej strony zakrystia, z drugiej – kaplica Romerów. Fasadę flankują dwie czworoboczne, wysunięte ku przodowi, czterokondygnacyjne wieże. Dolne kondygnacje wież są połączone za pomocą dwukondygnacyjnego łącznika, tworzącego przedsionek kościoła. Pomiędzy wieżami wznosi się trójkątny attykowy fronton. Najbogaciej dekorowana jest środkowa część fasady pomiędzy wieżami, ozdobiona portalem, a w górnych kondygnacjach arkadową wnęką mieszczącą okno w bogatej oprawie, ze zwielokrotnionymi pilastrami i rozbudowanymi gzymsami. Wystrój pozostałych elewacji

skromny; naroża wież i ściany boczne zdobią pilastry i proste gzymsy. Naroża prezbiterium wspierają szkarpy. Nawa główna nakryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, nawy boczne – sklepieniami krzyżowymi Bardzo cenny jest barokowy wystrój świątyni. Szczególnie piękny jest drewniany ołtarz główny wykonany w 1718 r.. W ołtarzu znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, zwanej Madonną Trocką. Obraz ten zgodnie z miejscową legendą został podarowany wielkiemu księciu Witoldowi z okazji jego chrztu przez cesarza bizantyjskiego Emanuela II. W rzeczywistości – jak podaje G. Rąkowski – „został on namalowany w 2 poł. XVI w.". Obraz Matki Boskiej Trockiej jest obok Matki Boskiej Ostrobramskiej jednym z najbardziej czczonych na Litwie. W kaplicy Romerów zwracają uwagę neoklasycystyczne stiukowe epitafia Michała Romera i Racheli Romerowej oraz neogotyckie marmurowe epitafium Alfreda Romera, znanego malarza i grafika wileńskiego.

Kenesa karaimska stoi przy ulicy Karaimų 30. Jest to budowla drewniana, wzniesiona w XVIII w., niszczona podczas pożarów w 1794 i 1812, odbudowana i remontowana w latach 1894-1904. Wnętrze kenesy przedzielone jest ścianką na pomieszczenie dla mężczyzn i przeznaczony dla kobiet przedsionek, nad którym wznosi się balkon. Wystrój świątyni jest skromny.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 297-307.

Troki Stare, lit. Seneji Trakai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon trocki, Litwa. Kościół katolicki p.w. Zwiastowania NMP i św. Benedykta i klasztor benedyktynów został ufundowany w 1405 przez wielkiego księcia Witolda na mocy przywileju papieża InocentegoVII. Kościół i zabudowania klasztorne doszczętnie zniszczył pożar w 1717. Stary murowany kościół zawalił się, a zakonnicy wznieśli w 1780 na swoje potrzeby niedużą drewnianą świątynię. Budowę murowanych zabudowań klasztoru rozpoczęto w 1770, częściowo z wykorzystaniem ocalałych murów. Ciągnęła się ona bardzo długo, gdyż w 1820 trzy budynki klasztorne były jeszcze nie skończone. W 1845 klasztor został skasowany przez władze rosyjskie, zakonników przeniesiono do Nieświeża, a zabudowania klasztorne przeznaczono na potrzeby miejscowej parafii. Ze względu na fatalny stan drewnianej świątyni w końcu XIX w. postanowiono przebudować na kościół jeden z gmachów klasztornych. Budowa została dokonana w l. 1890-1898 wg projektu arch. Apolinarego Mikulskiego. W jej wyniku budowla z przełomu XVIII i XIX w. zyskała wystrój neogotycki. Kościół zniszczony podczas pierwszej wojny światowej został odbudowany w l. 1921-1922. Jest to świątynia trójnawowa, halowa, wzniesiona na planie prostokąta. Z lewego boku do przedniej części kościoła przylega dzwonnica, mająca formę krótkiego dwukondygnacyjnego skrzydła. Fasadę akcentują cztery wbudowane w nią smukłe wieżyczki: dwie wyższe flankujące środkową część fasady i dwie niższe na osiach skrajnych. Wieżyczki, wzmocnione u podstawy szkarpami i dekorowane ostrołukowymi wnękami, zbudowane są z czerwonej cegły i kontrastują z białą otynkowaną płaszczyzną fasady. Górne części wieżyczek połączone są między sobą ściankami attykowymi z czerwonej cegły, ozdobionymi ostrołukowymi blendami. Główne wejście wiedzie przez ostrołukowy portal, nad którym znajduje się okno-rozeta. Środkowa nawa nakryta jest sklepieniem kolebkowym, boczne zaś – sklepieniami krzyżowymi.

Klasztor, wzniesiony na przełomie XVIII i XIX w., jest budynkiem dwukondygnacyjnym, na planie prostokąta, podobnie jak kościół nakrytym wysokim dachem z czerwonej dachówki. Przy wejściu drewniany portyk o czterech słupach dźwigających balkon otoczony balustradą.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Litwie.* Warszawa 1999, s. 307-309.

Troki Icchak ben Abraham, wł. Icchak ben Abraham z Trok, ur. 1533 w Trokach, zm. 1594 tamże; duchowny karaimski i uczony talmudysta. Znał język polski i łaciński, dzięki temu prowadził dysputy z duchownymi katolickimi, prawosławnymi i protestanckimi. Był apologetą judaizmu, napisał w języku jidisz antychrześcijański traktat *Chizzuk emuna* (*Wzmocnienie wiary*). Tekst ten został opracowany przez J.K. Waigenseila i wydany w 1681.

Kratkaja jewrejskaja encikłopiedija. Jerozolima 1995-2005 (wersja elektroniczna).

Trusewicz Adolf, ur. 31.10.1919 r. w Starych Trokach, zm. w 2001 w Krakowie; ksiądz, ostatni wileński misjonarz.. W Starych Trokach ukończył 4-klasową szkołę początkową. W 1932 wyjechał do Bydgoszczy do Małego Seminarium Księży Misjonarzy, w 1933 został przeniesiony do Krakowa, do tamtejszego Małego Seminarium Księży Misjonarzy. W 1938 uzyskał tzw. małą maturę i w tymże roku wstąpił do Nowicjatu Księży Misjonarzy w Wilnie. W 1939 rozpoczął naukę w liceum, które funkcjonowało równocześnie z nowicjatem. Po 17 września 1939 naukę kontynuował w Szkole Średniej nr 3 w Wilnie. Świadectwo dojrzałości uzyskał w 1941. Od razu wstąpił do diecezjalnego Seminarium Duchownego w Wilnie. Zimą 1942 Niemcy aresztowali profesorów i kleryków seminarium. Trusewicz uniknął aresztowania, bo w tym czasie wyjechał poza Wilno. Był poszukiwany przez policję, musiał się ukrywać, potem dzięki pomocy ks. Kazimierza Kułaka został zatrudniony w fabryce papieru w Grzegorzewie jako palacz w kotłowni. W lipcu 1943 wrócił do Wilna i rozpoczął pracę w charakterze woźnicy w szwalni przy ulicy Połockiej 4. Kontynuował naukę w seminarium duchownym litewskim. Od września 1944, po powrocie profesorów z więzienia i uruchomieniu seminarium, kontynuował naukę już w polskiej uczelni. 8 kwietnia 1945 otrzymał święcenia kapłańskie. Pracował przy kościele Misjonarzy w Wilnie. W 1946 księża misjonarze wyjechali do Polski, ksiądz A. Trusewicz pozostał w Wilnie. W 1949 kościół Misjonarzy władze komunistyczne zamknęły i ks. A. Trusewicz został bez pracy. Zamieszkał w Ponarach, następnie przeniósł się do Czarnego Boru, gdzie w czynnej kaplicy sióstr Urszulanek organizował odprawianie mszy św. Wkrótce otrzymał z Kurii skierowanie do parafii w Turmontach pod granicą łotewską. Tam pracował 4 lata. W 1953 przeniesiono go do parafii w Olanach rejonu szyrwinckiego, w 1956 biskup Kazimieras Paltarokas przeniósł go do Suderwy do pomocy ks. Janowi Kretowiczowi. Po śmierci w 1956 ks. Kretowicza został proboszczem w Suderwie. Pracował tutaj do emerytury. Ostatnie lata życia od 1996 spędził w Krakowie u Księży Misjonarzy.

J. Surwiło, *Zostali tu z nami na dobre i złe*. Wilno 2000.

trynitarze, Zakon Świętej Trójcy, Ordo Sanctissimae Trinitatis (OSST), zakon kanonicki, założony w 1198 przez św. Jana Mathę i św. Feliksa de Valois, zatwierdzony przez papieży Innocentego III i Honoriusza III; głównym jego celem było uwalnianie niewolników chrześcijańskich z rąk muzułmanów (wyprawy zw. redempcjami), na które środki czerpano z zapisów lub kwesty; u schyłku XVI w. nastąpił podział na 2 gałęzie: trynitarzy trzewiczkowych i trynitarzy bosych (ruch obserwancki). Do Polski w 1685 trynitarzy bosych sprowadził kard. J.K. Denhoff. Do **Wilna** trynitarze przybyli z inicjatywy wojewody Kazimierza Jana Sapiehy w 1693; w l. 1694-1717 na posiadłości Sapiehów, na Antokolu wzniesiono kościół p.w. Pana Jezusa, klasztor zbudowano na przełomie XVII i XVIII w; drugi klasztor trynitarzy wzniesiono w Starej Słobodzie nad Wilią na początku XVIII, później to miejsce nazwano **Trynopolem** (miasto trynitarzy); w 1729 została założona Polska i Litewska Prowincja Trynitarzy św. Joachima; był też klasztor trynitarzy w **Krzywiczach**, fundacji Ukolskich oraz w **Mołodecznie** (1738-1832) przy kościele Pana Jezusa Nazareńskiego,

fundacji Tadeusza i Anny Ogińskich. Klasztory trynitarskie w Wilnie i na Wileńszczyźnie skasowali Rosjanie w 1832.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do czasów obecnych*... Wilno 1912, s. 264.

Trynkowski Ludwik Gabriel, ur. w 1805, zm. w 1849 w Irkucku?; ksiądz katolicki, kaznodzieja, kanonik wileński. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie, w 1836 został kanonikiem katedry wileńskiej, słynął z porywających kazań; w 1834 wydał w Wilnie *Mowy pogrzebowe*; w 1839 zesłano go do Irkucka; pisał wiersze i rozprawy filozoficzne, zamieszczane w czasopismach.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 409.

Tryzna Marcin Marcjan, ur. ?, zm. 17.05.1643; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Pochodził z rodziny unickiej. Po przejściu na obrządek łaciński był proboszczem trockim, infułatem gieranońskim, opatem komendatoryjnym wąchockim i w 1620 kanonikiem wileńskim. 28.02.1693 prekonizowany biskupem tytularnym Mallus i pierwszym sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. W 1640 został referendarzem i podkanclerzym litewskim, w 1634 uczestniczył w rokowaniach z Moskwą; wspierał działalność unitów na Litwie.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 83-84. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 453; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 836.

Tukałło Maciej, ur. w 1727, zm. w 1807; ksiądz katolicki, pijar, pedagog. Ukończył gimnazjum w Wilnie i wstąpił do zakonu pijarów; uczył w różnych szkołach, głównie w Dąbrowicy na Wołyniu; został prowincjałem; wydawał przekłady z francuskiego, m.in. *Początki zdrowej filozofii, zgodne z początkami zdrowej religii* (1789).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 410.

Tumas Juozas, pseud. Vaižgantas, ur. 20.09.1869 w Malejszach koło Onikszt (Anykščiai), zm. 29.04.1933 w Kownie; ksiądz katolicki, litewski prozaik, publicysta, historyk literatury. Uczył się w szkole realnej w Dyneburgu, w 1893 ukończył seminarium duchowne w Kownie. W l. 1893-1895 był księdzem w Mitawie, w l. 1895-1905 w Mosiadach i kilku innych miejscowościach na Żmudzi. W l. 1897-1902 redagował czasopismo litewskie „Tėvynės Sargas". Ogłaszał artykuły publicystyczne, w 1902 debiutował jako prozaik utworem *Vaizdeliai*. Od 1905 mieszkał w Wilnie, był jednym z organizatorów Sejmu Wileńskiego, jednym z założycieli chrześcijańsko-demokratycznej partii. W latach 1907-1911 pracował w Wilnie w redakcjach gazet „Vilniaus Žinios" i „Viltis". W Wilnie wydał w 1906 utwory *Šis tas* i *Sceniškieji vaizdeliai*. W 1911 został proboszczem w Łaiżuwie na Żmudzi pod granicą łotewską i opuścił Wilno. W l. 1914-1915 mieszkał w Rydze, następnie do 1918 – w Petersburgu. W 1918 powrócił do Wilna, w 1919 redagował tu czasopismo litewskie „Nepriklausomoji Lietuva". W 1920 wyjechał z Wilna na zawsze, zamieszkał w Kownie, gdzie zajmował się pracą literacką, wykładał literaturę na uniwersytecie.

A. Vaitiekūnienė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 527-528.

Tumasze, w d. powiecie głębockim, obecnie w rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Kaplica katolicka, drewniana, zbudowana na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Tumiłowicze, w d. powiecie dziśnienskim, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski. Cerkiew prawosławna p.w. św. Gieorgija (św. Jerzego), drewniana, zbudowana w 1864 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Tumowicz Leon, ur. w 1771 w powiecie szawelskim, zm. ?; ksiądz katolicki, bernardyn. Uczył się w Wiłkomierzu, w 1796 był studentem Szkoły Głównej Wileńskiej; w 1798 został nauczycielem w szkole bernardynów w Traszkunach; pisał kazania w języku litewskim i polskim, jedno z kazań w języku litewskim *Kazonios ant dienos S.S. Apasztola Petra ir Powiła...* wydano w 1791.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2. Chicago 1963, s. 305.

Tupalski Antoni, ur.?, zm. w 1848 w Wilnie; duchowny prawosławny. Był protoprezbiteriuszem prawosławnym w prawosławnej diecezji wileńskiej. Pochowany na cmentarzu prawosławnym w Wilnie.

P.I. Kisielow, *Stoletije Wilenskoj Staroobriadczeskoj Obszcziny.* 1830-1930. Wilno 1930, s. 45.

Tupalski Edward (Eduardus), ur. ? zm. w 1872 w Wilnie; ksiądz katolicki. Znany w swoim czasie kapłan-rytualista, później jeden z tzw. prałatów „rządowych", niechlubnej pamięci współuczestnik prób rusyfikacji Kościoła katolickiego na Litwie. Opuszczonego chłopca wychowali księża misjonarze w Wilnie, następnie został kantorem w katedrze, znanym z pięknego głosu. Śnieżko pisze o nim, że „szybko związał się z agentami policji i władzami rosyjskimi, dążąc do kariery śladami niesławnych prałatów Żylińskiego i Niemekszy. Pisywał do władz petycje wiernopoddańcze w imieniu duchowieństwa katolickiego, w których prosił o rusyfikowanie parafii i zabiegał o względy i korzyści materialne. Po osiągnięciu – bez zgody administratora diecezji ks. Bowkiewicza i rektora Seminarium Duchownego w Wilnie – prałatury i kapituły wileńskiej został zamordowany przez własnego wychowanka i służącego, Jerzego Łazowskiego, który otruł go i odciął mu głowę, mszcząc się w ten sposób na szkodliwym moskalofilu". Łazowski uznał się za powołanego do wymierzenia kary bożej. Tupalski był też regensem (przełożonym) seminarium: zmuszał swoich wychowanków-kleryków, by się zawczasu ćwiczyli w rosyjskich kazaniach.

Wilno i Wileńszczyzna w latach 1863-1814. opr. Wanda Dobaczewska. Wilno 1938, s. 23-24; E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław 1996, s. 272.

Turgiele, lit. Turgeliai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon solecznicki, Litwa. Kościół katolicki p.w. Najświętszej Marii Panny, neobarokowy, wzniesiony w l. 1836-1837, powiększony w 1909, na planie prostokąta, trójnawowy, dwuwieżowy. W niszach fasady barokowe rzeźby przedstawiające nieznanego świętego (XVIII w.) i anioła (XIX w.). Kaplica cmentarna, wzniesiona w 1850 z fundacji Katarzyny i Józefa Kobylińskich, z kamienia polnego, w formie rotundy nakrytej kopułą, z przedsionkami przedsionkami zakrystią na planie prostokąta.

J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi.* Warszawa 2004, s. 238.

Turmonty, lit. Turmantas, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon jezioroski (Zarasai), Litwa. Kościół katolicki p.w. Najświętszego Serca Jezusa, drewniany, wzniesiony w 1928 na planie prostokąta, z wieżyczką, z boku dobudowano zakrystię.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 527-528.

Tutinas Jan (Jonas), ur.23.08.1897 w Trumbaciszkach w obecnym rejonie malackim na Litwie; zm. 22.06.1941 w miasteczku Palomenė w pobliżu Koszedarów na Litwie; ksiądz katolicki. Był Litwinem, ukończył dwuklasową szkołę w Kukuciszkach w d. powiecie uciańskim, potem uczył się w szkole miejskiej w Ucianie, której nie ukończył z powodu I wojny światowej; ewakuowany w głąb Rosji zamieszkał w Woronežu, gdzie ukończył czte-

roklasową szkołę miejską i w maju 1916 został powołany do wojska rosyjskiego; 15.02.1918 zwolniono go z wojska i wrócił do rodziców. W 1919 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, święcenia kapłańskie otrzymał w 1928 z rąk abpa R. Jałbrzykowskiego i został skierowany jako wikariusz do Zdzięcioła w pobliżu Nowogródka, w 1929 został przeniesiony do Ejszyszek, a w 1931 otrzymał nominację do Pielasy w d. powiecie lidzkim, gdzie mieszkało wielu Litwinów; wybudował tu murowany kościół, prowadził działalność narodową litewską, za co w 1937 został deportowany na Litwę. Tam objął parafię w Palomenė w pobliżu miasta Koszedary (Kaišiadorys). Dnia 22.06.1941 podczas ucieczki żołnierzy sowieckich z Litwy został zamordowany przez nich razem ze swoimi najbliższymi kościelnymi współpracownikami.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 117.

Twerecz, lit. Tverečius, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, murowany, wzniesiony w 1906, neogotycki, na planie prostokąta, dwuwieżowy, trójnawowy.

J. Kucharska, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach na Wileńszczyźnie i Żmudzi*. Warszawa 2004, s. 239.

Tyczkowski Franciszek, ur. 10.10.1891 w Meriden w stanie Connecticut, USA, zm. 25.01. 1982 w Stanach Zjednoczonych; ksiądz katolicki, asyriolog, kapelan WP. Rodzice jego wywodzili się z Suwalszczyzny, a do USA wyjechali w 1885; uczył się polskiej szkole parafialnej, w 1905 rodzice wysłali go do Suwałk pod opiekę krewnych, gdzie kontynuował naukę; gimnazjum w Suwałkach ukończył w 1911 i wstąpił do Seminarium Duchownego w Sejnach, naukę przerwała I wojna światowa, był już na ostatnim roku, wyjechał wtedy do Wilna i tu ukończył Seminarium Duchowne; święcenia kapłańskie przyjął w 1917 w Kownie i rozpoczął pracę w charakterze wikarego w kościele św. Ducha w Wilnie, po trzech miesiącach został przeniesiony do parafii św. Rafała tamże; w 1918 bp J. Matulewicz skierował go na studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego; nie studiował długo, bo zwrócił się z prośbą do biskupa polowego Stanisława Galla o przyjęcie na kapelana wojskowego, ten skierował księdza na kapelana do kowieńskiego pułku piechoty; wiosną 1919 pod Słonimiem dołączył do wyznaczonego pułku, ale po tygodniu otrzymał przeznaczenie na kapelana 1 pułku piechoty Legionów; z tym pułkiem ks. Tyczkowski walczył pod Sejnami, Dyneburgiem, a w 1920 – pod Żytomierzem, Berdyczowem, Białą Cerkwią; w styczniu 1921 rozpoczął znowu studia na Uniwersytecie Warszawskim, studiował Pismo św. Po studiach warszawskich udał się na dalsze studia w Instytucie Biblijnym w Rzymie, gdzie otrzymał w 1924 stopień magistra św. teologii, a w 1926 został asystentem na Wydziale Teologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, wykładał asyriologię, prowadził badania nad cywilizacją Sumerów; w 1934 został kapelanem wojskowym, wówczas zrezygnował z pracy na uniwersytecie; w l. 1928-1939 był rektorem kościoła św. Michała w Wilnie, przyczynił się do restauracji świątyni; we wrześniu 1939 w stopniu majora był szefem duszpasterstwa I Dywizji Piechoty Legionów; po 17 września 1939 w okolicach Buska dostał się do niewoli sowieckiej, był więziony przez Sowietów w Moskwie na Łubiance i w łagrach w Griazowcu koło Wołogdy; po tzw. amnestii wstąpił do armii gen. W. Andersa, uczestniczył w kampanii włoskiej II Korpusu; od 1946 był kapelanem i proboszczem w Stanach Zjednoczonych; bogate zbiory sumeryjskie przekazał Instytutowi Polskiemu w Londynie.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 122-125.

Tylkowski Wojciech, ur. 19.04.1624 na Mazowszu, zm. 14.01.1695 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk, profesor Aka-

demii Wileńskiej. Uczył się w kolegium jezuickim w Pułtusku, do zakonu jezuitów wstąpił w 1645, studiował filozofię w kolegiach w Orszy i Połocku, teologię w Poznaniu i Braniewie; był profesorem kolegiów jezuickich we Wrocławiu, w Nysie, Braniewie i Warszawie; w l. 1669-1673 był wielkim penitencjarzem dla Polaków w Rzymie; po powrocie w 1673 uzyskał stopień magistra nauk wyzwolonych i filozofii w Akademii Wileńskiej i był tam profesorem matematyki i regensem Papieskiego Seminarium; w l. 1677-1683 był spowiednikiem, a w l. 1684-1693 – wykładał teologię moralną w Warszawie, opublikował wiele prac z różnych dziedzin po polsku i po łacinie.

Nowy Korbut, t. 3, s. 366; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 295; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 411.

Tylża, lit. Tilžė, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon jezioroski (Zarasai), Litwa. Kościół katolicki p.w. NMP Królowej Polski, drewniany, wzniesiony w 1928, w formie domu mieszkalnego, na planie prostokąta, z wieżyczką, z obu stron są dwie przybudówki zakrystii.

K. Micius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 527.

Tyszkiewicz Antoni Dominik, ur. w 1709, zm. 31.01.1762 w Olsiadach na Żmudzi; ksiądz katolicki, biskup sufragan kijowski, biskup żmudzki. Studiował w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał stopień doktora, w 1715 przyjął święcenia kapłańskie. Był kanonikiem wileńskim i sekretarzem wielkim litewskim. 20.07.1739 prekonizowany biskupem tytularnym Mennith i sufraganem kijowskim. 16.09.1740 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie. Dokonał wizytacji diecezji oraz jej podziału na dekanaty, w 1732 przeprowadził synod diecezjalny, przeniósł seminarium duchowne z Kroż (Kražiai) do Worń (Varniai). Dobrodziej zakonu dominikanów i pijarów. W Worniach założył klasztor rochitów. Wydał pracę *Królewska droga do nieba albo życie Św. Kazimierza królewicza polskiego i W. Ks. L.* (1752). Z języka polskiego tłumaczył na język litewski utwory religijne. Pochowany w katedrze w Worniach.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 458.

Tyszkiewicz Jerzy, ur. ok. 1574 na Podlasiu, zm. 14.08.1625 w Krakowie, ksiądz katolicki, jezuita, prowincjał, profesor Akademii Wileńskiej. Nowicjat oraz studia filozoficzne i teologiczne odbył w Rzymie w l. 1593-1602; posiadał doktorat filozofii i teologii; uczył filozofii w Kaliszu, teologii w Akademii Wileńskiej w l. 1607-1608 i w Poznaniu w l. 1608-1611; potem był superiorem w Toruniu, rektorem kolegium w Kaliszu i Poznaniu, instruktorem 3. probacji w Jarosławiu, prowincjałem polskim jezuitów w l. 1622-1625.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 412.

Tyszkiewicz Jerzy, ur. w 1596 we Wistyczu k. Brześcia Lit., zm. 17.01.1656 w Królewcu; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup żmudzki, biskup wileński. Uczył się w kolegiach jezuickich w Wilnie, Lublinie, Poznaniu oraz studiował w Akademii Krakowskiej; święcenia otrzymał w 1622, pracował w kancelarii biskupa krakowskiego, został kanonikiem krakowskim i od 1626 – wileńskim. 17.05.1627 prekonizowany biskupem tytularnym Methone i sufraganem wileńskim. 19.12.1633 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie, rządy w diecezji objął 25.06.1634; od 1638 był administratorem apostolskim diecezji kurlandzkiej. Dbał o karność duchowieństwa i rozwój oświaty,

wizytował parafie, przeprowadził czterokrotnie synod diecezjalny (1636, 1639, 1643, 1647). Uczestniczył w działalności dyplomatycznej Władysława IV. 9.12.1649 przeniesiony na biskupstwo wileńskie. W okresie wojny szwedzkiej przebywał w Królewcu, gdzie zmarł. Jego szczątki w 1762 zostały przewiezione na Żmudź i pochowane w podziemiach kościoła św. Jana Chrzciciela w Kalwarii Żmudzkiej.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 458-459; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 397-425.

Tyszkiewicz-Skuminowicz Teodor, ur. ?, zm. w 1668; duchowny prawosławny, potem ksiądz katolicki, biskup białoruski. Był ihumenem kijowskim, w 1643 przeszedł na katolicyzm, został kanonikiem i archidiakonem wileńskim; w 1652 – biskupem sufraganem białoruskim.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 397-425.

Tyzenhauz Gothard Jan, ur. ?, zm. 7.09.1669 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Był kanonikiem wileńskim. 5.04.1661 prekonizowany biskupem tytularnym Methone i sufraganem wileńskim; był opatem komendatoryjnym hebdowskim i w l. 1665-1667 administratorem diecezji wileńskiej. 17.09.1668 przeniesiony na biskupstwo smoleńskie, zmarł wkrótce po nominacji.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 460; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 801-802.

Kienesa karaimska w Wilnie. Fot. L. Żukauskienė.

U

Udział k. Głębokiego w d. powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki i klasztor franciszkanów, fundowane przez wojewodę mścisławskiego Józefa Korsaka w 1642, pierwotnie drewniane. Obecnie istniejące murowane barokowo-klasycystyczne budynki zostały wzniesione w końcu XVIII w. Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP zbudowany w 1790, przebudowany w l. 1809 i 1837, remontowany w 1882, zamknięty w 1949, w 1988 został zwrócony katolikom. Jest to świątynia trójnawowa, zbudowana na planie prostokąta, z półkoliście zamkniętym prezbiterium i dwiema zakrystiami. Fasada pierwotnie flankowana była dwiema wieżami rozebranymi w 1809, obecnie wieńczy ją trójkątny fronton nadbudowany w 1837. Linia fasady jest falista, ozdobiona niszami, gzymsami, półkolumnami i ustawionymi pod kątem pilastrami. Pilastry zdobią także pozostałe elewacje świątyni. Wnętrze, o wystroju klasycystycznym, jest podzielone na trzy nawy jednakowej wysokości za pomocą sześciu kwadratowych filarów. W ołtarzu bocznym znajduje się cenny obraz Matki Boskiej Zwycięskiej z pierwszej połowy XVIII w., w sukience srebrnej, pozłacanej. Zachowało się także jedno skrzydło dwukondygnacyjnego klasztoru, dwa pozostałe zostały rozebrane w 1882.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 252-253

Ujejski Tomasz, ur. 19.12.1612 w Sandomierzu, zm. 1.08.1689 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup kijowski, sufragan warmiński. Po studiach w Rzymie sekretarz królewski, w 1647 kanonik płocki i w 1650 – warmiński, następnie kustosz gnieźnieński. Mianowany przez Jana Kazimierza 6.07.1655 biskupem kijowskim, prekonizację papieską otrzymał 3.04.1656. Uzyskawszy dyspensę od obowiązku rezydencji w diecezji okupowanej przez Rosję, od 1658 r. pełnił funkcję sufragana warmińskiego (1659). 1.08.1677 zrezygnował z funkcji biskupich i wstąpił do zakonu jezuitów, pełniąc funkcję prepozyta domu profesorów w 1683-1688 w Wilnie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 462.

Umbrasas Steponas, syn Jakuba i Julii z Kuleszów, ur. 25.12.1878 w Miszkiszkach k. Malat na Litwie, zm. 12.11.1921 w Wilnie; ksiądz katolicki, Litwin. Uczył się prywatnie w Wilnie, w 1897 w Orle (Rosja) uzyskał kwalifikację aptekarza; po powrocie do Wilna wstąpił do tamtejszego Seminarium Duchownego, 1.07.1903 otrzymał święcenia kapłańskie; po wyświęceniu wysłano go do Dzisny, gdzie był wikariuszem; 28.07.1906 został proboszczem w Dziewieniszkach powiatu oszmiańskiego (obecnie w rejonie solecznickim, Litwa). Wprowadził tam spowiedź i kazania w języku litewskim. Na tym tle dochodziło do nieporozumień między dziekanem Tarasewiczem w Wiszniewie i księdzem Umbrasasem. Prowadził też działalność oświatową, zakładał dla dzieci litewskich szkółki parafialne; w 1909 wprowadził katechizację dzieci w języku litewskim. W 1921 zachorował, w szpitalu wileńskim wykonano operację wyrostka robaczkowego; operacja

się nie udała. Pochowany został na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

A. Umbrasas, „Voruta", 2003 nr 24.

unici, w węższym znaczeniu – grekokatolicy, czyli wyznawcy prawosławia, którzy w wyniku unii brzeskiej (1596) i unii użhorodzkiej (1646) przeszli na katolicyzm, zachowując obrządek wschodni, podporządkowali się papieżowi. Do początku XIX w. na terenach d. WKL było 1,5 mln unitów, działało 1388 parafii oraz 91 klasztorów. Unici na Białorusi i na Ziemi Wileńskiej przetrwali do 1839, kiedy to ostatni metropolita unicki na synodzie w Połocku ogłosił akt przejścia unitów do Kościoła prawosławnego; wiernych Kościołowi unickiemu Rosjanie siłą nawracali na prawosławie. W Wilnie Kościół unicki odrodził się w okresie międzywojennym, nabożeństwa odprawiano w kościele Matki Boskiej Pocieszenia (Augustianów).

Encyklopedia. Religie świata. Warszawa b.d., s. 748; *Tarybų Lietuvos enciklopedija,* t. 4. Vilnius 1988, s. 100.

urszulanki szare, zob. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego.

Uszyło Jan, ur. w 1869, zm. 15.09.1950 w Wilnie; ksiądz katolicki. Był prałatem Kapituły Wileńskiej, rektorem Seminarium Duchownego w Wilnie. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 375.

Uzmiany, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja, murowana, zbudowana w 1882 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Smorgonie. Kościół parafialny.

V

Vega Emanuel de, ur. w 1553 w Coimbrze, zm. 27.01.1640 w Rzymie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Był Portugalczykiem, do zakonu jezuitów wstąpił w 1569; studiował filozofię i teologię w Kolegium Rzymskim, w 1581-1587 był pierwszym profesorem teologii polemicznej w Akademii Wileńskiej; w 1587 otrzymał doktorat teologii; w Wilnie opublikował 8 rozpraw polemicznych przeciwko różnowiercom; znał język polski i litewski; później wykładał w Koloszwarze i Pradze; był kaznodzieją we Włoszech.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 416.

Viana Piotr, ur. w 1549 w Hiszpanii, zm. 10.05.1609 w Parmie; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Był z pochodzenia Hiszpanem; studiował filozofię w Alcali i uzyskał bakalaureat sztuk wyzwolonych; w 1569 wstąpił do zakonu jezuitów; teologię studiował prawdopodobnie w Rzymie, w 1573 przybył do Poznania, w 1574/1575 był prefektem studiów i wykładał teologię moralną i kontrowersyjną w Akademii Wileńskiej; w 1575-1578 był profesorem filozofii, potem wykładał teologię w Neapolu, Bolonii i Parmie; w Wilnie drukował tezy filozoficzne i teologiczne (*Assertationes*, 1576-1578).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 416.

Viskantas Antanas (Antoni Wiskont), ur. 12.12.1877 na Żmudzi, zm. 12.12.1940 w Wilnie; ksiądz katolicki. W 1900 ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie. W l. 1907-1911 studiował filozofię w Leuven w Belgii, a w l. 1911-1915 teologię i prawo kościelne w Rzymie. W 1915 uzyskał stopień doktora filozofii. W l. 1916-1918 mieszkał w Szwajcarii. W 1919 wrócił na Litwę. W 1925 zamieszkał w Wilnie, gdzie założył Towarzystwo św. Kazimierza i był jego przewodniczącym. W l. 1932-1939 był jednym z przywódców litewskiego ruchu narodowego i kulturalnego na Wileńszczyźnie. Redagował czasopismo „Menas ir Kultūra"; Był wikarym parafii św. Mikołaja, szambelanem papieskim; napisał i opublikował kilkanaście artykułów, m.in. o Wielkim Księciu Witoldzie (1926) i Leonie Sapieże (1935), studia o konkordacie (1932). Szykanowany w Wilnie, a niedoceniany na Litwie.Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

Trybų Lietuvos enciklopedija, t. 4. Vilnius 1988, s. 577; M. Jackiewicz, *Wileńska Rossa. Przewodnik po cmentarzu.* Olsztyn 1993, s. 170-171; E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 375.

W

Wajłowski (Wilowski) Jakow Dawid ben Zejew, ur. w 1845 w Kobryniu na Polesiu, zmarł w 1913 w Cfat, Izrael; rabin, komentator Talmuda. Uczył się w jesziwach na Wileńszczyźnie; w 1868 został rabinem w Ignalinie w powiecie święciańskim, w 1876 – w Bobrujsku na Białorusi, w 1881 był rabinem w Wilnie; później pełnił obowiązki rabina w Połocku, Kownie i Słucku, gdzie założył jesziwę. W 1903 wyjechał do USA, gdzie był rabinem w Chicago. W 1905 emigrował do Palestyny, osiedlił się w miejscowości Cfat, gdzie założył jesziwę.

Jewrejskaja elektronnaja enciklopedija.

Walentynowicz. Antoni ur. 10.11.1873 w Szklaryszkach k. Niemenczyna w powiecie wileńskim, zm. w lipcu 1944; ksiądz katolicki. Nauki początkowe pobierał w rodzinnych stronach, a w szkole średniej uczył się prawdopodobnie w Wilnie, gdzie też wstąpił do Seminarium Duchownego. Święcenia kapłańskie przyjął 11.12..1898 w Wilnie z rąk biskupa Stefana Zwierowicza. Pierwszą placówką jego była Druja, gdzie do 1901 był wikariuszem. Był to jedyny wikariat w jego życiu. Następnie był proboszczem w Zadorożu w dekanacie głębockim (1901-1910), skąd musiał odejść z powodu kłopotów z władzami carskimi. Potem krótko był proboszczem w Sokolanach (1910-1911), następnie w Zdzięciole (1911-1921) oraz w Korycinie (1921-1933). W 1933 przybył do Krypna i tu znalazł się pod urokiem nabożeństwa do Matki Boskiej Krypniańskiej, zwłaszcza w uroczystość Matki Boskiej Siewnej. On to nabożeństwo uporządkował i ubogacił. Opracował i wydał dwie książeczki: *Krypno i kościół krypniański* (Wilno 1935) oraz *Krypniański obraz Najświętszej Maryi Panny „Pocieszenia" łaskami słynący* (Krypno 1938), poprzez które propagował nabożeństwo do Matki Boskiej w Krypnie. Latem 1944, w czasie frontu, ks. Walentynowicz ukrywał się razem w wikariuszem na koloniach pod Długołęką. Chroniąc się przed czołgami niemieckimi skierował się w stronę Krypna i tam na polu między tymi miejscowościami zginął trafiony odłamkiem pocisku artyleryjskiego w głowę. Pochowany został na cmentarzu krypniańskim.

T. Krahel, „Czas Miłosierdzia".

Walmik Wincenty, syn Jana i Marianny, ur. ok. 1778 w Kryklach w powiecie szawelskim, zm. 21.08.1836 w Zaniemeniu; ksiądz katolicki, bernardyn. Jak podaje V. Biržiška, Walmik wstąpił do zakonu bernardynów i wkrótce wyjechał do Wigier, po pewnym czasie otrzymał zgodę papieża na wystąpienie z zakonu i został księdzem świeckim; do 1818 był wikariuszem w Wigrach, w 1818 – wikariuszem w Syntowtach; miał dobry głos, śpiewał basem, dlatego w 1818 zaproszono go do Wilna, gdzie został wikarym przy katedrze; od 1822 został wicekantorem katedry wileńskiej i godność tę pełnił do 1827, kiedy to otrzymał wezwanie na powrót do diecezji augustowskiej, jednakże tam nie wrócił, lecz wyjechał na Żmudź, do Olsiadów (Alsedziai), gdzie mieszkał przy kościele. Następnie wyjechał do Petersburga, gdzie mieszkał 2 lata czyniąc starania o powrót do Wilna. W czerwcu 1830 przyjechał do Wilna, lecz tu go nie zatrudniono, więc musiał powrócić do diecezji augustowskiej, gdzie również nie otrzymał posady w żadnej tamtejszej parafii; jako ksiądz emeryt przemieszki-

wał w różnych parafiach augustowskiej diecezji. W Wilnie wydał kilka utworów religijnych w języku litewskim, m.in. *Giesmes nobażnos* (Wilno 1819), *Kantyczkas Żemaytiszku*.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 357-363.

Wantuchowski Władysław Jan (do 1913 Wantuch), ur. 20.06.1895 w Krakowie, zm. 24.07.1961 w Bydgoszczy; ksiądz katolicki, jezuita. Był duszpasterzem w Stanisławowie, Czerniowcach, Łęczycy, Łodzi i Poznaniu; w l. 1936-1938 mieszkał w USA; w 1939 został rektorem kolegium w Wilnie, aresztowany w marcu 1942, więziony na Łukiszkach w Wilnie, w Pogryżowie na Żmudzi i w Szałtupiu; po II wojnie światowej w 1952 dyrektor misjonarzy ludowych, w 1955 został superiorem w Bydgoszczy, potem w Jastrzębiej Górze.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 417.

Wardomicze, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew p.w. św. Gieorgija (św. Jerzego), zbudowana w XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Warszewicki Stanisław, ur. ok. 1530 w Warszewicach k. Czerska, zm. 3.10.1591 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, organizator Akademii Wileńskiej. Studiował w Akademii Krakowskiej, potem w 1550 – w Wittenberdze, w 1554-1555 – w Padwie; po powrocie do Polski został sekretarzem królewskim, w 1562 przyjął święcenia kapłańskie, w 1567 wstąpił do zakonu jezuitów w Rzymie i do 1570 studiował tam teologię; w l. 1570-1572 organizował kolegium jezuitów w Wilnie, potem w 1579 – Akademię Wileńską; w l. 1570-1578 był rektorem kolegium jezuickiego w Wilnie; w 1582-1590 – rektorem kolegium w Lublinie; wyjeżdżał z misjami dyplomatycznym do Szwecji w 1574 i 1578; pozostawił bogatą korespondencję, publikowaną częściowo w XIX i XX w.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 418.

Wasiucionek Piotr, ur. w 1908, zm. w 1878; ksiądz katolicki. Był proboszczem w Kobylniku (Narocz), aresztowany w 1950, po zwolnieniu wrócił do swojej parafii, w 1962 zmuszony do wyjazdu do Polski.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 62.

Wasiuny, lit. Vosiūnai, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. NMP, drewniany, wzniesiony w 1921, bazylikowy, niski, szeroki, z wieżyczką nad apsydą, trójnawowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius 1993, s. 562.

Wazgird Kazimierz, ur. 10.02.1706 na Litwie, zm. 5.01.1774 Hotomyślu; ksiądz katolicki, jezuita, autor dramatów szkolnych. W l. 1723-1735 studiował w Akademii Wileńskiej, następnie w akademii wykładał, w l. 1763-1766 był rektorem. Jako wykładowca pracował w kolegiach jezuickich w Połocku, Krożach, Warszawie i Grodnie. W 1731 w Wilnie wystawiono jego dramat *Signaculum supra cor Lithuaniae*. Prawdopodobnie był też autorem dramatu *Scena post triste spectaculum in melis mutata* (1737).

V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*. Vilnius 1981, s. 217; M. Vaicekauskas, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 534

Weiss Leonard, ur. 16.01.1640 w Prusach, zm. 26.01.1703 w Krożach; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Nowicjat odbył w Wilnie w l. 1600-1662, filozofię w 1662-1664 i teologię w 1666-170 studiował w kolegium w Braniewie. Wykładał w Braniewie, Pułtusku, Warszawie i w l. 1685-1687

w Wilnie; w l. 1687-1690 był rektorem kolegium braniewskiego, wykładał prawo kanoniczne i teologię moralną w Warszawie i w l. 1692-1694 w Akademii Wileńskiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 420.

Welamin-Rutski zob. Rutski Jan

Wełymański (Wielemański) Kamil Władysław, ur. w 1910 w Nowikach w pow. zbaraskim, zm. w 1999; ksiądz katolicki, franciszkanin. Uczył się w Zbarażu i w Małym Seminarium we Lwowie (1929-1932). Do zakonu wstąpił w 1928, w 1937 został wyświęcony na księdza. Był wikariuszem w Czyszkach i Zaczepicach, od 1943 – proboszczem w Słobódce k. Lidy i kapelanem oddziału AK „Ragnera" (Czesława Zajączkowskiego). W 1945 został rektorem kościoła franciszkanów w Wilnie, prowadził tajną działalność społeczną. W 1949-1956 przebywał na zesłaniu w Kazachstanie. W 1958-1961 administrował kościołem w Jaszunach, potem – do 1991 był proboszczem w Miednikach. Starał się skutecznie o zwrot franciszkanom wileńskiego kościoła.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny. Wyd. 2. Bydgoszcz 2008, s. 561.

westiarki, zob. Zgromadzenie Sióstr Westiarek Jezusa.

Węsławinięta, obecnie Asławienty, wieś w d. powiecie oszmiańskim, 3 km. od Smorgoń, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński. Kościół katolicki p.w. św. Jana Chrzciciela wzniesiono w 1929. Po II wojnie światowej kościół zamknięto i urządzono w nim klub, który istniał do lat siedemdziesiątych XX w. Potem budynek rozebrano.

K. Uchowicz, *Kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela,* (w:) *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego.* Kraków 2005, s. 275-276.

Wiata, w d. powiecie brasławskim, obecnie rejon miorski, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki, drewniany, zbudowany w 1937. Obecnie opuszczony, w stanie ruiny.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Wiazyń, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Narodzenia NMP, wzniesiony w 1908 w stylu neogotyckim z elementami modernizmu.
Cerkiew prawosławna p.w. Pokrowskaja (Opieki NMP), zbudowana w drugiej połowie XIX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny

Wiażewicz Wacław, ur. 5.03.1729 na Litwie, zm. 7.08.1788 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita; do zakonu wstąpił w Wilnie w 1744. W Wilnie był w 1759-1760 – prefektem muzeum matematycznego, w 1763-1766 – profesorem filozofii, w 1766-1770 – misjonarzem dworskim biskupa wil. I. J. Massalskiego. W 1771 otrzymał sekularyzację papieską i został proboszczem w Malicach w diec. krakowskiej, w 1781 – kanonikiem łowickim. Wydał tezy z filozofii (Wilno 1766).

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 730.

Wichert Jan, ur. 2.07.1737 na Białorusi, zm. 1791 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, dramaturg. W 1754 wstąpił do zakonu jezuitów; w l. 1756-1758 uczył się w kolegium jezuickim w Słucku; w l. 1758-1760 wykładał retorykę w kolegium w Bobrujsku, w 1763-1765 – w kolegium w Połocku; w 1773 wykładał filozofię i geografię w Collegium Nobilium w Warszawie. Autor tragedii *Teodor*, wystawionej w 1764 w Pińsku; *Miłość ojczyzny albo Temistokles*, wystawionej w 1768 Bobrujsku oraz *Belizariusz* (Warszawa 1787). Zapisał Szkole Głównej Litewskiej bogatą kolekcję historii naturalnej.

A. Maldzis, *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi*, t. 1. Minsk 1984, s. 634;

W. Pazdniakou, *Wialikaje Kniastwa Litouskaje Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 448.

Wichert Michał Józef, ur. 27.09.1719 na Litwie, zm. po 1773; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. W 1738 wstąpił do zakonu jezuitów; wykładał retorykę, poetykę i historię w kolegium w Kownie w l. 1751-1752 i w Dyneburgu w 1752-1753; teologię moralną, język hebrajski i grecki – w Wilnie w 1753-1758; filozofię – w Wilnie w 1758-1761 i w Nowogródku w 1761-1764, teologię –w Wilnie w 1766-1767, scholastyczną i polemiczną teologię – w Braniewie w 1767-1768 i w Grodnie w 1768-1769; był sekretarzem prowicji litewskiej jezuitów w l. 1769-1772, rektorem domu 3. probacji przy kościele św. Rafała w Wilnie w l. 1772-1773. Autor pracy pt. *Propositiones ex uniwersa philosophia*, Wilno 1764.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 448.

Widze, w d. powiecie brasławskim, obecnie w rejonie brasławskim, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, murowany, wzniesiony w 1914 w stylu pseudogotyckim. Jest to budowla trójnawowa, z transeptem, wielobocznie zamkniętym prezbiterium. oraz dwiema zakrystiami. Dominujący akcent stanowią dwie wysokie wieże flankujące fasadę, nakryte spiczastymi dachami. Należą one do najwyższych wież kościelnych na obecnej Białorusi (59 m wysokości), zdecydowanie górują nad niską zabudową miasteczka i widoczne są z bardzo daleka. Pomiędzy nimi wznosi się zębaty fronton, podobne frontony zdobią szczyty transeptu. Wejście zdobi ostrołukowy portal, nad którym znajduje się duże okno ozdobione misterną rozetą. Ściany boczne, prezbiterium oraz narożniki wież i transeptu wzmacniają masywne, schodkowe szkarpy. Krawędź dachu zdobią liczne pinakle. W ścianach kościoła widać wmurowane w kilku miejscach pociski artyleryjskie z okresu pierwszej wojny światowej.

Molenna (cerkiew) starowierców p.w. Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, modernistyczna, zbudowana w 1910, mocno zniszczona podczas pierwszej wojny światowej; odbudowano ją w latach dwudziestych XX w. pod kierunkiem arch. Leona Witan-Dubiejkowskiego. Po drugiej wojnie światowej była zamknięta do lat osiemdziesiątych XX w. Jest to budowla z czerwonej cegły, na planie prostokąta, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium. Nad fasadą wznosi się trójkondygnacyjna wieża (ośmiobok na dwóch czworobokach) nakryta baniastą kopułą. Mniejsza, dwukondygnacyjna drewniana wieżyczka (ośmiobok na czworoboku) wieńczy prezbiterium. Elewacje zdobią lizeny, gzymsy i listwowe obramienia okien i drzwi. Jedną ze ścian bocznych wspierają dwie potężne, betonowe szkarpy.

Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi, t. 1. Minsk 1984, s. 615; G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*. Warszawa 2000, s. 96.

Widze, starowierska parafia (obszczina), założona w 1764 przez Stefana Afanasjewicza; wówczas tenże nastawnik Stefan poświęcił świątynię starowierską, pierwszą na terenie d. Wielkiego Księstwa Litewskiego; osiedlili się tam starowiecy-fiedosiejewcy, w 1816 nastawnikiem był Sawielij Wasiljew; w latach 30-tych XX w. parafia w Widzach liczyła 2600 wiernych.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Litwy. Kratkij istoriczeskij i biograficzeskij słowar'*. Vilnius 2005, s. 66.

Widziszki, lit. Vidiškės, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, Litwa. Kościół katolicki p.w. Nawiedzenia NMP, murowany, wzniesiony w 1906 w stylu neogotyckim, na planie krzyża, jednowieżowy, z niską pięcioboczną apsydą, jednonawowy.

K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos kataliku bažničios*. Vilnius 1993, s. 562š

Wierzbicki Feliks, ur. 14.01.1699 w woj. witebskim, zm. 24.04.1761 w Połocku, ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileń-

skiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1714, filozofię studiował w Połocku w 1716-1719, teologię w Warszawie w l. 1723-1727, uczył w szkołach jezuickich, był kaznodzieją w Nieświeżu i Mińsku, kapelanem na dworze Radziwiłłów w Nieświeżu w l. 1730-1735, w Akademii Wileńskiej – profesorem filozofii w l. 1735-1738, teologii scholastycznej, pozytywnej i polemicznej w l. 1741-1743; potem był rektorem kolegiów w Witebsku, Nieświeżu i Pińsku oraz regensem Alumnatu Papieskiego w Wilnie w l. 1752-1755.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 423.

Wierzbicki Kazimierz Józef, ur. 22.02.1704 w województwie witebskim, zm. 14.03.1755 w Żodziszkach; ksiądz katolicki, jezuita, pedagog. W 1719 wstąpił do zakonu jezuitów; w Akademii Wileńskiej wykładał retorykę w l. 1734-1735, filozofię w l. 1738-1741, teologię – w 1742-1745, prawo kanoniczne – w l. 1746-1752; był też wówczas regensem konwiktu szlacheckiego; w l. 1735-1737 wykładał retorykę w kolegium w Słucku; w l. 1752-1755 był rektorem kolegium jezuickiego w Żodziszkach; kierował budową kościoła w Żodziszkach i kaplicy w Tupalewszczyźnie; opublikował książkę pt. *Vita V.P. Ludovici de Bessuy*, Wilno 1738, ponadto wydał kazania.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 471.

Wierzbicki Paweł, ur. ok. 1585 na Litwie, zm. 20.07.1630 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. W 1616-1624 był profesorem teologii moralnej w Akademii Wileńskiej, w 1624-1625 – spowiednikiem kanclerza lit. S.A. Radziwiłła, potem – kaznodzieją w Warszawie i rektorem w Łomży.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996. s. 735.

Wierzbicki Wacław, ur. ?, zm. 08.1555; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Był kanonikiem wileńskim i sekretarzem królewskim na dworze Zygmunta Starego. 13.04.1534 prekonizowany biskupem żmudzkim. Przyczynił się do rozwoju religijnego i gospodarczego biskupstwa, w 1555 przeprowadził synod diecezjalny.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 477.

Wierzbicki Wiktor, żył w XVI w.; ksiądz katolicki, biskup łucki. W l. 1565-1567 był członkiem kapituły wileńskiej, w 1567 przeniesiony na stanowisko biskupa do Łucka.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 93; D. Tarandaitė, informacja elektroniczna.

Wierzchnie, Wierchnieje, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Spaso-Prieobrażenskaja (Przemieniena Zbawiciela), drewniana, zbudowana na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Wieżgajło Mikołaj, ur. ?, zm. 19.01.1533; ksiądz katolicki, biskup kijowski, biskup żmudzki. Pochodził ze szlachty trockiej, od 1510 w służbie wielkoksiążęcej, kanonik wileński w l. 1511-1520, dziekan wileński 1519, sekretarz wielkoksiążęcy 1524, proboszcz trocki 1526; pleban brzeski w 1511, ejszyski w 1519, remigolski w 1524, biskup kijowski w l. 1525-1531, biskup żmudzki 1531-1533, protonotariusz apostolski 1521, wikariusz generalny i oficjał wileński 1521. Prawdopodobnie był jednym z twórców I statutu Litewskiego z 1529.

J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w sredniowieczu.* Poznań 1972, s. 39; P. Nitecki, Biskupi *Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 479 .

Wijuk-Kojałowicz zob. Kojałowicz-Wijuk

Wilanowski Bolesław Ignacy, ur. w 1885, zm. w 1954; ksiądz katolicki, teolog, profesor Uniwersytetu Sstefana Batorego i Uniwersytetu Łódzkiego. Ukończył szkołę średnią i Seminarium Duchowne w Wilnie w 1907, tytuł magistra teologii uzyskał w 1911 w Akademii Duchownej w Petersburgu, stopień doktora – w 1913 na Uniwersytecie Wrocławskim, habilitował się w 1919 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie; od 1919 wykładał apologetykę, Pismo św., patrologię, historię dogmatów i metodologię nauk teologicznych na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, od 1920 był tam profesorem; w l. 1923-1926 redagował „Kwartalnik Teologiczny Wileński"; w 1930 uzyskał doktorat prawa kanonicznego, zrezygnował z obowiązków kapłańskich i wykładał prawo kościelne na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych USB i w Szkole Nauk Politycznych w Wilnie; był członkiem zarządu Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej, redaktorem „Ateneum Wileńskiego"; po II wojnie światowej był profesorem prawa kanonicznego i historii prawa na Uniwersytecie Łódzkim; opublikował wiele prac dotyczących historii Kościoła, prawa kanonicznego i konkordatów, m.in. *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymsko-Katolickiego* (Wilno 1928), *Rozwój historyczny procesu kanonicznego* (Wilno 1919).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 424.

Wilczyński Czesław, ur. w 1927, zm. w 1986; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Brasławiu.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 58.

Wilejka, miasto powiatowe, obecnie centrum rejonu, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, wzniesiony w l. 1906-1913, o cechach neoromańskich i gotyckich.Cerkiew prawosławna p.w. św. Maryi Egipskiej, zbudowana w 1865 w stylu rosyjskim.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Wilejka, d. w powiecie dziśnieńskim, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki, zbudowany w końcu XIX w., drewniany. Obecnie (XXI w.) w ruinie.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Wileńska katolicka diecezja (archidiecezja) – erygowana z inicjatywy Władysława Jagiełły przez Urbana VI bullą *Romanus pontifex* 12.03.1388 jako biskupstwo wchodzące w skład metropolii gnieźnieńskiej (do 1798), a następnie mohylewskiej (do 1925). Pius XI bullą *Vixdum Poloniae unitas* 28.10.1925 podniósł je do rangi archidiecezji, ustanawiając tam siedzibę metropolii i podporządkowując jej diecezje: łomżyńską i pińską. Po II wojnie światowej częścią archidiecezji w granicach Polski zarządzali administratorzy apostolscy, rezydujący w Białymstoku.

Biskupi ordynariusze wileńskiej diecezji: Andrzej z Krakowa (1386-1398), Jakub Plichta (1399-1407), Mikołaj z Gorzkowa (1408-1414), Piotr (1415-1421), Maciej z Trok (1422-1453), Mikołaj Dzierżkowicz (1453-1467), Jan Łosowicz (1468-1481), Andrzej Szeliga (1481-1491), Wojciech Tabor (1492-1507), Wojciech Radziwiłł (1507-1519), Jan z książąt litewskich (1519-1536), Paweł Algimunt Holszański (1536-1555), Walerian Protasewicz (1556-1579), Jerzy Radziwiłł (1579-1591), Bernard Maciejowski (1597-1598), Benedykt Woyna (1600-1615), Eustachy Wołłowicz (1616-1630), Abraham Woyna (1631-1649), Jerzy Tyszkiewicz (1649-1656), Jan Karol Dowgiałło (1656-1661), Jerzy Białłozor (1661-1665), Aleksander Sapieha (1667-1671), Mikołaj Stefan Pac (1682-1684), Aleksander Kotowicz (1685-1686), Konstanty Kazimierz Brzostowski (1687-1722), Maciej Józef Ancuta (1722-1723), Karol Piotr Pancerzyński (1724-1729), Mikołaj Jan Zienkowicz (1730-1762), Ignacy Jakub

Massalski (1762-1794), Jan Nepomucen Kossakowski (1798-1808), Hieronim Strojnowski (1814-1815), administrator diecezji Stanisław Siestrzeńcewicz, metropolita mohylewski (1816-1826), Andrzej Benedykt Kłągiewicz (1840-1841), administrator diecezji Jan Cywiński (1842-1846) biskup sufragan, Wacław Żyliński (1848-1856), Adam Stanisław Krasiński (1858-1863 – na wygnaniu 1883), administrator diecezji Józef Bowkiewicz (1863-1866), prałat wileński; aministrator diecezji Piotr Żyliński (1867-1882) ksiądz o złej sławie; Karol Hryniewiecki (1883-1889), Antoni Franciszek Audziewicz (1889-1895), Stefan Aleksander Zwierowicz (1897-1902), Edward von Ropp (1903-1917, w 1907 odsunięty z diecezji), administrator diecezji Kazimierz Mikołaj Michalkiewicz (1908-1917), Jerzy Matulewicz (1918-1925), Jan Cieplak (1925-1926) pierwszy arcybiskup; Romuald Jałbrzykowski (1925-1955, w Wilnie do 1945), arcybiskup.

Biskupi pomocniczy: Jakub z Miechowa (1512-1531), Jerzy Chwalczewski (1525-1536), Feliks z Kazimierza (1532-1554), Jerzy Albinus (1550-1570), Cyprian ze Środy (1572-1594), Jerzy Radziwiłł (1574-1579), biskup koadiutor; Mikołaj Pac (1602-1610), Abraham Woyna (1611-1626), Jerzy Tyszkiewicz (1627-1633), Stanisław Nieborski (1634-1644), Marcjan Tryzna (1639-1643), biskup koadiutor białoruski; Hieronim Sanguszko (1644-1655), Teodor Skuminowicz (1652-1668), biskup białoruski; Aleksander Sapieha (1655-1660), Gothard Jan Tyzenhauz (1661-1668), Maciej Słupski (1669-1696), biskup białoruski; Władysław Silnicki (1683-1692), Jan Kryszpin-Kirszensztein (1694-1695), Jan Zgierski (1696-1706), Wojciech Izdebski (1696-1703), biskup białoruski; Aleksander Horain (1704-1711), biskup białoruski; Maciej Józef Ancuta (1710-1717), Maciej Józef Ancuta (1717-1722), biskup koadiutor; Karol Piotr Pancerzyński (1712-1721), biskup białoruski; Bogusław Gosiewski (1722-1725), biskup białoruski; Jerzy Kazimierz Ancuta (1723-1737), Józef Sapieha (1737-1754), biskup koadiutor; Antoni Żółkowski (1744-1763), biskup białoruski; Tomasz Zienkowicz (1755-1790), biskup białoruski; Jan Stefan Giedroyć (1763-1765), biskup białoruski; Feliks Towiański (1766-1771), biskup białoruski; Stanisław Siestrzeńcewicz (1773-1782), biskup białoruski; Józef Kazimierz Kossakowski (1775-1781), biskup trocki; Piotr Aleksander Toczyłowski (1782-1798); Franciszek Gzowski (1782-1785), biskup trocki; Mikołaj Bykowski (1786-1795), Józef Kazimierz Kossakowski (1791-1794), biskup koadiutor; Adam Kossakowski (1795-1838), biskup kurlandzki; Dawid Zygmunt Pilichowski (1795-1803), Jerzy Połubiński (1796-1801), biskup trocki; Adam Kłokocki (1798-1808), biskup brzeski; Ignacy Houwalt (1804-?), biskup trocki; Nikodem Puzyna (1814-1819), Tadeusz Kundzicz (1815-1829), biskup trocki; Andrzej Benedykt Kłągiewicz (1830-1840), Jan Kajetan Cywiński (1840-1846), biskup trocki; Kazimierz Dmochowski (1840-1848), biskup kurlandzki; Ludwik Zdanowicz (1889-1897), Kazimierz Mikołaj Michalkiewicz (1923-1940), Mieczysław Reinys (1940-1953).

K. Misius, R. Šinkūnas Lietuvos katalikų bažnyčios: Žinynas. Vilnius 1993; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000.

Wileńska Prawosławna Samodzielna diecezja (eparchia) została założona w 1840, obejmowała gubernię wileńską, grodzieńską i od 1842 – kowieńską; pierwszym biskupem prawosławnej wileńskiej diecezji został Józef (Iosif) Siemaszko, z tytułem: arcybiskup litewski i wileński i archimandryta wileńskiego monasteru św. Trójcy; ówczesna wileńska diecezja prawosławna liczyła ok. 700 tys. wiernych.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 297-298.

Wileńskie Prawosławne Seminarium Duchowne zostało założone w 1860 przez arcybiskupa prawosławnego Józefa (Iosifa)

Siemaszkę; uczyło się wtedy ok. 200 seminarzystów.

W. Nowinskij, *Oczerk istorii prawosławija w Litwie*. Vilnius 2005, s. 300

Wileńskie Rzymsko-Katolickie Stowarzyszenie Litwinek św. Zyty, Vilniaus Lietuvaičių R.-Katalikų šv. Zitos Draugija; stowarzyszenie sług założył w 1905 w Wilnie Józef Montwiłł, początkowo należały do niego też Litwinki; w 1913 działacze litewscy – P. Staražninskaitė, J. Stulginskaitė, M. Malinauskaitė i inni – założyli nowe stowarzyszenie – Wileńskie Rzymsko-Katolickie Stowarzyszenie Litwinek św. Zyty, przewodniczącym został ks. Pranas Bieliauskas, sekretarzem ks. Vincas Zajančkauskas; celem stowarzyszenia była pomoc materialna i moralna, a szczególnie opieka religijna nad służącymi-Litwinkami; stowarzyszenie organizowało w murach franciszkańskich kursy szycia i gotowania; w 1927 zakupiono budynek przy ul. Św. Mikołaja 9; w 1937 stowarzyszenie liczyło ok. 206 członkiń.

A. Juškevičius, J. Maceika, *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius 1991, s. 239-240.

Wiliski Cyprian, zob.: Cyprian ze Środy.

Wilkinowicz Ignacy, ur. 28.01.1690 na Żmudzi, zm. 31.12.1757 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1707; filozofię studiował w Akademii Wileńskiej w l. 1711-1714, teologię – w kolegium w Warszawie w l. 1715-1719; wykładał w Warszawie, Połocku, Pińsku; w Akademii Wileńskiej w l. 1729-1731, potem – w Braniewie; był regensem Seminarium Duchownego w Braniewie i Wilnie w l. 1742-1746, także rektorem kolegiów w Nieświeżu i Pińsku; instruktorem 3. probacji w Nieświeżu i Wilnie (w l. 1749-1750); opublikował *Tractatus theologicus de Deo Uno et Trino...* (Wilno 1739).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 425.

Wilkoski Ludwik, ur. 17.02.1888 w Krzywaczce k. Myślenic, zm. 6.03.1970 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował historię i geografię na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie i na Uniwersytecie Jagiellońskim; w l. 1923-1925 uczył religii i języka polskiego w Gimnazjum Ojców Jezuitów w Wilnie, potem w Pińsku; jesienią 1939 wrócił do Wilna, skąd został skierowany w okolice Lidy, gdzie obsługiwał pobliskie kościoły; w 1941 z uwagi na stan zdrowia wrócił do Wilna, gdzie w 1942 został aresztowany i uwięziony na Łukiszkach, następnie przebywał w obozie w Pogryżewie (Pagrižuvis); po II wojnie światowej pracował w Warszawie i Poznaniu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 425

Wilno.

Cerkwie prawosławne i unickie:

Cerkiew p.w. **Św. Aleksandra Newskiego**, (ul. d. Słowiańska/Warszawska, obecnie skrzyżowanie Gudų/Lenkų); w 1898 władze carskie rozebrały cerkiew św. Aleksandra Newskiego w Petersburgu i przewiozły do Wilna, gdzie zmontowano ją na przedmieściu Nowy Świat, za dworcem kolejowym (niedaleko nowej rezydencji rosyjskiego generał-gubernatora). W 1909 wywieziono do muzeum w Moskwie ikonostas cerkwi i zamontowano inny, przywieziony z cerkwi garnizonowej w Rydze. Po drugiej wojnie światowej cerkiew była zamknięta;

cerkiew p.w. **św. Eufrozyny (Jefrosinii)**, (ul. d. Beliny, obecnie Liepkalnio 19), wzniesiona w 1838 na cmentarzu prawosławnym; jest to cerkiew cmentarna;

cerkiew p.w. **Świętego Ducha**, (ul. d. Ostrobramska, obecnie Aušros Vartų 10). Na tym miejscu w 1597 zbudowano cerkiew drewnianą, następnie w 1638 wzniesiono cerkiew murowaną na wzór kościoła św. Kazimierza, która w 1749 spłonęła, pozostały tylko mury. W l. 1749-1753 J.K. Glaubitz cerkiew przebudował i ozdobił w stylu rokokowym. Jest to świątynia na planie krzyża, trójnawo-

wa, z transeptem, półkoliście zamkniętym prezbiterium i dwiema niskimi, również półkoliście zamkniętymi zakrystiami. Nad skrzyżowaniem naw wznosi się potężna kopuła na okrągłym bębnie. Dość skromnie ozdobioną dwukondygnacyjną fasadę z niewielkim przedsionkiem wieńczą dwie niskie wieżyczki. Głównym elementem dekoracji elewacji są pilastry i prostokątne wnęki. Najwspanialszym elementem wyposażenia wnętrza jest wspaniały późnobarokowy wielokondygnacyjny drewniany ikonostas z l. 1753-1756, przypominający formą barokowe ołtarze kościelne, zaprojektowany przez arch. Jana Krzysztofa Glaubitza. W latach 1826-1851 wykonano podziemną kryptę, gdzie pochowano szczątki prawosławnych męczenników – Jana, Eustachego i Antoniusza. Obok cerkwi są dwa budynki klasztorne: męski (bliżej ulicy) i żeński. Oba budynki pochodzą z XVI w., przebudowano je w latach 1842-1844. Jest to jedyny prawosławny monaster na Litwie;

cerkiew p.w. **św. Katarzyny Męczennicy** na Zwierzyńcu, (ul. d. Fabryczna, obecnie Birutės 20), zbudowana wg projektu Mikołaja Czagina w 1872 poświęcona pamięci Katarzyny Potapowej z Obolenskich, żony generał-gubernatora Aleksandra Potapowa, która zmarła w Wilnie w 1871. Jest to świątynia niewielka, na planie kwadratu, z wieżyczką zwieńczoną krzyżem.Obecnie nieczynna;

cerkiew prawosławna p w. **św. św. Konstantyna i Michała -Romanowowska**, (ul. d. Wielka Pohulanka, obecnie J.Basanavičiaus 27), została wzniesiona w 1913 na wzgórzu Pohulanki w 300-lecie panowania dynastii Romanowych w Rosji wg projektu Władimira Adamowicza i Aleksandra Szpakowskiego; jest świątynią ciekawą stylowo, niektórzy uważają ją za najpiękniejszą w Wilnie;

cerkiew prawosławna p.w. **św. Michała**, (ul. d. Kalwaryjska, obecnie Kalvarijų), została wzniesiona w 1884. Przy niej powstała parafia i szkoła. Podczas pierwszej wojny światowej Niemcy zabrali cerkiew na rzecz elektrowni miejskiej, w okresie międzywojennym próbowano ją rewindykować, po drugiej wojnie światowej była nieczynna; po 1991 przekazana wiernym;

cerkiew prawosławna p.w. **św. Mikołaja**, (ul. d. Wielka, obecnie Didžioji 12), zbudowana w 1514 przez hetmana litewskiego Konstantego Ostrogskiego w stylu gotycko-bizantyńskim. W latach 1609-1827 należała do unitów. Po pożarach w l. 1747 i 1748 wg projektu Jana Krzysztofa Glaubitza odbudowano barokowy fronton, podwyższono wieże, ozdobiono pilastry. W 1865 r. z rozkazu Murawjowa cerkiew wg projektu Aleksandra Rezanowa przebudowano. Dobudowano wtedy dwie apsydy i kwadratową kaplicę. Jest to świątynia jednonawowa, z nawą na planie zbliżonym do kwadratu i trzema apsydami w części ołtarzowej. Przed fasadę wysunięte są przylegające do naroży kaplica i wieża. Kaplica jest dwukondygnacyjna, masywna i niska, nakryta sferyczną kopułą. Wieża natomiast jest wielokondygnacyjna i bardzo wysoka, nakryta spiczastym dachem namiotowym. Elewacje świątyni zdobią pasy kolorowej cegły, lizeny, fryz arkadowy, różnego kształtu nisze, kokoszniki, listwowa oprawa okien i okazały portal przy wejściu. W apsydach prezbiterium zachowały się gotyckie sklepienia kryształowe;

cerkiew prawosławna p.w. **św. Praksedy** lub **Paraskiewy** (Piatnicka) stoi przy ul. Didžioji nr 2, wzniesiona w 1345 r. W 1611 przekazano świątynię unitom, którzy o nią nie dbali i wkrótce cerkiew zamieniono w karczmę. Po zajęciu Wilna w 1655 przez wojska moskiewskie cerkiew wyremontowano. W l. 1705 i 1707 świątynię odwiedził car Piotr I. Podobno w 1707 ochrzczono w tej cerkwi Murzyna Hannibala, pradziada poety Aleksandra Puszkina. Na zewnętrznej ścianie jest tablica informująca o tym fakcie. W XIX w. cerkiew znowu uległa zniszczeniu. W 1864 gubernator Michał Murawjow-Wieszatiel zbudował na starych fundamentach wg projektu arch. Mikołaja Czagina nową cerkiew w stylu bizantyjskim, posiada też formy eklektyczne. Dziś w cerkwi mieści się mała galeria sztuki;

cerkiew prawosławna p.w. **Św. Św. Piotra i Pawła** w Nowej Wilejce, (ul. d. 3 Maja, obecnie Kojelavičiaus 148), drewniana, wzniesiona w l. 1903-1908;

cerkiew prawosławna p.w. **Przeczystej Bogurodzicy** (sobor Prieczistienskaja), (ul. d. Św. Anny, obecnie Maironio 12). Według podania na tym miejscu cerkiew prawosławną założyła w 1314 księżna Julianna, żona księcia Olgierda, i po śmierci została w niej pochowana. W 1415 cerkiew podniesiono do godności soboru. W latach 1511-1522 zniszczoną cerkiew odbudował książę Konstanty Ostrogski. W 1615 pochowano tu Helenę, żonę króla Aleksandra, inne źródła podają, że pochowano ją w nieistniejącej cerkwi Spasa (Zbawiciela), która stała obok d. bramy Spaskiej, w pobliżu cerkwi Przeczystej Bogurodzicy. W 1609 w tej cerkwi metropolita Hipacy Pociej ogłosił unię kościelną i odmówił modlitwę za papieża. W latach 1610, 1716, 1748 cerkiew niszczyły pożary. W 1785 świątynię zrekonstruowano, a w 1808 władze rosyjskie przekazały budynek uniwersytetowi, który w jego murach urządził salę anatomiczną, klinikę i muzeum weterynaryjne. W 1842 w d. cerkwi umieszczono koszary wojskowe. Z rozkazu Michała Murawjowa-Wieszatiela, gubernatora wileńskiego, w latach 1865-1868 na miejscu dawnej cerkwi zbudowano według projektu architektów Aleksandra Rezanowa i Mikołaja Czagina nową świątynię prawosławną w stylu gruzińskim. Jest to budowla trójnawowa, wzniesiona na planie zbliżonym do kwadratu z trzema, wielobocznie zamkniętymi apsydami. Nad środkową częścią nawy głównej wznosi się kopuła na wysokim wielobocznym bębnie. Fasadę, ozdobioną fryzem arkadowym i prostokątnymi wnękami, flankują dwie okrągłe wieżyczki. Wewnątrz na marmurowych płytach wyryte są nazwiska żołnierzy rosyjskich poległych w walkach z Polakami i Litwinami w latach 1863-1864. Cerkiew jest czynna;

cerkiew prawosławna i unicka p.w. **Świętej Trójcy**, (ul. d. Ostrobramska, obecnie Aušros Vartų 9), ufundowana w 1514 przez Konstantego Ostrogskiego na pamiątkę zwycięstwa nad wojskami moskiewskimi pod Orszą. Na tym miejscu stała drewniana cerkiewka wzniesiona, jak głosi legenda, przez księżnę Juliannę, żonę Olgierda, ku czci rzekomych pierwszych męczenników prawosławnych: Iwana, Antonina i Jewstafija (Jana, Antoniusza i Eustachego). Cerkiew, pierwotnie gotycka, ma trzy nawy równej wysokości i trzy półkoliste apsydy. Przebudowana przez Glaubitza po pożarze 1748, uzyskała elementy rokokowe – dwie lekkie wieżyczki i bramę wiodącą do klasztoru, zbudowaną w 1761. W latach 1608-1827 cerkiew i klasztor należały do bazylianów, zakonników unickich. W 1622 wojewoda połocki S. Korsak-Gołubicki dobudował przy północnej fasadzie kaplicę. W 1628 Jan Kolendo, pisarz WKL, ufundował w południowej części cerkwi kaplicę św. Krzyża. W połowie XVII w. Janusz Tyszkiewicz, wojewoda wileński, obok zakrystii dobudował kaplicę z kryptą grobową. Po kasacji zakonu bazylianów w 1827 cerkiew przekazano prawosławnym. W czasach sowieckich cerkiew była zamknięta. Obecnie przekazano ją przybyłym ze Lwowa bazylianom, którzy w jednej z kaplic odprawiają mszę św. dla mieszkających w Wilnie grekokatolików. Obok cerkwi wznosi się wysoka **dzwonnica**, wzniesiona w XVI w., przebudowana po pożarze w 1748 r. Wewnątrz znajduje się płaskorzeźba nagrobna burmistrza Wilna Anastazego Bragi i jego syna Antoniego (koniec XVI w.). **Klasztor Bazylianów** wzniesiono na początku XVI w. razem z cerkwią, później kilka razy przebudowywano. W XVI-XIX w. działała tu drukarnia prawosławna, w 1596 r. wydano pierwszy wschodniosłowiański elementarz Wawrzyńca Zizaniusza (Ławrentij Zizanij). Pierwsze piętro w lewym skrzydle zabudowań klasztornych rząd carski na początku XIX w. zamienił na więzienie. Tutaj w latach 1823-1824 więziony był Adam Mickiewicz wraz z przyjaciółmi filaretami. Przypomina o tym tablica pamiątkowa w języku litewskim i polskim

nad wejściem do Celi Konrada. Tu więziono w 1831 uczestników powstania oraz w latach 1838-1839 Szymona Konarskiego. W okresie międzywojennym była tu siedziba wileńskiego oddziału Związku Literatów Polskich. Obecnie wszystkie pomieszczenia klasztorne zostały przekazane zakonnikom bazylianom;

cerkiew prawosławna p.w. **Zwiastowania NMP – Znamienska** na Zwierzyńcu, (ul.d.Witoldowa, obecnie Vytauto 21), zbudowana wg projektu arch. Michała Prozorowa w l. 1899-1903 w stylu bizantyjskim, z kilku różnej wielkości baniastymi kopułami, osadzonymi na różnych poziomach; cerkiew ta przypomina bryłę soboru św. Wasyla w Moskwie.

Cerkiew (molenna) staroobrzędowców p. w. **Opieki Matki Boskiej** (Pokrowskaja), (ul. d. Nowoświecki Lewy zaułek, obecnie Naujininkų 24), zbudowana obok cmentarza staroobrzędowców w l. 1830-1835, w 1838 poszerzona. W 1900 kupiec Pimienow wzniósł świątynię murowaną, w stylu rosyjskim, z wieżą nad fasadą, z kopułą zwieńczoną krzyżem staroobrzędowców oraz wieżyczką nad prezbiterium.

Wilno.

Kaplice katolickie:

Kaplica cmentarna p.w. **Św. Wincentego a Paulo** na **Cmentarzu św.św. Piotra i Pawła** na Antokolu, zbudowana w centrum cmentarza na wzgórzu w stylu klasycystycznym, poświęcona 3 listopada 1811 roku. Kaplicę fundacji Teresy Andrzejkowiczowej i jej męża zbudował kanonik laterański, prałat katedry wileńskiej, J. F. Śliwiński. Kaplicę wieńczy nad fasadą niewielka barokowa wieżyczka z żelaznym krzyżem, w wieżyczce dawniej był dzwon. Wewnątrz kaplicy był ołtarz z drewnianym krzyżem i obrazem św. Wincentego a Paulo;

kaplica cmentarna na Cmentarzu Bernardyńskim na Zarzeczu, zbudowana została przez kustosza wileńskiego klasztoru bernardynów Cypriana Wiszniewieckiego w 1826-1827; kaplicę projektował prawdopodobnie arch. Józef Poussier, a budowę dokończył arch. Karol Gregotowicz. Kaplica jest obecnie w stanie postępującej ruiny. Poprzednio miała przystosowany do rzeźby terenu cmentarza cokół, okazały przedsionek ze schodami po obu stronach. Schody miały drewnianą balustradę. Pod przedsionkiem były drzwi z metalową ażurową kratą, prowadzące do sklepu grzebalnego, w którym były kolumbaria z 51 niszami grzebalnymi. Strop sklepienia wspierał się na filarach. Obecnie otwór drzwiowy, prowadzący do sklepu grzebalnego, jest zamurowany. Dzięki wysokiemu cokołowi kaplica posiada wydłużone, lekkie proporcje. Pion fasady podkreślają i jej płaszczyznę rytmicznie dzielą cztery pilary. Poddasze budynku ma ząbkowany karnisz. Ołtarz kaplicy został namalowany na tylnej ścianie. Miał on osobno stojącą mensę oraz przymocowaną do ściany figurę Chrystusa Ukrzyżowanego. Organy zamontowano w połowie XIX w., wówczas też ustawiono katafalk;

kaplica cmentarna na Rossie. Zbudowana została w l. 1841-1850 według projektu architekta Tomasza Tyszeckiego, staraniem księdza Józefa Bohdanowicza i prof. Jana Waszkiewicza. Budynek kaplicy założony na planie prostokąta (o wymiarze ok. 13,20 x 10,45) z przyległą wieżą (o szerokości 5,40m). Dwukondygnacyjna ta budowla składa się z półzagłębionej krypty, dostępnej osłoniętymi schodami od strony wschodniej, oraz przyziemia na podwyższonym poziomie, dostępnego otwartymi schodami od głównej strony zachodniej. Szeroka, prostokątna budowla kaplicy ze stosunkowo niskim dachem trójspadowym i świetlikiem-latarnią ma proporcje wyraźnie klasycystyczne, przybrane w neogotycką dekorację i jedynie wyniosła wieża uzupełnia jej „gotyckość". Elewacje podzielone są pilastrami i blendami prostokątnymi i ostrołukowymi oraz zwieńczone złożonym fryzem arkadowym na całej długości wraz ze skosami szczytu. Niski szczyt, ozdobiony trójluczną blendą, wznosi się nad neogotyckim portalem wejściowym. Dobudo-

wana wieża w dolnej części swej kondygnacji powtarza ten sam detal architektoniczny wzbogacając o motywy zaczerpnięte z wileńskiego kościoła Bernardynów. Górna część wieży tworzy otwartą galerię dzwonnicy, otoczonej balustradą z czterema dwukondygnacyjnymi przyporami-filarami. Cztery otwory okienne zwieńczone są wimpergami, a całość wysokim ostrosłupowym hełmem;

kaplica grobowa Jeleńskich na Rossie. Znajduje się za bramą z prawej strony, przy alejce głównej. Jest to budowla pseudogotycka, zbudowana na przełomie XIX/XX wieku. Założona na planie kwadratu z dodaniem trójbocznego zakończenia od strony wschodniej, odznacza się dobrym detalem i proporcjami. Elewacja główna z przyporami i ostrołukowymi oknami o bogatym detalu pseudogotyckim, ujęta bocznymi filarami z wieżyczką – fialą pośrodku. Ostrołukowy portal ujęty w dwie fiale z oknem-blendą w górnej części. Lico ścian ceglane, cokół tynkowany, detal fial z zaprawy cementowej, stromy dach pokryty dachówką. W portalu żelazne neogotyckie drzwi. Cokół ściany północnej z gzymsem wygiętym w wimpergę z kwiatonem podzielony jest niskimi kolumienkami o romańskich głowicach na 3 pola z wnękami na tablice, z których tylko dwie zawierają napisy: *Alina Jeleńska 1848-1905*, *Mieczysław Jeleński 1834-1902.*;

kaplica grobowa Vileišisów (Wilejszysów) na Rossie. Znajduje się na północnym zboczu wzgórza, przy wiodącej w górę alejce, zbudowana w początku XX w. w formach pseudogotyckich. Jest to wysoka i smukła budowla (ok. 12 m. wysoka od poziomu ścieżki do wierzchu krzyża), od tyłu oparta jest dodatkowo na wysokim cokole, wtopionym w zbocze mieszczące kryptę z niszami w formie kolumbarium. Ma bogaty detal architektoniczny w postaci: profilowanego cokołu, boniowanych ścian i gzymsu głównego, wielkiego portalu i wieżyczki-sygnaturki nad wysokim wieżowym dachem, krytym łuską cynkową. Portal główny, ostrołukowy, obrzeżony parą kolumn neogotycko-romańskich z wysokim eklektycznym tympanonem z wimpergą zamykają żelazne, ozdobione kute dwuskrzydłowe drzwi z kratą nadświetla i nadprożem z napisem: *Petro Vileišio giminės kapai.*;

kaplica Fryderyka Niszkowskiego na d. cmentarzu ewangelickim (między ul. d. Mała Pohulanka-Kamienna-Objazdowa, obecnie K. Kalinausko-Akmenų – V. Mykolaičio-Putino), zbudowana w 1816 lub 1818 wg projektu Karola Podczaszyńskiego. Jest to budowla w stylu klasycystycznym, na planie prostokąta, o ścianach pokrytych boniowaniem. Po likwidacji w l. 60-tych XX w. cmentarza ewangelickiego, kaplicę pozostawiono, w 1975 odrestaurowano wg projektu arch. R. Gibavičienė;

kaplica Ostrobramska. Ostra Brama jest jedyną ocalałą bramą obronną. Zbudowana w latach 1502-1522, nazywana była początkowo Miednicką, ponieważ stąd prowadziła droga do Miednik Królewskich i dalej do Oszmiany i Mińska. Później zaczęto nazywać ją Ostrą, ponieważ prowadziła na przedmieście zwane Ostrym Końcem. W źródłach notowana od 1514 r. Jej litewska nazwa „Aušros vartai", co znaczy „Brama zaranna". Brama jest wysoka, czworoboczna, pokryta dachem z attyką polską, ozdobioną motywami architektonicznymi i figurami dwóch gryfów, trzymających tarczę z Pogonią. W XVIII w. były tu ciężkie wrota żelazne, których ślady pozostały do dziś. Pod gzymsem widnieje prawdopodobnie głowa Hermesa, patrona kupców i złodziei, oraz pięć okrągłych strzelnic i wnęka, w której znajdował się obraz Chrystusa, przeniesiony później do katedry. Obecnie na tym miejscu znajduje się fresk. W części wschodniej zachował się spory odcinek muru miejskiego z otworami strzelniczymi. Od strony miasta znajduje się kaplica z obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej, który pierwotnie zawieszony był na bramie od strony zewnętrznej. W 1672 r. karmelici wybudowali nad bramą drewnianą kaplicę, w której zawiesili obraz Matki Boskiej. W 1715 r. kaplica spłonęła, ale

obraz uratowano. Na miejscu drewnianej zbudowano murowaną w stylu barokowym. W tej kaplicy umieszczono obraz NMP. W 1764 r. dobudowano zakrystię, a w 1799 r. Piotr de Rossi zaprojektował do niej murowane schody. W 1829 r. kaplicę przebudowano w stylu późnoklasycystycznym, a w latach 1927-1932 odrestaurowano. Wizerunek przedstawia Madonnę bez Dzieciątka – twarz Maryi pociągła, głowa lekko pochylona w prawo, szyja smukła, oczy półprzymknięte, ręce skrzyżowane na piersiach. Odziana w płaszcz zielonawo-niebieski, tunika fałdzista, czerwona o zawiniętych szerokich rękawach. Głowa przykryta białą chustą, a szyja szalem. Tło obrazu brązowe, głowa Maryi otoczona promienną aureolą. Już około 1671 obraz przystrojono w srebrne, ręcznie kute, złocone w ogniu szaty, obsypane kamieniami: różami, tulipanami, goździkami. U dołu obrazu widzimy wielki srebrny półksiężyc. Obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej znany jest wśród katolików na całym świecie. Kaplicę wyłożono srebrnymi wotami, których jest ok. 8 tys. Na prawym filarze zawieszona jest srebrna plakietka ofiarowana przez marszałka Józefa Piłsudskiego z napisem: ***Matko, dziękuję Ci za Wilno***. Wokół kaplicy wykute w srebrze słowa litanii do Matki Boskiej. Kaplica jest niewielka, sklepiona łukami, oświetlona przez trzy duże okna, opatrzone żelazną balustradą. Na tympanonie znak Opatrzności Bożej, a nad nim sygnaturka zwieńczona krzyżem. Niżej napis łaciński: *Mater Misericordia, sub Tuum Praesidium confugimus*. (Matko Miłosierdzia, pod Twoją obronę uciekamy się). W 1993 r. podczas pielgrzymki na Litwę, papież Jan Paweł II modlił się w kaplicy i oddał szczególną cześć NMP (zob. też Obraz NMP Ostrobramskiej oraz Ostra Brama);

Wilno.
Kaplice prawosławne:

kaplica prawosławna św. Aleksandra Newskiego, zbudowana w stylu rosyjskim, z inicjatywy cara Aleksandra II, według projektu architekta Mikołaja Czagina na skwerze Świętojerskim (d. Orzeszkowej, dziś Savivaldybės) w 1865, była symbolicznym mauzoleum żołnierzy rosyjskich, poległych podczas dławienia powstania styczniowego na Litwie; wewnątrz była bogato zdobiona, z wieloma ikonami, mozaikami i freskami. Na ścianach, w obramieniach z kolumienek, umieszczone były tablice z nazwiskami rosyjskich „bohaterów, poległych w obronie ojczyzny i wiary prawosławnej" w latach 1863-1864. Podczas ewakuacji wojsk rosyjskich z Wilna w 1915 kapliczkę pozostawiono, a w 1919 zniszczyli ją bolszewicy. W latach dwudziestych na miejscu kapliczki władze Wilna urządziły fontannę, a plac otrzymał imię Elizy Orzeszkowej;

kaplica prawosławna Repninowska, (ul. d. Zakretowa, obecnie M.K. Čiurlionio 91), stoi na skraju parku, wzniesiona w l. 1799-1800 dla żony wileńskiego generała-gubernatora Nikołaja Repnina. Kapliczkę projektowali Pietro Rossi i Karol Szyldhauz. W 1809 kapliczkę odnowiono; podczas wojny 1812 mocno ucierpiała. Zniszczeniu uległy pozłacane wrota oraz obraz Franciszka Smuglewicza *Zmartwychwstanie Chrystusa*. W 1817 została odnowiona. Jest to budowla na planie kwadratu 6,6 m x 6,5 m, w stylu klasycystycznym, o sklepieniu krzyżowym; północną i południową fasadę zdobią pilastry; drzwi do kaplicy znajdują się po stronie zachodniej;

kaplica prawosławna-mauzoleum p.w. **św. Barbary** w Markuciach (obecnie Markučiai), zbudowana w l. 1903-1906 z fundacji Grigorija i Warwary z Mielnikowów Puszkinów;

kaplica Suzinowska lub kaplica-kostnica, wzniesiona na przykościelnym dziedzińcu kościoła Franciszkanów (ul. Trocka) w 1708 przez Michała Suzina. Kapliczka ma kształt małego kościoła na planie krzyża greckiego, którego ramiona stanowią trzy półkoliste barokowe apsydy. Fasadę, ozdobioną pilastrami i profilowanymi gzymsami, wieńczy fronton ze spływami wolutowymi. Po konfiskacie

kościoła kapliczka stopniowo ulegała zniszczeniu. Dopiero w 1904 z inicjatywy inż. D. Błażewicza została odrestaurowana. Po drugiej wojnie światowej władze ją zamknęły. W 1969 kapliczkę odnowiono.

Wilno.
Kapliczki:

kapliczka Chrystusa – stała na Śnipiszkach, za Zielonym Mostem, przed kościołem p.w. św. Rafała Archanioła, na niewysokim zadrzewionym pagórku; była to budowla czworoboczna ze sklepioną altaną, w której znajdowała się figura Chrystusa dźwigającego krzyż. Kapliczkę wzniesiono po 1720 roku, tj. po epidemii dżumy w Wilnie. W 1950 kapliczkę zburzono, pagórek zrównano, a w tym miejscu obecnie są schody prowadzące do centrum handlowego;

kapliczka erekcyjna na Cmentarzu Bernardyńskim przy ul. Żwirowa Góra (Žvirgždinų) na Zarzeczu, zbudowana w 1810, odnowiona w 1849 prawdopodobnie przez Dominika Szamotulskiego. Jest to trójkondygnacyjny budynek czworoboczny. Pierwszą kondygnację tworzy masywny cokół, którego brzegi są pokryte blachą. Na wschodniej jego stronie umieszczona była tablica pamiątkowa z napisem informującym o założeniu cmentarza i odnowieniu kaplicy. Drugą kondygnację tworzą masywne filary, których dwie zewnętrzne strony miały ozdoby z tynku w stylu rustykalnym. Na importach tych trzech filarów wsparte są cztery niskie łuki oraz strop kaplicy. Dzięki temu powstaje wrażenie, że ściany kapliczki stanowią cztery łuki, wspierające fryz, karnisz oraz pokryty blachą dach czterostokowy. Dach kaplicy uwieńczony jest niewielką latarnią, na której szczycie w promienistej aureoli wkomponowany został monogram zakonu bernardynów – IHS, tj. Jezus Zbawiciel Ludzi;

kapliczka Św. Jacka, (ul. d. Wielka Pohulanka, róg Św. Jacka, obecnie J.Basanavičiaus 53/Jovaro 1), barokowa, zwieńczona rzeźbą św. Jacka z brązu (2 m, 130 kg), trójkondygnacyjna, piętra dzielą karnisze z daszkami. Pierwszą kapliczkę drewnianą w tym miejscu prawdopodobnie w 1501 postawili dominikanie. W 1762 z inicjatywy dominikanów zbudowano nową murowaną kapliczkę z drewnianą rzeźbą św. Jacka, ok. 1840 kapliczka uległa zniszczeniu, w 1843 kosztem Jana Kazimierza Wilczyńskiego i innych wilnian została odbudowana; w 1901 restaurowana, postawiono wówczas nową, brązową rzeźbę św. Jacka dłuta Bolesława Bałzukiewicza. Drewnianą rzeźbę przeniesiono do kościoła św. Jakuba i Filipa na Łukiszki, podczas drugiej wojny światowej zaginęła;

kapliczka przydrożna, (ul. d. Żwirki i Wigury, obecnie S. Dariaus ir S. Girėno 10), klasycystyczna, wzniesiona w pierwszej połowie XIX w., czworoboczna, na wysokim cylindrycznym cokole, z arkadami, nakryta czterospadowym dachem;

kapliczka Ukrzyżowanego Zbawiciela, (na skrzyżowaniu ulic d. Zarzecznej, Popławskiej i Młynowej, obecnie Užupio, Paupio i Malūnų); na tym miejscu w końcu XVI w. stała cerkiewka prawosławna p. w. św. św. Piotra i Pawła, spłonęła w 1610 i nie została odbudowana. Na jej miejscu około połowy XVIII w. postawiono krzyż, a w połowie XIX w. wzniesiono kapliczkę Ukrzyżowanego Zbawiciela w stylu pseudogotyckim, w środku kapliczki była figura Ukrzyżowanego Chrystusa, w 1908 kapliczkę odnowiono. W 1946 podczas rekonstrukcji ulicy Zarzecznej kapliczkę zniesiono. Nieco wyżej 21 marca 2002 artyści mieszkający przy ul. Zarzecznej ustawili na wysokiej, 8,5 m, kolumnie rzeźbę Anioła Zarzecza, dłuta rzeźbiarza Romana Vilčinskasa;

kapliczka Św. Weroniki stała na skrzyżowaniu ulic d. Antokolskiiej i Sapieżyńskiej, obecnie Antakalnio i Sapiegos; w części parterowej była figura Matki Boskiej trzymającej na kolanie ciało Chrystusa (Pieta), na piętrze – figura klęczącej św. Weroniki. Obie rzeźby ustawiono na początku XX w. na miejscu dawnych figur. Kapliczkę wzniesiono na pamiątkę w 1710 epidemii dżumy. W 1947 pod-

czas poszerzania ulicy Antokolskiej kapliczkę zburzono;

kapliczka Zbawiciela stała naprzeciwko kościoła p.w. św. św. Piotra i Pawła: na parterze stał drewniany krzyż, na piętrze figura Matki Boskiej z siedmioma mieczami przekłuwającymi serce. Kiedy kapliczkę postawiono – nie wiadomo. W 1866 została odrestaurowana, pokryta dachem. W 1947 władze komunistyczne kapliczkę usunęły.

Wilno. Kenesa karaimska, ul. Grodzka (dziś Liubarto), na Zwierzyńcu (Žverynas), zbudowana według projektu Michaiła Prozorowa w l. 1913-1923 w stylu orientalnym na miejscu dawnej świątyni drewnianej. Jest to budowla na planie prostokąta. Nad przednią częścią płaskiego dachu wznosi się duża kopuła na okrągłym bębnie. Od frontu występuje ryzalit centralny z wnęką w kształcie łuku, mieszczącą portal wejściowy i potrójne okno. Fasadę i kwadratową podstawę kopuły wieńczy niska zębata attyka. Bogatą dekorację elewacji stanowią geometryczne ornamenty i zębaty fryz.

Wilno.
Kościoły ewangelickie:

Kościół ewangelicko-reformowany – przy ulicy Zawalnej (obecnie Pylimo) – wzniesiony w latach 1830-1835 wg projektu Karola Podczaszyńskiego. Na frontonie wznosiły się trzy posągi dłuta Kazimierza Jelskiego. Pozostała płaskorzeźba K. Jelskiego „Chrystus przemawia do tłumu". We wnętrzu zwraca uwagę cenny sufit kasetowy z ornamentyką roślinną. Poza tym wnętrze było skromne, na ścianach zawieszone były tablice memorialne poświęcone działaczom reformacji. Portyk fasady wspiera sześć kolumn doryckich. Na dachu stały trzy figury: pośrodku postać kobiety z krzyżem, symbolizującym wiarę, po obu stronach klęczący aniołowie. Autorem rzeźb był Kazimierz Jelski. W 1950 r. figury zostały strącone i zniszczone. W czasach sowieckich było tu kino. W 1991 r. kościół przekazano wiernym.

Kościół ewangelicko-luterański, (ul. d. Niemiecka, obecnie Vokiečių 18/20), wzniesiony w l. 1662-1668 na miejscu wcześniejszej drewnianej świątyni (pierwszej fundacji Mikołaja Radziwiłła z 1555), obecny barokowy wygląd przybrał podczas odbudowy po pożarze w l. 1739-1744, którą kierował J.K. Glaubitz. Zamknięty po drugiej wojnie światowej, w 1993 zwrócony wiernym. Kościół stoi na dziedzińcu wewnętrznym otoczonym przez kamienice należące do gminy luterańskiej. Jest to świątynia jednonawowa wzniesiona na planie prostokąta. Do środkowej części nawy przylega dobudowana w XIX w. czterokondygnacyjna wieża, nakryta spiczastym dachem, wznosząca się nad bramą łączącą dwie części wewnętrznego dziedzińca. Szczyt świątyni wieńczy barokowy fronton ze spływami wolutowymi. Pozostałe elewacje zdobią pilastry i arkadowe nisze. We wnętrzu, nakrytym sklepieniem kolebkowym, rokokowy ołtarz główny, projektowany przez J. K. Glaubitza oraz wsparte na kolumnach ambona i prospekt organowy.

Wilno.
Kościoły katolickie:

Katedra p.w. **św. św. Stanisława i Władysława.** Pierwszą katedrę wileńską ufundował Władysław Jagiełło w latach 1387-1388. W 1399 kościół spłonął doszczętnie. Po pożarze na tym miejscu nowy kościół w stylu gotyckim wzniósł wielki książę Vytautas (Witold). W latach 1522-1530 restaurował świątynię architekt Annus. Wielki pożar w 1530 r. znów spowodował znaczne zniszczenia katedry. Do odbudowania jej zaproszono z Rzymu architekta Bernardyna Zanobiego de Gianotis. W 1557 r. zrekonstruowano świątynię w stylu renesansowym. W 1610 r. podczas pożaru katedra ponownie spłonęła. Odbudował ją architekt Wilhelm Pohl, który zakończył pracę dopiero w 1632 r. W tym samym okresie, w latach 1623-1636, w południowo-wschodnim narożniku została dobudowana z inicjatywy króla Zygmunta III kaplica św.

Kazimierza, której twórcą był przypuszczalnie Włoch Constante Tencalla. Po wojnie z Moskwą, która trwała w latach 1655-1661, katedrę ponownie przebudowano. Architekt Jan Wincenty Salwador w narożniku głównej fasady katedry dobudował dwie smukłe wieżyczki-dzwonnice. Po stu latach, we wrześniu 1769 r. podczas burzy, runęła wieża zegarowa, zawalając sklepienie i grzebiąc pod gruzami księdza i sześciu kleryków. Odbudowę zniszczonej świątyni biskup wileński Ignacy Józef Massalski powierzył wileńskiemu architektowi Wawrzyńcowi Gucewiczowi, który przebudował kościół w stylu klasycystycznym. Projekt Gucewicza nie zmienił wewnętrznej gotyckiej struktury gmachu, ale uporządkował bezładnie wzniesione kaplice przez wyrównanie i zbudowanie bocznych galerii oraz przez wzniesienie portyku frontowego o sześciu największych w ówczesnej Rzeczypospolitej kolumnach, nadając całości styl klasycystyczny. Dobudowany portyk i boczne galerie oparto na dodatkowych fundamentach ze względu na nietrwały pod nimi grunt. Gucewicz nie dokończył dzieła, po jego śmierci w 1798 r. prace wykończeniowe kontynuował architekt Michał Szulc. Nowo powstałe wnętrze zawieszono olbrzymimi obrazami Constantina Villaniego. Wystrojem świątyni zajął się rzeźbiarz Tomas Righi, który w fasadzie zachodniej umieścił liczne rzeźby. W niszach między pilastrami portyku stoją posągi czterech ewangelistów: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana, nad nimi oraz nad wejściem głównym pięć płaskorzeźb ze scenami z dziejów apostolskich: zesłanie Ducha Świętego, uzdrowienie chorego, kazanie św. Piotra, św. Paweł uzdrawiający chorego oraz śmierć Ananiasza i Safiry. W niszach po obu stronach portyku, dwa wielkie posągi Mojżesza i Abrahama. Na szczycie, nad portykiem, W. Gucewicz ustawił w latach 1791-1792 posągi wykonane z drewna i obite blachą przez rzeźbiarza Karola Jelskiego: pośrodku św. Helena z krzyżem, z lewej św. Stanisław Szczepanowski, z prawej – św. Kazimierz, królewicz. Karol Jelski wyrzeźbił te posągi wg rysunków Franciszka Smuglewicza i zgodnie z projektem architektonicznym Wawrzyńca Gucewicza. Podobizny świętych nie zachowały się, gdyż w 1953 r. posągi strącono i zniszczono. W 1989 r. władze litewskie podjęły decyzje o ich rekonstrukcji wg starych rysunków i ustawieniu na poprzednim miejscu. Zrekonstruował je litewski rzeźbiarz Stanislovas Kuma i posągi w 1996 r. ustawiono na specjalnych postumentach. W 1950 r. władze komunistyczne katedrę zamknęły, a w 1956 przekazały ją Muzeum Sztuki, które założyło tu Galerię Obrazów. W 1989 r. bazylikę wileńską św. św. Stanisława i Władysława przekazano katolikom, stała się ona najważniejszą świątynią katolicką na Litwie. Kościół, zbudowany z cegły o jasnych tynkach, ma formę wydłużonego czworoboku o wymiarach 53 x 26 m. Jego fronton zdobi okazały portyk oparty na sześciu olbrzymich doryckich kolumnach, podtrzymujących sklepienia. Na rogach katedry znajdują się przybudówki kaplicy i zakrystii. Nad kaplicą św. Kazimierza i zakrystii wznoszą się kryte miedzianą blachą kopuły z ozdobnymi latarniami. Po obu bokach bazyliki kryte galerie zawieszone na sześciu doryckich kolumnach, w niszach znajdują się gipsowe posągi: od strony Starego Miasta – królów polskich z dynastii Jagiellonów, którzy byli równocześnie wielkimi książętami Litwy, od strony Wilii – świętych z zakonu jezuitów, przypuszczalnie dłuta Kazimierza Jelskiego. Rzeźby te zostały przeniesione tu w 1832 r. z kościołów św. Kazimierza i Misjonarzy. Wewnątrz katedry dwa rzędy filarów dzielą świątynię – stosownie do jej gotyckiej proweniencji – na trzy nawy jednakowej wysokości i podtrzymują sklepienia beczkowo-krzyżowe, zdobione rozetami w kasetonach. Nad wejściem piękny klasycystyczny chór z organami dzieła Józefa Rodowicza. W nawach bocznych stoją dwie olbrzymie rzeźby dłuta Thomasa Righiego, symbolizujące miłość Boga i miłość bliźniego. W głównej nawie są dwa ołtarze: kanoniczny, ze wspa-

niałym XVI-wiecznym cyborium w kształcie arki, oraz zaprojektowany przez W. Gucewicza ołtarz wielki z czterokolumnowym portykiem i obrazem Franciszka Smuglewicza z 1799 r., przedstawiającym zabójstwo św. Stanisława przez króla Bolesława Śmiałego. W świątyni znajduje się 11 kaplic. Z prawej strony ołtarza, w nawie, znajduje się najpiękniejsza **kaplica św. Kazimierza**, wzorowana na kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu i przeznaczona na pomieszczenie relikwii św. Kazimierza. Ufundował ją król Zygmunt III Waza w 1626 r. Kaplicę w stylu wczesnego baroku włoskiego wzniesiono wg projektu Włocha Mattea Castello. Pracami budowlanymi kierował w l. 1634-1636 Constante Tencalla. Wnętrze ozdabiają szwedzkie piaskowce, włoskie i karpackie granity. Na ścianach znajdują się freski o tematyce związanej ze świętym Kazimierzem. Stiukowy ołtarz o dużej wartości artystycznej, wykonany przez Piotra Perettiego, stoi na miejscu srebrnego, który ongiś wypożyczył stąd król Jan Kazimierz dla zasilenia skarbu Rzeczypospolitej po wojnie szwedzkiej. Stiukową dekorację sklepienia i kopuły wykonał Giovanni Maria Galli. W niszach ścian ustawiono 8 drewnianych i posrebrzanych figur królów dynastii Jagiellonów: Władysława Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta, Aleksandra, Zygmunta Starego, Zygmunta Augusta oraz królewicza św. Kazimierza. Na ołtarzu umieszczono bogato zdobioną srebrną trumnę z relikwiami św. Kazimierza, wykonaną w 1691 w Augsburgu. Trumna dwukrotnie była wynoszona z kaplicy. Pierwszy raz w 1655 przed najazdem moskiewskim, drugi raz relikwie zostały przeniesione 9.10.1952 do kościoła św. św. Piotra i Pawła. Stalin na prośbę katolików litewskich zgodził się, by relikwie św. Kazimierza zostały tam przeniesione. Dopiero 4 marca 1989 trumienka powróciła uroczyście na swoje miejsce do kaplicy św. Kazimierza. Na ołtarzu pod trumną zwraca uwagę obraz okryty srebrną sukienką przedstawiający św. Kazimierza o trzech rękach, namalowany po 1521 r. (odnowiony w 1594). Msze święte i inne nabożeństwa w katedrze odprawiane są wyłącznie w języku litewskim. **Dzwonnica**. Przed katedrą, bliżej alei Giedymina, stoi wieża dzwonnicza, która jest również starym i cennym zabytkiem architektonicznym. Prowadzone w 1963 badania jej dolnej części wykazały, że już w XIII w. stała tu wieża. W XIV w. wzniesiono na resztkach poprzedniej obecnie widoczną okrągłą część, która służyła do celów obronnych. W pierwszym ćwierćwieczu XVI stulecia biskup wileński Jan zlecił architektowi Annusowi budowę nowej dzwonnicy katedralnej. Annus wykorzystał do tego celu wieżę obronną, dobudowując na niej w latach 1522-1524 trzy ośmioboczne kondygnacje. W 1801 r. architekt Michał Szulc nadał dzwonnicy obecny wygląd.

kościół katolicki p.w. **św. Anny** na Dolnym Zamku. Ze źródeł wynika, że kościół istniał tu już przed 1390, a więc musiał powstać zaraz po chrzcie Litwy, ok. 1388-1389 – prawdopodobnie, jako drewniany kościółek franciszkański. W początkach XV w. wzniesiono kościół murowany. Jak wykazały badania archeologiczne, miał on 20.5 m długości i 9 m szerokości; mury – 1,4 m grube, ze szkarpami. Małe prezbiterium kończyło się absydą; nad wejściem stała chyba kwadratowa wieża. Kościół ten istniał do 1551, kiedy to król Zygmunt August odkupił go od biskupa Holszańskiego. Po zburzeniu świątyni, rozpoczęto tu budowę w 1553 okazałego kościoła św. Barbary, mającego być królewskim mauzoleum;

kościół katolicki p.w. **św. Anny,** (ul. d. Św. Anny, obecnie Maironio 6), późnogotycki, wzniesiony z czerwonej cegły. Według ustaleń historyków, świątynię zbudował w l. 1495-1500 architekt Benedykt Rejt. Kościół niewielki, 22 x 10 m. Kompozycja gmachu odznacza się śmiałością i elegancją, sprawia wrażenie misternej koronki. W niebo strzelają trzy wieżyczki w stylu płomiennego gotyku, zwieńczone koronkowymi krzyżami. Kościół kilka razy odnawiano. Po drugiej wojnie światowej, w l. 1969-1970, wzmocniono wieże.

Wnętrze kościoła niczym szczególnym się nie wyróżnia. Jest tylko jedna nawa, którą od prezbiterium oddziela wysoki, ostry łuk gotycki. Są trzy ołtarze barokowe i tablica poświęcona Jakubowi i Annie Naporkowskim z 1625. Pod względem architektonicznym i artystycznym najcenniejsza jest fasada zachodnia główna, nie mająca sobie równych nie tylko na Litwie, lecz i w całej architekturze środkowowschodniej Europy. Murowana z wypalonych ze zwykłej gliny cegieł – kruchego, niezbyt nadającego się do dekoracji gotyckiego budownictwa materiału – wyróżnia się smukłością linii i kształtów, ich wzajemną harmonią, różnorodnością cegieł oraz dekoracyjnością. Architektonicznym arcydziełem jest misterna, wręcz koronkowa fasada kościoła, zwieńczona trzema ażurowymi ośmiobocznymi wieżyczkami, sprawiająca wrażenie niezwykłej lekkości i elegancji. Głównymi elementami dekoracyjnymi są powtarzające się wielokrotnie motywy przenikających się profilowanych ornamentów łukowych w formie tzw. „oślego grzbietu", smukłe wieloboczne filary i pinakle. Wejście wiedzie przez potrójny łukowaty portal. Ściany boczne nawy i prezbiterium wzmacniają wieloboczne filary, przy prezbiterium zwieńczonymi pinaklami. **Dzwonnica** zbudowana według projektu Mikołaja Czagina w 1873, za dzwonnicą znajduje się barokowa kaplica, wzniesiona w 1617, odbudowana w 1820. W dzwonnicy były tzw. Schody Chrystusa (Scala Christi), w Wilnie nazywane Stopami. Obecnie Schody Chrystusa nieczynne;

kościół katolicki p.w. **Św. Barbary** na Dolnym Zamku. Po zburzeniu kościoła św. Anny z fundacji Zygmunta Augusta w 1551 rozpoczęto budowę kościoła św. Barbary (patronki Barbary Radziwiłłówny). Miał on stać się mauzoleum królewskim, z grobami zmarłych królowych, Elżbiety i Barbary oraz – później – z grobem Zygmunta Augusta. Ok. 1556 kościół św. Barbary stał już na miejscu kościoła św. Anny, czy był jednak ukończony – nie wiadomo. Nieznane są jego losy. Historycy przypuszczają, że został zniszczony podczas walk z wojskami moskiewskimi w l. 1655-1661; ruiny kościoła rozebrano w 1666. O wyglądzie kościoła można sądzić na podstawie odkrytych fundamentów; był budowlą o imponujących rozmiarach (dł. 51,5 m, szer. 20 m) i oryginalnym kształcie. Kościół nie miał fasady, a stanowił tylko jeden prostokąt nawy (czy naw?), zaokrąglony na końcu w kształcie wielkiej apsydy (przy wyjściu), z węższym prezbiterium, podobnie zakończonym. Z zewnątrz był to przemienny rytm wysokich skarp i bardzo wysokich okien między nimi. Całość, przykryta wysokim skromnym dachem, bez wież, z zaokrąglonymi zakończeniami budowli, różniła się od wszystkich innych kościołów w Wilnie. Budowniczym świątyni był, m.in., arch. Giovanni Cini z Sieny;

kościół katolicki p.w. **św. Bartłomieja**, (ul. d. Zarzeczna, obecnie Užupio 17), drewniany zbudowano w 1664 dla augustianów „białych" (kanoników regularnych od pokuty), w 1649 świątynia spłonęła od piorunu. W tymże roku wzniesiono nowy kościół na „Rajskiej Górce", także drewniany, który również spłonął. Obecny kościół, murowany, wzniesiono wg projektu Karola Podczaszyńskiego w 1824 w stylu klasycyzmu z elementami wileńskiego baroku, na planie prostokąta; wieżędzwonnicę dobudowano w 1881; w okresie międzywojennym świątynią opiekowali się oo. redemptoryści; po drugiej wojnie światowej kościół zamknięto, mieściła się tam pracownia rzeźbiarska. W końcu lat 90-tych XX w. świątynie przekazano wiernym, oddano katolikom-Białorusinom;

kościół katolicki p.w. **Chrystusa Króla i Św. Teresy od Dzieciątka Jezus**, (d. Kolonia Wileńska, ul. Czysta, obecnie Pavilnys, ul. Švarioji 5), drewniany, zbudowany w 1935, na planie prostokąta, jednowieżowy, trójnawowy, z przedsionkiem i niewielką kwadratową wieżyczką;

kościół katolicki p.w. **św. Ducha i klasztor dominikanów**, (ul. d. Dominikańska, obecnie

Dominikonų 8). Około 1408 wielki książę Witold zbudował kościół p.w. Świętego Ducha, który później przebudowano. W 1501 król Aleksander Jagiellończyk kościół przekazał sprowadzonym do Wilna dominikanom. Świątynia kilka razy była przebudowywana. Obecny wygląd świątynia zawdzięcza gruntownej przebudowie w l. 1749-1770 wg projektu J. K. Glaubitza. Od 1844, po kasacie zakonu dominikanów, kościół stał się parafialnym. We wrześniu 1993 w kościele odbyło się spotkanie papieża Jana Pawła II z wileńskimi Polakami. Obecnie jest to kościół wyłącznie polski. Jest to świątynia późnobarokowa, trójnawowa bazylika z transeptem, prezbiterium na planie nieregularnego czworoboku i dwiema różnej wielkości zakrystiami. Nad skrzyżowaniem naw wznosi się kopuła na ośmiobocznym bębnie, zwieńczona wysoką latarnią. Ustawiona jest nietypowo – bokiem, a nie szczytem do ulicy Dominikańskiej. Konsekwencją takiej lokalizacji jest specyficzna ornamentyka elewacji. Fasada przylega do kompleksu otaczających świątynię gmachów klasztornych i widoczne są tylko jej dwie górne kondygnacje z attykowym frontonem z wolutami, flankowanym przez dwie niewysokie czworoboczne wieże. Reprezentacyjny wygląd zyskały także szczyty prezbiterium oraz transeptu od strony ulicy, widoczne w całości i, podobnie jak fasada, zwieńczone wolutowymi frontonami oraz ozdobione pilastrami i gzymsami. Wejście do kościoła, i zarazem do klasztoru, znajduje się od ulicy Dominikańskiej i ozdobione jest bogatym rokokowym portalem z dwiema parami kolumn, zwielokrotnionymi pilastrami i spływami wolutowymi. Na kartuszu portalu znajdują się wizerunki dwu Orłów polskich, dwu Pogoni oraz herb Wazów. Wnętrze świątyni nakryte jest sklepieniem kolebkowym z lunetami. Wspaniały, niezwykle bogaty, rokokowy wystrój wnętrza z 2 połowy XVIII w. nie znajduje odpowiednika w żadnej ze świątyń na Ziemi Wileńskiej. Wnętrze barokowe, bogato zdobione, przeładowane sztucznymi marmurami, złoceniami, sztukaterią i figurami świętych. W kościele jest 16 masywnych barokowych ołtarzy. Uwagę zwraca umieszczona na kopule wielofigurowa kompozycja „Apoteoza Ducha Świętego". Na pierwszym planie obraz Miłosierdzia Bożego, namalowany w 1934 przez Eugeniusza Kazimirowskiego wg wizji św. Faustyny Kowalskiej (obecnie zastąpiony przez kopię). Poza tym obrazem (jest ich 45) wartościowe są: „św. Barbara" z XVII w., „św. Katarzyna Sieneńska" pędzla Szymona Czechowicza, portret króla Aleksandra Jagiellończyka z drugiej połowy XVIII w. Obok kościoła, przy ul. d. Św. Ignacego, obecnie Šv. Ignoto, stoją mury **klasztoru** dominikanów. Klasztor założono w 1501. W 1807 w części pomieszczeń klasztornych rząd carski ulokował więzienie. Obecnie budynki klasztorne należą do parafii św. Ducha;

kościół katolicki p.w. **św. św. Franciszka i Bernardyna** (Bernardynów), (ul. d. Św. Anny, obecnie Maironio 6/8); kościół i klasztor należały do franciszkanów obserwantów, później nazwanych bernardynami. Do Wilna sprowadził ich w 1469 Kazimierz Jagiellończyk. Murowany kościół zakonnicy zbudowali około 1500, jednakże wkrótce popękały ściany, zapadło się sklepienie. W latach 1505-1516 z inicjatywy wojewody wileńskiego Mikołaja Radziwiłła i kardynała Jerzego Radziwiłła, świątynia została odbudowana. Nie zdołano ustalić, kto projektował i budował kościół i klasztor. Jedni badacze przypuszczają, że wzniósł je Michał Enkinger, inni – że mistrz gdański Michael Carpentarius. W 1655 świątynia została spalona przez kozaków Iwana Chowańskiego, którzy wymordowali zakonników i szukającą w niej schronienia ludność. Po wojnie moskiewskiej kościół odbudowano w stylu przejściowym od gotyku do renesansu dzięki pomocy finansowej hetmana litewskiego Michała Paca. W latach 1766-1784 postawiono nowy, barokowy drewniany ołtarz, którego twórcą był Daniel Giotto. W końcu XVIII w. podczas restauracji zostały przerobione sklepienia. Zrekonstruowano

kruchtę, otynkowano i nadano styl barokowy frontonowi świątyni oraz dwom jej bocznym wieżyczkom. Dobudowano dwie kaplice: jedną renesansową – kaplicę św. Michała, drugą barokową – św. Floriana lub Trzech Króli. Cenne są również pochodzące z XVII w. dwa marmurowe nagrobki Stanisława Radziwiłła i Piotra Wiesiołowskiego. Kościół jest świątynią trójnawową, typu halowego, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium, niskim przedsionkiem i trzema narożnymi ośmiobocznymi wieżyczkami. Fasadę, podzieloną pionowo przez cztery schodkowe okna, wieńczy wspaniały pięciokondygnacyjny szczyt ozdobiony półkoliście zamkniętymi i prostokątnymi wnękami oraz spływami wolutowymi. W dużej niszy pośrodku frontonu zachował się fresk przedstawiający Ukrzyżowanego, wykonany w 1846 przez Kanuta Rusieckiego. Szczyt flankują dwie kilkokondygnacyjne ośmioboczne wieżyczki z misternym gotyckim ornamentem u nasady. Bogatszą dekorację, w postaci różnego kształtu nisz i gotyckiego fryzu, uzyskała wieża przy prezbiterium, nad którym znajduje się wschodni szczyt nawy, także ozdobiony arkadowymi niszami. Niski przedsionek kryje gotycki portal. Ściany naw bocznych i prezbiterium wzmacniają schodkowe szkarpy. Na poddaszu, od strony klasztoru, widoczny jest rząd strzelnic, świadczący o dawnej funkcji obronnej świątyni. Wnętrze częściowo ze sklepieniami krzyżowymi, częściowo gwiaździstymi i kryształowymi. Było 14 rokokowych ołtarzy z drewna klonowego, liczne pomniki. Przez wiele lat kościół był parafialny, po drugiej wojnie światowej nieczynny, zamieniony na magazyn. Na początku lat dziewięćdziesiątych zwrócony katolikom, przez kilka lat trwał remont kapitalny. Od 2000 roku czynny;

kościół katolicki p.w. **św. Ignacego Loyoli,** (ul. d. Św. Ignacego, Šv. Ignoto 6), zbudowany w l. 1622-1647 przez jezuitów z inicjatywy biskupa Eustachego Wołłowicza. Po pożarze w 1748 świątynię przebudowano pod kierunkiem jezuity arch. Tomasza Żebrowskiego. Po kasacie zakonu w 1773 jezuici przenieśli się do Połocka, a opustoszałe gmachy i kościół przekazano na potrzeby seminarium duchownego. Kościół był zamknięty do 1919, natomiast w klasztorze w 1869 ulokowano rosyjskie kasyno oficerskie. W latach 1926-1929 przeprowadzono remont kościoła pod kierunkiem Pawła Wędziagolskiego. Po remoncie przekazano go wojsku. Do 1939 był to kościół garnizonowy. Po drugiej wojnie światowej, w 1948, świątynię zamknięto i w latach sześćdziesiątych XX w. ulokowano w niej magazyn wytwórni filmowej. W końcu lat 90-tych XX w. świątynię wyremontowano, a na początku XXI w. przekazano litewskiemu wojsku, jest to obecnie kościół garnizonowy. Z lewej strony kościoła była kaplica, w której w 1960 r. umieszczono restaurację „Bočių", obecnie „Bočių stikliai". Kościół jest trójnawową bazyliką, z niskim dwukondygnacyjnym przedsionkiem i prostokątnie zamkniętym prezbiterium. Fasadę zdobi okazały barokowy szczyt attykowy ze spływami wolutowymi oraz pilastry. Mniejszy szczyt z wolutami wieńczy ujętą w ramy pilastrów środkową część przedsionka. Ściany boczne wzmacniają masywne pilastry. Nawę środkową nakrywają sklepienia kolebkowe z lunetami. Bogate dawniej wyposażenie nie zachowało się. Obecne wyposażenie kościoła nowe;

kościół katolicki p.w. **św. św. Jakuba i Filipa**, (d. pl. Łukiski, obecnie Lukiškių a. 10). Pierwotnie na obecnym placu Łukiskim był cmentarz, na którym grzebano ubogich mieszkańców Wilna. Następnie na miejscu cmentarza Jerzy Litawor Chreptowicz w 1624 zbudował kościół drewniany, który spłonął w 1655. Nową murowaną świątynię wznieśli dominikanie w latach 1690-1737. Obecny kształt kościół otrzymał po kolejnej odbudowie ze zniszczeń w czasie oblężenia miasta przez wojska rosyjskie w 1794 r. W XVIII w. zbudowano kaplicę św. Jacka, w której umieszczono zniszczoną i zdjętą z kapliczki na Pohulance figurę świętego. Kościół,

utrzymany w stylu barokowym, jest budowlą jednonawową, z półkoliście zamkniętym prezbiterium, nakrytą sklepieniem kolebkowym z lunetami. Fasadę flankują wysunięte na boki poza obręb nawy dwie czterokondygnacyjne wieże nakryte ozdobnymi kopułami. Główne dekoracje fasady stanowią lizany, pilastry, prostokątne wnęki i listwowe oprawy otworów okiennych. Najbogaciej dekorowane są otwarte z czterech stron półkoliście zamkniętymi arkadami dwie górne kondygnacje wież, pomiędzy którymi wznosi się ozdobny fronton ze spływami wolutowymi. W niszy nad głównym wejściem znajduje się XVIII wieczny fresk „Anioły z obrazem Matki Boskiej Łukiskiej", a po bokach umieszczono w mniejszych niszach drewniane posągi św. Jacka i św. Dominika z drugiej połowy XVIII w. Najcenniejszymi elementami barokowego wystroju wnętrza są 3 drewniane ołtarze, wykonane w l. 1761-1764 prawdopodobnie wg projektu Joachima Herdegena; wykonawcą ołtarza głównego był rzeźbiarz Józef Hedel. W czasach sowieckich kościół był zamknięty, planowano go zburzyć. Obecnie przekazano dominikanom;

kościół katolicki p. w. **św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty** stoi w kompleksie budynków uniwersyteckich przy dziedzińcu Wielkim. Jego budowę rozpoczęto z fundacji Władysława Jagiełły w 1387 r. Trwała ona do 1426 r. Murowany kościół gotycki był znacznie mniejszy od dzisiejszego. Kilkakrotnie go przebudowywano. W 1571 r. otrzymali świątynię jezuici, którzy kościół znacznie powiększyli. Od 1579 r. stał się on świątynią akademicką. W końcu XVI i na początku XVII w. obok kościoła zbudowano **dzwonnicę**, najwyższą w mieście. W XVIII w. rekonstrukcji kościoła dokonał architekt Krzysztof Glaubitz. Szczególnie wspaniały jest ołtarz główny, który stanowi najcenniejszy element świątyni. Jest to w istocie cały zespół dziesięciu ołtarzy. Są one rozmieszczone na różnych płaszczyznach i poziomach, półkolem wokół krzywej linii absydy. Są to ołtarze: Wielki, Matki Boskiej Loretańskiej, św. Ignacego, św. Ksawerego, Ukrzyżowania Chrystusa, Matki Boskiej Bolesnej, św. Kazimierza, św. Michała, św. Józefa, św. św. Piotra i Pawła. Przy pilastrach wspierających sklepienie wznosiło się jeszcze 12 barokowych ołtarzy z XVIII w. Zamiast tych ołtarzy na konsolach ustawiono figury św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty. Zachowało się sześć kaplic bocznych. Od lewej idąc w kierunku ołtarza: kaplica św. Stanisława Kostki, kaplica św. Anny, kaplica Matki Boskiej Pocieszenia, kaplica Ogińskich lub Bożego Ciała. Od strony południowej w kierunku wyjścia: kaplica Anielska i kaplica św. Barbary. Ściany kościoła zdobią liczne popiersia i tablice. Od strony północnej (lewej): popiersie Władysława Syrokomli dłuta Piusa Welońskiego (1908), płyta pamiątkowa poświęcona Tadeuszowi Kościuszce, wykonana przez Antoniego Wiwulskiego (1917), nagrobek Hieronima Stroynowskiego, biskupa wileńskiego i rektora akademii w latach 1799-1808, autorami są Karol Podczaszyński i Kazimierz Jelski; popiersie Stanisława Moniuszki. W nawie południowej pomnik Adama Mickiewicza, dzieło Tadeusza Stryjeńskiego i Marcelego Guyskiego, 1899; pomnik Antoniego Edwarda Odyńca, dłuta Jana Rudnickiego (1901); popiersie Simonasa Daukantasa (Szymona Dowkonta) dłuta Gediminasa Jokūbonisa; pomnik Konstantinasa Sirvydasa (Konstntego Szyrwida) dłuta Juozasa Kėdainisa i inne. Ozdobą świątyni jest wspaniała późnobarokowa, czterokondygnacyjna fasada, o wielokrotnie załamanej, plastycznej linii. Dolną kondygnację pokrywa boniowanie. Wejście wiedzie przez stosunkowo skromny dwukolumnowy portal. Drugą kondygnację zdobią liczne kolumny i pilastry, podobnie dekorowany jest, zajmujący dwie górne kondygnacje, dwupoziomowy fronton zw spływami wolutowymi. Pomiędzy kolumnami w dolnej kondygnacji frontonu znajdują się wykonane w połowie XVIII w. przez Jana Hedela cztery rzeźby: św. Ignacego Loyoli, św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty

i św. Ksawerego. Bogatą, późnobarokową dekorację zyskał szczyt świątyni od strony prezbiterium, znajduje się tu także ufundowana w 1759 tablica pamiątkowa rodziny Chreptowiczów w bogatej barokowej oprawie. Wejście do kościoła od strony ulicy Świętojańskiej akcentuje klasycystyczny czterokolumnowy portyk. Po drugiej wojnie światowej, w okresie sowieckim, kościół był zamknięty i poważnie zdewastowany. W 1979 otwarto w nim Muzeum Nauki. W 1991 przekazany katolikom. W 1993 podczas pielgrzymki papieża Jana Pawła II na Litwę tutaj odbyło się spotkanie papieża z inteligencją litewską;

kościół katolicki p.w. **św. Jerzego**, (d. plac E. Orzeszkowej, obecnie Savivaldybės a. 4). Murowaną świątynię wzniesiono w 1506 z fundacji Mikołaja Radziwiłła, w stylu gotyckim, lecz po przebudowie, której dokonał Jerzy Radziwiłł w latach 1750-1755 wg projektu Franciszka Ignacego Hoffera, świątynia zatraciła styl gotycki, otrzymując formę późnego baroku i rokoka. Jest to kościół jednonawowy, z dobudowanym w początku XIX w. przedsionkiem, prostokątnie zamkniętym prezbiterium i łączącą się z nim kaplicą p.w. św. Józefa. Z nawą łączą się dwie boczne zakrystie, przylegające do niej od strony północno-zachodniej. Zarówno przedsionek, jak i dwukondygnacyjna fasada mają giętą, plastyczną linię. Przedsionek zdobią cztery kolumny, natomiast fasadę – zwielokrotnione pilastry z rokokowymi ornamentami i dwukondygnacyjny fronton ze spływami wolutowymi. Frontony dekorują także tylny szczyt nawy i szczyt prezbiterium. Za prezbiterium znajduje się pojedyńcza wieża-dzwonnica, czworoboczna, dwukondygnacyjna, wzniesiona na początku XVII w. Przypuszcza się, że może być to przebudowana dawna baszta znajdująca się niegdyś w obrębie murów miejskich. Najcenniejsze elementy barokowo-rokokowego wyposażenia wnętrza stanowią: 4 ołtarze, ambona, prospekt organowy oraz cztery drewniane rzeźby świętych i zakonników. Po drugiej wojnie światowej kościół przekazano na potrzeby resortu kultury. Obecnie nieczynny; **kościół katolicki** p.w. **św. Józefa Oblubieńca** i przy nim klasztor karmelitanek bosych, stał w środku placu, zwanego później Bosaczkowym, między ulicą Rudnicką i Końską; zbudowany z inicjatywy i kosztem Stefana Paca w l. 1636-1638. W 1865 kościół i klasztor karmelitanek zostały przez władze rosyjskie zamknięte a później całkowicie rozebrane. Powstał w tym miejscu plac zwany Bosaczkowym. Była to budowla na planie krzyża z transeptem, bez wież i kopuły. W części centralnej z boku fasadę podpierały dwie jońskie kolumny. Fasada kościoła przypominała fasadę rzymskiej świątyni St. Maria della Vittoria.W licznych segmentach fasady umieszczono wielkie ozdobne okna, w narożnikach – podwójne pilastry, zakończone sterczynami. Wieńczył wszystko wysoki szczyt, z oknem i zachodzącymi na siebie pilastrami. Na dachowym skrzyżowaniu naw umieszczono niewielki hełm (na kolumienkach z krzyżem);

kościół katolicki p.w. **Św. Katarzyny i klasztor benedyktynek**, (ul. d. Wileńska, obecnie Vilniaus 30). Benedyktynki sprowadzono do Wilna w 1622 z Nieświeża. W tymże roku założyły one klasztor w domu Horodyskich. Z fundacji Jana Karola Chodkiewicza w 1622 zbudowano niewielki kościół murowany, który przejęły benedyktynki. W 1655, podczas najazdu moskiewskiego, kościół spłonął, z funduszy J. Paca zaczęto go odbudowywać w 1670 i zakończono budowę w 1773. W 1812 Francuzi zniszczyli piękne barokowe wnętrze kościoła. Kościół św. Katarzyny uznawany jest za jedno z arcydzieł dojrzałego baroku wileńskiego. Jest to świątynia jednonawowa, wzniesiona na planie prostokąta, z półkoliście zamkniętym prezbiterium. Prawdziwą jej ozdobą jest wspaniała, wielokondygnacyjna, bogato zdobiona dwuwieżowa fasada. Dekorują ją zwielokrotnione pilastry, profilowane gzymsy, wyrafinowana oprawa otworów okiennych i nisz. Portal wejściowy zdobi herb Chodkiewiczów,

należących do fundatorów klasztoru. W dwu niszach drugiej kondygnacji znajdowały się XVIII-wieczne rzeźby świętych. Zachowała się jedna z nich – „św. Scholastyka". Środkową część fasady wieńczy attykowy fronton ze spływami wolutowymi, flankowany przez górne kondygnacje wież, których bogaty wystrój ma charakter rokokowy. Podobny, lecz znacznie szerszy fronton wieńczy szczyt nawy od strony prezbiterium. W dwu niszach znajdują się XVIII-wieczne rzeźby „św. Benedykt" i „św. Katarzyna". Wspaniałym przykładem architektury barokowej jest też przyległa do południowo-zachodniego boku świątyni niewielka kaplica p.w. Opatrzności Bożej, fundowana przez Wołłowiczów, wzniesiona w XVIII w. wg projektu J.K. Glaubitza. Jest ona dwukondygnacyjna, wieloboczna, a nakrywa ją kopuła z wysoką latarnią. Naroża kaplicy zdobią pary kolumn, a otwory okienne w drugiej kondygnacji mają bogatą oprawę. Kościół jest w remoncie. **Klasztor** benedyktynek tworzą cztery dziedzińce. Trzy główne dwukondygnacyjne korpusy mieszkalne wraz z refektarzem otaczają zamknięty czworoboczny dziedziniec, zwany wielkim. Zabudowania pomocnicze otaczają dwa następne zamknięte dziedzińce. Od strony ulicy Św. Ignacego znajduje się główna brama. Podczas okupacji niemieckiej w części pomieszczeń klasztoru było archiwum, którym opiekował się archiwista ks. Juozapas Stakauskas, z benedyktynką, siostrą Marią Mikulską, ukrywał w pomieszczeniach archiwum Żydów. Siostra M. Mikulska uratowała życie znanemu później malarzowi Samuelowi Backowi, który jako dziecko ukrywał się w klasztorze;

kościół katolicki p.w. **św. Kazimierza** (ul. d. Wielka, obecnie Didžioji 34) jest jedną z pierwszych w Wilnie świątyń barokowych. Budowę rozpoczęto w 1605 z inicjatywy jezuitów, wspieranych finansowo przez wielkiego kanclerza litewskiego Lwa Sapiehę, po nadejściu z Rzymu wiadomości o kanonizacji Kazimierza Królewicza. Pracami budowlanymi kierował Jan Prochowicz, później Paweł Boksza. Budowę świątyni zakończono w 1616. Kościół jest wzorowany na rzymskim kościele *Il Gesu*, zbudowanym specjalnie dla zakonu jezuitów. Powstała wspaniała świątynia na planie krzyża łacińskiego. Szeroka i wysoka podłużna nawa została przecięta poprzeczną, a zamiast naw bocznych zbudowano kaplice. W latach 1741-1757 świątynię przebudował J.K. Glaubitz. Powstały wtedy późnobarokowe hełmy wież, później w 1867 r. skrócone przez Mikołaja Czagina. Po kasacie zakonu jezuitów (1773) świątynia przeszła pod zarząd biskupa, natomiast zabudowania klasztorne przekazano Komisji Edukacji Narodowej. W 1798 władze rosyjskie przeznaczyły je na koszary wojskowe. W 1832 władze rosyjskie kościół odebrały katolikom i przekazały prawosławnym. W latach 1864-1868 przebudowano go na cerkiew św. Mikołaja, zmieniając fasadę przez dodanie przedsionka oraz zmianę górnej kondygnacji z wieżami, które zwieńczono cebulastymi kopułkami. Ołtarz zasłonili ikonostasem. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej kościół zwrócono jezuitom, którzy w 1925 odnowili świątynię. Po drugiej wojnie światowej w latach 1965-1966 w kościele przeprowadzono remont, dostosowując świątynię do wymogów **muzeum ateizmu,** które otwarto w 1966 r. W marcu 1989 r. kościół św. Kazimierza zwrócono katolikom. W obecnym kształcie świątynia jest trójnawową bazyliką na planie krzyża, z szerokim transeptem, półkoliście zamkniętym prezbiterium i dwiema zakrystiami. Niskie nawy boczne zredukowane są właściwie do szeregu kaplic. Nad skrzyżowaniem naw na okrągłym bębnie wznosi się potężna kopuła z wieloboczną latarnią, zwieńczoną mniejszą kopułką w oryginalnym kształcie wielkoksiążęcej mitry, stanowiącej charakterystyczny element panoramy Wilna. Wspaniała czterokondygnacyjna fasada poprzedzona jest neorokokowym pięciobocznym przedsionkiem, wzniesionym podczas przebudowy przez Rosjan w 2 połowie XIX w. Zdobi go portal z dwiema parami kolumn i frontonem, pilastry oraz fryz trygli-

fowy. Fasadę dekorują zwielokrotnione pilastry, rozbudowane gzymsy oraz wnęki i nisze w bogatej oprawie. Dolną kondygnację pokrywa boniowanie. Zwieńczenie fasady stanowi fronton ze spływami wolutowymi, flankowany przez dwie niskie wieże nakryte kopułami z latarniami. Dekoracyjne frontony zdobią też szczyty transeptu i elewację tylną ściany nawy głównej wspierają od zewnątrz masywne szkarpy. Najcenniejszy element bogatego niegdyś wyposażenia wnętrza stanowią trzy dwukondygnacyjne marmurowe barokowe ołtarze, ocalałe, z istniejących tu niegdyś 13, po przebudowie świątyni na cerkiew;

kościół katolicki p.w. **św. Kazimierza,** (Nowa Wilejka, d. ul. Kościelna, obecnie Naujoji Vilnia, ul. Palydovo 15 – dzielnica Wilna); świątynia w stylu neogotyckim, zbudowana w l. 1908-1911 wg projektu arch. Seweryna Houwalta. Jest to budowla z żółtej cegły na planie krzyża, jednowieżowa, trójnawowa, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium;

kościół katolicki p.w. **Świętego Krzyża i klasztor bonifratrów**, (d. pl. Napoleona, obecnie S. Daukanto 1) – budynki stoją w miejscu, gdzie za czasów księcia Olgierda namiestnik litewski Gasztołd osadził w drewnianym klasztorze pierwszych franciszkanów. W 1543 biskup Paweł Holszański wzniósł na tym miejscu kaplicę Świętego Krzyża i dwukondygnacyjny budynek. W 1635 sprowadzeni przez biskupa Abrahama Wojnę z Krakowa do Wilna bonifratrzy osiedli w tym budynku i wkrótce zbudowali kościół i klasztor, w budynku obok prowadzili szpital dla obłąkanych. W XVIII w. po pożarach kościół odbudowano w stylu późnobarokowym. Kościół jest niewielką jednonawową budowlą, wzniesioną na planie prostokąta, z niewielkim przedsionkiem. Fasadę wieńczy barokowy fronton flankowany przez dwie wieże, nakryte rokokowymi kopułami. Skromną dekorację elewacji stanowią pilastry. Wnętrze zachowało dawny wystrój. Jeszcze przed wojną z prawej strony w kruchcie była studzienka z wodą źródlaną, której lud przypisywał własności lecznicze przy chorobach oczu. W 1976 r. w kościele urządzono salę koncertową, tzw. Małą Salę Barokową. Pod koniec lat 90-tych świątynię zwrócono wiernym. **Klasztor** połączony jest z kościołem ścianą północną, dwa oddzielne budynki pomocnicze stoją w dziedzińcu. Budynki klasztorne zaczęto budować w 1635. W połączeniu z kościołem i szpitalem stanowi zespół klasztoru bonifratrów. W 1866 władze rosyjskie klasztor skasowały, a w 1903 zamknięto szpital, przenosząc go do Nowej Wilejki. W okresie międzywojennym bonifratrzy wrócili do klasztoru, nadal opiekowali się chorymi, ale po drugiej wojnie światowej wyjechali do Łodzi;

kościół katolicki p.w. **św. Marcina**, wzniesiony w XIV w., stał na górze Zamkowej, był kaplicą dla modlitw zamkowych wartowników lub rzadko przebywającego tu władcy. Istniał jeszcze w połowie XVI w., a nawet w początkach XVII w. w północno-wschodniej części zamku na górze; prawdopodobnie zburzony przez obleganych tu moskiewskich żołdaków w 1661 roku;

kościół katolicki p.w. **św. Marii Magdaleny** założony został na początku XVI w. niedaleko tzw. Mokrej Bramy (obecnie skwer w pobliżu ul. d. Garbarskiej-Odminių) – wraz ze szpitalem – na terenach należących do jurydyki biskupiej. Był kościółkiem szpitalnym – niewielkim, z wysokim dachem i fasadą; bez wież. Przebudowany w stylu barokowym, spłonął w 1748. Ruiny jego usunięto w 1818;

kościół katolicki p.w. **Matki Boskiej Pocieszenia** (Augustianów) – ul. d. Sawicz, obecnie Savičiaus 15 – zbudowany przez nieznanego architekta w 1768 dla zakonu augustianów. Kościół ten jest późnobarokową trójnawową bazyliką, z półkoliście zamkniętym prezbiterium i pojedynczą zakrystią. Ozdobą świątyni jest umieszczona centralnie od frontu oryginalna wysoka sześciokondygnacyjna wieża uskokowo zwężająca się ku górze i nakryta niewielkim hełmem. Plastycznie wygięte elewacje wieży ozdabiają pilastry, kolumny, profilowane gzymsy i spływy wolutowe.

Oryginalne wyposażenie wnętrza zachowało się tylko we fragmentach. W 1843 Rosjanie zamienili kościół na cerkiew św. Andrzeja, w 1919 przekazano go unitom (katolikom obrządku wschodniego). Po drugiej wojnie światowej poważnie zdewastowany i zamknięty;

kościół katolicki p.w. **św. Michała Archanioła i klasztor bernardynek**, (ul. d. zaułek Świętomichalski, obecnie Šv. Mykolo 9); kościół renesansowy fundacji Lwa Sapiehy w 1594 z zamiarem przekształcenia go w mauzoleum rodu Sapiehów. Budowę zakończono w 1627 i osadzono przy kościele zakonnice bernardynki (klaryski). W 1655 kościół i klasztor zrabowali i spalili najeźdźcy moskiewscy, a zakonnice i chroniącą się tam ludność wymordowali. Po zniszczeniach prace restauracyjne rozpoczęto dopiero w 1673. Na przełomie XVII i XVIII w. nad bramą wejściową zbudowano wieżę-dzwonnicę. W latach 1706-1716 wzniesiono kilka ołtarzy. W 1864 rząd rosyjski skasował klasztor, a w 1888 zamknięto kościół, który dopiero w 1905 przekazano wiernym. Po 1919 bernardynki wróciły do klasztoru. Do 1939 prowadziły szkołę dla dziewcząt. W latach 1906-1912 dokonano restauracji świątyni pod kierunkiem architekta Zygmunta Hendla z Krakowa, a w 1933 kościół restaurował Stanisław Lorentz. Jest to kościół jednonawowy, na planie prostokąta, bez wyodrębnionego w bryle prezbiterium, z pojedynczą, umieszczoną z boku zakrystią i niewielkim przedsionkiem. Ściany boczne wzmacniają wydatne szkarpy-filary. Dwukondygnacyjną fasadę, ozdobioną pilastrami wieńczy barokowy fronton z wolutami. W trzech niszach drugiej kondygnacji fasady zachowały się fragmenty XVII-wiecznych malowideł przedstawiających aniołów Michała, Gabriela i Rafała. Fasadę flankują dwie niskie sześcioboczne wieże, nakryte ozdobnymi hełmami. Trzecia, dwukondygnacyjna barokowa wieża (spełniająca, jak wspomniano, rolę dzwonnicy i również nakryta rozbudowanym hełmem), wznosi się nad bramą wejściową w narożu muru otaczającego dziedziniec kościelny. Wewnątrz zwraca uwagę główny ołtarz, zbudowany z marmurów: czarnego, czerwonego, zielonego i brązowego, natomiast trzy boczne ołtarze rokokowe z XVIII w. utrzymane są w kolorze białym, ze złoceniami. W prezbiterium, na prawo od głównego ołtarza, znajduje się nagrobek fundatora Lwa Sapiehy i jego dwóch żon Elżbiety z Radziwiłłów i Doroty z Firlejów, wykonany w 1632 przez krakowskiego rzeźbiarza Franciszka Krakowczyka. Naprzeciwko znajduje się pomnik Jana Stanisława Sapiehy, syna fundatora. Od pierwszej połowy XVII w. w kościele znajdował się cudowny obraz Matki Boskiej Świętomichalskiej (Sapieżyńskiej), uroczyście ukoronowany w 1750. Obecnie obraz ten znajduje się w katedrze wileńskiej. Kościół jest nieczynny. Mieści się w nim od 1972 r. Muzeum Architektury;

kościół katolicki p.w. **św. Mikołaja**, (ul. d. Św. Mikołaja, obecnie Šv. Mikalojaus 16), zbudowany w XIV stuleciu. Jest to najstarszy kościół katolicki w Wilnie i na Litwie. Gotyckie sklepienia i słupy wzniesiono w XVI w. Mimo późniejszych przeróbek zachował gotycki charakter. W 1749 r. świątynię strawił pożar. Po odbudowie kościół otrzymał nowe duże okna, barokowy ołtarz i organy. W 1812 kościół zniszczyli Francuzi. Wkrótce świątynię odnowiono, dobudowując niepasującą do sylwetki gotyckiej wieżę. Z elementów gotyckich zasługuje na uwagę boczny portal z cegły profilowanej. Jest to świątynia trójnawowa, halowa, wzniesiona na planie prostokąta, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium i pojedynczą zakrystią, nad którą wznosi się dwukondygnacyjna czworoboczna wieża. Naroża fasady i prezbiterium wzmacniają szkarpy. Gotycki portal boczny przysłania kruchta z XIX w. Ozdobą wnętrza są piękne sklepienia gwiaździste i siatkowe z końca XVI w. We wnętrzu są trzy ołtarze. W ołtarzu głównym jest obraz św. Mikołaja z XVI w. w srebrnej szacie. Są też dwie rzeźby: postać św. Ludwika w stylu gotyckim oraz popiersie księcia Witolda, wykonane z brązu w 1930

przez Rafała Jachimowicza. Obecnie kościół jest czynny;

kościół katolicki p.w. **NMP-Królowej Pokoju**, w Nowej Wilejce, ul. Parko 15, d. na terenie koszar wojskowych. Rozpoczęto budowę kościoła w 1938, w 1940 budowę przerwano. W latach sowieckich w budynku tym była sala sportowa, a później magazyn. Po 1991 budowę kościoła zakończono, służy on wiernym, mieszkańcom Nowej Wilejki;

kościół katolicki p.w. **Najświętszego Serca Jezusowego,** (ul. d. Rossa, obecnie Rasų 6, na terenie więzienia). Zbudowano go dla sprowadzonych do Wilna w 1694 wizytek. W 1717 biskup Konstanty Kazimierz Brzostowski rozpoczął budowę kościoła. Projekt wykonali Józef Fontana i J.K. Glaubitz. Jest to jedyny kościół na Litwie zbudowany na planie krzyża greckiego. Nad skrzyżowaniem naw wznosi się duża spłaszczona kopuła na ośmiobocznym bębnie, zwieńczona latarnią. Wspaniała fasada ma falistą, giętą linię i szczyt ze spływami wolutowymi. Bogatą dekorację elewacji stanowią kompozytowe pilastry, rozbudowane gzymsy, listwowa oprawa okien i nisz. Wejście główne prowadzi przez portal o dwu kolumnach dźwigających trójkątny fronton. We wnętrzu znajdowała się kiedyś bogata dekoracja stiukowa i 7 dwukondygnacyjnych rokokowych ołtarzy, w których wisiały obrazy Szymona Czechowicza. Wizytki do 1843 prowadziły pensjonat dla dziewcząt, po zamknięciu pensjonatu mieszkały w klasztorze do 1865, kiedy to z rozkazu Murawjowa zostały wypędzone z Wilna i na ich miejsce sprowadzono mniszki prawosławne z Moskwy. Po pierwszej wojnie światowej wizytki powróciły do klasztoru i mieszkały tam do drugiej wojny światowej. Po wojnie znowu opuściły klasztor. Po drugiej wojnie światowej kościół i klasztor przekazano do celów więziennych;

kościół katolicki p.w. **Niepokalanego Poczęcia NMP**, (ul. d. Wierzbowa, obecnie Sėlių 17, Zwierzyniec), w stylu romańskim, zaprojektowany w 1907, budowę rozpoczęto w 1911, a zakończono w 1922. Jest to świątynia na planie prostokąta, bezwieżowa, trójnawowa. Kościół jest czynny;

kościół katolicki p.w. **św. św. Nikodema i Józefa** stał za Ostrą Bramą, po przeciwległej stronie placu, w zaułku Św. Nikodema; wzniesiony w 1625 przez biskupa Eustachego Wołłowicza i jezuitów (razem ze szpitalem Św. Łazarza dla osób zakaźnie chorych). Był to kościół szpitalny, drewniany. Kościół ten spłonął w pożarze 1749; odbudowany został w 1758 jako murowany. W końcu XVIII w. był zniszczony przez pożar. W 1804 został zamknięty, a część jego murów włączono do zbudowanego tu domu;

kościół katolicki p.w. **Opatrzności Bożej i Najświętszego Serca Jezusowego,** (ul. d. Dobrej Rady, obecnie Gerosios Vilties 17), zbudowany w 1913 w stylu neogotyckim, na planie prostokąta, z wieżyczkami, z niską i wąską apsydą, jednonawowy. Był filią parafii Serca Jezusowego, po 1925 należał do księży salezjanów; w 1948 zamknięty, w 1960 oddany katolikom, obecnie jest kościołem parafialnym;

kościół katolicki p. w. **Pana Jezusa,** (ul. d. Antokolska, obecnie Antakalnio 27), ufundował ks. Jan Kazimierz Sapieha, a został wzniesiony w l. 1694-1717 wg projektu arch. Piotra Pertiego. W 1864 władze rosyjskie zamieniły go na cerkiew p.w. św. Michała Archanioła, która służyła żołnierzom z pobliskich koszar. Zniszczeniu uległo wtedy wspaniałe wyposażenie wnętrza świątyni. W okresie międzywojennym wróciła ona do katolików i stała się kościołem przyszpitalnym. W l. 1929-1931 kościół poddano częściowej renowacji. Po drugiej wojnie światowej był nieczynny. W połowie lat 90-tych XX w. kościół przekazano seminarium duchownemu. Jest to budowla w kształcie ośmiobocznej rotundy, z niskim przedsionkiem i dużą zakrystią. Rotundę nakrywa duża kopuła z latarnią. Dwukondygnacyjną fasadę flankują ustawione pod kątem dwie trójkondygnacyjne wieże, o ośmiobocznych górnych kondygnacjach, nakrytych

spiczastymi dachami. Fasadę zdobią pilastry, podwójny pas ozdobnego fryzu, profilowane gzymsy i wyjątkowo bogata oprawa okna na piętrze. Wspaniała stiukowa dekoracja wnętrza świątyni z początku XVIII w., przypisywana Piotrowi Pertiemu, zachowała się tylko w niewielkiej części Nisze, belkowanie i wnętrze kopuły zdobią kompozycje figuralne, kartusze i motywy roślinne;

kościół katolicki p.w. **św. św. Piotra i Pawła**, (ul. d. Antokolska, obecnie Antakalnio 1). Budowę kościoła zainicjował hetman wielki litewski Michał Kazimierz Pac. Pracami kierował sprowadzony z Krakowa Jan Zaor. Budowa trwała od 1668 do 1678. Od jesieni 1671 budowę kościoła nadzorował Giambattista Frediani. Od 1671 trwały prace wykończeniowe oraz ozdabianie głównej fasady. Kościół zbudowany został na wzór bazyliki watykańskiej, na planie krzyża łacińskiego, z niewielką apsydą oraz imponującą kopułą z latarnią na skrzyżowaniu nawy głównej i transeptu. Główna fasada kościoła jest nieco za szeroka i za niska, ma dwie niewysokie, niezbyt wyraziste wieże. Szerokie pasma gzymsów, dzielące fasadę na dwa piętra, nie harmonizują z podziałem pionowym, jeszcze bardziej ją wydłużając. Portal głównego wejścia ma dobre proporcje, zdobią go kolumny, szczyt zaś – putta oraz herb Paców. Pośrodku fasady znajduje się szeroki dekoracyjny balkon i duże okno; po bokach stoją dwie figury świętych – Augustyna i Stanisława, które są dziełem Nowotnego. Nad oknem widnieje napis: *Regina pacis funda nos in pace* (Królowo Pokoju, zachowaj nas w pokoju) zawierający grę słów nawiązującą do nazwiska Paca. Na lewej zewnętrznej ścianie kościoła znajduje się pod daszkiem obraz przedstawiający zarazę morową w Wilnie w 1710. Pod progiem kościoła pochowano Michała Kazimierza Paca, który zmarł w 1682, nie doczekawszy się ukończenia budowy świątyni. Przed śmiercią kazał, by na jego grobie położono płytę z napisem: *Hic iacet peccator* (Tu leży grzesznik) – bez nazwiska i tytułów. W końcu XVII w. piorun strzaskał płytę nagrobkową, osadzono ją wtedy w ścianie przy wejściu z prawej strony, grób zaś przykryto gładką płytą kamienną. Kościół otoczono murem, a na czterech jego rogach zbudowano baszty, które służą jako kaplice. Wnętrze świątyni zdobiło 300 rzemieślników. Osiem lat trwały prace, którymi kierowali włoscy rzeźbiarze Pietro Perti i Jan Galli oraz rzymski malarz Martin Altomonte. Artyści stworzyli wspaniałe dzieło: „teatrum świata", gdzie widzem jest Bóg, którego oblicze widnieje na kalenicy kopuły. Wewnątrz kościoła mury, sklepienie i kopułę pokryto tysiącami gipsowych rzeźb. Samych postaci jest ponad dwa tysiące. Przedstawiono zarówno motywy biblijne, jak też obrazy z życia i historii Wilna. Ornamenty roślinne odznaczają się szlachetnością i znakomitym wykonaniem, a liczne postacie świętych (Św. Floriana, Św. Magdaleny) wyróżniają się uduchowieniem, oddanym z dużą subtelnością. Jan Galli jest twórcą wystroju wnętrz kaplic św. Augustyna, Żołnierzy, Niewiast i św. Urszuli, a także zakrystii. Śmierć fundatora kościoła nie pozwoliła na ukończenie dzieła. Zabrakło środków i czasu na wykonanie głównego ołtarza. Kościół pozostał prawie nie wykończony – bez głównego ołtarza, ambony, organów i innych elementów. W 1803 sprowadzono dla ukończenia wystroju wnętrza dwóch mediolańskich rzeźbiarzy: Giovanniego Baretti'ego i Nicolae Piani'ego, którzy wykonali ambonę w kształcie łodzi Piotrowej oraz dwa rokokowe ołtarzyki na skrzyżowaniu transeptu z prezbiterium. Jednakże Włosi nie podjęli się budowy głównego ołtarza. Na miejscu głównego ołtarza znajduje się obraz Franciszka Smuglewicza przedstawiający pożegnanie św. Piotra z św. Pawłem (1804). W lewym narożnym ołtarzu stoi drewniana cudowna figura Jezusa Madryckiego (Nazareńskiego), którą przeniesiono tu z zabranego w 1864 na cerkiew trynitarskiego kościoła Pana Jezusa na Antokolu. Rzeźbę tę podarował w 1700 papież Innocenty XII dla wojewody wileńskiego Kazimierza Jana Sapiehy wraz z błogosławieństwem dla całej Litwy. Sapieha figurę umieścił w kościele trynitarzy p.w. Pana Jezusa. Figura Chrystusa

Ecce Homo jest naturalnej wielkości, na głowie ma prawdziwe włosy spadające na ramiona, a na piersiach szkaplerz trynitarski. W świątyni znajduje się też marmurowy puchar chrzcielny z XVII w. oraz żyrandol w kształci łodzi, wykonany przez mistrzów z Libawy (obecnie Liepaja, 1905). Sklepienie nawy głównej zdobią freski z drugiej połowy XVII w, przedstawiające epizody z życia św. Piotra;

kościół katolicki p.w. **św. Rafała Archanioła** i klasztor jezuitów, (ul. d. Wiłkomierska, obecnie Šnipiškių 1), na prawym brzegu Wilii, na d. przedmieściu Śnipiszki. Ufundowany przez Michała Koszyca, pisarza ziemskiego wileńskiego dla jezuitów, zbudowany w stylu późnego baroku w latach 1702-1709. Jezuici przy kościele wznieśli klasztor. Jest to świątynia w stylu barokowym, trójnawowa bazylika, wzniesiona na planie prostokąta, bez wyodrębnionego w bryle prezbiterium. Dwukondygnacyjną fasadę ozdobioną pilastrami i zwieńczoną trójkątnym frontonem flankują dwie wieże, nieco wysunięte przed jej lico. Ich górne kondygnacje mają charakter rokokowy, są ozdobione giętymi gzymsami i nakryte ozdobnymi hełmami. W dwu niszach nad zaakcentowanym portalem wejściem do świątyni znajdują się gipsowe posągi św. Rafała Archanioła i św. Józefa Kalasantego. Wieże kościoła pochodzą z połowy XVIII w. i zwieńczone są rokokowymi hełmami. Wnętrze barokowe, trójnawowe, przedzielone czworobocznymi filarami i arkadami. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Szymona Czechowicza „Święty Rafał Archanioł" z XVIII w. W 1775 r. po kasacie jezuitów kościół przeszedł do pijarów, którzy w 1792 r. zabudowania klasztorne sprzedali na koszary wojskowe. Kościół jest czynny;

kościół katolicki p.w. **Serca Jezusowego** na Pohulance to ogromna budowla (długości 75 m i wysokości wieży 108 m) z żelbetu, o nowych zupełnie formach, rzeźbiarskich raczej niż architektonicznych, rozpoczęta w 1913, a przerwana przez pierwszą wojnę światową. Śmierć autora, Antoniego Wiwulskiego, 10 stycznia 1919 w Wilnie uniemożliwiła ukończenie oryginalnej budowy według zamierzeń twórcy. W 1964 kościół został przebudowany na Dom Kultury Budowlanych;

kościół katolicki p.w. **św. Stefana**, (ul. d. Kolejowa, róg Świętostefańska, obecnie Geležinkelio 39), wczesnobarokowy, wzniesiony w l. 1600-1612 poza obrębem ówczesnych murów miasta przez jezuitę ks. Szymona Wysockiego dla bractwa Św. Łazarza, w 1715 przekazany zgromadzeniu rochitów, dla nich wzniesiono klasztor, który w 1752 oddano mariawitkom. Kościół został zniszczony podczas powstania 1794 i odbudowany w l. 1801-1806 wg projektu arch. Piotra Rossiego, który nadał mu pewne cechy klasycyzmu. W 1864 klasztor zamknięto i zamieniono na więzienie, od 1926 był siedzibą cechu kamieniarzy. Po drugiej wojnie światowej kościół był nieczynny, obecnie jest odbudowywany. Jest to świątynia jednonawowa, na planie krzyża, z wydatnym transeptem, półkoliście zamkniętym prezbiterium i pojedynczą, trójkondygnacyjną zakrystią. Szczyty nawy i transeptu dekorują trójkątne frontony. Półkoliście zamkniętą fasadę flankują dwie niewysokie, półokrągłe wieżyczki.Skromną dekorację fasady stanowi szeroki pas fryzu z prostokątnymi wnękami. Znacznie bogaciej dekorowane są elewacje boczne i szczyty ramion transeptu, zdobione rozbudowanym profilowanym gzymsem oraz potężnymi pilastrami, pomiędzy którymi znajdują się ozdobne wnęki. W południową ścianę kościoła wmurowana jest tablica nagrobna architekta Wawrzyńca Gucewicza (1753-1798);

kościół katolicki p.w. **św. Teresy** za Wilią. Stał podobno naprzeciwko obecnego ujścia Wilenki do Wilii, wzniesiony miał być w 1720 jako drewniany; po pożarze został rozebrany, a w tym miejscu Szymon Ogiński wzniósł w 1739 świątynię murowaną, niewielką, należącą do karmelitów bosych. W 1837 został zamknięty i w tymże roku, podmyty wodami, runął podczas powodzi;

kościół katolicki p.w. **św. Teresy z Avili**, (ul. d. Ostrobramska, obecnie Aušros Vartų 14); drewniany kościół wzniesiono w 1627; na jego

miejscu Stefan Pac ufundował świątynię murowaną, zbudowaną w latach 1633-1659 przy klasztorze wzniesionym wcześniej, w l. 1621-1624, z fundacji burmistrza Ignacego Dubowicza. Według niektórych źródeł autorem projektu kościoła św. Teresy był arch. Ulryk (Ulrich), według innych – Constantino Tencalla. Kościół jest trójnawową bazyliką wzniesioną na planie prostokąta, z prostokątnie zamkniętym prezbiterium i pojedynczą zakrystią. Od strony ulicy Ostrobramskiej znajdują się rokokowo-klasycystyczna kaplica Pociejów oraz stojąca przy prezbiterium pojedyncza, czterokondygnacyjna (ośmiobok na trzech czworobokach) wieża-dzwonnica nakryta kopułą i latarnią. Ozdobą świątyni jest wspaniała dwukondygnacyjna fasada, z portalem, pilastrami, niszami, prostokątnymi wnękami i spływami wolutowymi, zwieńczona trójkątnym frontonem z herbem Paców. Do jej dekoracji użyto szlachetnego kamienia sprowadzonego ze Skandynawii. Wysoki cokół na całej szerokości fasady wykonany został z piaskowca szwedzkiego, a detale: bazy i głowice kolumn portalu i pilastrów, listwowa oprawa okien i nisz, kartusze herbowe, spływy wolutowe – z czarnego i białego marmuru oraz granitu. Bogaty wystrój wewnętrzny ma także niewielka kaplica Pociejowska, ze wspaniałą tablicą erekcyjną, ozdobiona pilastrami, rozbudowanymi gzymsami i prostokątnymi wnękami oraz rokokową kopułą. Wnętrza świątyni nakrywają sklepienia kolebkowe z lunetami, a prezbiterium – sklepienie kopułowe. Bogata rokokowa dekoracja wnętrza pochodzi w większości z 2 połowy XVIII w. wykonana przez wilnianina Macieja Słuszczyńskiego. W latach 1927-1929 kościół odnowiono pod kierunkiem Juliusza Kłosa. Kościół jest czynny.

Klasztor karmelitów bosych. Biskup wileński Eustachy Wołłowicz na początku XVII w. sprowadził z Lublina do Wilna karmelitów bosych, a w 1624 mieszczanie wileńscy, Ignacy i Stefan Dubowiczowie, zbudowali dla nich klasztor. Budynek kilka razy ucierpiał od wojen i pożarów, toteż karmelici restaurowali go w latach 1667, 1699, 1704 i 1797. W 1844 rząd rosyjski klasztor zamknął; w latach 1861-1915 w jego murach mieściła się szkoła dla dziewcząt. Od 1965 była tu siedziba Wileńskiego Instytutu Budowlanego;

Kościół katolicki p.w. **Trójcy Świętej**, od 2005 sanktuarium **Miłosierdzia Bożego** (ul. d. Dominikańska, obecnie Dominikonų 12), fundacji Ulrycha Hozjusza, zbudowany w XVI w., przebudowany w 1749: zmieniono wtedy orientację kościoła, zbudowano nowe prezbiterium, a na miejscu dawnej apsydy wzniesiono nowy portal. W XVIII w. kościół św. Trójcy należał do uniwersytetu. W 1821 r. rząd rosyjski odebrał kościół katolikom i przerobił świątynię na cerkiew Zwiastowania NMP. W 1848 kościół przebudowano. W 1919 r. zwrócono katolikom. W architekturze świątyni widoczne są elementy gotyckie, barokowe i klasycystyczne. Jest to niewielka jednonawowa świątynia, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium i pojedynczą zakrystią. Oryginalnie rozwiązana jest fasada świątyni. Tworzy ją trójboczna gotycka apsyda z czerwonej cegły (pierwotne prezbiterium, zrekonstruowane podczas restauracji w 1971) flankowana przez dwie dwukondygnacyjne czworoboczne wieże w stylu klasycystycznym, nakryte cebulastymi kopułami. Szczyt apsydy oraz obie kondygnacje wież ozdobione są pasami fryzu. Kościół czynny, kuria urządziła w nim sanktuarium Miłosierdzia Bożego, zawieszono tu w ołtarzu gównym obraz „Jezu, ufam Tobie";

kościół katolicki p.w. **Trójcy Świętej** w Trynopolu (obecnie ul. Verkių 70); Pierwotny drewniany kościół zastąpiony na początku XVIII w. przez murowaną świątynię, której projekt przypisuje się Piotrowi Putiniemu. Jednocześnie wzniesiono też budynki klasztorne. Kościół przebudowany został w stylu rokokowym w l. 1750-1760. Klasztor skasowano w 1832 i przekazano prawosławnym. W 1849 kościół przebudowano na cerkiew. Po pierwszej wojnie światowej świątynia wróciła do katolików. Zespół neobarokowych ołtarzy projektował w okresie międzywojennym Stefan Narębski. Po drugiej wojnie światowej kościół był

nieczynny i wraz z zabudowaniami klasztoru służył jako szpital przeciwgruźliczy, a następnie jako baza turystyczna; w l. 90-tych XX w. zwrócono go katolikom. Jest to świątynia jednonawowa, na oryginalnym planie prostokąta, w obrębie którego przez wewnętrzne podziały wydzielono nawę główną, transept i prezbiterium z dwiema zakrystiami. Trójkondygnacyjną fasadę ozdobioną zwielokrotnionymi pilastrami i zwieńczoną trójkątnym frontonem, flankują dwie wieże o ośmiobocznych zwieńczeniach, nakrytych ozdobnymi hełmami. Wejście wiedzie przez portal z trójkątnym naczółkiem;

kościół katolicki p.w. **Wniebowstąpienia Pańskiego** (Misjonarzy) – na Górce Zbawiciela, przy ul. d. Subocz, obecnie Subačiaus 24/28. Kościół ufundował Teofil Plater na gruntach Sanguszków. Świątynię zaczęto budować w 1695 i zakończono w 1730. Jednocześnie przy kościele stanął **klasztor misjonarzy**. W latach 1750-1754 J. K. Glaubitz przebudował świątynię w stylu rokoka, podwyższył wieże, dobudował dwa frontony, a w 1755-1576 – przedsionek. Kościół misjonarzy, z dwiema smukłymi wieżami, uważany jest za jedną z najpiękniejszych budowli późnego baroku wileńskiego. Jest to trójnawowa bazylika z półkoliście zamkniętym prezbiterium. Przy nawach bocznych znajdują się dwie kaplice. Pod kościołem mieszczą się krypty z mauzoleum rodziny Platerów. Wejście do świątyni poprzedza rokokowa ośmioboczna kruchta o narożach ozdobionych kolumnami, nakryta ozdobna kopułą. Dwukondygnacyjną fasadę o wspaniałych proporcjach, dekorowaną pilastrami i profilowanymi gzymsami, wieńczy fronton attykowy z spływami wolutowymi. Podobny fronton wieńczy tylną elewację świątyni. Fasadę flankują dwie smukłe, pięciokondygnacyjne rokokowe wieże, o konstrukcji stwarzającej wrażenie niezwykłej lekkości. W niszach w drugiej kondygnacji znajdują się dwie XVIII-wieczne rzeźby przedstawiające Dawida i Mojżesza. Wnętrze trzynawowe o sklepieniach beczkowych. W ołtarzu głównym przed wojną był obraz Wniebowstąpienia Pańskiego pędzla Władysława Majeranowskiego (1862). W 1812 r. kościół i klasztor spustoszyli Francuzi, w 1839 Rosjanie zamienili klasztor na więzienie. W 1844 kościół zamknięto, ponownie oddano go katolikom w 1859. W okresie międzywojennym do klasztoru powrócili misjonarze. Po drugiej wojnie światowej kościół znowu zamknięto, a w klasztorze umieszczono szpital. Kościół jest nadal nieczynny, należy do szpitala;

kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, (ul. d. Trocka, obecnie Trakų 9); franciszkanie przybyli do Wilna i osiedlili się tu jeszcze przed chrztem Litwy. A ich kościół jest jedną z najstarszych budowli sakralnych Wilna, świątynię zbudowano przed 1387. Fundatorem kościoła był namiestnik ks. Olgierda – Gasztołd. W 1390 kościół spalili Krzyżacy, ale już na początku XV stulecia na tym miejscu wzniesiono nową świątynię, którą poświęcono w 1421. Do połowy XVIII w. kościół kilkakrotnie był niszczony. Dopiero w latach 1773-1780 został odbudowany w dzisiejszym kształcie. Pracami rekonstrukcyjnymi kierował Kazimierz Kamieński. Powstały malowidła na sklepieniach nawy głównej, których autorem był Franciszek Niemirowski. Po przebudowie wnętrze kościoła zatraciło swój gotycki wygląd. W 1864 kościół z rozkazu Murawjowa został zamknięty, a klasztor franciszkanów uległ kasacji. W latach 1872-1876 świątynię przebudowano i ulokowano w niej archiwum rządowe. W latach dwudziestych XX w. władze polskie archiwum przeniosły do budynku przy ul. Słowackiego (obecnie Algirdo) a kościół zwrócono franciszkanom. Po drugiej wojnie światowej władze sowieckie kościół zamknęły i znowu ulokowały w nim archiwum. Po odzyskaniu niepodległości przez Litwę kościół zwrócono katolikom. Niedawno wróciła do kościoła figura Matki Boskiej Białej, która uważana jest za cudowną. W obecnej postaci kościół jest trójnawową bazyliką z wielobocznie zamkniętym wydłużonym prezbiterium oraz przylegającymi do niego zakrystią, dwiema kaplicami gotyckimi i jedną kaplicą barokową. Pomimo

barokowej przebudowy, wciąż widoczne są elementy gotyckie świątyni: potężne narożne szkarpy, portal oraz okrągła niska wieżyczka, przyległa do fasady. Górne kondygnacje fasady mają już wyraźny charakter barokowy, zdobią je pilastry, gięte nadokienniki i fronton ze spływami wolutowymi. Wnętrze jest nakryte sklepieniem kolebkowym, gotyckie kaplice – sklepieniami kryształowymi, kryształowymi kaplica barokowa – sklepieniem kopułowym. Sklepienia nawy głównej pokrywają freski Franciszka Niemirowskiego z l. 1773-1780, przedstawiające sceny z życia św. Franciszka z Asyżu i sceny rodzajowe z życia w klasztorze franciszkańskim;

kościół katolicki p.w. **Wszystkich Świętych**, (ul. d. Rudnicka, obecnie Rūdninkų 20/1), ufundował sekretarz królewski Wojciech Chludziński w latach 1620-1631 w stylu wczesnego baroku. W 1655 kościół spalili kozacy, ale po odstąpieniu wojsk moskiewskich świątynię odbudowano. W 1743 wzniesiono dzwonnicę według projektu Józefa Fontany, budowę dokończył J. K. Glaubitz. W 1787 r. zbudowano ołtarz w stylu klasycystycznym. Jest trójnawową bazyliką z dwiema bocznymi kaplicami nakrytymi kopułami, pięciobocznie zamkniętym prezbiterium i pojedynczą zakrystią. Nawy boczne podzielone są poprzecznymi ścianami na oddzielne kaplice. Fasada, wzorowana na rzymskim kościele *Il Gesu*, przypomina kościół p.w. św. Teresy. Jest dwukondygnacyjna, z trójkątnym szczytem i spływami wolutowymi, dekorowana przez zwielokrotnione pilastry, profilowane gzymsy, listwową oprawę otworów okiennych. Fronton i spływy wolutowe flankowane są przez dwie pary pinakli. Para pinakli zdobi też portal wejściowy z dwiema parami pilastrów i dekoracyjnym szczytem. Ozdobą fasady jest pojedyncza, przylegająca do jej lewego boku czterokondygnacyjna, bogato dekorowana wieża, dobudowana w pierwszej połowie XVIII w. i nakryta barokowym hełmem. Na cenne wyposażenie wnętrza składa się 18 bogato dekorowanych barokowych ołtarzy, prospekt organowy oraz polichromia ze scenami z historii Litwy. Po drugiej wojnie światowej kościół komuniści zamknęli i urządzili w nim muzeum sztuki ludowej. Na początku lat 90-tych XX w. kościół zwrócono katolikom. Jest czynny;

kościół katolicki p.w. **Znalezienia Krzyża Świętego** (ul. Kalwaryjska, obecnie Kalvarijų w 225), w Kalwarii Wileńskiej, zbudowany w l. 1755-1772 (projekt przypisuje się J.K. Glaubitzowi) jest jednym z najbardziej typowych przykładów baroku wileńskiego. Jest to trójnawowa bazylika na planie krzyża, z półkoliście zamkniętym prezbiterium, dwiema zakrystiami oraz pozornym transeptem, tworzonym przez dwie boczne kaplice. Ozdobą kościoła jest trójkondygnacyjna fasada o znakomitych proporcjach, flankowana przez dwie smukłe czterokondygnacyjne wieże, nakryte spiczastymi hełmami Oszczędny detal architektoniczny stanowią podkreślające rytm pionowych i poziomych podziałów pilastry i profilowane gzymsy. Szczyty fasady wieńczy fronton attykowy, ozdobne frontony dekorują też szczyt dachu od strony prezbiterium oraz szczyty kaplic bocznych. We wspaniałym wystroju wnętrza, utrzymanym w jednolitym stylu rokokowym, uwagę zwraca 6 dwukondygnacyjnych ołtarzy ozdobionych kolumnami, pilastrami i licznymi rzeźbami, marmurowa ambona z umieszczoną pod nią chrzcielnicą oraz prospekt organowy. Sklepienie nawy głównej pokrywa bogata polichromia z końca XVIII w. z freskami przedstawiającymi sceny znalezienia i podniesienia Krzyża Św.

Wilno.

Synagogi

Synagoga Chóralna (Taragot-Hakodesz) – ul. Zawalna (Pylimo) 39 – zbudowana według projektu D. Rozenhauza w 1903 w stylu mauretańskim z kopułą. Budowę synagogi nadzorował arch. A. Połozow. Nad frontonem ozdobionym rozetami ustawione są murowane tablice prawa Mojżeszowego. Po drugiej wojnie światowej władze sowieckie synagogę zamknęły, ale budynek zachował się.

W 1989 r. synagogę przekazano społeczności żydowskiej Wilna;

Synagoga Wielka przy ul. Żydowskiej w Wilnie; w l. 1572-1573 wybudowano drewnianą Wielką Synagogę, którą mieszczanie wileńscy w 1592 zniszczyli, dopiero w 1633 gmina żydowska otrzymała zgodę na wzniesienie murowanego domu modlitwy na miejscu zniszczonej synagogi drewnianej, która już w 1635 mogła pomieścić około 3 tys. wiernych; zbudowano ją według wzoru synagog Europy Zachodniej z czterema masywnymi kolumnami po środku i opierającymi się na nich sklepieniach, w l. 1893-1897 rekonstruowana według projektu L. Winera; powiększono wówczas salę dla mężczyzn, a także na piętrze galerię dla kobiet; w zachodniej części umieszczono schody. W 1944 synagogę częściowo zniszczyły bomby, a w 1948 ruiny świątyni zniesiono. Na jej miejscu komuniści zbudowali przedszkole;

Synagogi przy ul. Kwiatowej (Gėlių) 3; od strony podwórza zachowały się fragmenty żydowskiego domu modlitwy. Przy Kwiatowej (Gėlių) 6 również pozostały fragmenty synagogi. W 1892 arch. A. Połozow rekonstruował te budynki. Zniszczone w 1944, nigdy nie zostały odbudowane.

A.H. Kirkor, *Przewodnik historyczny po Wilnie i jego okolicach*. Wilno 1880; J. Kłos, *Wilno. Przewodnik krajoznawczy*. Wilno 1923; T. Venclova, *Wilno. Przewodnik*. Wilno; *M. Jackiewicz*, Wilno. Spacerkiem po mieście. Warszawa 2005.

Wilno, parafia, obszczina starowierców, najważniejsze centrum religijne staroobrzędowców Litwy i Polski; założona w 1830 (lub w 1825). Już w 1830 wzniesiono świątynię-molennę p.w. Opieki Matki Boskiej (Pokrowskaja); pierwszym duchownym nastawnikiem był Osip Andrejew; w l. 30-tych XIX wieku parafia liczyła 250 wiernych, ok. 45 rodzin; w 1870 świątynię przebudowano; w 1880 parafia liczyła 3,5 tys. wiernych; do 1915 nastawnikami (duchownymi) byli: O.A. Andrejew (1830-?), S.M. Miakińkow (1860-1870), Jakow Timofiejew, Makarij Jefremow, Łazar‘ Iwanowskij (1880-po 1907), Wasilij Timofiejew, Leontij Pietrow (1880-1900), T. Jakowlew (do 1915 i od 1918-1926), M.O. Andrejew (1890-1901), S. Jegupionok (1906-915, 1918-1934); najbardziej sprzyjającym okresem dla rozwoju życia duchowego starowierców w Wilnie były lata 1920-1939, w tym okresie organizowano sobory, kursy nastawników (duchownych), na Łosiówce, w budynku kupca Łosiewa, istniała szkoła religijna dla dzieci starowierskich; w 1925 odbył się w Wilnie Ogólnopolski Zjazd Starowierców, drugi zjazd – w 1930, trzeci – w 1936. W 1930 świątynię starowierców wileńskich odwiedził prezydent RP Ignacy Mościcki. Na początku 1930 parafia wileńska starowierców liczyła 4602 wiernych.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 69-74.

Wiskont Antoni zob.: Viskontas Antanas

Wiszniew, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Tadeusza, klasycystyczny, fundacji szambelana Tadeusza Sulistrowskiego, zbudowany w l. 1811-1820, po 1863 zamieniony na cerkiew, w 1918 zwrócony katolikom, od tego czasu nieprzerwanie czynny. Jest to budowla jednonawowa, z niewielką kwadratową wieżą nad prezbiterium. Fasada świątyni ma postać czterokolumnowego portyku z belkowaniem i trójkątnym naczółkiem. W podziemiach znajdują się groby fundatorów.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 258.

Wiszniew (Wiszniewa), w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon wołożyński, obwód miński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Nawiedzenia NMP, zbudowany w l. 1637-1641 w stylu barokowym z elementami rene-

sansu, przebudowany w 1771 w stylu rokoko i w 1906 (dobudowana została dwuwieżowa fasada). Świątynia jest bazyliką z półkoliście zamkniętym prezbiterium i dwiema zakrystiami. Fasadę wieńczy profilowany szczyt flankowany dwiema niewysokimi bocznymi wieżami. Nawa i zakrystie nakryte są sklepieniami kolebkowymi z lunetami, na których zachowały się malowidła wykonane w okresie międzywojennym przez Ferdynanda Ruszczyca. Są trzy cenne barokowo-rokokowe ołtarze główny i dwa boczne) z połowy XVIII w., ozdobione rzeźbami i ornamentami.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 258.

Wizgird Kazimierz, ur. w 1788 na Żmudzi, zm. 7.01.1861 w Wilnie; ksiądz katolicki, autor utworów religijnych w języku polskim i litewskim. W l. 1804-1808 uczył się w gimnazjum w Telszach, następnie w Seminarium Duchownym w Worniach, skąd został wysłany jako stypendysta do Wyższego Semianrium Duchownego w Wilnie, gdzie studiował w l. 1810-1812, w tymże 1812 otrzymał święcenia kapłańskie. Następnie powrócił do swojej diecezji i w 1813 został wikariuszem w Płungianach (Plungė), stamtąd w 1817 przeniesiono go na stanowisko wikariusza do Ławkowa (Laukuva); w 1819 wyjechał do Wilna, gdzie na uniwersytecie uzyskał stopień magistra teologii; od 1820 był księdzem w kościele św. Jana w Wilnie; w 1827 był wikariuszem w Korcianach (Kartena) na Żmudzi, a od 1831 – proboszczem w Ejragole (Ariogala). W 1849 wstąpił do zakonu dominikanów w Datnowie, gdzie przebywał do 1853, w l. 1854-1855 mieszkał w klasztorze w Kołajniach (Kolainiai), w 1856 wyjechał do Wilna, gdzie zamieszkał w klasztorze bernardynów, tam zmarł. Wydawał w języku litewskim i polskim literaturę religijną, m. in. *Biblija del wajku lenkiszkai ir lietuwiszkai par K.K. Wizgirda* (Wilno 1823), *Wiadomość o niektórych świętych* (1847).

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, Chicago 1963, s. 419-421.

wizytki, Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, Ordo Visitationis Beatissimae Mariae Virginis (VSM) – żeński zakon konteplacyjny, zwany potocznie *siostrami wizytkami*, założony w 1610 w Annecy w Sabaudii św. Franciszka Salezego i św. Joannę Franciszkę de Chantal, w 1618 zatwierdzony przez Stolicę Apostolską; jednym z jego głównych celów było wychowanie dziewcząt, głównie z arystokracji. Do Polski pierwsze wizytki zostały sprowadzone przez Ludwikę Marię Gonzagę w 1654; do Wilna zostały sprowadzone w 1694 przez mieszczankę wileńską O. Deselstenową; kościół p.w. Serca Jezusowego ufundował bp K. Brzostowski, a klasztor w 1717 – król August II; w 1756 świątynię konsekrowano, w tym kościele pochowano serce króla Augusta II. Wizytki posiadały dwa majątki: Wilejkę w d. powiecie Borysowskim i Rzeszę w powiecie wileńskim; od 1694 do 1843 wizytki wileńskie prowadziły szkołę i pensjonat dla panien z rodzin szlacheckich; kościół i klasztor władze rosyjskie zamknęły w 1864, a wizytki wyjechały do Francji. W 1919 powróciły do Wilna, prowadziły szkołę i internat, do 1945 mieszkały w Wilnie 23 zakonnice, 2 nowicjuszki i 9 postulantek.

A.H. Kirkor, *Przewodnik historyczny po Wilnie i jego* okolicach. Wilno 1880, s. 183-184.R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Włocki Jan, ur. w 1688, zm. w 1773; ksiądz katolicki, pijar, kaznodzieja. Był kaznodzieją m.in. w katedrze wileńskiej i krakowskiej; autor zbiorów kazań.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 427.

Wodzyński Gabriel, ur. w 1727, zm. w 1788; ksiądz katolicki. Był kanonikiem warszawskim i wileńskim; od 1769 – koadiutorem

biskupa smoleńskiego; w 1767 został archidiakonem żmudzkim, w 1772 – biskupem smoleńskim.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 427.

Wojciechowski Adam, ur. w 1902, zm. w 1973; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Gudohajach k. Ostrowca.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 58.

Wojciechowski Franciszek, ur. w 1826 na Wileńszczyźnie, zm. 31.12.1901 w Szczuczynie (Białoruś); ksiądz katolicki, działacz oświatowy. Ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie; w l. 1861-1865 był księdzem w Olkienikach (Valkininkai), później w parafiach Grodzieńszczyzny. Opracował i wydał elementarz w narzeczu dzukijskim *Leventorius lenkiškai-lietuviškas* (1862).

I. Čiužauskaitė, (w:) *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 520.

Wojciechowski Jan, pseudonim „Korab", ur. 29.08.1903 w Całowaniu k. Garwolina, zm. 21.02.1961 w Chicago; ksiądz katolicki, jezuita, kapelan WP. W l. 1936-1939 w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie uczył religii i był przefektem konwiktu oraz moderatorem Sodalicji Mariańskiej; w kampanii wrześniowej był kapelanem w armii gen. Franciszka Kleeberga, uczestnikiem konspiracji w batalionie „Unia-Krybar"; podczas powstania warszaskiego jako podpułkownik był dziekanem I Obwodu Śródmieścia; po II wojnie światowej pracował w Hanowerze,w 1948 był dyrektorem „Caritasu" na strefę brytyjską; od 1949 duszpasterzem polonijnym w Chicago.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 427.

Wojna (Woyna) Abraham, Abram, ur. w 1569 w Żarenach na Żmudzi, zm. 14.04.1649; ksiądz katolicki, biskup-sufragan wileński. Był synem Siemiona Wojny, prawosławnego, i Elżbiety Kiestartówny, kalwinki. Ojciec pochodził z Grodna. Pod wpływem stryja Benedykta, księdza katolickiego, Abraham przeszedł na katolicyzm. Studiował w Akademii Wileńskiej i w Rzymie, a także na uniwersytetach niemieckich; w 1599 otrzymał święcenia kapłańskie i od razu został kanonikiem wileńskim; w 1611 został biskupem-sufraganem wileńskim, tytularnym biskupem Methona, przeniesiony do Worń – pełnił obowiązki biskupa żmudzkiego w l. 1627-1630; po śmierci biskupa Eustachego Wołłowicza 24.03.1631 przeniesiony do Wilna na stanowisko biskupa; ukończył remont bazyliki wileńskiej, ukończył także budowę kaplicy św. Kazimierza, do której w 1636 zostały przeniesione relikwie św. Kazimierza; sprowadził do Wilna zakonników bonifratrów, przekazał im kościół Św. Krzyża, przy którym bonifratrzy założyli szpitalik; zwołał synody diecezjalne w l. 1631, 1635, 1641 (?), 1644.

D. Tarandaitė, (w:) *Biskupi żmudzcy, wersja elektroniczna*; W. Pazdniakou, *Wialikaje Kniastwa Litouskaje Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 461; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 381-393.

Wojna (Woyna) Antoni Józef, ur.?, zm. przed 4.07.1747; ksiądz katolicki, kanonik wileński. W 1724 został kanonikiem wileńskim, w l. 1730-1740 był pisarzem Wielkiego Księstwa Litewskiego; prepozytem trockim – od 1736; sekretarzem duchownym WKL – od 1740.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 461.

Wojna (Woyna) Benedykt, ur. 1556? w Grodnie?, zm. 22.10.1615 w Padwie we Włoszech; ksiądz katolicki, biskup wileński. Pochodził z rodziny książąt ruskich, rodzice prawosławni; w 1571-1572 studiował Lipsku, następnie w kolegium jezuickim w Wilnie; pod wpły-

wem Piotra Skargi w 1573 przeszedł na katolicyzm; będąc klerykiem został kanonikiem wileńskim, a w 1576 – prałatem i proboszczem trockim; studiował na uniwersytetach w Bolonii i w Padwie, teologię studiował w Rzymie, tam ok. 1582 otrzymał święcenia kapłańskie; w 1584 został sekretarzem kardynała Jerzego Radziwiłła; podczas nieobecności kardynała administrował diecezją wileńską; 31.07. 1600 papież Klemens VIII prekonizował go biskupem ordynariuszem wileńskim; przeprowadził powtórną kanonizację św. Kazimierza. Na początku 1615 wyjechał do Warszawy na sejm, później leczył się w Padwie i tam zmarł; jego ciało przywieziono do Wilna i pochowano w katedrze.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 351-364; W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 461.

Wojniłłowicz Michał Stanisław, ur. ?, zm. w 1690; ksiądz katolicki, dominikanin. Był kaznodzieją i przeorem klasztoru dominikanów w Wilnie, a także prowincjałem litewskim w l. 1668-1675 i 1678-1682?

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 428.

Wojniusz Henryk, ur. w 1890, zm. w 1958 w Ostrowcu; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; do 1946 był proboszczem w Kiemieliszkach powiatu święciańskiego, następnie proboszcz i dziekan w Ostrowcu, gdzie zmarł i został pochowany.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 58.

Wojstom, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Trójcy, murowany, wzniesiony w 1911 w stylu modernistycznym.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Wojtkiewicz Adam, ur. 6.02.1796, zm. 4.01.1870; ksiądz katolicki, biskup miński. Kształcił się w Traszkunach na Litwie i w Wilnie. Po święceniach w 1819 był wikariuszem w Wilnie i Szenbergu w Kurlandii, proboszczem w Poswolu (Pasvalys) na Litwie, w 1845 został kanonikiem mohylewskim, następnie w 1849 – rektorem seminarium duchownego w Mińsku. 18.03.1852 prekonizowany biskupem mińskim, sakrę biskupią przyjął 23.01.1853 w Petersburgu. Podczas represji popowstaniowych 27.07.1869 diecezja została zniesiona przez władze carskie i włączona do biskupstwa wileńskiego, jej biskup zaś rezydował w Wilnie, gdzie pełnił funkcje biskupie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 489.

Wołczacki Walenty, ur. w 1740?, zm. 12.1810; ksiądz katolicki, dominikanin, biskup pomocniczy wileński. W 1761 był kierownikiem szkoły dominikańskiej w Orszy; studia filozoficzne i teologiczne ukończył w Grodnie i Zabiałach; w 1766 otrzymał święcenia kapłańskie; w 1774 papież Klemens XIV prekonizował go biskupem tytularnym Tamassensis; w 1786 został koadiutorem biskupa M. Chomińskiego w Wilnie. Pochowany w krypcie kościoła w Suderwie pod Wilnem.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 803-804.

Wołkołata, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon dokszycki, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Jana Chrzciciela, murowany, zbudowany w l. 1884-1893 w stylu neobarokowym.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Wołkow Iwan, ur. w 1879 w Bułowiszkach pow. brasławski, zm. w 1965; duchowny starowierski, nastawnik. Od 1922 duchowny w parafii starowierskiej; w 1932 ukończył kursy duchownych starowierskich w Wilnie.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s. 79.

Wołłowicz Andrzej, ur. ok. 1610 na Litwie, zm. 30.08.1676 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej. Był bratem Władysława Wołłowicza, hetmana wielkiego litewskiego; był kaznodzieją w kościele św. Kazimierza i św. Jana; w l. 1658-1659 wykładał w kolegium jezuickim w Krożach, w 1653 był rektorem kolegium w Pińsku, w 1662-1665 – rektorem w Nieświeżu; w l. 1666-1669 – rektorem Akademii Wileńskiej; od 1673 do śmierci – prowincjałem litewskiej prowincji jezuitów.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 367-368.

Wołłowicz Andrzej, ur. 1.12.1750, zm. 9.03. 1822; ksiądz katolicki, biskup kaliski. Studiował w Warszawie i w Rzymie, pełnił wiele stanowisk w Kościele na terenie WKL; był referendarzem duchownym WKL w Wilnie w l. 1791-1794; od 1818 został biskupem kaliskim.

A. Hryckiewicz, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja,* t. 1. Minsk 2005, 383.

Wołłowicz Antoni Erazm, ur. 24.09.1711, zm. 6.07.1770; ksiądz katolicki, biskup łucki. Studiował w Rzymie, tam uzyskał stopień doktora prawa kościelnego i cywilnego. Był rejentem sądu w Sieradzu, po święceniach w 1744 został pisarzem wielkim litewskim i kanclerzem królowej Marii Józefiny, następnie kanonikiem gnieźnieńskim i w 1742 – kanonikiem wileńskim oraz archidiakonem żmudzkim. 12.05.1755 prekonizowany biskupem łuckim.

P. Nitecki, Biskupi *Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 493; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 367.

Wołłowicz Eustachy, ur. w 1571, zm. 9.01.1630; ksiądz katolicki, biskup wileński. Pochodził z rodziny innowierczej: ojciec był protestantem, a matka unitką. Eustachy przeszedł na katolicyzm podczas studiów w kolegium jezuickim w Wilnie i w Akademii Wileńskiej; w 1592 został kanonikiem wileńskim i proboszczem odelskim; w 1593 wyjechał na studia do Włoch; prawo rzymskie studiował w Padwie, teologię i filozofię – w Rzymie, tam otrzymał święcenia kapłańskie, po powrocie do Wilna w 1597 został prałatem i kantorem przy Katedrze Wileńskiej, w 1600 – prałatem kustoszem i proboszczem trockim; w 1609 został wybrany opatem klasztoru benedyktynów w Lublinie; w l. 1599-1613 był referendarzem i podkanclerzym Wielkiego Księstwa Litewskiego. 18.05.1616 prekonizowany biskupem wileńskim. Przeprowadził synod diecezjalny, erygował archidiakonat białoruski w Obolcach w powiecie orszańskim, dokończył budowę katedry, sprowadził do diecezji kanoników laterańskich i ufundował dom dla księży emerytów.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 494; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 367-378.

Wołłowicz Wincenty Piotr, ur. 6.10.1671, zm. 9.11.1737 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita; Ukończył studia filozoficzne, zajmował wiele stanowisk; w 1709 został referendarzem WKL; był dwa razy żonaty, wychował 6 synów i cztery córki; po śmierci drugiej żony w październiku 1727 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie, w 1728 otrzymał święcenia kapłańskie.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 368.

Wołłowicz Wincenty Stanisław, ur. ?, zm. 24.08.1698; ksiądz katolicki. Był prałatem żmudzkim, kanonikiem wileńskim, od 18.05.1679 do 30.01.1680 pełnił obowiązki administratora diecezji wileńskiej, później był administratorem diecezji żmudzkiej.

V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 368.

Wołodźko Franciszek, ur. w 1868, zm. 11.01.1948 w Wilnie; ksiądz katolicki. Prałat Kapituły Wileńskiej i długoletni proboszcz w Ostrej Bramie. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 375.

Wołonczewski Maciej Kazimierz (Motiejus Valančius), syn Michała i Anny, ur. 16(28).02.1801 we wsi Nasreny (Nasrėnai), gmina Sałanty (Salantai), powiat Kretynga na Żmudzi, zm. 29.05.1875 w Kownie; ksiądz katolicki, biskup żmudzki. Pochodził z rodziny wolnych chłopów, ale chcąc uczyć się na księdza wyrobił dokumenty szlacheckie. W l. 1816-1821 uczył się w sześcioklasowej szkole oo. dominikanów w Kalwarii Żmudzkiej, następnie w latach 1822-1824 w seminarium duchownym w Worniach. W 1824 został wysłany do Wyższego Seminarium Duchownego w Wilnie, gdzie również był studentem teologii Uniwersytetu Wileńskiego; w 1828 przyjął święcenia w katedrze wileńskiej; seminarium ukończył w 1828 ze stopniem kandydata teologii. Po studiach wysłano go Mozyrza, gdzie do 1834 pełnił obowiązki nauczyciela religii i kapelana w tamtejszej szkole powiatowej. W latach 1834-1840 był nauczycielem religii, kapelanem i bibliotekarzem w gimnazjum w Krożach na Żmudzi. W 1840 został profesorem teologii pastoralnej i archeologii biblijnej w Akademii Duchownej w Wilnie, gdzie też uzyskał stopień doktora teologii. W 1842 razem z Akademią przeniesiony do Petersburga, gdzie nadal pracował jako profesor. W 1845 powrócił na Żmudź, gdzie został rektorem seminarium duchownego w Worniach. 28.09.1849 prekonizowany biskupem żmudzkim, sakrę biskupią przyjął 8.03.1850. Dbał gorliwie o rozwój życia religijno-moralnego wiernych, przeprowadzał wizytacje parafii, walczył z plagą alkoholizmu; za jego rządów stolica diecezji, na żądanie władz rosyjskich, została przeniesiona w 1863 do Kowna. Popierał przemycanie z Prus książek w języku litewskim po zakazie ich druku czcionkami łacińskimi na terenie Rosji. Był też pisarzem litewskim, zadebiutował w 1864. Wydał zbiorki opowiadań *Vaikų knygelė* (Książeczka dla dzieci, 1868), *Paaugusių žmonių knygelė* (Książeczka dla dorosłych, 1868), a także opowieść *Palangos Juzė* (Józio z Połągi, 1869). Opublikował w języku litewskim *Žemaičų vyskupystė* (1848) – *Żmudzkie biskupstwo*, przełożone przez M. Hryszkiewicza, 1848, 2 t.. Zbierał też na Żmudzi baśnie, pieśni ludowe i przysłowia; przysłowa wydał: *Patarlės žemaičių* (1867). Pochowany w katedrze w Kownie.

Z. Stoberski, *Historia literatury* litewskiej. Wrocław-Warszawa 1974, 1986, s. 67-69; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 494; *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius 2001, s. 529-530; M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917*, t. 1. Warszawa 2003, s. 120-121.

Wołożyner Chaim ben Icchak, zo.: Chaim ben Icchak z Wołożyna.

Wołożyner Icchak ben Chaim, syn Chaima Wołożynera, ur ? w Wołożynie, zm. w 1849 w Iwieńcu; rabin, pedagog. Po śmierci ojca był rabinem w Wołożynie; kierował jesziwą wołożyńską nawet w 1824, kiedy władze rosyjskie oficjalnie ją zamknęły; walczył o zachowanie szkół rabinackich w imperium rosyjskim.

Żydowska encyklopedia elektroniczna. Jerozolima

Worniany, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Jerzego, fundacji Marcjanny Abramowicz, wzniesiony w l. 1767-1769 wg projektu arch. A. Kossakowskiego, przebudowany w l. 1880 i 1909, zamknięty w 1948, zamieniony na kino, a potem na klub-dyskotekę, zdewastowany, został zwrócony katolikom w 1989 i wyremontowany. Jest to świątynia jednonawowa z transeptem. Szczególną uwagę zwraca bogato zdo-

biona gzymsami i wiązkami pilastrów fasada, zwieńczona barokowym szczytem flankowanym przez dwie smukłe wieże nakryte kopulastymi hełmami. Przed wejściem niewielki przedsionek z trójkątnym szczytem. Boczne elewacje zdobią pary pilastrów. Nawę nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 270.

Worona, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. Jerzego, późnobarokowy, fundacji Brzostowskich, zbudowany w połowie XVIII w., zakrystia dobudowana na przełomie XIX i XX w., zamknięty po drugiej wojnie światowej, nieczynny, zdewastowany. Jest to nieduża świątynia na planie prostokąta. Fasadę wieńczy trójkondygnacyjny szczyt. Ściany boczne wsparte szkarpami. Naroża kościoła ozdabiają szerokie pilastry.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi.* Warszawa 1997, s. 271.

Woroniecki Jakub, ur.?, zm. w 1598; ksiądz katolicki, sekretarz królewski. W 1568 był dworzaninem Zygmunta Augusta i sekretarzem królewskim; w 1570 został proboszczem parafii w Gieranonach, następnie proboszczem w Kownie; od 1594 – w Kiejdanach; w 1578 Zygmunt August wyznaczył go na biskupa żmudzkiego, a w 1585 Stefan Batory – na biskupa kijowskiego, jednakże w obu wypadkach nie został zatwierdzony przez papieża.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 388.

Woyciunowski Piotr, ur. 26.06.1662 na Żmudzi, zm. 11.11.1687 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1641 w Wilnie, w 1660-1662 był prefektem szkół i profesorem teologii moralnej w Krożach. W Wilnie był w 1663-1664 prof. teologii moralnej, w 1664-1670 – filozofii, w 1667-1670 – Pisma św., w 1670-1671 – teologii pozytywnej, w 1672-1679 – teologii scholastycznej, w 1687 – teologii moralnej. Ponadto wykładał w Braniewie i Poszawszu.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 760.

Woyniłłowicz Romuald, ur. 7.02.1714 na Litwie, zm. 27.10.1763 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w Wilnie w 1729 i studiował tam filozofię w 1732-1735 i teologię w 1738-1742. Wykładał w kolegiach jezuickich. W Akademii Wileńskiej był w 1747-1748 profesorem etyki, w 1757-1758 – teologii scholastycznej i polemicznej oraz dziekanem Wydz. Filozoficznego. W 1758-1763 był rektorem w Mińsku.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 760.

Woysznarowicz Kazimierz Jan, ur. ?, zm. 1680 w Wilnie; pamiętnikarz, pisarz religijny, kaznodzieja, ksiądz. Pochodził ze szlachty osiadłej w powiecie oszmiańskim. Większą część życia spędził w Wilnie, począwszy od studiów w Akademii Wileńskiej (w 1642 doktorat z filozofii); w ostatnich latach kanonik wileński. Wyjeżdżał kilkakrotnie za granicę, w Rzymie otrzymał doktoraty z prawa i teologii, następnie w l. 1667-1669 towarzyszył ks. A. Zasławskiemu w jego podróży przez Niemcy, Holandię, Francję, Włochy. Plonem tej wyprawy są listy do ks. Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła oraz regularny diariusz (rękopis w Bibliotece Narodowej). Dziennik zawiera wiele ciekawych obserwacji z podróży, a równocześnie ukazuje proces kształtowania się zbiorów zleconych kazań, wydanych w oficynach zagranicznych: *Dom mądrości...* (Antwerpia 1667), *Arsenał miłosierdzia...* (Paryż 1668).

A. Sajkowski, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny,* t. 2. Warszawa 1985, s. 627

Wóycicki Aleksander ur. 7.03.1878 w Mistowie k. Mińska Mazowieckiego, zm. 2.08.1954 w Warszawie; ksiądz katolicki, profesor, rektor USB. Uczył się w III Gimnazjum w Warszawie oraz w l. 1896-1901 w warszawskim Seminarium Duchownym; w l. 1906-1909 studiował w Paryżu i w Lowanium, gdzie uzyskał doktorat nauk politycznych i społecznych; wykładał socjologię w Akademii Duchownej w Petersburgu do 1918, później – do 1924 na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; od 1924 był profesorem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, w l. 1937-1939 był jego rektorem; w l. 1922-1927 poseł na Sejm RP z ramienia Chrześcijańskiej Demokracji; od 1923 stały delegat Polski przy Lidze Narodów oraz na zjazdach Międzynarodowego Stowarzyszenia Postępu Społecznego; w l. 1925-1939 – wiceprezes Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej; członek Rady Ochrony Pracy przy Ministerstwie Opieki Społecznej oraz członek Rady Społecznej przy Prymasie Polski; w l. 1938-1939 był członkiem władz Obozu Zjednoczenia Narodowego; w 1939 był więźniem na Pawiaku w Warszawie; po II wojnie światowej był wykładowcą socjologii na Uniwersytecie Warszawskim oraz w Seminarium Duchownym w Warszawie; ogłosił m.in. książki: *Chrześcijański ruch robotniczy w Polsce* (1921), *Dzieje robotników przemysłowych w Polsce* (1929) oraz ponad 100 artykułów w czasopismach, a także mowy i wykłady inauguracyjne w „Roczniku USB" 1937-1938 i 1938-1939.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 430; *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 30. Warszawa 2005, s. 9.

Wujek Aleksy, ur. 2.03.1908 w Prucheńsku k. Opoczna, zm. 24.08.1970 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1934-1938 odbył studia geograficzne na Uniwersytecie Stefana Batorego; był opiekunem koła geograficznego w l. 1936-1938 i nauczycielem geografii w 1939/1940 w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; po święceniach kapłańskich w 1941 był duszpasterzem na Białorusi; po II wojnie światowej – w Piotrkowie i Warszawie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 431.

Wujek (Vangrowecz, Vangrovicius, Wągrovitius, Wuykus) Jakub, ur. w 1541 w Wągrowcu, zm. 27.07.1597 w Krakowie; ksiądz katolicki, jezuita, pisarz religijny, tłumacz *Biblii*. Uczył się w klasztornej szkole cystersów w Wągrowcu, studiował w 1555 we Wrocławiu, w l. 1558/1559 – w Akademii Krakowskiej, gdzie uzyskał bakalaureat; w l. 1562-1564 był wychowawcą bratanków biskupa Jakuba Uchańskiego w Wiedniu, studiował tam filozofię i uzyskał magisterium sztuk wyzwolonych; w 1565 wstąpił do zakonu jezuitów; w l. 1565-1567 studiował w Rzymie, w 1567 otrzymał bakalaureat teologii w Wiedniu; w l. 1567-1571 uczył w kolegium w Pułtusku, był rektorem kolegiów: w Poznaniu 1573-1578, w Wilnie w l. 1578-1579, gdzie w 1579 doprowadził do erygowania Akademii Wileńskiej; w l. 1579-1584 i 1587-1589 przebywał z misją zakonną w Siedmiogrodzie; w 1584 otrzymał w Rzymie od papieża zgodę na przekład *Biblii*, w 1583 wyszło tłumaczenie *Nowego Testamentu*, w 1599 – całość *Biblii*, ogłaszał ponadto kazania *Postylla catholica...*, (cz. 1-3 1573-1575) i pisma antyariańskie. Jest uznawany za jednego z twórców literackiego języka polskiego.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 431; *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 30. Warszawa 2005, s. 56.

Wygolenięta, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół św. Jana Chrzciciela, zbudowany w 1929?

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Wykowski Felicjan, ur. w 1728, zm. w 1784; ksiądz katolicki, pijar, matematyk, poeta. Kształcił się w kolegium pijarów w Lubieszowie; studiował matematykę w Rzymie i jako poeta został tam członkiem Akademii Arkadyjskiej; wykładał w szkołach pijarskich w Wiedniu, Dąbrowicy oraz od 1756 w Wilnie; w 1766-1772 był prowincjałem litewskim pijarów; w l. 1781/1782 przebywał w klasztorze pijarskim na Śnipiszkach w Wilnie; publikował wiersze w czasopiśmie „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne" w l. 1774-1777, zainicjował wydawnictwo: *Zebranie rymów z różnych okoliczności pisanych mianowicie imieniem Konwiktu Szlacheckiego Wileńskiego ks.ks. Scholarum Piarum* (Wilno 1779), ogłosił w nim 47 utworów.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 432.

Wyrwicz Andrzej, ur. 21.11.1636 w pow. orszańskim, zm. 14.04.1698 w Grodnie; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk. Uczył się w szkole bazylianów w Borunach i studiował matematykę na Uniwersytecie Wileńskim, w 1811 uzyskał doktorat filozofii, w 1820 został adiunktem, w 1826-1832 był profesorem matematyki wyższej. Po zamknięciu Uniwersytetu mieszkał w Wilnie. Ogłaszał podręczniki dla szkół średnich. Pochowany na Rossie.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 772.

Wyrwicz Jan, ur. 25.06.1724 na Białorusi, zm. 8.12.1773 w Kownie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1741w Wilnie. Wykładał w Kownie i Warszawie, w 1760-1761 był prokuratorem prowincji litewskiej, w 1763-1768 – misjonarzem dworskim kasztelana mścisławskiego, w 1769-1770 – profesorem prawa kanonicznego, prefektem szkół i sekretarzem Akademii Wileńskiej, w 1770-1772 prokuratorem i prefektem budowy Akademii, w 1772-1773 – rektorem w Kownie.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 772.

Wyrwicz Karol, ur. 2.11.1717 w powiecie brasławskim, zm. 6.06.1793; ksiądz katolicki, jezuita, historyk, geograf, pedagog. Studiował w Akademii Wileńskiej w l. 1737-1740, 1742-1746; w 1734 wstąpił do zakonu jezuitów, w 1745 otrzymał święcenia kapłańskie Wykładał w kolegiach jezuickich w Pińsku, Krożach i Nowogródku; w l. 1751-1757 był nauczycielem u Hylzenów w Dyneburgu i Połocku, z Hylzenami podróżował po Francji, Holandii i Niemczech. Od 1757 wykładał etykę i historię w Collegium Nobilium w Warszawie; w l. 1760-1761 był prokuratorem Mazowieckiej prowincji jezuitów; od 1764 należał do dworu króla Stanisława Poniatowskiego, otrzymał medal „Merentibus"; po kasacie jezuitów w 1773 zajmował się nauką, pisał podręczniki. Wydał m.in. *Geografia czasów teraźniejszych*, t. 1 Warszawa 1768, 2 wyd. Wilno 1794; *Geografia powszechna*, Warszawa 1770, wyd. 3 -1794; *Historia polityczna państw starożytnych*, t. 1, Warszawa 1771.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minska 2005, s. 469.

Wysiadłowski Stanisław, ur. w 1904, zm. w 1965; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; był proboszczem Konstantynowie koło Świra.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 58.

Z

Zabdyr Paulin, ur. 7,06.1896 w Stryszowie k. Wieliczki, zm. 21.11.1976 w Poznaniu; ksiądz katolicki, jezuita. Jako kleryk w l. 1921-1923 i 1924-1925 studiował matematykę i fizykę na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, równocześnie ucząc przyrody, fizyki i matematyki w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie; potem studiował w Krakowie i w „Bobolanum" w Lublinie; od 1929 uczył w Pińsku, gdzie od 1936 był rektorem kolegium; w latach okupacji działał w tajnym nauczaniu w Warszawie, po II wojnie światowej był dyrektorem gimnazjum jezuickiego w Gdyni w l. 1945-1947, w 1950 rektorem w Kaliszu, w 1952 w Warszawie, od 1955 w Poznaniu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 434.

Zabdyr Władysław, ur. 3.02.1890 w Stryszowie k. Wieliczki, zm. 18.07.1968 w Zambii; ksiądz katolicki, jezuita. Odbył studia filozoficzne i teologiczne, w 1921/1922 uczył języka polskiego w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, potem w Chyrowie, od 1928 w Rodezji Północnej (ob. Zambia), gdzie założył 48 szkół elementarnych.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 434.

Zabiele, d. powiat postawski, obecnie rejon Głębokie, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, drewniana, wzniesiona na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Zabłudowski Bolesław, ur. 19.04.1907 w Dębowie, w powiecie Bielsk Podlaski, zm. 25.03.2001 w Yorku, w Anglii; ksiądz katolicki, kapelan WP. Po ukończeniu gimnazjum w Bielsku Podlaskim wstąpił w 1927 do Wileńskiego Seminarium Archidiecezjalnego; studiował jednocześnie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie; święcenia kapłańskie otrzymał w 1933; następnie był wikarym w Wołożynie, w l. 1934-1936 – w Widzach, a potem w Grodnie; w styczniu 1939 został proboszczem parafii Pelikany w dekanacie brasławskim; we wrześniu 1939 przez jakiś czas się ukrywał, następnie przedostał się do Wilna, a stamtąd do Kowna. Wiosną 1941 został aresztowany i wywieziony do łagru w pobliżu Murmańska, później wywieziono go do Pietrozawodska, skąd w lipcu-sierpniu 1941 w grupie około 400 osób przeżył „marsz śmierci", był w obozie między Archangielskiem i Murmańskiem. W grudniu 1941 został zwolniony z łagru i 8.01.1942 dostał się do Buzułuku. Został kapelanem Centrum Wyszkolenia Artylerii w Kara-Suna; w Persji – kapelanem 6 pułku piechoty Szóstej Samodzielnej Brygady Strzelców. Brał udział w kampanii włoskiej. Po wojnie w 1946 przybył z polskim wojskiem do Anglii i tu sprawował opiekę duszpasterską w różnych obozach, następnie osiadł w miejscowości York w Anglii; w 1981 papież Jan Paweł II mianował go kapelanem papieskim.

T. Krahel, *Ksiądz Bolesław Zabłudowski.* „Czas Miłosierdzia" 2001.

Zabołocie, d. powiat wilejski, obecnie rejon Wilejka, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna, drewniana.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Zaborowski Wacław, ur. 26.09.1904.w Błogiem k. Radomia, zm. 14.05.1958 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Od 1941 był proboszczem w parafii Opsa na Brasławszczyźnie, w Kozaczyźnie i w Urbanach; od 1942 był kapelanem ośrodków dywersyjnych AK „Wachlarz" i „Turmonty", został odznaczony Krzyżem Walecznych, aresztowany w 1950, w 1958 po zwolnieniu z łagru z zaawansowaną białaczką wyjechał do Polski, gdzie wkrótce zmarł.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 63.

Zaborze, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon głębocki, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja, drewniana, wzniesiona na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Zaciemień, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon wilejski, obwód miński, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Jelizawiety (św. Elżbiety), drewniana, zbudowana w XIX w. Obecnie obłożona cegłami.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Zadoroże, w d. powiecie postawskim, obecnie rejon Głębokie, obwód witebski. Kościół katolicki p.w. NMP Łaskawej, wzniesiony w 1910 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny; A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli.* Warszawa 1991, s. 71.

Zagiełł (Żagiel Antoni, ur. 10.06.1703 na Litwie, zm. 27.03.1749 w Pińsku; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w 1722 w Wilnie. Był profesorem i prefektem szkół w Kownie, Żodziszkach, Nieświeżu, Mińsku i Pińsku. W 1739-1740 był profesorem teologii moralnej w Akademii Wileńskiej, w 1745-1746 – teologii polemicznej.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 777.

Zajančkauskas Vincas (Wincenty Zajączkowski), imię zakonne Bonawentura; ur. 5.04.1884 w Pumperyszkach koło Malat na Litwie, zm. 6.12.1956 w Bridgeville w Pensylwanii (USA); ksiądz katolicki, franciszkanin, działacz litewski. Urodził się w ubogiej rodzinie litewskiej; dzięki pomocy hr. Jeleńskiej wstąpił w 1899 do gimnazjum w Petersburgu, następnie w 1901 do Seminarium Duchownego w Wilnie, gdzie uczył się do 1905. Po ukończeniu seminarium skierowano go do Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie 5.06.1907 uzyskał święcenia kapłańskie. W Akademii Duchownej uzyskał stopień magistra św. teologii. Następnie przez cztery lata studiował we Fryburgu, gdzie z kolei uzyskał stopień naukowy doktora filozofii. W 1912 powrócił do Wilna i tutaj przez 3 lata w gimnazjum żeńskim wykładał religię. Podczas pierwszej wojny światowej był proboszczem w Wiszniewie i Gieranonach (obecnie Białoruś). Po wojnie w l. 1919-1930 był nauczycielem w litewskim Seminarium Nauczycielskim w Wilnie. Po zamknięciu seminarium, w l. 1930-1934 uczył w gimnazjum litewskim w Święcianach. W 1934 wyjechał do Kowna, tam wstąpił do zakonu franciszkanów i od 1935 pracował w Gimnazjum Franciszkańskim św. Antoniego w Kretyndze na Żmudzi; w 1937 został dyrektorem tego gimnazjum, obowiązki dyrektora pełnił do jesieni 1940. W 1944 wyjechał do Niemiec, a później do USA. Mieszkając w Wilnie współpracował z prasą litewską, napisał w języku polskim *Historię literatury litewskiej*, w języku litewskim – kilkanaście prac na tematy religijne.

Lietuvių enciklopedija, t. 30. Boston 1963, s. 56.

Zakony katolickie; przed pierwszym rozbiorem Rzeczypospolitej na terenie diecezji wileńskiej działało 18 zakonów męskich i 7 zgromadzeń żeńskich. W Wilnie domy zakonne mieli: augustianie, bazylianie, benedyktyni, benedyktynki, bernardyni, bernardynki, bonifratrzy, dominikanie, dominikanki, franciszkanie, jezuici, kanonicy laterańscy, kanonicy regularni od pokuty, komuniści (bartoszko-

wie), karmelici, karmelitanki, mariawitki, misjonarze, pijarzy, rochici, szarytki, trynitarze, wizytki. Wilno było miastem 22 klasztorów, w których żyło 751 zakonników. Od końca XIX w. do 1939 działały w Wilnie zakony żeńskie, zob. Zgromadzenia zakonne.

H. Szlagier, *I w Ostrej świecisz Bramie*. Białystok 1994, s. 77.

Zalesie, d. powiat postawski, obecnie rejon Głębokie, obwód witebski, Białoruś. Kościół katolicki, drewniany, wzniesiony na początku XX w.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Zaleski Kazimierz, ur.? na Białostocczyźnie, zm. w drugiej połowie XIX w. w Wilnie; ksiądz katolicki. Był długoletnim proboszczem ostrobramskim i miłośnikiem sztuki religijnej. Przeszedł wszystkie szczeble pracy duszpasterskiej, zanim otrzymał probostwo ostrobramskie w 1845 i piastował je przez 20 lat. Współpracował z S. Moniuszką, angażując go na organistę, który w 1855 napisał czwartą *Litanię ostrobramską*. Współpracował z Janem Kazimierzem Wilczyńskim w wydawaniu obrazków Matki Boskiej Ostrobramskiej według wzoru wymyślonego przez księdza Zaleskiego. W maju 1864 gubernator wileński zwrócił się do Murawjowa wskazując na Ostrą Bramę jako ośrodek manifestacji religijno-patriotycznych i zażądał usunięcia K. Zaleskiego. Został więc usunięty z Ostrej Bramy, a na jego miejsce mianowano złej sławy ks. Piotra Żylińskiego, posłusznego władzom. Ks. Zaleski jest pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 176-177.

Załuski Łukasz Marcin, ur. w 1604 w woj. mińskim, zm. 20.08.1673 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, filozof, profesor Akademii Wileńskiej. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1620, w Akademii Wileńskiej studiował filozofię w l. 1625-1628 i teologię w l. 1629-1633, w 1632 otrzymał święcenia kapłańskie; otrzymał stopnie magistra filozofii w 1630 i doktora teologii w 1652; wykładał w Akademii Wileńskiej Pismo święte w 1636, filozofię w 1637-1640, teologię scholastyczną w 1652-1654, ponadto pracował w wileńskim domu profesów w l. 1641-1642; był kaznodzieją i profesorem w Warszawie, Braniewie, Krożach i Nieświeżu; opublikował pod nazwiskiem ucznia Michała Mniszka *Uniwersa philosophia publice asserta in Alma Academia SJ* (Wilno 1640). Przez wiele lat był misjonarzem i kaznodzieją.

W. Pazdniakou, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 643.

Załuski Marcin, ur. 30.04.1700 na Mazowszu, zm. 11.07.1768 w Warszawie; ksiądz katolicki, jezuita, biskup sufragan płocki. Kształcił się w Słucku, Wilnie, Warszawie i Rzymie. Po opuszczeniu w 1723 zakonu prekonizowany biskupem Drasus i sufraganem płockim. W 1765 zrezygnował z funkcji i powrócił do zakonu, mieszkał w Kobyłce k. Warszawy.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 507.

Zamosze, d. powiat brasławski, obecnie rejon brasławski, obwód witebski, Białoruś. Cerkiew prawosławna p.w. św. Piotra i Pawła, zbudowana w 1893.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Zaniew Dmitrij, ur. w 1862 we wsi Apidomy, w powiecie święciańskim (obecnie na Białorusi), zm. w 1939; nastawnik (duchowny) Moskiewskiej pomorskiej parafii (obszcziny) starowierców; do 1937 był duchownym w moskiewskich parafiach starowierców; w 1937 aresztowany przez NKWD i zesłany do łagru. Zginął w łagrze pod Błagowieszczeńskiem.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 181.

Zaświrze, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon miadziołski, obwód miński, Biało-

ruś. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy, barokowy, fundacji Krzysztofa i Jadwigi Zenowiczów, zbudowany w l. 1713-1714. W l. 1865-1920 kościół był zamieniony na cerkiew prawosławną, po drugiej wojnie światowej został zamknięty i obecnie jest nieczynny. Jest to świątynia jednonawowa, dwuwieżowa, z półkoliście zamkniętym prezbiterium. Kościół kryje wysoki dwuspadowy dach. Fasada, podzielona na trzy kondygnacje, flankowana jest masywnymi czworobocznymi wieżami nakrytymi złożonymi hełmami i zwieńczona trójkątnym frontonem. Elementy ozdobne elewacji stanowią nisze i gzymsy. Przy wejściu znajduje się niski półokrągły przedsionek o grubych ścianach z niewielkimi okienkami.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 283.

Zawistowski Jan, ur. w 1894, zm. w 1967; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem parafii Ikaźń w d. powiecie brasławskim, więziony w łagrach sowieckich.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 59.

Ząbek Antoni, ur. 9.01.1899 w Gorlicach, zm. 5.04.1989 w Świętej Lipce; ksiądz katolicki, jezuita. W 1926-1927 był wychowawcą w Chyrowie, w 1931-1936 – superiorem i ministrem w Albertynie, w 1937-1938 – profesorem j. greckiego i łacińskiego w Dubnie, w 1938-1940 –wicesuperiorem Małego Seminarium Wschodniego w Wilnie. W 1942-1944 był więziony na Łukiszkach i w Szałtupiu. Od 1946 pracował w parafii Pryciuny k. Wilna. W 1950-1956 przebywał w łagrach sowieckich i na zesłaniu, w 1957 ponownie aresztowany i odstawiony w 1959 do Siedlec, pracował w Świętej Lipce.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 789.

Ząbek Edmund Leopold, ur. 9.11.1902 w Czechowicach, zm. 10.11.1939 w Piaśnicy Wielkiej; zakonnik, jezuita. Jako kleryk studiował na Uniwersytecie Stefana Batorego w l. 1927-1932 biologię ucząc równocześnie w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie geografii i przyrody; w 1933 wyjechał do Lublina, od 1937 uczył w Gimnazjum OO. Jezuitów w Gdyni; w październiku 1939 został aresztowany przez gestapo i wywieziony do Stutthofu, 7.11.1939 rozstrzelany w lesie koło Piaśnicy Wielkiej.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 439.

Zdanowicz Józef, ur. w 1897, zm. w 1988; ksiądz katolicki. Szkołę powszechną ukończył w rodzimej Sokółce, gimnazjum – w Petersburgu, przez 7 lat studiował medycynę w Moskwie. W Wilnie uzyskał doktorat teologii i do 1939 pracował na Wydz. Teologicznym USB jako starszy asystent. Od 1945 do końca życia mieszkał w Sokółce.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny. Wyd. 2. Bydgoszcz 2008, s. 589.

Zdanowicz Ludwik Feliks, ur. 18.05.1814 w okolicy Datnowa w powiecie kiejdańskim, zm. 26.12.1898 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup, pisarz religijny, kaznodzieja. W 1831 ukończył szkołę średnią w Traszkunach, następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, w 1837 otrzymał stopień kandydata i został wyświęcony na księdza; w 1841 otrzymał stopień magistra św. teologii; był profesorem Seminarium Duchownego w Wilnie, następnie rektorem tego seminarium oraz kapelanem w Instytucie Szlacheckim w Wilnie. W 1850 został proboszczem w Holszanach w powiecie oszmiańskim, ale mieszkał w Wilnie; był kaznodzieją w katedrze, w 1859 – kanonikiem kapituły wileńskiej, do 1875 był prokuratorem kapituły, w 1878 wybrany asesorem do Kolegium Rzymsko-Katolickiego w Petersburgu; w l. 1885-1890 administrator apostolski diecezji wileńskiej; 16.06.1890 zo-

stał biskupem sufraganem wileńskim. Wydał kilka kazań: *Kazanie na uroczystość św. Trójcy, Kazanie pierwszej mszy św. odprawionej w pontyfikacie przez ks. Wacława Żylińskiego, biskupa wileńskiego* (1849), *Kazanie na pogrzeb ś. p. Racheli Romerowej* (1856).

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie*... Wilno 1912; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 512; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 810-811.

Zdelaritius (Zdelarić) Tomasz, ur. ok. 1531 k. Zagrzebia, zm. 8.04.1572 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Studiował w Wiedniu. W 1570-1572 był profesorem filozofii i matematyki oraz prefektem studiów w Wilnie. Zmarł podczas zarazy.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 789.

Zgierski Jan Mikołaj, ur. w 1653, zm. 6.12.1713 w Wilnie; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński, biskup smoleński, biskup żmudzki. Uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie, następnie studiował w Akademii Wileńskiej, gdzie uzyskał stopień doktora teologii. Był kanonikiem wileńskim, proboszczem w Nowogródku i Słonimiu. 2.01.1696 prekonizowany biskupem tytularnym Martyropolis i sufraganem wileńskim. 25.01.1706 przeniesiony na biskupstwo smoleńskie, którego nie mógł objąć, ponieważ znajdowało się w większości poza granicami Rzeczpospolitej. 21.07.1710 przeniesiony na biskupstwo żmudzkie. Przybył do Worń w czasie, gdy szalała tam epidemia dżumy; wspierał dominikanów w Kalwarii Żmudzkiej oraz karmelitów w Kiejdanach; do końca życia pozostał kapelanem kaplicy św. Kazimierza w Wilnie.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*... Wilno 1912, s. 80; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 514; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 854.

Zgromadzenie Córek Matki Bożej Bolesnej, Congregatio Filiae Beatae Mariae Virginis Addoloratae (CMBB), serafitki. Zgromadzenie powstało w Zakroczymiu w 1881 roku założone przez bł. Honorata Koźmińskiego i m. Małgorzatę Łucję Szewczyk w celu odrodzenia religijnego i moralnego narodu. Zgromadzenie opiera swą działalność na duchowości franciszkańskiej. Serafitki zgodnie ze swoim powołaniem niosą pomoc starszym i ubogim, prowadzą placówki oświatowe, czyli świetlice i przedszkola. Zajmują się przede wszystkim ludźmi niesamodzielnymi, nieuleczalnie chorymi, osobami starszymi i upośledzonymi dziećmi. Do Wilna przybyły w 1933 i założyły swój dom na Antokolu, pracowały w domu sierot, prowadziły internat dla dziewcząt, w Wilnie mieszkało 10 sióstr. W 1946 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki Wiernych, (CMW lub FMA) siostry salezjanki, żeńskie zgromadzenie zakonne założone w Mornesse we Włoszech w 1872 przez św. Jana Bosco zgodnie z sugestią papieża Piusa IX; dopomógł mu w tym poznany w 1862 ks. Dominik Pestarino, wikary z parafii w Pestarino, współzałożycielką była Maria Dominika Mazarello. Salezjanki zobowiązują się ślubem publicznym do pójścia za Chrystusem czystym, ubogim, posłusznym; we wspólnotach pracują na rzecz dziewcząt, zwłaszcza najbiedniejszych, na różnych etapach ich rozwoju. Do Polski, do Różanegostoku, przybyły w 1922 na czele z bł. Marią Laurą Meozzi. Do Wilna salezjanki przybyły w 1924, założyły swój dom przy ul. Stefańskiej; w 1934 ks. Karol Lubianiec podarował siostrom folwark w Sakiszkach, gdzie założyły dom nazwany na cześć Marii Laury Meozzi Laurowem; salezjanki

pracowały w domu sierot, w prywatnej szkole powszechnej, organizowały kolonie letnie dla dzieci wileńskich w Laurowie, gdzie też prowadziły ośrodek zdrowia, obsługując okolicznych mieszkańców. W 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Córek Niepokalanego Poczęcia NMP, bezhabitowe, założone 21.11.1891 w Zakroczymiu przez bł. Honorata Koźmińskiego przy współudziale Walerii Ludwiki Gąsiorowskiej, zatwierdzone przez Stolicę Apostolską w 1934; oparte na III Regule Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu; Zgromadzenie obejmuje swą działalnością apostolską środowiska miejskie, prowadziło pracownie krawieckie, pralnie, schroniska dla starców, placówki gastronomiczne itp. Do Wilna przybyły w 1893 i działały tajnie do 1919, prowadziły tu pracownie gorsetów, pracownie krawieckie, pralnie; miały swoje domy przy ulicy Połockiej i Uniwersyteckiej; w 1924 i 1934 otworzyły dwa domy w Bujwidziszkach pod Wilnem, gdzie prowadziły ogrodnictwo; w 5-ciu domach mieszkało 49 zakonnic.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Córek Przeczystego Serca NMP, do Wilna zakonnice zostały sprowadzone przez Paulinę Żemiecką w 1887; swoje domy miały przy ulicy Mostowej, później przy E. Orzeszkowej; do 1906 działały tajnie; pracowały w przytułku dla dziewcząt, gdzie działała tajna szkółka polska; uczyły prac domowych; od 1898 ich dom generalny był w Wilnie.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, honoratki; Zgromadzenie założone zostało przez bł. Honorata Koźmińskiego i siostrę Anielę Godecką (1861-1937) 4.10.1888 w Warszawie; honoratki oddane są pracy wśród środowisk robotniczych. Do Wilna siostry przybyły ok. 1894, zamieszkały przy ulicy Mostowej, działały tajnie, opiekowały się dziećmi w przytułkach; w 1921 założyły drugi dom przy ulicy Kalwaryjskiej, w okresie międzywojennym prowadziły dom wypoczynkowy dla zakonnic, posiadały tam niewielkie gospodarstwo, zajmowały się katechizacją dzieci; w okresie międzywojennym w Wilnie w 2 domach mieszkało 57 sióstr.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; Wikipedia.

Zgromadzenie Sióstr od Aniołów założone zostało w Wilnie w 1889 przez księdza inspektora seminarium wileńskiego Wincentego Kluczyńskiego; miało pomagać kapłanom w pracy duszpasterskiej. Siostry zakonne od Aniołów pracowały jako katechetki, ale też pielęgniarki, lekarki; do I wojny światowej działały bezhabitowo i tajnie.

„Magazyn Wileński" 2006, nr 12.

Zgromadzenie Sióstr św. Dominika zostało założone przez matkę Kolumbę Białecką w 1861 w Tarnobrzegu-Wielowsi; działa według reguły św. Dominika i należy do rodziny Zakonu Kaznodziejskiego; celem zgromadzenia jest głoszenie Ewangelii, katechizacja dzieci i młodzieży, podnoszenie oświaty i kultury środowisk, niesienie pomocy cierpiącym i chorym. Do Wilna przybyły w 1920, dom swój miały przy ulicy Witebskiej; pracowały w domu sierot (opiekowały się 80 dziećmi), w internacie, w przedszkolu (6o dzieci); w Wilnie mieszkało 8 sióstr, natomiast 3 – w Milejszyszkach pod Wilnem (w okolicy Sapieżyszek); w 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Congregatio Sororum Franciscalium Familiae Mariae (CSFFM), Siostry

Rodziny Maryi, RM. Zgromadzenie zostało założone przez metropolitę warszawskiego, abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego w Petersburgu w 1857 dla ratowania biednych dzieci polskich w carskiej Rosji, udzielania pomocy biednym, a także parafiom katolickim w Rosji. Siostry kształtują swoje życie według wzoru Świętej Rodziny z Nazaretu, opierając swą duchowość na franciszkańskich ideałach służby Bogu i ludziom, zwłaszcza najuboższym. Duch ubóstwa jest widoczny w standardzie ich życia. Domy i mieszkania sióstr są urządzone tak, by nie gorszyć zarówno biednych jak i bogatych. Wstępując do zgromadzenia postulantki nie wnoszą posagów. W sprawach doczesnego utrzymania siostry starają się zawierzyć Opatrzności Bożej. Spośród innych zgromadzeń wyróżniają się fioletowym sznurem, którym przepasują czarne habity. Do Wilna zakonnice przybyły po I wojnie światowej, miały dwa domy: przy ulicy Świętostefańskiej i przy Wiłkomierskiej, w obu domach mieszkało 11 sióstr; w 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących założone w 1882 roku przez bł. Honorata Koźmińskiego i m. Kazimierę Gruszczyńską, jest zgromadzeniem niehabitowym. Misją Zgromadzenia jest posługa chorym, cierpiącym i samotnym poprzez modlitwę, ofiarę i pracę sióstr w szpitalach, domach opieki i domach prywatnych. Fundamentem duchowości sióstr franciszkanek od cierpiących jest bogate dziedzictwo franciszkańskie, za przykładem św. Franciszka siostry kształtują swe życie, opierając się na Ewangelii. Kontemplują Chrystusa objawiającego swą miłość w tajemnicach Wcielenia, Ukrzyżowania i Eucharystii i rozważają Jego dobroć dla chorych i cierpiących. Działały w Warszawie przy ul. Wilczej 7; dom ich, zwany „Przytuliskiem" istniał pod osłoną zakładu dobroczynnego. Do Wilna sprowadził siostry franciszkanki hr. Józef Przeździecki w 1884, pracowały w jego klinice okulistycznej w Wilnie przy ulicy Tyzenhauzowskiej na Nowym Świecie; klinikę w 1907 hrabia podarował Zgromadzeniu, w l. 1902-1926 działały w szpitalu św. Józefa; franciszkanki miały swój dom w Wilnie przy ulicy Tyzenhauzowskiej, mieszkały tam do 1945.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sióstr Najświętszego Imienia Jezus pod opieką Maryi Wspomożenia Wiernych, zwyczajowa nazwa – marylki; są to zakonnice bezhabitowe; zgromadzenie założył bł. Honorat Koźmiński w 1887 w Warszawie; współzałożycielką była matka Franciszka Maria Witkowska. Siostry marylki pracują w szkolnictwie, opiekują się chorymi, działają przy parafiach; podejmują też pracę misyjną w różnych krajach. Do I wojny światowej działały w ukryciu. Do Wilna przybyły w 1892, w 1908 było ich 4; pracowały w pracowniach krawieckich, założyły pracownię szat liturgicznych, od 1912 – prowadziły pracownię krawiecką i introligatornię; od 1913 – pracownię trykotaży oraz szat liturgicznych; po I wojnie światowej posiadały w Wilnie i na Wileńszczyźnie (Połuknie, Landwarów) 4 domy zakonne, pracowały w Wilnie w pracowni krawieckiej „Nauka i Praca", w internacie dla dziewcząt; w Połukniu prowadziły dom sierot, zajmowały się katechizacją dzieci; do Landwarowa zakonnice sprowadził w 1938 ks. dr Kułak, prowadziły tam przedszkole, pracownię krawiecką, opiekowały się bezdomnymi staruszkami, po wybuchu wojny założyły szpital wojskowy. W Wilnie, w Landwarowie i Połukniu mieszkały 52 zakonnice; w 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; Wikipedia.

Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, magdalenki. Zgromadzenie powstało 1.11.1862 staraniem Matki Teresy Potockiej w Warszawie. Za swoje podstawowe zada-

nie miało ono pracę z dziewczętami, których życie moralne i materialne było najbardziej zagrożone. Pomyślnie rozwijająca się działalność Zgromadzenia powodowała otwarcie nowych placówek pod Warszawą, w Krakowie, Częstochowie i Płocku. W Wilnie w 1909 zakupiono daczę generała Bykowskiego na Antokolu, przy ulicy Senatorskiej 25, i tam 7.11.1909 odbyło się poświęcenie Domu, a jego pierwszą przełożoną została matka Aniela Emilia Popławska. W Wilnie zakonnice opiekowały się byłymi więźniarkami, prostytutkami; od 1937 opiekowały się skazanymi niepełnoletnimi dziewczętami, prowadziły internat. Zgromadzenie utrzymywało się z pracy sióstr i ich wychowanek. Dom Zgromadzenia przetrwał w Wilnie do 1941 roku. W 1941 zakonnice zostały wyrzucone z klasztoru, wówczas przeszły w stan diaspory; część zakonnic w 1945-1946 wyjechała do Polski. Po II wojnie światowej w ich Domu umieszczono dom dziecka. W tym Domu w l. 1929, 1933-1936 przebywała siostra Faustyna (Helena Kowalska), późniejsza święta.

B. Krzyżanowski, *Matecznik wileński*. Warszawa 1988, s. 94; Cz. Paczkowska, *Wilno Pielgrzymkowe. Przewodnik śladami świętych i błogosławionych*. Wilno 2002, s. 113-114; R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 17, Warszawa 2003, s. 42.

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo, Congregatio Puellarum Caritatis Sancti Vincentii a Paulo, szarytki (od fr. *charité* – miłosierdzie), siostry miłosierdzia, wincentynki; żeńskie stowarzyszenie życia apostolskiego, ukierunkowane na pracę charytatywną, założone w 1633 w Paryżu przez św. Wincentego a Paulo i św. Ludwikę Marillac; w 1654 zaaprobowane przez Stolicę Apostolską, w 1668 zatwierdzone ostatecznie; siostry składają dodatkowy ślub służby ubogim. Do szczególnego rozwoju szarytek przyczyniły się objawienia, jakich w 1830 doświadczyła nowicjuszka, św. Katarzyna Labouré; zaowocowały one rozpropagowaniem w całym świecie kultu tzw. Cudownego Medalika i związanych z nim form pobożności maryjnej oraz założeniem Stowarzyszenia Dzieci Maryi (1838). Do Polski szarytki sprowadziła w 1652 królowa Maria Ludwika Gonzaga, żona króla Jana Kazimierza. Do Wilna szarytki sprowadził w 1745 bp Bogusław Gosiewski i osadził je w klasztorze na Górce Chrystusa, w pobliżu klasztoru misjonarzy (ul. Subocz); opiekowały się one szpitalem misjonarzy, od 1809 – szpitalem św. Jakuba i potem szpitalem Sawicz przy ul. Bakszta. W 1867 władze rosyjskie usunęły szarytki ze szpitali wileńskich. Do Wilna powróciły w 1921, zamieszkały w domu zakonnym przy ulicy Subocz, do 1939 było 11 sióstr zakonnych, prowadziły przytułek dla dzieci p.w. „Dzieciątka Jezus". W 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 26. Warszawa 2005, s. 377.

Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Apostolstwa Katolickiego, Congregatio Sororum Missionarium Apostolatus Catholici, SAC, pallotynki; zgromadzenie żeńskie, założone w 1843 w Rzymie przez św. Wincentego Pallotiego; do Polski sprowadził je w 1934 ks. Alojzy Majewski. Ich działalność: katechizacja w szkołach podstawowych i średnich, prowadzenie przedszkoli, praca pielęgniarek w szpitalu, prowadzenie grup apostolskich dla młodzieży i w szczególności praca misyjna. Do Wilna przybyły 2 siostry we wrześniu 1939 z Rajcy koło Nowogródka, zamieszkały u nazaretanek; w l. 1941-1943 prowadziły tajne nauczanie religii, opiekowały się uchodźcami wojennymi, pomagały żołnierzom AK. W 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny, Congregatio Sororum Missionariarum Sanctae Familiae, zostało założone przez

bł. Bolesławę Lament w 1905 roku w Mohylewie nad Dnieprem, w celu przygotowania i realizowania idei zjednoczenia chrześcijan wschodnich z Kościołem katolickim, a równocześnie umacniania katolików w wierze, których jedność z Kościołem, w tamtych trudnych warunkach, była zagrożona. Wkrótce, bo już w 1907, wspólnota przeniosła się do Petersburga. Siostry zajęły się wychowaniem i nauczaniem dzieci i młodzieży bez względu na wyznanie czy narodowość. Dekret erekcyjny na piśmie, wraz z aprobatą Konstytucji wydał w 1914 roku bp Jan Cieplak, administrator diecezji mohylewskiej. Dokument ten zaginął z powodu zawieruchy wojennej. Na nowo wydał dekret erekcyjny w Warszawie arcybiskup mohylewski Edward Ropp dnia 24 VI 1924 roku erygując Zgromadzenie dla diecezji mohylewskiej. Odnowioną zaś wersję Konstytucji 27 X 1925 roku aprobował biskup łomżyński Romuald Jałbrzykowski. W 1922 roku nastąpiło przemieszczenie sióstr do Polski i organizacja życia zakonnego od nowa. Pierwszą przystanią było Chełmno na Pomorzu, gdzie siostry objęły pracę w 1922 roku w Internacie Kresowym dla 200 dziewcząt repatriowanych z Rosji. Po raz pierwszy w Chełmnie siostry ubrały się w strój zakonny. Do Wilna zakonnice przybyły w 1927 i założyły dom zakonny przy ulicy Wielkiej, a w 1933 – przy ul. Konarskiego; siostry misjonarki prowadziły dom studentek, pracowały w internacie; prowadziły kursy szycia dla dziewcząt; w 1938 był tu nowicjat misjonarek; w dwóch domach zakonnych przebywały w Wilnie 24 siostry, 13 nowicjuszek, 1 postulantka; ponadto siostry misjonarki działały w Holszanach, Oszmianie, Kiemieliszkach, Konstantynowie, Smorgoniach i w Świrze.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sióstr Misyjnych św. Piotra Klawera, zob. Sodalicja św. Piotra Klawera.

Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, Congregatio Sororum Sacrae Familiae de Nazareth (CSFN), nazaretanki. Żeńskie zgromadzenie zakonne założone w 1875 w Rzymie przez bł. Marię Franciszkę Siedliską, zatwierdzone w 1909 przez papieża Piusa X; główne cele: praca nad odrodzeniem rodziny polskiej, wychowanie dzieci, zwłaszcza sierot, prowadzenie przedszkoli, szkół; do Wilna nazaretanki przybyły w 1906, ich dom znajdował się przy ulicy Sierakowskiego, w okresie międzywojennym w Wilnie mieszkało 37 sióstr i 3 postulantki; nazaretanki w Wilnie prowadziły gimnazjum i liceum dla dziewcząt, pracowały w szkołach powszechnych i w internacie dla dziewcząt. W 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 18. Warszawa 2003, s. 412.

Zgromadzenie Sióstr Służebnic Jezusa w Eucharystii (siostry eucharystki) w Wilnie, założone w 1923 przez biskupa Jerzego Matulewicza. Zadaniem zakonnic była opieka nad wiernymi diecezji wileńskiej, najbardziej opuszczonymi, zarówno katolikami, jak i prawosławnymi, prowadziły pracę dydaktyczno-wychowawczą wśród dziewcząt; w1924 założono dom zakonnic w Drui, gdzie siostry prowadziły m.in. przytułek, szkołę krawiecką, pracownię trykotarską, internat dla dziewcząt. Uczyły także w gimnazjum, poza tym katechizowały i przygotowywały dzieci do sakramentów świętych. Do 1945 roku powstały jeszcze trzy placówki na terenie ówczesnej diecezji wileńskiej, z których siostry dojeżdżały z posługą misyjno – katechetyczną do pobliskich miejscowości. Po zakończeniu II wojny światowej część sióstr wyjechała do Polski. Te, które pozostały na terenie Związku Radzieckiego, musiały, z powodu prześladowań, ukrywać się kontynuując życie zakonne bez habitów. Zgromadzenie działało w okresie II wojny światowej i nadal istnieje i działa.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997; Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe...* Wilno 2002, s. 106-107.

Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej założył bł. Honorat Koźmiński w 1878 pod wpływem objawień Matki Bożej Niepokalanej w Gietrzwałdzie k. Olsztyna w 1877. W pierwszych latach kształtowania się Zgromadzenia, siostry żyły przeważnie pojedynczo, jako świeckie czcicielki św. Franciszka, nie składały ślubów. Dalsza ewolucja struktury Zgromadzenia nastąpiła z woli Stolicy Apostolskiej na początku dwudziestego wieku. Zgromadzenie ukonstytuowało się jako niehabitowa kongregacja zakonna zachowująca życie wspólnotowe. Do Wilna siostry przybyły w 1913 i zamieszkały w 6-ciu domach: 3 działały w Wilnie w l. 1920-1939, zakonnice pracowały tu w domu starców, w seminarium duchownym oraz w plebaniach; 1 dom w Ejszyszkach, gdzie pracowały w sierocińcu, pracowni krawieckiej oraz w tkalni; w 1927 zamieszkały w Trynopolu, gdzie pracowały w gospodarstwie seminarium oraz w Jerozolimce pod Wilnem, gdzie prowadziły sklep oraz pracownię krawiecką. W latach międzywojennych w Wilnie i pod Wilnem oraz w Ejszyszkach mieszkało 36 służek NMP Niepokalanej.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego, Congregatio Sororum Ursulinarum a Sacro Corde Jesu Agonizantis (USJK); zakonnice te, zwane też urszulankami szarymi, stanowią jedną z licznych gałęzi rodziny urszulańskiej, powołanej do życia w XVI w. przez św. Anielę Merici; Zgromadzenie to zostało założone przez św. Urszulę Ledóchowską w Petersburgu. W 1920 petersburskie urszulanki, po wygnaniu z Rosji, żyły najpierw w Szwecji, a następnie w Danii, skąd powróciły do Polski i osiedliły się w Pniewach pod Poznaniem; 21.11.1930 Zgromadzenie otrzymało status prawny i od tego czasu zaczęło się rozwijać. Siostry organizowały przedszkola, szkoły, domy dziecka, internaty dla młodzieży szkolnej. W 1925 przybyły do Wilna i założyły internat dla dziewcząt, w 1927 – szkołę społeczno-gospodarczą w Czarnym Borze pod Wilnem, miały tam kilka domów; urszulanki miały też swój Dom w Wilnie przy ulicy Skopówka 4; w l. 1934-1945 przełożoną była s. Stanisława Kosmowska; w 1942 zakonnice zostały aresztowane przez gestapo i osadzone w więzieniu na Łukiszkach. Po zwolnieniu z więzienia otrzymały zakaz prowadzenia działalności i noszenia habitów, przebywały wówczas w Czarnym Borze. 29.07.1946 po zlikwidowaniu domu przez władze sowieckie, szare urszulanki opuściły Czarny Bór i wyjechały do Warszawy.

Cz. Paczkowska, *Wilno pielgrzymkowe.* Wilno 2002, s. 130-140; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 28. Warszawa 2005, s. 359.

Zgromadzenie Sióstr Westiarek Jezusa, Congregatio Sororum Vestiariarium Jesu; nazwa „westiarki" pochodzi od łacińskiego *vestio, vestiare* – szycie szat, ubrania, czyli westiarki Jezusa to siostry szyjące szaty dla Pana Jezusa; zgromadzenie zostało założone przez bł. Honorata Koźmińskiego, kapucyna (1829-1916), przy współudziale m. Sabiny Józefy Kaweckiej (1821-1886) 12 listopada 1882 w Zakroczymiu. Jest ono jednym z wielu zgromadzeń niehabitowych zapoczątkowanych przez bł. Honorata w oparciu o Regułę św. Franciszka z Asyżu. Swoją działalność rozpoczęło w Zagórowie w diecezji włocławskiej, gdzie został założony pierwszy dom zakonny z pracownią szat kościelnych i nowicjatem. W następnych latach powstał dom we Włocławku i w Warszawie. W 1898 ordynariusz włocławski, bp Kazimierz Bereśniewicz, wydał list pochwalny, udzielając kościelnej aprobaty jako „związkowi religijnemu na prawie diecezjalnym", a w 1929 ordynariusz archidiecezji warszawskiej, kard. Aleksander Kakowski, wydał dekret erekcyjny pracowni „Wdzięczna Praca". W Wilnie działały w l. 1892-1908, miały tu pracownię szat liturgicznych; w 1908 w Wilnie mieszkały i pracowały 3 zakonnice.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyśćcowych, bezhabitowe, zostało założone 10.11.1889 w Zakroczymiu przez bł. Honorata Koźmińskiego przy współudziale Wandy Olędzkiej. Siostry opiekują się chorymi i samotnymi osobami w ich domach, działają według reguły św. Franciszka z Asyżu. Do Wilna przybyły ok. 1896, pracowały tu w wytwórni świec, w introligatorni, posługiwały chorym i niedołężnym osobom w ich domach, zajmowały się żebrakami; działały w Wilnie dwa domy zakonne: na Antokolu od 1900 i przy ulicy Ostrobramskiej od 1931; w Wilnie mieszkało 18 zakonnic, w l. 1945-1947 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Sług Jezusa, zakon żeński, w formie ukrytego życia zakonnego, założony w 1884 w Warszawie przez bł. Honorata Koźmińskiego przy współudziale Eleonory Ludwiki Mohylowskiej. Celem Zgromadzenia była opieka nad służącymi (stąd popularna ich nazwa – zytki), prowadziły też działalność wychowawczo-dydaktyczną wśród dziewcząt. Do Wilna zytki sprowadziła w 1903 Anna Mineykowa, prowadziły one tu pracownie krawieckie, pracowały w przytułku starych i niedołężnych sług wileńskich, prowadziły biuro wynajmu sług domowych; w 1908 w Wilnie działało 8 zakonnic.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Służebnic Matki Dobrego Pasterza, pasterzanki, założył w 1895 w Warszawie bł. Honorat Koźmiński wyznaczając za cel pozyskiwanie dla Boga osób żyjących niezgodnie z zasadami moralności chrześcijańskiej, szczególnie dziewcząt, a także dzieci narażonych na demoralizację; pasterzanki udzielają pomocy charytatywnej potrzebującym, szczególnie rodzinom wielodzietnym, będącym w bardzo trudnych warunkach materialnych. Do Wilna siostry przybyły w 1930, zamieszkały na Zarzeczu, zajmowały się gospodarstwem w domu zakonnym braci dolorystów; w 1945 wyjechały do Polski.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego, sercanki (SSCJ); Zgromadzenie założyli bł. Józef Sebastian Pelczar i matka Klara Ludwika Szczęsna w w 1894 w Krakowie; działają według reguły Trzeciego Zakonu św. Franciszka; 30 stycznia 1923, w niecałe 29 lat od dnia założenia, Zgromadzenie uzyskało ostateczną aprobatę Stolicy Apostolskiej. Do Wilna kilka sercanek zaprosił bp K. Hryniewiecki, działały one w tajemnicy przed władzami carskimi.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

Zgromadzenie Synów Matki Bożej Bolesnej (bracia doloryści) powstało 8.12.1893 w Nowym Mieście nd Pilicą, założycielem był bł. Honorat Koźmiński; jest to zgromadzenie o charakterze ukrytym, niehabitowe, działa według III reguły św. Franciszka z Asyżu; celem – praca wśród ubogiej, zaniedbanej moralnie młodzieży środowisk miejskich; bracia-rzemieślnicy zakładali warsztaty, szkoły rzemieślnicze, w których chłopców uczyli zawodu. Do Wilna zostali zaproszeni przez Towarzystwo Dobroczynności w 1903, mieli swoje domy przy ul. Wielkiej, przy zaułku Montwiłłowskim i przy Świętostefańskiej, prowadzili szkołę rzemieślniczą, pracowali w internacie dla chłopców; w 1908 w Wilnie mieszkało 16 zakonników.

R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos XX a.* Vilnius 1997.

zielonoświątkowcy, chrześcijański ruch pentekostalny, ukształtowany na przełomie XIX i XX w., odwołujący się do nowotestamentowego przeżycia chrztu Duchem Świętym oraz powszechności występowania tzw. darów charyzmatycznych. Termin „pentekostalny" pochodzi od greckiej nazwy żydowskiego

Święta Tygodni (Szawuot), Pięćdziesiątnicy i nawiązuje do Zesłania Ducha Świętego, które nastąpiło podczas tego święta w Jerozolimie po Wniebowstąpieniu Jezusa; w Polsce święto Zesłania Ducha Świętego jest nazywane Zielonymi Świętami – stąd nazwa zielonoświątkowcy. Zielonoświątkowcy podkreślają znaczenie 2 następujących po sobie przełomowych przeżyć – odrodzenia i tzw. chrztu w Duchu; drugie przeżycie jest zazwyczaj, choć nie zawsze, związane z darem glosolalii (mówienie w natchnieniu językiem niezrozumiałym dla innych, jako forma wielbienia Boga). Ruch zielonoświątkowców powstał w 1906 w Stanach Zjednoczonych i był związany z działalnością W.J. Seymoura. Zielonoświątkowcy przybyli do Polski po I wojnie światowej; ich wspólnoty w latach międzywojennych działały w Wilnie i w województwie wileńskim; niektóre wspólnoty wyjechały w 1945-1946 do Polski na tzw. Ziemie Odzyskane i tam kontynuowały działalność.

Wielka encyklopedia PWN, t. 30. Warszawa 2005, s. 362.

Ziemacki Rajmund, ur. w 1810, zm. 5.06.1863 w Wilnie; ksiądz katolicki. Uczestniczył w powstaniu 1831, był ranny. Później ukończył Seminarium Duchowne w Wilnie i został wyświęcony na księdza; był wikariuszem kościoła św. Rafała w Wilnie, a następnie proboszczem w Wawiórce w powiecie lidzkim. Władze carskie skazały go na śmierć za ogłoszenie z ambony kościelnej manifestu powstańczego. Został rozstrzelany na pl. Łukiskim w Wilnie 5 czerwca 1863. Na jego cześć została zawieszona tablica epitafijna na elewacji kościoła św. Rafała w Wilnie.

E. Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław 1996, s. 241.

Zieniewicz Andrzej, ur. 1609 na Litwie, zm. 20.03.1687 w Nieświeżu; ksiądz katolicki, jezuita, poeta i kaznodzieja. Był profesorem teologii dogmatycznej, greki i języka hebrajskiego w Braniewie i Krożach. W Akademii Wileńskiej wykładał wymowę, teologię i filozofię (w 1646-1667 z przerwami). Od 1649 był misjonarzem w Królewcu, potem zarządzał rezydencją jezuitów w Kamieńcu i Mińsku i był nadwornym teologiem biskupa kijowskiego T. Ujejskiego.

T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 318.

Zienkiewicz Antoni, ur. w 1888, zm. w 1951; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem, dziekanem i wikariuszem generalnym w Głębokiem na d. Wileńszczyźnie, obecnie Białoruś.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 59

Zienkow Ananija, ur. w 1916 we wsi Dunciszki w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, zm. w 1989; nastawnik (duchowny) parafii (obszcziny) starowierców w Jeziorosach na Litwie. Ukończył szkołę podstawową; Pismo św. i księgi religijne studiował pod kierunkiem nastawnika I.S. Mażuty.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 183.

Zienkowicz Michał Jan, ur. w 1670? prawdopodobnie w Zdzięciole, zm. 23.01.1762; ksiądz katolicki, biskup sufragan żmudzki, biskup wileński. Uczył się w seminarium duchownym w Wilnie, studiował w Akademii Wileńskiej; był proboszczem w Borysowie i Lidzie, pisarzem wielkim litewskim i referendarzem oraz w 1699 kanonikiem wileńskim. 27.06.1718 prekonizowany biskupem tytularnym Juliopolis i sufraganem żmudzkim, 2.10.1730 przeniesiony na biskupstwo wileńskie. Umacniał życie religijne w diecezji i rozwinął działalność charytatywną Był zwolennikiem Stanisława. Leszczyńskiego, z tego powodu w latach 1734-1736 musiał uciec z diecezji przed wojskami rosyjskimi. W 1744 przeprowadził synod diecezjalny i podzielił diecezję na dekanaty.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warsza-

wa 2000, s. 516; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*. Vilnius 2002, s. 501-511.

Zienkowicz Tomasz Ignacy, ur. 5.01.1717, zm. w 1790; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. Studiował w Rzymie. Był w 1754 pisarzem i w 1762 sekretarzem wielkim litewskim oraz w 1741 kanonikiem wileńskim. 21.07.1755 prekonizowany biskupem tytularnym Areopolis i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej; 22.08.1763 przeniesiony na sufraganię wileńską. Gorliwie pełnił funkcje pasterskie, rozwinął działalność charytatywną, energicznie przeciwdziałał wpływom masonerii na Litwie.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, s. 516.

Zimmermann Kazimierz, ur. w 1874, zm. w 1925; ksiądz katolicki, socjolog, teoretyk katolickiej nauki społecznej; w 1910 został profesorem chrześcijańskich nauk społecznych na Uniwersytecie Jagiellońskim; w 1919-1921 był profesorem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, potem profesorem UJ i rektorem w l. 1924-1925.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 443.

Ziomkowski Władysław, do 1932 nosił nazwisko Kucia, ur. 4.09.1899 w Woli Filipowskiej k. Chrzanowa, zm. 6.02.1967 w Kaliszu; ksiądz katolicki, jezuita. Po studiach filozoficznych w l. 1924-1929 na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie studiował filologię klasyczną i romanistykę, jednocześnie ucząc w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie języka polskiego i łacińskiego, greckiego i kaligrafii. W marcu 1942 aresztowany przez gestapo przebywał w więzieniu na Łukiszkach w Wilnie, następnie na Litwie w Pogryżowie (Pagrižuvis) i w obozie w Szałtupiu (Šaltupis); po II wojnie światowej był socjuszem prowincjała i prokuratorem prowincji; w 1950 aresztowany w Polsce i więziony przez 18 miesięcy; potem pracował w Poznaniu i Kaliszu.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 443.

Zizaniusz (Zizanij, Tustanowski) Stefan, ur. ?, zm. w 1600; duchowny prawosławny, kaznodzieja, pedagog, pisarz-polemista. Skończył szkołę prawosławną w Ostrogu na Wołyniu, wykładał w szkołach prawosławnych, m.in. w l. 1593-1599 – w Wilnie; wygłaszał kazania przeciwko unitom, jezuitom i przeciw wyższemu duchowieństwu prawosławnemu. W 1595 wydał w Wilnie *Katechezis* w języku polskim i białoruskim (nie zachował się), który w 1596 na soborze prawosławnym w Nowogródku został uznany jako heretycki; Zizaniusza pozbawiono stanu duchownego i wyłączono z Cerkwi prawosławnej, ale na soborze w Brześciu w 1596 przywrócono mu poprzednie stanowiska cerkiewne. Był autorem utworów religijnych i polemicznych, skierowanych przeciwko duchowieństwu katolickiemu i papieżowi; wydał m.in. w języku ruskim: *Kazanie swiatogo Kiriłła patriarchi ijerusalimskago*... (Wilno 1596). W 1599 w wyniku walki z unitami zmuszony został do wstąpienia do prawosławnego monasteru św. Trójcy w Wilnie, gdzie jako zakonnik przyjął imię Sylwestra, ale wkrótce uciekł z Wilna. O dalszym jego życiu brak dokumentów, aczkolwiek istnieje informacja, że został zabity podczas pielgrzymki.

M. Batwinnik, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. 657

Zubelewicz Apolinary, ur. w 1906, zm. w 1987; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi; pracował w Subotnikach i Konwaliszkach w d. powiecie oszmiańskim; więziony w łagrach sowieckich.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 59.

Zubkow Zinowij, ur. w 1888 we wsi Wabeliszki w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ignaliński, zm. w 1981; nastawnik (duchowny) starowierców. O 1934 był nastawnikiem parafii (obszcziny) w Łukaszowie; w 1936 ukończył w Wilnie kursy nastawników.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi.* Vilnius 2005, s. 187.

Zubkowicz Stanisław, ur. w 28.12.1912 w Grodnie, zm. 24.06.1941 w drodze do miasteczka Traby; ksiądz katolicki. Urodził się w rodzinie szewca, ojciec zmarł w 1919, a matka oddała dzieci do ochronki; przyszły ksiądz tułał się po ochronkach w Grodnie, Białymstoku, Lesznie, Śremie. W 1922 matka odebrała synów z ochronki i S. Zubkowicz rozpoczął naukę w szkole powszechnej i później w Gimnazjum Państwowym im. A. Mickiewicza w Grodnie, które ukończył w 1933, w tymże roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, równocześnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego, w 1939 uzyskał magisterium i przyjął święcenia kapłańskie, następnie został skierowany do Radunia na stanowisko wikariusza, w 1940 został administratorem parafii trabskiej w ówczesnym powiecie wołożyńskim. Prawdopodobnie 23.06.1941 został postrzelony śmiertelnie przez żołnierza sowieckiego w drodze ze wsi do Trab, zmarł 24.07.1941 w Trabach.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem.* Białystok 2005, s. 137-138.

Zwierowicz Stefan Aleksander, ur. 26.12.1842 w Wyrozębach w powiecie bielsko-podlaskim, zm. 4.01.1908 w Sandomierzu; ksiądz katolicki, biskup wileński, biskup sandomierski. Pierwsze nauki pobierał w Drohiczynie w powiecie bielskim, następnie w 1861 ukończył gimnazjum w Białymstoku, po ukończeniu gimnazjum w l. 1861-1866 uczył się w seminarium duchownym w Wilnie, a w l. 1866-1870 – w Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie uzyskał stopień magistra teologii; w 1869 przyjął święcenia kapłańskie. Od 17.07.1870 pracował jako wikariusz w parafii bernardyńskiej w Wilnie, skąd przeszedł na stanowisko profesora Seminarium Duchownego w Wilnie, gdzie wykładał historię Kościoła, teologię moralną, Pismo św. i prawo kanoniczne; w 1878 został inspektorem seminarium, a od 7.06.1882 p.o. rektora; następnie był proboszczem parafii św. Rafała i od 1887 dziekanem m. Wilna. W tym samym czasie był kapelanem oddziałów wojskowych garnizonu wileńskiego (1884-1886); w 1886 został rektorem Seminarium Duchownego w Wilnie i był nim do 1897, kiedy to 2.08.1897 został prekonizowany biskupem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 28.11.1898; w 1900 uczestniczył w odsłonięciu pomnika Katarzyny II na placu Katedralnym w Wilnie. Za energiczne przeciwdziałanie rusyfikacji młodzieży deportowany przez władze rosyjskie na 9 miesięcy do Tweru. 17.09.1902 przeniesiony na biskupstwo sandomierskie, rządy objął 20.12.1902. Pochowany w podziemiach pod katedrą sandomierską.

P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915.* Część druga, tom 1. Sandomierz 1936, s. 893; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 518-519; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 641-657.

Zygmunt Anzelm, ur. ?, zm. 10.10.1844; ksiądz katolicki, misjonarz. Był profesorem Instytutu Głuchoniemych w Petersburgu. Pochowany na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie.* Wrocław 1993, s. 163.

Zygrowski Jan, ur. w 1574, zm. w 1624; duchowny ewangelicki. W 1611 został seniorem nowogródzkim, w 1616 – wileńskim; wydawał religijne pisma polemiczne.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 445.

Ż

Żaba Ignacy, ur. 16.08.1713 na Litwie, zm. 17.09.1780 w Połocku; ksiądz katolicki, jezuita, profesor Akademii Wileńskiej. W 1729 wstąpił w Wilnie do zakonu jezuitów; w l. 1731-1734 studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, w l. 1735-1741 – teologię w Warszawie; w 1739 otrzymał święcenia kapłańskie; wykładał poetykę, retorykę i filozofię w kolegiach jezuickich w Łomży (1735-1736), Połocku (1736-1737), w Wilnie (1742-1743), Mińsku (1747-1749), Nieświeżu (1749-1752); w l. 1754-1756 był prokuratorem litewskiej prowincji jezuitów; w latach 1752-1756 zajmował się sprawami finansowymi Akademii Wileńskiej, w l. 1756-1760 był asystentem polskim przy generale zakonu w Rzymie. Stanowisko rektora Akademii Wileńskiej objął 13.04.1760 i pełnił do 08.1763. W pierwszym roku urzędowania odnowił część budynków uniwersyteckich, które zostały zniszczone przez pożar w 1760; w następnym roku odnowił aulę akademicką, przeznaczoną do dysput.

N. Mazouka, (w:) *Wialikaje Kniastwa Litouskaje. Encykłapiedyja*, t. 1. Minsk 2005, s. r. Jakubėnas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku*. Kraków 2005, s. 216-27.

Żaba Stanisław, ur. 29.09.1710 na Litwie, zm. 27.06.1774 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu wstąpił w Wilnie w 1727. Wykładał lub był prefektem szkół w Warszawie, Połocku, Mińsku, Nieświeżu i Nowogródku. Był wicerektorem w Mińsku, rektorem w Witebsku, Krozach, Grodnie i Żodziszkach. W 1763-1766 był prowincjałem litewskim, w 1772-1773 – regensem Seminarium Papieskiego w Wilnie.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach... Kraków 1996, s. 798.

Żabicki Jan, ur. 28.08.1653 na Mazowszu, zm. 12.12.1693 w Waeszawie; ksiądz katolicki, jezuita. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1670, studiował filozofię w Pułtusku w l. 1674-1677, teologię w Akademii Wileńskiej w l. 1679-1683; został profesorem, uczył filozofii w Połocku 1685-1688 i w Akademii Wileńskiej w l. 1688-1691; potem teologii w Warszawie i Braniewie.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 446.

Żebrowski Leon, ur. 7.04.1876 we wsi Pociszki powiatu święciańskiego, zm. 6.09.1953 w Mejszagole; ksiądz katolicki. Wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie w 1895, po jego ukończeniu w l. 1899-1903 studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie uzyskał tytuł magistra teologii i święcenia kapłańskie; następnie został wikariuszem przy Ostrej Bramie, w 1904 mianowano go profesorem w Seminarium Duchownym w Wilnie, w 1916 – proboszczem parafii farnej w Grodnie i dziekanem; po I wojnie światowej był senatorem RP, w l. 1921-1923 redagował „Miesięcznik Kapłański", w l. 1927-1934 – „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie"; od 1927 piastował odpowiedzialne stanowiska w Kurii Arcybiskupiej, m.in. był promotorem synodu w 1931 i redaktorem statutów synodalnych, publikował kazania w „Nowej Bibliotece Kaznodziejskiej". W 1942 aresztowany przez hitlerowców, po kilku miesiącach zwolniony; w listopadzie 1944 został proboszczem

w Turgielach. W 1950 władze komunistyczne usunęły go z Turgiel, do 1953 przebywał na plebanii w Ejszyszkach, a w 1953 przeniósł się do Mejszagoły pod opiekę księdza Józefa Obremskiego.

J. Rusakiewicz, *Ksiądz prałat Leon Żebrowski*. „Magazyn Wileński" 1992, nr 20, s. 5-6.

Żebrowski Tomasz, ur. 24.11.1714 na Żmudzi, zm. 18.03.1758 w Wilnie; ksiądz katolicki, jezuita, matematyk, astronom, architekt. Do zakonu wstąpił w 1732, w l. 1735-1738 studiował filozofię w Akademii Wileńskiej, w l. 1740-1744 – teologię; w l. 1738-1740 i 1744-1748 wykładał w kolegiach jezuickich w Krożach na Żmudzi i w Iłłukszcie na Inflantach (obecnie Łotwa), a także w Bobrujsku; w l. 1750-1752 studiował nauki matematyczne u J. Steplinga w Pradze; w 1752 uzyskał stopień naukowy doktora filozofii i nauk wyzwolonych, po powrocie w 1752 został kierownikiem katedry matematyki w Akademii Wileńskiej i profesorem; zorganizował w Akademii studium matematyczne, urządził pracownię fizyki doświadczalnej (museum mathematicum) i zbudował obserwatorium astronomiczne (ufundowane przez E. Puzyninę); w l. 1753-1758 był dyrektorem obserwatorium; jako architekt zaprojektował i zbudował kościoły w Iłłukszcie, Krożach, kolegium w Żodziszkach, pracował przy budowie kościołów wileńskich św. Ignacego i św. Jana. Ogłosił pracę *Duo specimina scienciae mathematicae* (Wilno 1754).

Tarybų Lietuvos enciklopedija, t. 4. Vilnius 1988, s. 640; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny* pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 446.

Żebrowski Tomasz, ur. 18.09.1877 w Oszmianie, zm. w 1950 w łagrze okolicach Monczegorska; ksiądz katolicki. W 1903 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1907, otrzymał święcenia kapłańskie i został skierowany do parafii w Ejszyszkach; w 1908 został tam proboszczem, a w 1908 przeniesiono go do parafii Sobotniki w powiecie oszmiańskim, tu pracował 24 lata. W 1932 objął parafię Wiszniewo w tymże oszmiańskim powiecie, tu pracował do wybuchu II wojny światowej; na początku 1940 został aresztowany, uwięziony i wywieziono go do łagru w okolicy Monczegorska murmańskiego obwodu; kiedy w 1941 nastąpiła tzw. amnestia, księdza nie zwolniono z łagru i, według ks. T. Krahela, tam zmarł w 1950 roku.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 59; T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 139-140.

Żemojtele, lit. Žemaitėliai, w d. powiecie wileńsko-trockim, obecnie rejon wileński, parafia (obszczina) starowierców, założona ok. 1876 wówczas we wsi Mitrofanowka (obecna nazwa Żemojtele); zbudowano wówczas drewnianą świątynię, proboszczem (nastawnikiem) której był Trofim Lepiochin; w 1928 zbudowano nową drewnianą molennę p.w. św. Mikołaja; w latach międzywojennych nastawnikami byli: Fiodor Demidow (1930-1938?), od 1938 – P.P. Pankratjew, absolwent wileńskich kursów duchownych.; w końcu lat 20-tych XX w. parafia w Żemojtelach liczyła 697 wiernych.

W. Baranowskij, G. Potaszenko, *Starowierije Bałtii i Polszi*. Vilnius 2005, s. 170.

Żera Karol Antoni, ur. 1.09.1743 w Twarogach Wypychach koło Bielska Podl., zm. po 1798; ksiądz katolicki, franciszkanin, poeta. Uczył się w Drohiczynie, następnie w Pińsku, gdzie w 1765 przyjął święcenia kapłańskie. Pisał facecje po łacinie i po polsku. Opracował zbiór facecji i anegdot *Torba śmiechu* (1773-1798) które w odpisach krążyły w środowisku wileńskim. Utwory Żery w 1893 wydał Zygmunt Gloger w Warszawie.

A. Maldzis, *„Torba smiechu" Karola Żery*. „Litaratura i Mastactwa", 1984, 5.10.; A. Maldzis, (w:) *Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Bielarusi*, t. 1. Minsk 1985, s. 635

Żodziszki, w d. powiecie wilejskim, obecnie rejon smorgoński, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Świętej Trójcy przebudowany został w XIX w. z renesansowego zboru kalwińskiego wzniesionego w 1612. Zbór był budowlą jednonawową, z czworoboczną wieżą. Podczas przebudowy na kościół zmieniono orientację świątyni i dobudowano dwie duże kaplice boczne, wieża natomiast została zniszczona podczas pierwszej wojny światowej. Obecnie jest to budowla na planie krzyża, z czworobocznym prezbiterium i boczną zakrystią. Naroża prezbiterium wzmacniają szkarpy. Fasada ozdobiona jest boniowanym portalem i zwieńczona trójkątnym frontonem flankowanym przez niskie czworoboczne filarki. Podobny wygląd mają szczytowe elewacje kaplic. Ściany zdobią lizeny, profilowany gzyms i nisze. Nawa nakryta jest sklepieniem kolebkowym, kaplice – sklepieniami krzyżowymi.

G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*. Warszawa 1997, s. 288-289.

Żongołłowicz Bronisław, ur. 29.02.1870 w Datnowie k. Kiejdan na Litwie, zm. 31.11.1944 w Wilnie; ksiądz katolicki, doktor prawa kanonicznego, profesor USB; w l. 1879-1887 uczył się w gimnazjum w Szawlach, następnie w l. 1887-1891 – w seminarium duchownym w Kownie, po jego ukończeniu studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu, którą ukończył w 1895. W l. 1909-1911 i 1912-1914 studiował prawo kościelne we Włoszech, Francji, Niemczech, Belgii. W l. 1895-1914 był profesorem prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym w Kownie, w l. 1902-1912 był sekretarzem kurii biskupiej w Kownie; w l. 1914-1915 jako asesor konsystorza był ewakuowany do Smoleńska. W Akademii Duchownej w Piotrogrodzie był profesorem prawa kościelnego i nauk moralnych (1915-1918), tu w 1917 uzyskał stopień doktora nauk z prawa kościelnego. Po zamknięciu przez bolszewików Akademii Duchownej w Piotrogrodzie, przeniósł się wraz z profesurą do Lublina. Na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w l. 1918-1919 był profesorem prawa kościelnego i nauk moralnych. Od 1.09.1919 został profesorem zwyczajnym prawa kanonicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. W USB w l. 1920-1922 był prorektorem, a w l. 1923-1924 pełnił obowiązki prodziekana i dziekana Wydziału Teologicznego USB. Wykładał też w Poznaniu. Od 1930 do 1936 był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ogłosił wiele prac, m.in. *Ustrój Uniwersytetu Wileńskiego 1792-1802* (1925), *O kodyfikacji prawa kościelnego* (1927) *Arcybiskup Jan Cieplak* (1926).

M. Jackiewicz, *Wileńska Rossa. Przewodnik*. Olsztyn 1993, s. 34-35

Żółkowski Antoni Józef, ur. 6.06.1686, zm. w 1763; ksiądz katolicki, biskup sufragan wileński. W 1730 był kanonikiem wileńskim. 7.12.1744 prekonizowany biskupem tytularnym Alalia i sufraganem białoruskim w diecezji wileńskiej. 21.07.1755 przeniesiony na sufraganię wileńską.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 81; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 522; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 839.

Żuchorski Benedykt Jan, ur. 1621, zm. w 1695; ksiądz katolicki, biskup. W 1662 został kanonikiem wileńskim, w 1673 – prałatem, w 1678 – dziekanem żmudzkim, kustoszem i sufraganem żmudzkim, w 1681 – biskupem tytularnym Mallus i sufraganem żmudzkim, od 1693 – sufragan białoruski.

J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...* Wilno 1912, s. 85; W. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 837.

Żuk Dominik, ur. w 1822 lub 1824 w Bartoszyszkach powiatu wiłkomierskiego, zm. 4.12.

1904 w Tyrkszlach w powiecie kowieńskim; ksiądz katolicki, zesłaniec. Uczył się w szkole szlacheckiej w Poniewieżu oraz w Seminarium Duchownym w Wilnie, które ukończył w 1847 i otrzymał święcenia kapłańskie; w tymże 1847 został wikarym w Pumpianach, w 1849 – przeniesiony do Krynczyna, a w 1852 – do Kurkli; w 1860 został proboszczem w Skopiszkach. W 1864 organista Adam Koniuszewski oskarżył go w policji, że był uczestnikiem powstania. Ksiądz Żuk został aresztowany i osadzony w więzieniu. W 1866 sąd skazał go na zesłanie do guberni tomskiej na Syberii. W 1897 z Tomska został przeniesiony do Petersburga, gdzie był wikarym w kościele św. Katarzyny. W 1898 pozwolono mu wrócić na Litwę. Zamieszkał w Kownie przy katedrze jako emeryt, następnie w 1900 r. wyjechał do Tyrkszli, gdzie zmarł.

V. Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 3. Chicago 1965, s. 321-322.

Żuk Jan, ur. 13.02.1897 we wsi Maciuki koło miasteczka Miory na Wileńszczyźnie, zm. 23.03.1974 w Rossoszu; ksiądz katolicki. Pochodził z ubogiej wielodzietnej rodziny chłopskiej; w 1910 ukończył 2-klasową szkołę w Miorach i został pisarzem w gminie. Dokształcał się poprzez czytanie książek polskich; w 1912 inspektor szkół powszechnych powiatu dzisnieńskiego Nieczajew pomógł mu w dalszej edukacji; w l. 1912-1914 uczył się w szkole powiatowej w Dziśnie, później uczył się prywatnie i wstąpił do Seminarium Duchownego w Petersburgu, w 1917 seminarium zostało zamknięte, więc w 1918 przeniósł się do seminarium w Mińsku, a potem do Wilna, gdzie w 1920 otrzymał święcenia kapłańskie i został wysłany na wikariusza do Wilejki, ale decyzję zmieniono i skierowano go do Nowego Pohostu, gdzie był proboszczem do 1923; potem pracował w Łukonicy, Dzierkowszczyźnie, w Suderwie koło Wilna; wiosną 1939 został proboszczem w Plusach w powiecie brasławskim, w pobliżu granicy z Łotwą. W czerwcu 1940 został wywieziony do Krasnojarska, a stamtąd do kołchozu w pobliżu Krasnojarska, gdzie pracował w stajni; w 1943 przeniesiono go do Ust‘-Port poza kołem polarnym, w pobliżu Norylska, tu pracował w tartaku; w 1949 przeniesiono księdza Żuka do Kańska w Krasnojarskim Kraju, gdzie również pracował w tartaku, tam ciężko zachorował, później otrzymał lżejszą pracę; w 1950 przeniesiono go do Abanu w pobliżu Kańska, gdzie pracował w biurze jako kasjer. W 1956 wyjechał do Polski w ramach tzw. repatriacji, zamieszkał w Białymstoku, a później w Rossoszu.

T. Krahel, *Doświadczeni zniewoleniem*. Białystok 2005, s. 141-144.

Żuk Stanisław, ur. w 1902, zm. w 1983; ksiądz katolicki. Po II wojnie światowej pozostał na Białorusi, był proboszczem w Ko- ścieniewiczach.

A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*. Warszawa 1991, s. 59.

Żukojnie Żeladzkie, w d. powiecie święciańskim, obecnie rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej, drewniany, wzniesiony w w 1928 r.

Głobus, białoruski portal elektroniczny.

Żukowski Szymon Feliks, ur. w 1782, zm. w 1834; ksiądz unicki, bazylianin, filolog, bibliotekarz. Wstąpił do bazylianów i w 1805 uzyskał stopień magistra teologii na Uniwersytecie Wileńskim, wykładał jako adiunkt język grecki i hebrajski oraz archeologię biblijną w l. 1805-1830; w 1806 został pomocnikiem bibliotekarza w Bibliotece Uniwersyteckiej i opracował (z K. Kontrymem i S. Bakowskim) 4-tomowy katalog, do dziś zachowany; opublikował m.in. *Początki języka greckiego* (Wilno 1806), *Początki języka hebrajskiego* (Wilno 1809), *Wypisy greckie* (1807).

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 449.

Żuprany, w d. powiecie oszmiańskim, obecnie rejon oszmiański, obwód grodzieński, Białoruś. Kościół katolicki p.w. św. św. Piotra i Pawła, fundacji Adama hr. Czapskiego, wzniesiony w 1852 w stylu pseudogotyckim, murowany, na planie prostokąta, trójnawowy z wieżą na fasadzie.

Encykłapiedyja litaratury i mastactwa Biełarusi, t. 2. Minsk 1985, s. 442; Cz. Sawicz, *Wileńszczyzna* 1919-1939. Warszawa 2003, s. 406.

Żurawski Edward, ur. w 1913, zm. w 1990 w Kiemieliszkach, rejon ostrowiecki, obwód grodzieński, Białoruś; ksiądz katolicki. Uczył się w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie w l. 1927-1933; uzyskał tytuł magistra teologii na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, ukończył Wyższe Seminarium Duchowne w Wilnie, w 1941 otrzymał święcenia kapłańskie; był prefektem-wikariuszem w Żupranach w powiecie oszmiańskim i w Wornianach w powiecie wileńsko-trockim, od 1945 proboszczem w Żodziszkach, a od 1946 – w Kiemieliszkach w d. powiecie święciańskim. Do Polski nie wyjechał, proboszczem w Kiemieliszkach był 45 lat, tam zmarł i tam został pochowany.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 449.

Życzkowski Emil, ur. 15.04.1899 w Piwnicznej, zm. 30.08.1945 w Walendowie k. Warszawy; ksiądz katolicki, jezuita. W l. 1922-1927 jako kleryk uczęszczał na wykłady z przyrody, matematyki i geografii na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, jednocześnie uczył w Gimnazjum OO. Jezuitów w Wilnie, po studiach w „Bobolanum" w Lublinie w l. 1927-1931 wrócił do Wilna i w l. 1931-1934 był prefektem konwiktu i uczył w szkole; w l. 1935-1938 był dyrektorem gimnazjum, w 1938 został przełożonym Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej, w czasie wojny uznał potrzebę angażowania jezuitów w działalność konspiracyjną, a z podległych mu ludzi 31 współdziałało z ZWZ oraz AK.

Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Wileński słownik biograficzny pod red. H. Dubowika, L.J. Malinowskiego. Bydgoszcz 2002, s. 449

Żyliński Piotr, ur. ok. 1817, zm. 1.04.1887 w Wilnie; ksiądz katolicki, prałat oficjał wileński, zarządzający diecezją wileńską. Był synem murarza, ale miał ogromne ambicje; z nominacji władz rosyjskich był w 1866 i 1868-1883 administratorem diecezji wileńskiej, starał się wprowadzić język rosyjski do nabożeństw w kościołach katolickich. Dawniej był członkiem zakonu misjonarzy, został kustoszem kaplicy Ostrobramskiej; wsławił się jawnym przywłaszczaniem składanych tam ofiar, zapisów i wotów, budując za nie kamienice i pomnażając swój majątek. Żadne upomnienia ani nawet pismo Kongregacji S. Concilii z Rzymu, wzywające go do złożenia urzędu wikariusza kapitulnego i administratora diecezji nie dawały rezultatu. Dopiero biskup Hryniewiecki spowodował odebranie mu tej funkcji. Żyliński pojechał do Rzymu ze skargą na swą „krzywdę", lecz tam w wyniku nakazanych rekolekcji zrozumiał swe błędy i spokorniał. Po powrocie do Wilna odsunął się od wszelkiej działalności, zamieszkał w swym domu przy Ostrej Bramie, który wraz z innymi dobrami przekazał swym spadkobiercom. Na cmentarzu na Rossie zbudował okazałą kaplicę wyłącznie dla siebie. Kazał umieścić na elewacji głównej napis: „Groby rodziny hrabiów Żylińskich", później wyraz „hrabiów" został usunięty, gdyż wiadomo było powszechnie, że żadnym hrabią nie był. Nie był on lubiany i po śmierci niechętna i zawzięta gawiedź wileńska często dewastowała kaplicę, tłukąc szyby i wypisując na ścianach obelżywe uwagi.

E. Małachowicz, *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław 1993, s. 306.

Żyliński Wacław Kazimierz, ur. 1.03.1803 w Niedzingach (Nedingė) w obecnym rejo-

nie orańskim (Varėna), zm. 5.05.1863 w Petersburgu; ksiądz katolicki, biskup wileński, arcybiskup metropolita mohylewski. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Od 1820 uczył się w Seminarium Duchownym w Wilnie, studiował na Uniwersytecie Wileńskim, gdzie w 1824 uzyskał stopień magistra teologii; święcenia kapłańskie przyjął w 1826. Był profesorem i rektorem w seminarium duchownym w Mińsku, w 1829 został kanonikiem; był wikariuszem w Mińsku, proboszczem w Iwieńcu. Po przeniesieniu do diecezji wileńskiej został kanonikiem kapituły diecezjalnej i członkiem Kolegium Duchownego w Petersburgu. 3.07.1848 prekonizowany biskupem wileńskim, sakrę biskupią przyjął 17.12.1848 w Petersburgu. Dbał o rozwój życia religijnego w diecezji, przeprowadził wizytacje parafii, erygował nowe kościoły, rozszerzył skład kapituły. 18.09.1856 przeniesiony na arcybiskupstwo mohylewskie, administrował także diecezją wileńską. Lojalny wobec władz carskich. Jako gorliwy pasterz przyczynił się do rozwoju życia religijnego w archidiecezji. Pochowany w kościele p.w. Świętej Trójcy w Niedzingach.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny.* Warszawa 2000, s. 524; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje.* Vilnius 2002, s. 595-603.

Kapliczka Chrystusa przed kościołem św. Rafała w Wilnie zburzona w 1950 r. Fot. J. Bułhak.

Spis ilustracji

Kościoły w miejscowościach:

Wilno: